

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMALARI KAPSAMINDA
BİREYSEL BAŞVURUDA KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI
DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Metin EFE

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet BİLGİN

Aralık 2015
Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMALARI KAPSAMINDA
BİREYSEL BAŞVURUDA KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI
DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Metin EFE

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet BİLGİN

Aralık 2015
Kırıkkale

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN danışmanlığında Metin EFE tarafından hazırlanan "*Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

21/12/2015

.....
Prof. Dr. Ahmet BİLGİN (Başkan)

.....
Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN

.....
Prof. Dr. Halil CİN

.....
Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE

.....
Prof. Dr. Remzi FINDIKLI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../12/2015

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN
Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Doktora tezi olarak sunduğum “*Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

21/12/2015

Metin EFE

İmza:.....

ÖNSÖZ

7.5.2010 günlü, 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla kabul edilen bireysel başvuru, 12.9.2010 tarihinde yapılan referandumun kabul edilmesiyle birlikte hukuk sistemimize girmiş olan yeni bir hak arama yoludur.

Anayasa değişikliği gerekçesinde, bireysel başvurunun kabul edilmesinin nedenlerinden biri olarak, Türkiye'nin AIHM önündeki bireysel başvuru dosyalarının sayısının azaltılması gösterilmiştir. Esasen asıl olması gerekenin Ülkemizin kendi insan hakları mekanizmasını kururarak meydana gelen temel hak ve özgürlük ihlallerinin azaltılması ve böylece kendi ulusal hukuku içerisinde bu ihlallerin tespit edilerek ortadan kaldırılması olmalıdır. Nitekim böyle bir yaklaşım neticesinde hak ihlallerinin önüne geçilmesiyle doğal olarak AIHM'e giden dosya sayısında da azalma olacağı açıktır.

Öte yandan, bireysel başvuruda bireylerin başarılı sonuçlar alabilmeleri için kabul edilebilirlik şartları önem arz etmektedir. Zira bir başvurunun esasının incelenebilmesi için öncelikli olarak kabul edilebilirlik şartlarına uygun olup olmadığı incelenmektedir. Dolayısıyla usulüne uygun yapılmayan ve gerekli şartları taşımayan bir bireysel başvurunun başarılı olma yani hak ihlalini tespit ettirme ihtimali bulunmamaktadır.

Diğer taraftan bireysel başvuru yolunun uygulandığı diğer ülkelere ve AIHM'e yapılan bireysel başvuruların yaklaşık % 95 kadarının kabul edilebilirlik şartlarını taşıması nedeniyle reddedildiği gözetildiğinde bu konunun ne kadar önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları incelemeye başladığı tarih olan 23.9.2012 ilâ 10.4.2015 tarihleri arasında toplam karara bağlanan 19529 dosyadan 12537 dosya komisyonlar tarafından kabul edilmezlik kararıyla reddedilmiştir.

Bu vesileyle, Türk Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunda gözetilmesi gereken kabul edilebilirlik koşullarının ortaya konularak özellikle temel

hak ve özgürlüğü ihlal edilen kişilerin etkili bir başvuru yaparak başarı sanslarının arttırılması ve hak kayıplarına uğramamaları amacıyla ortaya konulan bu tezin, Türk hukuk literatürüne, kişilere ve uygulayıcılara yararlı olması en büyük temennimdir.

Son olarak, tezin konusunun tespiti, hazırlanması ve tamamlanmasında sağlamış olduğu destek ve kolaylıklar nedeniyle kendisine minnettar olduğum saygıdeğer hocam ve tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ahmet BİLGİN'e; tez izleme komitesinde yer alarak katkılarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN ile Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE'ye; tez savunma jürimi onurlandıran Prof. Dr. Halil CİN ile Prof. Dr. Remzi FINDIKLI'ya; tezin hazırlanma ve yazımı sırasında desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Serdar GÜLENER'e, Yrd. Doç. Dr. Musa SAĞLAM'a, Anayasa Mahkemesi raportörleri İbrahim ÇINAR, Sinan ÇINAR ve Hasan Tuna GÖKSU ile Uyuşmazlık Mahkemesi Genel Sekreteri Ufuk YEŞİL'e; manevi desteği ile tezin bu aşamaya gelmesinde önemli pay sahibi olan değerli eşim ve çocuklarıma; bu aşamaya kadar sağladığı bilgi ve desteklerden dolayı Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN ile Sekreteri Süleyman ÇIRAK'a ve Enstitü çalışanlarına; faydalı bir birey olmam için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan ve haklarını asla ödeyemeyeceğim kıymetli anneme ve rahmetli babama sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Bursa, Aralık 2015

ÖZET

EFE, Metin. Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları, Doktora Tezi, Kırıkkale, 2015.

Her ne kadar 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle bireysel başvuru yolu Türk hukukuna girmiş olsa da bireysel başvurunun usul ve esasına yönelik düzenlemeler 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde yer almaktadır.

Bir bireysel başvurunun esası hakkında karar verilebilmesi için öncelikle ön incelemeden geçirilmesi ve gerekli şartları taşıyıp taşımadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespit için kullanılan kriterlere de “*kabul edilebilirlik şartları*” denilmektedir.

Kabul edilebilirlik şartlarının varlık nedeni, bireysel başvuruda oluşabilecek gereksiz iş yükünün önlenmesi, gereksiz ve usulüne uygun olmayan başvuruların bir an önce elenmesi ve gerçekten hak ihlaline uğramış bireylerin başvurularının hızlı bir biçimde karara bağlanmasıdır. Dolayısıyla başarı şansı olan ve usulüne uygun olmayan başvuruların neler olduğunun tespit edilmesi bireyler ve uygulayıcılar bakımından önem taşımaktadır. Tezin temel amacı bu tespitin yapılmasıdır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, bireysel başvuru kavramı, bireysel başvurunun nitelikleri (özellikleri) ve işlevi ile mukayeseli hukukta bireysel başvuru konularında genel bilgiler açıklanmıştır. İkinci bölümde, Türk Anayasa Mahkemesi uygulaması kapsamında başvuru usulü, incelenme usulü ve verilebilecek kararlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Türk Anayasa Mahkemesi uygulaması kapsamında bireysel başvurunun usul bakımından kabul edilebilirlik şartları (kriterleri); dördüncü bölümde ise Türk Anayasa Mahkemesi uygulaması kapsamında bireysel başvurunun esas bakımından kabul edilebilirlik şartları (kriterleri) tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Başvuru, Kabul Edilebilirlik Kriterleri/Şartları, Anayasa Mahkemesi, İnsan Hakları, İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

ABSTRACT

EFE, Metin. Admissibility Criterias of Individual Application in the Scope of the Constitutional Court Practices, Ph.D. Thesis, Kırıkkale, 2015.

However, individual applications entered into force after Constitutional amendments in 2010, regulations regarding merits and procedure located in the Law No. 6216 Code on Establishment and Rules of Procedures of the Constitutional Court and the Internal Regulations of the Constitutional Court.

Primarily, an individual application to be examined, in other words to decide on the merits that passed through the preliminary examination and to be identified whether provided with necessary requirements. The criteria used in this determination is called “*admissibility conditions*”.

It is due to the adoption of the conditions of admissibility of individual application, prevention of unnecessary workload that may occur, screening of the applications that unnecessary and improper as soon as possible and decide quickly that it is really infringing individuals application. Therefore, determination of the applications that have the chances of success and improper is important for an individuals and practitioners. The main aim of the thesis is to make this determination.

The thesis consists of four parts: In the first chapter, the concept of individual application, the attributes (properties) and the function of the individual application’s and general information on individual application in comparative law has been explained. In the second chapter, the application procedure, examination procedure and the judgement which would be decide are considered in the practise within the Turkish Constitutional Court application. In the third chapter, the procedural criteria for admissibility of individual application under the principles of Turkish Constitutional Court; in the fourth chapter the application criteria regarding the merits in terms of the principles under the Turkish Constitutional Court has tried to determine.

Keywords: Individual Application, Admissibility Criteria/Conditions, Constitutional Court, Human Rights, The Courts of Human Rights, European Convention on Human Rights.

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Anayasa	: 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
AR-İÇ	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Birimi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYM	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi
B.N:	: Başvuru Numarası
bkz.	: bakınız
BVerfG	: Federal Alman Anayasa Mahkemesi
BVerfGE	: Federal Alman Anayasa Mahkemesi kararları
BVerfGG	: Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
E.	: Esas
Ed.	: Editör
HUKAB	: Hukuk Adamları Birliği
HUMANITAS	: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

K.	: Karar
KHK	: Kanun hükmünde kararname
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMÜ	: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
K.T:	: Karar Tarihi
m.	: madde
md.	: madde
MİHDER	: Mahalli İdarelere Hizmet Derneği
§	: paragraf
s.	: sayfa
S.	: sayı
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
Sözleşme	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
TAA	: Türkiye Adalet Akademisi
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİB	: Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI	iii
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI	iv
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI, BİREYSEL BAŞVURUNUN NİTELİKLERİ ve İŞLEVİ ile MUKAYESELİ HUKUKTA BİREYSEL BAŞVURU

I. BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI ve TANIMI	4
II. BİREYSEL BAŞVURUNUN NİTELİKLERİ	8
A. Bireysel Başvurunun Bir Dava Olması	8
B. Bireysel Başvurunun Kamu Gücünün Eylem, İşlem veya İhmalinden Kaynaklanması .	10
C. Bireysel Başvurunun İkincilliği.....	10
D. Bireysel Başvurunun Olağanüstü Bir Kanun Yolu veya Hukuki Bir Çare Olması.....	14
E. Bireysel Başvuru ile Halk Davası (Actio Popularis) Arasındaki Fark	16
F. Bireysel Başvurunun İhlallere Yeterli Bir Çare Olması	17
III. BİREYSEL BAŞVURUNUN İŞLEVLERİ.....	18
IV. MUKAYESELİ HUKUKTA BİREYSEL BAŞVURU.....	22
A. İspanya	22
B. Federal Almanya	29
C. Güney Kore	43
D. Meksika.....	48
E. Avusturya	50
F. Rusya	55

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASI KAPSAMINDA BİREYSEL BAŞVURU YAPMA USULÜ, BİREYSEL BAŞVURUNUN İNCELENME USULÜ ve BİREYSEL BAŞVURUDA VERİLEBİLECEK KARARLAR

I. BİREYSEL BAŞVURU YAPMA USULÜ	57
A. Başvuru Formu ve Başvuru Formunda Bulunması Gerekenler	59
B. Başvuru Formuna Eklenmesi Gereken Belgeler	61
C. Başvuru Harcı ve Adli Yardım.....	63
1. Başvuru Harcı	63
2. Adli Yardım	67
D. Başvucunun Temsili.....	71
E. Bireysel Başvuru Usulü	74
1. Başvuru Formunun Teslim Edilebileceği Yerler	74
a. Doğrudan Anayasa Mahkemesine Başvuru	78
b. Mahkemeler Vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine Başvuru	79
c. Yurt Dışı Temsilcilikler Vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine Başvuru	80
d. Ceza ve İnfaz Kurumları Vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine Başvuru	82
2. Başvuruların Kayda Alınması Usulü	82
II. BİREYSEL BAŞVURULARI İNCELEMELİ GÖREVLİ MERCİLER	84
A. Genel Kurul.....	84
B. Bölümler ve Komisyonlar	85
1. Bölümler	85
2. Komisyonlar.....	86
C. Bireysel Başvuru Bürosu.....	88
D. Genel Sekreterlik.....	88
E. Başraportörler, Raportörler ve Raportör Yardımcıları	89
1. Başraportörler ve Raportörler	89
2. Raportör Yardımcıları	90
III. BİREYSEL BAŞVURUNUN İNCELENME USULÜ ve BAŞVURULARIN ADALET BAKANLIĞINA BİLDİRİLMESİ.....	91

IV. BİREYSEL BAŞVURUDA VERİLEBİLECEK KARARLAR.....	95
A. Kabul Edilebilirlik Kararı	96
B. Esas Hakkında Karar	97
C. Düşme Kararı	98
D. Geçici Tedbir Kararı	100
E. Pilot Karar Usulü	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASI KAPSAMINDA BİREYSEL BAŞVURUDA USUL BAKIMINDAN KABUL EDİLEBİLİRLİK

ŞARTLARI (KRİTERLERİ)

I. GENEL OLARAK	111
II. KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİNİN ÖNEMİ	113
III. KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİNDE HİYERARŞİK SIRALAMA	114
IV. ŞEKİL EKSİKLİKLERİNİN İNCELENMESİ ve İDARİ RED KARARLARI	117
A. İdari Red Kararı Vermeye Yetkili Mercii	123
B. İdari Red Kararlarına İtiraz (Usulü, Mercii ve Süresi).....	124
V. MÜKERRER BAŞVURU	126
VI. ANAYASA MAHKEMESİNİN YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLMEZLİK NEDENLERİ	128
A. Kişi Bakımından Yetki (Rationae Personae)	128
1. Mağdur.....	129
2. Soyut Dava Açma Hakkı (Actio Popularis/Yurttaş Şikâyeti)	133
3. Mağdurun Çeşitleri	137
a. Doğrudan Mağdur	137
b. Dolaylı Mağdur	140
c. Potansiyel Mağdur.....	142
4. Mağdurun Ölmesi veya Kaybolması.....	148
5. Mağdurluk Statüsünün Ortadan Kalkması veya Kaybı.....	150
6. Bireysel Başvuruda Davalı Taraf.....	153

7. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Bulunma Hakkına Sahip Olanlar	153
a. Gerçek Kişiler Yönünden.....	154
b. Tüzel Kişiler Yönünden	156
(1). Kamu Tüzel Kişileri	156
(2). Özel Hukuk Tüzel Kişileri	163
c. Tüzel Kişiliği Bulunmayan Kişi Grupları (Toplulukları) Yönünden	172
d. Çocuklar Yönünden	173
e. Ceninin Durumu	176
f. Yabancılar Yönünden	179
g. Kısıtlılar Yönünden.....	182
B. Yer Bakımından Yetki (Rationae Loci)	186
C. Zaman Bakımından Yetki (Rationae Temporis)	194
1. Yargı Kararları Yönünden Zaman Bakımından Yetki	198
a. Ceza Davaları Yönünden	198
b. Hukuk Davaları Yönünden	204
c. İdari Davalar Yönünden.....	208
d. Askeri Yargı (Ceza ve İdari) Davaları Yönünden.....	209
2. İdari Kararlar ve İşlemler Yönünden Uygulama.....	212
3. Tutukluluğa İlişkin Verilen Kararlar Yönünden Uygulama	213
4. Makul Sürede Yargılama Hakkının İhlali Şikâyetine Konu Olan Davalar Yönünden	214
D. Konu Bakımından Yetki (Ratione Materiae)	215
1. Bireysel Başvuruya Konu Olabilecek Hak ve Özgürlükler	215
2. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar.....	229
a. Yaşama İşlemleri.....	230
b. Düzenleyeci İdari İşlemleri.....	242
c. Anayasa'nın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler	243
d. Anayasa Mahkemesi Kararları.....	257
VII. BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ.....	262
A. Ceza Davaları Yönünden	282

B. Hukuk Davaları Yönünden.....	290
C. İdari Davalar Yönünden	297
D. Askeri Yargı (Ceza ve İdari) Davaları Yönünden.....	301
E. İdari Kararlar ve İşlemler Yönünden Uygulama	305
F. Tutukluluğa İlişkin Verilen Kararlar Yönünden Uygulama	305
G. Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali Şikâyeti Yönünden	308
H. Mahkemelerin Ara Kararları Yönünden	310
VIII. BAŞVURU SÜRESİ.....	311
A. Başvuru Süresinin Başlangıç Zamanı	321
B. Başvuru Süresinin Sona Erme Zamanı.....	329

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASI KAPSAMINDA BİREYSEL BAŞVURUDA ESAS BAKIMINDAN KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI (KRİTERLERİ)

I. GENEL OLARAK	333
II. AÇIKÇA DAYANAKTAN YOKSUNLUK	333
A. Kanun Yolu Şikâyeti (Temyiz Mercii Başvuruları).....	336
B. Açık veya Görünür Bir İhlalin Bulunmaması	344
C. Kantlanamamış Şikâyetler (Delil Yokluğu).....	351
D. Karmaşık veya Zorlama Şikâyetler	356
III. ANAYASAL AÇIDAN ÖNEM TAŞIMAMASI ve ÖNEMLİ ZARARIN BULUNMAMASI	357
A. Anayasal Açidan Önem Taşımama	358
B. Önemli Zararın Bulunmaması	363
IV. BAŞVURU HAKKININ KÖTÜYE KULLANILMASI.....	373
SONUÇ	383
KAYNAKÇA.....	391

GİRİŞ

İnsanların, sırf insan olmalarından kaynaklanan bir takım temel hakları bulunmaktadır. Ancak 17. yüzyıldan itibaren insanların yalnızca bu haklara sahip olmalarının yeterli olmadığı, aynı zamanda bu hakların etkin bir biçimde korunması gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle hakların korunması amacıyla bir takım mekanizmalar hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde geliştirilmeye başlanmıştır¹.

Temel hakların korunmaya başlanmasıyla birlikte insan hak ve ihlalleri sorunu devletlerin iç hukuk meselesi olmaktan çıkarak uluslararası bir boyut kazanmaya başlamıştır. Gelişmeler neticesinde de anayasa mahkemelerinin fonksiyonlarında bir takım değişimler meydana gelmiştir.

Esasen anayasa mahkemelerinin temel amacı ve hedefi, anayasa düzeyinde düzeni koruyarak anayasanın varlığını ve devamını sağlamaktır. Bu bağlamda anayasa mahkemeleri, kanun koyucu yani yasama organı tarafından kanun yoluyla meydana getirilen temel hak ve özgürlük ihlallerini engellemektedirler. Ancak zamanla temel hak ve özgürlüklerin korunmasının yalnızca kanun düzeyinde yeterli olmadığı anlaşılmış ve anayasa mahkemelerine kamu gücü eylem, işlem ve ihmali nedeniyle meydana gelen temel hak ve özgürlük ihlallerini tespit ederek, haksız yapılan müdahalenin önlenmesi görevi verilmiştir. Böylece bireylere kamu gücü eylem, işlem ve ihmali nedeniyle uğradıkları temel hak ve özgürlük ihlallerine karşı anayasa mahkemeleri nezdinde başvuru yapabilecekleri bir hukuk yolu olan bireysel başvuru imkânı tanınmıştır.

İlkesel olarak temel hak ve özgürlüklerin korunması, olağan yargı yerlerinin görevine girmektedir. Bu nedenle bireysel başvuru yolu ikincil niteliği haiz bir yoldur. Dolayısıyla bireyler anayasa mahkemelerine başvuru yapmadan önce, olağan yargı yerlerinde temel hak ve özgürlük ihlallerini dile getirmeleri gerekmektedir.

---

¹ Abdurrahman Eren, *Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, önsöz metni; Abdurrahman Eren, *Ulusal İnsan Hakları Kurumları*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 1; Osmanlı döneminde kurulan ve asıl görevi yargılamak olan şer’iye mahkemelerinin yanı sıra Divan-ı Hümayun’un idari ve siyasi görevlerinin yanında yargılama yapma görevi de bulunmaktaydı. Burada bir takım davalar ilk derece bir takım davalar ise üst derece mercii olarak karara bağlanmaktaydı. Divan-ı Hümayun, üst derece mercii olarak bakılan davaları ya onuyor ya reddediyor ya da kendisi bizzat karar veriyordu.

Temel hak ve özgürlüklerin korunmaya ihtiyaç duyulması ve birçok ülkede bireysel başvuru yolu uygulanarak olumlu sonuçlar alınmaya başlanmasıyla birlikte uygulanan ülkelerde artış meydana gelmiştir. Özellikle Federal Almanya ve İspanya Anayasa Mahkemeleri uygulamalarının bu konuda son derece başarılı oldukları görülmektedir. Bu mahkemelerin uygulamaları onların özgürlük mahkemeleri olarak algılanmalarına neden olmuştur. Zira bu mahkemeler, uygulamalarıyla toplumdaki sorunlu alanlara ilişkin özgürlükçü yaklaşımlarıyla çözümler üretmişler ve topluma yön vererek büyük bir itibara sahip olmuşlardır.

Ülkemizde de insan hakları ihlallerinin en aza indirilmesi ve bu sorunun çözümü amacıyla mevzuat hükümlerinde birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak mevzuatımızda yapılan değişikliklere rağmen uygulamada tam bir başarı sağlanamamış ve istenilen sonuçlar elde edilememiştir.

Sonrasında Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrasına “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*” biçimindeki cümle eklenmiştir. Bu cümlenin eklenmesiyle temel hak ve özgürlük alanında bir hiyerarşi meydana getirilmiştir. Yani kanun ile bir temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşma hükmü çatıştığında, öncelikli olarak milletlerarası anlaşma hükmü uygulanacaktır. Böylece, temel hak ve özgürlük alanında uygulayıcılara temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak kanun yerine milletlerarası sözleşme hükümlerinin uygulanabilmesi imkânı sağlanmıştır.

Bireysel başvuru yolunun açılması da temel hak ve özgürlük ihlallerinin korunması noktasında ülkemiz adına bir reformdur. Bireysel başvuru, 7.5.2010 günlü, 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile kabul edilmiş, bu Kanun 12.9.2010 yılında yapılan referandum neticesinin olumlu olması ve resmî sonuçların YSK tarafından 23.9.2010 günlü, 27708 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir.

5982 sayılı Kanunla Anayasa'nın “*Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri*” başlıklı 148. maddesinin birinci fıkrasına “*...ve bireysel başvuruları karara bağlar.*” ibaresi eklenmiştir. Anılan maddenin üçüncü fıkrasında bireysel başvuru yolunda hangi hakların başvuruya konu olabileceği belirtilmiş ve bireysel başvuruda

bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olmasının şart olduğu kurala bağlanmıştır. Bu maddenin dördüncü fıkrasında ise bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı yani bireysel başvurunun bir temyiz incelemesi olmadığı öngörülmüştür.

Anayasa'nın 148. maddesinin beşinci fıkrasında, bireysel başvurunun usul ve esaslarının kanunla düzenleneceği belirtilmiş ve bu konudaki takdir kanun koyucuya bırakılmıştır. Anayasa'nın geçici 18. maddesiyle de bireysel başvuruya ilişkin düzenlemelerin iki yıl içinde tamamlanacağı hüküm altına alınmıştır. Kanun koyucu da bireysel başvurunun uygulama kanunu olan 30.3.2011 günlü, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'u kabul etmiştir. Bu Kanun, 3.4.2011 günlü, 27894 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 76. maddesinin (1) numaralı fıkrasıyla bireysel başvuruya ilişkin maddelerin (45 ilâ 51. maddeler) 23.9.2012 tarihinde yürürlüğe gireceği; 74. maddesinin (8) numaralı fıkrasıyla da Anayasa Mahkemesinin 23.9.2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleyeceği belirtilmiştir. Böylece Anayasa değişikliğine ilişkin olarak referandum sonuçlarının açıklandığı tarih olan 23.9.2010 tarihinden iki yıl sonra bireysel başvuru yolu fiilen başlamıştır.

Bireysel başvurunun esas ve usulü, 6216 sayılı Kanun'da ve 12.7.2012 günlü, 28351 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'ne yer almaktadır. Bir bireysel başvurunun öncelikle usulüne uygun bir başvuru olup olmadığının ve esas yönünden incelenmesinin gerekip gerekmediğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Yapılan bu değerlendirmeye kabul edilebilirlik incelemesi, bu değerlendirmede gözetilen şartlara da kabul edilebilirlik şartları denilmektedir.

Kabul edilebilirlik şartlarının varlık nedeni, bireysel başvuruda oluşabilecek gereksiz iş yükünün önlenmesi, gereksiz ve usulüne uygun olmayan başvuruların bir an önce elenmesi ve gerçekten hak ihlaline uğramış bireylerin başvurularının hızlı bir biçimde karara bağlanmasıdır. Dolayısıyla başarı şansı olan ve usulüne uygun olmayan başvuruların neler olduğunun tespit edilmesi bireyler ve uygulayıcılar bakımından önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI, BİREYSEL BAŞVURUNUN NİTELİKLERİ ve İŞLEVİ ile MUKAYESELİ HUKUKTA BİREYSEL BAŞVURU

I. BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI VE TANIMI

Bireysel başvuru², temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücünün işlem, eylem ve ya ihmali nedeniyle ihlal edilen kişilerin iç hukuk yolunda öngörülen diğer

² Bireysel başvuru kavramı, doktrinde “*anayasa şikâyeti*” kavramı olarak da kullanıldığı görülmektedir. Doktrindeki kullanım için bkz. Selin Esen Arnwine, “İspanya’da Bireysel Başvuru Yolu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, Cilt: 52, Yıl: 2003, s. 249-271, (“*İspanya’da Bireysel*”); Yavuz Sabuncu- Selin Esen Arnwine, “Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli-Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu”, *Anayasa Yargısı*, Sayı: 21, Yıl: 2004, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, s. 229-246; Fazıl Sağlam, “Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri-1*, Editörler: Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 72-111; Cem Duran Uzun, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti): Beklentiler ve Riskler*, SETA Yayınları, Ankara, 2010, s. 6; Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme*, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2013, s. 6-12; Zafer Gören, “Anayasa Mahkemesine Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)”, *Anayasa Yargısı*, Sayı: 11, Yıl: 1997, s. 97-135, (“*Kişisel Başvuru*”); Hakan Pekcanitez, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 31, Sayı: 12, Yıl: 1995, s. 257-287; Bahadır Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 57, Sayı: 25, Yıl: 2008, s. 19-59, (“*Bireysel Başvuru*”); Anayasa şikâyeti, Federal Alman anayasa yargısındaki “*Verfassungsbeschwerde*” teriminin Türkçe karşılığıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Köroğlu Kaya, *Cezai Konularda Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*, Seçkin Yayınları, Birinci Baskı, Temmuz 2014, Ankara, s. 21; Dünyadaki çeşitli ülkelerdeki kullanılan terimler için bkz. Bahadır Kılınç, “Federal Almanya’da Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Yolu”, *Anadolu Üniversitesi Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu (26.10.2010)*, Editörler: Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen, Eskişehir 2011, s. 88, (“*Federal Almanya’da Bireysel Başvuru*”)

başvuru yolları tüketilmesinden itibaren başvurabilecekleri ikincil nitelikte ve istisnai bir hak arama yoludur³.

Bireysel başvuruyu, kamu gücü işlemleri, eylemleri ya da ihmalleri nedeniyle temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini ileri süren kişilere, bu eylem, işlem ya da ihmalin anayasallığını denetlemeye yetkili olan mahkemeye başvuru hakkı tanıyan⁴, yalnızca spesifik bir temel hak ihlalinin denetlenebileceği tali niteliği haiz bir hukuki çare olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır⁵.

MAVČIČ bireysel başvurunun, anayasal hakların kamu gücü yani devlet organlarının işlemleriyle ihlal edilmesine karşı özel bir hukuki yol olduğunu; böylece temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri süren kişinin, bu hukuki yolla ihlale konu işlem, eylem veya ihmalin anayasal denetimini yapmaya yetkili bir mercii (mahkeme) önünde bir dava açma ve karar aldırma olanağına sahip olacağını ifade etmektedir⁶.

ŞİRİN bireysel başvuruyu, anayasada veya anayasal belgede öngörülen belirli hak ve özgürlüklerden birinin veya birden fazlasının, yasama, yürütme ve yargı erklerinden bir veya birden fazlası tarafından icrai veya ihmali bir edimle ihlal

³ Hüseyin Ekinci-Musa Sağlam, *Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 1, ("*Bireysel Başvuru*"); Okan Taşdelen, "Biri Sizi Gözetliyor: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Penceresinden Bireysel Başvuru Hakkı", *HUKAB*, Temmuz-Eylül 2012, Sayı: 2, s. 8; Musa Sağlam, "Mukayeseli Hukuk Çerçevesinde Ülkemizde Bireysel Başvuru (6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun)", *Prof. Dr. Mehmet Akad'a Armağan*, Der Yayınları, İstanbul 2012, s.751 ve 772, ("*Ülkemizde Bireysel Başvuru*"); Mustafa Selman Çelik, "Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Bu Kapsamda Önemli Zarar", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 156, ("*Anayasa Şikâyeti*"); Ergin Ergül, *Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması*, Yargı Yayınevi, Eylül 2012, s. 5; Ömer Ulukapı-Ömer Çon, "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolunun Medeni Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", *Prof. Dr. Ejder YILMAZ'a Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt: 2, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 1942; Hasan Tahsin Fendoğlu, "Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 71, Sayı: 2013/4, s. 35

⁴ Selin Esen Arnwine, "İspanya'da Amparo Başvurusu ve Türkiye", *Anadolu Üniversitesi Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu (26.10.2010)*, Editörler: Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen, Eskişehir 2011, s. 99, ("*İspanya'da Amparo*")

⁵ Yılmaz Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, 1996, Ankara, s. 58; Hüseyin Ekinci, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 140, ("*Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*"); Sabuncu-Arnwine, s. 230

⁶ Arne Marjan Mavčič, "Tüketilmesi Gereken veya AİHS Anlamında Geçerli Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Şikâyet", s. 3, (Erişim) http://www.concourts.net/Mavcic_Tr_BireyselBasvurununTemelOzellikleri.pdf, 25.4.2015

edilmesine karşı, hakkı ihlal edilen veya kamu düzenini gerektiren hâllerde özel olarak yetkilendirilmiş kişi veya kişiler tarafından, söz konusu ihlalin geçici tedbir, iptal veya tespit kararları yoluyla önlenmesi amacıyla olağan hukuk yolları tüketildikten sonra, ihlale konu olan eylem veya eylemsizliğin anayasa veya anayasal belgeye uygunluğunu incelemeye yetkili mahkeme önünde dava edilmesi imkânı tanıyan usuli bir hak olarak⁷;

ALİYEV bireysel başvuruyu, kamu otoritelerinin ağırlıklı olarak birel işlemlerine karşı, anayasal hakların ihlali iddiasıyla, haklarının ihlal edildiğine inanan bireyler tarafından harekete geçirilen, ihlali gerçekleştiren işlemin anayasallığını denetlemeye yetkili mahkemeye başvuru hakkı tanıyan tali nitelikte hukuki çare olarak⁸;

ÇELİK ise bireysel başvuruyu, ceza, hukuk ya da idari yargılaması olmayıp bir insan hakları yargılaması olarak⁹;

tanımlamaktadır.

Anayasa Mahkemesi de birçok kararında¹⁰ bireysel başvuru yolunun ne anlama geldiğini tanımlamıştır. Anayasa Mahkemesine göre bireysel başvuru yolu, “*bireylerin maruz kaldığı temel hak ihlallerinin tespit edildiği ve tespit edilen ihlalin ortadan kaldırılması için etkin araçları içeren anayasal bir güvencedir.*”

Bireysel başvuruyu, yasama, yürütme ve yargı tarafından temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin başvuru yapabildikleri “*olağanüstü bir kanun yolu*” olarak tanımlayan görüşler de bulunmaktadır¹¹. Bu görüşün aksine, bireysel başvuru

⁷ Şirin, s. 11

⁸ Cabir Aliyev, *Anayasa Şikâyeti*, Beta Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2010, s. 12-13

⁹ Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 156

¹⁰ AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2013/4061, K.T: 30/9/2013, § 11; AYM, İkinci Bölüm, *Arif Güneş Başvurusu*, B.N: 2012/837, K.T: 5/3/2013, § 15; AYM, İkinci Bölüm, *Gökhan Ünal Başvurusu*, B.N: 2012/30, K.T: 5/3/2013, § 16 (AYM'nin atıf yapılan kararlarına <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/kbb.html> sayfasından ulaşılmıştır. Bundan sonraki atıflarda yalnızca AYM'nin kısa karar künyesi kullanılacaktır.)

¹¹ Kılınc, *Bireysel Başvuru*, s. 23; Akif Tögel, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu’nun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Yapılan Başvurulara Etkisi”, *Akademik Teklif (Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi)*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 2013, s. 63; Hakan Atasoy, “Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 3, Nisan 2012, s. 72, (“*Bireysel Başvuru Yolu*”); Bahadır Kılınc-Mustafa Çağatay-Hakan Atasoy, Bireysel Başvuru, *Türkiye Adalet Akademisi 2011-2012 Yılı Hâkim Savcı Adayları Ders Notları*, (Erişim) <http://www.taa.gov.tr/sayfa/egitim-dokumanlari/>, 22.5.2015, s. 5

kurumunun kendine özgü bir yargı yolu olduğunu (sui generis) yani ne olağan ne de olağanüstü bir kanun yolu olmadığını savunanlar da bulunmaktadır¹².

Bireysel başvuru yolu, uygulama kapsamında farklılıklar bulunsada başta Türkiye’de olmak üzere birçok ülkede uygulanmaktadır¹³. Kıta Avrupası ülkelerinden Avusturya¹⁴, İsviçre, Federal Almanya (federal düzeyde ve federe düzeyde: Bavarya, Bayern, Berlin, Bremen, Hessen, Saarland), İspanya ve Arnavutluk’ta; Slovak Cumhuriyeti, Andorra, Rusya (federal düzeyde ve federe düzeyde: Adigeya, Başkırdistan, Dağıstan, Buryatya, Kabordina, Balkar Cumhuriyeti, Kareliya, Koma), Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda; Latin Amerika ülkelerinden Meksika, Brezilya, Arjantin ve diğer Latin Amerika ülkelerinde ve de Güney Kore gibi birçok ülkede uygulanmaktadır¹⁵.

¹² Özcan Özbey, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 69-71, (“*Bireysel Başvuru Hakkı*”); İbrahim Çınar, “Bireysel Başvurunun İncelenmesi Sonucu Verilen Karar Türleri İle 2012 Yılında İdari Yargı Alanında Yapılan Bireysel Başvurularda Verilen Kararların Değerlendirilmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 70. Yıl Armağanı, Haziran 2015, Ankara, s. 268, (“*Karar Türleri*”)

¹³ Venedik Komisyonu’nun 538/2009, CDL-AD (2010) 039 sayılı “*Study on Individual Access to Constitutional Justice*” çalışmasında, Avrupa ülkeleri dışındaki diğer ülkelerde uygulanan bireysel başvuru yolları ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Aktaran Ece Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 95, Yıl: 2011, s. 16, (“*Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*”); Venedik Komisyonu’nun çalışması için bkz. (Erişim) [http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e), 18.4.2015

¹⁴ Avusturya, bireysel başvuruyu uygulayan ilk ülkedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Gören, “Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?”, *Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN’a Armağan*, Cilt II, Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 294, (“*Anayasa Şikâyeti*”)

¹⁵ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 2; Kılınc, *Bireysel Başvuru*, s. 23; Tögel, s. 70; Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 72-73; Aliyev, s. 14; Ergül, s. 7-8; Kaya, s. 24-25; KAYAR, İnci, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 67, Mart 2012, s. 59; Ramazan Korkmaz, *Medenî Usûl Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2014, İstanbul, s. 11; Atilla Nalbant, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru”, *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 215; Ali Rıza Çoban, “Bireysel Başvuru: Türk Anayasa Mahkemesi İçin Ağır İş Yükü Sorunu”, *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 185, (“*Bireysel Başvuru*”); 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 19. maddesinin madde gerekçesi.

Her ne kadar Anglo-Amerika hukukunda teknik olarak bireysel başvuru yolu bulunmasa da, “*writ of certiorari, writ of mandamus veya writ of prohibition*” adı verilen kanun yolları, bireysel başvuru ile benzer nitelikte işlemlere sahiptirler¹⁶.

II. BİREYSEL BAŞVURUNUN NİTELİKLERİ

Genel olarak bireysel başvurunun karşılaştırmalı hukukta ortak nitelikleri bulunmaktadır. Bu nitelikler şunlardır:

A. Bireysel Başvurunun Bir Dava Olması

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin, bu hak ve özgürlüklerin ihlalinin giderilmesi için belli şartlar altında başvurulabilecekleri anayasa veya kanunla tanınan bir dava türüdür¹⁷. Dava olması nedeniyle de, bireysel başvuruların incelenme yeri o ülkenin temel hak ve özgürlüklerin korunmasında görevli olan mahkemelerdir. Bu mahkemeler genel olarak anayasa mahkemeleri veya bu mahkemelerin görevini icra eden yüksek mahkemelerdir¹⁸.

URAL'a göre bireysel başvuru, olağan yargı mercileri tarafından verilmiş olan bir kararın düzeltilmesini hedeflemeyen, ancak verilen bu karardan kaynaklanan temel hak ve özgürlük ihlallerinin, konusu ve tarafları olağan yargı mercileri

¹⁶ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 2-3; Hüseyin Ekinci-Musa Sağlam, **66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Şen Matbaa, 2012, s. 10, ("66 Soruda"); Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 23; Bahadır Kılınç, "Ortak Hukuk (Common Law) Sistemlerine Sahip Ülkelerden A.B.D. ve İngiltere'de Anayasa ve Yargısal Denetim", *Anayasa Yargısı İncelemeleri-1*, Editörler: Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 113-148; Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 73; Öykü Didem Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 4, Ekim 2011, s. 123, ("Yeni Bir Mekanizma")

¹⁷ Tögel, s. 63; Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 125; Korkmaz, bireysel başvurunun kendine özgü bir hak arama yolu olması nedeniyle organik kıstasa göre bir yargılama faaliyeti olduğunu, teknik açıdan bakıldığında bir dava olmadığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, s. 62-63 ve 71-79; Ural da, bireysel başvurunun olağanüstü yargı düzeni yolu olduğu görüşündedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sami Sezai Ural, *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*, Seçkin Yayınları, Ankara, Eylül 2003, s. 126; İbrahim Şahbaz, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar", *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 73, ("Bireysel Başvuru ve Sorunlar"); Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 6

¹⁸ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 24; Latin Amerika ülkelerinin bir çoğunda merkezileşmemiş veya karma bir anayasa yargısı modeli izlenmektedir. Bu ülkelerin bir çoğunda bireysel başvurulara alt dereceli mahkemeler bakmakta olup yüksek mahkeme ya da anayasa mahkemesi alt dereceli mahkemelerin bireysel başvuruya ilişkin olarak verdikleri kararları denetlemektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Brewer-R. Carias, *Constitutional Protection of Human Rights in Latin America. A Comparative Study of Proceedings*, Cambridge University Press, s. 89 aktaran Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 99

önündeki yargılamadan tamamen farklı olan başvurunun anayasa mahkemesi tarafından incelenip karara bağlanmasını içeren "*sui generis*" hukuki bir yol veya çaredir¹⁹.

KAYA'ya göre, temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün eylem, işlem ve ihmaline karşı koruyan bireysel başvuru yolu bir anlamda kamu gücünün eylem, işlem ve ihmalinin anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesidir. Dolayısıyla, bireysel başvuru hakkı soyut ve somut norm denetiminde olduğu gibi anayasa yargısı içinde yer alan bir denetim türüdür. Bu denetimin bir sonucu olarak da bireysel başvuru hakkı, "*anayasal bir yargı yolu*" ya da "*bir dava türü*" olarak anayasa mahkemelerinin görev alanına dâhil edilmiştir²⁰.

ULUKAPI-ÇON'a göre ise dava niteliği bakımından taraf unsuru önem arz etmekte olup bir davadan bahsedebilmek için doktrinde kabul edilen şekli taraf teorisine göre iki taraf bulunmalıdır. Dolayısıyla bu teoriye istinaden dava dilekçesinde gösterilen kişi davalıdır. Ancak bireysel başvuruda genel olarak davalı taraf bulunmamaktadır²¹. Bu husus bireysel başvurunun bir dava niteliğine haiz olmadığı şeklinde savunulabilir. Fakat bu eksiklik bireysel başvurunun kamu hukuku karakterli olmasından ya da yalnızca davalı tarafın devlet olabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bireysel başvuru, çekişmesiz bir yargı işi de değildir. Zira, husumetin var olması bireysel başvurunun çekişmesiz yargı işi olmadığını göstermektedir. Ayrıca, bireysel başvuru yolunda temel hak ve özgürlüğün ihlal edilip edilmediği tespit edildiğine göre bireysel başvurunun bir tespit davası²² niteliğinde olduğu da söylenebilir²³.

¹⁹ Ural, s. 127; Hukuksal çare ya da hukuki çare Türk hukukunda düzenlenmiş bir müessese değildir. Federal Alman hukukunda geniş ve dar anlamda hukuki çare ayrımı yapılmaktadır. Ancak dar anlamda bireysel başvurunun hukuki çare olmadığı söylenebilirse de geniş anlamda bireysel başvurunun hukuki çare olduğu söylenebilir. Zira, geniş anlamda hukuki çare, bir hakkın gerçekleşmesi için başvuru her türlü usuli yöntemi ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi ile geniş ve dar anlamda hukuki çare tartışmaları için bkz. Ermenek, s. 12-13

²⁰ Kaya, s. 33

²¹ 6216 sayılı Kanun'a ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'ne göre de bireysel başvuru formunda davalı taraf bulunmamaktadır.

²² Ulukapı-Çon, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesine göre bireysel başvuruda, Anayasa'da yer alan ve AIHS'de belirtilen temel hak ve özgürlüğün ihlal edilip edilmediği tespit edildiğine göre Türk Anayasa hukukunda öngörülen bireysel başvuru bir tespit davası niteliğindedir. Ancak bu görüşün aksi fikrinde olanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre, bireysel başvuru sonucunda verilen karar kesin hüküm yani adli gerçeği sağlamamaktadır. Zira, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkralarında yer alan "...İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. ...Tespit edilen ihlal

B. Bireysel Başvurunun Kamu Gücünün Eylem, İşlem veya İhmalinden Kaynaklanması

Bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle başvurucunun, bir temel hak ve özgürlüğünün bir kamu gücü²⁴ tarafından ihlal edildiğini ileri sürmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bireysel başvurunun konusu, ancak bir kamu gücünün davranışı olabilir. Bu davranış, işlem veya eylem gibi olumlu bir davranış olabileceği gibi bir eylem ya da işlemi gerçekleştirilmeme (ihmal) biçiminde olumsuz bir davranış yani yapması gerekeni yapmama biçiminde de olabilir²⁵.

Doktrinde kamu gücünün ihmal yoluyla işledikleri işlemlerin bireysel başvuru konusu olup olamayacağının tartışmalı olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre, kamu gücünün ihmali yoluyla bir hak ihlalinin söz konusu olabilmesi için ancak yasama, yürütme ve yargı organlarına belli bir davranışta bulunma zorunluluğunun yüklenmiş olması gerekmektedir²⁶.

C. Bireysel Başvurunun İkincilliği

Bireysel başvuru yoluna, ancak diğer hukuk yollarına başvurulduktan sonra başvurulabilir²⁷. Bu nedenle, temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri süren

---

bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucu lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.” biçimindeki ifadeler esasen Anayasa Mahkemesi tarafından henüz ihlalin tespitinin yapıldığı ve ihlalin giderilmesi, diğer bir deyişle hukuki korumanın tamamlanabilmesi için başvurucuya bir yol gösterildiğini anlatılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ulukapı-Çon, s. 1947

²³ Ulukapı-Çon, s. 1946-1947

²⁴ Federal Almanya Anayasası'nın bir tanımı olan kamu gücü (öffentliche Gewalt) işlemleri ifadesi, en geniş manada yasam, yürütme ve yargı organlarının işlemlerini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 24; Tögel, s. 65; Ernst Benda-Eckart Klein, *Verfassungsprozessrecht*, Heidelberg 2001, s. 147 aktaran Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 141; Nalbant, s. 235

²⁵ Ece Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, AÜHF. Döner Sermaye Yayınları No : 45, Ankara, 1998, s. 42, ("*Anayasa Şikâyeti*")

²⁶ Tögel, s. 65; Nitekim 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, "*Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.*" denilmek suretiyle, bireysel başvurunun ancak bir işlem, eylem ya da ihmale karşı açılacağı ifade edilmiştir. Anılan Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin "*kamu gücü*" tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulabileceği belirtilmiştir. Buna göre, bir işlem, eylem ya da ihmalin ancak kamu gücü tarafından ihlal edilmesi durumunda bireysel başvuru yapılacaktır.

²⁷ ÖZBEY, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 74; Tögel, s. 65

bir kişi bu ihlali öncelikle genel adalet sistemi içerisinde olağan kanun yolları ile çözüme kavuşturması gerekmektedir. Bu olağan kanun yolları içerisinde hak ihlali iddialarının etkin olarak denetlenememesi ve giderilememesi durumunda bireysel başvuru yoluna başvurulabilecektir²⁸. Dolayısıyla, temel hak ve özgürlük ihlallerini giderebilecek olağan kanun yollarının bulunması durumunda, öncelikle bu yollar tüketilmeden bireysel başvuruda bulunulamaz²⁹. Bireysel başvurunun bu özelliğine ikincillik ilkesi denilmektedir³⁰. Bu nedenle, bireysel başvuru ikincil niteliği haiz olağan dışı bir hukuki çare niteliğini haiz olup³¹ diğer insan haklarını koruma mekanizmalarını ikame edici değil bunların tamamlayıcısı konumundadır³². Dolayısıyla, bireysel başvuru yolunun en önemli özelliklerinden birisi de ikincil mahiyette olmasıdır³³.

Burada şunu ifade etmek gerekir ki, bireysel başvuru yolunun olağan dışı hukuki bir çare olması niteliği, olağan yargı içerisinde yer alan olağan-olağanüstü kanun yolları ayırımındaki olağanüstü kanun yolları kavramı ile karıştırılmaması gerekmektedir³⁴. Zira, bireysel başvuru yolunun olağan dışı hukuki çare olması hususu, olağan yargı dışında kalmasını ifade etmektedir. Ancak, bireysel başvurunun da olağan yargı içerisinde yer alan olağanüstü kanun yoluna benzer özellikleri bulunmaktadır. Örneğin, bireysel başvurunun olağan üstü kanun yollarında olduğu

²⁸ Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 6

²⁹ Hakan Atasoy, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli, 2014, s. 75, ("*Kabul Edilebilirlik Koşulları*"); Kaya, s. 33

³⁰ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 125; Bertil Emrah Oder, "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda İlk Evre (Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihat)", *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül 2013/9-117, s. 15

³¹ Aliyev, s. 21

³² Musa Sağlam, "Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru", *Anadolu Üniversitesi Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu (26.10.2010)*, Editörler: Bülent Yücel ve İlker Gökhan şen, Eskişehir 2011, s. 50, ("*Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*"); Osman Doğru, "Türk Anayasa Mahkemesi Kanunu Kapsamında Kabul Edilebilirlik Kriterlerinin Tespiti ve Yorumlanması", *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt: 1, Ankara, 2013, s. 81; Recep Ünal, *Bireysel Başvuru Çerçevesinde İfade Özgürlüğü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2014, s. 10, ("*İfade Özgürlüğü*")

³³ İbrahim Ermenek, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medeni Yargılama Hukukuna Yansımaları ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Bazı Özel Durumlar", *MİHDER*, Cilt: 9, Sayı: 26, s. 8; şebnem Nebioğlu Öner, "İkincillik İlkesi Bağlamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Organları ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhlal ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılma Usulleri", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1638

³⁴ Fendoğlu, s. 35

gibi kararların kesinleşmesini önleme ve genel olarak bu kararların icrasını etkileme gibi bir özelliği bulunmamaktadır³⁵. Bu nedenle bireysel başvuru yolu, istinaf veya temyiz yolu da değildir³⁶.

Yukarıda da belirtildiği üzere, bireysel başvuruya konu edilen ihlalin bireysel başvuruları incelemekle görevli mahkemeye başvurulmadan önce diğer olağan yargı içerisindeki mahkemeler önünde ileri sürülmesi gerekmektedir. Bu da aslında bireysel başvurunun ikincilliği ilkesinden kaynaklanan bir sonuçtur. Bu sonucun bir neticesi olarak da bireysel başvuruları incelemekle görevli mahkemeler ile genel ve diğer yüksek mahkemeler arasındaki yetki ve görev paylaşımının belirlenmesi sorununa katkı sağlayacak olmasıdır³⁷.

Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda sadece kanun yollarının tüketilmesinden bahsedilmesine rağmen, Federal Alman Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla, kanun yolunun tüketilmesiyle aynı nitelikte olmadığı anlaşılan ikincilik ilkesini geliştirmiştir³⁸. Federal Alman Anayasa Mahkemesi kararlarına göre bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin ihlalinin önlemede en son başvurulabilecek hukuki bir çaredir. Dolayısıyla, temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak ihlal iddialarının başka hukuki yollarla çözülmesi mümkünse bireysel başvuruya başvurulamaz. Öncelikle temel hak ve özgürlüklerin korunması ve buna ilişkin ihlallerin önlenmesi parlamentonun, yürütmenin ve genel mahkemelerin görevidir. Hak ihlalinin karşı iddiaların kamu gücünü kullanan bu kurumlar tarafından (Anayasa Mahkemesi önüne getirilmeden evvel) öncelikle giderilmesi gerekmektedir. Ancak olağan kanun yollarında yapılan denetime rağmen, temel hak ve özgürlük ihlali iddiası karşılanmamışsa bu aşamadan sonra hak ihlal iddialarının Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesi söz konusu olabilecektir³⁹.

GÖZTEPE, Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin ikincilik ilkesi ile ilgili kararlarından şu sonuçları çıkarmaktadır⁴⁰:

---

³⁵ Aliyev, s. 23

³⁶ Fendoğlu, s. 35

³⁷ Aliyev, s. 25; Kaya, s. 35

³⁸ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 73; Tögel, s. 65; Aliyev, s. 26

³⁹ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 24-25; Tögel, 65-66

⁴⁰ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 77

- İKincillik ilkesi, kanun yollarının tüketilmesi ilkesiyle yakın ve sıkı bir ilişki içindedir.

- İKincillik ilkesi, anayasal yetki ve görev paylaşımının bir neticesi olarak görülmektedir.

- İKincillik ilkesiyle, bireysel başvurunun olağanüstü bir hukuki çare olduğu ve genel mahkemelerin de temel hakları korumakla yükümlü olduğu açık olarak vurgulanmaktadır.

- Bireysel başvuruları incelemekle görevli mahkemelerin iş yüküyle ve bunun azaltılmasıyla, ikincillik ilkesinin işlevi arasında bağlantı bulunmaktadır.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, "*İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekmektedir.*" denilmek suretiyle, Türk Anayasa sisteminde de bireysel başvuruların ikincillik ilkesinin geçerli olduğu vurgulanmıştır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de birçok kararında bu ilkeye atıf yaparak yapılan başvuruları "*başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle*" kabul edilemez bulmuş olup⁴¹ ikincillik ilkesine uyulup uyulmadığını resen ve başvurunun her aşamasında incelemektedir⁴².

⁴¹ Örneğin AYM, İkinci Bölüm, *İlhan Yüksel Ekşioğlu Başvurusu*, B.N: 2014/1572, K.T: 23/7/2014, § 42'de "*Bu nedenle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, iddia edilen hak ihlallerinin derece mahkemelerince düzeltilmemesi hâlinde başvurulabilecek ikincil nitelikte bir kanun yoludur. Bireysel başvuru yolunun ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Bu ilke uyarınca, başvuru Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanutlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir.*" biçiminde karar vermiştir.; Aynı yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Özlem Türkes Başvurusu*, B.N: 2014/505, K.T: 17/7/2014, § 24; AYM, İkinci Bölüm, *Hilal Özkök (2) Kararı*, B.N: 2013/5028, K.T: 14/1/2014, § 24; AYM, İkinci Bölüm, *Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt Kararı*, B.N: 2012/403, K.T: 26/3/2013, § 17

⁴² Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 74 ve 80

D. Bireysel Başvurunun Olağanüstü Bir Kanun Yolu veya Hukuki Bir Çare Olması

Bireysel başvuru, temyiz ya da istinaf benzeri bir kanun yolu olmadığı⁴³ gibi temyiz veya istinaf sonrası “*olağanüstü bir temyiz fırsatı*” da değildir⁴⁴. Zira, somut olayda delillerin doğru değerlendirilip değerlendirilmediğini, söz konusu kanun hükümlerinin olaya doğru uygulanıp uygulanmadığını, hâkimin takdir yetkisini doğru olarak kullanıp kullanmadığını belirleme yetkisi, istinaf veya temyiz yolunda gözetilmesi gerekmektedir⁴⁵. Bu nedenle, anılan hususların bireysel başvuru yoluyla incelenbilmesi mümkün olmadığı gibi bireysel başvurunun niteliğiyle bağdaşan bir durum da değildir. Dolayısıyla anayasa mahkemesi, mahkemelerin olayları, delilleri ve takdir yetkisini değerlendirirken, yasa kurallarını somut olaya uygularken temel hak ve özgürlükleri ihlal edip etmediklerini ve ihlal varsa bu ihlalin olağan kanun yollarında giderilip giderilmediğini incelemektedir⁴⁶. Bireysel başvurunun amacı kişilere doğrudan bireysel başvuruyu incelemeye yetkili mahkemelere hak ihlallerinin giderilmesi için başvuru olanağı sağlanarak onlara olağan dışı hukuki çare sunmak olduğuna göre bireysel başvurunun olağanüstü kanun yolu olduğu açıktır⁴⁷.

Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında, bireysel başvurularda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı belirtilmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (6) numaralı fıkrasında da “*Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi*

⁴³ Korkmaz, s. 82

⁴⁴ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 25; Mehmet Kahraman, "Almanya'daki Anayasa Şikâyeti İle Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", *HUMANITAS*, Bahar, Sayı: 1, Tekirdağ, 2013, s. 133, ("*Bireysel Başvuru Yolu*"); Sabuncu-Arnwine, s. 230; Halil İbrahim Dursun, “Bireysel Başvuru Mekanizmasının Kabulü Sonrasında Genel Mahkemelerin İnsan Hakları Konusundaki Rolü ve Bu Bağlamda Anayasa'nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 112, Yıl: 27, Mayıs-Haziran 2014, s. 304

⁴⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 9; Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 6

⁴⁶ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 25; Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 74-75

⁴⁷ Kestutis Lapinskas, *Constitutional Justice and The Rule of Law in South Caucasus*, Strasbourg: Venice Commission, 3 July 2008, Offprint. Aktaran Aliyev, s. 13; Kaya, s. 22; Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 296; Nebioğlu Öner, s. 1637-1638; Dursun, s. 300

gereken hususlarda inceleme yapılamaz.” denilmiş ve bireysel başvurunun bir temyiz yolu niteliğini haiz olmadığı açık olarak vurgulanmıştır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de, zorunlu askerlik görevini yedek subay olarak tamamlayan ve terhis olduktan sonra askerlik hizmetinin eksik olduğu gerekçesiyle yeniden askere celp edilen başvurucunun başvurusunda⁴⁸, bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanmasının, hukuk kurallarının yorumlanmasının ve uygulanmasının, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmamasının, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamayacağını; Anayasa’da yer alan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmediği sürece ve açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hataların bireysel başvuru incelemesinde ele alınamayacağını; bu çerçevede, derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde ve hukuk kurallarını yorumlamasında bariz bir takdir hatası bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesinin söz konusu olamayacağını belirtmiştir⁴⁹. Bu karardan da anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruların bir temyiz yolu niteliğini haiz olmadığını açık bir biçimde vurgulamıştır.

Bireysel başvurunun temel hak ve özgürlükleri kamu gücü tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları olağanüstü bir hukuki çare olmasının⁵⁰ başka bir sonucu da bulunmaktadır. Bireysel başvuru yapılması durumunda, bireysel başvuruya konu olan kararın infazı durmadığı gibi idari bir karar ise yürütmesi de durmamaktadır. Ancak kanunda yetki verilmesi durumunda ve gerekli şartların

⁴⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Kenan Özteriş Kararı*, B.N: 2012/989, K.T: 19/12/2013; aynı yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu*, B.N: 2012/1027, K.T: 12/2/2013

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi bu başvuruda, başvurucu hakkında yapılan yargılama sırasında hukuk kurallarının yorum ve uygulanmasının “öngörülemez” nitelikte olması ve “bariz takdir hatası” içermesi nedeniyle Anayasa’nın 36. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.; Federal Alman Anayasa Mahkemesi kararlarında da, Anayasa Mahkemesinin mahkeme hükümlerinin yasal düzenlemelere göre doğruluğunu denetlemeyeceği, bunun uzman mahkemelerinin görev ve yetkisi içinde olduğu, Anayasa Mahkemesinin yalnızca mahkeme hükmünün temel hak ve özgürlükleri ihlal edip etmediğini ve özellikle keyfilik yasağını dikkate alıp almadığını denetlediğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkut Kanadoğlu, “Bireysel Başvuruda Mahkeme Kararlarının Denetiminin Kapsamı”, *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül 2013/9-117, s. 20-21

⁵⁰ Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 301; Ermenek, s. 9, 10 ve 11

oluşması hâlinde bireysel başvuruya konu olan kamu gücü işleminin uygulanmasının durdurulmasına karar verilebilmektedir⁵¹.

E. Bireysel Başvuru ile Halk Davası (Actio Popularis) Arasındaki Fark

Bireysel başvuru, actio popularis denilen halk davası/yurttaş şikayeti ile de aynı değildir. Actio polularis, hukuken hakkı ihlal edilsin ya da edilmesin herkesin bir kanuna karşı anayasaya aykırılığını ileri sürerek başvuru yapabilmesidir⁵². Oysa bireysel başvuru, hukuken korunan temel hak ve özgürlüğü ihlal edilen kişilerin başvuru yapabilecekleri bir yoldur⁵³. Dolayısıyla, bireysel başvurunun bir hakkın ihlal edildiği ileri sürülerek yapılabilmesi, bireysel başvuruyu halk davasından ayırmaktadır⁵⁴.

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da, "*Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.*" denilmek suretiyle bireysel başvuru yolunun actio popularis yolu olmadığı belirtilmiştir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de actio popularis niteliğindeki başvuruları kabul edilemez bulmuş ve "*Kendilerinin belirli bir işlemde doğrudan etkilenme tehdidiyle ya da tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını ve dolayısıyla potansiyel olarak mağdur olduklarını iddia eden başvuruocular ile yalnızca ulusal hukukları değiştirmeyi veya toplumun menfaatinin korunmasını amaçlayan başvurular arasında dikkatli bir ayırım yapılmalıdır. Bu son bahsedilen türdeki ve içtihatla "halk davası" (actio popularis) olarak isimlendirilen başvurulara bireysel başvuru hakkı*

⁵¹ Kılınc, *Bireysel Başvuru*, s. 25; Kaya, s. 23-24; İdil Su Ekmekçi, "Anayasa Şikâyeti Kurumu'na Dair Bir İnceleme", *Fasikül Dergisi*, Mayıs 2013, Sayı: 42, s. 16; Nitekim, 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, bölümlerin, esas inceleme aşamasında, başvuruocularunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvuruocularunun talebi üzerine karar verebileceği kural altına alınmıştır.

⁵² Örneğin, Macaristan'da bireylerin herhangi bir kanunun anayasaya aykırılığını bireysel olarak çıkarları etkilenmese bile Anayasa Mahkemesi önünde ileri sürebilme hakları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Atilla Güngör, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Denetim Yolu: Bireysel Başvuru", *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, İnsan Hakları Delil Yasakları, İstanbul Kültür Üniversitesi Ceza Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Seçkin Yayınları, Sayı: 13, Yıl: 2, 2010, s. 26; David Pimentel, "Dünyada Anayasa Şikâyeti Uygulamaları", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 68, ("*Dünyada Anayasa Şikâyeti Uygulamaları*"); Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 26

⁵³ Kılınc, *Bireysel Başvuru*, s. 26; Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 75; Mustafa Kuş, "Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 76

⁵⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 10; Kılınc-Çağatay-Atasoy, s. 7; Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 12;

tanınmamıştır (Klass ve Diğerleri/Almanya, B. No: 5029/71, 6/9/1978, §33). Dolayısıyla bireylerin, kendi bireysel haklarının ihlal edildiğini ileri sürmeksizin, toplumun menfaatlerinin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakları bulunmamaktadır (Mahmut Tanal (2), B. No: 2014/11438, 24/7/2014, § 20).” biçiminde karar vermiştir⁵⁵.

F. Bireysel Başvurunun İhlallere Yeterli Bir Çare Olması

AİHM’e göre, bir anayasa mahkemesine yapılacak bireysel başvurunun, AİHS’in 13. maddesi bağlamında tüketilmesi gereken etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmesinin şartlarından biri de ileri sürülen ihlale ilişkin yeterli düzeyde bir çözüm sunabilmesidir. Buna göre, bireysel başvuru sonucunda ihlale neden olduğunun tespit edilmesi durumunda verilecek kararın ya ihlalin meydana gelmesini ya da devamını önleyebilme etkisine sahip olması yahutta meydana gelen ihlal karşısında yeterli bir tatmin sağlayabilmelidir. Tatminin ne şekilde olacağı ise kişilerin maruz kaldıkları hak ihlalinin niteliğine göre değişeceği açıktır⁵⁶.

6216 sayılı Kanun’un 50. maddesinde bu durum hüküm altına alınmış ve Anayasa Mahkemesine hak ihlali bulunması durumunda bu ihlalin sonuçlarını telafi edebilecek yetkiler verilmiştir. Anılan maddenin (1) numaralı fıkrasında, esas incelemenin sonucunda, başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi durumunda “*ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere*” karar verileceği hüküm altına alınmıştır. Fıkroda herhangi bir kısıtlamada bulunulmadığı için ihlalin giderilmesi için ne yapılması gerekiyorsa, buna karar verilebilecektir⁵⁷.

Maddenin (2) numaralı fıkrasında da, bireysel başvuruya konu hak ihlalinin bir mahkeme kararından kaynaklanması durumunda, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak için dosyanın ilgili mahkemesine gönderileceği kurala bağlanmıştır. Yeniden yargılama yapılmasını gerektirecek bir

⁵⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Atilla Kart ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu*, B.N: 2014/13634, K.T: 8/9/2014, § 24; AYM, İkinci Bölüm, *Sabri Ergül Başvurusu*, B.N: 2014/13625, K.T: 8/9/2014, § 20; AYM, Birinci Bölüm, *Mahmut Tanal (2) Kararı*, B.N: 2014/11438, K.T: 23/7/2014, § 20; AYM, İkinci Bölüm, *Mahmut Tanal Kararı*, B.N: 2014/11368, K.T: 23/7/2014, § 20; AYM, İkinci Bölüm, *Liberal Demokrat Parti Kararı* B.N: 2014/11268, K.T: 23/7/2014, § 18

⁵⁶ Taşdelen, s. 8

⁵⁷ Fıkroda, yerindelik denetimi yapılamayacağı ile idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemeyeceği de belirtilmiştir. Böylece, Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu ihlal kararından sonra başvuru ihlale konu idari eylem ve işleme karşı ilk derece mahkemelerinden olumlu bir netice alabilecektir. Ancak Anayasa Mahkemesi, idare yerine geçerek bir karar veremeyecektir.

durumun bulunmaması hâlinde ise başvurucu lehine tazminata hükmedilebilecektir. Ancak bu kural, Anayasa Mahkemesine tazminat verme hususunda takdir yetkisi tanımaktadır. Buna göre, Anayasa Mahkemesi ihlal kararı vermesi ve bu ihlalin sonuçlarının tazmin edilmesi gerektiğine hükmetmesi durumunda ancak tazminin hesaplanmasındaki güçlükler ya da bu miktarın belirlenmesi için keşif yapılması ya da bilirkişi raporu alınması gerekiyorsa kişileri tazminat davası açmak üzere genel mahkemelere yönlendirebilecektir. Burada önemli olan husus Anayasa Mahkemesinin bir an önce başvuruları karara bağlayarak makul süre içinde neticeye ulaştırmasıdır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi karar verme süresinin sırf tazminat miktarının hesaplanması için uzayacağı durumlarda başvurucuyu genel mahkemelere yönlendirebilecektir.

Diğer taraftan, 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, bölümlerin, esas inceleme aşamasında, başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verebileceği kural altına alınmıştır.

Bu hükümlerin, Anayasa Mahkemesine başvuru yapılması ve Mahkemenin ihlal kararı vermesi durumunda ihlalin sonuçlarını giderecek düzeyde yeterli ve de son çare⁵⁸ olabileceği, dolayısıyla da bireysel başvurunun etkili bir iç hukuk yolu yani hak ihlallerine karşı yeterli bir care niteliğini haiz olduğu açıktır.

III. BİREYSEL BAŞVURUNUN İŞLEVLERİ

Bireysel başvurunun subjektif ve objektif olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır⁵⁹. Buna göre bireysel başvuru, sadece kişilerin temel hak ve özgürlüklerini bireysel düzeyde korumamakta (subjektif işlevi)⁶⁰, anayasa hukukunu

⁵⁸ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 125

⁵⁹ Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 17; Osman Korkut Kanadoğlu, "Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 57, Sayı: 25, Yıl: 2008, s.80; Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 73; Tögel, s. 68; Kaya, s. 50; Bazı yazarlar bireysel başvurunun belirtilen bu iki temel işlevinden başka "Katılımcı İşlevi" ve "Meşrulaştırıcı İşlevi" olduğunu da belirtmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirin, s. 75-83

⁶⁰ Korkut Kanadoğlu, "Anayasa Şikâyeti", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 107, ("Anayasa Şikâyeti"); Fendoğlu, s. 35

da koruyarak⁶¹ yorumlanmasına ve böylece temel hak ve özgürlüklerin gelişimine, dolaylı olarak da anayasal düzenin (hukukunun) korunmasına⁶² hizmet etmektedir (objektif işlevi)⁶³. Ayrıca bireysel başvurunun objektif işlevi ile anayasa yargısına ilişkin içtihatlarının da geliştirilmesi (güncelleştirilmesi)⁶⁴ ve temel hak ve özgürlüklerin etkili şekilde hayata geçirilmesi sağlanmaktadır⁶⁵.

KORKUT KANADOĞLU bireysel başvurunun objektif işlevinden söz ederken, bireysel başvurunun asıl önem taşıyan yönünün Anayasa'nın hukuk düzeni içerisindeki etkinliğinin ve üstünlüğünün hayata geçirilmesi olduğunu belirtmektedir⁶⁶. Ancak HUND, bireysel başvurunun subjektif işlevine ağırlık verilmesi gerektiğini, anayasa hukukunun geliştirilmesinin, yorumlanmasının ve korunmasının ikincil nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir. GERONAS da bireysel başvurunun subjektif işlevinin ön planda olması gerektiği görüşündedir. GERONAS'a göre, bireysel başvuru hakkı, temel hakların korunmasına hizmet etmekte olup bu da subjektif özelliğe işaret etmektedir. ZACHER de bireysel başvurunun bireylere uygulanabilir olmasının temel hakların subjektif karakterini ön plana çıkardığını belirtmektedir⁶⁷.

⁶¹ 5982 sayılı Kanun'un 19. maddesinin madde gerekçesinde konuyla ilgili olarak, "...Türkiye'de de iyi işleyen bir bireysel başvuru sisteminin kurulması, haklar ve hukukun üstünlüğü temelindeki standartları yükseltecektir." denilmiştir.

⁶² Sevtap Yokuş, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 31; Ulukapı-Çon, s. 1942; Uzun, s. 9-10

⁶³ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 82; Kaya, s. 50; Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 32; Fendoğlu, s. 35; Winfried Hassemer, "Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar 'Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor'", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 164, ("*Almanya'da Temel Hak Şikâyeti*"); Sabuncu-Arnwine, s. 230; Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 7; Dursun, s. 301

⁶⁴ Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 306

⁶⁵ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 26-27; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 17; Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 126; Bekir Özçelik, "Bireysel Başvuru Yolunun İdari Yargı Kararları Bakımından Değerlendirilmesi", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 137; Ebru Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Nisan 2013, s. 37; Erhan Tural, "Bireysel Başvurunun İşlev ve Niteliği ile Başvuru Yollarının Tüketilmesi Zorunluluğu", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1784-1785

⁶⁶ Korkut Kanadoğlu, s.79

⁶⁷ Michael Hund, "Zur Rücknahme von Verfassungsbeschwerden", *Festschrift für Joachim Fallner*, 1984, s. 66; Gerontas, "Zur Subsidiarität der Verfassungsbeschwerde gegen ein Gesetz", *Die Öffentliche Verwaltung*, 1982/11, s. 440; Hans F. Zacher, "Die Selection der Verfassungsbeschwerden", *Bundesverfassungsgericht und Grundgesetz (Band 1)*, (Hrsg. Christian Starck), Tübingen, J.B.C. Mohr, 1976, s. 397'den aktaran Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 18

Bireysel başvurunun işlevinin bu şekilde ayrılmasının teorik olmaktan öte başka bir anlamı daha bulunmaktadır. Buna göre, eğer bireysel başvurunun subjektif niteliği daha ağırsa bireysel başvuru şikâyeti geri alınabilecek; eğer bireysel başvurunun objektif niteliği daha ağırsa bireysel başvuru şikâyeti geri alınamayacaktır⁶⁸.

Bireysel başvurunun bir diğer işlevi de, anayasaların ve anayasa mahkemeleri kararlarının bağlayıcılığı ilkesi gereğince, anayasa mahkemeleri tarafından temel hak ve özgürlükler ile ilgili olarak yapılan yorumların, diğer mahkemeler ve idari kurumlar tarafından da benimsenmesi ve onların bu yorumlara uygun kararlar vermesini sağlamaktır⁶⁹. Böylece, temel hak ve özgürlüklerin tüm ülkede aynı biçimde anlaşılıp uygulanması⁷⁰ sağlanmış olacaktır⁷¹. Dolayısıyla bireysel başvuru, hak ve özgürlüklerin doğru anlaşılması, ülke genelinde uygulama birliğinin sağlanması, temel haklar bakımından uygulamanın objektifleşmesi, belirginleşmesi, parçalılıktan ve muğlaklıktan uzaklaşması, yeknesaklaşması⁷² ve de hak ve özgürlüklerin etkin bir biçimde hayata geçirilmesi⁷³ hususlarında çok önemli bir işlev görmektedir⁷⁴. GÜRÜHAN⁷⁵ bu konuda şöyle demektedir: “*Bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesi temel hak ve özgürlükler konusunda çağın ve zamanın gerektirdiği yeni yorumlar yapma imkânına sahip olacak, bu sayede içtihatların gelişmesi ve değişmesi sağlanacaktır.*”

SAĞLAM bireysel başvurunun;

⁶⁸ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 26; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 18; Kaya, s. 51; Karaman, s. 35; Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 7

⁶⁹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 83

⁷⁰ Federal Almanya Anayasa Mahkemesi “*Zweigert kararında*”, bireysel başvurunun fonksiyonlarına değinmiş Ve bireysel başvurunun kazuistik bir temyiz etkisi yanında genel bir eğitim etkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Bkz. Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 27; K. Zweigert Federal Alman Anayasa Mahkemesi üyesi olup bireysel başvurunun subjektif işlevinin yanında asıl işlevinin objektif işlevinin de olduğunu ileri sürdüğü bir makalesi bulunmaktadır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi de bu makaleye atıf yaptığı “*BVerfGE 33,247*” kararını “*Zweigert kararı*” şeklinde ifade etmektedir. Bkz. Şirin, s. 69

⁷¹ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 27; Uzun, s. 10

⁷² Ulukapı-Çon, s. 1943

⁷³ Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin kararlarına göre, bireysel başvuru Anayasayla güvence altına alınmış bireysel hakların korunması ve hayata geçirilmesi için düzenlenmiş bir hak arama yoludur. Ayrıntı için bkz. Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 83

⁷⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 13

⁷⁵ Caner Gürühan, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Ceza Mahkemelerinden Verilen Kararlar Bakımından Değerlendirilmesi”, *Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 137

- Temel hak ve özgürlüklerin dolaysız bir biçimde kullanımını sağladığını,
- Anayasaya uygun yorum yönteminin uygulama alanını genişlettiğini ve böylece tüm hukuk düzenine olan etkisiyle anayasal olarak yargıdaki birlik ve bütünlüğü sağladığını,
- Eğitici ve öğretici (dudaktif) etkisi olması nedeniyle yargı mercilerini eğitici bir etkisinin olduğunu,
- Hak arama bilincini geliştirdiğini,
- Anayasa mahkemelerine olan saygıyı arttırdığını,

belirtmektedir⁷⁶.

Ayrıca bireysel başvuru yoluyla, AİHS'e taraf devletler bakımından, temel hak ve özgürlük ihlallerinin bireysel başvuru yoluyla iç hukuk yollarında giderilmiş olacağından AİHM'e yapılan başvuruların azalması sağlanacak ve böylece uluslararası camiada ülkenin itibarı da korunmuş olacaktır⁷⁷.

KILINÇ⁷⁸ bu işlevi şu şekilde örneklemektedir: “İngiltere’de demokrasi, parlamento ve yargı Federal Almanya’dan daha köklü ve daha yerleşik olmasına rağmen, AİHM tarafından tespit edilen ihlallerin sayısı bakımından İngiltere, Federal Almanya’dan daha kötü durumdadır. Federal Almanya, nüfusuna oranla verilen AİHM ihlal kararlarının sayısı bakımından en düşük ülkeler arasındadır. Gerek doktrindeki yazarlar gerekse Federal Almanya’daki araştırma ziyaretlerim sırasında yaptığım görüşmelerde tüm anayasa hukukçuları, AİHM’in Federal Almanya aleyhine verdiği kararların azlığının temel nedeninin Federal Almanya’da iyi işleyen bir anayasa şikâyeti kurumu olduğunda hem fikirdirler.”

TÖGEL’e göre bireysel başvurunun asıl işlevi, anayasal düzeni değil bizzat temel hak ve özgürlükleri korumaktır. İkinci işlevi, temel hak ve özgürlüklerin kişiler tarafından dolaysız yani direkt kullanımını sağlamaktır. Üçüncü işlevi ise bu yolla

⁷⁶ Sağlam, *Anayasa Mahkemesini Bekleyen Sorunlar*, s. 21

⁷⁷ Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 73; Korkut Kanadoğlu, s. 82; 5982 sayılı Kanun’un 19. maddesinin madde gerekçesinde konuyla ilgili olarak, “...bireysel başvuru müessesesinin getirilmesiyle, hak ihlallerine maruz kaldığını iddia edenlerin önemli bir bölümünün bireysel başvuru aşamasında, başka bir ifadeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmeden önce, tatmin edilebilmesinin mümkün olabileceği ve böylece Türkiye aleyhine açılacak dava ve verilecek ihlal kararlarında azalma olacağı değerlendirilmektedir.” denilmiştir.

⁷⁸ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 27

temel hak ve özgürlükler hususunda anayasa mahkemelerinin gücü ve etkisi sayesinde anayasaya uygun yorum yaygınlaşarak bu konuda uygulama birliği sağlanmaktadır⁷⁹.

GÖZTEPE'ye göre bireysel başvuru, kamu gücünden doğması muhtemel her türlü hak ve özgürlük ihlallerine karşı bireylere temel hak ve özgürlüklerini yargı yoluyla koruma imkânı verdiği için dolayı hukuk devletinin ve vatandaşların anayasayı korumalarının gelişmiş bir aracı olarak görülmesi gerekmektedir. Diğer anayasal yargı yöntemleri de temel hak ve özgürlükleri korumakla birlikte bunların esas işlevi anayasal düzeni bir bütün olarak korumak olup temel hak ve özgürlükler birincil mesele değildir. Ayrıca bireysel başvuru, anayasa hukukunun bir bütün olarak gelişmesine de katkıda bulunup demokratik bilincin gelişimine ve devlet organları üzerinde önleyici ve eğitici bir etkisi bulunmaktadır⁸⁰.

IV. MUKAYESELİ HUKUKTA BİREYSEL BAŞVURU

A. İspanya

Bireysel başvuru yolu İspanya'da, "*amparo başvurusu*" olarak adlandırılmaktadır⁸¹. Amparo başvurusu, genel olarak Federal Alman modeli baz alınarak düzenlenmiş⁸² olup tam adı "*recurso de amparo*"dur⁸³.

İspanyol Anayasa Mahkemesinin bir kararında vurguladığı gibi, "*Ampara başvurusu, temel hak ve kamu özgürlüklerinden bir veya bir kaçının ihlali iddiası nedeniyle kanunun anayasallığının doğrudan ve somut denetimi için değil, düzenlemelerden, hukuki işlemlerden veya sadece kamu makamlarının eylemlerinden kaynaklanan bu hak ve özgürlükleri etkileyen zararları telafi etmek vasıtası olarak öngörülmüştür*"⁸⁴.

⁷⁹ Tögel, s. 66-68

⁸⁰ Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 17-18

⁸¹ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 249

⁸² Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 107; Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 250; Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 99; Bülent Yücel, "'Anayasa Şikâyeti' Demokratik Siyasî Sistemin Pekiştiricisi Olabilir mi?", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Hukuk Fakültesi Özel Sayısı, s. 147

⁸³ Korkmaz, s. 12; Arnwine, "*recurso de amparo*" olarak adlandırılan amparo başvurusunun Türkçe'ye "*koruma başvurusu*" olarak çevrilebileceğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 100

⁸⁴ Ergül, s. 11-12

Amparo başvurusu, İspanya Anayasası'nın 53. maddesinin ikinci fıkrasında⁸⁵ belirtilen temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi durumunda kişilere (gerçek ve tüzel kişiler)⁸⁶ kanunla düzenlenecek durumlarda ve şekillerde İspanya Anayasa Mahkemesine başvuru hakkı tanıyan bir hak arama yoludur⁸⁷.

Dolayısıyla amparo başvurusu, İspanya Anayasası'nda öngörülen tüm hak ve özgürlükler için kabul edilmiş bir koruma mekanizması olmayıp yalnızca anılan fıkrada belirtilen temel hak ve özgürlükler için genel mahkemelerin koruma işlevine ek olarak getirilmiş bir hak arama yoludur⁸⁸. Buna göre, İspanyol Anayasası'nın 14. ilâ 30. maddeleri arasında yer alan temel hak ve özgürlükler kapsamında amparo başvurusu yapılabilecektir⁸⁹.

BAAMONDE⁹⁰, amparo başvurusunun kabul edildiği temel hak ve özgürlükleri şu şekilde sıralamaktadır: “Eşitlik; ırk, cinsiyet, din, düşünce ya da başka herhangi bir gerekçeyle ayırım yasağı; yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığın bütünlüğü, işkence ve kötü muamele yasağı; düşünce, inanç ve ibadet özgürlüğü; kişi güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, bilgi edinme hakkı, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, ülke dışına çıkma ve ülkeye serbestçe giriş hakkı; bilim ve sanat özgürlüğü, ifade özgürlüğü; barışçıl amaçlarla silahsız olarak toplantı ve gösteri özgürlüğü; dernek kurma özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı; kamu hizmetine girme hakkı; hak arama özgürlüğü, kanuni hâkim güvencesi, kişisel olarak ya da bir avukat yardımıyla savunma hakkı, kendisine yöneltilen iddialar hakkında bilgi alma hakkı, kendisi aleyhine ifade vermeye zorlanmama hakkı; masumiyet karinesi, suç ve cezaların kanuniliği; eğitim hakkı, araştırma özgürlüğü; üniversite özerkliği, sendika ve grev hakkı; bireysel ve toplu dilekçe hakkı; vicdani red hakkı.”

Anlaşılabilecek üzere, İspanya Anayasası'nda amparo başvurusunda bulunulabilecek haklar sınırlı olarak sayılmış ve böylece amparo başvurusunun

⁸⁵ Bu fıkra şu şekilde düzenlenmiştir: “Her yurttaş Anayasa'nın 14. maddesi ile güvence altına alınan hakları ile Temel Haklara İlişkin Kısım'ın İkinci Bölümünün Birinci Alt Bölümünde düzenlenen hakların korunmasını genel mahkemelerden talep etme ve gereği hâlinde amparo yolu ile Anayasa Mahkemesine başvurma hakkına sahiptir. 30. maddede düzenlenen vicdani red hakkı için de amparo başvurusu yapılabilir.” Alıntı için bkz. María Emilia Casas Baamonde, “Amparo Başvurusu”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 101

⁸⁶ Karaman, s. 122

⁸⁷ Baamonde, s. 101

⁸⁸ Baamonde, s. 101

⁸⁹ Kuş, s. 101; Ergül, s. 11; Korkmaz, s. 13; Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 45-46; Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 100

⁹⁰ Baamonde, s. 101-102; Aynı yöndeki açıklamalar için bkz. Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 100; Bu hakların düzenlendiği İspanyol Anayasası'nın Türkçe metnine ulaşmak için bkz. <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14-%C4%B0SPANYA%20533-584.pdf>, Erişim Tarihi: 15.4.2015

koruma alanı sınırlandırılmıştır⁹¹. Dolayısıyla bu sınırlı şekilde sayılanlar haklar dışında kalan temel hak ve özgürlükler⁹² bakımından amparo başvurusunda bulunulamayacaktır. Örneğin, özel mülkiyet ve miras hakkı, vakıf kurma hakkı, çalışma hakkı ve özgürlüğü, toplu iş görüşmesi yapma hakkı, girişim özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda kişiler, amparo yoluna başvuramayacaklardır⁹³. Fakat vicdani red hakkı bir istisna olarak bireysel başvuruya konu edilebilmektedir⁹⁴.

Ancak hemen şunu belirtmek gerekir ki, amparo başvurusuna başvurulamayacak hakların bu yola başvurulabilecek haklarla bağlantısının bulunması durumunda, tek başına amparo başvurusuna başvurulamayacak haklardan da olsa bu sefer amparo başvurusuna başvurulabilecektir. Mesala, mülkiyet hakkının ihlal edildiği bir durumda, aynı zamanda eşitlik ilkesine veya yerleşme özgürlüğüne aykırılık varsa, hakkı ihlal edilen kişi, artık bu hak ihlalinin ortadan kaldırılması için amparo başvurusunda bulunabilecektir. Nitekim İspanya Anayasa Mahkemesi, içtihatlarında bu yönde kararlar vermekte ve bunu kolaylaştırıcı yönde tutum sergilemektedir. Böylece, İspanyol Anayasa Mahkemesi her ne kadar İspanya Anayasası'nda amparo başvurusu yapılabilecek haklar sınırlı olarak belirtilse de amparo başvurusuna konu olabilecek hak ve özgürlüklerin çerçevesini genişletme eğilimi göstermektedir⁹⁵.

Amparo başvurusunda temel amaç, amparo başvurusuna konu olabilecek temel hak ve özgürlüklerin olağan kanun yollarında korunamaması yani bu kanun yollarından bir netice alınamaması durumunda temel hak ve özgürlüklerin korunmasının sağlanmasıdır⁹⁶. Bu nedenle, amparo başvurusu yapabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmesi ön şarttır⁹⁷. Dolayısıyla, amparo başvurusu

⁹¹ Baamonde, s. 102

⁹² Göztepe, amparo başvurusu dışında kalan temel hak ve özgürlüklerin "yurttaşlık hakları" olduğunu ifade etmekte olup bu hakların bireysel başvuru korumasının dışında kaldığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 34

⁹³ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 252; Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 100-101; Kılınc-Çağatay-Atasoy, ekonomik ve sosyal haklar bakımından da amparo başvurusunda bulunulamayacağını ifade etmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz., Kılınc-Çağatay-Atasoy, s. 6

⁹⁴ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 34

⁹⁵ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 252-253; Musa Sağlam, "Bireylerin Anayasa Mahkemesi'ne Başvurusu (Bir Reform Önerisi)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 60, Yıl: 2005, s. 154, ("Bir Reform Önerisi"); Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 101

⁹⁶ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 250

⁹⁷ İspanya Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunu'nun 43. maddesinde, idareden kaynaklanan ihlallere karşı ancak ilgili yargısal yollar tüketildikten sonra, 44. maddesinde ise yargı

istisnai bir özellik taşımaktadır. Başvurucunun bu şartı sağladıktan sonra amparo başvurusunda bulunabilmesi, esasen son çare (ultima ratio) olup olağan mahkemelerin koruma işlevine ek çare olarak öngörülmüştür⁹⁸.

İspanya Anayasası'nın 162. maddesinin 1b fıkrası uyarınca amparo başvurusuna başvurma hakkı, menfaat bağlantısı olan bütün gerçek ya da tüzel kişiler ile Kamu Denetçisi (Defensor del pueblo) ve Savcılık Makamı'na tanınmıştır⁹⁹. Dolayısıyla, yabancıların¹⁰⁰ (yasa dışı yollarla ülkeye girmiş dahi olsalar) ve tüzel kişilerin amparo başvurusunda bulunma hakları bulunmaktadır. Tüzel kişilerden kastedilen ise özel hukuk tüzel kişileridir¹⁰¹. Ancak, kamu tüzel kişilerinin bu hakkı bir istisnadır¹⁰². Zira, İspanyol Anayasa Mahkemesi kamu tüzel kişilerinin yalnızca usulü haklar bakımından amparo başvurusu yapabileceğini kabul etmektedir¹⁰³.

Yabancıların yukarıda belirtildiği üzere amparo başvurusunda bulunma hakkı bulunduğu belirtilse de bir takım sınırlamalar da mevcuttur. İspanyol Anayasası, yabancıların anayasal özgürlüklerden kanunlar ve antlaşmalar çerçevesinde

---

organından kaynaklanan ihlallere karşı başvuru yapılabilmesi için, hukuk sisteminde o davayla ilgili olarak, usuli düzenlemelerde yer alan bütün hukuk yollarının tüketilmesinden sonra bireysel başvuru yapılabileceği belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Kaplan, "Gerilimli Bir Alan: Başvuru Yollarının Tüketilmesi", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1527, ("*Başvuru Yollarının Tüketilmesi*")

⁹⁸ Yücel, s. 147

⁹⁹ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 764; KAYAR, s. 60; Korkmaz, s. 16; Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 20; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 34; Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 49; Karaman, s. 130; Tahsin Erdinç, "Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti)", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 20, Ocak 2015, s. 108; Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 15

¹⁰⁰ İspanya Anayasası'na göre, Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden yabancıların da antlaşmalar ve kanunlar çerçevesinde yararlanacağı kural altına alınmıştır. Ancak, yabancılar yalnızca İspanya vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanamayacaklardır. Örneğin, kamu hizmetine girme hakkı, seçme ve seçilme hakkı, İspanya'ya serbestçe giriş çıkış hakkı yalnızca vatandaşlara tanınan haklardan olmaları nedeniyle bu haklar nedeniyle amparo başvurusu yapılamayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baamonde, s. 102-103; Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 257; Korkmaz, s. 16; Karaman, s. 122; 6216 sayılı Kanun'da da buna benzer bir hüküm bulunmaktadır. Anılan Kanun'un 46. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapamayacakları belirtilmiştir.

¹⁰¹ İspanya Anayasa Mahkemesi, meslek örgütlerinin, parlamento gruplarının, sendikaların, üniversitelerin ve siyasal partilerin kendi üyeleriyle ilgili durumlarda davacı olmasını kabul etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 257; Karaman, s. 130; Selin Esen, "Türkiyede Anayasa Şikâyeti", *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 45, ("*Anayasa Şikâyeti*")

¹⁰² Baamonde, s. 102

¹⁰³ Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 189

faaydalanacağını belirtmesi karşısında yabancıların sahip oldukları hakların kapsamını vatandaşlara göre daha dar tutmuştur. Buna göre, yalnızca vatandaşlara tanınan seçme ve seçilme ile kamu hizmetine girme hakları yani katılma hakları ile İspanya'ya serbestçe giriş-çıkış özgürlüğü ilke olarak yabancılara kapalı haklardandır. Dolayısıyla bu haklar yönünden yabancıların amparo başvurusunda bulunabilmeleri mümkün değildir¹⁰⁴.

Amparo başvurusu, doğrudan bir kanuna karşı yapılamayacağından¹⁰⁵ dolayı actio popularis¹⁰⁶ başvurusu yapılamayacaktır. Buna göre, amparo başvurusu yalnızca kanun niteliğine sahip olmayan işlemlere karşı yapılabilecektir¹⁰⁷. Ancak amparo başvurusu, kanunların uygulanmasına yönelik işlemler, kanunların uygulanmaması ya da kamu gücünün eylemlerine karşı yapılabilir¹⁰⁸. Diğer bir ifadeyle amparo başvurusu, kamu gücü işlem, eylem ve ihmallerinden dolayı temel hak ve özgürlük ihlallerine karşı yapılabilir. Kamu gücünden kastedilen ise Devlet, özerk bölgeler ve diğer hizmetsel, yerel yahutta mesleki yerinden yönetim kuruluşlarıdır¹⁰⁹.

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenebileceği yollar da mevcuttur. Bu yollar itiraz yolu ve iptal davası yoludur. Kanunlardan farklı olarak idarenin yönetmelik, genelge gibi isimler altında yaptığı düzenleyici işlemler aleyhine amparo başvurusu yapılabilecektir¹¹⁰.

¹⁰⁴ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.763

¹⁰⁵ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 255; Baamonde, s. 103; Korkmaz'a göre, merkezi parlamento ve özerk topluluk meclislerinin, kanun ismiyle çıkardıkları, kanun ile eş değerde ya da kanun gücünde yaptığı hukuki işlemler aleyhine amparo başvurusu yapılamayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, s. 15; Recep Kaplan, "Kanuna Karşı Bireysel Başvuru", *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 162, ("*Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*"); Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 15

¹⁰⁶ Yalnızca kanunların uygulama işlemleri, uygulanmaması yani ihmal veya eylemsizlik durumu veya kamu gücünün eylemleri amparo başvurusuna konu edilebilir. Parlatentonun ve Özerk Bölgelerdeki yasama organlarının kanun niteliği taşımayan kararlarına karşı da amparo yolu açıktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baamonde, s. 103

¹⁰⁷ Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 162

¹⁰⁸ Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 162

¹⁰⁹ Baamonde, s. 103; Arnwine, "*kamu gücü*"nden anlaşılması gerekenin, yasama, yürütme ve yargı organları (Amparo başvurularının çok büyük bir kısmı mahkeme kararlarına karşı yapılmaktadır.) olduğunu ifade ederek İspanya Anayasa Mahkemesinin bu konuda ATC 13/1980, FA. 14.9.1980; ATC 93/1980, FA. 12.11.1980; STC 67/1982, BOE 10.12.1982; STC 18/1987, BOE 4.3.1987 sayılı kararlarının örnek olarak gösterilebileceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 102 ve 105

¹¹⁰ Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 162; Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 255-256

Amparo başvurusu, istisnai ve olağandışı bir hak arama yolu olup¹¹¹ İspanya Anayasa Mahkemesinin bu konudaki yetkisi ikincil ve nihai bir yetkidir. Bu nedenle, amparo başvurusunda bulunabilmek için öncelikle bütün olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir¹¹². Diğer bir ifadeyle, amparo yolu, ancak olağan kanun yollarından bir sonuç alınamaması durumunda başvurulabilecek bir yoldur ve temel hak ve özgürlüklerin korunması için olağan nitelikte bir araç değildir¹¹³.

Amparo başvurusunda süre, çeşitli durumlara göre farklılık göstermektedir. Örneğin, yasama organlarının kanun niteliğinde bulunmayan kararları ya da işlemleri bakımından kesinleşme tarihinden itibaren üç ay; parlamentoların veya organlarının idari niteliğini haiz karar ya da işlemlerine karşı yargı kararının kesinleşmesinden itibaren yirmi gün; yürütmenin ve idare içinde yer alan organların kararlarına ya da işlemlerine karşı son mahkeme kararının taraflara tebliğ edilmesinden itibaren yirmi gün¹¹⁴; vicdani ret ile ilgili başvurular açısından yirmi gün; seçim yargısına ilişkin kararlar yönünden ise başvuru süresi, adaylar ve aday listelerine karşı yapılan başvurularda kararın tebliğ tarihinden itibaren iki gün, seçmenlere ve seçime ilişkin başvurularda üç gündür. Bu sürelerin uzaması ya da ertelenmesi yahutta kesilerek yeniden işlemeye başlaması söz konusu değildir. Zira, bu süreler hak düşürücü niteliğini haizdir¹¹⁵.

Amparo başvurusunda, başvurunun bir avukat ile temsil edilmesi zorunludur. Başvurucunun avukat tutma gücü bulunmadığı takdirde ise Mahkeme başvuruca bir avukat atayabilmektedir¹¹⁶.

İspanya Anayasa Mahkemesi, Federal Alman Anayasa Mahkemesi gibi iki daire ve bir genel kurul olarak örgütlenmiştir¹¹⁷.

İspanyol Anayasa Mahkemesi önüne gelen amparo başvurusunu iki aşamalı olarak incelemektedir. Birinci aşamada, üç üyeden oluşan bölüm (komite) tarafından

---

¹¹¹ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 258

¹¹² Baamonde, s. 104

¹¹³ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 258

¹¹⁴ 2007 yılında yapılan değişiklikle bu süre otuz güne çıkarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, s. 242; Korkmaz, s. 17; Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 54

¹¹⁵ Arnwine, *İspanya'da Bireysel*, s. 260-261; Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 103

¹¹⁶ KAYAR, s. 61

¹¹⁷ Ş. Cankat Taşkın, "2010 Anayasa Değişikliklerinden Sonra Türk Anayasa Mahkemesinin Yapılanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 97, Kasım-Aralık, Yıl: 2011, s. 208

başvurunun ilk incelemesi yapılmaktadır. Bu aşamada bölüm (komite) şu hususları tespit etmektedir:

- Amparo başvurusunun, Anayasa ile kanunda belirtilenler organlardan birinin yaptığı bir işlem, eylem veya ihmalden kaynaklanıp kaynaklanmadığı.

- Amparo başvurusunun, Anayasa’da sınırlı olarak sayılan temel hak ve özgürlüklere dayanıp dayanmadığı.

- Kanun yollarının tüketilip tüketilmediği.

- Amparo başvurusunun öngörülen sürede yapılıp yapılmadığı.

- Amparo başvurusunun mevzuatta belirtilenler tarafından yapılıp yapılmadığı.

- Açık bir şekilde Anayasa Mahkemesi tarafından verilebilecek bir kararla ihlalden kaynaklanan durumun düzeltilmesini içerip içermediği¹¹⁸.

- Amparo başvurusunun, Anayasa Mahkemesinin dava konusuyla aynı nitelikte olan konuyu daha önce iptal davası yoluyla ya da itiraz yoluyla esastan reddedip reddetmediği¹¹⁹.

Yukarıda sayılan bu durumların bulunması hâlinde bölümler oybirliğiyle¹²⁰ ilk inceleme aşamasında amparo başvurusunun reddine karar vermektedirler. Eğer bu durumlar yoksa bu sefer amparo başvurusu dosyası, Anayasa Mahkemesindeki altışar üyeden oluşan iki daireden birine gitmekte ve dosya karara bağlanmaktadır¹²¹.

Bireysel başvuruların esasları hakkındaki kararlar, daireler tarafından verilmektedir. Eğer dairenin vereceği karar, Mahkemenin önceki kararlarıyla

---

¹¹⁸ Baamonde’ye göre, “*Amparo başvurusunun esastan görüşülebilmesi için, başvuruya konu edilen uyumsuzluğun anayasal boyutu nedeniyle, konunun Anayasa Mahkemesince karara bağlanmasını gerektiren bir durum olmalıdır. Bu, Anayassa’nın uygulanmasına, yorumlanmasına, genel etkisine ya da temel hakların içerik ve kapsamının belirlenmesine ilişkin bir sorun olabilir.*” Ayrıntılı bilgi için bkz. Baamonde, s. 110

¹¹⁹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 444

¹²⁰ Baamonde, s. 110

¹²¹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 445; Arnwine, *İspanya’da Bireysel*, s. 262-263; Musa Sağlam, “Anayasa Mahkemesi; Bir Temel Hak ve Özgürlükler Mahkemesi”, *HUKAB*, Sayı: 6, Temmuz-Eylül 2013, s. 40, (“*Anayasa Mahkemesi*”)

çelişecek nitelikteyse bu durumda başvurunun Genel Kurul tarafından karara bağlanması gündeme gelmektedir. Bunun yanında başvuru konusunda Mahkemenin içtihadı yerleşik hâle gelmişse esas hakkında kararın bölüm (komite) tarafından karara bağlanmasına da karar verilebilebilmektedir¹²².

B. Federal Almanya

Federal Almanya’da, 12.3.1959 günlü Federal Anayasa Mahkemesine ilişkin kanunda yapılan değişiklikle ilk defa bireysel başvuru yolu kabul edilmiş ve 29.1.1969 günlü Anayasa değişikliğiyle de Anayasa metnine işlenmiştir¹²³. Böylece, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücünün işlemi, eylemi ya da ihmali nedeniyle ihlal edilmesi durumunda, Anayasa Mahkemesine doğrudan başvurabilme yolu açılmıştır¹²⁴. Dolayısıyla Federal Almanya’da, bireysel başvuruda her birey kendisini zarara uğratan her türlü temel hak ve özgürlük ihlalini, kamu gücünün hangisi tarafından meydana getirilirse getirilsin, Anayasa Mahkemesi önüne getirebilecektir¹²⁵.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yolunun açılmasından bugüne kadar kararlarıyla Federal Almanya gündemine damgasını vurmuş¹²⁶ ve bu

¹²² Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 40

¹²³ Federal Almanya hukukunda bireysel başvuru kurumu, 1949 tarihli Anayasayla düzenlenmemiş olup öncelikli olarak Federal Anayasa Mahkemesine ilişkin kanunda öngörülmüştür. Bireysel başvurunun zaman içinde başarılı bir şekilde uygulanması üzerine 1969 yılında Anayasa hükmü hâline getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel, s. 146; Federal Almanyada bireysel başvurunun ayrıntılı tarihçesi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 26-27

¹²⁴ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 88

¹²⁵ Hassemer, *Almanya’da Temel Hak Şikâyeti*, s. 164

¹²⁶ Mellinshof’a göre, “*Federal Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan bu yana (2009 yılı) Mahkemeye 170.000’in üzerinde başvuru yapılmıştır. Bu sayı, Mahkemeye açılan davaların % 96’sına tekabül etmektedir. Anayasa şikâyeti başvuruları Anayasa Mahkemesince sadece % 2,5 oranında dikkate alınsa da, anayasa şikâyeti yolu her zaman için büyük bir popüleriteye sahip olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Federal Almanya Mahkemesine yapılan anayasa şikâyeti başvuruları yıllık ortalama olarak 6000’inin üzerinde seyretmektedir.*” Alıntı için bkz. Rudolf Mellinshof, “Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikâyeti”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 32; Çağrı Burak Türk, “Mukayeseli Hukukta ve Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkı”, *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Sayı: 66, Yıl: 7, Şubat 2012, s. 23; Kunig ise bireysel başvuruların başladığı 1951 yılından itibaren 13.5.2011 tarihine kadar yüz seksen bin toplam başvuru yapıldığını; tüm davalara oranla bireysel başvurunun % 97’yi oluşturduğunu; norm denetim davalarının % 2’yi, organlar arası uyumsuzluklarla ilgili davaların % 1,5 olduğunu; açılan bireysel başvuru davalarından 4.000 davanın yani açılan davaların % 2.5 kadarının başarılı olduğunu; bireysel başvuruların % 90’ından fazlasının temelden yoksun olduğunu ve bu başvuruların Federal Anayasa Mahkemesine çok fazla iş yükü getirdiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Philip Kunig, “Türkiye İçin Bir Örnek: Federal Almanya’da Bireysel Başvuru”, *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 46 ve 48; Aynı yöndeki açıklamalar için bkz. Serap Yazıcı, “Yeni Bir

konuda Anayasa Mahkemesi etkileyici bir başarı geçmişine sahip olmuştur. Aynı zamanda, Federal Alman Anayasası'nın da gerçek manada bir bekçisi olarak görülmüş ve halk nezdinde ciddi olarak itibar görmüştür¹²⁷. Federal Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yolunda verdiği kararların büyük çoğunluğu, toplumun tamamını ilgilendiren temel sorunların çözümüne ilişkindir. Nitekim kamuoyunda çok tartışmalı konular çözüme kavuşturulmuştur. Örneğin kürtaj meselesi, ortam dinlemesi, Avrupa Birliği tutuklama emri, kamu okullarında türban konusu, vicdani ret, sigara yasağı, yüksek öğretim giriş sistemi, nükleer enerji, işçilerin yönetime katılması, eşcinsel evlilik, nüfus sayımı gibi konularda kararlar vermiştir¹²⁸. Bu nedenle bireysel başvuru yolu, Federal Almanya'da kamu gücünün Anayasa'ya bağlılığı inancını önemli derecede güçlendirmiş, Anayasa ve Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kamuoyundaki imajına büyük katkı sağlamıştır¹²⁹. Hatta bu bakımdan diğer ülkeler için bile örnek model oluşturmuştur¹³⁰.

Federal Almanya'da bireysel başvuru, federal ve eyaletler seviyesinde mevcuttur¹³¹.

Federal Alman Anayasası'nın "*Federal Anayasa Mahkemesi*" başlıklı 93. maddesinde, Anayasa Mahkemesinin görev alanı çizilmiş ve bireysel başvuruya hangi haklar bakımından başvurulabileceği belirtilmiştir¹³². Buna göre, kamu makamlarınca kendi temel haklarından birinin veya Anayasa'nın 33. (vatandaşlık haklarında eşitlik: medeni ve siyasal haklardan yararlanma, kamu hizmetlerine girme gibi), 38. (seçme ve seçilme hakkı), 101. (doğal hâkim ilkesi), 103. (adil yargılanma

---

Uygulama Olarak Anayasa Şikâyeti: Umutlar, Beklentiler ve Gerçekler", *AIHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 168; Fazıl Sağlam, "Anayasa Mahkemesini Bekleyen Sorunlar", *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 20, ("*Anayasa Mahkemesini Bekleyen Sorunlar*")

¹²⁷ Yücel, s. 146

¹²⁸ Mellinshof, s. 32; Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 39; Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 17; Uzun, s. 9; Federal Alman Anayasa Mahkemesinin, Alman toplumuna etkisi olan bazı kararları için bkz. Pascal Hector, "Alman Anayasası'nda Hakların Korunması", *Anayasa Şikâyeti (Verfassungsbeschwerde)*, Ankara Hukuk Toplantıları, Alman Anayasası'nın 60. Yılı Münasebetiyle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Alman Büyükelçiliği İşbirliği ile Düzenlenen "*Anayasa Şikâyeti*" Sempozyumu, 18 Mayıs 2009, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 267, Editörler: Çiğdem KIRCA, Aynur YONGALIK, Editör Yardımcısı: Deniz POLAT, Yayına Hazırlayan: Çiğdem GÜNER, s. 117-121

¹²⁹ Korkut Kanadoğlu, s.79

¹³⁰ Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 296

¹³¹ Mavčić, s. 4

¹³² Ergül, s. 8-9; Bu hakların düzenlendiği Federal Alman Anayasası'nın Türkçe metnine ulaşmak için bkz. (Erişim) <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%202009-276.pdf>, 15.4.2015

hakkı) ve 104. (özgürlüğün kısıtlanması ve tutuklu hakları) maddelerinde yer alan haklardan birinin ihlal edildiğini ileri süren herkes doğrudan bireysel başvuruda bulunabilecektir¹³³.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, her birinde sekiz üyenin görev yaptığı (toplam on altı üye) iki senatodan¹³⁴ oluşmaktadır¹³⁵. Yani Federal Alman Anayasa Mahkemesi, iki senato ve bir genel kurul hâlinde örgütlenmiştir¹³⁶.

Yetkilerin senotalara dağılımı kanunda gösterilmiştir¹³⁷. Temel hak ve özgürlüklerin kullanımına ilişkin kararların ağırlığı Birinci Senotada'dır. Bu Senota, ilke olarak bireysel başvuruya veya temel haklarla özdeş olan haklara aykırılığın ileri sürüldüğü norm denetimine ilişkin davalarda yetkilidir. Bu tür norm denetim davaları, bir hâkimin başvurusundan (somut norm denetimi) veya Federal Hükümetin, bir eyalet hükümetinin yahutta Federal Milli Meclisinin üçte bir üyesinin

¹³³ Kuş, s. 98; Karaman, s. 51; Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 45; Kılınç, *Federal Almanya'da Bireysel Başvuru*, s. 90; Zafer Gören, "Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında", *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara 2012, I. Baskı, s. 652, ("*Bireysel Başvuru*"); Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 301; Zafer Gören, *Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 20, ("*Türk Anayasa Yargısında*"); Hassemer, söz konusu hak ve özgürlükleri şu şekilde saymaktadır: "*insan onurunun korunması; özel yaşamın, kişilik hakkının ve genel eylem özgürlüğünün korunması; vücut bütünlüğünün korunması; kanun önünde eşitlik hakkı; din, mezhep ve inanç özgürlüğü; düşünce, basın, sanat ve bilim özgürlüğü; evlilik ve ailenin korunması; toplantı ve gösteri özgürlüğü; dernek özgürlüğü; mektup, posta ve iletişimin gizliliği; yerleşme özgürlüğü; meslek özgürlüğü; konut dokunulmazlığı; mülkiyet ve miras hakkının korunması; vatandaşlık hakkı; iltica hakkı; kamu hizmetine giriş hakkı; kanuni hâkim ilkesi; yargı önünde hukuki dinlenme hakkı; kamu gücü işlemlerinde hukuki korunma hakkı; suç ve cezada kanunilik; aynı eylemden dolayı birden çok cezalandırma yasağı*" ayrıntılı bilgi için bkz. Hassemer, *Almanya'da Temel Hak Şikâyeti*, s. 165; Kılınç-Çağatay-Atasoy, ekonomik ve sosyal haklar bakımından Federal Alman Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağını belirtmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 6

¹³⁴ Kunig, s. 46-47; Her iki senatonun vermiş olduğu kararlar kesin olup toplantı yeter sayısı altıdır. Eğer bir senato çeşitli nedenlerden dolayı karar yeter sayısına ulaşamıyorsa, bu sayıya ulaşmaya kadar diğer senatoda görev yapan üyeler vekâleten görev yapmaktadır. Senatoların karar yeter sayıları ise başka bir kural bulunmadığı müddetçe karara katılanların salt çoğunluğudur. Oyların eşit olması durumunda ihlal kararı alınamamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 39; Federal Alman Anayasa Mahkemesinin iki senatodan oluşması ve senotaların birbirlerinin kararlarını denetleyememesi nedeniyle Federal Alman Anayasa Mahkemesine "*ikiz mahkemeler*" adı da verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşkın, s. 208

¹³⁵ Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 39; Pekcanitez, s. 280; Kılınç, *Federal Almanya'da Bireysel Başvuru*, s. 89; Üyelerin seçim usulü için bkz. Winfried Hassemer, "Anayasa Mahkemelerinde Yapılanma 'Almanya Raporu'", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 28-29, ("*Almanya Raporu*"); Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 329; Taşkın, s. 208; Şeyda Emek, "Alman Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve Başvurular için Uygulanan Eleme Sistemi", *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt: 1, Ankara, 2013, s. 217, ("*Eleme Sistemi*")

¹³⁶ Taşkın, s. 210

¹³⁷ BVerfGG, 14

başvurusundan (soyut norm denetimi) kaynaklanmaktadır. Diğer bütün işlere ise İkinci Senato bakmaktadır. Ancak Federal Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, 1993 yılında almış olduğu bir kararla, Birinci Senato'ya ait olan, sığınma ve yabancılar hukuku, kamu hizmeti, vatandaşlık, gelir vergisi, ceza ve ceza infaz hukuku alanlarında norm denetimi ve bireysel başvuru konularında yetkili kılınmıştır¹³⁸.

Senotalarda görevli olan üyelerin görev süresi 12 yıl olup 68 yaşından önce emekli edilememektedirler¹³⁹. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Başkanyardımcısı (Başkanvekili) Birinci, Başkanı ise İkinci Senato'nun başkanlığını yapmaktadırlar¹⁴⁰.

Senatolar ise üçer hâkimden oluşan birden fazla komisyondan oluşmaktadır. Bu komisyonların üç şekilde karar verme imkânları bulunmaktadır:

- Ya bireysel başvurunun geçersiz olduğu (yerinde olmadığı) veya dayanağı olmadığı için reddeder ve bu durumda yargılama nihai olarak sona erer.

- Ya bireysel başvuru kabul edilir ve bireysel başvuruya konu olan mahkeme kararı kaldırılarak yargılamayı yapan mahkemeye gönderilir. Bu durumda bireysel başvuru yargılaması senato devreye girmeden sona erer.

- Ya da komisyon, bireysel başvurunun senato tarafından karar verilmesi gerektiğini kabul eder ve dosyayı senatoya gönderir¹⁴¹.

Bireysel başvuru yolu, adli ve idari mahkemelerdeki yargılama faaliyetine ek bir hukuksal çözüm yolu olmayıp spesifik¹⁴² ve olağanüstü bir kanun yoludur¹⁴³. Bu nedenle, bireysel başvuru ikincil nitelikte bir başvuru¹⁴⁴ olup bireysel başvuru yoluna

¹³⁸ Hassemer, *Almanya Raporu*, s. 27-28

¹³⁹ Ural, s. 132; Hector, Federal Anayasa Mahkemesi üyelerinin yalnızca bir defaya mahsus olmak üzere 12 yıllığına seçilmelerinin ve 68 yaşından önce emekliye sevk edilememelerinin “*hâkim bağımsızlığı*”nın bir teminatı olduğunu; böylece bir üyenin oy kullanırken yeniden seçilme düşüncesi olmadan görevini ifa ettiğini; on iki yıllık sürenin diğer anayasal organlardan fazla olması nedeniyle Anayasa Mahkemesi içtihatlarında bir süreklilik sağlandığını; üyenin toplumsal değişimleri fark ederek görev yaptığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hector, s. 107

¹⁴⁰ Fatih Selçuk Azan, “İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Korunmasında Örnek Bir Model: Almanya’da Bireysel Başvuru Yolu (Bundesverfassungsgericht)”, *HUKAB*, Ekim-Aralık 2014, Sayı: 11, s. 60

¹⁴¹ Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 308-309; Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s. 35

¹⁴² Mellinshof, s. 33

¹⁴³ Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 100; Ural, s. 133

¹⁴⁴ Ergül, s. 9

başvurulmuş olması nedeniyle bu başvurunun hiçbir durdurucu etkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bireysel başvuru yoluna başvurulmuş olması, ne kararın geçerliliğini ve etkisini ne de kararın icra edilebilirliğini etkilememektedir. Ancak, bazı özel durumlarda tedbir kararı verilebilmektedir¹⁴⁵.

Bireysel başvurunun birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler şöyle sıralanabilir¹⁴⁶:

- Federal Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun tanınmasıyla, Federal Alman Devlet organlarından kaynaklanan olası her türlü hak ihlallerinin denetimi sağlanmaktadır.

- Bireysel başvuru, vatandaşların Anayasa'yı korumaları için getirilmiş bir mekanizmadır.

- Bireysel başvuru, birer subjektif hak olarak temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve hayata geçirilmesini sağlar¹⁴⁷.

- Bireysel başvuru objektif olarak da Anayasa hukukunun korunmasını, yorumlanmasını ve geliştirilmesini sağlamaktadır¹⁴⁸.

- Bireysel başvuru, vatandaşların demokratik düzenen işlerlik kazanmasına aktif olarak katılımını temin etmektedir.

- Bireysel başvuru, vatandaşlara demokratik düzenin öznesi ve savunucusu olarak Devletin karşısına çıkma bilinci ve imkânı vermektedir.

- Bireysel başvuru, vatandaşları anayasa hukukunun etkili bir şekilde uygulanması yönünde harekete geçirmektedir. Böylece vatandaşlar, demokratik düzenin işlerlik kazanmasına aktif olarak katılmaktadırlar.

---

¹⁴⁵ Pekanitez, s. 281; Geçici tedbir kararlarının verilme şartları ve usulü hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 87-93

¹⁴⁶ Mellinshof, s. 33

¹⁴⁷ Mellinshof'a göre, "Diğer denetim usulleri de temel hakların korunmasına hizmet edebilir; ancak temel hakların korunması diğer usullerin öncelikli ve zorunlu bir işlevi değil, muhtemel bir sonucudur. Oysa, Anayasa şikâyetinde, bireysel hakların korunması bu usulün esas anlam ve amacını oluşturmaktadır." Bkz. Mellinshof, s. 33; Yücel, s. 146

¹⁴⁸ Yücel, s. 146

- Bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesinin kararlarının bağlayıcı ve etkileyici niteliğini haiz olması nedeniyle Devletin organları üzerinde eğitici ve önleyici bir etkisi bulunmaktadır¹⁴⁹.

Federal Alman Anayasası'nın 93. maddesinin birinci fıkrasının 4a bendinde, herkesin¹⁵⁰ temel hak ya da temel hak benzeri haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yoluna başvurabileceği belirtilmiştir¹⁵¹. Dolayısıyla, bir temel hakka sahip olma yeteneğini haiz herkes¹⁵², bireysel başvuru yoluyla Federal Alman Anayasa Mahkemesine başvuru yapabilecektir¹⁵³. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi, reşit olmayan ancak askerlik hizmeti yapmaları gereken bireyler

¹⁴⁹ Yücel, s. 146

¹⁵⁰ Federal Alman Anayasa Mahkemesi, 16.1.1957 tarihli Elfes kararında, Anayasa'nın kamu gücünü sınırlayan değerlere bağlı bir düzen oluşturduğu; bu düzenin, insan insiyatifini, sorumluluğunu ve onurunun kamu gücüne karşı koruyarak teminat altına aldığını; kanunların şekle uygun bir biçimde yasalaştırılmalarıyla anayasaya uygun hâle gelmediklerini; bu kanunların, özgürlükçü demokratik düzenin temelindeki üstün anayasal değerler ile de maddi olarak uyumlu olmak zorunda olduklarını; hareket serbestisini sınırlayan bir kanunun Anayasa'ya uygun olmadığı iddiasıyla herkesin bireysel başvuruya başvurabileceğini belirtmiştir. Alman doktrininde de Elfes kararındaki ilkeler çerçevesinde, kamu gücünün hukuka aykırı işlem, eylem veya ihmali ile Anayasa tarafından garanti altına alınan özgürlük alanı ihlal edilen herkesin bireysel başvuruda bulunabileceği kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nevruz Deren Yıldırım, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruları Esas Bakımından İncelemesi", *T.C. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, s. 486; Göztepe, Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 90. maddesinin birinci fıkrasına göre, herkesin temel haklarından veya Federal Alman Anayasası'nın 20/4., 33., 38., 101., 103. ve 104. maddelerdeki haklardan herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği gerekçesiyle Federal Alman Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabileceğini; herkes ifadesinden ise temel hak niteliğine sahip olma yeteneğini haiz kişilerin anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 16 ve 50

¹⁵¹ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 50; Emek, *Eleme Sistemi*, s. 216-217

¹⁵² Federal Almanya'da, özel hukuk tüzel kişileri de bir temel hak öznesi olabildikleri ölçüde bireysel başvuru yoluna başvurabilirler. Örneğin, özel hukuk tüzel kişilerin yaşam hakkına sahip olmaları mümkün olmadığından bu gibi haklar bakımından bireysel başvuruda bulunamazlar. Kamu tüzel kişileri ise kendi ilgi alanları ve görevleriyle ilgili sınırlı bir biçimde bireysel başvuruda bulunabilirler. Örneğin, araştırma enstitüleri, kiliseler ve üniversiteler gibi temel hakların gerçekleştirilmesine hizmet eden yapılar açısından bu hak kullanılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ural, s. 134; Kuş, s. 98-99; Kunig, s. 47; Emek, *Eleme Sistemi*, s. 218; Gören, kamu tüzel kişilerin kural olarak temel hak ehliyetine sahip olmadıklarını; ancak hukuk düzeninin onlara devrettiği görevlerden dolayı belli temel haklar bakımından korunun yaşam alanına dâhil olmaları durumunda üniversiteler, radyo-televizyon gibi kuruluşların ya da vatandaşların bireysel temel hak ve özgürlüklerinin kullanımına hizmet etmeleri ve de kendine has (özgü), devletten bağımsız, en azından devletten ayrı kuruluşlar olmak kaydıyla temel haklara ehil olduklarını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 111; Göztepe, Federal Almanya'da özel hukuk tüzel kişilerinin bireysel başvuruya konu olabilecek haklarını şu şekilde sıralamaktadır: 1- Kişiliğini özgürce geliştirme hakkı. 2- Kanun önünde eşitlik. 3- Din ve vicdan özgürlüğü. 4- Düşünce ve basın özgürlüğü. 5- Çalışma özgürlüğü. 6- Konut dokunulmazlığı. 7- Mülkiyet hakkı. 8- Kanuni hâkim güvencesi. 9- Hak arama özgürlüğü. 10- Adalet temel hakları. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 52-53; Ölülerin hak ehliyetine ve taraf ehliyetine sahip olmadıkları açık olmakla birlikte Federal Anayasa Mahkemesi ölümden sonra da insan onurunun varlığının sürdürüldüğüne ve bu nedenle ölümlerin taraf ehliyetine sahip olabileceklerine karar vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, s. 21

¹⁵³ Azan, s. 63; Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 110

bakımından, vicdani ret, disiplin cezalarına karşı ve askerlikle ilgili diğer davalar yönünden yapılan başvurularda başvuru sahiplerinin bireysel başvuruda bulunabileceklerine yani dava ehliyetlerinin bulunduğuna karar vermiştir¹⁵⁴.

Yabancılar da ilkesel olarak kendilerine tanınmış¹⁵⁵ temel haklarla ilgili olarak bireysel başvuruda bulunabilirler¹⁵⁶. Yabancıların bireysel başvuruda bulunabileceklerine ilişkin olarak mevzuatta herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen Mahkeme içtihadı ile yabancıların sırf vatandaşlara tanınan haklar dışındaki haklar bakımından başvuru yapabilecekleri kabul edilmiştir¹⁵⁷. Zira, yabancıların da insan haklarına sahip olmalarından dolayı bireysel başvuru hakları bulunmaktadır. Vatansızların da yabancılar gibi bireysel başvuru hakları bulunmaktadır¹⁵⁸.

Federal Almanya'da belediyeler ise öz yönetimi korumak amacıyla "komünal" olarak bireysel başvuru yapabilmektedirler¹⁵⁹.

Bireysel başvuru, kamu gücünün her türlü işlemine karşı yani yasama, yargı¹⁶⁰ ve yürütme işlemlerine karşı yapılabilmektedir¹⁶¹. Diğer bir ifadeyle bireysel başvuru, kamu gücünün bir davranışına karşı yapılabilmektedir. Bu, kamu gücünün

¹⁵⁴ KAYAR, s. 60; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 57; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 137

¹⁵⁵ Federal Alman Anayasası, dernekleşme hürriyetini, toplantı hürriyetini, meslek hürriyetini yerleşme ve seyahat hürriyetini, yalnızca Alman vatandaşlarına tanımıştır. Bu nedenle, yabancıların kendilerine tanınmayan bu haklarla ilgili olarak bireysel başvuruda bulunamazlar.

¹⁵⁶ Mellinshof, s. 35

¹⁵⁷ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.763

¹⁵⁸ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 28

¹⁵⁹ Mavčić, s. 5; Karaman, s. 130; Göztepe, belediyelerin ve belediye birliklerinin, federal bir kanunun yahutta bir eyalet kanununun, Federal Alman Anayasası'nın 28. maddesini ihlal ettiği nedeniyle bireysel başvuruda bulunabileceklerini; özerk yönetim ilkesinin ihlalinin Eyalet Anayasa Mahkemesinde ileri sürülebilmesi durumunda, Federal Alman Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılamayacağını; bu başvuru hakkının yerel yönetimleri korumaya matuf olduğunu ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 16-17; Ayrıca komünal anayasa şikâyetinin taraf ehliyeti, komünal anayasa şikâyetinin dayandığı temel hak, davanın konusu ve ikincillik ilkesi için yapılan ayrıntılı açıklamalar için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 99-104

¹⁶⁰ Federal Alman hukukunda savcılık işlemleri yargısal bir işlem olmayıp aksine yürütme organı işlemi olduğu kabul edilmektedir. Savcılığın soruşturma ile ilgili işlemleri ya da sulh ceza mahkemesine tutuklama ile ilgili yapacağı başvurular ise doğrudan yapılan yargılamayı ilgilendiren işlemlerdir. Bu işlemlerin bireysel başvuruya konu edilebilmeleri için öncelikli olarak hâkim tarafından kabul edilmeleri gerekmektedir. Aynı durum temyiz yargılaması için de geçerlidir. Zira, başvurunun kabul edilip edilmeyeceği hususu temyiz merciinin takdiri içerisine girmektedir. Gülsün A. Aygörmez Uğurlubay, "Alman Hukuku Karşılaştırmalı Olarak Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Koşullarında Ceza Hukuku Sorunları", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1246-1247

¹⁶¹ Ural, s. 135; Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 112; Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s.15; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 130

bir eylemi ya da işlemi gibi olumlu bir davranış olabileceği gibi yapılması gerekenin yapılmaması, bir eylemin ya da işlemin gerçekleştirilmemesi gibi olumsuz bir davranış da olabilir. Ancak bireysel başvuruya konu kamu gücünün, Federal Alman kamu gücüne ait olması gerekmektedir¹⁶².

Bireysel başvuru, *actio popularis* (halk davası) niteliğini haiz olmayıp başvurucunun bireysel başvuruya konu ettiği kamu gücü işleminin, eyleminin veya ihmalinin kendisini bizzat, başvuru anında ve doğrudan doğruya (doğrudan mağdur) etkilediğini ispatlamak zorundadır¹⁶³. Bu koşul, Federal Alman Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla kabul edilmiş bir koşuldur¹⁶⁴. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi bir kararında¹⁶⁵, bireysel başvurunun başvurucunun kişisel, doğrudan ve güncel olarak dava konusu işlemde etkilenmiş olması şartının *actio popularis* niteliğindeki davayı önlemek için olduğunu; aksi durumda bireysel başvurunun soyut norm denetimine dönüşeceğini belirtmiştir¹⁶⁶.

Buradaki “*kamu gücü*” kavramından tüm Devlet organları (yasama, yürütme ve yargı) kastedilmekte olup bu kavram içerisinde yasama organının yaptığı kanunlar¹⁶⁷ ya da diğer işlemler olabileceği gibi idarenin işlemleri ile mahkeme kararları olabilir¹⁶⁸.

Buna göre, bireysel başvuru yapacak kişinin öncelikle, genel ve özel dava ehliyetine¹⁶⁹ sahip olması, temel bir hakkının kamu gücünün¹⁷⁰ işlem, eylem veya ihmali nedeniyle ihlal edilmesi, başvurucunun kişisel, doğrudan ve güncel olarak dava konusu işlemde etkilenmesi, başvurunun yazılı ve gerekçeli yapılması gerekmektedir¹⁷¹.

¹⁶² Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 42

¹⁶³ Mellinshof, s. 35; Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 112-118; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 138

¹⁶⁴ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 30; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 138

¹⁶⁵ BVerfGE 79, 14-15; BVerfGE 43, 386

¹⁶⁶ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 22

¹⁶⁷ Federal Almanya’da kanuna karşı doğrudan bireysel başvuru yapılabilmesi için, bireysel başvuruda bulunan kişinin kendisine ait bir temel hakkına, bireysel başvuruya konu kanun ile doğrudan ve güncel olarak müdahale edilmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 158

¹⁶⁸ Mellinshof, s. 36; Hector, s. 123; Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s.15

¹⁶⁹ Mellinshof, s. 35

¹⁷⁰ Azan, s. 64

¹⁷¹ Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 109-110

Federal Alman Anayasası'nın 90. maddesinin ikinci fıkrasına göre, eğer ihlale karşı kanun yolları açıksa, bireysel başvuruya ancak bu öngörülen kanun yolları tüketildikten sonra başvurulabilecektir¹⁷². Böylece, bir yandan ihlal edilen hakkın görevli ve yetkili mahkemelerde hak arama yoluyla düzeltilmesine olanak sağlanmış hem de bu mahkemelerin olaya bakışı ve hukuk anlayışı Anayasa Mahkemesine yansıtılarak sağlam bir zeminde karar verilmesi sağlanmış olacaktır¹⁷³. Başvuruda bulunan kimse, öngörülen kanun yollarına başvurmamışsa, başvuru yapmış ancak bu başvuruyu geri çekmişse yahutta delil sunma imkânından imtina etmişse, bu durumda başvuru yollarının tüketilmesinden söz edilemez.¹⁷⁴

Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda da tıpkı Anayasa'da olduğu gibi yalnızca kanun yollarının tüketilmesinden söz edilse de, Federal Alman Anayasa Mahkemesi kanun yollarının tüketilmesiyle aynı anlamda olmayan ikincillik ilkesini geliştirmiştir¹⁷⁵. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi bir kararında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir¹⁷⁶: “...Eğer bir ihlal genel mahkemede usulüne uygun olarak ileri sürülmediği için denetlenememişse, kanun yollarının tüketildiğinden söz edilemez.”

İkincillik ilkesi gereğince bireysel başvuru sahibinin, bireysel başvuruya sebep olan maddi vakıaları ve delilleri genel mahkemeler önünde yeterli bir biçimde ortaya koyması gerekmektedir. Bunun sonucu olarak da, genel mahkemeler önünde sunulmayan ya da ortaya konulmayan yeni bilgi ve belgeler Federal Alman Mahkemesi önüne bireysel başvuru yoluyla götürülememektedir. Ayrıca yargı merciinde itiraz konusu edilmeyen usul hataları da aynı şekilde Federal Anayasa Mahkemesi önünde ileri sürülemez¹⁷⁷. Buradaki asıl amaç, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin önüne, kanun yolunun tüketilmesi neticesinde, olguların değerlendirilmesi ve hukuki olarak tasnif bakımından iyi hazırlanmış, ele alınmış, temel hak ve özgürlük açısından incelenmiş davaların gelmesini sağlamaktır. Esasen

¹⁷² Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 70; Azan, s. 64; Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 99-100; Hassemer, *Almanya'da Temel Hak Şikâyeti*, s. 166; Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 297; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 139

¹⁷³ Hassemer, *Almanya'da Temel Hak Şikâyeti*, s. 166

¹⁷⁴ Ece Göztepe, “Alman Bireysel Başvuru Sistemi”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 382-383, (“*Alman Bireysel Başvuru Sistemi*”)

¹⁷⁵ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 73; Azan, s. 64

¹⁷⁶ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 76; Kaplan, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 1524

¹⁷⁷ Ural, s. 136

bu içtihat, diğer alt mahkemelere ve temyiz mercilerine önemli bir görev yüklemektedir. Zira, bu içtihatla Anayasa Mahkemesi “*ben bir uzman mahkeme değilim*” demektedir¹⁷⁸.

Bireysel başvurunun genel bir öneme sahip olması veya önce kanun yollarına başvurulması başvuru açısından ağır ve giderilemez zararlara neden olacaksa, bireysel başvurunun karara bağlanması tüm toplumu ilgilendiriyorsa ya da genel bir soruna ışık tutacaksa yahutta kanun yollarının tüketilmesinden bir sonuç alınması beklenmiyorsa Federal Alman Anayasa Mahkemesi kanun yolları tüketilmeden de yapılmış bir başvuru hakkında derhal karar verebilecektir¹⁷⁹.

Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi, Hava Güvenliği Kanunu'nun 14. maddesinde yapılan değişiklikle, sivil uçakların insan hayatını tehdit edecek şekilde silah olarak (araçlar olarak) kullanılması durumunda, orduya (Federal Savunma Bakanı'nın ya da vekilinin emriyle) kademeli önlemlerden sonra en son olarak bu uçağı düşürme yetkisinin verildiği kanuna karşı yapılan bireysel başvuruyu kabul etmiş ve uçaktaki sivil kişilerin kanunla kasıtlı bir biçimde öldürülmesinin doğru olmadığını, Kanun'un yaşam ve vücut bütünlüğü hakkına aykırı olduğunu belirterek iptal edilmesi gerektiğine karar vermiştir¹⁸⁰.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 93. maddesinin birinci fıkrasına göre, kural olarak (idari işlemler ve mahkeme kararlarında)¹⁸¹ bireysel başvuru bir aylık süreye tabidir¹⁸². Bu sürenin başlangıç anı ise eğer ilgili usul hukuku kuralına göre yapılması gerekiyorsa bu kararın tebliğ ya da tefhiminden itibaren başlamaktadır. Eğer böyle bir zorunluluk bulunmuyorsa bu sefer kararın

¹⁷⁸ Göztepe, *Alman Bireysel Başvuru Sistemi*, s. 384

¹⁷⁹ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 70; Eylem Çakmaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 61; Ergül, s. 9; Korkmaz, s. 23; Şahbaz, *Bireysel Başvuru ve Sorunlar*, s. 86; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 139

¹⁸⁰ Korkmaz, s. 19-20; Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 18-19; Uzun, s. 9; Kılınç, *Federal Almanya'da Bireysel Başvuru*, s. 93; Sağlam, *Anayasa Mahkemesini Bekleyen Sorunlar*, s. 29-30; Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 159; Ece Göztepe, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 39-40, ("*Bireysel Başvuru*")

¹⁸¹ Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 296

¹⁸² KAYAR, s. 60; Korkmaz, s. 22; Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 119; Fendoğlu, s. 37; Uzun, s. 8; Sağlam, *Bir Reform Önerisi*, s. 160; Hassemer, *Almanya'da Temel Hak Şikâyeti*, s. 167; Gören, *Bireysel Başvuru*, s. 649 ve 667; Aygörmez Uğurlubay, s. 1239; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 140; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 46

ilanıyla ya da ilan yapılamıyorsa kararın başvurucuya herhangi bir yolla bildirilmesiyle başlamaktadır¹⁸³. Yani süre kararın bir şekilde başvuru tarafından öğrenilmesiyle başlamaktadır.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 93. maddesinin üçüncü fıkrasına göre ise bireysel başvuru bir kanuna veya aleyhine bir kanun yolunun bulunmadığı kamu gücü işlemine karşı yapılıyorsa, bireysel başvuru yoluna ancak kanunun yürürlüğe girişinden veya kamu gücü işleminin yapılmasından sonraki bir yıl içinde başvurulabilecektir¹⁸⁴. Buna göre, kanun yolları tüketildikten sonra kesinleşen mahkeme kararları aleyhine bir aylık sürede; kanun ve kanun yolu kapalı kamu gücü işlemlerine karşı bir yıl içinde bireysel başvuru yapılmamışsa, artık bireysel başvuru yoluna gidilemeyecektir¹⁸⁵.

Kamu gücünün hareketsiz kalması yani ihmal durumunda ise ihlalin devam etmesi süresince bireysel başvuruda bulunulabilecektir¹⁸⁶.

Federal Alman Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için Türk hukukunda olduğu gibi bizzat Mahkemeye, yurt dışı temsilciliklerine ya da yurt içindeki diğer mahkemelere başvuruya gerek bulunmamaktadır. Kişi isterse faks, mektup, telgraf, teleks gibi yollarla da başvuruda bulunabilmektedir¹⁸⁷.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruları öncelikle esastan inceleyip incelemeyeceğini belirlemektedir. Bu incelemeyi yaparken şu hususlara bakmaktadır¹⁸⁸:

- Bireysel başvuru yapanın genel ve özel dava ehliyetine sahip olup olmadığına.

---

¹⁸³ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 81

¹⁸⁴ Korkmaz, s. 22; Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 119; Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 54; Hassemer, *Almanya'da Temel Hak Şikâyeti*, s. 166; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 140; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 46

¹⁸⁵ KAYAR, s. 60-61

¹⁸⁶ Gören, *Kişisel Başvuru*, s. 119; Gören, *Bireysel Başvuru*, s. 667

¹⁸⁷ Korkmaz, s. 27; Kılınç, Federal Alman Anayasa Mahkemesine e-posta ya da elektronik imzayla yapılan başvuruların kabul edilmediğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kılınç, *Federal Almanya'da Bireysel Başvuru*, s. 93-94

¹⁸⁸ Mellinshof, s. 41-43

- Bireysel başvuru yapanın bir temel hakkının kamu gücü işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilip edilmediğine¹⁸⁹.

- Bireysel başvuru yapanın başvuruya konu ihlalden, şahsen, başvuru anında ve doğrudan zarar görüp görmediğine.

- Başvuru sırasında yerine getirilmesi gereken şekle ve esasa ilişkin koşulların yerine getirilip getirilmediğine¹⁹⁰.

- Bireysel başvurunun süresinde yapılar yapılmadığına.

- Olağan yargı yollarının tüketilip tüketilmediğine.

- Olağan kanun yollarının usulüne uygun biçimde tüketilip tüketilmediğine.

İlk inceleme üç Mahkeme üyesinden oluşan bir daire (komite)¹⁹¹ tarafından yapılmaktadır. Dairenin verdiği kararlar kesin olup itirazı mümkün değildir ve kararların gerekçeli olması gerekmektedir¹⁹². İlk inceleme aşaması geçildikten sonra ise esas inceleme sekiz üyeden oluşan senato tarafından yapılmaktadır¹⁹³.

Federal Almanya'da kural olarak avukat tutma mecburiyeti bulunmamakla birlikte¹⁹⁴ Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 22. maddesinin birinci fıkrasına göre, duruşma yapılması durumunda Federal Alman mahkemelerinde görev yapabilecek niteliği haiz bir avukatın ya da Federal Alman yükseköğretim kurumlarında hukuk eğitimi veren bir öğretim üyesi tarafından başvuru yapanın temsil edilmesi zorunluluğu bulunmaktadır¹⁹⁵.

Bireysel başvuruda bulunan kişi subjektif olarak bir temel hak veya özgürlüğünün gerçekleştirilmesinde ağır ve telafisi imkânsız bir zarar altındaysa bu durumda başvuru Federal Anayasa Mahkemesinden davanın esasının

¹⁸⁹ Deren Yıldırım, s. 485

¹⁹⁰ Örneğin, bireysel başvurunun yazılı ve gerekçeli olması, hangi hakkın ihlal edildiğinin belirtilmesi, söz konusu mahkeme kararının, idari işlemin ya da diğer işlemlerin dilekçe ekinde bulunması, ihlalin ortadan kaldırılması amacıyla olağan yargı yerlerinde hangi yollara başvurulduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

¹⁹¹ Hector, s. 121

¹⁹² Mellinghof, s. 44

¹⁹³ Ural, s. 137

¹⁹⁴ Ural, s. 136; Emek, *Eleme Sistemi*, s. 225

¹⁹⁵ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 96; Kuş, s. 99

görüşülmeden tedbir kararı verilmesini isteyebilecektir. Tedbir kararı verilmesi durumunda bu tedbir kararı en geç esas hakkındaki kararın verilmesiyle kendiliğinden yürürlükten kalkacaktır. Ayrıca, tedbir kararı en fazla altı ay süre ile verilebilecektir. Bu süre içinde başvurunun esası hakkında karar verilmezse yine tedbir kendiliğinden yürürlükten kalkacaktır¹⁹⁶. Tedbirin tekrarlanması daire (senato) üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile mümkündür. Tedbirin verilmesi aynı zamanda askıya alma etkisi meydana getirmektedir¹⁹⁷.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 31. maddesinin birinci fıkrasına göre, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararları bütün kişileri¹⁹⁸, Federal ve eyalet anayasal organları ve tüm mahkemeler ile otoriteleri bağlamaktadır¹⁹⁹. Hatta bazı durumlarda Federal Alman Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar kanun gücündedir. Nitekim, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararlarının bağlayıcı olması nedeniyle devlet organlarının tümü Federal Alman Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlardan geçmiş, bugün ve gelecek için sonuçlar çıkarmakla yükümlüdürler. Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kanunun uygunluğunu, aykırılığını veya hükümsüzlüğünü bildirdiği kararları Federal Alman Adalet Bakanlığı Federal Resmî Gazete'de yayımlamaktadır²⁰⁰. Ancak, Federal Anayasa Mahkemesinin norm koyma yetkisi bulunmamaktadır²⁰¹.

Federal Almanya'da bir bireysel başvuru başarılı olursa ve bu nedenle bireysel başvuruya konu kamu işlemi, bir temel hak ihlali nedeniyle kaldırılırsa bu kararın etkisi, o başvuruyu aşan bir etkiye ve öneme sahip olmaktadır. Eğer Federal Alman Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruya konu edilen kamu işleminin temel hakka aykırı bir hukuk normuna dayandığı neticesine ulaşırsa, bu kamu işleminin kaldırılmasıyla birlikte dayanak olan hukuk normunu da iptal etmektedir. Bu durum, Türk Anayasa Hukukundaki iptal kararlarına benzemekle birlikte geçmişe yönelik bir etki göstermektedir. Yani iptal edilen norm başından beri geçersiz sayılır. Norma

¹⁹⁶ Ural, s. 134-135; Hassemer, *Almanya Raporu*, s. 36-37

¹⁹⁷ Hassemer, *Almanya Raporu*, s. 37

¹⁹⁸ Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 144

¹⁹⁹ Şeyda Emek, "Alman Anayasa Mahkemesi Kararlarının İnfazı", *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 279, ("*Alman Anayasa Mahkemesi*"); Ekmekçi, s. 18

²⁰⁰ Karaman, s. 39

²⁰¹ Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 304

dayalı olarak üçüncü kişilerce Anayasa Mahkemesi kararına kadar yapılan işlemler hukuki güvenlik ilkesi gereğince geçerli sayılırlar²⁰². Eğer bir idari işlem veya bir mahkeme kararı, temel hakka aykırı bir hukuk normuna dayanması sebebiyle iptal edilirse, tüm idari merciler ve mahkemeler kararlarında bu bireysel başvuru konusu iptale uygun hareket etmek zorundadırlar²⁰³.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, başvuru lehine herhangi bir tazminata hükmetmemektedir. Zira, Federal Alman Anayasa Mahkemesi genelde tespit edici kararlar vermektedir²⁰⁴. Başvuru, bir ceza mahkûmiyetine karşı bireysel başvuruda bulunmuş ve kabul edilmişse, Federal Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'na göre yeniden yargılaması yapılmaktadır²⁰⁵.

Burada Federal Alman Anayasa Mahkemesinin bir kararına değinilmesinde fayda bulunmaktadır. Başvuru, emniyet kemeri olmadan araç kullanırken iki trafik polisi tarafından durdurularak park yasağı olan bir yere aracın park edilmesi istenmiştir. Başvuru, emniyet kemerinin takılmaması nedeniyle verilecek cezanın düşük olmasına karşın mutlak park yasağı olan bir yere park etmenin cezasının çok yüksek olacağı düşüncesiyle park etmekten imtina ettiği gibi polisler de kendini suç işlemeye teşvik ettiklerini söylemiştir. Polislerin ise buna yetkilerinin bulunduğunu belirtmeleri üzerine başvuru polisler "altmış yıl önceki polis gibi (Nazi polisleri gibi) davranırsanız kesinlikle vardır" demiştir. Başvuru polisleri şikâyet etmiş ve olayları aynen anlatmıştır. Bunun üzerine başvuru hakkında polisler hakaret ettiği ileri sürülerek kamu davası açılmıştır. Kamu davası neticesinde başvuru ceza almış ve bu ceza temyiz mercii tarafından onanmıştır. Derece mahkemelerine göre başvuru, polisler hakaret etmiştir ve bu nedenle başvuru beyanları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Federal Alman Anayasa Mahkemesi bu başvuruda, ifade özgürlüğü kapsamının derece mahkemeleri tarafından dar yorumlandığına karar vermiş ve dosya ilk derece mahkemesine gönderilmiştir. Federal Alman Anayasa Mahkemesinin hüküm fıkrası "*Anılan hukuki muhakeme*

²⁰² Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 26; Ekmekçi, s. 18

²⁰³ Gören, *Bireysel Başvuru*, s. 670; Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 299

²⁰⁴ Emek, *Alman Anayasa Mahkemesi*, s. 278

²⁰⁵ Gören, *Bireysel Başvuru*, s. 670; Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s.55; Kahraman, Federal Almanya'da bireysel başvuru konusu işlemin bir yargı kararı olması durumunda verilen karar kaldırılarak dosyanın yeniden yargılama yapılmak üzere kararı veren mahkemeye gönderildiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 144; Aynı yöndeki görüşler için bkz. Sabuncu-Arnwine, s. 244; Emek, *Alman Anayasa Mahkemesi*, s. 278

sonucunda mahkemenin başka bir karara varması olasılık dahilindedir." biçimindedir. Yani burada ifade edilmek istenen husus, maddi olay kapsamında ifade özgürlüğünün geniş yorumlanması gerekliliği olup ilk derece mahkemesi daha önce vermiş olduğu aynı neticeye ulaşabileceği gibi başka bir neticeye de ulaşabilecektir. Aslında bu durum, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin süper bir temyiz mahkemesi olmadığına da açık bir örnek teşkil etmektedir²⁰⁶.

Türkiye'deki bireysel başvuru sisteminin gelmesini savunan hukuk bilim adamlarının Federal Alman sistemini örnek aldığı görülmektedir. Bunun kendilerine göre makul sebepleri de bulunmaktadır. Bunlara göre, Federal Alman sisteminde öngörülmüş olan bireysel başvuru, yasama, yürütme ve yargı işlemlerine karşı yapılabilmesi nedeniyle en kapsamlı bireysel başvuru olarak ön plana çıkmaktadır. İkinci olarak, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin yarım asırlık tecrübesi ve içtihatları nedeniyle başarılı bir örnek olarak kabul edilmesidir²⁰⁷.

C. Güney Kore

Güney Kore Anayasa Mahkemesi, dokuz üyeden oluşmaktadır²⁰⁸. Altı yıllığına Devlet Başkanı tarafından seçilen bu üyeler yeniden atanabilme imkânları bulunup 65 yaşına kadar görev yapabilmektedirler²⁰⁹. Bu süre Mahkeme Başkanı için 70'tir²¹⁰.

Güney Kore Anayasası'na göre, Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi durumunda, herkes bireysel başvuru yoluna başvurabilecektir²¹¹. Güney Kore'deki bireysel başvuru

²⁰⁶ Ekmekçi, s. 17-18; Göztepe, *Bireysel Başvuru*, s. 42

²⁰⁷ KAYAR, s. 59

²⁰⁸ Bu üyeler üç ayrı kaynaktan gösterilen adaylar arasından seçilmektedir. Tecrübeli olmak koşuluyla üç üye Devlet Başkanınca gösterilen adaylar arasından, üç üye yüksek Mahkeme Başkanınca gösterilen adaylar arasından, üç üye ise Millet Meclisince gösterilen adaylar arasından altı yıllığına seçilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Tunç, "Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açısından Türk Anayasa Mahkemesi ile Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemelerinin Karşılaştırılması", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 31, Sayı: 12, Ankara, 1995, s. 292-293; Ural, s. 145

²⁰⁹ Ural, s. 145

²¹⁰ Mustafa Baysal, "Güney Kore Cumhuriyeti Anayasa Şikâyeti Uygulaması", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 180, ("Güney Kore Cumhuriyeti")

²¹¹ Kim Jong-Dae, "Anayasa Şikâyeti Sistemi: Kore Deneyimi", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 145; Güney Kore Anayasa Mahkemesine 1989 yılında 425 dava açılırken, 2010 yılında 1.720 dava açılmıştır. Son 26 yıl içerisinde, Anayasa Mahkemesi 26.000 davadan yaklaşık olarak 25.000 davayı sonuçlandırmış olup 742 davada

sisteminin en büyük özelliği, bireylere doğrudan doğruya Güney Kore Anayasa Mahkemesine başvuru hakkı tanımış olmasıdır²¹².

Bireysel başvuru Güney Kore Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 68. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenmiştir. Bu fıkra göre, Anayasa ile güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden birinin, kamu gücü işlem, eylem veya ihmali nedeniyle ihlal edilmesi durumunda herkes Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkına sahiptir²¹³. Bireyin ihlal edilen hakkının bir yasama işlemi, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, düzenleyici işlem veya başka bir devlet organı işlemiyle ihlal edilmesi gerekmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Güney Kore sisteminde bireysel başvuruya konu olabilecek kamu gücü, çok geniş olarak tespit edilmiştir. Hatta yasama organının eylemsizliği bile bireysel başvuruya konu edilebilecektir. Ancak genel mahkemelerin verdikleri kararlar, bireysel başvurunun kapsamı dışında kalmakta olup Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yoluyla bu mahkemelerin kararlarını denetleme hakkına sahip bulunmamaktadır²¹⁴. Bunun tek istisnası, bir mahkemenin Anayasa Mahkemesince Anayasa'ya aykırı bulunduğu bir kuralı uygulaması durumudur. Bu durumda bu mahkeme kararı da bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilebilecektir²¹⁵.

Güney Kore Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 68. maddesinin ikinci fıkrasında ise bireysel başvuru yoluyla somut norm denetimine imkân tanınmıştır²¹⁶. Buna göre, davadaki taraflardan biri davada uygulanacak olan kuralın Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürerek mahkemeden o kuralın Anayasa'ya aykırılık iddiasını

---

itiraz edilen kurallar iptal edilmiş ve bireyler tarafından açılan 478 bireysel başvuruda Devletin eylemlerinde Anayasa'ya aykırılık tespit edilerek hak ihlaline karar verilmiştir. Bunun yanında, Güney Kore Anayasa Mahkemesi, kamu kurumları ve yerel idareler arasındaki görev ihtilaflarına ilişkin 80'den fazla davada denetim yapmıştır. Güney Kore Anayasa Mahkemesinin yıllar boyunca süren bu çabasının neticesinde Anayasa artık kanunlar arasında bir süs görevi görmekten uzaklaşmıştır. Bunun neticesi olarak da Anayasa, halkın günlük yaşamında bir yaşam standardı hâline gelirken Devlet yetkililerine ilişkin olarak da bir kontrol mekanizması hâline gelmiştir. Bu sayede, Güney Kore Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında son kale ve güvenilir bir koruyucu durumuna yükselmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lee Kang Kook, "Anayasa ve Anayasa Yargısı Kore Cumhuriyeti'nin Deneyimi ve Karşılaştığı Zorluklar", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 924

²¹² Jong-Dae, s. 146

²¹³ Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 189

²¹⁴ Pimentel, *Dünyada Anayasa Şikâyeti Uygulamaları*, s. 70-71

²¹⁵ Jong-Dae, s. 146-147; Erdinç, s. 131-132; Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 184-185

²¹⁶ Öngörülen bu anayasa şikâyetine Güney Kore'de, "norm-kontrol şikâyeti" de denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kook, s. 924

Anayasa Mahkemesine götürmesini talep edebilir. Yargılamayı yapan mahkemenin bu talebi reddetmesi durumunda Anayasa'ya aykırılık iddiasında bulunan taraf bu sefer doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurarak söz konusu kuralın Anayasa'ya aykırılığı hususunda karar verilmesini talep edebilir. Anayasa Mahkemesinin kuralı Anayasa'ya aykırı bulması durumunda yargılamayı yapan mahkeme buna göre karar verecektir. Eğer yargılama bitmişse itirazda bulunan taraf yargılamanın yenilenmesini isteyecektir²¹⁷.

Güney Kore Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruya konu işlemin veya kararın kişisel, güncel veya doğrudan olması koşullarını aramaktadır²¹⁸. Ayrıca bu şartların başvuru anında mevcut bulunması gerekmektedir²¹⁹. Başka bir ifadeyle ihlal edileceği korkusuyla ya da ihlal tehlikesiyle bir başvuru yapılamayacaktır²²⁰.

Güney Kore sisteminde, bireysel başvurunun subjektif ve objektif olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır. Subjektif işlevi, hak ihlaline uğrayan bireylerin bu ihlalden dolayı uğradıkları zararların giderilmesidir. Objektif işlevi ise bozulan anayasal düzenin tekrar eski konumuna getirilerek anayasal sistemin korunmasıdır²²¹.

Bireysel başvuruda bulunabilmek için şu şartların başvuru tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir²²²:

- Bireysel başvuruda bulunan, başvuruya konu olan temel hak ve özgürlüğünün Anayasa ile kendisine tanınmış bir hak olduğunu ispat etmekle mükellef olup bu konuda kişinin Anayasa Mahkemesini ikna etmesi gerekmektedir.

- Bireysel başvuruya konu olan işlem, eylem ya da ihmalin bir devlet işleminden yani kamu gücünden kaynaklanmalıdır²²³.

---

²¹⁷ Jong-Dae, s. 147; Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 189; Kook, s. 926

²¹⁸ Ural, s. 145

²¹⁹ Jong-Dae, s. 147

²²⁰ Ural, s. 145-146

²²¹ Jong-Dae, s. 147

²²² Jong-Dae, s. 147-148; Ural, s. 145-146

²²³ Gelecekte muhatap olacağı endişesi ile veya tehlikesiyle bireysel başvuruda bulunulamayacaktır. Ancak bir zararın gelecek zamanda meydana gelmesi kesinse, temel hak ve özgürlüklerin etkin korunması amacıyla henüz zararın somut olarak meydana gelmesinden önce de bireysel başvuruda bulunulabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jong-Dae, s. 148

- Bireysel başvuruya konu temel hak ve özgürlük ihlalinin doğrudan doğruya davaya konu olan işlemden kaynaklanması gerekmektedir.

- Bireysel başvuruda bulunmak isteyen kişinin, kanunun öngördüğü tüm olağan kanun yollarını tüketmiş olması gerekmektedir²²⁴.

- Bireysel başvurunun, öngörülen sürede açılmış olması gerekmektedir. Buna göre, kanuna karşı başvuruda bulunulması durumunda kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir yıl ve başvuranın bunu öğrenmesinden itibaren doksan gündür. Eğer Anayasa Mahkemesinden evvel olağan kanun yollarına başvurulmuşsa son başvuru mercinin kararının bildiriminden itibaren otuz gün içinde başvuru yapılmalıdır²²⁵.

Bireysel başvuru yargılaması, kanunda öngörülen şartları²²⁶ taşıyan dilekçenin Anayasa Mahkemesine verilmesi ile başlamaktadır. Dilekçenin Mahkemeye verilmesinden sonra, bir üye bu dilekçeyi incelemekle görevlendirilmektedir. Bireysel başvuru aşaması ise Mahkeme tarafından verilen kararlarla son bulmaktadır²²⁷.

Güney Kore anayasa yargısında yargılama giderleri Devlet tarafından karşılanmakta olup yargılama usulünde avukat ile temsil zorunluluğu²²⁸ bulunmaktadır²²⁹. Avukatın ilk inceleme aşaması öncesinde tutulmuş olması gerekmekte olup aksi durumda başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir. Ancak başvurunun kamu yararını ilgilendiren bir duruma sahip olması

²²⁴ Bireysel başvuranın haklı gerekçelerle olağan hukuk yollarını tüketmemesi ya da ihlalin bu hukuk yollarında giderilmesinin mümkün olmaması ya da bu ihlalin giderilmesi ihtimalinin düşük olması durumlarında, olağan kanun yollarının tüketilmemiş olması hâlinde de bireysel başvuruda bulunulabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jong-Dae, s. 148

²²⁵ KAYAR, s. 61; Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 192; Kook, s. 926

²²⁶ Dilekçede bulunması gereken hususlar şunlardır: Başvurucunun adı ve soyadı, başvurucunun vekilinin adı ve soyadı, adresleri, ihlal edildiği ileri sürülen temel hak ve özgürlüğün hangisi olduğu, bu ihlalin bir kamu gücünün işlem, eylem veya ihmalden kaynaklandığına ilişkin bilgiler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jong-Dae, s. 150

²²⁷ Jong-Dae, s. 149; Ural, s. 146

²²⁸ Başvuru sahibinin maddi imkânsızlığı nedeniyle avukat tutma imkânı yoksa, adli yardım talebinde bulunabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi avukat atayabilmektedir. Ancak, bunun için bireysel başvuruda bulunan kişinin adli yardıma muhtaç olduğunu belirtir belgeleri başvuru dilekçesine ekleyerek delillendirmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ural, s. 146; Jong-Dae, s. 151

²²⁹ Jong-Dae, s. 151; KAYAR, s. 61; Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 193

hâlinde Anayasa Mahkemesi başvuruçunun avukatı yoksa kendiliğinden de avukat atanmasına karar verebilmektedir²³⁰.

Güney Kore anayasa yargısında, bireysel başvuru davalarında hükümet, yargılamanın tarafı olabilmektedir. Bu durumda hükümeti Adalet Bakanı temsil etmektedir²³¹.

Güney Kore Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un 72. maddesine göre, bireysel başvuruda yapılan ilk inceleme aşamasında üç kişiden oluşan Panel tarafından yapılmaktadır. Panel bireysel başvuruyu;

- Bireysel başvurunun kanunlarda öngörülen hukuk yollarının tamamının tüketilmeden yapılmış olması durumunda,

- Bir mahkeme kararına karşı yapılmışsa (mahkeme kararlarının denetlenmesi, bireysel başvuruya konu edilememektedir.),

- Bireysel başvurunun öngörülen sürede yapılmaması durumunda,

- Bireysel başvurunun vekil olmaksızın yapılması durumunda,

- Bireysel başvurunun bireysel başvuruya konu edilmesinin mümkün olmaması ve bu imkânsızlığın giderilmesinin de mümkün olmaması durumlarında,

reddetmektedir²³². Bu şartların sağlanması hâlinde ise başvuru Genel Kurul'a gönderilmektedir. Eğer başvuru 30 gün içinde panel tarafından reddedilmediyse bu başvurunun zımnî olarak kabul edildiği ve Genel Kurul'a sevk edildiği varsayılmaktadır²³³.

Güney Kore Anayasa Mahkemesi gerekli gördüğü takdirde taraf savunmalarını ve tanıkları dinleyebilmektedir. Duruşma yapılmasına karar verilmesi

---

²³⁰ Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 193-194

²³¹ Tunç, s. 303

²³² Baysal, *Güney Kore Cumhuriyeti*, s. 196

²³³ Jong-Dae, s. 152; Ural, s. 146-147

durumunda ise taralara duruşma gününü bildirir ve duruşmada bilirkişi yardımından faydalanabilir. Duruşmalar ise halka açıktır²³⁴.

Bireysel başvurular, dokuz üyeden en az yedi üyenin katılımıyla görüşülüp katılanların salt çoğunluğuyla karara bağlanmaktadır. Ancak, kanunların görüşülmesi sırasında bu kanunun Anayasa'ya aykırı olduğuna karar verilebilmesi için en az altı üyenin bu yönde oy kullanması gerekir. Mahkemenin kendi içtihadında da değişiklik yapabilmesi için yine en az altı üyenin aynı yönde oy kullanması gerekmektedir²³⁵.

Güney Kore Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre, eğer başvurucunun başvuru yollarını tüketmemekte haklı nedenleri bulunuyorsa ya da ihlal edilen hak ve özgürlüklerin öngörülen başvuru yolları ile giderilmesi mümkün değilse bu başvuru, başvuru yollarının tüketilmesi şartı aranmaksızın esası bakımından inceleme yapılabilecektir²³⁶.

D. Meksika

Amparo başvurusu Meksika'da da uygulanmakta olup kamu gücüne sahip organlarca yapılan işlem, eylem ve ihmalleri sınırlandıran ve denetleyen bir kanun yoludur. Kamu gücü üzerinde anayasal denetim işlevi gören amparo, ilk olarak 1841 yılında Yutacan Eyaleti'nde, sonrasında ise 1847 yılında bütün Meksika için kabul edilmiştir. Amparo, Meksika dilinde *"bir kişiyi ya da bir şeyi korumak, himaye etmek, desteklemek ve savunmak"* anlamına gelmektedir²³⁷.

Amparo, kamu gücü tarafından işlem, eylem ya da eylemsizlik nedeniyle temel hak özgürlükleri ihlal edilen kişilerin başvurabilecekleri bir tür anayasal denetim aracıdır. Bu yolda hakkı ihlal edilen kişiler ve sorumlu kurum ya da kurumlar, zarar gören üçüncü kişiler ve de cumhuriyet savcısı davanın başlıca taraflarıdır²³⁸.

---

²³⁴ Jong-Dae, s. 152

²³⁵ Jong-Dae, s. 152

²³⁶ Aliyev, s. 26

²³⁷ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 108

²³⁸ Genaro David Gongora Pimentel, "Amparo Ne İçindir?", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 164, ("*Amparo Ne İçindir ?*")

Amparo başvurusu şu konularda yapılabilir²³⁹:

- habeas corpus²⁴⁰,
- Anayasa'ya aykırı kanunlara karşı,
- Yargı kararlarına karşı,
- Federal makamların ve bazı durumlarda eyalet makamlarının eylem ve işlemlerine karşı,
- Toplumsal ve tarımsal konulara karşı.

Meksika Federal Anayasası'nın 103. maddesine göre, amparo başvurusu federal mahkemelere yapılmaktadır. Zira, yargı kararlarının ve eyalet makamları ile federal makamların işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemek federal mahkemelerin görev ve yetki alanına girmektedir²⁴¹.

Amparo başvurusunda bulunabilmek için bu kişinin objektif hukuk tarafından korunan meşru bir hakkının kişisel olarak ve doğrudan (principio de agravio personal y directo)²⁴² kamu gücünü kullanan makam tarafından işlem, eylem ya da ihmal suretiyle ihlal edilmiş olması gerekmektedir. Bu ihlal maddi olabileceği gibi manevi de (elem, ızdırap gibi) olabilir²⁴³.

Amparo başvurusuyla, idarenin eylem ve işlemlerinin yanı sıra bu eylem ve işlemleri denetleyen idare mahkemelerinin vermiş oldukları kararlar da

²³⁹ Pimentel, *Amparo Ne İçindir ?*, s. 164; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 37-38

²⁴⁰ “Habeas corpus, Anglo Sakson hukukunun kişi hürriyetini korumak amacıyla geliştirdiği bir kurumdur. Kıta Avrupası Hukukunda, Anglo Sakson habeas corpusu ile tam olarak karşılaştırılabilecek bir kurum bulunmadığı belirtilmelidir. Buna karşın habeas corpus kurumunun temelinde yer alan, kişi hürriyetinin özellikle idare tarafından keyfi bir şekilde kısıtlanmasının önlenmesi düşüncesi, Kıta Avrupasında da etkili olmuş ve burada temel hak ve hürriyetler, anayasa ve kanun metinlerinde formüle edilmek suretiyle güvence altına alınmışlardır. Anayasaların, gerek kişilerin gerekse yürütme organının keyfi alıkoymalarını yasaklamak suretiyle, kişi hürriyetini güvence altına alması, hukuka aykırı ihlaller, ceza kanunlarında suç hâline getirilerek desteklenmiştir. Kişi güvenliği, bu kanunların, ceza muhakemesi yoluyla uygulanmasına bağlıdır.” Alıntı ve ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Feyzioğlu, “Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 1-4, Yıl: 1995, s. 665-688; Karaman, habeas corpusun rolünün, yalnızca kamu otoritelerinin hukuka aykırı işlemlerine karşı bireysel özgürlükleri korumak olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, s. 82

²⁴¹ Pimentel, *Amparo Ne İçindir ?*, s. 164

²⁴² Karaman, s. 159

²⁴³ Pimentel, *Amparo Ne İçindir ?*, s. 165; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 32

denetlenebilmektedir. Ayrıca kişiyi doğrudan ve güncel olarak etkilemek şartıyla federal kanunlara veya eyalet kanunlarına karşı da amparo başvurusu yapılabilmektedir²⁴⁴.

Amparo başvuru süresi, yurt içinden yapılan başvurularda altmış gün, yurt dışından yapılan başvurularda ise doksan gündür²⁴⁵.

Amparo başvurusu kabul edildikten sonra, ilgili makama başvuru savunma yapmak amacıyla gönderilir ve savunma alınır. Daha sonra duruşma yapılarak başvuruda bulunan kişinin bir temel hak ve özgürlüğünün ihlal edilip edilmediğine karar verilir. Amparo hukukunda, telafisi güç ya da imkânsız zararların doğmaması için hak ihlaline neden olduğu ileri sürülen işlem ya da eylem dava sonuna kadar durdurulmaktadır. Bu tedbir kararı kesin olup başvuruçunun dava açmasına rağmen hak ihlalinin devam etmesi gibi bir durumla karşı karşıya kalması başvuru neticeleninceye kadar önlenmiş olmaktadır²⁴⁶.

E. Avusturya

Avusturya Anayasa Mahkemesinin temelleri 1867 yılında çıkarılan bir kanunla kurulan²⁴⁷ ve temel hak şikâyeti üzerine karar alma dahil 1868 yılında çalışmaya başlayan İmparatorluk Mahkemesidir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1918 yılında dağılmasından sonra yasaların denetiminin devredildiği bir Alman-Avusturya Mahkemesi kurulmuştur. Sonrasında 1920 tarihli Anayasayla Avusturya Anayasa Mahkemesi kurulmuştur²⁴⁸.

Avusturya Anayasa Mahkemesinin 14 asıl 6 yedek olmak üzere 20 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin tamamı Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta olup 70 yaşına kadar görev yapabilmektedirler. Ayrıca Mahkemede ilk incelemede görev

²⁴⁴ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 38

²⁴⁵ KAYAR, s. 61

²⁴⁶ Pimentel, *Amparo Ne İçindir ?*, s. 165

²⁴⁷ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 28

²⁴⁸ Herbert Haller, "Avusturya Anayasa Mahkemesinin Organizasyonu ve Karar Biçimleri", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 50, ("Avusturya Anayasa Mahkemesi")

yapan ve karar taslaklarını hazırlayan raportör hâkimler de görev yapmaktadırlar. Bu raportörler üç yıllığına Mahkemeye atanmaktadırlar²⁴⁹.

Anayasa Mahkemesi, 14 üyenin tamamının toplanmasıyla karar alabilmektedir. Başkan, Genel Kurulu yönetir ama oy kullanamaz. Asıl üyenin toplantıya katılmadığı durumlarda, mümkün olduğunca engeli bulunan üyenin geldiği kurumdan gelen yedek üye toplantıya iştirak eder. Bir üyenin duruşmalar devam ederken veya toplantılar esnasında engelinin bulunması hâlinde, bu üyenin yerine hiçbir üye katılamaz. Eğer toplantıda oylar eşit çıkmışsa bu durumda Başkanın sonucu belirleme yetkisi doğmaktadır²⁵⁰.

Anayasa Mahkemesinin işlevleri şunlardır²⁵¹:

- Anayasa'nın 144. maddesi uyarınca, idari işlemlerin denetlenmesi (özel idari yargı işlevi),
- Anayasa'nın 140. maddesi uyarınca, kanunların ve Anayasa'nın 139. maddesi uyarınca düzenleyici işlemlerin denetlenmesi (norm denetim işlevi),
- Seçimlerin kanunlara uygunluğunun denetlenmesi,
- Anayasal yetki uyuşmazlıklarının çözümlenmesi,
- Merkezi devletin ya da eyaletlerin üst düzey idarecilerinin suç işlemleri durumunda Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapması.

Avusturya'da temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda kişilerin bireysel başvuru yoluna başvurabilecekleri haklar, iç hukukta anayasal önemde bulunan subjektif niteliği haiz haklardır. Bunlar, özgürlük ve siyasi haklar olarak sayılabilir. Dolayısıyla, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar bakımından bireysel başvuruda bulunulamayacaktır²⁵².

²⁴⁹ Ural, s. 138; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 104

²⁵⁰ Haller, *Avusturya Anayasa Mahkemesi*, s. 51

²⁵¹ Gerhart Holzinger, "Avusturya Anayasa Hukukunda Anayasa Şikâyeti ve Bireysel Başvuru", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 61

²⁵² Sağlam, *Bir Reform Önerisi*, s. 153

Anayasa Mahkemesine iki yönde bireysel başvuruda bulunulabilir. Bunlardan birincisi, idari işlemlere karşı yapılan bireysel başvurudur. Avusturya Anayasası'nın 144. maddesi, idari makamların işlemlerine karşı bireysel başvuru yoluna gidilebileceğini kurala bağlamıştır. Buna göre, Anayasa ile güvence altına alınan bir temel hak ve özgürlük idari bir işlem ile ihlal ediliyorsa veya maruz kalınan hak ihlali Anayasa'ya aykırı bir kanunun yahut kanuna aykırı bir düzenleyici işlemin uygulanmasından kaynaklanıyorsa kişiler, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceklerdir²⁵³. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce idari yargı denetim yoluna başvurulması gerekmeyip doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuru yapılabilir²⁵⁴.

İkincisi ise kanunların ve düzenleyici işlemlerin denetimi için bireysel başvurudur. Bu bir norm denetimidir. Kanunların Anayasa'ya uygunluk denetimi kapsamına federal kanunlar, eyalet kanunları ile federal veya eyalet parlamentolarının kanun şeklinde yaptıkları işlemler girmektedir. Kanunların norm denetimine tabi olabilmeleri için yürürlüğe girmiş olmaları şarttır²⁵⁵.

Federal Avusturya Anayasası'nın 140. maddesinin birinci fıkrasında, “...Herhangi bir kanunun Anayasa'ya aykırı olmasından dolayı doğrudan zarar gördüğünü iddia eden kişiler de söz konusu kanuna karşı Anayasa Mahkemesinde dava açabilir. Ancak bunun için, söz konusu kanunun herhangi bir mahkeme kararına ya da idari işleme gerek duyulmaksızın doğrudan doğruya hukuki sonuç doğurması şarttır...” denilmiştir. Buna göre, bireylere doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuru hakkı verilmiştir. Ancak bu kişilerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmesi için, Anayasa Mahkemesinin içtihatlarında da belirtildiği üzere, bireysel başvuruda bulunan kişinin bireysel başvuruya konu olan işlem, eylem ya da ihmalden dolayı doğrudan etkilenmiş olması

---

²⁵³ Holzinger, s. 61-62

²⁵⁴ Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 19

²⁵⁵ Holzinger, s. 67-68; Başvurunun kanuna karşı yapılması durumunda Federal Almanya'da bir yıllık süre öngörülmesine karşın Avusturya sisteminde herhangi bir süre belirtilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, *Bir Reform Önerisi*, s. 160; Erdinç'e göre, Avusturya Anayasa Mahkemesi resen Anayasa'ya aykırılık denetimi yapma yetkisi bulunmakta olup Federal veya Eyalet makamlarınca yapılan düzenleyici bir işlemin, Anayasa Mahkemesinde bakılmakta olan bir davada uygulanacak kural olması şartıyla, Anayasa Mahkemesi bu düzenleyici işlemin Anayasa'ya aykırılığını resen inceleyebilecektir. Nitekim, Avusturya Anayasası'nın 140. maddesinin birinci fıkrasında bu husus düzenlenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdinç, s. 130

ve bir zarara uğraması, bu zararın ise bir mahkeme kararı ya da idari işlemle giderilme imkânının olmaması gerekmektedir²⁵⁶.

İdari işlemlere karşı bireysel başvurunun, idari makamların nihai kararlarına karşı kullanılabilir bir yol olup idari hiyerarşide alt düzeyde bulunan makamların verdikleri kararlara karşı bireysel başvuruda bulunulamaz. Zira, alt makamın verdiği karara karşı üst makama hiyerarşik olarak başvurma imkânı bulunmaktadır²⁵⁷.

İdari işlemlere karşı bireysel başvuruda bulunabilmek için şu şartların bulunması gerekmektedir²⁵⁸:

- Bireysel başvuru dilekçesinin, işlemin yazılı olarak bildirildiği tarihten itibaren en geç altı hafta içinde verilmesi gerekir²⁵⁹. Sözlü açıklanan kararlarda dava açma süresi ise işlemin öğrenildiği tarihten itibaren işlemeye başlar.

- Dilekçe yazılı olmalıdır ve dilekçede işlemi yapan makam, bireysel başvuruya konu işlem, işlemin bildirim tarihi ve şikâyetin uygulamadan mı yoksa hukuka aykırı bir genel kuralın uygulanmasından mı kaynaklandığı, maddi meselenin ne olduğu ve talep belirtilmelidir.

Bireysel başvurunun bir vekil aracılığıyla yapılması zorunludur²⁶⁰. Başvurucunun vekil tutamayacak durumda olması hâlinde ise adli yardım kapsamında mahkeme masrafları talep edilmeyerek bir vekil temin edilebilmektedir²⁶¹.

Bireysel başvuruda taraflar şikâyette bulunan ile şikâyete sebep olan işlemi yapan idari makam olup bireysel başvuruyla hukuki bir bağlantısı bulunan herkesin davaya katılma hakkı bulunmaktadır. Taraflar görüşlerini yazılı olarak sunabilecekleri gibi duruşma yapılmasını da talep edebileceklerdir²⁶².

---

²⁵⁶ Ural, s. 138-139

²⁵⁷ Holzinger, s. 62

²⁵⁸ Holzinger, s. 62

²⁵⁹ Herbert Haller, "Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar 'Avusturya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor'", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 184, ("Avusturya'da Temel Hak Şikâyeti")

²⁶⁰ KAYAR, s. 61

²⁶¹ Holzinger, s. 62

²⁶² Holzinger, s. 62

Norm denetimi yoluyla bireysel başvuruda bulunabilecek makamlar Anayasa'da düzenlenmiştir. Örneğin,

- Danıştay, Yargıtay ya da yargılama yapan yerel mahkemeler veya bağımsız idari kurullar ancak önlerine gelen bir uyuşmazlıkta uygulamak durumunda oldukları yasal düzenlemelere karşı dava açabilirler (somut norm denetimi).

- Eyalet kanunlarına karşı Federal Hükümet, Federal kanunlara karşı ise Eyalet hükümetleri, Ulusal Meclisin üye tamsayısının üçte biri oranında milletvekili veya Federal Meclis'in üye tamsayısının üçte biri oranında üyesi Anayasa Mahkemesine başvurabilir (soyut norm denetimi).

- Herhangi bir yasal düzenlemeden doğrudan zarar gördüğünü ileri süren kişiler söz konusu kanuna karşı Anayasa Mahkemesinde dava açabilirler²⁶³.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru şikâyeti üzerine yaptığı inceleme neticesinde şu kararlardan birini verebilir²⁶⁴:

- Bireysel başvuru için gerekli şartların bulunmaması durumunda başvurunun reddine.

- Bireysel başvurunun olumlu sonuçlanma ihtimalinin bulunmaması ya da verilecek kararlar anayasal yönden sorunu çözme imkânının bulunmaması durumlarında, başvurunun esastan incelenmesinin kabul edilmeyerek reddine.

- Bireysel başvurunun esastan incelenmesine karar verilmesi durumunda ise temel hak ve özgürlüğü ihlal eden işlemin ya da kanunun (Anayasa'ya aykırı olduğunun saptanması durumunda) iptaline.

Eğer bireysel başvuru neticesinde bireysel başvuruya konu başvuru nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından bir norm denetimi başlatılır ve bu norm iptal edilirse bu iptal norm denetimine yol açan başvuruya da uygulanacak şekilde geriye yürür. Yani iptal edilen kural yokmuş gibi karar verilir. Eğer bireysel başvuru kabul edilip idari karar yürürlükten kaldırılmışsa, artık idari makam bu kaldırılan kararın yerine

²⁶³ Holzinger, s. 68-69

²⁶⁴ Ural, s. 139; Holzinger, s. 66-73

ikame bir karar almak zorundadır. Ayrıca, idare ikame kararı alırken Anayasa Mahkemesinin görüşü ile de bağlıdır²⁶⁵.

F. Rusya

Bireysel başvuru hakkı, 1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası ile tanınarak bu konuda Rusya Anayasa Mahkemesine görev verilmiştir. Bireysel başvurulara bakma görevinin Anayasa Mahkemesine verilmesi hem Anayasa Mahkemesinin kamuoyunda sahip olduğu saygınlığı arttırmış hem de temel hak ve özgürlüklerin korunması etkin bir şekilde sağlanmıştır²⁶⁶.

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Hakkında Federal Kanun'un 3. maddesine göre, temel hak ve özgürlüklerin korunması, Anayasa Mahkemesinin asli görevidir. Mahkeme bu görevini bireysel başvuruları incelerken ifa etmektedir. Bireysel başvuru ayrıca Anayasa Mahkemesine, somut bir olaya uygulanan ya da uygulanması mahtemel bir kanunun temel hak ve özgürlükleri ihlal ettiği gerekçesiyle denetleme yetkisi de vermektedir²⁶⁷.

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Hakkında Federal Kanun'un 96. ve 97. maddelerine göre, somut bir durumda uygulanan ya da uygulanması olası bir kanun ile temel hak ve özgürlüğü ihlal edilen kişiler, bireysel olarak ya da birlikte Anayasa Mahkemesine başvuru yapabilmektedirler. Bu Kanun'da belirtilen diğer kişi ve kurumlar da (Rusya Başsavcısı ve Ombudsman gibi²⁶⁸) bireysel başvuru yapabilirler. Ancak bireysel başvurunun yapılabilmesi için iki şartın bir arada bulunması gerekmektedir. Bireysel başvuruya konu edilen kuralın, bir anayasal hak veya özgürlüğü ihlal etmesi ve bu kuralın somut olayda uygulanması yahutta en

²⁶⁵ Haller, *Avusturya'da Temel Hak Şikâyeti*, s. 185

²⁶⁶ Valery Zorkin, "Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvuru", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 283

²⁶⁷ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 110-111

²⁶⁸ Ural, s. 143; Korkmaz, s. 45; Rusya Başsavcısı bu güne kadar bireysel başvuru hakkını hiç kullanmamıştır. Ancak Ombudsman bireysel başvuru yolunu kullanmış ve 1999-2000 yılları arasında ikisi esastan olmak üzere yirminin üzerinde Anayasa Mahkemesi tarafından karar verilmiştir. Rusya'da Ombudsman, Rusya Anayasası ile tanınan temel hakların korunmasında ve temel haklara ilişkin kanuni düzenlemelerin Anayasayla ve uluslararası hukukun genel kabul gören ilkeleriyle uyumlu hâle getirilmesinde etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zorkin, s. 286; Korkmaz, s. 45

azından uygulanması yönünde mahkemece ya da başka bir makam tarafından teşebbüste bulunulması gerekmektedir²⁶⁹.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya başvurabilecek kişileri belirlerken genişletici bir yorum usulünü benimseyerek vatansızların ve yabancıların da bireysel başvuruda bulunabileceklerine karar vermiştir²⁷⁰. Ayrıca Rusya Anayasası'na uygun olarak kurulmuş bulunan dini cemaatlerin, şirketlerin, derneklerin, özel hukuk tüzel kişilerinin, Devletin sahip olduğu iktisadi teşebbüslerin, kişi ve mal topluluklarının ve yerel yönetim kuruluşlarının da bireysel başvuru hakkında yararlanabileceklerine karar vermiştir²⁷¹.

Şu durumlarda Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları reddetmektedir²⁷²:

- Bireysel başvurunun bir hak ve özgürlüğü kişisel bazda korumak için değil de ortak bir yarar ya da kamu menfaatini korumak maksadıyla yapılması hâlinde.
- Bireysel başvuruda bulunanın ilk derece mahkemesindeki davasının ya henüz görülmemiş olması ya bu mahkemenin bireysel başvuruya konu olayda uygulayacağı kuralı henüz tespit etmemiş olması ya da edememiş olması hâlinde.

Rusya Anayasa Mahkemesine yılda ortalama olarak 16.000 bireysel başvuru yapılmaktadır. Bu rakam Anayasa Mahkemesine yapılan toplam başvuru sayısının % 98-99'una tekabül etmektedir. İlk inceleme sonucunda kabul edilen başvuruların toplam başvuru sayısına oranı, ortalama olarak % 3 civarındadır²⁷³.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı olmasına rağmen AİHM'de en fazla sayıda davası bulunan ülke Rusya'dır. AİHM tarafından açıklanan verilere göre, 31.12.2013 tarihi itibarıyla, AİHM önünde derdest başvuru sayısı bakımından 16.813 başvuru ile Rusya ilk sırada yer almaktadır²⁷⁴. Bu veriler de göstermektedir ki Rusya Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında etkin bir role sahip değildir.

---

²⁶⁹ Zorkin, s. 284

²⁷⁰ Korkmaz, s. 44

²⁷¹ Zorkin, s. 285

²⁷² Ural, s. 144

²⁷³ Zorkin, s. 283-284 ve 288

²⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/duyuru/duyuru11.html>, 6.3.2015

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASI KAPSAMINDA BİREYSEL BAŞVURU YAPMA USULÜ, BİREYSEL BAŞVURUNUN İNCELENME USULÜ ve BİREYSEL BAŞVURUDA VERİLEBİLECEK KARARLAR

I. BİREYSEL BAŞVURU YAPMA USULÜ

Bireysel başvurunun kabul edilip uygulandığı tüm ülkelerde, bireysel başvuruların yapılması bir takım şekil şartlarına tabi kılınmıştır²⁷⁵. Anayasa Mahkemesine yapılacak başvurularda da kanun ve içtüzükle belirlenmiş bir takım şartlar bulunduğundan dolayı bu şartlara uygun olarak başvuruların yapılması gerekmektedir. Nitekim 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinde de bireysel başvuru usulü düzenlenmiştir. Anılan maddenin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvuruların, bu Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde²⁷⁶ belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabileceği belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre ise 6216 sayılı Kanun'da ve İçtüzük'te belirtilen şartlara uygun olarak İçtüzük ekindeki ve Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde yayımlanan başvuru formuna uygun olarak Mahkemeye şahsen yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilecektir. Dolayısıyla bireysel başvuru yapılmadan önce usulüne uygun olarak başvuru formunun²⁷⁷ doldurulması ve başvuru yapılabilecek yerlere bu formun teslim edilmesi gerekmektedir.

Ancak uygulamada bireysel başvuru yapılırken başvuru sahiplerinin bir çok hatalar yaptıkları tespit edilmiştir. Bu hataları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür²⁷⁸:

²⁷⁵ Çınar, *Karar Türleri*, s. 268; Karaman, s. 234-236

²⁷⁶ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, 12.7.2012 günlü, 28351 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²⁷⁷ Başvuru formu örneği Anayasa Mahkemesinin resmî internet sitesinde yayımlanmıştır. Örnek form için bkz. (Erişim) <http://www.anayasa.gov.tr/BireyselBasvuru/BireyselBasvuruFormu>, 7.3.2015

²⁷⁸ Alparslan Altan, "Bireysel Başvurunun Birinci Yılına Genel Bir Bakış", *HUKAB*, Sayı: 7, Ekim-Aralık 2013, s. 4-5, ("*Bireysel Başvurunun*"); İbrahim Çınar, "Bireysel Başvurunun Yapılmasında Usule İlişkin Eksiklikler", *HUKAB*, Sayı: 4, Ocak-Mart 2013, s. 32-35, ("*Usule İlişkin Eksiklikler*")

- Başvuru form ve eklerinin ya da eksiklik yazılarında istenen bilgi ve belgelerin posta yoluyla Anayasa Mahkemesine gönderilmesi.

- Bireysel başvuru harcının ödenmeden başvuru yapılması.

- Başvuru harcının Maliye veznesi yerine posta çeki ile posta idarelerine yatırılması.

- Başvuru harcının her yıl yeniden değerlendirme oranında artmasına rağmen bu artışa uyulmayarak harcın eksik yatırılması.

- Başvuru formunun eksik ya da hatalı doldurulması.

- Başvuru formunun kullanılmayarak yapılan başvurularda başvuru dilekçesinin bireysel başvuru formunda bulunması gereken bilgileri içermemesi.

- Bireysel başvurunun vekil aracılığıyla yapıldığı hâlde buna ilişkin vekâletnamenin başvuru formuna eklenmemesi.

- Bireysel başvuru formunun açıklamalar kısmında bireysel başvuru konusu hak veya özgürlüğün hangi idarenin işlem, eylem veya ihmali nedeniyle ihlal edildiğinin olayların tarih sırasına göre açık ve özet bir şekilde açıklanmaması.

- Bireysel başvuru formunun açıklamalar kısmında hangi hak ya da özgürlüğün ihlal edildiğinin gerekçeleriyle belirtilmemesi.

- Bireysel başvuru formunda hangi başvuru yollarının tüketildiğinin belirtilmemesi.

- Başvurucunun Anayasa Mahkemesi önünde varsa başka başvurularını bildirmemesi.

- Başvurucuların bireysel başvuru formunun sonuç kısmında taleplerini açık ve net olarak bildirmeyerek muğlak ifadeler kullanılması.

- Adli yardım talebinde bulunan başvurucuların bireysel başvuru formuna buna ilişkin bilgi ve belgeleri eklememeleri.

- Bireysel başvuru fomlarının imzalanmaması.

A. Başvuru Formu ve Başvuru Formunda Bulunması Gerekenler

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (3) numaralı fıkrasında²⁷⁹ başvuru dilekçesinden bahsedilse de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinde başvuru formundan söz edilmektedir. Buna göre, bireysel başvuruların İçtüzük ekinde örneği bulunan ve Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak resmî dilde yapılması gerekmektedir. Ancak, bireysel başvuruların kural olarak Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde belirtilen başvuru formu kullanılarak yapılması ve bu formda yer alan tüm alanların eksiksiz bir biçimde doldurulması gerekse de zorunlu durumlarda başvuru formunda bulunan bütün bilgileri içeren bir dilekçe ile de başvuru yapabileceklerdir²⁸⁰. Zira 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (3) numaralı fıkrası buna cevaz vermektedir. Yani Anayasa Mahkemesi sırf başvuru formu ile bireysel başvuruda bulunmadığı gerekçesiyle başvuruyu reddedemeyecektir.

Başvuru formunda, başvurunun esasına yönelik ve başvurunun karara bağlanmasında gerekli olacak bilgilerin yazılması ve ekler hariç başvuru formunun on sayfayı geçmemesi gerekmektedir. Başvuru formunun sayfa sayısının on sayfadan fazla olması durumunda ise başvuru formunda yer alan açıklamalar kısmına en fazla on sayfalık bir özetin eklenmesi gerekir. Bu hususa uyulmadığı takdirde başvurunun reddine karar verilecektir²⁸¹.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre başvuru formunda bulunması gereken hususlar şunlardır:

- Başvurucunun adı, soyadı, vatandaşlık numarası, doğum tarihi ve yeri, uyruğu, cinsiyeti, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

²⁷⁹ Fıkra şöyledir: “Başvuru dilekçesinde başvuru formunun ve varsa temsilcinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.”

²⁸⁰ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 33

²⁸¹ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 32

- Başvurucu tüzel kişi ise unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin kimlik bilgileri, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

- Kanuni temsilcisi ya da avukatı varsa, kanuni temsilcisinin ya da avukatının adı, mesleği ve adresi, varsa telefon numarası ve elektronik posta adresi.

- Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti.

- Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.

- Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının dayanakları.

- Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamalar.

- Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih.

- Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar.

- Başvurucunun talepleri.

- Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası.

- Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri.

- Kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediği.

- Başvurucunun varsa avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzaları.

B. Başvuru Formuna Eklenmesi Gereken Belgeler

Bireysel başvuru sırasında başvuru dilekçesine hangi belgelerin ekleneceği 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (3) numaralı fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre, başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre ise başvuru formuna şu belgelerin ya da onaylı örneklerin eklenmesi gerekmektedir:

- Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair belge²⁸².
- Harcın ödendiğine dair belge.
- Nüfus cüzdanı örneği, başvurucu yabancı ise geçerli kimlik belgesi (pasaport gibi).
- Tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesi (imza sirküleri, Ticaret Sicil Gazetesi gibi)²⁸³.
- Nihai karar ya da işlem²⁸⁴ tebliğ edilmişse tebellüğ belgesi.
- Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri.
- Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler.
- Başvuru süresinde yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgeler.

²⁸² Bu kişiler aracılığıyla bireysel başvurunun yapılmaması durumunda bu alanların boş bırakılması gerekmektedir.

²⁸³ Tüzel kişiler, ilgili mevzuat çerçevesinde temsile yetkili organları aracılığıyla bireysel başvuru yapabilirler. Bu nedenle başvuru formuna temsil yetkisini gösteren resmî belgelerin forma eklenmesi zorunludur. Ayrıca, tüzel kişiyi temsille birden fazla kişi birlikte yetkili ise yetkili bulunan bu kişilerin her birine ilişkin kişisel bilgilerin forma yazılması gerekmektedir. Ancak, tüzel kişiyi temsil yetkisi birden fazla kişiye ait olsa da bir kişinin tek başına tüzel kişiyi temsille yetkili bulunması durumunda diğer temsil yetkisine sahip bulunan kişilerin bilgilerinin başvuru formuna yazılmasına gerek bulunmamaktadır. Zira, bu durumda her bir yetkili kişi, tüzel kişiyi tek başına temsil edebilmektedir.

²⁸⁴ Başvurucunun bu konuda tüketilmesi gerekli idari ve yargısal başvuru yolunun bulunmadığını belirtmesi durumunda buna ilişkin gerekçesini de belirtmesi gerekmektedir.

Başvurucunun ihlal iddiasına dayanak olarak göstermiş olduğu bu belgelere herhangi bir nedenle erişememesi durumunda bunun gerekçelerini belirtmesi gerekmektedir. Gerekçenin Anayasa Mahkemesince uygun bulunması ve bu belgelerin dosyada bulunmasının gerekli görülmesi durumunda bu bilgi ve belgeleri ilgili kurum veya kuruluştan resen toplama/talep etme yetkisi bulunmaktadır²⁸⁵. Zira, bazı durumlarda başvurunun bütün bilgi ve belgelere ulaşması mümkün olmayabilir. Örneğin bireysel başvuruda bulunan kişinin cezaevinde olması durumunda hakkaniyet ve bireysel başvurunun amacı gereği bu sorumluluğun bireysel başvuruda bulunan kişiye yükletilmesi uygun değildir²⁸⁶.

Anlaşılacağı üzere, başvuru formunda bulunması gereken hususlar ile başvuru formuna eklenmesi gereken belgeler Anayasa Mahkemesinin bir an önce karar verebilmesini temin içindir. Anayasa Mahkemesinin gereksiz yazışmalar ile uğraşmasının önüne geçilmiş ve başvurunun ulaşabileceği belgeler nedeniyle karar alma sürecinin uzaması engellenmek istenmiştir.

Bireysel başvuru formunun açıklamalar kısmında, bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenlerle ihlal edildiğinin belirtilerek gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, sadece ihlal edildiği ileri sürülen temel hak ve özgürlüğün adının yazılması yeterli olmayıp bunun dayanaklarıyla birlikte ortaya konulması gerekmektedir²⁸⁷.

Ancak Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru formunda belirtilen vasıflandırmayla bağlı değildir. Zira, vasıflandırma konusunda yetki Anayasa Mahkemesine aittir. Ayrıca başvuruya konu olayları ve bu olaylara ilişkin delilleri Anayasa Mahkemesine sunmak, bu olay ve delillerle ileri sürülenler arasındaki bağlantıyı kurarak hak ihlalinin ne şekilde gerçekleştiğini açıklamak başvurunun yükümlülüğündedir²⁸⁸. Aksi durum Anayasa Mahkemesini hem iddia eden hem de

²⁸⁵ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinin (4) numaralı fıkrası şöyledir: “Başvurucu ihlal iddiasına dayanak gösterdiği üçüncü fıkradaki belgelere herhangi bir nedenle erişememesi hâlinde bunun gerekçelerini belirtir. Mahkeme gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri resen toplar.”; Ekinci-Sağlam, 66 Soruda, s. 19

²⁸⁶ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 52

²⁸⁷ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 34

²⁸⁸ Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacak olan inceleme, formda ileri sürülen iddialar ve taleplerle sınırlıdır. Anayasa Mahkemesi iddia edilen olayların ötesinde bir inceleme yapamaz. Ancak, başvurunun hukuki vasıflandırmasıyla Anayasa Mahkemesi bağlı değildir. Talep ve olayla bağlı kalmak şartıyla vasıflandırma hakkı Anayasa Mahkemesine aittir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 36; Recep Kaplan, “Bireysel Başvurularda Dava Açan

yargılama yapan mercii durumuna getirir ki bu da “*davasız yargılama olmaz ilkesi*”ne aykırılık oluşturur²⁸⁹. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda²⁹⁰ her ne kadar başvuru başvuru formunda mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkı ile eşitlik ve kanuni hâkim güvencesi ilkelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştü de Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki tavsifi ile bağlı olmadığını belirterek başvuruyu adil yargılanma hakkının ihlali iddiası ile kanuni hâkim güvencesi ilkesinin ihlali iddiası niteliğinde kabul etmiş ve bu iddialar yönünden değerlendirme yapmıştır.

Diğer taraftan örneğin, başvuru tazminat talebinin bulunmadığı yalnızca hak ihlalinin bulunduğu tespitini talep ettiği bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, hak ihlalinin bulunduğunu tespit ettikten sonra talep olmadığı hâlde tazminat ödenmesine hükmedemez²⁹¹.

C. Başvuru Harcı ve Adli Yardım

1. Başvuru Harcı

Başvuru harcının kabul edilmesinin temel amacı, zaten iş yükünün yoğun olduğu mahkemelerde tamamen gereksiz ve ciddiyetten uzak başvuruların engellenmesidir²⁹². Hiç harç alınmaması durumunda kişiler yargıya başvurmayı bir araç hâline getirebilecek ve gerçekten mağdur olan kişilerin oluşacak olan yoğun iş yükü nedeniyle haklarını elde etmeleri gecikmiş olacaktır. Nitekim başvuru hakkının kötüye kullanımının engellenmesi amacıyla başvurularda harç öngörülmesi Venedik Komisyonu tarafından da tavsiye edilmektedir. Ancak bu harcın mahkemeye erişimi engelleyecek miktarda da olmaması gerekmektedir²⁹³.

6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, bireysel başvuruların harca tabi olduğu belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 62. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise 2.7.1964 günlü, 492 sayılı Harçlar Kanununa

---

Belgeyle Bağlılık”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 44-45, (“*Dava Açan Belge*”)

²⁸⁹ Kaplan, *Dava Açan Belge*, s. 45

²⁹⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Muhammet Kaplan Başvurusu*, B.N: 2013/1586, K.T: 18/9/2013, § 17

²⁹¹ Kaplan, *Dava Açan Belge*, s. 45

²⁹² Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 39

²⁹³ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.782; Ekinçi, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 146-147; Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 191

Bağlı (I) sayılı Tarifenin “A) Mahkeme Harçları” başlıklı bölümünün ilk cümlesinde belirtilen bireysel başvuru harcının Maliye veznesine yatırılacağı öngörülmüş olup harcın yatırıldığına dair verilen belge ise bireysel başvuru formuna eklenmesi gereken belgeler arasında sayılmıştır.

Bireysel başvuru için 2011 yılında belirlenmiş harç miktarı 150 TL idi. Bu miktar her yıl yeniden değerlendirme oranında yeniden tespit edilmektedir. Bu nedenle harç miktarı 2012 yılında 172,50 TL, 2013 yılında 198,35 TL, 2014 yılında 206,10 TL, 2015 yılında ise 226,90 TL olarak yeniden belirlenmiştir²⁹⁴.

Başvuru harcı her bir başvuru için yatırılması gerekli olup birden fazla kişi tarafından ortak bir başvuru yapılması durumunda yalnızca bir başvuru ücretinin yatırılması gerekmektedir²⁹⁵.

Ayrıca belirlenen harç miktarı matbu olup her başvuru için aynı miktarda tahsil edilmektedir. Ancak harç miktarının matbu olmasını eleştirenler de bulunmaktadır. Bu eleştiriyi yapanlara göre, sabit harç uygulamasının anayasal sistem bakımından objektif amaç için elverişli olmayıp, anayasal elverişlilik bakımından gelire göre değişen harç uygulamasına geçilmesi gerekmektedir²⁹⁶. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira, her başvuran kişinin mali durumunun araştırılması ve ne kadar harç yatıracağına belirlenmesi Anayasa

²⁹⁴ Federal Almanya’da bireysel başvuru, ilk andan beri ücretsizdir. Eğer başvuru için ücret talep edilirse oluşan yargılama giderlerini ödemekle yükümlüdür. Bununla birlikte mukayeseli hukukta bireysel başvurularda ücret alındığı da görülmektedir. Örneğin, Venedik Komisyonu raporuna göre ABD’de “*writ of certiorari*” biçiminde ifade edilen başvuru yolunu kullanmak için 300 dolar ödemek gereklidir. İsrail’de 400 dolar, İsviçre’de 200 ilâ 5000 İsviçre Frankı ödemek gereklidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirin, s. 475; Pekcanitez, s. 282; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 97; Güney Kore’de de bireysel başvurular ücretsizdir. Ancak masraf yapılması gereken bir inceleme söz konusuysa bireysel başvuru yapanın bu masrafı İçtüzük’te öngörülen şekilde ödemesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 319; AİHM’de de başvuruların azaltılması için başvuru harcı alınması önerisi olduğu belirtilse de AİHM kurumlarının bu teklife sıcak bakmamaları nedeniyle henüz hayata geçirilebilmiş değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.781; Gören, Federal Almanya’da bireysel başvurulardan mahkeme masrafı alınmadığı hâlde bireysel başvurunun harca tabi olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gören, *Bireysel Başvuru*, s. 660; Gören, Federal Almanya’da bireysel başvurunun şaka yollu olarak “*Zahmetsiz, masrafsız ve Sonuçsuz*” olarak tanımlandığını; zira kişinin, kamu gücünün herhangi bir işlemi nedeniyle haklarında bir zedelenme hissetmesi durumunda doğrudan Anayasa Mahkemesine başvurabildiğini, başvuru için avukata ya da masraf ödemeye gerek olmadığını, başvuru için yalnızca duruşma yapılması durumunda bir kişi tarafından temsil edileceğinin öngörüldüğünü belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s.14-15

²⁹⁵ Ulaş Karan, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Rehberi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Hazırlayan: Ulaş Karan, s. 26

²⁹⁶ Şirin, s. 476

Mahkemesine ekstra bir külfet getireceği gibi bunun her başvuran açısından tespit edilebilmesi de mümkün değildir. Bu nedenle, herkesin mahkemeye erişim hakkı engellenmeden başvuru yapabileceği bir miktarın belirlenmesi daha pratik bir yol olacağı açıktır.

Nitekim AİHM de verdiği kararlarda, mahkeme hakkının mutlak olmadığını, mahkemeye erişim hakkının²⁹⁷ doğası gereği devlet tarafından düzenleme gerektirdiğini, AİHS'in 6. maddesinin birinci fıkrasının etkili bir başvuru hakkı tanınmasına rağmen devletlere bu hakkın kullanım için başvurulacak yollara ilişkin seçme özgürlüğü verdiğini, mahkemeye erişime ilişkin getirilen bir kısıtlamanın, meşru bir amaç gütmeye ve ulaşılması istenen meşru amaçla başvurulacak yollar arasında makul bir orantı ilişkisi olmadığı sürece, AİHS'in 6. maddesinin birinci fıkrası ile uyumlu olmayacağını, adaletin adil bir şekilde işlemesi menfaatine mali sınırlama getirilebileceğini, hakkında karar vermeleri istenen iddialar ile bağlantılı olarak hukuk mahkemelerine ücret ödeme şartının AİHS'in 6. maddesinin birinci fıkrasına aykırı olarak mahkemeye erişim hakkına kısıtlama olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir²⁹⁸.

Doktrinde bireysel başvurulardan harç alınmasını eleştirenler de bulunmaktadır²⁹⁹. Bunlara göre, AİHM'e başvuru yapılırken herhangi bir harç ödemesi yapılmadığı hâlde aynı haklar için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru

²⁹⁷ Mahkemeye erişim hakkının etkili başvuru hakkı ile ilişkisine yönelik ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ahmet Ekinci, "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 3-4, Yıl: 2014, s. 823-830

²⁹⁸ AİHM, *Mehmet ve Suna YİĞİT/Türkiye*, B.N: 52658/99, K.T: 17.7.2011; Şirin, s. 475; AİHM'in aynı yöndeki benzer kararı için bkz. AİHM, *Bakan/Türkiye*, B.N: 50939/99, K.T: 12.6.2007 (AİHM'in atıf yapılan kararlarına [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) ulaşılmıştır. Bundan sonraki atıflarda yalnızca AİHM'in kısa karar künyesi kullanılacaktır.); Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 309-310; Ali Rıza Çoban, "Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 167, ("Yeni Anayasa Mahkemesi"); Hüseyin Ekinci, "Bireysel Başvuru Harcı ve Adli Yardım", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1385-1387, ("Başvuru Harcı ve Adli Yardım")

²⁹⁹ Başvuru harcının bireysel başvuru kurumunun niteliğine aykırı olduğu ile başvuru harcının temel hakların korunmasına engel olduğu yönündeki görüşler için bkz. Ekinci, *Başvuru Harcı ve Adli Yardım*, s. 1384-1385

yapılırken harç ödenmesinin bir çelişkili durum olduğunu belirtmektedirler. Mukayeseli hukukta ise her iki örneğe de rastlamak mümkündür³⁰⁰.

Düzenleme yetkisi kullanılarak belirlenen harç miktarının adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan mahkemeye erişim hakkını engellememesi gerekmektedir³⁰¹. Bunun için AİHM belli ölçütler belirlemiştir. Bu ölçütler şunlardır:

- Harcın alınacağı yargılama aşaması.
- Harcın miktarının makul olması.
- Harcın alınmasında haklı bir amacın olması.
- Ulaşılmak istenen amaç ile harç arasında orantı olması³⁰².

AİHM, *Hasan Uzun/Türkiye* başvurusunda³⁰³ Türk Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunda ödenen harç miktarını değerlendirmiş ve yaklaşık seksendört Euroluk harç miktarının aşırı olmadığı gibi başvuru için de adli yardım imkânının bulunduğunu belirtmiştir.

Bireysel başvuru harcının iadesi hususunda 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde herhangi bir kural bulunmamaktadır. Bu nedenle 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasındaki atıf gereği, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 312. maddesindeki, “*Feragat veya kabul beyanında bulunan taraf, davada aleyhine hüküm verilmiş gibi yargılama giderlerini ödemeye mahkûm edilir. Feragat ve kabul, talep sonucunun sadece bir kısmına ilişkin ise yargılama giderlerine mahkûmiyet, ona göre belirlenir.*” ifadesinden, feragat beyanında bulunan tarafın yargılama

³⁰⁰ Ergül, s. 25

³⁰¹ Venedik Komisyonu Raporu'nda, bireysel başvurulardaki harç miktarlarıyla ilgili olarak, bu miktarın aşırı yüksek olmaması, yalnızca kötü niyetli yani istismarcı başvuru sahiplerini caydırmak için kullanılması gerektiği ve başvuru sahibinin maddi durumunun bunları belirlerken dikkate alınması (adli yardım müessesesi) gerektiği tavsiye edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 147; Ekinci, *Başvuru Harcı ve Adli Yardım*, s. 1387; Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 191; Karaman, s. 228

³⁰² Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 310; Doğru, yargılama giderlerinin, kural olarak dava açma hakkına bir müdahale oluşturduğunu; ancak bir olayda bu tür müdahalenin, kanuna/hukuka uygun olması, meşru bir amaca sahip olması ve dava açma hakkının özünü zedelemeyecek bir biçimde orantılı olması durumunda haklı görülebileceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Doğru, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvurularda Nitelendirme Yetkisi”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 503

³⁰³ AİHM, *Hasan Uzun/Türkiye*, B.N: 10755/13, K.T: 30.4.2013

giderlerinden sorumlu olacağı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bireysel başvuru harcı, başvuru sürecinin başlatılması için alınan bir miktardır. Bu sürecin, esas hakkında inceleme ile sonuçlanması zorunlu olmayıp, ön inceleme veya kabul edilebilirlik incelemesi neticesinde de sona ermesi mümkündür. Dolayısıyla fazla veya yersiz olarak tahsilat yapılması hâlleri hariç, başvurudan feragat durumunda bireysel başvuru harcının iadesi mümkün değildir³⁰⁴.

Uygulamada bireysel başvuru harcının Maliye Bakanlığı veznesine yatırılması gerekirken bazı başvuru sahiplerinin bu veznelere harcı yatırmayarak posta idarelerine posta çeki ile yatırdıkları görülmektedir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 62. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince, Harçlar Kanunu'na bağlı tarifede belirtilen bireysel başvuru harcının Maliye veznesine yatırılması gerektiğinden dolayı posta çekiyle harç yatırılması mümkün olmayıp bu başvuru sahiplerinin başvuruları idari yönden reddedilecektir. Anayasa Mahkemesi başvuru sahiplerinin bu şekilde posta idarelerine harç miktarını yatırdıklarını tespit etmesi durumunda öncelikle başvuru sahiplerinin posta idarelerine yatırdıkları harç miktarlarını geri alıp Maliye veznesine yatırmaları için bu makbuzları eksiklik yazısı ile başvuru sahiplerine iade etmektedir. Bu eksiklik yazısına rağmen başvuru sahibinin harç miktarını Maliye veznesine yatırmadığı tespit edilirse başvuru idari yönden reddedilmektedir³⁰⁵.

2. Adli Yardım

Başvuru sahibinin söz konusu harcı, kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeden ödeme gücü bulunmuyorsa, bu durumda adli yardım talebinde bulunabilecektir³⁰⁶. Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 47. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, adli yardım taleplerinin genel hükümlere göre başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek olan bölüm veya komisyonlar tarafından hükme bağlanacağı kabul edilmiştir. Bu durumda, başvuru sahibinin başvuru formundaki sonuç talepleri bölümünde adli yardım isteminde bulunduğunu belirtmeli ve buna ilişkin belgelerini (fakirlik belgesi, maliyeden

³⁰⁴ AYM, Birinci Bölüm, *İrfan Akkaya Başvurusu*, B.N: 2012/69, K.T: 12/2/2013, § 18; Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 40

³⁰⁵ Çınar, *Usule İlişkin Eksiklikler*, s. 32

³⁰⁶ Alparslan Altan, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 143, ("*Anayasa Mahkemesine*")

üzerine herhangi bir taşınmaz bulunmadığına ilişkin belge, sosyal güvenlik kapsamında düzenli bir gelirin bulunmadığını gösterir belge gibi) forma eklemelidir³⁰⁷.

Adli yardımdan faydalanabilmek için yargılama giderlerini³⁰⁸ ödeme gücünden yoksun olmanın³⁰⁹ yanında ayrıca bireysel başvuruda bulunan kişinin taleplerinin dayanaksız olmaması gerekmektedir. Başvurunun dayanaksız olup olmadığı ancak başvuruya konu bilgi ve belgelerin incelenmesiyle ortaya çıkacaktır. Anayasa Mahkemesi bir başvuruda³¹⁰, adli yardım talebinin kabul edilebilmesi için başvurucunun kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olması ve ikinci olarak da taleplerinin dayanaksız olmaması gerektiğini belirtmiştir. Yine aynı başvuruda Anayasa Mahkemesi, adli yardıma konu talebin dayanaksız olmasının, bireysel başvurulara ilişkin 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında yer alan "*açıkça dayanaktan yoksunluktan*" farklı bir anlam taşıdığını da belirtmiştir. Dolayısıyla, bireysel başvurunun dayanaksız olması adli yardımın dayanaksız olduğu sonucunu doğurmamaktadır. Yani bir adli

³⁰⁷ Adli yardım, aslında haklı olan kişinin, fakirliği nedeniyle bir davanın gerektirdiği mali külfetlerden geçici olarak muaf tutulmasıdır. Bu kişinin fakirliği nedeniyle, sırf yargılama giderlerini ödeyecek durumda olmaması nedeniyle gereği gibi davayı takip edememesini önlemek amacıyla adli yardım müessesesi usul hukukunda kabul edilmiştir. Adli yardımdan yararlanabilmek için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Birincisi, adli yardım isteminde bulunan kişinin, iddia ve savunmasında haklı olması ya da en azından buna kanaat getirilmesi gerekmektedir. Bu hususun ispatlanması hususu adli yardımda bulunan kişiye düşmektedir. İkinci olarak ise iddia ve savunmasında haklı olan ya da en azından buna kanaat getirilen kişinin, yargılama giderlerini ödeme bakımından, tamamen ya da kısmen aciz olması diğer bir ifadeyle bu kişinin fakir olması gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüsnü Aldemir, *Hukuk Davalarında Yargılama Giderleri*, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 217-218

³⁰⁸ Yargılama giderleri kapsamına harçlar da girmektedir.

³⁰⁹ Ödeme gücünden yoksun olma şartının varlığının kabulü için başvurucunun mutlaka fakir olması gerekmemektedir. Başvurucunun kendisinin ve ailesinin normal olarak geçimini sağlayacak kadar mal ve haklara yahut herhangi bir gelire sahip olan başvurucular da adli yardımdan yararlanabileceklerdir. Bunun için başvurucunun yargılama giderlerinin hepsini veya bir kısmını ödemesi durumunda kendisini ve ailesinin geçimini önemli bir ölçüde zora düşüreceğini ispat etmesi gerekli ve yeterli olacaktır. Nitekim adli yardımın düzenlenmiş olduğu 6100 sayılı Kanun'un 334. maddesinin madde gerekçesinde, "*Yoksulluk tamamen fakr-u zaruret içinde bulunmak şeklinde anlaşılmalıdır. Kendisi ve ailesinin normal geçimini sağlayacak kadar mal ve haklara veya gelire sahip olan bir kişinin, açmak zorunda kaldığı bir dava veya kendisine karşı açılan bir dava sebebiyle yapmak zorunda kalacağı harcamaları, kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zora düşürmeksizin karşılama gücünden yoksun olan kişilerin de adli yardımdan yararlanmaları icap eder.*" denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Çelik, "Bireysel Başvuru Kapsamında 'Adli Yardım'", *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İhtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 92, ("*Adli Yardım*")

³¹⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Hüseyin Çavdar ve Adalet Çavdar Başvurusu*, B.N: 2012/1081, K.T: 17/9/2013, § 23, 24; Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 41

yardıml talebinin dayanaksız olmaması, bireysel başvurunun kabul edilebilirliği hususunda belirleyici olmayacaktır.

Adli yardıml talebinin reddedilmesi hâlinde, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümleri uyarınca yatırılması gereken harcın Maliye veznesine yatırılması için onbeş günü geçmemek üzere başvurucuya süre verilmektedir. Bu süre içinde harcın yatırılmaması durumunda başvuru, eksiklik nedeniyle reddedilecektir.

Adli yardıml talebinin kabul edilmesi hâlinde ise başta başvuru harcı olmak üzere tüm yargılama giderleri ertelenmektedir. Nihai kararla birlikte yargılama giderleri de hüküm altına alınmaktadır. Eğer başvuru reddedilmişse yargılama giderlerini başvurucunun ödemesi gerekmektedir³¹¹. En az bir ihlal kararı verilen başvurular yönünden ise yargılama giderinin başvuru tarafından ödenmesine karar verilmesine gerek bulunmamaktadır. Zira, başvuru “*haksız çıkan taraf*” konumunda değildir. Eğer adli yardımdan yararlanan başvuru tarafından yargılama giderlerini ödemesi mağduriyetine neden olarsa, hükümle birlikte bu giderlerin başvuru tarafından kısmen ödenmesine veya muaf tutulmasına karar verilebilecektir³¹².

6216 sayılı Kanun’da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde yahutta diğer usul kanunlarında yabancıların adli yardımdan yararlanmalarını engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca, yabancıların adli yardımdan yararlanmaları açısından karşılıklılık şartı da aranmamaktadır³¹³. Bu nedenle, mahkemeye erişim hakkı

---

³¹¹ Uygun görüldüğü takdirde en çok bir yıl içinde aylık eşit taksitler hâlinde ödenmesine de karar verilebilmektedir. Nitekim 6100 sayılı Kanun’un 339. maddesinin (1) numaralı fıkrası şöyledir: “*Adli yardıml kararından dolayı ertelenen tüm yargılama giderleri ile Devletçe ödenen avanslar dava veya takip sonunda haksız çıkan kişiden tahsil olunur. Adli yardımdan yararlanan kişinin haksız çıkması hâlinde, uygun görülürse yargılama giderlerinin en çok bir yıl içinde aylık eşit taksitler hâlinde ödenmesine karar verilebilir.*”

³¹² 6100 sayılı Kanun’un 339. maddesinin (2) numaralı fıkrası şöyledir: “*Adli yardıml kararından dolayı Devletçe ödenen veya muaf tutulan yargılama giderlerinin tahsilinin, adli yardımdan yararlananın mağduriyetine neden olacağı mahkemece açıkça anlaşılırsa, mahkeme, hükümde tamamen veya kısmen ödemedi muaf tutulmasına karar verebilir.*”; Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 42

³¹³ Çelik, *Adli Yardım*, s. 97

çerçevesinde yabancıların da Türk vatandaşları gibi adli yardımdan yararlanmaları gerektiği açıktır³¹⁴.

Diğer taraftan, özel hukuk kişileri de mali açıdan zor duruma düşmeden yargılama gideri olan başvuru harcını kısmen veya tamamen ödeyemeyecek durumda olmaları ve taleplerinin dayanaksız olmaması durumunda adli yardım talebinde bulunabileceklerdir³¹⁵.

Adli yardım talebinde bulunan ve bundan yararlanan bir başvurucunun, mali durumunda bir iyileşme meydana geldiğinin ve yargılama giderlerini karşılayabileceğinin yahutta başvurucunun mali durumu hakkında kasten veya ağır bir ihmali neticesinde yanlış bilgi verdiğinin tespit edilmesi durumunda, Anayasa Mahkemesi tarafından adli yardım kararının kaldırılması gerekmektedir³¹⁶. Eğer böyle bir durumun varlığı tespit edilecek olursa, komisyon veya bölüm tarafından adli yardım kararı kaldırılacak ve başvurucuya başvuru harcını Maliye veznesine ödemesi için Anayasa Mahkemesi İktüzüğü'nün 66. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince on beş günü geçmemek üzere kesin bir süre verilecektir. Bu süre zarfında başvuru harcı yatırılmazsa başvuru, komisyon ya da bölüm tarafından reddedilecektir.

AİHM uygulamasında adli yardım, başvuru yapana, yalnızca Daire Başkanı'nın şu konularda tatmin olduğu durumlarda verilmektedir:

- Davanın Daire önünde gerektiği şekilde görülmesi için adli yardımın gerekli olması durumunda.

³¹⁴ Luca Perilli, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemi İhtiyaç Analizi*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemini Destekleme Projesi, s. 1, (Erişim) http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/NA_Report_CC_Turkey_2014_tur.pdf, 9.3.2015

³¹⁵ Çelik, *Adli Yardım*, s. 97; Ekinci, 6100 sayılı Kanun'un 334. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, yalnızca kamuya yararlı dernek ve vakıflar ile sınırlı olarak adli yardım imkânı sağlandığını; bu kapsamda olmayan özel hukuk tüzel kişilerinin adli yardımdan faydalandırılmasının mümkün gözükmediğini; ancak, yalnızca kamuya yararlı dernek ve vakıflarla sınırlı olarak adli yardım imkânı tanınmasının bireysel başvurunun niteliğiyle uyumlu olmadığını; bireysel başvurunun amacının temel hak ve özgürlüklerin korunması olması nedeniyle bu hakların ihlal edildiğini ileri süren tüm özel hukuk tüzel kişilerinin koşulları bulunması durumunda adli yardım müessesesinden faydalanmaları gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci, *Başvuru Harcı ve Adli Yardım*, s. 1399-1400

³¹⁶ Çelik, *Adli Yardım*, s. 112

- Başvuru yapanın yargılama giderlerinin tamamını veya bir kısmını ödemek için yeterli maddi olanağa sahip olmaması durumunda³¹⁷.

AİHM uygulamasında adli yardım, avukatı olmayan başvurucuya, yalnızca başvuru ile ilgili ve makul nitelikteki masraflar için verilmektedir. Örneğin, çeviri masrafları, posta ve faks masrafları, kırtasiye giderleri gibi. Başvurucunun avukatının bulunması durumunda³¹⁸ ise AİHM, avukat masrafları için kendi içerisinde belirlediği “*Adli Yardım Miktarı Cetveli*”ne göre bir miktar ödemeye de karar verilebilmektedir³¹⁹.

D. Başvucunun Temsili

Kural olarak, bireysel başvurunun bizzat başvuru yapmak isteyen kişi tarafından yapılması gerekmektedir. Ancak 6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (4) numaralı fıkrasında, başvurunun bir avukat tarafından temsil edilmesi durumunda vekâletnamenin sunulmasının gerektiği kural altına alınmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere bireysel başvurularda başvurunun kendisini bir avukat ile temsil ettirmesi zorunluluğu bulunmadığı gibi kendisini bir avukat ile temsil ettirmesi de mümkündür³²⁰. Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 61. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da bireysel başvuruların, başvurunun avukatı tarafından yapılabileceği belirtilmiştir.

³¹⁷ Uğur Erdal- Hasan Bakırcı, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi*, Uygulama El Kitabı, OMTCT El Kitapları Serisi, Cilt: 1, Dizi Editörü: Boris WİJKSTRÖM, Kasım, 2006, s. 49

³¹⁸ Adli yardım, avukat ücretini de kapsamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Doğru, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 37, 38, 39, 41 ve 46. Maddelerine Genel Bir Bakış: Usul, Girdiler (Belgeler, Soruşturma, Kanıtlar) ve Çıktılar (Mahkeme Kararları ve Kararlarının İnfazı)”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt: 1, Ankara, 2013, s. 160, (“*Genel Bir Bakış*”)

³¹⁹ Erdal-Bakırcı, s. 49

³²⁰ Ahmet Kırtepe, “Bireysel Başvuru Hakkının Kapsamı, Kullanılması”, *HUKAB*, Sayı: 1, Nisan-Haziran 2012, s. 9; Avusturya, Brezilya, Andora, Federal Almanya (sadece duruşmalı işlerde), Çek Cumhuriyeti, Monako, Portekiz, İspanya, İtalya, Azarbaycan, Polonya, Slovekye, Lüksemburg ve İsviçre gibi ülkelerde avukat ile temsil zorunluluğu bulunmaktadır. Bazı ülkelerde ise bireysel başvurularda avukat olarak başvuru yapıldığında temsil edilebilmek için belli bir tecrübeye ya da anayasa hukuku ve temel hak ve özgürlükler alanında setifikaya sahip olunması şartı aranmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 190; Federal Almanya’da bireysel başvuru için avukata ya da masraf ödemeye gerek bulunmamaktadır. Başvurucunun yalnızca duruşma yapılması durumunda bir avukat tarafından ya da Federal Almanya Yüksek okullarında hukuk hocalığı yapan bir kişi tarafından temsil edileceği öngörülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s. 14-15

Başvurunun, başvurucunun kanuni temsilcisi (veli, vasi, kayyum vb.) tarafından da temsili mümkündür. Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 61. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da bireysel başvuruların, kanuni temsilci tarafından yapılabileceği belirtilmiştir.

Eğer bir avukat veya kanuni temsilciyle temsil söz konusu ise temsile ilişkin belgenin (vekâletname, vesayet kararı, kayyum kararı gibi) başvuru formuna eklenmesi zaruri olup³²¹ avukat veya kanuni temsilcisiyle yapılan yazışmalar ya da ona yapılan tebligatlar başvurucuya yapılmış sayılacaktır³²².

Avukat ile yapılan başvurularda, bireysel başvuru formuna eklenmesi gereken vekâletnamenin bireysel başvuru konusunda özel yetki bulunmasına gerek bulunmamaktadır³²³. Bu nedenle, başvurucuyu genel mahkemelerde temsil etmiş olan avukatın, önceki tarihli de olsa bu vekâletnameyle bireysel başvuru yapabilmesi mümkündür³²⁴. Ancak bu durum doktrinde eleştirilmekte ve başvuru yollarının tüketilmesinden sonra bir avukatın Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmesi için genel dava vekâletnamesinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilme yetkisinin verilmesi gerektiği belirtilmektedir³²⁵.

6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde, bireysel başvuruların herhangi bir aşamasında avukat yoluyla yapılmasını ya da takip edilmesini zorunlu kılan bir düzenleme bulunmamaktadır³²⁶. Dolayısıyla, bireysel başvuruda bulunan kişi avukatla ya da avukatsız olarak başvuruda bulunması ve bu başvuruyu neticelendirmesi kendi inisiyatifindedir.

Bireysel başvuruda avukat ile temsil zorunluluğunun olmaması doktrinde eleştirilmektedir. Eleştirenlere göre bireysel başvurunun konusu ve niteliği

³²¹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 61. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre.

³²² Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 61. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre.

³²³ Çınar, *Karar Türleri*, s. 269-270; Doktrinde, bireysel başvurularda özel vekâletnamenin aranması gerektiğine ve bu konuda düzenleme yapılması gerektiğine ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşler için bkz. Leyla Nur Oduncu, "Bireysel Başvuru Kanun Yolu İçin Dava Vekâletnamesinde Özel Yetkinin Yer Alması Zorunluluğu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 1, Yıl: 2014, s. 223-238

³²⁴ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 36; Korkmaz, s. 106

³²⁵ Osman Doğru, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Legal Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 77, ("*Bireysel Başvuru Rehberi*")

³²⁶ Çoban, *Yeni Anayasa Mahkemesi*, s. 167

itibarıyla³²⁷ bir profesyonel hukukçu tarafından yapılması hem başvurulardaki niteliği arttıracak hem Anayasa Mahkemesinin maddi külfet nedeniyle başarı şansı yüksek başvuruların yapılmasıyla iş yükü gereksiz yere artmayacak hem de nitelikli başvurular yapılacak olması nedeniyle de başvurucuların ihlal sonucuna ulaşmalarındaki başarı şansı artacaktır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin de işi kolaylaşacaktır³²⁸.

Ancak avukat ile temsil zorunluluğunun bulunması durumunda, başvurucular için önemli ve yüksek bir maliyet oluşacak; mali yönden yeterli imkânı olmayan ve temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin başarı şansları olsa da bu yolu kullanmaktan imtina edebilecekleri açıktır. Avukat tutma gücü olmayanlar bakımından adli yardım müessesesi olsa da adli yardımın bürokrasiyi belli ölçüde arttıracığı³²⁹ ve Devlet hazinesi bakımından oldukça maliyetli olacağı hatırd tutulmalıdır. Diğer taraftan avukatların her bir davanın kaybedilmesi aşamasında son çare olarak başvurucuları bireysel başvuruya başvurulması hususunda teşviki ile Anayasa Mahkemesi önünde iş yükünün daha ağır hale gelebileceği açıktır. Kanun koyucunun da, olumsuz bir takım yönleri düşünerek avukatla başvuru ve belli aşamadan sonra başvuruya avukatla devam etme mecburiyetini getirmedeği açıktır³³⁰.

AİHM'e de başvuru, bir temsilci olmaksızın yapılabilmektedir. Bu durum esasen AİHM'e başvuruyu teşvik eden bir uygulamadır. Örneğin, başvuru cezaevi ya da akıl hastanesi gibi avukata erişimi zor olan bir yerde bulunması durumunda başvuru AİHM'e bir mektup yazarak başvuruda bulunabilecektir³³¹. Bu gibi durumlarda AİHM, başvurucuya bir form göndererek bu başvurunun asıl başvuru durumuna gelmesini yani usulüne uygun bir başvuru yapılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla temsilci olmaksızın yapılan başvurular AİHM'e başvuru açısından teşvik

³²⁷ Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 77

³²⁸ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.782-783; Çoban, *Yeni Anayasa Mahkemesi*, s. 167

³²⁹ İspanya Anayasa Mahkemesine yapılan 10.000 civarındaki amparo başvurusunda 3500 ilâ 4000 başvuru arasında adli yardım talebinde bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 190

³³⁰ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.783

³³¹ AİHM uygulamasında mektubun alındı tarihi, mektubun üzerinde yazılı olan tarihtir. Yazılı olan bu tarih ile mektubun AİHM'e ulaşma tarihi arasında fazla bir zaman aralığının bulunup bulunmadığı da dikkate alınan bir husustur. Eğer mektubun yazılma tarihi belli değilse bu durumda zarfın üzerindeki tarih (postalanma tarihi), postalanma tarihi de okunmuyorsa mektubun AİHM'e ulaştığı tarih, mektubun alındı tarihidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karen Reid, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı*, Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rehberi, Birinci Kitap, İngilizceden Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, Avesta/KHRP Yayınları, Birinci Baskı, 2000, s.37, ("*Bireysel Başvuru Hakkı*")

edici niteliği haiz bulunmaktadır. Ancak AİHM, belirli bir aşamadan sonra yani başvuru aleyhine dava açılan taraf devlet hükümetine bireysel başvuru yapıldığı iletildikten sonra başvurucunun bir temsilci yani avukat ataması zorunludur³³².

AİHM uygulamasında başvurucunun temsilcisinin kim olabileceğinin de açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu temsilci, bir avukat olabileceği gibi taraf devletin ülkesinde avukatlık mesleğini yerine getirme yetkisine sahip bir kimse de olabilmektedir³³³. Diğer taraftan AİHM, vekâletname değil bir yetki belgesinin varlığını aramaktadır. Yetki belgesi bir form niteliğinde olup notere gidip düzenlenmesine gerek bulunmamaktadır. Bu yetki belgesinin doldurulması ve AİHM'e iletilmesi yeterlidir³³⁴.

E. Bireysel Başvuru Usulü

1. Başvuru Formunun Teslim Edilebileceği Yerler

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvuruların doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabileceği belirtilmiştir³³⁵. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da bu yerler tekrar edilmiş; anılan maddenin (4) numaralı fıkrasında ayrıca Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun³³⁶ elektronik ortamda, güvenli elektronik imza kullanılarak başvuru yapılabilmesine ilişkin karar alabileceği kural altına alınmıştır.

³³² Doğru, *Genel Bir Bakış*, s. 158

³³³ Reid, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 51

³³⁴ Doğru, *Genel Bir Bakış*, s. 158-159

³³⁵ Kırtepe, s. 9; Altan, *Bireysel Başvurunun*, s. 4; Federal Almanya ve İspanya uygulamalarında da 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'ndeki hükümlere benzer bir usul benimsenmiştir. İspanya Anayasası'nın 85. maddesinin ikinci fıkrasına göre, amparo başvurusu dilekçesi Anayasa Mahkemesi Yazı İşleri Müdürlüğüne ya da ülke çapındaki hukuk mahkemeleri yazı işleri müdürlüğüne Medeni Usul Kanunu'nun 135. maddesinin birinci fıkrasına uygun olarak sunulacağı esas getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 781; İspanya'da da amparo başvurularında izlenecek başvuru usulü Türk Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru usulüne benzerlik göstermektedir. İspanya Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 85. maddesinin ikinci fıkrasına göre, başvuru dilekçelerinin Anayasa Mahkemesi Yazı İşleri Müdürlüğüne ya da diğer yerlerdeki hukuk mahkemeleri yazı işleri müdürlüklerine verilebilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ural, s. 205-206

³³⁶ 6216 sayılı Kanun'un 2. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (d) alt bendinde, Genel Kurul'un onyedli üyeden oluşan kurulu ifade ettiği belirtilmiştir. Bu husus Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 3. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (j) alt bendinde de tekrar edilmiştir.

Yine 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasının son cümlesinde, başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esasların Anayasa Mahkemesi İçtüzüğüyle³³⁷ düzenleneceği ifade edilmiştir.

Görüleceği üzere 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde sayılan bu başvuru yerleri ve yöntemi sınırlı olmayıp ihtiyaç durumunda Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nca başka başvuru yerleri ve yöntemleri benimsenebilmektedir. Bu başvuru yerlerinin ve yöntemlerinin belirlenmesi sırasında başvuru yapacak kişilerin mahkemeye erişim haklarının engellenmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi, başvurucunun bireysel başvuru formunda tespit edilen eksiklikleri Anayasa Mahkemesince verilen kesin süre içerisinde tamamlanmamış olması nedeniyle başvurusunun idari yönden reddedilmesinin usul ve kanuna aykırı olduğunu ileri sürdüğü başvuruda, mahkemelerin yargılama usulünü düzenleyen istisnai niteliği haiz hükümlerinin, mahkemeye erişim hakkını ihlal etmedikleri sürece belirlilik ve hukuki güvenlik sağlamaları bakımından dar yorumlanmaları gerektiğini belirtmiştir³³⁸.

Yine aynı kararda, yargı teşkilatının ülke sathına yayılmış yüzlerce mahkeme vasıtasıyla hizmet verdiği gerçeği karşısında, bireysel başvuruların, Anayasa Mahkemesine doğrudan ya da mahkemeler vasıtasıyla yapılabileceğine ilişkin düzenlemenin mahkemeye erişim hakkını ihlal etmediği belirtilmiştir³³⁹.

Nitekim AİHM bir kararında Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru usulünü değerlendirmiştir. Bu kararda AİHM, bireysel başvuruların olağan kanun yollarının tüketilmesinden itibaren otuz gün içinde Anayasa Mahkemesine bizzat, diğer mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla yapılabildiğini; öngörülen başvuru usulünün Yargıtaya yapılan başvuru usulü ile benzerlik gösterdiğini ve AİHM'in bugüne değin bu başvuru usulünde herhangi bir problem tespit

³³⁷ 6216 sayılı Kanun'un 5. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca kabul edilmektedir. Anılan Kanun'un 21. maddesinde de İçtüzük'ü kabul etmenin veya değiştirmenin Genel Kurul'un görevleri arasında olduğu ifade edilmiştir.

³³⁸ AYM, Birinci Bölüm, *Ali Çiftci Başvurusu*, B.N: 2013/7290, K.T: 17/7/2014, § 28

³³⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Ali Çiftci Başvurusu*, B.N: 2013/7290, K.T: 17/7/2014, § 29; Aynı yöndeki görüş için bkz. Akif Yıldırım, "Posta Yoluyla Bireysel Başvuru Yapılabilir mi?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 99, Kasım 2014, s. 101, ("Posta Yoluyla Bireysel Başvuru")

edilmediğini ve başvurucuların karışık bir usulü izlemek durumunda bulunmadıklarını belirtmiştir³⁴⁰.

Başvuru yollarının sınırlı şekilde belirlenmesi, öncelikle başvuruların daha titiz ve özenle yapılmasını sağlayacak, Anayasa Mahkemesine güvenilir olmayan yollarla başvuru yapılmasının önüne geçecek, ciddi olmayan başvurular engellenecek³⁴¹ ve başarı şansı olmayan başvuruların da sayısı azaltılmış olacaktır³⁴².

Anayasa Mahkemesine, mektup, e-posta, kargo, resmi posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları³⁴³ kullanılarak başvuru yapılması³⁴⁴ da mümkün değildir³⁴⁵. Anayasa Mahkemesi bu konuda verdiği bir kararda, bireysel başvuru usulünün düzenlendiği 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 63. maddesinde mektup, e-posta, kargo, resmi posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak başvuru yapılmasına olanak tanınmadığını belirtilmiştir³⁴⁶. Kanaatimize göre, Anayasa

³⁴⁰ AİHM, *Hasan Uzun/Türkiye*, B.N: 10755/13, K.T: 30/04/2013; AİHM bu kararında, bireysel başvuru yolunun düzenlendiği Almanya, Çek Cumhuriyeti, Sırbistan, İspanya ve Azarbaycan gibi devletlere yönelik olarak vermiş olduğu içtihatlarını hatırlatarak Türk Anayasa Mahkemesi önündeki bireysel başvuru yolunun AİHM'e bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olup olmadığını tartışmıştır. AİHM kararında, öncelikli olarak bireysel başvuru yolunun erişilebilir bir iç hukuk yolu olduğuna karar vermiştir. AİHM, ayrıca Türk Anayasa Mahkemesinin her kurumdan bilgi ve belge isteme yetkisine, tedbir kararı alma yetkisine, gerektiğinde duruşma yapma yetkisine ve muhtemel içtihat farklılıklarını giderme olanaklarına sahip olduğunu belirterek bireysel başvurunun, başvurular açısından elverişli bir yargılama usulü sunan bir iç hukuk yolu olduğuna; kanun koyucunun iradesinin, AİHS'deki tüm haklar bakımından eşdeğer bir koruma sağlamak olduğunu, Türk Anayasa Mahkemesinin başvurular bakımından esastan inceleme ve ihlal bulunması durumunda bu duruma son verebilme yetkisinin bulunduğunu ve kararlarının bağlayıcı olduğunu tespit ederek bireysel başvurunun, AİHS'de korunan haklara eşit koruma öngören bir iç hukuk yolu olduğuna karar vermiştir. Ayrıntı için bkz. Mehmet Öncü, "AİHM: 'Bireysel Başvuru Yolu AİHM'ye Başvurmadan Önce Tüketilmesi Gereken Bir İç Hukuk Yoludur'", *HUKAB*, Sayı: 6, Temmuz-Eylül 2013, s. 81; ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Mutaf, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Hasan Uzun/Türkiye Kararının Değerlendirilmesi", *Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, HUKAB Yayınları, Editör: Musa Sağlam, 2015, s. 63-72

³⁴¹ Ural, s. 205

³⁴² Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 305

³⁴³ Anayasa Mahkemesi, posta yoluyla yapılan ve usulüne uygun başvuru yapılmadığı gerekçesiyle altıyüze yakın başvuruyu işleme almamıştır. 2013 yılı istatistiklerine bakıldığında bir yıl içinde toplam on bine yakın başvuru yapıldığı dikkate alındığında, bu başvuruların % 6'sı oranında posta yoluyla usulsüz olarak ve yüksek oranda başvuru yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 95

³⁴⁴ Başvuruları almakla görevli Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu'ndan 9.3.2015 tarihinde alınan bilgiye göre, mektup, e-posta, kargo, resmi posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak başvuru yapılması durumunda, başvuru evrakları kayda alınmayıp muhabere numarasıyla başvurucuya iade edilmektedir.

³⁴⁵ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 95; Altan, *Bireysel Başvurunun*, s. 4

³⁴⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Ali Çiftci Başvurusu*, B.N: 2013/7290, K.T: 17/7/2014, § 28

Mahkemesinin uygulamalarının yerleşik duruma gelmesinden ve kamuoyu tarafından bilinebilir olmasından sonra Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde³⁴⁷ yapılabilecek bir değişiklikle bireysel başvuru usulü genişletilmeli ve mektup, e-posta, kargo, resmi posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak da bireysel başvuru yapılmasının önünün açılması gerekmektedir³⁴⁸.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilerek form ve eksiklik tamamlattırma yazısı yazılması durumunda da bu eksikliklerin 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince mahkemeler, yurt dışı temsilcilikleri ya da bizzat Anayasa Mahkemesi aracılığıyla yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte uygulamada bazı başvuru sahiplerinin eksiklikleri hâkim havalesi almalarına rağmen posta yoluyla Anayasa Mahkemesine gönderdikleri tespit edilmiştir. Ancak bireysel başvuru aşamasının bir bütün olduğu düşünüldüğünde, bireysel başvuru usulünü kural altına alan hükümlerin, eksikliklerin posta yoluyla tamamlanabileceğine olanak tanıyacak biçimde geniş olarak yorumlanması mümkün değildir³⁴⁹. Dolayısıyla, bireysel başvurunun bir parçası niteliğinde olan "eksikliklerin giderilmesi" aşamasının da aynı usule tabi olacağı muhakkaktır. Kaldı ki başvuru sahiplerine, başvuru formu ve eklerinde yer alan eksikliklerin posta yoluyla gönderilmesi durumunda gönderilen dilekçe, form veya belgelerin kayda alınmayacağı hususu eksiklik bildirme yazısında belirtilmektedir³⁵⁰.

Bu başvuruların, anılan hükümler karşısında posta yoluyla ya da e-mail yahutta faks ile eksiklik tamamlamaları mümkün olmadığından dolayı başvuru sahibinin zamanında eksiklikleri gidermediği kabul edilecek ve başvuru idari yönden reddedilecektir³⁵¹.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda³⁵², başvurunun yapılan ön incelemesi sırasında başvuruda eksikliklerin bulunduğunu tespit etmiş ve bu eksikliklerin giderilmesi için başvuru sahibine onbeş günlük kesin süre vererek bu

³⁴⁷ 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasının ikinci cümlesinde, "Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükle düzenlenir." denilmiştir.

³⁴⁸ Aynı yöndeki görüş için bkz. Ural, s. 205

³⁴⁹ Yıldırım, *Posta Yoluyla Bireysel Başvuru*, s. 101 ve 102

³⁵⁰ Altan, *Bireysel Başvurunun*, s. 4

³⁵¹ Çınar, *Usule İlişkin Eksiklikler*, s. 32

³⁵² AYM, İkinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/4821, K.T: 11/2/2014, § 17 ve 18

eksiklikleri tamamlanması gerektiğini, aksi takdirde başvurunun idari yönden reddedileceğini bildirmiştir. Başvurucu giderilmesi talep edilen eksikliklerle ilgili belgeleri Anayasa Mahkemesine posta yoluyla göndermiştir. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi, verilen kesin süre içinde belirtilen usule göre söz konusu eksikliğin tamamlanmaması nedeniyle başvuruyu idari yönden reddetmiştir. Bunun üzerine başvuru idari ret kararına itiraz etmiş ve itiraz üzerine komisyon, "6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve İçtüzük'ün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrasında bireysel başvuruların mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine ya da bizzat Anayasa Mahkemesine yapılabileceği öngörülmüştür. Söz konusu düzenlemelerden da anlaşılacağı üzere, Anayasa Mahkemesine posta yoluyla bireysel başvuru yapılmasına imkân bulunmadığı gibi, yapılan başvuruya ilişkin dosyalara da posta yoluyla eksikliğin giderilmesi kapsamında dilekçe ya da ek belge gönderilmesi mümkün değildir. Başvurucuya posta yoluyla gönderilen belgelerin kayda alınmayacağı hususu 5/7/2013 tarih ve 2013/4821 sayılı yazı ile bildirildiği hâlde, giderilmesi talep edilen eksikliklerle ilgili belgelerin posta yoluyla Mahkememize gönderildiği tespit edilmiştir." biçimindeki gerekçeyle başvuru idari ret kararına karşı yaptığı itirazı reddetmiştir.

Bu durumu doktrinde eleştirenler de bulunmaktadır. Bunlara göre, bireysel başvuruların posta, e-mail, elektronik imza ya da alternatif çevrimiçi bir sistemle yapılamaması, mahkemeye erişim hakkına engel olan bir uygulamadır. Özellikle bu durumun cezaevlerinde bulunan tutuklu veya hükümlüler, hastanelerde bulunan ağır hastalar veya akıl hastaları, ilticacılar ve Türkiye Cumhuriyetinin temsilciliğinin bulunmadığı ülkelerdeki yabancılar gibi kişiler bakımından problem oluşturması söz konusu olabilecektir³⁵³.

a. Doğrudan Anayasa Mahkemesine Başvuru

6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde öncelikli olarak Anayasa Mahkemesine doğrudan bireysel başvuru yapılabileceği öngörülmüştür. Buna göre başvuru, başvuru formunu ve eklerini doğrudan Anayasa Mahkemesine bizzat vererek başvuruda bulunabilecektir³⁵⁴.

---

³⁵³ Perilli, s. 14,

³⁵⁴ Anayasa Mahkemesi verilerine göre, 2012 yılında usulüne uygun yöntemler ile yapılan toplam 1.342 başvurudan 308'i, 2013 yılında toplam 9.897 başvurudan 2.439'u ve 2014 yılında toplam 20.578 başvurudan 3.929'u Anayasa Mahkemesine doğrudan yapılmıştır. Başvuru sayıları, başvuruları almakla görevli Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu'ndan 9.3.2015 tarihinde alınmıştır.

b. Mahkemeler Vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine Başvuru

Bireysel başvuru, doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılabileceği gibi bireysel başvuru formu ve eklerinin diğer mahkemelere verilmesi suretiyle de yapılabilecektir. Dolayısıyla, adliye teşkilatının bulunduğu her yerden mahkemeler vasıtasıyla bireysel başvuruda bulunmak mümkündür³⁵⁵.

Ancak uygulamada bireysel başvuruların diğer mahkemeler vasıtasıyla yapılmasında bir takım aksaklıklar yaşanmaktadır. Nitekim Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu da bu hususla ilgili olarak 24.2.2014 tarihli “*Bireysel başvuruların mahkemeler tarafından iletilmesinde yaşanan aksaklıklar*” konulu bir duyuru yayımlamış³⁵⁶ ve Anayasa Mahkemesine mahkemeler vasıtasıyla yapılacak bireysel başvurularda yaşanan sorunların çözümü ile emek, zaman ve hak kayıplarına sebebiyet verilmemesi bakımından mahkemelerin yapacakları işlemlerin neler olduğunu belirtmiştir³⁵⁷. Bu duyuruda belirtilen aksaklıklar şöyledir:

- Başvuru formunun, bireysel başvuruya konu mahkeme kararının verildiği mahkeme vasıtasıyla yapılması gerektiği düşüncesiyle, diğer mahkemelerce kabul edilmediği.
- Bazı başvuruların Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla yapıldığı.
- Başvuru formu ve eklerinin UYAP ortamında taranmadığı ve/veya posta yoluyla fiziki olarak Anayasa Mahkemesine gönderilmediği.
- Başvuruya konu mahkeme kararının onaylı sureti yerine dosyanın tamamının Anayasa Mahkemesine gönderildiği.
- Bazı başvuruların harç alınmadan kabul edildiği.

³⁵⁵ 2012 yılında usulüne uygun yöntemler ile yapılan 1.342 başvurudan 1.032’si, 2013 yılında toplam 9.897 başvurudan 7.434’ü, 2014 yılında toplam 20.578 başvurudan 16.594’ü mahkemeler aracılığıyla yapılmıştır. Başvuru sayıları, başvuruları almakla görevli Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu’ndan 9.3.2015 tarihinde alınmıştır.

³⁵⁶ HSYK’nın, 21/09/2012 tarihli ve B.03.1.HSK.0.70.12.04-010.07.02-298-2012/661/49004 sayılı “*Mahkemelerce bireysel başvuru formlarının alınmasında ve gönderilmesinde izlenecek usul ve yöntem*” ve 23/10/2012 tarihli ve B.03.1.HSK.0.70.12.04-010.07.02-298-2012/740/54532 sayılı “*Bireysel başvuru işlemleri*” konulu duyuruları da bulunmaktadır.

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.hsyk.gov.tr/duyurular/2014/subat/bireysel-basvuru.pdf>, 9.3.2015

- Posta gideri haricinde ayrıca PTT hesaplarına avans yatırıldığı ve başvuru formuna posta pulu ekletirildiği.

Başvuru formu ve eklerinin yukarıda belirtilen aksaklıklar nedeniyle Anayasa Mahkemesine geç ulaşması durumunda Anayasa Mahkemesinin başvuruyu değerlendirmesi gerekmektedir. Başvurudaki aksaklığın başvurucuya kusur atfedilemeyecek bir durumdan kaynaklanması durumunda başvurunun usulüne uygun yöntemlerle yapıldığının kabulü gerekir. Eğer bu aksaklık başvurucudan kaynaklanıyor ise bu durumda başvurunun usulüne uygun olduğundan söz edilmesi mümkün olmayacak ve başvuru reddedilecektir. Örneğin, başvuru harcı başvurucu tarafından mahkeme veznesine yatırılmasına rağmen başvurucu kendi iradesi ve imkânları ile başvuru evraklarını Anayasa Mahkemesine posta yolu ile göndermiş ise artık başvurunun usulüne aykırı yöntem ile yapıldığının kabulü gerekir.

c. Yurt Dışı Temsilcilikler Vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine Başvuru

Bireysel başvurunun, yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilmesi mümkündür. Bireysel başvurunun yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla yapılabilmesi için kişilerin sürekli ya da geçici olarak yurt dışında bulunmalarının bir önemi bulunmamaktadır. Önemli olan bireysel başvurunun 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümlerine uygun bir şekilde yapılmış olmasıdır.

6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümlerinde "*yurt dışı temsilciliği*" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği açıklanmamıştır. Bu nedenle diğer kanun hükümlerinin incelenmesi ile bu ifadenin anlamının ortaya konulması gerekmektedir.

189 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde, dış temsilcilik; diplomatik temsilciliklerle konsolosluklar olarak ifade edilmiştir. 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun'un 1. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca ise Bakanlar Kurulunun bir kararnameyle, yabancı devletler nezdinde büyükelçilik veya elçilik açmaya veya akredite etmeye, bir yabancı devlet büyükelçilik veya elçiliğini milletlerarası hukuk kurullarına göre Türkiye Cumhuriyetinin hak ve menfaatlerini korumakla

görevlendirmeye ve milletlerarası kurullar nezdinde büyükelçilik veya elçilik seviyesinde daimi temsilcilik kurmaya, bir büyükelçilik ya da elçiliği daimi temsilcilikle görevlendirmeye yetkili olduğu ve bu fıkra da belirtilen temsilciliklere "*diplomatik temsilcilikler*" denileceği kural altına alınmıştır.

Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde konsolosluklar, Bakanlar Kurulunun bir kararnameyle açtığı veya akredite ettiği büyükelçilikler, Bakanlar Kurulunun milletlerarası hukuk kurallarına göre Türkiye Cumhuriyetinin hak ve menfaatlerini korumakla görevlendirdiği yabancı devlet büyükelçilikleri veya elçilikler vasıtasıyla bireysel başvuruda bulunulabilecektir³⁵⁸.

Bu makamlar da bireysel başvuruda bulunulması durumunda mahkemeler vasıtasıyla yapılan başvurularda olduğu gibi başvuru formu ve eklerini gerekli kayıt işlemlerini yaptıktan sonra fiziki ve elektronik ortamda Anayasa Mahkemesine göndereceklerdir. Başvuru formunun teslim edileceği yurt dışı temsilcilikleri, sadece bu form ve eklerini Anayasa Mahkemesine ulaştırmakla yükümlü olmaları nedeniyle, form ve eklerinde herhangi bir inceleme yetki ya da sorumlulukları bulunmamaktadır³⁵⁹.

Ancak, bireysel başvuruda bulunmak isteyen kişinin bulunduğu yerde yurt dışı temsilciliği bulunmuyorsa ne yapılacağı konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konuda Anayasa Mahkemesine yapılmış bir başvuru da bulunmamaktadır. ŞİRİN³⁶⁰ böyle bir durumda mazeret hükümlerinin uygulanabileceğinin düşünülebileceğini belirtmektedir. Fakat bugüne kadar bu hususta Anayasa Mahkemesinin bir uygulaması bulunmamaktadır.

Esasen bu husus bir eksiklik olup kişilerin mahkemeye erişim haklarını kısıtlama niteliğini haizdir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasının son cümlesi³⁶¹ uyarınca konuyu bir çözüme kavuşturması gerektiği açıktır.

---

³⁵⁸ Şirin, s. 469

³⁵⁹ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 94

³⁶⁰ Şirin, s. 469

³⁶¹ Anılan fıkranın son cümlesi şöyledir: "*Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükle düzenlenir.*"

d. Ceza ve İnfaz Kurumları Vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine Başvuru

6216 sayılı Kanun veya Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde, bireysel başvurunun yapılabileceği yerler Anayasa Mahkemesi haricinde mahkemeler ve yurt dışı temsilcilikleri olarak belirtilse de kuralın mutlak uygulanması durumunda ceza ve infaz kurumlarında tutuklu veya hükümlü olarak bulunan kişiler bakımından bir takım sakıncalar ortaya çıkabilecektir. Zira bu kişilerin Anayasa Mahkemesine, mahkemelere ya da yurt dışı temsilciliklerine gitmeleri/ulaşmaları ve başvuru yapabilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle tutuklu ve hükümlülerin ceza ve infaz kurumları aracılığıyla da bireysel başvuru yapabilmelerine Anayasa Mahkemesi uygulamasıyla imkân tanınmıştır. Dolayısıyla, kendisini bir vekil ile temsil ettirerek 6216 sayılı Kanun veya Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde belirtilen yerler vasıtasıyla bireysel başvuruda bulunma imkânı bulunmayan hükümlü veya tutuklular, usulüne göre hazırlanmış bireysel başvuru form ve eklerini buldukları ceza ve infaz kurumu idaresine teslim ederek başvuruda bulunabileceklerdir. Ceza ve infaz kurumu da bu form ve eklerini bağlı buldukları Cumhuriyet başsavcılığı aracılığıyla Anayasa Mahkemesine iletmeleri gerekmektedir³⁶².

Nitekim Anayasa Mahkemesi konuyla ilgili olarak bir başvuruda³⁶³, ceza ve infaz kurumu kaşe veya mührü ile açılmadan gönderilen başvuruların da usulüne uygun olarak gönderilmiş kabul edileceğine karar vermiştir. Bu kararda ayrıca, ceza ve infaz kurumu idaresi aracılığıyla yapılan başvuruların usulüne uygun olarak gönderilmiş kabul edileceğini; ancak, ceza ve infaz kurumunun aracı kılınmadan ve kurum kaşesi veya mührü olmadan yapılan başvuruların usule uygun kabul edilmeyeceğinden dolayı idari yönden iade edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

2. Başvuruların Kayda Alınması Usulü

Bireysel başvuru evrakları ister doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılsın ister mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla isterse ceza ve infaz kurumu aracılığıyla yapılsın, başvuru formu ve ekleri, bireysel başvuruları kabul etmekle görevli Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu'na gelmektedir.

³⁶² Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 94

³⁶³ AYM kararı, İkinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/1191, K.T: 28/2/2014, § 24

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 65. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca bu Büro, bireysel başvuruların kaydını yapacak ve başvuruya bireysel başvuru numarası verecektir. Bu büro ayrıca başvurulardaki idari yönden tamamlattırılması gereken eksik hususları tespit edecek ve bu eksikliklerin giderilmesi için gerekli yazışmaları yapacaktır. Büro aynı zamanda yapılan bu yazışmaları kayda alacak ve takibini yaparak ilgili birimlere dosyanın sevkini sağlayacaktır.

Bireysel başvurunun mahkemeler, yurt dışı temsilcilik vasıtasıyla ya da ceza ve infaz kurumu idaresi aracılığıyla yapılması durumunda, başvuru evraklarını teslim alan bu kurumlar muhabere defterine kayıt yaparak başvuru evraklarını taramak suretiyle elektronik ortamda Anayasa Mahkemesine göndereceklerdir. Sonrasında ise başvuru formu ve eklerinin fiziken Anayasa Mahkemesine posta yoluyla gönderilmesi gerekmektedir³⁶⁴.

Bireysel başvuru formunun ve eklerinin fiziki olarak Anayasa Mahkemesine ulaşmasından sonra gerekli kayıt işlemleri yapıldıktan sonra ilk incelemesi Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu'na yapılacaktır. Ancak acil nitelikli bir başvuru söz konusuysa ve fiziki evrakların beklenmesi uzun süre alarak hak ihlaline neden olacağı anlaşılıyorsa (örneğin sınır dışı edilme durumunda tedbir kararı verilmesinin istenmesi gibi) başvuru formunun ve eklerinin fiziki olarak gelmesi beklenmeden Anayasa Mahkemesi bu başvuruyu inceleyebilecektir. Bu durumda elektronik ortamda gönderilen başvuru formu ve ekleri çıktı alınmak suretiyle ön incelemeye tabi tutulacaktır.

Ayrıca, başvuru formu ve eklerinin Anayasa Mahkemesine geç ulaşması, başvuru sahibinin özünde hakkını engellemeyecek olup yalnızca inceleme ve karar alma süreçlerini uzatacaktır³⁶⁵.

---

³⁶⁴ Şirin, s. 466

³⁶⁵ Korkmaz, s. 93

II. BİREYSEL BAŞVURULARI İNCELEMENLE GÖREVLİ MERCİLER

A. Genel Kurul

6216 sayılı Kanun'un "Teşkilat" başlıklı 20. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, Anayasa Mahkemesi teşkilatının Başkanlık, Genel Kurul, bölümler, komisyonlar, Genel Sekreterlik ve idari birimlerden oluşacağı belirtilmiştir³⁶⁶. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 23. maddesinde de bu kural tekrar edilmiştir.

6216 sayılı Kanun'un "Genel Kurul" başlıklı 21. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (d) ve (e) alt bentlerinde;

- Bölümler arasındaki iş bölümünü yapmak, bölümlerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışmayla karşılanamayacak şekilde artmış ve bölümler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmişse takvim yılı başında toplanıp bir kısım işleri diğer bölüme vermek,

- Bölümler arasında meydana gelen iş bölümü uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak, fiilî veya hukukî imkânsızlık nedeniyle bir bölümün görevine giren işe bakamaması hâlinde diğer bölümü görevlendirmek,

Genel Kurul'un³⁶⁷ görevleri arasında sayılmıştır.

Görüleceği üzere, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümleri karşısında Genel Kurula bireysel başvuruların kabul edilebilirlik ve esasını karara bağlama hususunda herhangi bir görev verilmemiştir. Genel Kurulun

---

³⁶⁶ 6216 sayılı Kanun'un 2. maddesi şöyledir: "(1) Bu Kanunun uygulanmasında;

...

d) Genel Kurul: Onyedî üyeden oluşan kurulu,

e) İçtüzük: Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünü,

...

g) Komisyon: Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmak üzere oluşturulan kurulları,

ğ) Mahkeme: Anayasa Mahkemesini,

h) Üye: Başkan ve başkanvekilleri de dâhil tüm üyeleri,

...

ifade eder."

³⁶⁷ Anayasa'nın "Çalışma ve yargılama usulü" başlıklı 149. maddesinin birinci fıkrasında, Genel Kurul'un, Mahkeme Başkanı'nın veya Başkan'ın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az oniki üye ile toplanacağı ve kararlarını salt çoğunlukla alacağı belirtilmiştir.

bireysel başvuruya ilişkin olarak yalnızca iki görevi bulunmaktadır³⁶⁸. Bunlardan birincisi, bölümlerin bireysel başvurulara ilişkin olarak verdikleri kararlar arasındaki farklılıkları gidermektir. Dolayısıyla Genel Kurul, bölümlerden birinin bakmakta olduğu bireysel başvuruya ilişkin vereceği kararın, Anayasa Mahkemesinin daha evvel vermiş olduğu bir kararla çelişeceğini düşünüyorsa, bu başvuruyu karara bağlamadan Genel Kurul önüne götürebilecektir³⁶⁹. İkincisi ise bölümlerce Genel Kurula sevk edilmiş olan konuları karara bağlamaktır.

B. Bölümler ve Komisyonlar

Anayasa'nın “*Çalışma ve yargılama Usulü*” başlıklı 149. maddesinin birinci fıkrasında, bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabileceği; beşinci fıkrasında ise bölüm ve komisyonların oluşumunun kendi yapacağı İçtüzükle düzenleneceği ifade edilmiştir.

6216 sayılı Kanun'un “*Bölümler ve komisyonlar*” başlıklı 22. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, Anayasa Mahkemesinde, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında yedişer üyesi olan iki bölüm bulunacağı ve bölümlerin, bir başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanacağı; (2) numaralı fıkrasında ise bölüm ve komisyonların oluşumunun ve iş bölümünün İçtüzükle düzenleneceği kural altına alınmıştır.

1. Bölümler

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün “*Bölümlerin oluşumu*” başlıklı 27. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuruları incelemek üzere Başkan dışındaki üyelerden iki bölüm kurulacağı, her bölümün biri başkanvekili olmak üzere toplam yedi üyeden oluşacağı kural altına alınmıştır.

Bölümlerin görev ve yetkileri ise Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 28. maddesinin (1) numaralı fıkrasında şu şekilde sayılmıştır:

- Komisyonlar tarafından kabul edilebilir bulunan başvuruların esas incelemesini yapmak.

³⁶⁸ Bkz. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 25. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi

³⁶⁹ İkinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 27

- Komisyonlarca kabul edilebilirliği karara bağlanamamış başvuruların bölüm başkanınca gerekli görüldüğü takdirde kabul edilebilirlik ve esas incelemesini birlikte yapmak.

Bölümler, bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin bir engelin bulunduğunu tespit etmeleri ya da bu engelin sonradan ortaya çıkması hâlinde, incelemenin her aşamasında başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verebileceklerdir³⁷⁰.

Bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olan 23.9.2012 tarihi itibarıyla bölümler, başkanvekili başkanlığında o tarihteki kıdem durumuna göre ilk dört kıdemli üyenin katılımı ile oluşturulmuştur. Sonraki takip eden aylarda kıdem durumuna göre oluşan heyetteki en kıdemli üye ile o aydaki heyete katılmayan en kıdemli üyenin değişimi ile her üyenin dönüşümlü olarak toplantılara katılımı sağlanmaktadır. Bölüme katılacak üyelerin listesi ise prensip olarak yıllık olarak hazırlanıp üyelere duyurusu yapılmaktadır. Bir üyenin mazereti olması hâlinde yine heyete katılmayan en kıdemli üye heyete dahil olmaktadır. Bölüme yeni bir üyenin katılması durumunda ise heyet listesinde bölüm başkanı tarafından gerekli düzenlemeler yapılmaktadır³⁷¹.

Bölümlerden birinin bakılmakta olan bir başvuruya ilişkin olarak vereceği kararın, bölümlerin önceden vermiş olduğu bir kararla çelişmesi ihtimali varsa ya da başvurunun niteliği gereği Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca karara bağlanması gerekli görülürse ilgili bölüm dosyaya karar vermeden başvuruyu Genel Kurul önüne götürebilecektir³⁷².

2. Komisyonlar

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "Komisyonların oluşumu" başlıklı 32. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemelerini yapmak üzere bölümlere bağlı olarak görev yapacak olan üçer komisyon oluşturulacak ve bölümle birlikte numaralandırılarak isimlendirilecektir. (Örneğin, Birinci Bölüm İkinci Komisyon gibi.) Anılan maddenin (2) numaralı

³⁷⁰ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 28. maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince

³⁷¹ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 26

³⁷² Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 28. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince

fıkrası gereğince ise komisyonlar, bölüm başkanı dışındaki diğer bölüm üyelerinden kıdem sırasına göre listelenerek oluşturulacaktır.

Bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olan 23.9.2012 tarihi itibarıyla komisyonlar, bölümdeki en kıdemsiz üye dışındaki üyeler ikişerli olarak komisyonları oluşturmuştur. Devam eden aylarda, komisyonlara katılmayan üye ile komisyonlara katılan en kıdemli üyeden başlamak üzere dönüşümlü olarak komisyonlara katılması esası benimsenmiştir. Komisyonlara katılacak üyelerin kimler olduğu yıllık olarak belirlenmekte olup her ay değişmektedir. Komisyonlarda görev yapan üyenin mazereti nedeniyle komisyonlara katılmaması durumunda, komisyona katılmayan üye onun yerini dolduracaktır³⁷³.

Uygulamada bölümlerde oluşturulan komisyonların her birinde ikişer üye görev yapmaktadır. Komisyonların ikişer üyeden oluşacağına ilişkin olarak herhangi bir kural bulunmadığından dolayı istenilmesi durumunda komisyonlarda daha fazla üye görev yapabilecektir. Böyle yapılması hâlinde ise bazı üyelerin birden fazla komisyonda görevlendirilmesi söz konusu olabilecektir. Örneğin komisyonların üçer üyeden olması durumunda bölüm başkanı da komisyona katılmayacağından üç komisyona altı üyenin dağıtılması söz konusu olacaktır ki bu durumda da bazı üyelerin birden fazla komisyona katılması gerekecektir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "*Komisyonların görevleri ve çalışma usulü*" başlıklı 33. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, komisyon raportörlerince hazırlanan kabul edilebilirlik karar taslakları ile kabul edilmezlik karar taslak ya da listeleri, komisyonlar tarafından karara bağlanacaktır.

Komisyonlar oybirliğiyle karar almaktadırlar. Oybirliğinin sağlanamadığı durumlarda dosya, bireysel başvurunun bölüme gönderilmesini isteyen üyenin gerekçesiyle birlikte bölüme gönderilmektedir³⁷⁴.

Komisyonlar kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan da başvuru bölüme gönderebilmektedir. Bu durumlar şunlardır³⁷⁵:

³⁷³ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 26

³⁷⁴ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 33. maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince

³⁷⁵ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 33. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince

- Başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının tespiti,

- Başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti,

- Başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi,

- Alınacak kararın Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması.

C. Bireysel Başvuru Bürosu

Bireysel Başvuru Bürosu, Komisyonlar Başraportörünün gözetiminde bir raportör³⁷⁶ ve yeterli raportör yardımcısı ile personelden oluşan bir birimdir³⁷⁷.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 65. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre Bireysel Başvuru Bürosu'nun görevleri şunlardır:

- Anayasa Mahkemesine gelen bireysel başvuruların kaydını yaparak numara vermek ve bunları dosyalamak.

- Başvurularda idari yönden tamamlattırılması gereken eksiklikler varsa bunları tespit etmek ve bu eksikliklerin giderilmesi için gerekli yazışmaları yapmak.

- Bireysel başvurularla ilgili yazışmaların kaydını, takibini yapmak ve ilgili birimlere sevk edilmesini sağlamak.

- Diğer işlemleri yapmak.

D. Genel Sekreterlik

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, bölümler ve komisyonlar dışında, bireysel başvurunun işleyişiyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin Genel Sekreterliğinin de bir takım görev ve yetkileri bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi

³⁷⁶ Anayasa Mahkemesi uygulamasında Bireysel Başvuru Bürosu'nda birden fazla raportör görevlendirildiği görülmektedir.

³⁷⁷ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 65. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince

İçtüzüğü'nün 35. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre Genel Sekreter, Anayasa Mahkemesi Başkanının gözetimi ve denetimi altında bireysel başvurular da dahil olmak üzere başvuruların kayıt ve sevk edilmesini sağlayacak ve bireysel başvuru kararlarının uygulanması takip ederek bu konuda Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'na bilgi verecektir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 36. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre ise Anayasa Mahkemesi Genel Sekreter yardımcıları, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun ve bireysel başvurunun işleyişi ile ilgili işlerin düzenli ve uyumlu bir biçimde yürütmesini ve raportörlerin çalışmalarını gözetmekle görevlendirilmişlerdir.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliği bireysel başvuru dosyalarında eksiklik bulunması durumunda bu eksikliğin tekemmül ettirilmesi için onbeş günden az olmamak koşuluyla süre verebilecektir³⁷⁸.

E. Başraportörler, Raportörler ve Raportör Yardımcıları

1. Başraportörler ve Raportörler

Başraportörler, raportörler ve raportör yardımcıları, Genel Kurul'da, bölümlerde ve komisyonlarda görev yaparak her birim ile ilgili raporları ve karar taslaklarını hazırlamakla görevlidirler³⁷⁹.

6216 sayılı Kanun'un 26. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, raportörlerin³⁸⁰, Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından kendilerine verilen dosyaların ilk ve esas inceleme raporlarını hazırlayacakları ve toplantılara katılacakları belirtildikten sonra bireysel başvurularla ilgili olarak 6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi

³⁷⁸ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 69. maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince

³⁷⁹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 29

³⁸⁰ 6216 sayılı Kanun'un "Raportörler" başlıklı 24. maddesi şöyledir: "(1) Mahkemede, yargısal ve idari çalışmalara yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör görevlendirilir ya da atanır.

(2) Mahkemede raportör olabilmek için aşağıdaki şartlardan birini taşımak gerekir:

a) Mesleklerinde en az beş yıl başarıyla çalışmış adli veya idari hâkim ya da savcı veya Sayıştay denetçisi, başdenetçisi ya da uzman denetçisi olmak.

b) Yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat veya siyasal bilimler dallarında doçent, yardımcı doçent ya da doktorasını tamamlamış araştırma görevlisi olmak.

c) Adaylık süresi hariç, en az beş yıl başarıyla çalışmış raportör yardımcısı olmak.

(3) Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavından en az (C) düzeyinde belge almış olmak ve lisansüstü çalışmalar yapmış olmak, raportörlüğe görevlendirmede ve atanmada tercih nedenidir.

(4) Raportörler, idari yönden Başkana bağlı olup, görevlerini hâkimlik teminatına uygun olarak yerine getirirler."

İçtüzüğü'nde belirtilen görevleri yerine getirecekleri belirtilmiştir. Yine aynı maddenin (3) numaralı fıkrasında raportörlerin gerektiğinde komisyonlarda da görevlendirilebileceği kural altına alınmıştır. Ancak bu hükmü, raportörlerin komisyonlarda karar alma sürecinde bulunacakları biçiminde anlamamak gerekir. Zira Anayasa'da, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü sisteminde, karar verme sürecinde olacak olan Anayasa Mahkemesi üyeleri olup raportörlere böyle bir yetki verilmemiştir. Dolayısıyla bu hükmün, raportörlerin yalnızca komisyonların karar alma sürecinde komisyonlarda görevli üyelere yardımcı olacakları biçiminde anlaşılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 38. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, raportörlerin, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü kapsamında Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından verilen görevleri ifa edecekleri belirtilmiştir. Anılan maddenin diğer fıkralarında raportörlerin Genel Kurul raportörleri ve bireysel başvuru raportörleri olarak iki ana gruba; bireysel başvuru raportörlerinin ise bölümler ve komisyonlar raportörü olarak iki kısma ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Bireysel başvuru raportörleri, bireysel başvurunun kabul edilebilirliği veya esasına ilişkin karar taslaklarını hazırlayıp toplantılara katılmakla mükellefler. Bu raportörler, 6216 sayılı Kanun'da olmamasına rağmen Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile ihdas edilen başraportörlerin³⁸¹ gözetimi altında görev yapmaktadırlar.

2. Raportör Yardımcıları

6216 sayılı Kanun'un 27. maddesinin (1) numaralı fıkrasında Anayasa Mahkemesinde, yargısal ve idari çalışmalara yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör yardımcısı atanacağı belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 39. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da bu hüküm tekrar edilmiş; (2) numaralı fıkrasında raportör yardımcılarının, 6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde bireysel başvurulara ilişkin görevlerin yerine getirilmesinde ve ayrıca raportörlere yardımcı olmak üzere Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından ilgili

---

³⁸¹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 37. maddesinin (2) numaralı fıkrası şöyledir: “Mahkemede; Genel Kurul, Bölümler, Komisyonlar ve Ar-İç'te görev yapmak üzere dört başraportör bulunur. Başraportörler, görev yaptıkları birimlerde, raportörler ve raportör yardımcılarının faaliyetlerinin ve Mahkemede oluşturulan çalışma gruplarının düzenli ve verimli işleyişini sağlamakla görevlidirler.”

birimler (bölüm, komisyon veya bireysel başvuru bürosu) görevlendirilecekleri hüküm altına alınmıştır³⁸².

III. BİREYSEL BAŞVURUNUN İNCELENME USULÜ ve BAŞVURULARIN ADALET BAKANLIĞINA BİLDİRİLMESİ

Anayasa Mahkemesine gelen bireysel başvuruların kaydını yaparak numara vermek ve bunları dosyalamakla görevli Bireysel Başvuru Bürosu, başvurunun eksiklikleri varsa bunları tamamladıktan sonra dosyayı kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmesi için Komisyonlar Başraportörlüğüne göndermektedir.

Komisyonlar Başraportörü de dosyanın hangi raportöre tevzi edileceğine karar vererek dosyanın ilgili raportör ya da raportör yardımcısına gönderilmesini sağlamaktadır.

Komisyonlarda görevli raportör ya da raportör yardımcısı, bireysel başvuru dosyasını inceleyerek öncelikle 6216 sayılı Kanun'un 45. ilâ 47. maddelerinde öngörülen şartları taşıyıp taşımadığını tespit etmektedir³⁸³. Başvurunun anılan maddelerdeki şartları taşımadığının tespit edilmesi durumunda komisyonlar tarafından başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir.

Eğer başvurunun 6216 sayılı Kanun'un 45. ilâ 47. maddelerinde öngörülen şartları taşıdığı tespit edilirse bu durumda başvurunun, temel hak ve özgürlükler bakımından anayasal açıdan önem taşıyıp taşımadığı ve başvurucu için ciddi bir zarar doğup doğmadığı veya açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığı daha önce bölümler ya da Genel Kurul tarafından verilen kararlara göre incelenecektir. Bu inceleme neticesinde bu şartları taşımadığı anlaşılan başvurular hakkında komisyonlarca kabul edilmezlik kararı verilebilecektir. Kabul edilebilirlik şartları taşıyan ya da daha önce bölümlerden veya Genel Kurul tarafından verilmiş bir karar bulunmadığı takdirde başvurular esastan görüşülmek üzere Bölümler Başraportörlüğüne gönderilecektir³⁸⁴.

Başvuru dosyasının Bölümler Başraportörlüğüne gelmesi üzerine dosya, Başraportör tarafından ilgili raportöre tevzi edilecektir. Raportör, 6216 sayılı

³⁸² 15.6.2015 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde 25 raportör yardımcısı bulunmakta olup Bireysel Başvuru Bürosunda, komisyonlarda ve bölümlerde görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

³⁸³ 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince

³⁸⁴ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 339

Kanun'un 49. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca, kabul edilebilir bulunan başvurunun bir örneğini bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilmesine karar verecek ve ilgili yazışma evraklarını hazırlayacaktır³⁸⁵. Bu bildirim, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 37. maddesinin (4) numaralı fıkrası gereğince Bölüm Başkanı adına Bölümler Başraportörü tarafından yapılmaktadır. Adalet Bakanlığı, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 71. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre gerekli gördüğü durumlarda görüşünü Anayasa Mahkemesine bildirebilecektir³⁸⁶. Diğer bir deyişle Adalet Bakanlığının görüşünü bildirme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Adalet Bakanlığının görüşünü Anayasa Mahkemesine bildirmesi durumunda ise bu görüş başvurucuya tebliğ edilecektir. Başvurucunun Adalet Bakanlığının görüşünün tebliğinden itibaren onbeş gün içinde karşı beyanlarını sunma hakkı bulunmaktadır³⁸⁷. Bu husus başvurucunun takdirindedir.

Adalet Bakanlığı bireysel başvurularda taraf değildir. Ancak görüş bildirmesi nedeniyle Anayasa Mahkemesinin kararlarını etkileme imkânı bulunmaktadır. Dolayısıyla, Adalet Bakanlığı görüşünün başvurucuya bildirilmesi adil yargılanma ilkesinin bir gereğidir³⁸⁸.

Adalet Bakanlığının görüş bildirmesinin yerinde olmadığı görüşünde olanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre, Anayasa Mahkemesinin başvuru konusu ile ilgili olarak resen araştırma ve delilleri toplama yetkisine sahip olması karşısında böyle bir düzenleme silahların eşitliği ilkesine aykırıdır. Ayrıca bu kişilere göre, bireysel başvuru bir çekişmeli yargı değildir. Adalet Bakanlığının görüş vermesi Adalet Bakanlığına taraf sıfatı kazandırılarak bireysel başvurunun çekişmeli yargı olduğu hususunda bir algıya neden olmaktadır³⁸⁹.

³⁸⁵ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 71. maddesinin (1) numaralı fıkrası da bu yöndedir.

³⁸⁶ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 71. maddesinin (2) numaralı fıkrası şöyledir: “*Adalet Bakanlığı başvuruya ilişkin görüşünü otuz günlük süre içinde bildirir. Talep hâlinde Bölüm Başkanınca bu süre otuz güne kadar uzatılabilir. Başvurunun Adalet Bakanlığına bildiriminden itibaren belirtilen sürelerde cevap verilmediği takdirde, Mahkeme dosyadaki bilgi ve belgelere göre kararını verir. Mahkeme, içtihadın olduğu alanlarda veya ivedilikle karar verilmesi gereken durumlarda Bakanlık cevabını beklemeden başvurunun kabul edilebilirlik ve esası hakkında karar verebilir.*”

³⁸⁷ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 71. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince

³⁸⁸ Çoban Yeni Anayasa Mahkemesi, s. 176

³⁸⁹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 380

AİHM, Çek Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi önündeki bir başvuruda, kurumlardan gelen görüşlerin başvurucuya bildirilmeyerek cevap verme hakkının tanınmamasının çekişmeli yargı ilkesinin ihlali olduğuna karar vermiştir. AİHM, bu görüşleri başvurucunun yazı işleri müdürlüğünde inceleyebilmesini ve isterse örnek alabilme hakkının bulunmasını da yeterli görmemiştir³⁹⁰. Dolayısıyla, Adalet Bakanlığının görüşünü Anayasa Mahkemesine bildirmesi durumunda bu görüşün başvurucuya tebliğ edilmesi ve başvurucunun da Adalet Bakanlığının görüşünün tebliğinden itibaren onbeş gün içinde karşı beyanlarını sunma hakkı bulunması yerinde bir düzenleme niteliğindedir.

Kural olarak bireysel başvuru dosyasında karar verebilmek için, Adalet Bakanlığının görüşünün beklenmesi gerekmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 71. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre, Adalet Bakanlığının görüş bildirme süresinde³⁹¹ görüşünü bildirmediği takdirde, Anayasa Mahkemesi dosyadaki belgelere ve bilgiye göre kararını verebilecektir. Yine aynı fıkraya göre, Anayasa Mahkemesi, içtihadın olduğu alanlarda veya ivedilikle karar verilmesinin gerektiği hâllerde Adalet Bakanlığının görüşünü beklemeden de bireysel başvurunun kabul edilebilirlik ve esası hakkında karar verebilecektir.

6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince, komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken temel hak ve özgürlüğün ihlal edilip edilmediğine yönelik olarak her türlü araştırmayı, incelemeyi yapabilecek olup başvuruya ilişkin gerekli duyulan belge, bilgi ve tüm delilleri ilgili yerlerden isteyebilecektir.

6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen gerekli hâllerde Anayasa Mahkemesinin keşif yapabilmesine de engel bir durum bulunmamaktadır³⁹².

Dosyanın tekemmül etmesinden ve karar taslağının raportör tarafından hazırlanmasından sonra başvuru, ilgili bölümün gündemine bölüm başkanınca

³⁹⁰ AİHM, *Milatova ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 61811/00, K.T: 21.6.2005; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 382

³⁹¹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 71. maddesinin (2) numaralı fıkrasının birinci ve ikinci cümlesi şöyledir: “*Adalet Bakanlığı başvuruya ilişkin görüşünü otuz günlük süre içinde bildirir. Talep hâlinde Bölüm Başkanınca bu süre otuz güne kadar uzatılabilir.*”

³⁹² Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 36

alınmak suretiyle raportörün de katılımıyla bölümde görevli üyeler tarafından görüşülerek karara bağlanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 74. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, bölümler bireysel başvuruları dosya üzerinden inceleyip karar vereceklerdir. Ancak resen veya başvurucağınun ya da Adalet Bakanlığının istemi üzerine gerekli görülmesi durumunda duruşma yapılmasına da karar verilebilecektir. Bu durumda duruşmanın yeri, günü ve saati ilgililere tebliğ ile bildirilecektir.

Burada ilginç olan, bireysel başvuruların çelişmeli yargı olmamasına ve Adalet Bakanlığının taraf olmamasına rağmen davanın duruşmalı olarak yapılması hususunda Adalet Bakanlığına duruşma yapılmasını isteme hakkının verilmiş olmasıdır. Böylece Adalet Bakanlığı davalı konumuna getirilmiş olmaktadır³⁹³.

Duruşmaların nasıl yürütüleceğine dair 6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrası uyarınca bireysel başvuruların incelenmesinde, hüküm bulunmayan durumlarda ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun olan hükümlerinin uygulanacağı kural altına alınmıştır. Bu durumda örneğin bir ceza dosyası ile ilgili bir bireysel başvuru da duruşma yapılacaksa 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre bu duruşma yönetilebilecektir³⁹⁴.

AIHS'in 6. maddesinden çıkarılabilecek sonuçlardan birisi de kişilerin duruşma hakkına sahip olmalarıdır. Ancak bu hak mutlak bir nitelik taşımadığından dolayı her dava için mutlaka duruşma açılması gerekmemektedir. AIHM, hukuk ve idari davalar bakımından duruşma yapılabilecek durumları ceza davalarına ilişkin şikâyetlere kıyasla daha geniş yorumlamaktadır. Buna göre, ilk derece mahkemesi önünde duruşma yapılmışsa veya bu haktan kişi feragat etmişse yahutta

---

³⁹³ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 388

³⁹⁴ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 388

olayın özelliği gereği duruşma yapılmasına gerek duyulmazsa olağan kanun yolları aşamasında dosya üzerinden karar verilebilecektir³⁹⁵.

6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (4) numaralı fıkrası gereğince bireysel başvurularda kural olarak dosya üzerinden inceleme yapılarak karar verilmesi, başvuru konusu hakkında daha önceden ilk derece ya da olağan kanun yolları aşamalarında büyük bir ihtimalle duruşma yapılmış olacağından dolayı AİHS hükümleri çerçevesinde sorun teşkil etmeyecektir. Nitekim anılan fıkrada, duruşma yapılmasının gerekli olması hâllerinde duruşma yapılmasına imkân tanınmasıyla AİHS hükümlerinin ihlal edilmesinin önüne geçilmiştir³⁹⁶.

IV. BİREYSEL BAŞVURUDA VERİLEBİLECEK KARARLAR

Bireysel başvuru incelemesi sırasında Anayasa Mahkemesinin vereceği kararları şöyle sıralayabiliriz:

- İdari ret kararları.
- Kabul edilmezlik kararı.
- Kabul edilebilirlik kararı.
- Esas hakkında karar.
- Düşme kararı.
- Başvuru hakkının kötüye kullanılması kararı.
- Geçici tedbir kararı.

Bu karar türlerinden idari red kararlarından, kabul edilmezlik kararlarından ve başvuru hakkının kötüye kullanılması kararlarından sonraki bölümlerde bahsedileceğinden dolayı bu bölümde açıklanmalarına yer verilmemiş olup diğer karar türlerinin açıklanması yoluna gidilmiştir.

³⁹⁵ Taşdelen, s. 10; Özcan Özbey, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 11, Yıl: 3, Ekim 2012, s. 39, ("Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru")

³⁹⁶ Taşdelen, s. 10

A. Kabul Edilebilirlik Kararı

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince bir bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için anılan Kanun'un 45. ilâ 47. maddelerinde öngörülen şartların taşınması gerekmektedir. Bu öngörülen şartların başvuruda bulunmaması durumunda başvurunun kabul edilmezliğine karar verilecektir. Ayrıca 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında;

- Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması ya da temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan başvurular,

- Başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular,

- Açıkça dayanaktan yoksun başvurular,

hakkında kabul edilmezlik kararı verilebileceği ifade edilmiştir.

Görüleceği üzere anılan maddenin (1) numaralı fıkrasına ilişkin kabul edilebilirlik koşulları usule, (2) numaralı fıkrasına ilişkin kabul edilebilirlik koşulları ise esasa ilişkindir. Dolayısıyla bir başvuru usule ilişkin olarak gerekli şartları taşıyıp kabul edilebilir bulunsa da esasa ilişkin olarak kabul edilemez bulunabilecektir³⁹⁷.

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (3) numaralı fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 33. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereğince kural olarak kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlar tarafından yapılmaktadır. Ancak bu kurala Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 33. maddesinin (3) numaralı ile istisna getirilmiştir. Buna göre komisyonlar önlerindeki bir başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması yahut temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi bakımından önem taşıyıp taşımadığının, başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması durumlarında kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan başvuruyu ilgili bölüme göndereceklerdir. Diğer bir ifadeyle

³⁹⁷ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 38

anılan bu şartların bulunması durumunda başvurunun kabul edilebilir olduğuna kural olarak görevli komisyonlar değil bölümler karar verecektir.

Komisyonların, bölümlerden çıkan kararlara göre kabul edilmezlik kararlarını verecekleri düşünüldüğünde o konuda bölümlerden çıkmış bir karar bulunmaması durumunda ya da verilecek karar ile bölüm kararı arasında çelişki olacaksa kabul edilebilirlik kararının verilmesi için başvurunun bölüme gönderilmesi ve buna ilişkin Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'ne hüküm konulması yerinde olmuştur. Nitekim Anayasa Mahkemesi de birçok başvuruda, başvurunun karara bağlanması için bölüm tarafından ilke kararı alınması gerekli görüldüğünden ya da kabul edilebilirlik incelemesinin bölüm tarafından yapılması gerektiğinden bahisle, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 33. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince, kabul edilebilirlik incelemesinin bölüm tarafından yapılmasına ve dosyanın Bölüme gönderilmesine karar vermiştir³⁹⁸.

B. Esas Hakkında Karar

6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, esas inceleme sonucunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine veya edilmediğine karar verileceği belirtilmiştir. Aynı fıkarda başvuru hakkında ihlal kararı verilmesi durumunda ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için ne yapılması gerekeceğine de hükmedileceği ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 79. maddesinde ise bölümün, ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklandığının tespit edilmesi durumunda ne şekilde karar verileceği kurala bağlanmıştır. Buna göre bölüm,

- İhlalin ve sonuçların ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderebilecek,

- Bölümlerce yapılan inceleme neticesinde, başvurunun bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi durumunda, eğer yeniden yargılama yapılmasında hukuki

---

³⁹⁸ Örnek kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 3; AYM, İkinci Bölüm, *Muhammed Sabih Demir Başvurusu*, B.N: 2014/2159, K.T: 16/10/2014, § 3; AYM, İkinci Bölüm, *Kemal Aktaş ve Selma Irmak Başvurusu*, B.N: 2014/85, K.T: 3/1/2014, § 3

yarar bulunmuyorsa, başvuru lehine uygun görülecek bir tazminata hükmedilecek,

- Tazminat miktarının tespit edilmesi, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektiriyorsa, bu hususu karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilecektir.

C. Düşme Kararı

Hiç bir kimse açmış olduğu bir davayı/başvuruyu sonuna kadar takip etme zorunluluğu altında tutulamaz³⁹⁹. Bu nedenle, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, bireysel başvurudan feragat hâlinde, düşme kararı verileceği hüküm altına alınmıştır⁴⁰⁰. Her ne kadar 6216 sayılı Kanun'da yalnızca feragat durumunda düşme kararı verileceği belirtilmişse de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 80. maddesinde bu durum ayrıntılandırılmıştır. Maddenin (1) numaralı fıkrasına göre bölümler veya komisyonlar tarafından şu hâllerde düşme kararı verilebilecektir:

- Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi⁴⁰¹.

- Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması⁴⁰².

- İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.

- Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

Bölümler ya da komisyonlar yukarıda belirtilen şartların bulunması durumunda dosyanın düşmesine karar vereceklerdir. Ancak, Anayasa'nın

³⁹⁹ Tuğçe Akdemir, "Vergi Hukuku Açısından Türk Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 111, Mart-Nisan, Yıl: 2014, s. 267

⁴⁰⁰ Kırtape, s. 9

⁴⁰¹ Portekiz'de, başvuru sahibinin başvurusundan feragat etme yetkisi bulunmamaktadır.

⁴⁰² Bireysel başvuruda bulunan kişi, Anayasa Mahkemesinin tüm taleplerine rağmen eylemsiz kalabilir. Bu gibi durumlarda bireysel başvuruda bulunan kişinin, başvuruyu takip etme iradesinin bulunmadığı sonucuna ulaşılabilir. Ancak bu gibi durumlarda, düşme kararı verilmeden önce, kişinin başvuruyu takip etme iradesine bir kamu gücü müdahalesinin bulunup bulunmadığının araştırılması gerekmektedir. Ayrıca gerçek kişiler tarafından yapılan müdahalelerde de kamu gücünün pozitif yükümlülüğü gözetilerek başvuru sahibinin korunması gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şirin, s. 595

uygulanması ve yorumlanması ya da temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi yahutta insan haklarına saygının gerekli kıldığı durumlarda bölümler ya da komisyonlar başvuruyu incelemeye devam edebileceklerdir⁴⁰³. Bu da bireysel başvurunun subjektif işlevi yanında objektif işlevinin de olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda bireysel başvuruda bulunanın feragatine rağmen, bu hak objektif olarak korunmaktadır⁴⁰⁴. Diğer bir ifadeyle, eğer bireysel başvurunun subjektif özelliği ağır basıyorsa başvurudan feragat edilmesi durumunda başvuru düşecek; eğer bireysel başvurunun objektif niteliği ağır basıyorsa başvurudan feragat edilse bile başvurunun incelenmesine devam edilecektir⁴⁰⁵. Zira, kamunun ortak menfaatinin söz konusu olması karşısında ve Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu olması nedeniyle bu doğal bir sonuçtur⁴⁰⁶. Nitekim Venedik Komisyonu da başvurunun geri alınması durumunda kamu menfaati gerektiriyorsa başvuruya bakılmaya devam edilmesini tavsiye etmektedir⁴⁰⁷.

Ayrıca, AİHS'e göre düşmesine karar verilen bir başvurunun daha sonradan canlandırılabilmesi imkânı olmasına rağmen 6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde böyle bir husus yer almamaktadır. Dolayısıyla, düşme kararının verilmesi durumunda bu başvurunun canlandırılabilmesi mümkün değildir⁴⁰⁸.

Başvurucunun bireysel başvuruda ileri sürdüğü şikâyetlerin bir kısmından feragat etmesi durumunda, bireysel başvuru hakkında tümünden bir düşme kararı mı verileceği yoksa feragat edilen şikâyet hakkında mı düşme kararı verileceğinin de açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu hususta 6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde bir hüküm bulunmamakla birlikte kanaatimizce bireysel başvuruya konu edilen şikâyetler bölünebiliyorsa bu durumda feragat hangi

⁴⁰³ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 80. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca.; Kuş, s. 88

⁴⁰⁴ Şirin, s. 595

⁴⁰⁵ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 164

⁴⁰⁶ Atasoy, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 89

⁴⁰⁷ Karaman, s. 321

⁴⁰⁸ Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 96; Doğru, AİHM'in, başvurunun davaya özen göstermemesi, başvurunun AİHS ve AİHM İçtüzüğü'ne uygun yapılmaması (örneğin avukat tayin edilmesi, bazı aşamalardan sonra zorunlu olmasına rağmen avukat tayin edilmemişse gibi) durumlarında davanın düşürülmesine karar vereceğini; ancak, başvurunun görülmesine devam edilmesi insan haklarına saygının bir gereği ise başvurunun düşürülmesine ilişkin şartlar bulursa da başvurunun düşürülmesine karar verilmeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğru, *Genel Bir Bakış*, s. 174

şikâyet bakımından söz konusuysa o şikâyet hakkında düşme kararı verilecek, diğer şikâyetler bakımından ise bireysel başvuru süreci işlemeye devam edecektir. Örneğin, kişinin hem makul süreden yargılanma şikâyeti hem de mülkiyet hakkından şikâyeti varsa, bu şikâyetlerin bölünebilir olup olmadığına bakılacaktır. Kişinin yargılamanın uzun sürmesi nedeniyle mülkiyet hakkını kullanmadığını şikâyet etmesi durumunda makul süre şikâyetinden feragat etmesi durumunda bu feragat mülkiyet hakkı yönünden yapmış olduğu şikâyete de etki edecektir ve başvurunun tümünden düşürülmesine karar verilebilecektir⁴⁰⁹.

D. Geçici Tedbir Kararı

6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, bölümlerin, esas inceleme aşamasında, başvurunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurunun talebi üzerine karar verebileceği belirtilmiştir⁴¹⁰. Yine aynı fıkra göre tedbire karar verilmesi durumunda, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekmekte olup aksi durumda tedbir kararı kendiliğinden kalkacaktır.

Anılan fıkroda “*verebilir*” ibaresi kullanılmak suretiyle bölümlerin tedbir kararı vermeleri hususunda takdir yetkisinin bulunduğu kabul edilmiştir⁴¹¹. Anayasa Mahkemesi bu hususta kendisine tanınan takdir yetkisini kullanırken, ancak başvurunun temel haklarının korunması bakımından bir zorunluluğun bulunduğu inanması gerekmektedir⁴¹². Diğer bir ifadeyle, anılan fıkradaki “*verebilir*” ibaresinin tedbir verme hususunda Anayasa Mahkemesinin sınırsız bir takdir yetkisine sahip olduğu biçiminde anlaşılması mümkün olmayıp ancak başvurunun temel haklarının korunması bakımından zorunluluk bulunması durumunda kullanılabilir⁴¹³.

⁴⁰⁹ Başvurunun bir kısmının düşürülmesine karar verilebileceği yönündeki görüş için bkz. Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 97

⁴¹⁰ Anayasa Mahkemesinden Eylül 2012 ile Şubat 2015 yılları arasında; 2012 yılında 53, 2013 yılında 631, 2014 yılında 827 ve 2015 yılında 98 tedbir isteminde bulunulmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi bu taleplerden yalnızca 2 tanesini kabul etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bahadır Kılınc, “Bireysel Başvuruda Kararların Yerine Getirilmesi”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1574

⁴¹¹ Kaya, s. 178

⁴¹² Ural, s. 299

⁴¹³ Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 154

Anayasa Mahkemesi geçici olarak bir tedbire karar verirken, başvuruçunun temel hak ihlali nedeniyle maruz kaldığı şartların ağırlığı ve zorlayıcılığıyla, karar verilecek geçici tedbir kararının sonuçlarını değerlendirmek durumundadır. Burada karşılaştırılması gereken unsurlar, bireysel başvurunun başarı şansı ve tedbir kararı alınmaması durumunda meydana çıkacak sonuçlardır. Başarı şansına ilişkin olarak 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrasında herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen pratikte yani uygulamada bireysel başvurunun başarı şansının dikkate alınması gerekmektedir⁴¹⁴. Zira, başarı şansı olmayan yani temel hak ve özgürlük ihlali bulunmayacak bir başvuruda geçici tedbir kararı verilmesi hukuk mantığı ile bağdaşmayacaktır.

Diğer taraftan, tedbir kararı alınabilmesi için ancak ve ancak gerçek bir zarar riskinin bulunması gerekmektedir. Nitekim AİHM de bu konuyla ilgili olarak vermiş olduğu kararlarında ihlal varsayımına dayalı olan tedbir istemlerini reddetmektedir. AİHM bu tür başvurularda, AİHS'in amacının ihlali önlemeye yönelik olmadığını ve AİHM'in ihlal meydana geldikten sonra devreye gireceğini belirtmiştir. Dolayısıyla, 6216 sayılı Kanun'da açık bir biçimde belirtilmiş olmasa da tedbirin acil durumlara özgü olarak, telafisi güç veya imkânsız nitelikte ağır ve gerçek bir zararın doğması riski durumunda uygulanması gerekmektedir. Buna göre tedbir kararının alınabilmesi için bu tedbir kararının alınmaması durumunda başvuruçunun telafisi imkânsız nitelikte ağır bir zarara uğrama hususunda gerçek bir riskle karşı karşıya kalması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin de kararlarında bu gerçek riski istikrarlı bir şekilde açık ve net olarak ortaya koyması gerekmektedir⁴¹⁵.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "*Tedbir kararı*" başlıklı 73. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, başvuruçunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik olarak ciddi bir tehlikenin bulunduğu anlaşılması üzerine bölümler tarafından esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvuruçunun talebi üzerine karar verilebileceği ifade edilmiştir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi A.B.D vatandaşı olan bir başvuruçunun sınır dışı edilmesi ve ülkeye giriş yasağı konulması hâlinde Anayasa'nın 20. ve 41.

---

⁴¹⁴ Ural, s. 299

⁴¹⁵ Musa Sağlam, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Tedbir Kararı", *HUKAB*, Sayı: 5, Nisan-Haziran 2013, s. 54, ("*Bireysel Başvuruda Tedbir*")

maddelerinde güvence altına alınan aile ve özel yaşam haklarının ihlal edileceğini ileri sürerek, hakkında tesis edilen idari işlem hakkında tedbir kararı verilmesini talep ettiği başvuruda, başvuru hakkında herhangi bir ülkeye sınır dışı edilmesi konusunda karar alınmadığını, başvuru sınır dışı edilmesi durumunda ise istediği ülkeye gitme olanağına sahip olduğunu, bu nedenle sınır dışı edilmesi durumunda başvuru yaşamına ya da maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına yönelik ciddi bir riskin bulunduğu söylenemeyeceğini, başvuru sınır dışı edilmesi durumunda hayatının tehlikeye gireceği veya işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleye yahutta cezaya maruz kalabileceğine ilişkin ciddi bir risk bulunduğuna dair herhangi bir iddianın da ileri sürülmediğini belirterek koşulları oluşmayan tedbir talebinin reddine karar vermiştir⁴¹⁶.

İncelenen başvurulara yönelik olarak, resen ya da başvuru talebi üzerine tedbir kararı verilmemesi durumunda başvuru yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik olarak ciddi bir tehlikenin bulunduğu anlaşılması üzerine, başvuru komisyonlar tarafından kabul edilebilirlik incelemesinin derhâl yapılarak, tedbir hususunu görüşülmesi için dosyanın ilgili bölüme gönderilmesi gerekmektedir. Bunun için dosyanın esas hakkında karar verilmemiş olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle esas hakkında karar verilen başvurularda dosyanın yeniden ele alınarak tedbir kararı verilebilmesi mümkün değildir⁴¹⁷.

Bölümün tedbir kararı vermesi durumunda, bu kararın gereğinin ifası için ilgili kişi veya kurumlara bildirilmesi gerekmektedir⁴¹⁸. Bu bildirim nasıl yapılacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak tedbir kararlarının acil olarak uygulanması gerektiğinden her türlü yolla bunun yapılması mümkündür. Örneğin sınır dışı edilen bir kişinin, tedbir kararı verilerek sınır dışı edilme işleminin durdurulması durumunda eğer kişi havaalanında uçağa bindiriliyor ve sınır dışı ediliyorsa artık havaalanı yetkilisine kararın telefonla bildirilmesi gerekmektedir. Zira diğer yolların denenmesi durumunda kişi sınır dışı edilebilecek ve tedbir kararı uygulanmamış olacaktır.

⁴¹⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Laura Alejandra Caceres Başvurusu*, B.N: 2013/1243, K.T: 16/4/2013, § 27

⁴¹⁷ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince

⁴¹⁸ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince

Anayasa Mahkemesi başvuruçunun, hastalığı nedeniyle hayati tehlike içinde bulunmasına rağmen cezaevinde tutulması ile klişe ifadelerle tutukluluk hâlinin devamına karar verilmesinin yaşam hakkı ile kişi hürriyeti ve güvenliğini ihlal ettiğini ileri sürdüğü ve tedbiren tahliye kararı verilmesini talep ettiği başvuruda, başvuruçunun sağlık durumuyla ilgili muhtemel riskler ve düzenlenen sağlık kurulu raporunu dikkate alarak 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesi gereğince tedbiren tahliye edilmesine karar vermiştir⁴¹⁹.

Tedbir kararı verilmiş bir başvuru hakkında en geç altı ay içinde esas hakkında bir karar verilmesi gerekmektedir. Böyle bir sürenin öngörülmesinin nedeni hakkında tedbir kararı verilmiş başvuruların yoğun iş yükü altında geçikmeksizin esas hakkında karar verilmesinin sağlanmasıdır. Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmazsa ya da başvuruçunun hakkının ihlal edilmediğine veya başvurunun düşmesine karar verilmesi durumlarında artık tedbir kararı kendiliğinden kalkmış olacaktır⁴²⁰.

Tedbir kararına yalnızca esas inceleme aşamasında ve altı ay geçerli olarak verilebilmesinin bir eksiklik olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre, bu husus AİHM'in geçici tedbir gerektiren durumlar bakımından doğrudan başvuru makamı olarak kalması sonucunu doğurabilir. Zira, başvuruçunun esas hakkında bir başvuru yapması ve tedbir istemesi gerektiği hâlde esas başvuru yapılmadan tedbir istenebilmesinin önü kapalıdır. Bundan dolayı, AİHM bu konuda Anayasa Mahkemesini etkili bir iç hukuk yolu olarak görmeyebilecektir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmamış kişilere de tedbir talep hakkı verilmesinin ve tedbir kararı verdikten sonra lehine tedbir kararı verilen kişinin belli bir süre içerisinde bireysel başvuru yapılmasının öngörülmesi bu hususta en makul çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır⁴²¹.

⁴¹⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Fatih Hilmioğlu Kararı*, B.N: 2014/648, K.T: 18/9/2014, § 27 (İkinci Bölüm tarafından verilen tedbir kararının tarihi: 20/2/2014)

⁴²⁰ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince

⁴²¹ Özbey, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 36

Bazıları ise tedbir kararındaki gerekçenin devam etmesi durumunda Anayasa Mahkemesi altı ay içinde karar veremediği takdirde bu durumun Anayasa Mahkemesine olan güveni sarsacağını ileri sürmektedirler⁴²².

AİHM İçtüzüğü'nün 39. maddesinde⁴²³ geçici tedbir düzenlenmiş⁴²⁴ ve bu konuda talebin ivedi ve derhal neticeye bağlanması için gerekli önlemlere yer verilmiştir. Tedbir talebinin daire tarafından incelenip karara bağlanması için yeterli zamanın olduğu durumlar hariç olmak üzere tedbir kararı daire başkanı tarafından alınmaktadır⁴²⁵.

AİHM'e başvuru yapılması, iç hukukta yürümekte olan ya da infaz edilen işlemleri askıya alma yani durdurma etkisi olmaması nedeniyle AİHM, özellikle başvuru hakkının etkili olabilmesinin sağlanması bakımından tedbir kararı verme yetkisini kullanmaktadır⁴²⁶. Bu yetki tarafların talebi ya da resen verilebilmektedir⁴²⁷.

⁴²² Şahbaz, *Bireysel Başvuru ve Sorunlar*, s. 106

⁴²³ AİHM İçtüzüğü'nün 39. maddesi şöyledir:

“Madde 39-Geçici tedbirler

1. Daire veya gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya bu maddenin 4. fıkrası uyarınca atanan nöbetçi bir yargıç, taraflardan birinin ya da ilgili herhangi bir kişinin talebi üzerine veya re'sen, tarafların yararı veya önlerindeki yargılamanın uygun şekilde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri geçici tedbirleri taraflara bildirebilir.

2. Uygun olduğu düşünülen durumlarda, belirli bir davada alınan tedbire ilişkin bildirim Bakanlar Komitesi'ne verilebilir.

3. Daire, ya da gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya bu maddenin 4. fıkrası uyarınca atanan nöbetçi bir yargıç, bildirdikleri geçici bir tedbirin uygulanmasıyla bağlantılı bir konu hakkında taraflardan bilgi talebinde bulunabilir.

4. Mahkeme Başkanı, geçici tedbir talepleri konusunda karar vermek üzere Bölüm Başkan Yardımcılarını nöbetçi yargıçlar olarak atayabilir.”; AİHM İçtüzüğü tercümesi için bkz. (Erişim) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/ictuzuk.pdf>, 1.4.2015

⁴²⁴ Geçici tedbir kararlarının hukuki dayanağı AİHS'ten kaynaklanmayıp AİHM İçtüzüğü'nden kaynaklanmaktadır. Aslında, AİHM'e geçici tedbir kararı alma yetkisinin tanınması hem AİHS'in hazırlık çalışmalarında hem de daha sonradan kabul edilen AİHS'e ek 11 numaralı Protokol'ün tartışmaları esnasında tartışılmış olup geçici tedbir kararı alma yetkisinin taraf devletlerin egemenlik haklarına müdahale olacağı düşüncesiyle AİHS'e konulmamıştır. Ancak AİHM bu yetkiyi içtüzükle kendisine tanımıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bahadır Kılınç, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 259, (“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı”)

⁴²⁵ Mutaf, tedbirin dayanağı olan AİHM İçtüzüğü'nün 39. maddesinin AİHM tarafından geniş bir uygulama yapılabilecek biçimde kaleme alınmış olduğunu; 2006 yılına kadar AİHM'e gelen tedbir talebinin ortalama olarak 1.000 civarındayken, bu sayının 2010 yılında 3.775 seviyesine geldiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Mutaf, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulamasında İhtiyati Tedbir”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 1111-1112

⁴²⁶ Nebioğlu Öner, s. 1645

⁴²⁷ Kılınç, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*, s. 259

AİHM, *Mamatkulov ve Askarov/Türkiye*⁴²⁸ davasında, geçici tedbirin amacını net bir biçimde açıklığa kavuşturmuştur. AİHM'e göre tedbirin amacı AİHM tarafından alınan tedbirin haklılığı konusunda bir karar verilmesine kadar hâlihazırdaki mevcut durumun korunmasının sağlanmasıdır⁴²⁹.

AİHM ilke olarak geçici tedbiri AİHS'in 2. (yaşam hakkı) ve 3. (işkence yasağı) maddeleri kapsamındaki başvurularda uygulamaktadır. Diğer bir ifadeyle, AİHM'in verdiği tedbir kararlarının çoğu sınır dışı durumlarını kapsamakta olup kural olarak başvurucunun ulusal yargı mercii önünde derdest olan davasının incelenmesi bitinceye kadar sınır dışı edilmemesi için taraf devlete karşı verilmektedir⁴³⁰. Bununla birlikte AİHM, başvuruda bulunan kişinin sağlığının cezaevi koşullarıyla bağdaşmaması nedeniyle ya da tedavisinin sağlanması amacıyla hastaneye sevk edilmesi⁴³¹, idam cezasının infazının ertelenmesi⁴³² gibi birçok alanda da tedbir kararları vermiştir. Hatta başvurucunun aleyhine dahi resen tedbir kararı vererek açlık grevine son verilmesi⁴³³ davetinde bulunmuştur⁴³⁴. Ancak AİHM'in diğer maddelerle ilgili olarak da geçici tedbir uygulaması noktasında önünde engel bir durum bulunmamaktadır⁴³⁵. Nitekim AİHM, çok istisnai olsa da AİHS'in 6. maddesi ile 8. maddesi⁴³⁶ kapsamında geçici tedbir kararını uygulamıştır.

AİHM, sınır dışı edilme ve iade konularında tedbir kararının uygulanabilmesi için öncelikle riskin derhal gerçekleşme durumuna ve telafisi imkânsız olan zararlara neden olabilecek olmasına bakmaktadır ve bu şartların yanında;

⁴²⁸ AİHM, *Mamatkulov ve Askarov/Türkiye*, B.N: 46827/99 ve 46951/99, K.T: 4.2.2005

⁴²⁹ Sağlam, *Bireysel Başvuruda Tedbir*, s. 54

⁴³⁰ Nebioğlu Öner, s. 1645

⁴³¹ AİHM, *Liartis/Yunanistan*, B.N: 16906/10, K.T: 10.5.2012

⁴³² AİHM, *Öcalan/Türkiye*, B.N: 46221/99, K.T: 12.3.2003

⁴³³ AİHM, *Ilaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya*, B.N: 48787/99, K.T: 8.8.2004; AİHM, *Ilaşcu ve diğerleri/Moldova ve Rusya* davası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fatoş Aracı, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1, 34 ve 35. Maddeleri-Kabul Edilebilirlik Kriterleri", *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 62-63

⁴³⁴ Mutaf, s. 1111

⁴³⁵ Sağlam, *Bireysel Başvuruda Tedbir*, s. 54

⁴³⁶ Geçici tedbir kararı alınmadığı durumda başvurucunun özel hayatı ve aile hayatı geri dönmeyecek bir şekilde risk oluşturacaksa AİHM İçtüzüğü'nün 39. maddesi uygulanmaktadır. AİHM, *Amrollahi/Danimarka* (B N: 56811/00, K.T: 11.7.2002) davasında başvuru, kendisinin İran'a gönderilmesi hâlinde Danimarkalı olan eşi ile iki çocuğu ve evlatlık kızı arasındaki bütün bağlarının kesileceğini, bu kişilerin kendisiyle birlikte İran'a gelmelerinin de mümkün olmayacağını ileri sürerek tedbir talebinde bulunmuştur. Bu davada AİHM, ileri sürülen iddiaları yerinde görerek geçici tedbire hükmetmiştir. Bu davanın esasının görüşülmesi sonucunda da geri göndermenin AİHS'in 8. maddesini ihlal edeceğine karar verilmiştir.

- Gidilecek ülkedeki genel durum,
- Oluşacağı düşünülen risk ve bu husustaki ayrıntılı açıklamalar,
- İade durumlarında uğranılacak zararın ciddiliği,
- Tedbir istemine ilişkin olayı doğrulayıcı belgeler (sağlık raporu, tutuklama kararı gibi),
- Aynı hususta AİHM tarafından verilmiş içtihatlar,
- Aleyhine başvuru yapılan taraf devletin makamlarının almış oldukları kararların gerekçeleri,

dikkate alınmaktadır⁴³⁷.

AİHM, *Jabari/Türkiye*⁴³⁸ davasında başvurucunun evlilik dışı ilişkisi sebebiyle ülkesine iade edilmesi durumunda kötü muameleye maruz kalma riskinin bulunduğunu ileri sürdüğü başvuruda, AİHM İçtüzüğü'nün 39. maddesini uygulayarak kararını verinceye kadar başvurucunun ülkesine iade edilmesinin durdurulmasını Türk makamlarından talep etmiştir. AİHM, bu başvurunun esasının görüşülmesi sonrasında ise başvurucunun ülkesi olan İran'a gönderilmesi durumunda AİHS'in 3. maddesinin ihlal edilebileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan, *F.H./İsveç*⁴³⁹ davasında da başvuru, Irak'a iade edilmesi durumunda hem hıristiyan olması hem de Saddam Hüseyin döneminde Cumhuriyet Muhafız Alayında görev yapması nedeniyle ölüm veya kötü muameleyle karşılaşma riskinin bulunacağını ileri sürmüştür. Bu başvuruda AİHM, başvurucunun geçici tedbir kararını kabul ettiği hâlde esas hakkındaki kararında kişinin sınır dışı edilmesinin AİHS'in 2. ve 3. maddelerini ihlal etmeyeceği neticesine ulaşmıştır⁴⁴⁰.

AİHM, *Lambert/Fransa*⁴⁴¹ davasında ise hiç örneği olmamış bir biçimde tedbir kararına imza atmıştır. Bu kararda, AİHM kural olarak yargı mercilerinin kararlarının icrasını durdurmak ya da ertelemek yönünde kararlar almamasına karşın

⁴³⁷ Mutaf, s. 1116

⁴³⁸ AİHM, *Jabari/Türkiye*, B.N: 40035/98, K.T: 11.7.2000

⁴³⁹ AİHM, *F.H./İsveç*, B.N: 32621/06, K.T: 20.1.2009

⁴⁴⁰ Sağlam, *Bireysel Başvuruda Tedbir*, s. 54

⁴⁴¹ AİHM, *Lambert/Fransa*, B.N: 46043/14, K.T: 24.6.2014

durumun talafisi imkânsız bir hâlle ilişkili bulunması nedeniyle bitkisel hayatta olan ve yaşam ünitesinden ayrılmasına izin verilmiş bulunan hastayla ilgili nihai yargı kararının icrasının durdurulmasına ve diğer hasta yakınlarının böyle bir işleme olanak tanıyan diğer bir ülkeye hastanın götürülerek hayatının sonlandırılmasını talep etmelerini engellemek amacıyla hastanın başka bir ülkeye nakil edilmemesi hususunda tedbir kararı vermiştir⁴⁴².

Öte yandan AİHM içtihatlarına bakıldığında geçici tedbirin şu durumlarda uygulanmadığı söylenebilir⁴⁴³:

- Bir taşınmazın kesinleşmiş bir karara dayanarak yıkılması.
- Askerlik hizmeti yükümlülüğünün ifasını gerçekleştirmek amacıyla zor kullanılması.
- Mahkemenin karar vermesini bekleyen tutuklu bir başvuruçunun serbest (tahliyesi) bırakılması.
- Halkoylamasının yapılmasının temini.
- Bir siyasi partinin kapatılması.

E. Pilot Karar Usulü

AİHS ve AİHM İçtüzüğü'nde pilot karar usulü tanımlanmış değildir⁴⁴⁴. Pilot karar usulü, bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi kapsamında AİHM uygulamaları neticesinde ortaya çıkmış⁴⁴⁵ ve hukuk sistemimize de yeni giren bir karar verme

⁴⁴² Mutaf, s. 1111; Ayrıca başvuruçunun gönderileceği ülkede kötü muamele görmesi ihtimali, siyasi muhalifler, yasadışı kuruluşların üyeleri, terörle suçlanan kişiler, etnik azınlığa mensup olma hâli, din nedeniyle baskıya maruz kalma riski, üçüncü kişiler tarafından kötü muameleye tabi tutulma riski, sağlık, idam cezasına çarptırılma veya insanlık dışı cezaya maruz kalma tehlikesi, özel hayat ve aile hayatının ihlali, salıverilme imkânı olmadan müebbet hapis cezası ile ilgili olarak AİHM'in vermiş olduğu karar açıklamaları için bkz. Mutaf, s. 1116-1122

⁴⁴³ Sağlam, *Bireysel Başvuruda Tedbir*, s. 55

⁴⁴⁴ Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 236

⁴⁴⁵ Korkmaz, s. 207; 14. Protokolde düzenlenmeyen pilot karar usulü (Ancak 14. Protokolün gerekçesinde, AİHM'in çok sayıda kopya dava üretmeye müsait yapısal problemlere ilişkin olarak öncelik verecek bir usul geliştirilmesinin faydalı olacağına dikkat çekilmiştir.), Bakanlar Komitesinin iki kararına dayanarak hayata geçirilmiştir. Bakanlar Komitesinin DH Res (2004) 3 sayılı kararı, sistematik bir problemin ortaya konulmasına ilişkindir. Bu kararda AİHM, aynı hususta çok sayıda başvuru yapılacaksa, taraf devletlere uygun çözüm bulma adına sistematik sorunun ve nedenlerinin tespit edilmesini tespit etmeye davet edilmiştir. Bakanlar Komitesinin

yöntemidir⁴⁴⁶. AİHM uygulamasında, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığı ve bu sorunun başka bireysel başvurularda da yer aldığı tespit edilmesi hâlinde pilot karar usulü uygulanabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, sistematik yani yapısal sorunlardan ileri gelen, birbirine benzer (klon başvurular)/(repetitif davalar) olarak adlandırılabilir başvurulardan birkaç tanesi ele alınarak neticelendirilmekte ve benzer nitelikteki diğer dosyaların AİHM'in belirlediği ilkeler çerçevesinde pilot karara göre çözümlenmesi iç hukuktaki yargı mercilerinden beklenmektedir. Benzer nitelikteki bu başvurular iç hukuktaki mercilerce AİHM'in belirlediği ilkeler çerçevesinde çözümlenmediği takdirde tüm bu nitelikteki başvurular topluca görüşülmekte ve karara bağlanmaktadır⁴⁴⁷.

6216 sayılı Kanun'da pilot karar usulüne ilişkin bir hüküm bulunmamasıyla birlikte Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 75. maddesinde buna ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu maddenin (1) numaralı fıkrasına göre, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığı ve bu sorunun başka başvurularda da yol açacağı tespit edilmesi durumunda ya da bu durumun yeni başvurularda yol açacağı öngörülmesi hâlinde, bölümler tarafından pilot karar usulü uygulanabilecektir. Bu usulde öncelikle konuya ilişkin olarak bölüm tarafından pilot bir karar verilecek ve benzer nitelikteki başvuruların idari merciler tarafından bu kararda belirtilen ilkelere göre çözümlenmesi beklenecektir. Bu kararda belirtilen ilkeler gözetilerek benzer nitelikteki başvurular idari merciler tarafından çözümlenmezse, Anayasa Mahkemesi tüm bu nitelikteki dosyaları topluca görüşerek karara bağlayacaktır.

Anılan maddenin (2) numaralı fıkrasına göre bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvurusunun istemi üzerine başlatabilecektir.

DH Rec (2004) 6 sayılı kararında ise AİHS'e taraf devletlerin ulusal hukukta ve uygulamada yapısal sorunlara ve bu hususta AİHM önüne çok sayıda dava gelmesi veya gelme ihtimalinin bulunması durumunda etkili bir iç hukuk yolu sağlamaları gerektiği belirtilmiştir. Bakanlar Komitesine göre böylece ikincillik ilkesine uyulmuş olacağı gibi AİHM'in iş yükü sorunu da çözülmüş olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kerem Altıparmak, "Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?", *50. Yılında İnsan Hakları Mahkemesi (Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?)*, Ankara Barosu Yayınları, Yayına Hazırlayan: Kerem Altıparmak, Yıl: 2009, s. 66; Mehmet Şerif Yılmaz, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Yorum Yöntemleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul, 2010, s. 236-237, ("Yorum Yöntemleri")

⁴⁴⁶ Kaya, s. 176

⁴⁴⁷ Ergül, s. 41; Kaya, s. 176

Anılan maddenin (4) numaralı fıkrasına göre bölüm, pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtecek; (5) numaralı fıkrasına göre ise bölüm, pilot kararla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilecektir.

Doktrinde, pilot karar usulünün Genel Kurul tarafından uygulanmasının daha yerinde olacağına ilişkin görüşler bulunmaktadır. Bunlara göre, pilot karara konu şikayetleri içeren başvuruların diğer bölümün elinde de olabilme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla, bir bölüm pilot karar usulünü uygularken diğer bölümün aynı türden başvurularda bu usulü uygulamaması ihtimali bulunmaktadır. İçtihat ve uygulama birliğinin oluşması için pilot usulünün Genel Kurul tarafından uygulanması gerekmektedir⁴⁴⁸.

Anayasa Mahkemesinin iş yükünün azaltılması, mevcut ve ileride gelmesi muhtemel hak ve özgürlük ihlallerinin daha kısa bir sürede neticeye erdirilmesi, kamu gücünün kendisine ölçü alabileceği bir kararın bir an önce ortaya çıkarılması bakımından bu düzenlemenin yerinde bir düzenleme olduğu açıktır⁴⁴⁹. Ancak bu güne değin Anayasa Mahkemesinin pilot karar usulüne göre vermiş olduğu bir uygulamasının olmadığı da bir gerçektir.

AİHM, tarafından verilen pilot kararların temel dayanağını iş yükü sorunu oluşturmaktadır. AİHM'e yapılan başvuruların önlenemez artışı, esaslı önlemler alınmasını zorunluluk hâline getirmiştir⁴⁵⁰. Nitekim AİHM, *Broniowski/Polonya* kararında⁴⁵¹, AİHM'in artan iş yüküne vurgu yapılmış, yapısal ve sistematik hak ihlallerinin AİHS mekanizmalarını tehdit ettiği belirtilmiştir. Bu başvuruda, Polonya'da komünist dönemden beri gelen Bug Nehri ötesindeki gayrimenkullerle ilgili olarak yapısal sorun oluşturan ve seksenbin kişiyi ilgilendiren mülkiyet hakkı problemi çözülmüştür⁴⁵². Ancak AİHM'in bu yaklaşımı eleştirilere konu olmuştur. Zira, AİHM'in pilot karar uygulamasını adalet üzerine değil iş yükü sorunu üzerine kurması hem AİHS'e aykırı olup hem de tehlikeli sonuçlar doğurmaya meyillidir. İş

⁴⁴⁸ Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 96

⁴⁴⁹ Kaya, s. 177; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 42-43

⁴⁵⁰ Altıparmak, s. 60

⁴⁵¹ AİHM, *Broniowski/Polonya*, B.N: 31443/96, K.T: 28.9.2005

⁴⁵² Mustafa Baysal, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulamasında Hızlı ve Etkin Yargılama Usulleri ve Nitelikli İçtihatın Temini", *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Editör: Musa Sağlam, Avrupa Konseyi, 2013, s. 41, ("*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*"); Karaman, s. 322

yükü üzerine kurulan bir uygulamanın AİHS'e uygun bir neticenin alınması hedeflenmeyip daha çok davanın sonuçlandırılmasını hedeflemektedir. Dolayısıyla, AİHS mekanizmasını işletecek yani ihlalin sonuçlarını ortadan kaldıracak ya da tazmin edecek bir durumun bulunması hâlinde pilot karar usulünün uygulanması mümkün olmalıdır. Aksi hâlde yalnızca iş yükünü hafifletmek amacıyla bu yola başvurulmamalıdır⁴⁵³.

Ayrıca doktrinde AİHM'in, AİHS'te öngörülmeven ve bu nedenle kullanılamayacak bir yetki kullandığı; etkin olmak adına yani iş yükünü azaltarak ciddi dosyalara zaman ayrılması adına başvuruçuların haklarını korumayı azaltıcı nitelikte böyle bir usulün uygulanamayacağı yönünde eleştiriler de bulunmaktadır⁴⁵⁴.

AİHM'in Türkiye ile ilgili olarak ilk verdiği pilot karar, uzun yargılama ve bu uzun yargılamaya ilişkin olarak etkili bir başvuru yolunun bulunmadığına yönelik *Ümmühan Kaplan/Türkiye* kararıdır⁴⁵⁵. AİHM bu kararında, AİHM'in önüne getirilen hukuk, ceza, idare, kadaastro gibi davalarda yargılama süresinin makul süreyi aştığını yani yargılama süresinin uzun olduğunu daha önceki başvurularda tespit ettiğini belirterek yapısal bir problem olduğunu ortaya koymuştur. AİHM bu davada, Türkiye Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı 23.9.2012 tarihinden önceki başvurular açısından Türkiye'nin etkili ve etkin bir iç hukuk yolunu uygulamaya koyması talep edilmiştir⁴⁵⁶.

---

⁴⁵³ Korkmaz, s. 208

⁴⁵⁴ Altıparmak, s. 67

⁴⁵⁵ AİHM, *Ümmühan Kaplan/Türkiye*, B.N: 24240/07, K.T: 20.3.2012

⁴⁵⁶ Baysal, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*, s. 41; AİHM'in diğer pilot dava örnekleri şöyledir: AİHM, *Ananyev ve diğerleri/Rusya*, B.N: 42525/07 ve 60800, K.T: 10.1.2012; AİHM, *Burdov/Rusya*, B.N: 33509/04, K.T: 15.1.2009; AİHM, *Olaru ve diğerleri/Moldova*, B.N: 476/07, 22539/05, 17911/08 ve 13136/07, K.T: 28.7.2009; AİHM, *Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ukrayna*, B.N: 40450/04, K.T: 15.10.2009; AİHM, *Rumpf/Almanya*, B.N: 46344/06, K.T: 2.9.2010; AİHM, *Athanasiou ve diğerleri/Yunanistan*, B.N: 50973/08, K.T: 21.12.2010; AİHM, *Dimitrov ve Hamanov/Bulgaristan*, B.N: 48059/06 ve 2708/09, K.T: 10.5.2011; AİHM, *Finger/Bulgaristan*, B.N: 37346/05, K.T: 10.5.2011; AİHM, *Hutten-Czapska/Polonya*, B.N: 35014/97, K.T: 19.6.2006; AİHM, *Suljagic/Bosna ve Hersek*, B.N: 27912/02, K.T: 3.11.2009; AİHM, *Atanasiu ve diğerleri/Romanya*, B.N: 30767/05 ve 33800/06, K.T: 12.11.2010. Kararların ayrıntılı açıklamaları için bkz. Baysal, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*, s. 42-43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASI KAPSAMINDA BİREYSEL BAŞVURUDA USUL BAKIMINDAN KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI (KRİTERLERİ)

I. GENEL OLARAK

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinde, bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenme usulü hüküm altına alınmıştır. Bu maddenin (1) numaralı fıkrasına göre, bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için aynı Kanun'un 45 ilâ 47. maddelerinde öngörülen şartları taşıması gerekmektedir. Bu fıkranın mefhumu muhalifinden, anılan maddelere göre şartları taşımayan bireysel başvuruların “*kabul edilmezlik kararı*” verilerek reddedileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kabul edilebilirlik koşulları, Anayasa Mahkemesi tarafından her aşamada⁴⁵⁷ ve resen ele alınacak ve de gözetilebilecek bir husustur. Dolayısıyla, kabul edilebilirlik koşullarının Anayasa Mahkemesi tarafından ele alınması için harekete geçirilmesine ya da bireysel başvurulara görüş verecek makam olan Adalet Bakanlığınca⁴⁵⁸ ileri sürülmesine gerek bulunmamaktadır⁴⁵⁹. Bu durumda, bir bireysel başvurunun komisyonlar aşamasında kabul edilebilir olduğuna karar verilebilecektir. Diğer bir ifadeyle, hem komisyon hem de bölüm aşamasında kabul edilmezlik kararı verilebilecektir.

Diğer taraftan, Anayasa Mahkemesi de tıpkı AİHM gibi birden fazla şikâyetin varlığı hâlinde bazı şikâyetler yönünden kabul edilmezlik kararı vererek kabul

⁴⁵⁷ AİHM de, kabul edilmezlik kararlarını yargılamanın her aşamasında verebilmektedir. Nitekim AİHS'in 35. maddesinin dördüncü fıkrasında, AİHM'in bu maddeye göre kabul edilmez bulduğu tüm başvuruları reddedeceği; yargılamanın her aşamasında bu yönde karar verebileceği belirtilmiştir.

⁴⁵⁸ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün “*Adalet Bakanlığına bildirim*” başlıklı 71. maddesinin (1) numaralı fıkrası şöyledir: “*Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.*”

⁴⁵⁹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 75; Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 99

edilmez bulunan bu şikâyetleri reddetmekte, diğer şikâyetler yönünden ise kabul edilebilirlik kararı vererek işin esasına girebilmektedir⁴⁶⁰.

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (4) numaralı fıkrasına göre, kabul edilebilirlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir. Dolayısıyla, komisyonlar ya da bölümler tarafından verilen kabul edilmezlik kararlarına karşı herhangi bir itiraz ya da denetim yolu öngörülmemiştir. Bu nedenle, verilen bu kararlara karşı itiraz edilse bile açık kanun hükmü karşısında verilen karar yanlış yani itirazda haklı olursa dahi kabul edilmezlik kararının kaldırılıp başvuru hakkında yeni bir karar alınabilmesi mümkün değildir⁴⁶¹. Nitekim Anayasa Mahkemesine gelen bu tür itirazlar, herhangi bir işlem yapılmaksızın dosyasına konulmakta ve bu hususta itiraz edene bilgi mahiyetinde bir cevap yazısı gönderilmektedir⁴⁶². Burada artık kabul edilmezlik kararına karşı itiraz edecek olanların iç hukuk yollarını tüketmiş olmaları nedeniyle süresi içerisinde AİHM'e başvurmaları ve haklarını burada aramaları gerekmektedir.

AİHM de kendisine yapılan bireysel başvuruları öncelikli olarak kabul edilebilirlik açısından değerlendirmekte olup kabul edilebilir bulunan başvurularda yargılama sürecini başlatmaktadır⁴⁶³.

⁴⁶⁰ Mehmet Öncü, "Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Şikâyetler", *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara 2012, I. Baskı, s. 377, ("Dördüncü Derece Şikâyetler")

⁴⁶¹ AİHM'in verdiği kabul edilmezlik kararlarının kesin olup olmadığı konusunda AİHM İçtüzüğü'nde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. AİHM, kararın tümünü esastan etkileyebilecek nitelikte bir hata bulunması hâlinde verdiği bu kararı yeniden incelemektedir. Nitekim *Ölmez ve Ölmez/Türkiye* kararında (B. N. 39464/98, K. T. 20.2.2007) AİHM, AİHS'in ne de AİHM İçtüzüğü'nün, AİHS'in 28. ve 29. maddelerine uygun olarak kayıtlardan düşürülmüş bir başvurunun yeniden incelenmesini kesin olarak öngörmediğini; ancak, hukukun menfaatini göz önüne alarak kabul edilmez bulunan bir kararın yeniden incelenmesi ve söz konusu hatanın düzeltilmesi için dava dosyasının yeniden açılmasına AİHM'in hükmetme yetkisini haiz olduğunu; altı ay kuralına riayet ilkesinin değerlendirilmesinde, belirleyici ve güncel olayların gerçekliğini dava taraflarınca veya kendisi tarafından doğrulaması ya da doğrulaması için gerekli önlemleri alması gerektiğini; bu incelemenin yapılmadığı göz önünde bulundurulduğunda başvuranların, sözü edilen hatanın düzeltilmesi yönündeki başvurularının yeniden yapılan incelemesini reddetmenin adaletin menfaatlerine aykırı olacağını belirterek dava dosyasının yeniden açılmasına karar vermiştir. (Kararın Türkçe çevirisi için bkz. (Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/39464_98.pdf, 20.1.2015)

⁴⁶² Bu bilgi, Anayasa Mahkemesi Komisyonlar Yazı İşleri Müdürlüğü'nden alınmıştır.

⁴⁶³ Faruk Bilir, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi ve 'Ermeni Soykırımını' İnkârı Suç Sayan Düzenleme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, Yıl: 2006, s. 303, ("Yargılama Yetkisi")

II. KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİNİN ÖNEMİ

Bireysel başvuruda diğer bireysel başvuru yolunun uygulandığı ülkelerdeki mahkemelerde olduğu gibi Türk Anayasa Mahkemesinin de karşılaştığı en büyük sorunlardan biri iş yükü sorunudur. Bu nedenle, iş yükünün azaltılması ve kalan diğer işlerin hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması için bir takım mekanizmaların kurulması gerekmektedir. Nitekim Anayasa'nın 141. maddesinin dördüncü fıkrasıyla, davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması hususu yargıya bir görev olarak verilmiştir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin altından kalkamayacağı iş yüküyle karşılaşmaması ve Anayasa'nın verdiği bu görevi layıkıyla yapabilmesi için bireysel başvuruların belli bir süzgeçten geçirilmesi ve önemsiz başvurular ile kabul edilmeyecek başvuruların esasına girilmeksizin elenmesi gerekmektedir⁴⁶⁴. Zira, bu sistem bireysel başvuru sisteminin etkililiğini sağlayan temel güvencelerden biri⁴⁶⁵ olduğu gibi makul sürede yargılanma hakkının da bir gereğidir. Bu açıdan, kabul edilebilirlik kriterleri önem arz etmektedir⁴⁶⁶.

Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunmasıdır. Hukuki uyumsuzlukların çözüm sürecini uzatarak çoğu zaman elde edilecek hükmün yararını ortadan kaldıran bir yargılama, adaletin yerine getirilmesindeki etkililiğe ve güvenliğe zarar verecektir⁴⁶⁷. Dolayısıyla, bireysel başvuru yapan kişilerin kabul edilebilirlik kriterlerinin uygulanarak Anayasa Mahkemesinde oluşabilecek iş yükü nedeniyle bu başvuruların sonuçlarını uzun süre beklemeleri önlenecektir. Bu husus iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi, başvuruları kabul edilmeyecek kişilerin uzun sürebilecek bireysel başvuru inceleme aşaması nedeniyle maruz kalabilecekleri maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan bir an önce kabul edilmezlik kararı verilerek kurtulmaları sağlanacaktır. İkincisi ise bireysel başvuruda esasa geçilerek hak ihlali olup olmadığına etkin bir şekilde karar

⁴⁶⁴ Sabuncu-Arnwine s. 243

⁴⁶⁵ AİHM Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yıl: 2011, (Erişim) http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf, 20.1.2015, s. 8

⁴⁶⁶ AİHM de yapılan başvuruların % 95'ten fazlasını kabul edilebilirlik kriterlerinden birini yerine getirmediği gerekçesiyle esastan incelenmeksizin reddederek kabul edilemez bulmakta ve bu başvuruları elemektedir. AİHM bu başvuruların % 5'e yakın bir kısmının ise esasına girerek herhangi bir hak ihlali bulunup bulunmadığına karar vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. AİHM Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 7

⁴⁶⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2012/13, K.T: 2/7/2013, § 40

verilmesi gereken başvurular gereksiz iş yüküyle uğraşılmaksızın etkili bir şekilde sonuçlandırılabilir.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla başvuran kişilerin kabul edilmeyecek başvurularının hızlı bir şekilde elenerek esasa geçilecek davalara etkin bir şekilde karar verilmesiyle, hukuk düzeninin anayasal anlamda korunarak güçlenmesi ve bu konudaki içtihatların geliştirilmesi sağlanmış olacaktır⁴⁶⁸. Nitekim KILINÇ bu konuda, bireysel başvurunun subjektif ve objektif olmak üzere iki temel işlevi olduğunu; subjektif işlevin, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması; objektif işlevin ise az önce değinildiği gibi hukuk düzeninin anayasal anlamda korunması ve bu konudaki içtihatların geliştirilmesi olduğunu belirtmektedir⁴⁶⁹. Bu içtihatların hızlı ve etkili bir şekilde oluşturulmasıyla, hukuk sistemi anayasal anlamda korunacak, temel hak ve hürriyetler konusunda Avrupa standartları sağlanacak, etkin bir anayasal koruma ile vatandaşlarda hukuki güvenlik duygusu oluşacak ve tüm Devlet kurumlarında insan haklarına saygı konusunda bir bilinçlenme oluşacaktır⁴⁷⁰.

III. KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİNDE HİYERARŞİK SIRALAMA

Kabul edilebilirlik kriterleri önem arz etmekte olup örneğin bir başvuruda birden fazla kabul edilmezlik kriterinin bulunması durumunda, hiyerarşide hangi kriter üstteyse bu kriterden başvuru kabul edilemez bulunacak, diğer kabul edilmezlik kriterleri yönünden başvuru incelenmeyecektir⁴⁷¹. Bunun aksinin kabulü hâlinde, bir kriter yönünden kabul edilmeyecek bir başvurunun tüm kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmesini gerektirecektir ki bu da zaten yoğun olan iş yükünün daha da artmasına neden olacaktır⁴⁷².

Nitekim, kabul edilebilirlik kriterlerinde hiyerarşinin bulunduğu kabul edilmesi hukuk mantığı açısından da tutarlı bir durumdur. Örneğin, idari ve yargısal

⁴⁶⁸ Ümit Kılınç, “Anayasa Mahkemesi Önünde Bireysel Başvuru: Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması Konusunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İle Uyum ve Uyumsuzluklar”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Türkiye Adalet Akademisi'nin 10. Kuruluş Yılı Armağanı*, Sayı: 14, Yıl: 4, Temmuz 2014, s. 624, (“Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması”)

⁴⁶⁹ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 26

⁴⁷⁰ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 625

⁴⁷¹ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 377-378

⁴⁷² Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 77;

başvuru yollarının tamamı tüketilmeden yapılan bir başvuruda, bu başvurunun başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunması, diğer kabul edilebilirlik koşullarının incelenmemesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle bu başvurunun öncelikle başvuru yollarını tüketip tüketmediğine bakılması gerekmekte olup bu koşul sağlanmadıysa diğer koşulların incelenmesine gerek bulunmamaktadır⁴⁷³. Bu durum da, kabul edilebilirlik kriterlerinde hiyerarşinin ne kadar önemli olduğunu ve hukuk mantığı açısından neden doğru bir yaklaşım olduğunu açıklamaktadır.

Ancak bazı durumlarda hiyerarşide üstte bulunan kriter bakımından şüphe bulunabilir. Bu durumda ispatlanması ve açıklanması daha kolay olan kriterden başvurunun kabul edilemez bulunması gerekmektedir⁴⁷⁴.

AİHS'nin 34. ve 35.⁴⁷⁵ maddelerinde, kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin hükümler yer almaktadır. Ancak bu hükümlerde, kabul edilebilirlik kriterleri arasında bir hiyerarşinin bulunup bulunulmadığından bahsedilmemiştir. AİHM uygulamaları dikkate alındığında ise kabul edilebilirlik kriterleri arasında bir hiyerarşinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi de kabul edilebilirlik kriterlerini tıpkı AİHM uygulamasında olduğu gibi belli bir hiyerarşik sıralama içinde yapmakta; sıralamada üstte yer alan kriterin bulunmadığını tespit etmesi hâlinde diğer kriterlerin varlığına bakmaksızın başvuruyu hiyerarşide üstte bulunan bu kriterden kabul edilemez bulmaktadır⁴⁷⁶.

⁴⁷³ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 378

⁴⁷⁴ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 378

⁴⁷⁵ AİHS'in 35. maddesinde bireysel başvurular için geçerli olan koşullar yer almaktadır. Bu koşullar şöyledir: 1-Başvuru dilekçesi imzasız olmamalıdır. Yani başvuruda bulunanın kimliği belli olmalıdır. 2- Başvuru konusunun AİHM tarafından daha önce incelenmiş bir başvuru ile aynı olmaması gerekmektedir. 3- Aynı konuda daha önce başka bir uluslararası yargı organına başvurulmamış olması gerekmektedir. 4- Başvurunun AİHS ile bağdaşır niteliği haiz olması gerekmektedir. 5- Başvuru açıkça dayanaktan yoksun olmamalıdır 6- Başvurunun, başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olmaması gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 306

⁴⁷⁶ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 78

Anayasa Mahkemesinin kabul edilebilirlik kriterlerinde kullandığı kabul edilebilirlik hiyerarşi tablosu şöyledir⁴⁷⁷:

“A- *BİREYSEL BAŞVURU BÜROSU AŞAMASI*

Şekil eksikliği incelemesi (6216 S sayılı Kanun m. 48/1, İçtüzük m. 66/1)

B- *KOMİSYON VE BÖLÜMLER AŞAMASI*

1. *Mükerrer başvuru*

2. *Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilmezlik nedenleri (6216 sayılı Kanun m. 45/1, 46/1)*

- *Kişi bakımından yetkisizlik*

- *Yer bakımından yetkisizlik*

- *Zaman bakımından yetkisizlik*

- *Konu bakımından yetkisizlik*

3. *Başvuru yollarının tüketilmesi (6216 sayılı Kanun m. 45/2)*

4. *30 gün kuralı (6216 sayılı Kanun m. 47/5)*

5. *Açıkça dayanaktan yoksunluk (6216 sayılı Kanun m. 48/2)*

- *Bir ihlalin olmadığına açık olduğu şikâyetler*

- *Kanıtlanmamış şikâyetler*

- *Karmaşık ve zorlama şikâyetler,*

⁴⁷⁷ Bu tablo Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Geliştirme Biriminden 15.4.2015 tarihte temin edilmiştir.; AIHM'in kabul edilmezlik hiyerarşisi ise şöyledir:

"1. *Anonim Başvurular (AIHS m. 35/2-a)*

2. *Başvuru Hakkının Kötüye kullanılması (AIHS m. 35/3)*

3. *Mükerrer Başvuru (AIHS m. 35/2-b)*

4. *Daha Önce Başka Bir Uluslararası Organa Sunulmuş Olan Başvuru*

5. *Mahkemenin Yetkisine İlişkin Kabul Edilmezlik Nedenleri (AIHS m. 35)*

- *Kişi Bakımından Yetkisizlik (ratione personae)*

- *Yer Bakımından Yetkisizlik (rationeloci)*

- *Zaman Bakımından Yetkisizlik (ratione temporis)*

- *Konu Bakımından Yetkisizlik (ratione materiae)*

6. *İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi (AIHS m. 35/1)*

7. *Altı Ay Kuralı*

8. *Açıkça Temelden Yoksunluk (AIHS m. 35/3)*" Alıntı için bkz. Cüneyt Durmaz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Başvuruların Ayrıştırılması ve Tek Hâkim Formasyonu", **Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi**, Editör: Musa Sağlam, Avrupa Konseyi, 2013, s. 58-59, ("*Başvuruların Ayrıştırılması*"); AIHS'e göre kabul edilebilirlik kriterleri şeması için bkz. Serdar Gülener, "Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak 'Keyfilik' Kriteri", **Bireysel Başvuru İncelemeleri-1**, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Gülener, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 55

- Temyiz mercii şikâyeti

6. Başvuru hakkının kötüye kullanılması (6216 sayılı Kanun m. 51)

7. Başvurunun Anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmaması (6216 sayılı Kanun m. 48/2)

8. Düşme talebi (6216 sayılı Kanun m. 50/5)”

Bu hiyerarşi listesinde yer alan kriterlerden önce gelenler, başvuruda karşılanmamışsa sonra gelen diğer kriterler açısından inceleme yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Örneğin, eğer başvuru konusu hak, Anayasa ve AİHS kapsamında güvence altına alınan hakların kapsamına girmiyorsa konu bakımından yetkisizlik (ratione materiae) nedeniyle reddedilecektir. Bu durumda ise başvuru yollarının tüketilmesi, 30 gün kuralına uyulması, başvurunun temellendirilmiş olması gibi daha sonra gelen kriterlere uygunluk açısından inceleme yapılması gerekmemektedir.

IV. ŞEKİL EKSİKLİKLERİNİN İNCELENMESİ ve İDARİ RED KARARLARI

6216 sayılı Kanun’un “*Bireysel başvuru usulü*” başlıklı 47. maddesinin (3) numaralı fıkrasında da başvuru dilekçesinde bulunması gereken hususlar belirtilmiştir. Buna göre başvuru dilekçesinde, başvuru ve varsa temsilcinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin de eklenmesi şarttır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün “*Bireysel başvuru formu ve ekleri*” başlıklı 59. maddesinde, bireysel başvuruların, İçtüzük ekinde örneği bulunan ve Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak resmî dilde yapılacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin (2) numaralı fıkrasında ise başvuru formunda bulunacak hususlara yer verilmiştir. Bu hususlar şunlardır:

- Başvurucunun adı, soyadı, vatandaşlık numarası, doğum tarihi ve yeri, uyuğu, cinsiyeti, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

- Başvurucu tüzel kişi ise unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin kimlik bilgileri, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

- Kanuni temsilcisi ya da avukatı varsa, kanuni temsilcisinin ya da avukatının adı, mesleği ve adresi, varsa telefon numarası ve elektronik posta adresi.

- Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti.

- Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.

- Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının dayanakları.

- Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamalar.

- Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih.

- Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar.

- Başvurucunun talepleri.

- Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası.

- Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri⁴⁷⁸.

---

⁴⁷⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Adnan Oktar (3) Kararı*, B.N: 2013/1123, K.T: 2/10/2013 ve AYM, İkinci Bölüm, *Adnan Oktar Kararı*, B.N: 2012/917, K.T: 16/4/2013 sayılı kararlarda, başvuru sahiplerinin kimliklerinin gizli tutulması talebi olmasına rağmen, Anayasa Mahkemesinin herhangi bir

- Kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediği.

- Başvurucunun varsa avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzaları.

Yine aynı maddenin (3) numaralı fıkrasında başvuru formuna hangi belgelerin ya da onaylı örneklerin ekleneceği belirtilmiştir. Buna göre;

- Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvuru formunu temsile yetkili olduğuna dair belge,

- Harcın ödendiğine dair belge,

- Nüfus cüzdanı örneği, başvuru yabancı ise geçerli kimlik belgesi,

- Tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesi,

- Nihai karar ya da işlem tebliğ edilmişse tebellüğ belgesi,

- Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri,

- Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler,

- Başvuru süresinde yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgeler,

başvuru formuna eklenmelidir. Eğer başvuru ihlal iddiasına dayanık gösterdiği (3) numaralı fıkradaki belgelere herhangi bir nedenle erişememesi hâlinde bunun gerekçelerini de başvuru formunda belirtmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi ise gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri resen toplayacaktır⁴⁷⁹.

---

gerekçe göstermeksizin bu talepleri kabul etmediği ve başvuru formunun isimlerinin kararlarda açık olarak yazıldığı görülmektedir. Başvuru formunun bu yöndeki istemlerinin kabul edildiği durumlarda ise kararlarda hüküm fıkrasında herhangi bir karar alınmadan başvuru formunun ad ve soyadının baş harflerinin kısaltılarak yer verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Çınar, "Bireysel Başvurunun Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Yapılan Başvuruların İstatistiksel Analizi", *HUKAB*, Ekim-Aralık 2013, Sayı: 7, s. 57, ("*Başvuruların İstatistiksel Analizi*"); Ancak, Ar-İç Birimi tarafından 26.5.2015 günlü yapılan Anayasa Mahkemesi duyurusuna göre, bu tarihten sonra yazılacak karar taslaklarında gizlilik talebi kabul edilen başvurularda "*Başvurucunun kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebinin KABULÜNE, bu belgelerde kimliğinin GİZLİ TUTULMASINA,*" biçiminde hüküm fıkrasına ekleme yapılacağı belirtilmiştir.

⁴⁷⁹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinin (4) numaralı fıkrası uyarınca.

Başvuru dilekçesinin usulüne uygun kaydı yapıldıktan sonra, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca, yapılan başvuruda şekil eksikliğinin bulunup bulunmadığı yönünden incelenmesi Bireysel Başvuru Bürosu tarafından yapılmaktadır. Aslında yapılan bu inceleme, bir hazırlık incelemesi olup başvurunun kabuledilebilirlik incelemesine alınma şartlarına sahip olup olmadığının bir nevi ön denetimidir⁴⁸⁰.

Bireysel başvuru dilekçesinin taşınması gereken niteliklere bakıldığında, öncelikle başvurunun yazılı ve gerekçeli olması; başvurucunun iddialarını ispatlamaya elverişli belgeleri eklemesi gerekmektedir⁴⁸¹. Başvuru dilekçesi ya da eklerinde herhangi bir eksikliğin tespit edilmesi durumunda, başvurucuya (varsa avukatına veya kanuni temsilcisine) Bireysel Başvuru Bürosunca tespit edilen bu eksikliklerin tamamlanması için onbeş günü geçmemek üzere kesin bir süre verilmektedir⁴⁸². Eksikliklerin tamamlanmasına dair yazıda ise başvurucuya geçerli bir mazereti olmaksızın verilen kesin sürede eksiklikleri tamamlamadığı takdirde başvurusunun reddine karar verileceği bildirilir⁴⁸³.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir kararında, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda başvurucuların başvurularını takip etme yükümlülüklerinin bulunduğunu; bu yükümlülüğün bir gereği olarak başvuru formunun titizlikle doldurulması, ihlal iddiasının dayanağı olan tüm olayların gösterilmesi, başvuruyu aydınlatacak ve hükmün esasını etkileyecek argümanları destekleyici tüm belgelerin başvuru dilekçesine eklenmesi gerektiğini; şayet bir belge elde edilememişse, bunun da nedenlerinin açıklanması gerektiğini; bu koşulları yerine getirmeyerek iddialarını temellendirmeyen başvurunun esasının incelenmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir⁴⁸⁴.

Eksikliklerin tamamlanmasına dair yazıda verilen ve asgari onbeş gün olan bu süre, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (1) numaralı fıkrasında belirtildiği üzere kesin bir süredir. Ancak, yazıda verilen ve asgari onbeş gün olan bu

⁴⁸⁰ Özbe, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 340

⁴⁸¹ Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 149; Yıldırım, *Posta Yoluyla Bireysel Başvuru*, s. 101

⁴⁸² Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca.

⁴⁸³ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca.

⁴⁸⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Veli Özdemir Başvurusu*, B.N: 2013/276, K.T: 9/1/2014, § 26; Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Ali Çiftci Başvurusu*, B.N: 2013/7290, K.T: 17/7/2014, § 30

süreye haklı bir mazeret nedeniyle uyulamaması durumunda, mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte Anayasa Mahkemesine usulüne uygun şekilde başvurulması mümkündür. Her ne kadar 6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde buna ilişkin açık bir kural bulunmasa da, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, başvuru için mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle “*süresi içinde*” başvurusunu yapamadığı takdirde, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle başvurulabileceğinin belirtilmesi karşısında, süresi içinde başvurunun yapıldığı ancak eksikliklerin öngörülen sürede tamamlanmaması durumunda bu hükmün uygulanmayacağını söylemek hukuk mantığına ve hakkaniyete uygun bir yorum olmayacaktır. Dolayısıyla, mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazereti belgeleyen delillerle birlikte idari red kararlarına itiraz edilebilecektir⁴⁸⁵.

Başvurucu tarafından mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazeret beyanında bulunulması durumunda, bu mazeretin Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde kabul edilen mazeret durumlarına uygun olup olmadığı hususu ise artık komisyonlar tarafından değerlendirilmesi gerekecektir. Zira bu değerlendirme artık idari bir değerlendirme olmayıp hukuki bir değerlendirmedir. Yani yargısal bir faaliyettir.

Başvurunun süresinde yapılmadığı, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. ve 60. maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin tamamen veya kısmen giderilmediği verilen kesin sürede tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından başvurunun idari yönden reddine karar verilecektir⁴⁸⁶. Bu karara ise tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde komisyon nezdinde itiraz edilebilir. Bu konuda komisyonun verdiği kararlar kesindir⁴⁸⁷.

---

⁴⁸⁵ Çınar-Çınar, s. 301; Bireysel başvuruların alınmaya başlandığı 23.9.2012 tarihinden 27.4.2015 tarihi arasında 5158 başvuru hakkında idari red kararı verilmiştir. Bu idari red kararlarından 1077 adedine başvuru tarafından itiraz edilmiş, bu itirazlardan 50'ye yakını ise kabul edilmiştir. Bu bilgi bireysel başvuruları kabul etmekle yetkili Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu'nda görevli raporörlerden 27.4.2015 tarihinde alınmıştır.

⁴⁸⁶ İbrahim Çınar-Sinan Çınar, “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi İle Bu Aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi (Zehra Ayla PERKTAŞ Özel Sayısı)*, Ankara, 2014, s. 263; Yıldırım, *Posta Yoluyla Bireysel Başvuru*, s. 101; Fendoğlu, başvuru formunda eksiklikler varsa ve bunlar süresi içerisinde tamamlanmazsa bireysel başvurunun reddine karar

6216 sayılı Kanun'un gerekçesinde konuyla ilgili olarak, başvuranın söz konusu eksikliği tamamlamamasının, hak arama konusunda istekli olmadığı anlamına geldiği, bu nedenle başvurunun reddine karar verileceği ifade edilmiştir.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca, idari ret kararlarına itiraz edileceği ve komisyonların bu itirazı değerlendireceği belirtilmişse de bölümlerin ilke kararı alınması gereken durumlarda bu itirazı değerlendirebileceklerinde tereddüt bulunmamaktadır. Kaldı ki, bölümlerin idari ret kararlarına itirazları değerlendiremeyeceklerine ilişkin kısıtlayıcı bir hüküm de bulunmamaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesinin Komisyonlar Başraportörlüğü tarafından “*başvurunun idari yönden reddedilmesi*” yönünde verdiği kararlara yapılan itirazları bölüm olarak karara bağladığı başvurular da bulunmaktadır⁴⁸⁸.

Başvurunun, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde belirtilen zamanda veya istenilen usulde yapılmaması hâlinde Komisyonlar Başraportörü tarafından idari red kararı verilebilmesine olanak tanınmasının nedeni, Anayasa Mahkemesinin tamamen şekli olan eksiklikler için gereksiz işyüküyle uğraşmaması için olduğu açıktır⁴⁸⁹.

AİHM İçtüzüğü'nün 47. maddesinde yer verilen şekil şartlarını taşımayan başvuruları daha önce reddetmeyen ve bu başvuruları kayda alarak eksik bilgi ve belgeleri tamamlatma yoluna giden AİHM, artan iş yükü nedeniyle artık gerekli şartları taşımayan başvuruları tek hâkim kararına dahi ihtiyaç duymaksızın idari yönden reddetmektedir. Bu maddenin uygulaması, 31.8.2012 tarihi itibarıyla yirmi ülke içindir. Tüm taraf devletler bakımından uygulama yapılması için AİHM Mahkeme Başkanı, Başkan vekilleri ve daire başkanlarından oluşan Kurul tarafından karar alınması beklenmektedir⁴⁹⁰.

---

verileceği, buna ise başvurunun “*idari yönden reddi*” denildiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fendoğlu, s. 41

⁴⁸⁷ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca.

⁴⁸⁸ Örneğin bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Ali Çiftçi Başvurusu*, B.N: 2013/7290, K.T: 17/7/2014; AYM, Birinci Bölüm, *Muhammet Acar Kararı*, B.N: 2013/6254, K.T: 17/7/2014

⁴⁸⁹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 72

⁴⁹⁰ Durmaz, *Başvuruların Ayırıştırılması*, s. 60

A. İdari Red Kararı Vermeye Yetkili Mercii

İdari red kararları, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca, Komisyonlar Başraportörü tarafından verilmektedir.

Öğretide, Genel Kurulda, bireysel başvuru birimlerinde ve Ar-İç Biriminde raportörler ve raportör yardımcılarının faaliyetlerinin ve Mahkemede oluşturulan çalışma gruplarının düzenli ve verimli işleyişini sağlamak, Genel Kurul ve bölümlerin işleyişi ile ilgili konularda Başkana ve bölüm başkanlarına yardımcı olmak üzere Başkan tarafından görevlendirilen ve aynı zamanda raportör olan bir başraportöre idari yönden red kararı verme yetkisinin verilmesi hususunun 6216 sayılı Kanun'a ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün diğer maddelerine aykırı olduğunu savunanlar bulunmaktadır.

Bu görüşü savunanlara göre, "*red*" kararı verme yetkisi Mahkemeye tanınmış bir yetkidir. Dolayısıyla, Mahkeme üyesi olmayan ve görevi Mahkemeye dosya hazırlanması ve de sunulması konusunda yardımcı olmak olan Komisyonlar Başraportörüne bu yetkinin verilmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Diğer bir ifadeyle, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğüyle Genel Kurul, bölüm ya da komisyon tarafından kullanılması gereken karar verme yetkisi, bu yetkiye sahip olmayan Komisyonlar Başraportörü tarafından kullanılmaktadır⁴⁹¹.

Yukarıda belirtilen görüşe kısmen katılanlar da bulunmaktadır. Bu görüşe göre ise idari red kararlarının niteliğine bakılması gerekmektedir. Başvuru süresine ilişkin kararlar hariç olmak üzere idari red kararları, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde belirtilen hususların eksikliği durumunda bu eksikliklerin giderilmesi veya usulüne aykırı yollarla giderilmesi durumunda ön inceleme aşamasında işin esasına girilmeden ve hukuki değerlendirme yapılmadan verilen kararlardır. Dolayısıyla idari işlem niteliğinde, esasa dair hukuki süreç başlatmayan idari red kararlarının (süre bakımından verilen idari red kararları hariç) Komisyonlar Başraportörü tarafından verilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır⁴⁹².

⁴⁹¹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 343

⁴⁹² Çınar-Çınar, s. 297-298

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, başvurunun süresinde yapılmaması durumunda Komisyonlar Başraportörü tarafından başvurunun reddine karar verileceği kural altına alınmıştır. Ancak bazı durumlarda başvurunun süresinde yapılmadığının komisyonlar ya da bölümler tarafından da tespiti yapılmakta ve bu başvurular kabul edilmezlik kararı verilerek reddedilmektedir. Bu durumda, aynı konu hakkında hem idari red kararı hem komisyon kararı hem de bölüm kararı bulunabilmektedir. Dolayısıyla, uygulayıcılar bakımından karmaşık bir durum ortaya çıkabilmektedir⁴⁹³. Fakat, temel görevi Mahkeme içtihadını üretmek olan bölümlerin vermiş oldukları kararları uygulama görevi olan komisyonların, Bireysel Başvuru Bürosunun ve Komisyonlar Başraportörünün bölümlerin ürettiği içtihatlarla göre karar verecekleri düşünüldüğünde aslında aynı konuda farklı kararların verilmesi mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki, tartışmalı olan konularda ya da bölümler tarafından henüz o konuda içtihat üretilmemişse, Bireysel Başvuru Bürosunca ya da Komisyonlar Başraportörünce red kararı verilmemektedir⁴⁹⁴.

B. İdari Red Kararlarına İtiraz (Usulü, Mercii ve Süresi)

İdari red kararları, başvurucuya, kanuni temsilcisine ya da vekiline başvuru formunda belirtilen adreslerine 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilmektedir. Bu idari red kararlarına karşı, kararın tebliğ tarihini izleyen günden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine (komisyona) itiraz edilebilmektedir.

6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde idari red kararlarına karşı nasıl itiraz edileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, idari red kararlarına karşı itirazın dilekçeyle ve bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrasında belirtildiği şekilde, mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine ya da bizzat Anayasa Mahkemesine yapılması gerekte⁴⁹⁵ olup Anayasa Mahkemesinin uygulaması da bu şekildedir.

⁴⁹³ Çınar-Çınar, s. 298-299

⁴⁹⁴ Bu bilgi 16.4.2015 tarihinde, Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu'nda görevli raportörlerden alınmıştır.

⁴⁹⁵ Çınar-Çınar, s. 302

Nitekim Anayasa Mahkemesi tarafından “*İdari ret kararlarına itirazlarda yapılan hata ve yanlışlıklara ilişkin duyuru*”da, Anayasa Mahkemesince verilen idari ret kararlarına karşı yapılan itiraz dilekçelerinin incelenmesinden, başvuru sahiplerinin herhangi bir yasal zorunluluk olmamasına rağmen itiraz dilekçesi ekinde, yeniden bireysel başvuru formu doldurdıkları, bireysel başvuru harcı yatırdıkları ve ayrıca bazı başvuru sahiplerinin de itiraz evrakını posta ile gönderdiklerinin tespit edildiği; 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün bireysel başvuruya ilişkin hükümlerine göre, başvuru sahiplerinin itiraz edilen idari ret kararı için yeniden bireysel başvuru formu doldurmasına ve itiraz incelemesi için harç yatırması zorunluluğunun bulunmadığı⁴⁹⁶ belirtilmiştir⁴⁹⁷.

Yine aynı duyuruda, başvuru sahiplerinin itiraz dilekçelerini ya Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosuna bizzat teslim etmeleri ya da yerel mahkemeler veya yurtdışı temsilcilikler aracılığı ile göndermeleri gerektiği; anılan yerler haricinde posta⁴⁹⁸, faks, e-posta vb. yöntemler ile gönderilen itiraz dilekçelerinin kayda alınmayacağı belirtilmiştir.

İdari red kararına itiraz edilmesi ve bu itirazın haklı bulunması nedeniyle komisyon tarafından itirazın kabulüne karar verilmesi durumunda başvurunun diğer yönlerden kabul edilebilirlik incelemesi yapılacaktır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, eksikliklerin 15 günlük süre içerisinde usulüne uygun olarak giderilmemesi nedeniyle idari yönden reddedilen bir davada başvuru sahibi, eksikliklerin giderilmesine ilişkin yazının kendisine tebliğ edilmediğini, tebligatın mernis adresine gönderildiğini, bu adreste bulunmadığını, köy muhtarına tebliğ edilen yazının kendisine bildirilmediğini, bu nedenle eksiklik bildirim yazısından haberdar olmadığını belirterek, başvurunun idari yönden reddine ilişkin 12/4/2013 tarihli Komisyonlar Başkanlığının kararına itiraz etmiştir. Mahkemede bu itiraz üzerine “*Başvurucunun, Komisyonlar Başkanlığı’nun 12/4/2013 tarihli ve 2012/1296*

⁴⁹⁶ Henüz yapılan bireysel başvuru neticelenmemiş olup bireysel başvuru süreci devam ettiğinden dolayı idari red kararlarına itiraz durumunda tekrar bir harç yatırılmasına gerek bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karan, s. 31

⁴⁹⁷ Bu konu için bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/Haber/detay/229/>, Erişim Tarihi: 22.1.2015

⁴⁹⁸ AYM, Birinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2012/225, K.T: 30/9/2013, §. 19’da “ 6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrasında bireysel başvuruların mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler aracılığıyla ya da doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılabileceği öngörülmüştür. Söz konusu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, Anayasa Mahkemesine posta yoluyla başvuru yapılmasına imkân bulunmadığı gibi, yapılan başvuruya ilişkin olarak posta yoluyla eksikliğin giderilmesi kapsamında dilekçe ya da ek belge gönderilebilmesi mümkün değildir.” denilmiştir

sayılı idari ret kararına karşı yaptığı 'itirazın kabulüne', başvurunun, kabul edilebilirlik incelemesine geçilmesine,..." biçiminde karar vermiştir⁴⁹⁹.

V. MÜKERRER BAŞVURU

Bir başvurunun mükerrer başvuru olabilmesi için, başvuru için aynı olması, şikâyetin ve maddi olguların aynı olaya ait bulunması gerekmektedir. Böyle bir başvurunun yapılması durumunda o başvurunun "mükerrer başvuru" sebebiyle kabul edilemez bulunması gerekmektedir⁵⁰⁰.

AİHS'nin 35. maddesinin "kabul edilebilirlik koşulları" başlıklı 35. maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinde AİHM'in, AİHS'nin 34. maddesine göre yapılmış bir bireysel başvuruyu, başvurunun AİHM tarafından daha önce incelenmiş bir konuyla aynı içeriğe sahip olması yani yeni olgular içermemesi durumunda başvuruyu reddedeceği belirtilmiştir. Buna göre, bir başvurudaki taraflar, ileri sürülen şikâyetlere dayanak oluşturan olay ve olgular ile ileri sürülen şikâyetler aynı ise bu başvurular "aynı içeriğe sahip başvurular" olarak değerlendirilecek ve reddedilecektir. Aslında bu durum, iç hukuktaki kesin hüküm etkisine benzer bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla, tarafları, olay ve olguları farklı olan başvurular "aynı içeriğe sahip başvuru" olarak değerlendirilemez⁵⁰¹.

6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde, Anayasa Mahkemesine mükerrer başvuru yapılması durumunda nasıl karar verileceğine ilişkin AİHS'de olduğu gibi açık bir kural bulunmamaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesinin de daha önce bir başvurunun esasını inceleyip sonuçlandırdığı başvurunun tekrar önüne getirilmesi durumunda verilmiş bir karar bulunduğundan dolayı bu yeni başvurunun esasına girmeden reddedeceği açıktır⁵⁰².

Önceki başvurunun esasına girilmeksizin usulden reddedilmesi durumunda ise Anayasa Mahkemesi tarafından esasa girilmeksizin bir karar verilmiş olduğundan dolayı aynı konuda yeni bir başvuru yapılabilmesi mümkündür. Fakat bu gibi

⁴⁹⁹ AYM, Birinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2012/1296, K.T: 26/6/2013

⁵⁰⁰ AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 27

⁵⁰¹ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 380

⁵⁰² Hüseyin Ekinci, "Kabul Edilebilirlik Kriterleri", *Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi)*, Editör: Musa Sağlam, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Avrupa Konseyi, 2013, s. 156, ("Kabul Edilebilirlik Kriterleri")

durumlarda 30 günlük başvuru yapılması şartı bulunduğundan, ikinci bir başvurunun yapılabilmesi pratikte pek mümkün gözükmemektedir. Zira yeni yapılan başvuru, süre yönünden kabul edilemez bulunacaktır⁵⁰³.

Anayasa Mahkemesi de bu konuda bir çok karar vermiştir. Mahkeme bu kararlarda, başvurucunun daha önce yaptığı bireysel başvurusunun, zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle reddedildiğine ve bu kararın kesin nitelikte olduğuna; başvurucunun, ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü mahkeme kararının ve ihlal iddialarının daha önce Mahkemece incelenip reddedilen bireysel başvurusu ile aynı olduğuna; başvurucunun mahkûmiyet kararına konu olan asıl dava yönünden başvurusunun "*mükerrer başvuru*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵⁰⁴.

Anayasa Mahkemesinin mükerrer başvuruya ilişkin verdiği kararlar incelendiğinde; önceki başvuruların "*zaman bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez bulunduğu, aynı konuya ilişkin yeni başvurunun da mükerrer başvuru olması nedeniyle reddedildiği görülecektir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılabilmesi için 30 günlük süre şartı bulunması karşısında Anayasa Mahkemesinin dava dosyalarını inceleme hızı da dikkate alındığında aynı konuda da olsa pratikte yeni başvuruların süre yönünden (otuz gün kuralı) reddedileceği açıktır. Bunun tek istisnası önceki başvurunun zaman bakımından kabul edilemez bulunmasıdır. Bu durumda yeni başvuruda zaman bakımından yetki dışında kalacağından ve aynı konuda ikinci kez kabul edilemezlik kararı verileceğinden dolayı hiyerarşik sıralamada üstte bulunan "*mükerrer başvuru*" yönünden kabul edilmezlik kararı verilebilecektir.

Anayasa Mahkemesine süresi içinde aynı konuya ilişkin olarak iki başvuru yapılması durumunda ise Anayasa Mahkemesince bu iki dosyanın süresinde başvuru yapılması nedeniyle birleştirilmesine karar verilecektir. Zira bu durumda her iki başvurunun da usulüne uygun olarak yapıldığı kabul edilecek ve ancak taleplerin aynı olması durumunda yalnızca birisine karar verilecektir. Her iki başvuruda

⁵⁰³ İkinci, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, s. 156

⁵⁰⁴ AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2013/2318, K.T: 30/6/2014; AYM, Birinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/6172, K.T: 27/10/2014; AYM, İkinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/7401, K.T: 19/2/2014; AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2013/5319, K.T: 30/6/2014; AYM, Birinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/5044, K.T: 30/9/2014

taleplerin farklı olması durumunda ise süresi içinde yapılmış başvurular olması nedeniyle her bir talep hakkında ayrı ayrı karar verilmesi gerekmektedir.

VI. ANAYASA MAHKEMESİNİN YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLMEZLİK NEDENLERİ

A. Kişi Bakımından Yetki (Rationae Personae)

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, herkesin⁵⁰⁵, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AIHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından⁵⁰⁶, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği; 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvurunun ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabileceği belirtilmiştir; (2) numaralı fıkrasında, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacağı, özel hukuk tüzel kişilerinin sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabileceği; (3) numaralı fıkrasında ise yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapamayacakları hüküm altına alınmıştır⁵⁰⁷.

Bu kurallar karşısında bir bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirilebilmesi için öncelikle başvurucunun dava ehliyetinin bulunması diğer bir deyişle mağdur statüsünün bulunması gerekmektedir⁵⁰⁸. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin kişi yönünden yetkisinin belirlenebilmesi için

⁵⁰⁵ Oder, Anayasa'da çok daha kucaklayıcı ve kavrayıcı "herkes" öznesine yer verilirken, 6216 sayılı Kanun'da "herkes" in aslında oldukça daraltıcı manada somutlaştırıldığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz Bertil Emrah Oder, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 91, ("Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları")

⁵⁰⁶ Federal Alman Anayasası'nda da yer alan kamu gücü kavramı, en geniş anlamda yasama, yürütme ve yargı organlarının işlemlerini kapsamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuş, s. 77; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 24; Tögel, s. 65; Benda-Klein, s. 147; Nalbant, s. 235; Korkmaz, kamu gücünün, yasama, yürütme ve yargı organları ile onların denetim ve gözetimi altında bulunan merciler olduğunu; kamu gücünün taşıyıcısı olan bu mercilerin ise kamu gücünü kullanarak işlem yaptıklarını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, s. 133;

⁵⁰⁷ Kamu gücü davranışı bir eylem ya da işlem gibi olumlu bir davranış olabileceği gibi yapılması gereken bir eylem ya da işlemin yapılmaması biçiminde olumsuz bir davranış da olabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz, Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 42

⁵⁰⁸ İbrahim Çınar, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü", Editör: Musa Sağlam, *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Avrupa Konseyi, 2013. s. 165, ("Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü")

öncelikle mağdurluk statüsünün, sonrasında da bireysel başvurunun kime karşı yapılmasının gerektiği ve de bireysel başvuruda bulunabilecek kişilerin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

1. Mağdur

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, herkesin, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AIHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği belirtilmiş; 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvurunun ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabileceği hüküm altına alınmıştır⁵⁰⁹.

Bu kurallara göre, anılan kurallarda bir kişinin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmesi için dört temel şartın birlikte bulunması gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır⁵¹⁰:

- Başvuruya konu edilen ve ihlale yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem veya işleminden ya da ihmalinden dolayı, başvuruçunun "güncel bir hakkının ihlal edilmesi"⁵¹¹.

⁵⁰⁹ İkinci, bireysel başvuru açısından mağduru, "Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AIHS kapsamındaki herhangi biri kamu gücü eylemi nedeniyle, kişisel olarak ve doğrudan etkilenen gerçek ve tüzel kişiye denir." biçiminde tanımlamakta olup bu nitelikteki hakkı belirtilen biçimde etkilenmemiş olan kişinin mağdur sıfatıyla dava ehliyetine sahip olmadığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İkinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 140

⁵¹⁰ AYM, İkinci Bölüm, 2013/1977, K.T: 9/1/2014, § 42 ve 43

⁵¹¹ Güncellik şartının yerine gelmesi için bireysel başvuruya başvurulduğu ve karar verildiği anda başvuruya konu kamu gücü eylem, işlem veya ihmalinin güncel olarak varolması gerekmektedir. Bu nedenle örneğin, kişiler gelecekte yürürlüğe girecek bir kanunun temel hak ve özgürlükleri ihlal edeceği iddiasıyla bireysel başvuruya başvuramayacaklardır. Ancak Federal Alman Anayasa Mahkemesi, mühendislik fakültesinde okuyan öğrencilerin mezun olmalarından sonra mühendis ünvanını kullanamayacaklarını düzenleyen bir kanuna karşı, bu kanunun öğrencilerin motivasyonlarını ve karar verme yeteneklerini etkilediği gerekçesiyle, henüz mezun olmayan öğrencilerin başvurusunu kabul etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serap Aydın, "Türk Hukuk Sisteminde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 80, Nisan 2013, s. 19, ("Bireysel Başvuru"); Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 33; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 138; Adnan Deynekli, "Yargıtay'ın Anayasa Şikâyetine Bakışı", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 81; Bilir, mağdur kavramı için gerekli şartlardan birisinin de mağduriyetin gerçek, doğmuş, somut ve güncel olması gerektiğini; dolayısıyla başvuruda bulunan kişinin ileri sürdüğü insan hakkı ihlalinin gerçek mağduru olması ve bu nedenle de

- Bu ihlalden dolayı kişinin “*kişisel olarak*”⁵¹² ve “*doğrudan*”⁵¹³ etkilenmiş olması.

- Bunların sonucunda kendisinin “*mağdur*” olduğunu ileri sürmesi⁵¹⁴.

- Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamında bir hakkın doğrudan etkilenen kişi durumunda olunması.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruda “*mağdur*” kavramını, tıpkı AİHM'de olduğu gibi davanın her aşamasında değerlendirmekte ve bu statünün bütün bir yargılama boyunca devam etmesi gerektiğini belirtmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda, mağdurluk statüsü bütün bir yargılama boyunca

---

korunan bir hukuki yarara sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Bilir, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2006, Cilt: 55, Sayı: 1, s. 146, (“14 Nolu Protokol”); Çınar, güncellik şartının, bireysel başvuruya konu eylem, işlem veya ihmalin başvuruca ne zaman uygulandığı ya da uygulanacağı konusuyla ilgili olduğunu ve bireysel başvurunun yapılması sırasında bunun mevcut olması gerektiğini; dolayısıyla başvuruca temel haklarının ihlal edilip edilmediğinin her başvuruda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Çınar, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı İle Mahkemenin Kişi Bakımından Yargı Yetkisi Konusunda Verdiği Kararlar”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1299-1300, (“*Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*”)

⁵¹² Kişisellik şartının yerine gelmesi için başvuruya konu kamu gücü eylem, işlem veya ihmalden dolayı kişinin bizzat etkilenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kişi, başkasının mağduriyeti ile ilgili olarak bireysel başvuruda bulunamaz. Bkz. Şirin, s. 384; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 32; Korkmaz, s. 103; Çınar, anayasa mahkemelerinin içtihat ve uygulamalarıyla kişisellik şartının geliştiğini; buna göre şikâyet konusu eylem, işlem ya da ihmalden bireysel başvuruda bulunan kişinin etkilenmesinin gerektiğini, diğer bir deyişle başvuruca bizzat kendi haklarının söz konusu ihlalden etkilenmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1297

⁵¹³ Doğrudanlık şartının yerine gelmesi için kişinin kamu gücü işlem, eylem ya da ihmalden dolayı doğrudan etkilenmesi, araya başka bir eylemin girmemesi gerekmektedir. Yani hangi kamu gücü eylemi ya da işlemi yahutta ihmali için bireysel başvuruda bulunuluyorsa ihlalin doğrudan bu işlem, eylem ya da ihmalden kaynaklanması gerekmektedir. Federal Alman Anayasa Mahkemesine göre, doğrudanlık, herhangi bir aracı işleme gerek olmaksızın bir kanunun başvuruca haklar alanına etkide bulunmasıdır. Eğer bir kanun bireye uygulanması için idari bir işleme ihtiyaç duyuyorsa doğrudanlık koşulu gerçekleşmemiş olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, *Bireysel Başvuru*, s. 19; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 33; Kendisinin doğrudan bir temel hak ve özgürlüğü ihlal edilmeyen gerçek veya özel hukuk tüzel kişinin, başkalarına yönelik ihlal iddiasıyla başvuru yapabilmesi mümkün değildir. Ancak Federal Alman Anayasa Mahkemesi, kendi temel hak ve özgürlüğü ihlal edilmemiş bile olsa bazı kişilere, sınırlı olarak ve başvuruca kendi koşullarına göre bireysel başvuru hakkı tanımıştır. Örneğin, iflas yöneticileri ve vasiyeti tenfiz memurları böyledir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 59

⁵¹⁴ Bir kişinin kişisel olarak doğrudan ve güncel bir hakkının ihlal edildiğini ispatlaması durumunda kişinin mağdur olduğu kabul edilmelidir. Göztepe bu durumu “*hukuki yarar*” olarak ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 67

devam etmesi gerektiğini; somut olayda başvuru tarafından bireysel başvuruda bulunulduktan sonra hakkında yakalama emri çıkartılmasına dayanak yapılan 5275 sayılı Kanun'un 105/A maddesinin (7) numaralı fıkrasının (b) bendinin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması üzerine İnfaz Hâkimliği tarafından başvuru hakkındaki yakalama emrinin geri alındığını, sözü geçen kuralın Anayasa Mahkemesinin 26/12/2013 tarihli kararı ile iptal edildiğini, Anayasa Mahkemesince, başvuru aleyhine verilen koşullu salıverilme kararının geri alınması kararının ve yakalama emrinin infaz edilmesinin bir müdahale oluşturacağı özü itibariyle kabul edilerek sözü geçen kuralın iptal edilmiş ve İnfaz Hâkimliğince başvuru hakkındaki yakalama emrinin geri alındığını, böylece başvuru Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik müdahalenin giderilmiş olması nedeniyle başvuru mağdurluk statüsünün sona erdiğini belirterek başvurunun, başvuru "*mağdurluk statüsünü kaybetmiş olması*" nedeniyle düşmesine karar vermiştir⁵¹⁵.

Yine Anayasa Mahkemesi bir başka kararında, bir başvurunun kabul edilebilmesi için başvuru sadece mağdur olduğunu ileri sürmesi yeterli olmadığını, başvuru ihlalden doğrudan etkilendiğini yani mağdur olduğunu göstermesi veya mağdur olduğu konusunda Anayasa Mahkemesini ikna etmesi gerektiğini, bu itibarla, mağdur olduğu zannı veya şüphesinin de mağdurluk statüsünün varlığı için yeterli olmadığını⁵¹⁶, başvuru konusu Antalya 5. Asliye Ceza Mahkemesinin 19/6/2012 tarihli ek kararı ile ertelenmiş cezanın aynen infazı için yapılan yeni ihbar hakkında işlem yapılmasına yer olmadığına ilişkin kararın, başvuru doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, objektif olarak başvuru zarara uğratan bir karar olmadığını (Antalya 1. Ağır Ceza Mahkemesi itirazı reddetmiş; Yargıtay 2. Ceza Dairesi de temyiz talebinin reddine karar vermiştir.), başvuru ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü mahkeme kararından kişisel olarak etkilenmesi mümkün olmadığını anlaşıldığını belirtilerek, başvuru diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵¹⁷.

⁵¹⁵ AYM, Birinci Bölüm, *Fetih Ahmet Özer Başvurusu*, B.N: 2013/6179, K.T: 20/3/2014, § 30 ilâ 32

⁵¹⁶ Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Musa Erdem ve Diğerleri Kararı*, B.N: 2013/1845, K.T: 7/11/2013, § 23 ve 24

⁵¹⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Onur Doğanay Başvurusu*, B.N: 2013/1977, K.T: 9/1/2014, § 45 ilâ 47

Kural olarak başvuru sahibinin AİHM'e başvurabilmesi için AİHS ve ek protokolleriyle korunan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi, doğrudan/gerçek mağdur olunması ve başvurunun karara bağlanmasına kadar mağduriyetin devam etmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle başvuru sahibi, AİHS ve ek protokollerde yer alan haklarının AİHS'e taraf bir devlet tarafından ihlal edilmesi nedeniyle mağdur olduğunu ileri sürebilir olmalı, ihlalin giderilmemiş olması ve karar anına kadar da güncelliğini muhafaza etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bireysel başvuruda bulunan başvuru sahibinin ileri sürdüğü hak ihlalinin gerçek mağduru niteliğini haiz olması ve bu çerçevede korunan bir hukuki yarara sahip olması gerekir⁵¹⁸. Ancak başvuru sahibinin ileri sürülen ihlalden dolayı zarar görmüş olması zorunlu değildir⁵¹⁹. Buna göre, ulusal hukukta tanınan ama AİHS'de tanınmayan bir hak yönünden AİHM'e başvuru yapılamayacaktır⁵²⁰.

AİHM kararlarında "mağdurluk statüsü", kamu düzeninden kabul edilmektedir. Bu nedenle AİHM kararlarında, bir başvuru sahibinin söz konusu ihlalin mağduru olup olmadığı hususu AİHM önündeki yargılamanın bütün aşamalarında resen incelenmektedir. Hâl böyle olunca AİHM, yargılamanın her aşamasında tarafların talebi/itirazı olsun olmasın mağduriyetin hâlen devam edip etmediğine ya da mağduriyetin ortadan kalkıp kalkmadığına ilişkin olarak incelemeyi kendiliğinden yapmaktadır⁵²¹.

AİHM kararlarına göre aşağıdaki sebeplerle, bir başvuru kişi bakımından kabul edilmez bulunmaktadır:

- Başvuru sahibi, AİHS'in 34. maddesi bakımından taraf ehliyetinden yoksun ise,

⁵¹⁸ Faruk Bilir, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvurularda Önemli Bir Zarara (Önemli Bir Dezavantaja Uğrama) Kriteri", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 16, Özel Sayı: 1, s. 93, ("Önemli Bir Dezavantaja Uğrama"); Baysal da benzer bir görüşle başvuru sahibinin şikayete konu eylem ya da ihmalden doğrudan etkilenmediği sürece veyahutta şikayete konusu eylem veya ihmalden etkilenme riski bulunmadığı sürece başvuru sahibinin AİHS'in 34. maddesi kapsamında mağdur olduğunu ileri süremeyeceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Baysal, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda Mağdur Kavramı", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 70. Yıl Armağanı, Haziran 2015, Ankara, s. 203, ("Mağdur Kavramı")

⁵¹⁹ Nalbant, s. 229

⁵²⁰ Mehmet Akif Poroy, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Başvuru sahibi ve Mağdurluk Statüsü", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 66, 2006, s. 125

⁵²¹ Musa Sağlam, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı", Ar-İç Birimi Tarafından Hazırlanmış Yayınlanmamış Bilgi Notu, s. 2, ("Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı")

- Başvurucu, iddia edilen ihlalin mağduru olduğunu gösteremiyorsa,
- Başvuru bireye karşı yapılmışsa,
- Başvuru AIHS’i onaylamamış bir devlete karşı veya doğrudan AIHS’e katılmamış uluslararası bir örgüte karşı yapılmışsa,
- Şikâyete dayalı devletin onaylamamış olduğu bir AIHS’e ek bir Protokol ile ilgiliyse⁵²².

2. Soyut Dava Açma Hakkı (Actio Popularis/Yurttaş Şikâyeti)

Bir kanun hükmüne karşı herhangi bir bireyin başvurusuna (hakkı korunsun ya da korunmasın)⁵²³ imkân veren actio popularis ya da yurttaş şikâyetidir. Actio popularis uygulanan ülkelerde bireysel başvurulardan farklı olarak vatandaşlar, başvuru yapılan yasal düzenlemeyle ilgili olarak herhangi kişisel bir menfaat ilişkisi içinde olmasalar dahi bu yasal düzenlemenin anayasaya aykırılığı iddiasıyla anayasa mahkemesine başvuru hakkına sahiptirler. Dolayısıyla bu davalarda, bireylerin yaptığı başvurular bir tür soyut norm denetimi ile sonuçlanmaktadır⁵²⁴. Bu bakımdan, bireysel başvuruda kişisel menfaat, actio populariste ise kamu yararı ön plandadır⁵²⁵.

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinde kimlerin bireysel başvuru yapabileceği sayılmıştır. Anılan Kanun'un (1) numaralı fıkrasına göre, bir kişinin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmesi başvuruya konu edilen ve ihlale yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem veya işleminden ya da ihmalden dolayı, başvurusunun "*güncel bir hakkının ihlal edilmesi*"; bu ihlalden dolayı "*kişisel olarak*" ve "*doğrudan*" etkilenmiş olması ve bunların sonucunda başvurusunun kendisinin mağdur olduğunu ileri sürmesi gerekmektedir⁵²⁶. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesine actio popularis başvurusunda bulunabilme imkânı bulunmamakta olup

⁵²² AIHM Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 44

⁵²³ Ekmekçi, s. 16

⁵²⁴ Péter Paczolay, "Anayasa Şikâyeti: Bir Karma Çözüm mü?", (Erişim) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/peterpaczolay.pdf, 25.1.2015

⁵²⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 82; Aliyev, s. 37; Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 148

⁵²⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Fetih Ahmet Özer Başvurusu*, B.N: 2013/6179, K.T: 20/3/2014, § 21

kamu gücünün eylem, işlem ya da ihmali nedeniyle başvuru sahibinin doğrudan etkilenmesi gerekmektedir⁵²⁷.

Ancak kanaatimizce her ne kadar 6216 sayılı Kanun'da *actio popularis* niteliğinde bir başvuru imkânı sunmamış ise de ihlal konusu kamu gücü işleminin bir kanundan kaynaklanması durumunda bunun incelenmeyeceği anlamına gelmemelidir. Eğer söz konusu kanun hükmü hiç bir işleme gerek kalmadan yürürlüğe girmekle birlikte doğrudan kişiler üzerinde etki yapıyorsa, bu kanunun sonucuna karşı bireysel başvuruda bulunulabilmelidir⁵²⁸.

Anayasa Mahkemesi bir kararında, kendilerinin belirli bir işlemde doğrudan etkilenme tehdidiyle ya da tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını ve dolayısıyla potansiyel olarak mağdur olduklarını iddia eden başvuru sahipleri ile yalnızca ulusal hakları değiştirmeyi veya toplumun menfaatinin korunmasını amaçlayan başvurular arasında dikkatli bir ayırım yapılması gerektiğini, "*halk davası*" (*actio popularis*) olarak isimlendirilen başvurulara bireysel başvuru hakkı tanınmadığını, dolayısıyla bireylerin, kendi bireysel haklarının ihlal edildiğini ileri sürmeksizin, toplumun menfaatlerinin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma haklarının bulunmadığını belirterek başvurunun "*kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle*" kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵²⁹. Bu kararda Anayasa Mahkemesi, YSK'nın, Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin söz konusu kararlarının siyasi bir parti olan başvuru sahibinin (Liberal Demokrat Parti) tüzel kişiliğine ait haklarına bir müdahale oluşturduğundan bahsedilemeyeceğine; dolayısıyla YSK kararları nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmeyen başvuru sahibinin, bireysel başvuru yapma hakkının bulunmadığına vurgu yapmıştır⁵³⁰.

⁵²⁷ Aliefendioğlu, s. 58

⁵²⁸ Benzer görüş için bkz. Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 207

⁵²⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Atilla Kart ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu*, B.N: 2014/13634, K.T: 8/9/2014, § 24; AYM, İkinci Bölüm, *Sabri Ergül Başvurusu*, B.N: 2014/13625, K.T: 8/9/2014, § 20; AYM, Birinci Bölüm, *Mahmut Tanal (2) Başvurusu*, B.N: 2014/11438, K.T: 23/7/2014, § 20; AYM, İkinci Bölüm, *Mahmut Tanal Başvurusu*, B.N: 2014/11368, K.T: 23/7/2014, § 20; AYM, İkinci Bölüm, *Liberal Demokrat Parti Başvurusu*, B.N: 2014/11268, K.T: 23/7/2014, § 18

⁵³⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Liberal Demokrat Parti Başvurusu*, B.N: 2014/11268, K.T: 23/7/2014, § 20

Yine Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun, 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un geçici 2. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca Çanakkale ili, Merkez ilçe, Kumkale Belediyesinin tüzel kişiliğinin ilk mahalli idareler genel seçiminden geçerli olmak üzere kaldırılarak köye dönüşecek olması nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda, başvuruçunun, güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilendiğine ilişkin güçlü ve ikna edici gerekçeler ileri sürmeksizin 6360 sayılı Kanun uyarınca ikamet ettiği beldenin köye dönüştürülmesi nedeniyle eğitim, sağlık, ulaşım, çevre gibi temel kamu hizmetlerine erişimde sorun yaşayabileceği ihtimalinden bahsettiğini, buna karşılık anılan Kanun'un, yalnızca mahalli idare birimi değişikliği öngörmekte olup başvuruçunun belirttiği kamu hizmetlerine erişim ile ilgili bir sonuç meydana getirmediğini, kaldı ki bahsedilen kamu hizmetlerinin, bir yerleşim yerinde belediye kurulmasına bağlı olmaksızın ilgili idari birimlerin yerine getirmeleri gereken hizmetler olduğunu, bu nedenle başvuruçunun salt söz konusu düzenleme nedeniyle “*güncel ve kişisel bir hakkının*” ihlal edildiğinden bahsetmenin mümkün olmadığını belirtmiş ve başvuruçunun “*konu yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵³¹.

Anayasa Mahkemesine 6360 sayılı Kanunla ilgili olarak dört yüz kadar bireysel başvuruda bulunulmuştur. Başvurulara bakıldığında başvuruların anılan Kanunla kapatılacak olan köy ya da belediyede oturan kişilerce yapılmış olduğu ve bu kişiler ikamet ettikleri yerlerdeki köy ya da belediye statüsünün kaldırılacak olması nedeniyle mağdur olduklarını ciddi bir biçimde ispat etmeye gayret gösterdikleri görülmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararda bu kişilerin anılan Kanunla yapılan düzenlemeyle mağdur olup olmadıklarını incelememiştir. Kabul edilmezlik hiyerarşisi bakımından üst sırada yer alan ve mağdur statüsü olmayan başvuruçular yönünden “*kişi bakımından yetkisizlik*” kararı verilmesi gerektiği hâlde hiyerarşide daha alt sırada yer alan “*konu bakımından yetkisizlik*” yönünde karar verilmesi doğru değildir⁵³².

AIHM'in de taraf devletlerin çıkarttığı bir kanuna ya da bir önleme karşı kişiler tarafından yapılan soyut başvurulara bakma yetkisi bulunmamaktadır. Zira

⁵³¹ AYM, İkinci Bölüm, *Süleyman Erte Başvurusu*, B.N: 2013/469, K.T: 16/4/2013, § 18 ve 19

⁵³² Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1323-1324

savunmalara rağmen AİHM, kanunların varlıklarının başvuranların özel hayatlarını olumsuz şekilde etkilediğini, zira bir gün haklarında ceza davası açılacağı endişesi ile yaşadıklarını tespit ettiğini ve başvuru sahiplerinin kanunlardan doğrudan etkilenebiliyor sayılabileceğini belirtmiştir. Netice olarak başvuru sahiplerinin, *actio popularis* başvurusu yapmadıklarına ve başvuranların mağdur statüsüne sahip olduklarına karar verilmiştir⁵⁴¹.

3. Mağdurun Çeşitleri

a. Doğrudan Mağdur

6216 sayılı Kanun'un "*Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar*" başlıklı 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem veya ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen kişi, mağdur konumundadır. Ancak bireysel başvuruda bulunacak mağdur durumundaki kişinin, başvuru konusu yaptığı kamu gücü işlemi, eylemi ya da ihmali nedeniyle ya kişisel olarak mağdur olduğunu ya da başvuru ile arasında şahsi ve özel bir bağ bulunduğunu ispat ederek doğrudan etkilendiğini ispat etmesi gerekmektedir⁵⁴².

AİHM'in 34. maddesinde, AİHS'nin veya protokollerinde tanınan haklarının sözleşmeciler tarafından biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişinin AİHM'e başvurabileceği öngörülmüştür. Ancak AİHM'e başvurabilmek için kişinin mağdur olduğunu ileri sürmesi yeterli olmayıp kişinin, mağdur olmasının yanında ihlale konu eylem veya ihmalden doğrudan etkilenebilir olması da gerekmektedir⁵⁴³. Diğer bir anlatımla başvuru sahiplerinin, başvuruya konu hak ihlalinin kendisini kişisel olarak etkileme ihtimaline dair makul ve ikna edici deliller ortaya koyması gerekli olup bu konudaki basit bir şüphe veya varsayım/çıkarım yeterli değildir⁵⁴⁴.

⁵⁴¹ Erdal-Bakırcı, s. 69

⁵⁴² AYM, Birinci Bölüm, *Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği Başvurusu*, B.N: 2012/95, K.T: 25/12/2012, § 21; AYM, Birinci Bölüm, *Gülseren Gürdal ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/1115, K.T: 5/12/2013, § 24 ve 25; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 90-91; Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 775

⁵⁴³ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 208; AİHM Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 13; Kılınç, *Kabul Edilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 629

⁵⁴⁴ D. J. Harris-M. O'boyle-E. P. Bates-C. M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Avrupa Konseyi, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, 2013, s. 820; AYM'nin kararları da bu yöndedir. Örneğin bkz.

Ancak AİHM, bizzat mağdur tarafından başvuruda bulunulması gerektiği yönündeki anılan AİHS hükmünü kararlarında geniş olarak yorumlayarak bazı durumlarda olayın mağduru ile başvuruda bulunan kişi arasında özel bir bağ bulunmasını yeterli görmektedir⁵⁴⁵.

Örneğin, *İlhan/Türkiye*⁵⁴⁶ kararında AİHM, jandarma tarafından gözaltına alınırken başına dipçikle vurulan ve bunun sonucunda beyinde meydana gelen zararın uzun süreli hafıza zayıflığına neden olan mağdurun kendisinin yerine kardeşinin yaptığı başvuruyu kabul etmiş ve işkence yasağının ihlal edildiğini tespit etmiştir⁵⁴⁷. Aslında bu durumun aksinin kabulü, AİHS'in 2. maddesi tarafından sağlanan korumanın etkisiz kalması sonucunu doğururdu. Zira, ölmüş olan ya da kayıp olan bir kişinin bizzat AİHM'e başvuru yapmasına imkân bulunmamaktadır⁵⁴⁸.

AİHM bu kararda, AİHS'in sistemi içerisinde 34. maddenin "*actio popularis*"e izin vermediğini, ihlal iddialarının gerçek mağdur tarafından yapılmasının gerektiğini ancak, davanın özel koşulları gözetildiğinde, ihlale uğrayan kişinin başvurunun yapıldığı sırada böyle bir başvuruyu yapamayacak olması durumunda gerçek mağdurun başvuru yapması gerektiği yönündeki kuralı genişletmiş (hak ihlaline uğrayan ve lehine başvuru yapılan kişinin böyle bir başvuru yapılmasına sonradan müsaade ettiğine dair bir yetki mektubunu AİHM'e bildirmiş olması da dikkate alınmıştır) ve başvurucu yerine kardeşinin yaptığı başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁵⁴⁹.

Yine AİHM, *Y.F./Türkiye*⁵⁵⁰ davasında da gerçek mağdurun başvuru yapması gerektiği kuralını genişletmiş ve eşinin yerine yapılan başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. Bu davada başvuran, eşinin rızası alınmadan jinekolojik muayene yapıldığını ve bunun AİHS'in 8. maddesinin anlamı dâhilinde özel hayatın

---

AYM, İkinci Bölüm, *Onur Doğanay Başvurusu*, B.N: 2013/1977, K.T: 9/1/2014, § 45 ilâ 47; Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 208

⁵⁴⁵ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 208-209

⁵⁴⁶ AİHM, *İlhan/Türkiye*, B.N: 22277/93, K.T: 27/6/2000

⁵⁴⁷ Cengiz Başak, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında, Gözaltında İnsan Hakları İhlalleri", (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/284/2591.pdf>, 28.1.2015, s. 52; Poroy, s. 126

⁵⁴⁸ Erdal-Bakırcı, s. 70

⁵⁴⁹ Poroy, s. 126

⁵⁵⁰ AİHM, *Y.F./Türkiye*, B.N: 24209/94, K.T: 22/7/2003;

korunması hakkına müdahale teşkil ettiğini iddia etmiştir⁵⁵¹. AİHM, “Mağdurun yakın bir akrabası olarak eşinin, özellikle bu davanın özel şartlarında eşinin içinde bulunduğu hassas durum gözönüne alındığında, Sözleşme maddelerinin ihlali hakkında başvuru yapmaya hakkı olduğunu belirtmiştir. (bkz. İlhan/Türkiye Kararı, no 22277/93, prg. 55, AĞHM 2000- VII). Mahkeme, bu dava ile ilgili olarak, başvuranın eşinin 8. madde ile korunan haklarına yapılan müdahaleyi inceleyecektir.” biçiminde karar vererek başvuruyu incelemiştir⁵⁵².

AİHM bir başka başvuruda da⁵⁵³, ölen kişinin yakınlarının mağdur sıfatıyla başvuru yapmasını kabul etmiştir. Terör örgütü üyesi olduğu gerekçesiyle cezasını çekmekte olan tutuklu ve mahkûmlar ile güvenlik kuvvetleri arasında çıkan bir çatışmada başvuru yapanın yakını vefat etmiş ve AİHM’e mağdur sıfatıyla başvuru yapmışlardır. Hükümet, başvuru yapanın mağdur sıfatını taşıyamaması nedeniyle başvurunun reddine karar verilmesini talep etmiştir. AİHM, AİHS’in temel hak ve ihlallerinden kaynaklanarak mağdur durumuna düşen kişilere somut ve pratik bir güvence vermek amacıyla olduğunu; meydana gelen ölümün hak ihlali yaptığı ileri sürülen devletin sorumluluğu altına girdiğini ve başvuru yapanın (anne-baba, kardeş ve yeğen) olması nedeniyle mağdur olduklarını ileri sürebileceklerini; bu kişilerin ihlal nedeniyle kişisel olarak etkilendiklerini ve mağdur olduklarını belirterek hükümetin itirazını yerinde görmemiştir⁵⁵⁴.

AİHM’nin kararlarına bakıldığında, kişinin yalnızca mağdur olduğu düşüncesinin veya şüphesinin, mağdurluk stütüsünün varlığı için yeterli olmayıp mağdurluk iddiasının yanısıra başvuru yapanın şikâyet edilen ihlalden de doğrudan etkilenebileceği gerektiği anlaşılmaktadır⁵⁵⁵. Nitekim AİHM İlhan/Türkiye⁵⁵⁶ kararında, başvuru yapan kişilerin şikâyetçi oldukları durumdan doğrudan etkilendiklerini göstermeleri gerekmekte olduğunu belirtmiştir⁵⁵⁷.

AİHM, Salman/Türkiye⁵⁵⁸ kararında da, polis tarafından gözaltında bulunduğu sırada işkence yapılması sebebiyle vefat eden kişinin karısı tarafından;

⁵⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.kararara.com/aihm/turkce3/aihm11801.htm>, 28.1.2015

⁵⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/hudocctr.html>, 28.1.2015

⁵⁵³ AİHM, Ceyhan Demir ve diğerleri/Türkiye, B.N: 34491/97, K.T: 13.1.2005; Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/34491_97.pdf, 6.4.2015

⁵⁵⁴ Poroy, s. 127

⁵⁵⁵ Çınar, Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü, s. 210

⁵⁵⁶ AİHM, İlhan/Türkiye, B.N: 22277/93, K.T: 27/6/2000

⁵⁵⁷ Erdal-Bakırcı, s. 70

⁵⁵⁸ AİHM, Salman/Türkiye, B.N:21986/93, K.T: 27.6.2000

*Timurtaş/Türkiye*⁵⁵⁹ davasında ise askerler tarafından götürülen ve sonrasında kaybolan kişinin babası tarafından yapılan başvuruyu kabul etmiş ve başvuruların esasları hakkında karar vermiştir⁵⁶⁰.

b. Dolaylı Mağdur

Bir eylem veya ihmal, bir veya birden fazla kişiyi doğrudan mağdur edebileceği gibi bu mağdurla yakın ilişkisi olan başka kişileri de dolaylı olarak etkileyebilir⁵⁶¹. Diğer bir ifadeyle dolaylı mağdur, mağdur ile arasında yakın bir ilişki/bağ bulunan kişinin, kendi hakları doğrudan etkilenmemesine karşın mağdur durumuna düşmesini ifade etmektedir⁵⁶². Örneğin kaybolan ya da sınır dışı edilen kişilerin yakınları, doğrudan mağdur yanında, bu eylemlerden dolaylı olarak etkilenmektedirler⁵⁶³. Ancak bu gibi durumlarda başvuru yapan ile başvuruya konu olan olayın doğrudan mağduru çok sıkı bir ilişki içerisinde bulunması gerekir⁵⁶⁴.

Anayasa Mahkemesi başvuruların, yakınları Selman'ın 9/11/2011 tarihinde Van ilinde meydana gelen depremde otel enkazında kalarak vefat ettiğini ve hukuk yollarına başvurmalarına rağmen sonuç alamadıklarını belirterek, yaşam hakkının ve hak arama hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürdükleri başvuruda, 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenlerin bireysel başvuru hakkına sahip olduklarının kurala bağlandığını, yaşam hakkının doğal niteliği gereği, yaşamını kaybeden kişiler açısından bu hakka yönelik bir başvurunun ancak yaşanan ölüm olayı nedeniyle mağdur olan ölen kişilerin yakınları tarafından yapılabileceğini, başvuruların, başvuru konusu olayda ölen kişinin eşi, çocukları ve kardeşleri olduğunu, bu nedenle başvuru ehliyeti açısından bir eksiklik bulunmadığını belirterek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁵⁶⁵.

⁵⁵⁹ AIHM, *Timurtaş/Türkiye*, B.N: 23531/94, K.T: 13.6.2000

⁵⁶⁰ Erdal-Bakırcı, s. 70

⁵⁶¹ Erdal-Bakırcı, s. 71; Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 211

⁵⁶² Anayurt, s. 187; Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 322

⁵⁶³ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 92

⁵⁶⁴ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 211; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 92

⁵⁶⁵ AYM, Birinci Bölüm, *Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2012/752, K.T: 17/9/2013, § 41

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında, Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneğinin üyelerinin haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Mahkeme, “...bireysel başvuruda bulunacakların, başvuruya konu ettiği kamu gücü işlemi, eylemi ya da ihmali nedeniyle ya kişisel olarak doğrudan etkilenmiş olması ya da başvurucu ile doğrudan mağdur arasında şahsi ve özel bir bağ bulunması gerekir.” diyerek özel hukuk tüzel kişisi olan başvurucu Derneğin mağdur sıfatı taşımadığına karar vererek, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵⁶⁶.

AİHM kararlarına bakıldığında ise Mahkemenin, başvurucu ile doğrudan mağdur arasında şahsi ve özel bir bağ bulunması hâlinde, dolaylı mağdur kabul edilen başvurucunun yaptığı başvuru kabul edilmektedir⁵⁶⁷. AİHM’in iki oğlunun kaybolması ve kendilerine ne olduğunun bulunmaması olayı ile ilgili olarak babanın yaşadığı acı ve üzüntü nedeniyle babayı⁵⁶⁸, kardeşlerden birinin vefatı sebebiyle kardeşi⁵⁶⁹, gözaltındayken kaybolan kişinin annesini⁵⁷⁰, ölenin yeğenini⁵⁷¹ mağdur olarak kabul etmiştir⁵⁷². Ancak AİHM her durumu kendi koşullarına göre incelemektedir. Nitekim AİHM bir başka başvuruda gözaltında kayıp olan kişinin kardeşinin başvuru yapması üzerine başvuru yapan kardeşi mağdur olarak kabul etmeyerek başvuruyu reddetmiştir⁵⁷³.

Anlaşılabacağı üzere AİHM, Anayasa Mahkemesine nazaran mağdur sıfatını daha geniş yorumlamaktadır⁵⁷⁴. Örneğin bir mevzuat hükmünden etkilenen veya etkilenme riski altında olan yahut bu mevzuat hükmünden kaynaklanan davranış değişikliklerinde bulunan kişileri mağdur olarak kabul etmektedir. AİHM’e göre,

⁵⁶⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği Başvurusu*, B.N: 2012/95, K.T: 25/12/2012, § 21

⁵⁶⁷ Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı*, s. 4

⁵⁶⁸ AİHM, *İpek/Türkiye*, B.N: 25760/94, K.T: 14/5/2002 (Bu dava en son Devletin güvenlik güçlerinin elinde görülen iki oğlunun kaybolması üzerine başvuran bir babanın davasıdır. Bu davada başvuran, oğullarının akıbetini öğrenememesinin ve yetkililerin tüm müracaatlarına kayıtsız kalmasının sürekli bir acı ve üzüntü yarattığından şikâyetçi olmuştur.)

⁵⁶⁹ AİHM, *Çelikkilek/Türkiye*, B.N: 27693/95, K.T: 22/6/1999; Poroy, s. 126

⁵⁷⁰ AİHM, *Kurt/Türkiye*, B.N: 24276/94, K.T: 25/5/1998

⁵⁷¹ AİHM, *Yaşa/Türkiye*, B.N: 22495/93, K.T: 2/9/1998

⁵⁷² Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 322

⁵⁷³ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 211; Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı*, s. 4;

⁵⁷⁴ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, geniş olarak söylendiğinde, dolaylı mağdurların, hak ihlalinin etkilenen ya da ihlalin tespitinde menfaati bulunan anne ve babalar ile veliler gibi kişilerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 825

homoseksüel ilişkiyi yasaklayan iç hukuk kurallarının mevcudiyetinin başlı başına homoseksüel olan kişileri mağdur etmektedir ve bu iç hukuk kurallarının uygulanması veya bu kurallara karşı herhangi bir yasal yola başvurulmaması önemli değildir⁵⁷⁵. Aynı şekilde genel olarak yapılan telefon dinlemeleri⁵⁷⁶ ve doğum yapacak kadınlara kürtaj ile ilgili bilgi verilmesi yasağının getirilmesi⁵⁷⁷ de dolaylı mağdurluk için geçerlidir⁵⁷⁸.

Federal Almanya Anayasa Mahkemesi de, eşlerden birinin sınır dışı edilmesi durumunda diğer eşin, çocuğun okuldaki eğitimine ilişkin olarak alınan önlemlerden dolayı ebeveynin, telefonu dinlenen kişiyle telefonla konuşan diğer kişilerin kişisel olarak etkilenmeleri nedeniyle mağdur olduklarına karar vermiştir⁵⁷⁹. Federal Alman Anayasa Mahkemesi ayrıca bir kamu işlemi ile evliliği engellenen nişanlının yanında bu kamu işleminin tarafı olmayan öteki nişanlının da kişisel olarak bu işleminden etkilenmesi nedeniyle bireysel başvurunun tarafı olarak kabul etmiştir. Başka bir başvuruda ise temsil yetkisi temyiz mercii tarafından kaldırılan vekilin (avukatın), asıl davada taraf olmamasına rağmen temyiz mercii tarafından verilen karar avukatlık mesleğini doğrudan etkilediğinden, bireysel başvuruda taraf sıfatının bulunduğu kabul edilmiştir⁵⁸⁰.

c. Potansiyel Mağdur

Bazı durumlarda kişi, bir ihlalin doğrudan mağduru olmamakla birlikte, bireysel başvuru kapsamında korunan temel hak ve özgürlüklerinden birinin veya birden fazlasının ihlal edilmesi tehlikesiyle karşı karşıya gelebilir. Bu durumda kişi, potansiyel mağdur durumundadır⁵⁸¹.

⁵⁷⁵ AIHM, *Johnston ve diğerleri/İrlanda*, B.N: 9697/82, K.T: 18.12.1986

⁵⁷⁶ Baysal, *Mustafa Mağdur Kavramı*, s. 218

⁵⁷⁷ AIHM, *Open Door ve Dublin Well Woman/İrlanda*, B.N: 14234/08 ve 14235/08 , K.T: 29.10.1992; Kararın ayrıntısı için bkz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 218

⁵⁷⁸ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 629-630

⁵⁷⁹ Erdiñç, s. 107; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 61

⁵⁸⁰ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 61

⁵⁸¹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 93; Bilir, potansiyel mağdurun, yasanın ya da uygulamanın varlığı neticesinde gerçekleşen mağdurluk olduğunu; bu nedenle AIHS ile bağdaşmadığı ileri sürülen bir yasanın uygulanması ihtimali ile karşı karşıya kalan kişilerin de mağdur olduğunu kabul edileceğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 323; Baysal potansiyel mağdur kavramını şu şekilde açıklamaktadır: "*Potansiyel mağdurluğu kanun veya bir uygulama henüz birey üzerinde etkisi ortaya çıkmadan onun başvuru yapabilmesine imkân veren bir kavram olarak değerlendirmek mümkündür. Buna göre belli bir önlemin ileride ilgili üzerinde etkisini göstereceği, hatta bazen bunun ciddi ve telafisi güç ya da*

Potansiyel mağdur, kanun ve uygulamalarının henüz uygulanıp temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmeden önce yakın gelecekte uygulanacağı durumlarda kendisinin mağdur olacağını ispat etmelidir⁵⁸². Dolayısıyla başvuru kendisi hakkında uygulanmayan ya da uygulanma ihtimali bulunmayan bir kanuna karşı başvuru yapılması mümkün değildir⁵⁸³.

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, bireysel başvurunun ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabileceği öngörüldüğünden, potansiyel mağdurların bireysel başvuru yapamayacakları söylenebilir.

Nitekim 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin konuyla ilgili olarak madde gerekçesinde de "*Maddeyle, bireysel başvuru hakkına sahip olanlar düzenlenmiştir. Bireysel başvuru hakkı, ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenlere tanınmıştır. Bireysel başvurunun hukuki niteliği, söz konusu işlem ve eylemler nedeniyle ilgilinin şahsına ait bir hakka yönelik mevcut ve doğrudan bir ihlalin varlığını gerektirmektedir. Bu nedenle potansiyel hak iddiasına dayanan ya da başvuranın kendi haklarıyla ilgili olmayan hususlar bireysel başvuru konusu edilemez.*"denilerek kanun koyucu tarafından Anayasa Mahkemesine potansiyel mağdur yoluyla bireysel başvuruda bulunulabilmesi yolu kapatılmıştır.

Ancak doktrinde, kanunun kişilerin hak ve özgürlükleri üzerindeki etkisini hemen göstermemekle birlikte, ilerleyen dönemlerde pek muhtemel olarak gösterebileceği durumlarda kanuna karşı potansiyel mağdurların bireysel başvuru yapabilmesi gerektiği savunulmaktadır⁵⁸⁴.

Potansiyel mağdurluk kavramı, AİHM'in mağdurluğun ağır şartlarını hafifletmek için geliştirdiği bir kavramdır⁵⁸⁵.

---

imkânsız bir zararı doğurabileceği durumlarda, önlemin potansiyel olarak ilgili başvuruda bulunabilecektir." Ayrıntılı bilgi için bkz. Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 217

⁵⁸² Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 211; Özkan, s. 101

⁵⁸³ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 212

⁵⁸⁴ Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 170

⁵⁸⁵ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 211; Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 171; Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı*, s. 3; Özkan, s. 101

AİHM, potansiyel mağdur statüsünü ele alırken, her olayı kendine özgü koşullarına göre değerlendirmekte ve olayın içinde bulunduğu koşullara bakarak doğrudan bir ihlalden şikâyetçi olamayan kişilerin başvurularını da kabul etmemektedir⁵⁸⁶. Örneğin *Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen/Danimarka*⁵⁸⁷ davasında üç aile, kendi çocukları adına, Danimarka devlet okullarında okulların müfredat programında zorunlu olarak çocuklara cinsel eğitim dersi okutulmasını gerektiren yasama ve idari düzenlemeye karşı başvuruda bulunmuşlardır. İlgili düzenlemelerin henüz çocuklara uygulanmamış olmasına rağmen Mahkeme, başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. Mahkeme, tüm mağdurluk gerekleri taşınmasa bile söz konusu düzenlemelerin yakın gelecekte başvuru sahiplerinin çocuklarına uygulanacağı konusunda şüphe bulunmadığını, mağdurluk statüsü için yeterli derecede şartların oluştuğunu belirterek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁵⁸⁸.

AİHM ilke olarak “*actio popularis*”⁵⁸⁹ anlamına gelecek bir “*potansiyel mağduriyet*” kavramını da kabul etmemektedir. AİHM’in “*potansiyel mağduriyeti*” çok istisnai durumlarda ve sıkı şartlarda kabul ettiği, bunun için de başvuru sahiplerinden “*potansiyel mağdur*” olduklarını kanıtlayan güçlü ve ikna edici somut deliller istediği

⁵⁸⁶ Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 171; Musa Sağlam, “Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Bireysel Başvuru Hakkı”, *HUKAB*, Sayı: 8, Ocak-Mart 2014, s. 7, (“*Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*”)

⁵⁸⁷ AİHM, *Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen/Danimarka*, B.N: 5095/71, 5920/72 ve 5926/72, K.T: 7/12/1976

⁵⁸⁸ Özkan, s. 101; Yokuş bu durumu “*AİHS sisteminde kişiler, kendileri hakkında uygulanma olasılığını kanıtlayarak bir kanun veya diğer genel düzenleyici işlemler hakkında başvurabilmektedirler.*” biçiminde açıklamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yokuş, s. 35; Bilir de, bir kanundan dolayı kişinin henüz menfaati ihlal edilmemiş olsa da, bu menfaati her an ihlale uğrayacaksa veya ihlale uğrama tehlikesi içeriyorsa bu takdirde potansiyel mağdurluktan söz edileceğini ve AİHM içtihatları çerçevesinde o kanunun menfaati ihlal edilecek kişiye uygulanmasını beklemeden başvuru yapılabileceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Bilir, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yargılama Yetkisi Çerçevesinde, ‘Ermeni Soykırımını’ İnkârı Suç Sayan Düzenleme”, <http://www.ankarastateji.org/yazar/prof-dr-faruk-bilir/avrupa-insan-haklari-mahkemesi-nin-yargilama-yetkisi-cercevesinde-ermeni-soykirimini-inkari-suc-sayan-duzenleme/>, Erişim Tarihi: 24.4.2015

⁵⁸⁹ Actio popularis, bireylere doğrudan bireysel başvuru yapabilmesine imkân tanıyan bir yoldur. Actio popularisle bireysel başvuru arasındaki en temel fark, kişisel etkilenme bağlamında ortaya çıkar. Bireysel başvuru, anayasada öngörülen temel hak ve özgürlükleri kişisel olarak ihlal edilmiş bireyler tarafından başvurulabilecek bir yol olup actio popularis için ise kişinin anayasada öngörülen temel hak ve özgürlüğünün doğrudan etkilenmesi şart değildir. Dolayısıyla, bireysel başvuruda bireysel yarar için başvuru yapılırken actio popularis kamu yararı ön plana çıkmaktadır. Actio popularisin uygulandığı ülkeler olarak Macaristan, Hırvatistan ve Slovenya (sınırlı olarak uygulanmaktadır) sayılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aliyev, s. 37-38

unutulmamalıdır. Bu nedenle mağdur olduğuna dair şüphe veya varsayım, mağdurluk statüsü için yeterli değildir⁵⁹⁰.

AİHM içtihatlarından yola çıkılarak bir olaya potansiyel mağdur kavramının uygulanabilmesi için şu şartların birlikte bulunması gerekir⁵⁹¹:

- Ciddi ve telafisi imkânsız bir zarar riskinin bulunması,
- Düzenlemenin mağdura uygulanmasının kuvvetle muhtemel olması,
- İhlal tehlikesinin yakın bir gelecekte oluşabilecek olması,
- Düzenlemenin varlığının doğrudan başvurucunun haklarını ihlal edecek olması.

Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunan siyasi partiler (Büyük Birlik Partisi, Saadet Partisi ve Demokratik Sol Parti), 2939 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar.*" biçimindeki kuralın anayasal haklarını ihlal ettiğini, bu kuralın 2015 Genel Seçimlerinde de uygulanacak olması nedeniyle potansiyel mağdur olarak etkileneceklerini belirterek hak ihlaline uğradıklarını ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yolunda doğrudan yasama işlemine değil ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı başvuru yapılabileceğini; yani bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülerek Anayasa Mahkemesine doğrudan başvuru yapılamayacağını belirtmiş ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*konu bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁵⁹². Bu karara Anayasa Mahkemesi Başkanvekili Alpaslan ALTAN farklı gerekçeyle katılmış; üye Erdal TERCAN ise bu görüşe katılmamıştır. Bu görüşler "*potansiyel mağdur*" kavramının anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

⁵⁹⁰ Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı*, s. 3; Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*, s. 4; Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 629; AİHM, *Altuğ Taner Akçam/Türkiye*, B.N: 27520/07, K.T: 25.10.2011

⁵⁹¹ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 212-213

⁵⁹² AYM, Genel Kurul, *Büyük Birlik Partisi ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/8842, K.T: 6/1/2015

Farklı gerekçesinde Başkanvekili Alpaslan ALTAN;

-Başvurucuların asıl taleplerinin bu hükmün uygulanması mahiyetindeki işlemler sonucunda geçmişte gerçekleşen ve gelecekte gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan hak ihlallerinin tespitine yönelik bulunduğunu,

- Herhangi bir uygulama işlemine gerek olmaksızın, uygulanmış ve uygulanacak bir yasama işlemine karşı bireysel başvuru yapıldığından dolayı bireysel başvuru yoluyla soyut ve doğrudan yasama işlemine değil, geçmişte uygulanmış ve yakın gelecekte uygulanması hâlinde uğrayacakları hak ihlaline yönelik olarak başvuruda bulduklarından, başvuruların Anayasa Mahkemesinin "*konu bakımından yetkisi*" kapsamında olduğunun kabulü gerektiğini,

- Doğrudan (soyut nitelikte) yasama işlemlerine veya düzenleyici işlemlere karşı bireysel başvuru yapılması mümkün olmamakla beraber, yasama işleminin birel etki doğuracak biçimde doğrudan uygulanması ile gerçekleşen mağduriyet ya da bu işlemin ilerdeki muhtemel etkilerine maruz kalma riski nedeniyle oluşacak potansiyel mağduriyet hâlinde AİHM içtihatları kapsamında bireysel başvurunun olanaklı olduğunu,

- Potansiyel mağdurluğun, "*mağdur*" statüsünün bu ağır koşullarının hafifletilmesi için AİHM tarafından geliştirilmiş bir kavram olup kişiler kendileri hakkında yakın gelecekte uygulanması kuvvetle muhtemel olan kanun veya düzenleyici işlemlere karşı da bireysel başvuruda bulunabileceklerini,

- İlgili kanun hükmünden kişisel olarak etkilendiklerine ilişkin makul ve ikna edici deliller ortaya koyan başvuruçuların potansiyel mağdur statüsünde olduklarının kabulünün gerektiğini,

- Ancak ne Anayasa'da ne de 6216 sayılı Kanun'da "*potansiyel mağdur*" sıfatını taşıyan gerçek ya da tüzel kişilerin ilgili hak ihlalleri iddiaları nedeniyle bireysel başvuruda bulunabileceklerine dair açık bir düzenleme bulunmadığı gibi henüz bu hususta Anayasa Mahkemesinin yerleşmiş bir içtihadının da bulunmadığını,

- "*Potansiyel mağdur*" sıfatıyla yapıldığı anlaşılan başvuruların "*kişi bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez bulunması gerektiğini,

belirtmiş ve karara farklı gerekçeyle katılmıştır.

Üye Erdal TERCAN ise;

- 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında yasama işlemleri aleyhine "*doğrudan*" bireysel başvuru yapılamayacağını kabul edildiğini; bu ifadenin mefhumu muhalifinden, yasama işlemlerine karşı "*dolaylı*" olarak bireysel başvuruda bulunulabileceğinin kabul edildiğinin anlaşıldığını,

- Doğrudan kanun hükmüne değil de, kanun hükmünün uygulanması nedeniyle doğan sonuç hak ihlâline neden oluyorsa, doğan bu sonuç nedeniyle bireysel başvuruda bulunulabileceğini; böyle bir durumda da, doğrudan yasama işlemi aleyhine değil, yasama işleminin uygulanması nedeniyle ortaya çıkan hak ihlâli sonucu nedeniyle bireysel başvuruda bulunulmuş olduğunu,

- Hükmün lafzı ve bireysel başvurunun amacı, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddenin (3) numaralı fıkrasının bu şekilde anlaşılmasına ve uygulanmasına uygun olduğunu,

- Nitekim kanun koyucunun, yasama işlemleri aleyhine hiçbir şekilde bireysel başvuruda bulunulamaz demediğini ve eğer bu düşüncede olsa idi, bu takdirde, hiç bir şekilde yasama işlemleri aleyhine bireysel başvuruda bulunulamayacağını belirtmesi gerektiğini,

- Başvurucuların başvuruya konu Kanun hükmünü soyut olarak bireysel başvuru konusu yapmayı bilakis, doğrudan hüküm ifade eden bu kuralın potansiyel mağdurları olduklarını iddia ettiklerini ve bu nedenle başvuruların konu bakımından bireysel başvurunun kapsamında olduğunu,

belirterek başvuruların konu bakımından kabul edilemez bulunmayıp diğer kabul edilebilirlik şartları açısından da incelenmesinin gerektiğini belirtmiştir.

4. Mağdurun Ölmesi veya Kaybolması

Mağdurun ölmesi ya da kaybolması durumunda ne şekilde karar verileceğine ilişkin olarak 6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Bu konuda Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş bir karar da bulunmamaktadır. Dolayısıyla başvuru, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmasından sonra ancak başvuru karara bağlanmadan evvel ölmesi ya da kaybolması durumunda bu kişilerin başvurularında nasıl hareket edileceğinin tespit edilmesi gerekir.

Bu durumlarda, mirasçılarının başvuruya devam etmeleri mirasçılara tanınan bir hak değildir. Mirasçılarının bireysel başvuruyu takip edebilmeleri için, doğrudan ya da dolaylı olarak bireysel başvuruya konu olayla ilgili bir menfaatlerinin olması yani ölümün ardından korunmayı gerektirecek nitelikte bir hakkın varlığının mevcut olması gerekmektedir⁵⁹³. Diğer bir ifadeyle, mirasçılarının bireysel başvuruya devam edebilmeleri için, hukuki yararın varlığı koşulu sebebiyle, hâlen devam eden bir menfaatlerinin olması gerekmektedir⁵⁹⁴. Bu nedenle mağdurun ölümü veya kaybolması, başvurunun Anayasa Mahkemesi tarafından otomatik olarak düşürüleceği anlamına gelmez⁵⁹⁵. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi her somut başvuruda mirasçılarının bireysel başvuruya devam etmelerinde hâlen devam eden hukuki menfaatlerinin bulunup bulunmadığını inceleyerek karar verecektir.

Anayasa Mahkemesinin bu konuda vermiş olduğu bir kararının bulunmaması ve bir çok kararında AİHM uygulaması yönünde karar vermesi nedeniyle AİHM uygulamasına bu aşamada değinilmesinde fayda bulunmaktadır.

AİHM, başvuru açtığı bir dava karara bağlanmadan önce ölümü veya kaybolması durumunda, davanın mirasçılar tarafından devam ettirilmesinde AİHS bakımından genel bir yarar bulunmuyorsa söz konusu davayı kayıtlardan düşürmektedir⁵⁹⁶. Diğer bir ifadeyle, başvuru açtığı ölümü, başvurunun otomatik olarak AİHS'in 37. maddesi gereğince kayıttan düşürülmesi anlamına

⁵⁹³ Poroy, s. 130; Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 23

⁵⁹⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 95

⁵⁹⁵ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 216

⁵⁹⁶ Poroy, s. 130-131; Anayurt, s. 192; Reid, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 52; Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 220-221

gelmemektedir⁵⁹⁷. Örneğin *Aksoy/Türkiye*⁵⁹⁸ davasında, başvuru dava devam ederken bilinmeyen kimselerce vurulması nedeniyle öldürülmüştür. AİHM, başvuru babasının davaya devam etmesine izin vermiştir⁵⁹⁹.

Mağdurun başvuru yapmadan önce ölmesi durumunda mağdurun mirasçıları ancak yaşam hakkının ihlali, müessir fiil gibi ihlallerde ise mağdurun yakınları AİHM'e başvuru yapabileceklerdir⁶⁰⁰. Nitekim AİHM, yukarıda belirtildiği üzere *Ceyhan Demir ve diğerleri/Türkiye* davasında, ölen kişinin yakınlarının (anne-baba, kardeş ve yeğen) mağdur sıfatıyla başvuru yapmasını kabul etmiştir⁶⁰¹.

Başvurucunun ölmesi ya da kaybolması durumunda, başvuru mirasçısı veya aile yakınlarının başvuruya devam edip etmeyeceğini AİHM'e bildirmesi gerekmektedir. Ancak bu bildirim başvuruya otomatik olarak devam edileceği anlamına gelmemekte olup AİHM, başvuruyu inceleyecek ve mirasçıların ya da aile yakınlarının başvuruya devam etmekte bir menfaatlerinin bulunup bulunmadığını değerlendirecektir. Örneğin, başvuru ile o güne kadar hiçbir teması bulunmayan bir mirasçının bu başvuruya devam etmekte meşru bir menfaat sahibi olmadığına ve başvurunun düşürülmesine karar verebilecektir⁶⁰².

Başvuranın ölümünden ya da kaybolmasından sonra hiçbir mirasçının veya aile yakınlarının davaya devam etmek istememesi durumunda AİHM, bu başvurunun kayıttan düşürülmesine karar vermektedir. Ancak, davanın konusu genel anlamda önemliyse (örneğin kamu yararının bulunması gibi), davaya sahip çıkacak bir mirasçı ya da aile yakınlarının yokluğuna rağmen AİHM davayı incelemeye devam etmektedir⁶⁰³. Ayrıca, insan haklarına saygının bir gereği olarak davaya devam edilmesi gerekiyorsa AİHM, mirasçı veya aile yakınlarından birisi davaya devam etmek istemese bile davaya devam edip karara bağlamaktadır⁶⁰⁴.

---

⁵⁹⁷ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 827

⁵⁹⁸ AİHM, *Aksoy/Türkiye*, B.N: 21987/93, K.T: 18.12.1996

⁵⁹⁹ Erdal-Bakırcı, s. 72

⁶⁰⁰ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 23

⁶⁰¹ Poroy, s. 130-131

⁶⁰² Doğru, *Genel Bir Bakış*, s. 174

⁶⁰³ Erdal-Bakırcı, s. 72; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 95; Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 827

⁶⁰⁴ AİHM, *Karner/Avusturya*, B.N: 40016/98, K.T: 24.7.2003; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 95

Federal Almanya'da ise başvuru konusuna göre değişiklik göstermektedir. Eğer başvuru konusunu maddi istemler oluşturuyorsa, başvuru mirasçılarının bireysel başvuruyu devam ettirebilecekleri kabul edilmektedir. Eğer başvuru konusunu kişiye sıkı surette bağlı temel haklar oluşturuyorsa, bu durumda başvuru ölümlüyle başvuru sona ermektedir⁶⁰⁵.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, ölümlerin hak ehliyetine sahip olmamasına rağmen ölümlerden sonra da insan onurunun varlığını sürdürdüğüne, bu nedenle de ölümlerin bireysel başvuruda taraf ehliyetine sahip olabileceklerine karar vermiřtir⁶⁰⁶.

5. Mağdurluk Statüsünün Ortadan Kalkması veya Kaybı

Mağdurluk statüsü, ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen kişinin ileri sürdüğü ihlalin tam olarak giderilmesiyle birlikte ortadan kalkar. Buna göre, bir başvuruda ihlal kararı verilebilmesi için mağdurluk statüsünün karar anına kadar devam etmesi gerekir. Eğer başvuruya konu ihlal ortadan kaldırılmamış ya da tam olarak giderilmemişse, ihlal devam ediyor ve bu bakımdan kişinin mağduriyet statüsü yani kişinin mağduriyeti devam ediyor demektir⁶⁰⁷.

Mağdurluk statüsünün bütün bir yargılama boyunca devam etmesi gerekmektedir. Ayrıca, başvuru lehine bir karar verilmesi veya önlem alınması mağdurluk statüsünün ortadan kalkması için yeterli olmayıp ilgili makamlar tarafından ihlalin açıkça veya özü itibarıyla kabul edilmiş ve ihlalin sonuçları giderilmiş olmalıdır⁶⁰⁸. Örneğin Anayasa Mahkemesi, başvuru karar verilmeden önce Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik müdahalenin giderilmiş olması nedeniyle başvuru mağdurluk statüsü sona erdiğine karar vermiş ve başvuru diğer kabul edilebilirlik koşulları

⁶⁰⁵ Göztepe, *Anayasa şikâyeti*, s. 59

⁶⁰⁶ Karaman, s. 119; Göztepe, *Anayasa şikâyeti*, s. 51

⁶⁰⁷ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 95; Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 218

⁶⁰⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Ümüt Demir Başvurusu*, B.N: 2012/1000, K.T: 18/9/2014, ř 27

yönünden incelenmeksizin "*mağdurluk statüsünü kaybedilmiş olması*" nedeniyle düşmesine karar vermiştir⁶⁰⁹.

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında, yapılan başvuru karara bağlanmadan idarenin hazırladığı 5/6/2013 tarihli ibranameyi imzalayarak kendisine 651.042,00 TL ödenmesi hâlinde hiçbir hak ve alacağının kalmayacağını beyan eden ve 6/6/2013 tarihinde bahsedilen bedeli banka hesabına havale yoluyla alan başvurucunun mülkiyet hakkına ilişkin mağduriyetinin 6/6/2013 tarihinde tamamıyla giderildiğini belirtmiş; bu hak yönünden başvurucunun mağdurluk statüsü de aynı tarihte sona erdiğine, dolayısıyla başvurucunun mülkiyet hakkına yönelik şikâyet yönünden mağdurluk statüsünü kaybettiğine ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁶¹⁰.

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında, başvuru tarafından bireysel başvuruda bulunulduktan sonra hakkında yakalama emri çıkartılmasına dayanak yapılan 5275 sayılı Kanun'un 105/A maddesinin (7) numaralı fıkrasının (b) bendinin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması üzerine İnfaz Hâkimliği tarafından başvuru hakkındaki yakalama emrinin geri alındığını, böylece başvurucunun Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik müdahalenin giderilmiş olması nedeniyle başvurucunun mağdurluk statüsünün sona erdiğini belirterek başvurunun, başvurucunun "*mağdurluk statüsünü kaybetmiş olması*" nedeniyle düşmesine karar vermiştir⁶¹¹.

Başvurucunun durumunda meydana gelen değişiklikler, mağduriyetin sona ermesine sebep olsa bile eğer mağdurun geçmişte yaşadığı mağduriyet tam olarak giderilmemişse başvurucunun mağdurluk statüsünün sona erdiğinden bahsedilemeyecektir⁶¹².

Yine başvuru, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapıp da mağduriyetinin giderilmesine yetecek miktarda tazminat alamaz ise mağduriyet statüsünün sona erdiğinden bahsedilemez. Zira bu defa başvuru, Anayasa

⁶⁰⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Ümüt Demir Başvurusu*, B.N: 2012/1000, K.T: 18/9/2014, § 30 ve 32

⁶¹⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Arman Mazman Başvurusu*, B.N: 2013/1752, K.T: 26/6/2014, § 44 ilâ 46

⁶¹¹ AYM, Birinci Bölüm, *Fetih Ahmet Özer Başvurusu*, B.N: 2013/6179, K.T: 20/3/2014, § 30 ilâ 32

⁶¹² Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 96

Mahkemesinin kararından sonra AİHM'e başvuru yapabilecektir. Bu durumda AİHM başvuruyu inceleyecek ve mağdur statüsünün ortadan kalkması nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmayacaktır.

AİHM, *Bazhenov/Rusya*⁶¹³ başvurusunda, salt başvuru lehine verilen bir mahkeme kararının, başvurunun zararını ortadan kaldırmayacağını, ancak ihlalde bulunan devlet tarafından AİHS hükümlerinin ihlal edildiğinin açık olarak kabul edilmesi ve bundan doğan zararın ödenmesi durumunda başvurunun mağdurluk statüsünün ortadan kalkmış olacağını belirtmiştir⁶¹⁴.

Evlilik birliği dışında doğan başvurunun, annesinin miras olarak bıraktığı çiftliğin mülkiyet hakkından yararlanmada evlilik birliği dışında doğmuş olması nedeniyle ayrımcılığa uğradığını ileri sürdüğü ancak başvurunun üvey kardeşi ve üvey babası ile vardığı sulh ile annesinin malvarlığı üzerindeki talebinden vazgeçtiği davada AİHM⁶¹⁵, özel tarafların kendi aralarında sonuçlandırdıkları bir yargısal çözümün başvurunun zararını hafiflettiğini fakat başvurunun annesinin malvarlığını edinme hakkını sağlamadığını, başvurunun iki kötüden birini tercih etmek zorunda kaldığını, ulusal makamların AİHS hükümlerinin ihlal edildiğini kabul etmeleri gerektiğini ve bunun için bir giderim sağlamaları gerektiğini belirterek başvuruyu mağdurluk statüsünün kaybı nedeniyle kabul edilemez bulmamış ve esasını incelemiştir⁶¹⁶.

AİHM, *Eckle/Almanya*⁶¹⁷ başvurusunda, başvuruyu müteakip mağdurluk sıfatının iki kümülatif koşula bağlı olarak kalkacağını; bunlardan birincisinin, aleyhine başvuru devlet yetkili idari ve/veya yargısal organlarınca ihlalin açık veya örtülü olarak kabul edilmiş olması gerektiğini; ikincisinin ise bu ihlalin ortaya çıkarmış olduğu kayıpların ve mağduriyetin giderilmesine yönelik çözümlerin getirilmiş olması gerektiğini belirtmiştir⁶¹⁸.

---

⁶¹³ AİHM, *Bazhenov/Rusya*, B.N: 37930/02, K.T: 20.10.2005

⁶¹⁴ Poroy, s. 128; Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 218

⁶¹⁵ AİHM, *Inze/Avusturya*, B.N: 8695/79, K.T: 28.10.1987

⁶¹⁶ Osman Doğru, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, Cilt: 2, Legal Yayınları, Eylül, 2004, s. 439 ilâ 449

⁶¹⁷ AİHM, *Eckle/Almanya*, B.N: 8130/78, K.T: 15.7.1982

⁶¹⁸ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 219

AİHM, *Lopez Ostra/İspanya*⁶¹⁹ başvurusunda ise mağdur statüsünü tartışmış ve arıtma tesisleri civarında oturan başvurucunun AİHM'e başvurduktan sonra yerleşim yerini değiştirirse de, başvurucunun o yerden bizatihi taşınmış olmasının kendisinin ve diğer aile fertlerinin uzun yıllar maruz kaldığı gürültü, duman ve kirliliğin yol açmış olduğu izleri silmeye yetmeyeceğini, muhtemelen bu yerin kapanmasıyla yeniden oraya taşınacağını belirtmiş ve başvurucunun mağdur sıfatının ortadan kalkmadığına karar vermiştir⁶²⁰.

6. Bireysel Başvuruda Davalı Taraf

6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde hangi tarafın davalı olarak gösterileceğine dair herhangi bir kural bulunmamaktadır. 6216 sayılı Kanun'un "*Esas hakkındaki inceleme*" başlıklı 49. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneğinin bilgi için Adalet Bakanlığına gönderileceği ve Adalet Bakanlığının gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Anayasa Mahkemesine bildireceği belirtilmiş ise de bu hükmün Adalet Bakanlığını bireysel başvuruda davalı taraf hâline getirdiği söylenemez. Zira, anılan hükümden de anlaşılacağı üzere, Adalet Bakanlığının fonksiyonu yalnızca gerekli olan durumlarda görüş bildirmektir⁶²¹.

Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesine yapılacak başvurularda davalı taraf ya da davacı taraf bulunmamaktadır. Aslında başvuruya konu edilen ne başvuru konusu işlemin sahibi kamu organı ne de devlettir. Ortada yalnızca başvuru konusunda belirtilen temel hak ve özgürlük ihlalinin giderilmesi talebi bulunmaktadır⁶²².

7. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Bulunma Hakkına Sahip Olanlar

Bir hakkı dava ederek talep etme yetkisi kural olarak o hak sahibine ait bir haktır. Dolayısıyla, "*taraf ehliyeti*", kişinin bireysel başvuruda bulunup

⁶¹⁹ AİHM, *Lopez Ostra/İspanya*, B.N: 16798/90, K.T: 9.12.1994

⁶²⁰ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 220

⁶²¹ Çoban, *Yeni Anayasa Mahkemesi*, s. 176; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 97

⁶²² Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 228

bulunamayacağına ilişkin bir sorundur⁶²³. Bu nedenle, kimlerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla başvurabilecekleri diğer bir ifadeyle kimlerin başvuru hakkına sahip olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu husus aynı zamanda Anayasa Mahkemesinin önündeki iş yoğunluğunun azaltılması bakımından da önem arz etmektedir.

Kimlerin bireysel başvuru hakkına sahip olduğu 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre;

- İhlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilecek,

- Kamu tüzel kişileri bireysel başvuruda bulunamayacak,

- Özel hukuk tüzel kişileri yalnızca tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edilmesi durumunda bireysel başvuruda bulunabilecek,

- Yabancılar, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak bireysel başvuruda bulunamayacaklardır⁶²⁴.

Bu durumda kimlerin bireysel başvuru hakkına sahip olduğu hususunun ayrıntılı olarak incelenmesi, konunun anlaşılması için önem arz etmektedir.

a. Gerçek Kişiler Yönünden

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında, herkesin, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği; 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da, herkesin, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği öngörülmüştür.

⁶²³ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 229

⁶²⁴ AİHS'in 34. maddesinde, AİHS veya protokollerinde tanınan haklarının sözleşmeciler tarafından biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişinin, hükümet dışı kuruluş veya kişi gruplarının AİHM'e başvurabilecekleri belirtilmiştir.

Yukarıdaki kurallara bakıldığında “herkes”⁶²⁵ ibaresinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ibarenin ise ne anlama geldiği ne Anayasa’da ne 6216 sayılı Kanun’da ne de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde yer almamaktadır. Ancak temel hak ve özgürlüklere öncelikle gerçek kişilerin sahip olması gerekliliği karşısında Anayasa Mahkemesine öncelikle gerçek kişilerin başvurabileceklerinin kabulü zorunludur.

Ayrıca, 6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasında kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacağı, özel hukuk tüzel kişilerinin ise tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği iddiasıyla başvuru yapabilecekleri; (3) numaralı fıkrasında ise yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapabilecekleri kurala bağlanmıştır. Dolayısıyla, gerçek kişilerin başvuru yapmasını engelleyen bir kısıtlama bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 59. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (a) bendinde başvurucunun ad ve soyadı, vatandaşlık numarası doğum tarihi ve yeri, uyruğu, cinsiyeti, mesleği, adresi ve varsa iletişim bilgileri (telefon numaraları ve elektronik posta adresi) başvuru formunda yer alacak hususlar arasında sayılmıştır. Yine Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvuruların Anayasa Mahkemesine şahsen yapılabileceği ifade edilmiştir. Bu hükümler de gerçek kişilerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabileceklerini açık olarak göstermektedir.

AİHS’in 1. maddesinde de tıpkı Anayasa’da ve 6216 sayılı Kanun’da olduğu gibi sözleşmeciler tarafların kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, AİHS’in birinci bölümünde açıklanan temel hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını

---

⁶²⁵ Federal Almanya, İspanya ve Avusturya uygulamalarında temel hak ve özgürlükleri kullanma yetkisine sahip herkesin anayasa tarafından güvence altına alınmış haklarına yönelik olarak yapılan ihlallerin durdurulmasını veya zararın tazmin edilmesini isteyebilmektedirler. Ayrıca Federal Almanya, İspanya ve Avusturya Anayasa Mahkemeleri de “herkes” ifadesini geniş olarak yorumlama eğilimi göstermektedirler. Bu konuda bkz. Pfersman Otto, “Le recours direct entre protection juridique et constitutionnalité objective”, *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, S. 10, 2001, s. 68; Dittman Armin, “Le recours constitutionnel en droit allemand”, *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, S. 10, 2001, s. 74; Kuckso-Stadlmayer Gabrielle, “Le recours constitutionnel devant la Cour constitutionnelle en droit constitutionnel autrichien”, op. cit., s. 83; Ruiz Miguel Carlos, “L’amparo constitutionnel en Espagne, droit et politique”, *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, S. 10, 2001, s. 90. Aktaran Sağlam, *Bir Reform Önerisi*, s. 152

sağlayacağı ifade edilmiştir. Nitekim AİHS'in 34. maddesinde de AİHM'e tüm gerçek kişilerin başvuru yapabilecekleri belirtilmiştir⁶²⁶.

Bu kapsamda aleyhine şikâyetle bulunulan devletin yargı yetkisi altındaki tüm gerçek kişiler AİHM'e başvuruda bulunabileceklerdir. Buna göre, yalnızca aleyhine şikâyetle bulunulan devletin vatandaşları değil, bunların yanında üye veya üye olmayan ülke vatandaşları, vatansızlar gibi diğer gerçek kişiler de AİHM'e başvurabilirler⁶²⁷.

b. Tüzel Kişiler Yönünden

(1). Kamu Tüzel Kişileri

6216 sayılı Kanun'un "*Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar*" başlıklı 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, kamu tüzel kişilerinin başvuru yapamayacakları hüküm altına alınmıştır. Bu durum madde gerekçesinde, "*Bireysel başvurunun kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olması nedeniyle, kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukuki niteliğiyle bağdaşmamaktadır.*" biçiminde açıklanmıştır. Anayasa Mahkemesi bu gibi başvurularda, başvuruları "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır.

Örneğin, Anayasa Mahkemesi başvurusunun köy muhtarı olduğu ve iki köy arasındaki yayla ve mera uyuşmazlığı ile ilgili davanın, yargılama ve kanun yolu incelemeleri sürecinde usul hükümlerinin yanlış uygulandığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürüldüğü başvuruda⁶²⁸, "*kamu tüzel kişisi*" kavramı içine, merkezi idare birimleri yanında, mahalli idarelerin de girdiğini, bu açıdan mahalli idareler üzerindeki vesayet denetiminin esnek veya katı olmasının ya da ilgili idarenin içinde bulunduğu hukuki ilişkinin niteliğinin bir öneminin bulunmadığını, Anayasa'nın 127. maddesinin birinci ve beşinci fıkraları uyarınca

⁶²⁶ Anayurt, s. 162; Ayrıca AİHS ve ek protokollerde düzenlenmiş olan işkence yasağı, yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı ya da aile kurma hakkı gibi haklar nitelikleri gereği yalnızca gerçek kişilerce kullanılacak haklardır. Dolayısıyla bu hakların ihlali hâlinde gerçek kişilerin başvuru yapması gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 195

⁶²⁷ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 202

⁶²⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Büğdüz Köyü Muhtarlığı Başvurusu*, B.N: 2012/22, K.T: 25/12/2012, § 26 ilâ 30

“köy”ün, köy halkının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulan, kuruluş esasları kanunla düzenlenen ve merkezi idarenin idari vesayet denetimi altına bulunan kamu tüzel kişiliğine sahip bir mahalli idare birimi olduğunu, 442 sayılı Kanun'da ise vergi salma ve ceza verme gibi kamu gücü ayrıcalıkları ve yetkileriyle donatılmış köyün karar organlarının seçimle işbaşına geleceğinin düzenlendiğini, Anayasa'nın 127. maddesinin birinci fıkrası uyarınca yöneticileri doğrudan seçimle işbaşına gelen ve kamu tüzel kişiliğini haiz mahalli idare birimi olan köye, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacaklarını hükme bağlayan 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca bireysel başvuru yapma hakkı tanınmadığını, kamu tüzel kişisi olan başvurunun bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, belediye tarafından yapılan bir başvuruda⁶²⁹ da kamu tüzel kişisi olan belediyenin bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığına karar vermiş ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesine göre kamu tüzel kişisi kavramı içerisine, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları da girmektedir⁶³⁰. Nitekim Anayasa Mahkemesi başvurusu ticaret ve sanayi odası olan başvuruda⁶³¹, “*kamu tüzel kişisi*” kavramı içine, merkezi idare birimlerinin ve yerinden yönetim kuruluşlarının yanında, kanunla kurulan meslek kuruluşlarının da girdiğine, karar organları seçimle işbaşına gelen ve kamu tüzel kişiliğini haiz meslek kuruluşu olan ticaret ve sanayi odasının kamu tüzel kişiliğine sahip olması nedeniyle bireysel başvuru ehliyetinin bulunmadığına ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

⁶²⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Ballıdere Belediye Başkanlığı Başvurusu*, B.N: 2012/1327, K.T: 12/2/2013, § 16 ilâ 21

⁶³⁰ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 22

⁶³¹ AYM, Birinci Bölüm, *Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası Başvurusu*, B.N: 2012/743, K.T: 5/3/2013, § 14 ilâ 19

Ayrıca Anayasa Mahkemesi, başvurucularından birisinin Türkiye Tabipler Birliği olduğu başvuruda, başvuru Türk Tabipler Birliğinin Anayasa'nın 135. maddesinin birinci fıkrası kapsamında kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olup kamu tüzel kişisi niteliğinde olduğunu; somut olayda, başvuru Türk Tabipler Birliği'nin kamu tüzel kişisi olması nedenleriyle bireysel başvuru yapma hakkının bulunmadığını ve kamu tüzel kişisi niteliğinde bir meslek kuruluşu olan Türk Tabipler Birliğinin somut olayda mağdur sıfatı taşımadığını belirterek başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁶³².

Ancak belli bir mesleğe üye olanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak için ya da mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak ve o mesleğe ait çıkarları korumak amacıyla yine Anayasayla kurulan ve kamu hukuku tüzel kişiliğine sahip kamu kurumu niteliğini haiz meslek kuruluşlarının bireysel başvuru yapamamaları doktrinde eleştiri konusu olmuştur. Zira bu görüşü savunanlara göre, bu meslek kuruluşlarının bireysel başvurudan mahrum bırakılmaları açıklanamaz bir durumu ifade etmektedir⁶³³.

Anayasa Mahkemesi bir meslek örgütü olan baroların da bireysel başvuru yapamayacaklarına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi, başvurusu Şanlıurfa Barosu olan başvuruda⁶³⁴, Anayasa'nın 135. maddesinin birinci fıkrası ve 1136 sayılı Kanun'un 76. maddesine göre karar organları seçimle işbaşına gelen ve kamu tüzel kişiliğini haiz meslek kuruluşu olan Şanlıurfa Barosuna, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacaklarını hükme bağlayan 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca bireysel başvuru yapma hakkı tanınmadığını; başvuru konusu olayda başvurunun, kamu tüzel kişiliğine sahip olan Şanlıurfa Barosunu temsilen yapıldığını; oysa başvurunun kamu tüzel kişiliğine sahip olması nedeniyle bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığını belirterek başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

⁶³² AYM, İkinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/7497, K.T: 9/1/2014, § 14 ilâ 18

⁶³³ Yücel, s. 150

⁶³⁴ AYM, Birinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/6136, K.T: 12/2/2014, § 18 ilâ 20

Öğretide, kamu tüzel kişilerin bazen kamu gücünü kullanmadan tamamen özel hukuk hükümlerine göre işlem yaptığı işlemler bulunmakta olup bu gibi durumlarda kamu tüzel kişilerine en azından bazı haklar bakımından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmelerinin gerektiği, böyle yapılmadığı zaman bireysel başvuru ile sağlanmak istenen objektif hukuk düzeninin korunması işlevinin yerine getirilmesinin engelleneceği ileri sürülmektedir⁶³⁵. Mesela, mülkiyet hakkının ihlali sebebiyle kamu tüzel kişilerine kamu gücünü kullanmadığı bir hukuki ilişki dolayısıyla dava hakkı tanımamak, bireysel başvuru yolunun objektif hukuk düzenini koruma işlevini yerine getirmesine engel teşkil etmektedir⁶³⁶.

Ayrıca kamu gücünü kullanma konusunda kamu kurumlarından farklı olan meslek odalarına ve barolara, bireysel başvuru hakkının tanınmaması da eleştirilmektedir. Zira, meslek odaları ve barolar gibi kuruluşlarla Devlet organları arasında tam anlamıyla bir hiyerarşik ilişki söz konusu olmadığı için bunlara bireysel başvuru hakkının tanınması bireysel başvuru hakkının doğasına aykırılık teşkil etmeyecektir. Kaldı ki böyle bir hakkın verilmesi ülkedeki insan haklarının korunmasına hizmet edecek ve olumlu yönde katkı sağlayacaktır⁶³⁷.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvurusu İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi olan bir başvuruda⁶³⁸, kamu tüzel kişiliğini haiz üniversite olan başvuru sahibinin bireysel başvuru ehliyetinin bulunmadığına ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Ancak bu karara öğretiyi destekler şekilde Anayasa Mahkemesi Üyesi Erdal TERCAN tarafından karşı görüş yazılmıştır. Bu karşı görüşte özetle:

- Başvurucunun bir vakıf üniversitesi olduğu ve vakıf üniversitelerinin de kamu tüzel kişiliğine sahip bulunduğu,

- 6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı hükmünün lafzı doğrultusunda, söz konusu başvuru değerlendirildiğinde, başvuru bir kamu tüzel

⁶³⁵ Göztepe, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*, s. 29

⁶³⁶ Göztepe, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*, s. 28-29

⁶³⁷ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 632

⁶³⁸ AYM, Birinci Bölüm, *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Başvurusu*, B.N: 2013/1430, K.T: 21/11/2013

kişisi olduğundan, başvurunun “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle reddinin gerektiği,

- Ancak bu hükmün uygulama alanının, sadece lâfzına bağlı olarak belirlemenin doğru olmadığı,

- Bireysel başvurunun niteliğini ve amacını da dikkate alarak kuralı amaçsal yoruma da tabi tutmak ve ona göre uygulama alanını belirlemek gerektiği,

- 6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı hükmünü, kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları hâllere teşmil etmenin, kamu tüzel kişilerinin de yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlükleri kapsam dışı bırakacak şekilde yorumlayıp, uygulamak ve kamu tüzel kişilerinin kategorik olarak hiçbir şekilde bireysel başvuruda bulunamayacaklarını kabul etmenin, bireysel başvurunun niteliğine aykırı olduğu gibi amacına da uygun düşmediği,

- Kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları hâllerde, yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularda, sınırlı da olsa bireysel başvuruda bulunabilmelerini kabul etmek gerektiği,

- Kamu tüzel kişileri Anayasa'nın 36. ve 37. maddelerinde yer alan haklardan zaten yararlanabildiklerinden, onların bu haklarının ihlâli hâlinde bireysel başvuruda bulunabilmelerinin de kabul edilmesi gerektiği,

- Adil yargılanma hakkı bakımından başvurucunun “*kişi yönünden yetkisizliğine*” karar verilmemesi gerektiği,

belirtilmiştir.

Doktrinde de kamu tüzel kişiliği statüsündeki üniversitelerin özellikle “*bilim ve sanat özgürlüğü*”nün ihlali nedeniyle bireysel başvuru yoluna başvuramamaları hususu eleştirilmektedir⁶³⁹.

---

⁶³⁹ Gürühan, s. 112; Ergül, s. 20; Uzun, s. 21; Oder, özellikle üniversiteler gibi düşüncenin özgürce açıklandığı ve bu özgürlüğün oldukça etkili olarak kullanıldığı yer olan üniversitelerin, bilim ve sanat özgürlüğünün kullanımı konusunda ve de doğrudan kendi faaliyetleri ile ilgili konularda Türk Anayasa Mahkemesinin içtihat yoluyla bireysel başvuruları kabul etmesi gerektiğini ve hak

Anayasa Mahkemesi, 5174 sayılı Kanun'un 4. maddesine göre kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odasının da başvurusunu kabul edilemez bulmuştur. Anayasa Mahkemesine göre, başvuru olan Odanın kamu tüzel kişiliğine sahip olması nedeniyle bireysel başvuru ehliyeti bulunmamakta olup başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekmektedir⁶⁴⁰.

Kamu Denetçiliği Kurumu ya da İnsan Hakları Kurumu tarafından bireysel başvuru yapılıp yapılamayacağı hususunun da bu aşamada değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira doktrinde bu gibi kurumların da, kanun gibi genel nitelikte olan işlemlerin insan hakları ile uyuşmayan kısımlarının henüz uygulamaya girmeden ya da uygulanmaya henüz başlanmışken denetleneceği ve böylece ileride oluşabilecek hak ihlallerinin önüne geçileceği gerekçesiyle bireysel başvuru yapabilmelerinin gerektiği ileri sürülmektedir⁶⁴¹. Ancak, bu kurumların ne ilgili kanunlarında ne de bireysel başvurunun düzenlendiği 6216 sayılı Kanun'da böyle bir yetki ve görev verilmemiştir⁶⁴². Dolayısıyla, idare hukukuna göre “*yetkisizliğin asıl, yetkinin ise istisna*” olması karşısında bu kurumların kendilerine verilmeyen bir yetkiyi kullanabilmeleri mümkün değildir.

Bazı ülkelerde kamu tüzel kişiliklerine sınırlı da olsa bazı bakımlardan bireysel başvuru hakkı verilmiştir. Örneğin Federal Almanya'da üniversitelerin, enstitülerin, radyo ve televizyon gibi devlet yapısı ile bağlantılı olmalarına rağmen bir dereceye kadar devletten bağımsız olarak faaliyet yürüten kuruluşların taşıyıcısı oldukları haklarla ilgili olarak (mesela bilgi edinme hakkı, araştırma ve öğrenim özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü gibi) sınırlı da olsa bireysel başvuru yapabilecekleri kabul edilmektedir⁶⁴³. Mesela Federal Alman Anayasa Mahkemesi, Alman Demiryollarının taraf olduğu bir başvuruda, başvuru olan kamu tüzel kişisi olmasına rağmen doğal hâkim ilkesinden ve hak arama özgürlüğünden

---

öznesi açısından Anayasa ile uyumlu bir içtihat üretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oder, *Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları*, s. 91

⁶⁴⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası Başvurusu*, B.N: 2012/743, K.T: 5/3/2013

⁶⁴¹ Nalbant, s. 229

⁶⁴² Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1321; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 119

⁶⁴³ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 153; Korkmaz, s. 101-102; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 53-54; Kahraman, *Bireysel Başvuru Yolu*, s. 137

yararlanabileceği gerekçesiyle başvuruyu kabul etmiştir. Federal Alman Anayasa Mahkemesine göre, Alman Anayasası'nın 101/1⁶⁴⁴ ve 103/1.⁶⁴⁵ maddelerindeki hakların ihlali sebebiyle kamu tüzel kişiliğini haiz Demiryollarının yaptığı bireysel başvurunun kabul edilmesi bir çelişki doğurmamaktadır. Zira, bu Anayasa kuralları her dava açısından geçerli olan ve davada taraf olan ya da davadan doğrudan etkilenen herkes bakımından geçerli olan usul esaslarını içermektedirler⁶⁴⁶. Ayrıca, İspanya'da Başsavcılık ile bizdeki kamu denetçisine (Ombudsman) benzer bir konuma sahip olan “*halk savunucusu (Defensor del Pueblo)*” da bireysel başvuruda bulunabilmektedir⁶⁴⁷.

AİHM de içtihatlarıyla kamu gücünü kullanan kamu tüzel kişiliğinin bir başka kamu gücünü kullanan kamu tüzel kişiliği aleyhine başvuramayacağını ilke olarak kabul etmektedir. Örnek olarak Döşemealtı Belediyesinin yaptığı başvuru⁶⁴⁸ gösterilebilir. Başvurucu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının bazı köy ve sanayi bölgesini Antalya ilinin Kepez ilçesine bağlanmasına karar verilmesi üzerine dava açmış ancak bu dava aleyhine kesinleşmiştir. Bunun üzerine başvurucu AİHM'e başvurmuştur. AİHM ise bu başvuruda, ilçelerin, kamulaştırma, düzenlemelerini yayınlama, kanunlara ve yürürlükteki düzenlemelere aykırı filleri cezalandırma gibi kamu gücünü kullandıklarını; dolayısıyla kamu görevi açısından idari görev yapan kurumlar olduğunu ve dini, kültürel ve sosyal işler yapanlar gibi ayrı tutulmalarını gerektirir bir durumun bulunmadığını; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve hukukuna göre bir ilçenin kamu hukukuna göre tüzel bir kişilik olduğunu ve yerel halkın müşterek ihtiyaçlarına cevap vermesi gereken bir oluşum olduğunu; yönetimini üstlenen kişilerin direkt seçim sonucunda seçildiklerini, bütçesinin büyük bir kısmının Hazine tarafından karşılandığını; buna kamu gelirleri, vergiler ve para cezalarının da dâhil edildiğini; ilçelerin, kamulaştırma, düzenlemeleri yayınlama ve kanunlara ve yürürlükteki düzenlemelere aykırı filleri cezalandırma gibi kamu gücünü kullandıklarını; davaya konu olan işlemin sadece birkaç köyün ilçelere bağlanması ile ilgili olup “*kamusal*” bir işlem olduğunu; AİHS'in 34. maddesi

⁶⁴⁴ Federal Alman Anayasası'nın 101. maddesinin birinci fıkrası şöyledir: “*İstisnai mahkemeler kurulamaz. Hiç kimse, kanunla tabi olduğu hâkimden başka hâkim önüne çıkarılamaz.*”

⁶⁴⁵ Federal Alman Anayasası'nın 103. maddesinin birinci fıkrası şöyledir: “*Herkes, mahkemede, yasal usule göre dinlenmek hakkına sahiptir.*”

⁶⁴⁶ Karaman, s. 129

⁶⁴⁷ Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 29

⁶⁴⁸ AİHM, *Döşemealtı Belediyesi/Türkiye*, B.N: 50108/06, K.T: 23.3.2010

uyarınca başvurucaunun başvuruca bulunmasına neden olan hiçbir hususun bulunmadığını; bundan dolayı dava dilekçesinin Mahkemenin “*ratione personae*” yetkisinin dışında kaldığını belirterek başvurucaunun mağdur sıfatını taşımadığı gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur⁶⁴⁹.

AİHM, Türkçe dışında farklı dillerde belediye hizmeti vermek istedikleri gerekçesiyle Danıştay tarafından görevlerinden alınan Diyarbakır Sur Belediye Başkanı ve 18 belediye meclis üyesinin, bu karara itiraz amacıyla yaptıkları başvuruyu da reddetmiştir. AİHM bu başvuruda, AİHS’in 34. maddesi temelinde yerel yönetimlerin AİHM’e başvuru hakkına sahip olmadıklarını belirtmiş, AİHM’e bireysel başvuruların sadece AİHS’in ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları tarafından yapılabileceğini hatırlatmış ve başvuruyu mağdur sıfatının yokluğu nedeniyle reddetmiştir⁶⁵⁰.

AİHM diğer bazı başvurularda ise köy tüzel kişilerinin, meslek odalarının⁶⁵¹ ve diğer kamu kuruluşlarının da kamu tüzel kişiliğini haiz olmaları nedeniyle AİHM nezdinde bireysel başvuruda bulunulamayacağına kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle (*ratione personae*) karar vermiştir⁶⁵².

(2). Özel Hukuk Tüzel Kişileri

6216 sayılı Kanun’un “*Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar*” başlıklı 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, özel hukuk kişilerinin sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir.

Buna göre özel hukuk kişileri olan dernekler, vakıflar, ticari ortaklıklar, örgütlenme hürriyeti veya hak arama hürriyeti gibi sadece tüzel kişiliğe ait hakların

⁶⁴⁹ AİHM. *Döşemealtı Belediyesi/Türkiye*, B.N: 50108/06, K.T: 23.3.2010; Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/dosemealtibelediye.pdf>, 1.2.2015; Ayrıca AİHM, *Demirbaş ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 1093/08, 301/08, 306/08, 309/08, 378/08, 382/08, 410/08, 421/08, 773/08, 883/08, 1023/08, 1024/08, 1036/08, 1260/08, 1353/08, 1391/08, 1403/08, 2278/09, K.T: 9.11.2011

⁶⁵⁰ AİHM, davacıların Bodrum, Marmaris veya Kuşadası gibi turistik mekânlarda belediyelerin İngilizce veya Almanca hizmet verdiğine dair görüşlerini de “*Bu konuda takdir ulusal mahkemelerindir, ülke koşullarını daha iyi bilen ulusal mahkemeler, bu konuda hükümde bulunmak için daha yetkilidir.*” gerekçesiyle reddetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) http://www.sabah.com.tr/gundem/2010/12/03/kurtce_belediye_hizmetine_ahm_freni, 2.1.2015

⁶⁵¹ AİHM, *Popov ve diğerleri/Bulgaristan*, B.N: 48047/99, K.T: 6.11.2003

⁶⁵² Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 631

ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunulabilecektir⁶⁵³. Diğer bir ifadeyle özel hukuk tüzel kişileri, doğalarına ve faaliyet alanlarına uygun olan (eşitlik, mülkiyet hakkı, çalışma özgürlüğü, kanuni hâkim ilkesi, örgütlenme özgürlüğü, hak arama özgürlüğü gibi)⁶⁵⁴ temel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda bireysel başvuruda bulunabileceklerdir⁶⁵⁵. Örneğin, evlilik ile ilgili bir hakkın ihlali durumunda evliliğin gerçek kişilere tanınmış bir hak olması karşısında özel hukuk tüzel kişileri doğalarına ve faaliyet alanlarına ilişkin olmayan bu tür haklar bakımından bireysel başvuruda bulunulamayacaktır⁶⁵⁶.

Nitekim madde gerekçesinde konuyla ilgili olarak, özel hukuk tüzel kişilerinin kendi tüzel kişilikleri ile ilgili olmayan üye ya da mensuplarına yönelik ihlal iddialarını bireysel başvuru kapsamında ileri süremeyecekleri ifade edilmiştir⁶⁵⁷. Dolayısıyla bu nitelikteki başvurular Anayasa Mahkemesi tarafından, kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle reddedilecektir.

Doktrinde, 6216 sayılı Kanun'da yer alan “sadece tüzel kişiliğe ait haklar” ibaresinin net bir anlamının bulunmadığı, dolayısıyla bu ibarenin muğlak olduğu görüşünde olanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre “sadece tüzel kişiliğe ait haklar” ibaresinden, özel hukuk tüzel kişilerinin doğasına uygun hakların mı yoksa bu tüzel kişilerin faaliyet alanlarıyla ilgili hakların mı kastedildiği anlaşılamamaktadır. Örneğin örgütlenme özgürlüğü, özel hukuk tüzel kişiliğinin doğasından kaynaklandığı için bu hak bireysel başvuru konusu yapılabilecekken mülkiyet hakkı gibi özel hukuk tüzel kişiliğinin doğasından kaynaklanmayan haklar bakımından bireysel başvuru yapıp yapılamayacağı muğlaktır⁶⁵⁸.

Ancak bu görüşe itibar etmek mümkün değildir. Zira, özel hukuk tüzel kişilerinin hem doğasına hem de faaliyet alanlarına uygun haklar bakımından bireysel başvuruda bulunmaları mümkündür⁶⁵⁹. Kaldı ki, özel hukuk tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapabilmelerine olanak tanıyan 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasında böyle bir ayrıma sevk edecek nitelikte bir

⁶⁵³ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 21; Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 8

⁶⁵⁴ Kılınç-Çağatay-Atasoy, s. 8

⁶⁵⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 109; Anayurt, s. 165

⁶⁵⁶ Sağlam, *Bir Reform Önerisi*, s. 152

⁶⁵⁷ 6216 sayılı Kanun'un gerekçesi için bkz. (Erişim) <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-1211.pdf>, 17.4.2015; Oder, *Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları*, s. 91-92

⁶⁵⁸ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 633

⁶⁵⁹ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 183-184

düzenleme yer almadığı gibi Anayasa Mahkemesinin hak ve özgürlükleri noktasında genişletici yorum yapacağı açıktır. Dolayısıyla özel hukuk tüzel kişileri, aile yaşamına saygı, eğitim hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı gibi ancak doğası gereği gerçek kişilere özgü olan haklar yönünden bireysel başvuru yapamayacak⁶⁶⁰ olup hem doğasına hem de faaliyet alanlarına uygun haklar bakımından ise bireysel başvuruda bulunabileceklerdir.

Anayasa Mahkemesinin özel hukuk tüzel kişileri ile ilgili verdiği birçok kararı bulunmaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesinin bu konu ile ilgili olarak vermiş olduğu ilk kararı, başvurusu Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği olan başvurudur. Başvurucu Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği, 6225 sayılı Kanun'un 10 ve 12. maddeleriyle 1219 sayılı Kanun'a eklenen ek 14. madde ve geçici 8. maddenin dördüncü fıkrasının (ç) bendi ile getirilen düzenlemeler nedeniyle üyelerinin haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Anayasa Mahkemesi, somut olaydaki kanuni düzenlemenin “*çocuk hematolojisi*” ve “*çocuk onkolojisi*” bilim dallarının birleştirilmesine yönelik olup çocuk hematolojisi ya da çocuk onkolojisi yan dallarında uzmanlık eğitimini tamamlamış veya 6225 sayılı Kanun'un yayımı tarihi itibarıyla eğitimleri devam etmekte olan gerçek kişilerin durumlarında değişiklik yaptığına; bu durumda, söz konusu yasama işleminin başvuru derneğin tüzel kişiliğine ait haklarına bir müdahale oluşturduğunun söylenemeyeceğine; amacı çocuk onkolojisi alanında tıbbi kaliteyi artırmak olan ve yalnızca üyelerinin durumlarını etkileyen başvuru konusu yasama işleminin mağduru olmayan derneğin, bu işlem aleyhine bireysel başvuru yapma hakkının bulunmadığına; özel hukuk tüzel kişisi olan başvuru Derneğin mağdur sıfatı taşımadığına ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁶⁶¹. Mahkeme bu kararında ayrıca, 6216 sayılı Kanun hükümleri gözetildiğinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunda soyut bir biçimde Anayasa'ya aykırılığın ileri sürülemeyeceğini de belirtmiş ve actio popularis konusuna vurgu yapmıştır.

⁶⁶⁰ Anayurt, s. 166

⁶⁶¹ AYM, Birinci Bölüm, *Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği Başvurusu*, B.N: 2012/95, K.T: 25/12/2012, § 23 ve 24

Anayasa Mahkemesi, daha önce maliki olduğu, kilise ve patrikhane olarak kullanılan taşınmazın bir bölümünün 1987 yılında yapılan kadastro çalışması sonucunda Hazine adına tescil edilmesinin ardından 2009 yılında açtığı tapu tescil ve iptal davasının reddedilmesi nedeniyle din ve vicdan hürriyeti, hak arama hürriyeti ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürülen ve başvurucusu Mardin Süryani Katolik Kilisesi Vakfı olan başvuruda, başvuru konusunun özel hukuk tüzel kişisi olan Vakfın tüzel kişiliğine ait haklarla ilgili olduğu tespitinde bulunmuş ve başvuruda mağdur statüsü bakımından herhangi bir sorun bulmayarak başvuruyu esastan incelemiştir⁶⁶².

Özel hukuk tüzel kişileri olan şirketlerin de Anayasa Mahkemesine yapmış oldukları birçok başvuru bulunmaktadır⁶⁶³. Örneğin kamuoyunca çok tartışılan ve Anayasa Mahkemesinin hem doğru hem yanlış karar verdiği ileri sürülen başvuru sahiplerinden birinin Youtube LLC Corporation Service Company olan başvurusudur. Bu başvuruda başvuru sahipleri, video paylaşım sitesi “youtube.com” isimli internet sitesine erişimin engellenmesine dair 27.3.2014 tarihli Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) işlemi nedeniyle Anayasa’nın 22., 26., 27., 40., 48. ve 67. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Başvuru sahiplerinden Youtube LLC, anılan sitenin sahibi olmasının yanında kullanıcı durumunda bulunduğunu ticari bir şirket olması nedeniyle ticari faaliyetlerinin tanıtımında sitenin etkin olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi, Youtube LLC Corporation Service Company’nin başvurusunu mağdur statüsü bakımından sorun görmeyerek başvuruyu bu başvuru açısından kabul edilemez bulmamış ve esastan incelemiştir. Diğer bir ifadeyle başvuru konusu olayın, anılan şirketin tüzel kişiliği ile ilgili faaliyet çerçevesinde olduğu kabul edilmiştir⁶⁶⁴.

⁶⁶² AYM, İkinci Bölüm, *Mardin Süryani Katolik Kilisesi Vakfı Başvurusu*, B.N: 2013/757, K.T: 13/6/2013

⁶⁶³ AYM, Genel Kurul, *Türkiye İş Bankası A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2014/6192, K.T: 12/11/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Mahmutoğlu Oto Yedek Parça Tarım Aletleri Nakliyat Gıda San. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2014/4750, K.T: 17/11/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Öztürk İnş. Taah. Turz. San. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2013/5703, K.T: 17/11/2014; AYM, İkinci Bölüm, *İzçay İzmir Çağdaş Kitabevi Yayıncılık Bilgi İşlem Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2013/7951, K.T: 28/5/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Yenibaşaran Uluslararası Nakliyat ve Ticaret A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2013/3300, K.T: 18/9/2014; AYM, Birinci Bölüm, *Ümit Caner ve Erge İnşaat San. Tur. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2013/1422, K.T: 5/11/2014; AYM, Birinci Bölüm, *Genomed Sağlık Hizmetleri A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2013/1210, K.T: 26/6/2014

⁶⁶⁴ AYM, Genel Kurul, *Youtube Llc Corporation Service Company ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/4705, K.T: 29/5/2014

Başvurucu şirketin, 193 sayılı Kanun'un 103. maddesi gereğince işçilerinin ücretlerinden % 35 oranında tevkifat yaparak vergi dairesine ödeme yaptığını, ancak anılan maddede yer alan "... fazlası % 35 oranında ..." ibaresinin "ücret gelirleri" yönünden Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptaline karar verildiğini, ancak bu maddeye göre ödediği fazla vergilerin kendisine ödenmediğini ve böylece mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda ise Anayasa Mahkemesi, özel hukuk tüzel kişisi olan başvurucu şirketin "güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmemesi" ve tüzel kişiliğe ait bir hakkın da ihlal edilmiş olmaması nedeniyle başvurucu şirketin mağdur statüsünün bulunmadığına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bu başvuruyu diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "kişi yönünden yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez bulmuştur⁶⁶⁵.

Bu kapsamda siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarından olan ve Anayasa'nın 68. maddesinde de böyle olduğu vurgulanan siyasi partilerin, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunup bulunamayacağının tespit edilmesinde yarar bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi 10.2.1994 günlü, E.1992/2, K.1994/1 (Siyasi Parti-Kapatma) sayılı kararında, "*Siyasî Partilere ilişkin Anayasa kuralları gözden geçirilirse Anayasakoyucunun bu konuya özel bir önem ve değer vermiş olduğu görülür. Ancak, siyasî Partiler Anayasa'da kamu kurumları olarak nitelenmemiştir.*"; 30.7.2008 günlü, E.2008/1, K.2008/2 (Siyasi Parti-Kapatma) sayılı kararında ise "*Siyasi partiler, Anayasanın konuya ilişkin kuralları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "örgütlenme", "düşünce ve ifade özgürlüğü" konusundaki 10. ve 11. maddelerinin koruması altındadırlar.*" denilmiştir. Buna göre, siyasi partilerin hukuki nitelikleri bakımından kamu tüzel kişisi olmadıkları Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. Dolayısıyla, siyasi partilerin olağan derneklerden farklı oldukları açık olsa da kamu tüzel kişisi olmamaları nedeniyle özel hukuk tüzel kişileri gibi bireysel başvuru yapmalarının önünde bir engel bulunmamaktadır⁶⁶⁶.

⁶⁶⁵ AYM, Birinci Bölüm, *Santa Farma İlaç Sanayi A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2013/5554, K.T: 6/2/2014, § 17, 35 ve 36

⁶⁶⁶ AYM, Genel Kurul, *Büyük Birlik Partisi ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/8842, K.T: 6/1/2015, § 20; AYM, Birinci Bölüm, *Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu*, B.N: 2014/5425, K.T: 23/7/2014, § 24

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yolundaki uygulaması da bu yöndedir. Örneğin, başvuruculardan birisinin anamuhalefet partisi olan CHP'nin yaptığı başvuruda başvurucular, 30/3/2014 tarihinde yapılan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptal edilmesi talebinin reddine ilişkin YSK kararının serbest seçim, adil yargılanma hakları ile ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi kararında öncelikle, başvuru CHP'nin başvurusunu kişi bakımından yetki yönünden incelemiştir. Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin hukuki nitelikleri bakımından kamu tüzel kişisi olmadıklarının açık olduğunu; Anayasa Mahkemesinin kararlarında siyasi partilere ilişkin Anayasa'da yer alan özel düzenlemeler dikkate alınarak, siyasi partilerin olağan derneklerden farklı oldukları vurgulanmışsa da bu tespit onların bireysel başvuru usulünde 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca özel hukuk tüzel kişileri olarak başvuru yapabilmelerine engel olmadığını; somut başvuruda CHP'nin, 30.3.2014 tarihinde yapılan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde hukuka aykırılıklar bulunduğu iddiasıyla YSK'ya başvurduğunu; söz konusu seçimin iptalini talep ettiğini; talebinin reddi üzerine bireysel başvuruda bulunduğunu; demokratik hayatın vazgeçilmez ögesi kabul edilen siyasi partilerin kendilerini ifade etmelerinde en önemli yol olan seçimlere ilişkin hususların siyasi partilerin tüzel kişiliğine ait haklardan olduğunda kuşku bulunmadığını; bu nedenle söz konusu Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde birtakım usulsüzlükler yapıldığı iddialarıyla YSK'ya yaptığı başvurunun reddine ilişkin işlemin bir siyasi parti olan CHP'nin tüzel kişiliğine ait haklarını etkilediğinin açık olduğunu ve bu nedenle başvuruda başvuru ehliyeti bakımından bir eksiklik bulunmadığını belirterek başvuruyu esastan incelemiştir⁶⁶⁷.

Yine başvurucuları siyasi partiler olan (Büyük Birlik Partisi, Saadet Partisi ve Demokratik Sol Parti) bir başvuruda⁶⁶⁸ başvurucular, 2939 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar.*" biçimindeki kuralın anayasal haklarını ihlal ettiğini, bu kuralın 2015 Genel Seçimlerinde de uygulanacak olması nedeniyle potansiyel mağdur olarak etkileneceklerini belirterek hak ihlaline

⁶⁶⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu*, B.N: 2014/5425, K.T: 23/7/2014, § 24 ilâ 26

⁶⁶⁸ AYM, Genel Kurul, *Büyük Birlik Partisi ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/8842, K.T: 6/1/2015

uğradıklarını ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yoluna doğrudan yasama işlemine değil ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmallere karşı başvuru yapılabileceğini; yani bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülerek Anayasa Mahkemesine doğrudan başvuru yapılamayacağını belirtmiş ve başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları incelenmeksizin "*konu bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Anayasa Mahkemesinin başvuruyu "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle reddetmemesidir. Zira Anayasa Mahkemesi siyasi partilerin bireysel başvuruda bulunamayacaklarına karar verseydi kabul edilebilirlik hiyerarşisinde üstte yer alan "*kişi yönünden yetkisizlik*" kriterine göre başvuruyu reddedecekti.

Sendikalar ve konfederasyonlar da diğer özel hukuk tüzel kişileri gibi yalnızca kendi faaliyet alanları ile ilgili haklarının ihlal edildiği iddiası ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceklerdir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvurucularından birisinin Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu olan başvuruda, başvuru Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunun 6356 sayılı Kanun kapsamında özel hukuk tüzel kişisi olduğu hâlde somut olayda başvuru Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunun başvuru konusu kamu gücü işleminin doğrudan mağduru olmadığını ve bu nedenle bireysel başvuru yapma hakkının bulunmadığını belirterek başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.⁶⁶⁹

AIHS'nin 34. maddesinde, "*hükümet dışı kuruluş⁶⁷⁰ veya kişi grupları⁶⁷¹*"nın da gerçek kişiler yanında başvuruda bulunabilecekleri kabul edilmiştir⁶⁷². Aslında

⁶⁶⁹ AYM, İkinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/7497, K.T: 9/1/2014, § 14 ilâ 18

⁶⁷⁰ Anayurt, hükümet dışı kuruluşu, "*ticari amaç taşımayan, gönüllülüğü esas alan, ortak çıkarları korumak amacıyla devlet örgütü dışında yer alan, kamu gücünden doğrudan veya dolaylı olarak yararlanmayan, tüzel kişiliği olsun ya da olmasın, ilke olarak özel hukuk alanında faaliyet gösteren edebi, mesleki, siyasi, bedîi, hayri kuruluşlar olarak tanımlana bilse de bir kuruluşun hangi durumda hükümet dışı kuruluş, hangi durumda kişi topluluğu olduğunun net bir biçimde ortaya konulmasının güç olduğu*" biçiminde tanımlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Anayurt, s. 169-170; Bilir ise hükümet dışı kuruluşlardan anlaşılması gerekenin devlet ve bağlı kamu kurum ve kuruluşlarının dışında kalan tüzel kişiliğe sahip bütün örgüt ve kuruluşlar olduğunu; yani kamusal bir yetkiyi kullanmayan özel hukuk kuruluşları olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 319; Baysal da devletin merkezi idare organları ile merkezi idare karşısında bağımsızlık durumuna bakılmaksızın kamusal işlev gören yerinden yönetim kuruluşlarının kural olarak başvuruda bulunamayacaklarını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 199

anılan kuruluş veya gruplar arasında temelde herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Bu nedenle her ikisi de AİHS'in 34. maddesi kapsamında başvuru yapabilecektir⁶⁷³. Dolayısıyla, özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olan siyasi partiler, sendikalar, şirketler, vakıflar, dernekler ve meslek kuruluşları AİHM'e başvuru yapabilecektir. Ancak AİHS ve protokollerinin korumuş olduğu bazı haklar örneğin yaşam hakkı, işkence yasağı, aile kurma hakkı vb. gibi haklar bakımından sadece gerçek kişiler başvuruda bulunabilirler. Diğer bir ifadeyle "hükümet dışı kuruluş" veya "kişi grupları" sadece gerçek kişilere özgülenmiş haklar bakımından AİHM'e başvuruda bulunamayacaklardır. Bu bakımdan özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar nitelikleri gereği ve kuruluş amaçlarına uygun düştüğü ölçüde AİHS ile korunan hak ve özgürlüklerden faydalanabileceklerdir (toplantı ve gösteri özgürlüğü ve mülkiyet hakkı vb.)⁶⁷⁴.

Hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları, ancak taraf devletin AİHS'e aykırı davranarak anılan kuruluş veya grupların kendisine zarar vermeleri durumunda AİHM'e başvuru yapabileceklerdir. Dolayısıyla bu kuruluş veya grupların, üyelerinin hakkına zarar verildiğini ileri sürerek AİHM'e başvuru yapma hakkı bulunmamaktadır⁶⁷⁵.

AİHM bireysel başvuruda bulunanın bir dernek olduğunu tespit etmesi durumunda öncelikli olarak başvuru derneğin ileri sürülen ihlalden doğrudan doğruya etkilenip etkilenmediğini incelemektedir. Zira, AİHM'in süreklilik arz eden içtihatlarına bakıldığında, mağdurluk statüsü için bizatihi dernek tüzel kişiliğinin (yani üyelerinin değil) doğrudan etkilenmiş olması gerekmektedir. AİHM birçok kararında, dernek üyelerine yönelik bir ihlal durumunda dernek tüzel kişiliğinin mağdur olmadığına karar vermiştir. AİHM'e göre, bir derneğin amacının üyelerinin belli bir yöndeki ortak menfaatlerini korumak amacıyla kurulmuş olması da derneğe doğrudan doğruya mağdurluk statüsünü kazandırmamaktadır⁶⁷⁶.

⁶⁷¹ AİHM'e göre, kişi grupları, birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturdukları topluluk olarak anlaşılması gerekmektedir.

⁶⁷² Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 144-145; Anayurt, s. 162

⁶⁷³ Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*, s. 162 ve 166 ilâ173

⁶⁷⁴ Poroy, s. 123-124; Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 202; Bilir, *Yargılama Yetkisi*, s. 311

⁶⁷⁵ Poroy, s. 124

⁶⁷⁶ Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*, s. 5

Bir öğretmen sendikasının öğretmenlerin görev yerinde oturmalarına ilişkin yasal düzenlemenin AİHS'e ek 4. Protokol'e aykırılığının ileri sürüldüğü başvuruda AİHM (Komisyon), bu düzenlemenin öğretmenleri ilgilendirip sendikayı ilgilendirmediğini, kendisinin mağdur olduğunu iddia etmeye muktedir bulunmayan bir meslek birliğinin, kendi üyeleri üzerinde etkisini doğuran bir önlem/işlem aleyhine başvuru yapamayacağını belirtmiştir⁶⁷⁷.

AİHM başka bir başvuruda, yabancı diplomalı doktorların farklı kurallara tabi olmasını öngören bir kanuna karşı bu doktorların haklarını savunmak için kurulan derneğin mağdur statüsünde olmadığına karar vermiştir. AİHM'e göre, bu derneğin bizzat kendi hakları ihlal edilmemiştir⁶⁷⁸.

AİHM, İsviçre'deki minare yasağını içeren anayasa değişikliğine karşı derneklerin yapmış oldukları başvuruda⁶⁷⁹, dernekleri mağdurluk statüsünü tüm yönleriyle tartışmış ve kendi üyeleriyle ilgili tanınan hakların ihlal edilmesi durumunda derneklerin mağdurluk statüsüne sahip olamayacağına karar vermiştir. AİHM, derneklerin kişi topluluğu olmasının onların üyelerinin faydalandıkları haklarla aynı haklardan faydalanacakları sonucunu doğurmayacağını belirtmiştir. AİHM bu başvuruda, başvuru derneklerin minareyi de içeren cami inşası amacına sahip olmadıklarını, gelecek zamanda da cami yapma amaçlarını ortaya koymadıklarını ve doğrudan mağdur olmadıklarını tespit etmiştir. Dolaylı mağdur sıfatının ise tüzel kişilikler konusunda tanınmasının mümkün olmadığından başvuru kabul edilemez bulunmuştur. Zira, dolaylı mağdur olunabilmesi için başvuru ile doğrudan mağdur arasında şahsi ve özel bir bağ olması gerekmektedir. Ancak AİHM'e göre⁶⁸⁰, bir derneğin üyelerine yapılan hak ihlalleri nedeniyle derneğin kendisi bir prestij kaybına uğruyorsa ya da ihlal nedeniyle üyelerinin bir kısmı istifa etmek zorunda kalıyorsa bu müdahaleden dolayı bu dernek bireysel başvuruda bulunabilecektir⁶⁸¹. Zira bu durumda derneğin kendi hakları ihlal edilmiş olacaktır.

⁶⁷⁷ Poroy, s. 124; AİHM, *X. Union/Fransa*, B.N: 9900/82, K.T: 4.5.1983

⁶⁷⁸ Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*, s. 5

⁶⁷⁹ AİHM, *La Ligue Des Musulmans De Suisse/İsviçre*, B.N: 66274/09, K.T: 28.6.2011

⁶⁸⁰ AİHM, *Grande Oriente D'Italia Di Palazzo Giustiniani/İtalya*, B.N: 35972/97 K.T: 12.12.2001

⁶⁸¹ Sağlam, *Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*, s. 5

c. Tüzel Kişiliği Bulunmayan Kişi Grupları (Toplulukları) Yönünden

Tüzel kişiliği bulunmayan kişi gruplarının da bazı durumlarda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmeleri mümkündür. Ancak bu kişi grupları da özel hukuk tüzel kişiliklerinde olduğu gibi yalnızca kişi gruplarıyla ilgili haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle başvuruda bulunabileceklerdir⁶⁸².

Kişi grubunun bir temel hakkının kamu gücü tarafından ihlal edilmesi durumunda kişi grubuna mensup her bir birey bireysel başvuruda bulunabileceği gibi hep birlikte de bireysel başvuruda bulunabilirler. Ancak mevzuata göre bu kişi grubunu temsile yetkili biri/birileri atanabiliyorsa bu durumda temsile yetkili kişiler vasıtasıyla da kişi grubu adına başvuru yapılabilecektir.

Örneğin adi ortaklık, 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun 620 ve devamı maddeleri uyarınca tüzel kişiliğe sahip değildir. Bu adi ortaklığa ait bir temel hak ve özgürlüğünün ihlal edilmesi durumunda, tıpkı özel hukuk tüzel kişilerinde olduğu gibi adi ortaklığa ait hakların ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabileceklerdir⁶⁸³.

Nitekim POROY da, tüzel kişiliğe sahip bulunmayan kişi topluluklarının iki şarttan birini sağlamaları durumunda başvuru yapabileceklerini; bunlardan birinci şartın, söz konusu kişi topluluğunu oluşturan kişilerin ilgili başvuruyu birlikte imzalamaları yani birlikte başvuru yapmaları hâli olduğunu; ikinci şartın ise topluluğu oluşturan kişilerin topluluk adına başvurucuya temsil yetkisi vermeleri olduğunu belirtmektedir⁶⁸⁴.

Yukarıda da belirtildiği üzere AİHS'nin 34. maddesinde, "*kişi grupları*"⁶⁸⁵,nın da bireysel başvuruda bulunabilecekleri kabul edilmiştir⁶⁸⁶. Ancak AİHS ve protokollerinin korumuş olduğu bazı haklar örneğin yaşam hakkı, işkence yasağı, aile kurma hakkı vb. gibi haklar bakımından sadece gerçek kişiler başvuruda

⁶⁸² Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 109

⁶⁸³ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 109

⁶⁸⁴ Poroy, s. 124-125; Aynı yöndeki görüş için bkz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baysal, *Mağdur Kavramı*, s. 202

⁶⁸⁵ AİHM'e göre, kişi grupları, birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturdukları topluluk olarak anlaşılması gerekmektedir.

⁶⁸⁶ Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 144-145; Anayurt, s. 162

bulunabilirler. Dolayısıyla, "*kişi grupları*" sadece gerçek kişilere özgülenmiş haklar bakımından AİHM'e başvuruda bulunamayacaklardır⁶⁸⁷.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi de, tüzel kişi kavramını geniş yorumlayarak tüzel kişiliğe sahip olmayan kişi topluluklarının da (komandit şirket, kollektif şirket ve sivil girişimler) bireysel başvuru yapabileceklerine karar vermiştir⁶⁸⁸.

d. Çocuklar Yönünden

6216 sayılı Kanun'da çocukların başvuru yapıp yapamayacaklarına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapıp yapamayacaklarına ilişkin olarak değerlendirmenin diğer kurullarla birlikte yapılması gerekmektedir. Bu durumun tespit edilebilmesi için öncelikle çocukların Anayasa'da öngörülen temel hak ve özgürlüklere sahip olup olmadıklarının belirlenmesi, sonrasında ise çocukların Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunup bulunamayacaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anayasa'nın 12. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu belirtilmiştir. Anılan fıkrada yer alan, herkes ifadesi kapsamı içerisine çocuklar da gireceğinden dolayı bu kişilerin temel hak ve özgürlüklere sahip oldukları açıktır.

Ancak Anayasamızın bazı hükümlerinde, özel sınırlama sebeplerine yer verilmiştir. Örneğin, Anayasa'nın 67. maddesinin üçüncü fıkrasında, seçme ve halkoylamasına katılma hakkı onsekiz yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına tanınmıştır. Anayasa'nın 68. maddesinin birinci fıkrasına göre, parti üyesi olmak için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Yine Anayasa'nın 70. maddesinin ikinci fıkrasında, hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemeyeceği belirtilmiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

---

⁶⁸⁷ Poroy, s. 123-124; Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 202; Bilir, *Yargılama Yetkisi*, s. 311

⁶⁸⁸ Karaman, s. 130

Bu kurallar çerçevesinde, özel sınırlama bulunmadıkça çocukların da Anayasa'da öngörülen temel hak ve özgürlüklere sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Diğer taraftan, Anayasa'nın birçok hükmünde⁶⁸⁹ çocukları koruyucu hükümler öngörülmüş ve Devlete, aileye ve üçüncü kişilere bir takım yükümlülükler yüklenmiştir. Yani çocukların öngörülen bu haklarının korunması konusunda anılan kişilere pozitif yükümlülükler getirilmiştir. Dolayısıyla, çocukların yüksek menfaatlerinin korunduğu bir anayasa düzeninde çocukların temel hak ve özgürlüklere sahip olmadığını söylemenin hukuk mantığı açısından tutarlı bir yaklaşım olmayacağı açıktır.

Burada açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir husus ise temel hak ve özgürlüklere sahip bulunan çocukların, temel hak ve özgürlüklerini kendi başlarına kullanıp kullanamayacakları sorunudur.

Bu konuda öğretide iki yönde görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre çocukların, kendilerini savunamayacak derecede fiziksel ve psikolojik anlamda zayıf olduklarından dolayı kendi başlarına temel hak ve özgürlüklerini kullanmaları mümkün değildir⁶⁹⁰. Aslında bu görüşün tutar tarafı bulunmaktadır. Yani gerçekten de psikolojik ve fiziksel yönden zayıf olan bir çocuktan kendi başına temel hak ve özgürlüğünü savunması/kullanması beklenemez. Bu görüş, hayatın olağan akışına da uygun bir yaklaşımdır. Ancak kanaatimizce çocuklar, fiziksel ve psikolojik açıdan zayıftır denilerek çocukların Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunamayacaklarını savunmak çok da yerinde bir görüş olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle çocukların başvurularının, sırf bu nedenle reddedilmesi mantıksız olacaktır.

İkinci görüşe göre ise çocuklar, korunması gereken pasif varlıklar olmayıp yetişkinler gibi hak ve özgürlüklerini kendi başlarına kullanabileceklerdir⁶⁹¹. Ancak bu görüşün de sakıncalı tarafları bulunmaktadır. Eğer bu görüş kabul edilirse gerçekten de fiziksel ve psikolojik açıdan yetersiz çocuklar, hak ve özgürlüklerini kendi başlarına koruyamayabileceklerdir.

⁶⁸⁹ Örneğin Anayasa'nın 10. maddesinin üçüncü fıkrasında; 41. maddesinin üçüncü fıkrasında; 42. maddesinde; 58. maddesinde; 61. maddesinin dördüncü fıkrasında ve 68. maddesinde.

⁶⁹⁰ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 106

⁶⁹¹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 106

6216 sayılı Kanun'da çocukların başvuru yapip yapamayacaklarına ilişkin açık bir hüküm bulunmamasıyla birlikte çocukların temel hak ve özgürlükleriyle ilgili bireysel başvuruda bulunabilecekleri açıktır. Kanaatimizce, Anayasa Mahkemesinin yukarıda belirtilen her iki görüşü de benimseyip her somut olayda değerlendirme yapması gerektirir. Eğer başvuru bir çocuk tarafından yapılmışsa bunu kabul edip incelemeli, eğer veli tarafından çocuk adına başvuru yapılmışsa bu başvuruyu da alıp incelemelidir. Diğer bir ifade ile başvurunun çocuk tarafından yapılması durumunda veli tarafından yapılmadı diye, veli tarafından çocuk adına yapılmışsa bizzat çocuk tarafından yapılmadı diye “*kişi yönünden yetkisizlik*” kararı vermemelidir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi hayvan otlattığı bölgede mayın patlaması sonucu yaralanan çocuk adına velayeten, kendi adlarına asaleten anne ve baba tarafından yapılan bir başvuruyu⁶⁹² kabul edilemez bulmayıp esastan incelemiştir.

Anayasa Mahkemesi çocuk tarafından yapılan başvuruda öncelikle çocuğun yüksek menfaatlerinin korunması gerekiyorsa, bu başvurudan çocuğun kanuni temsilcilerini haberdar etmelidir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi başvurunun her aşamasında kanuni temsilcinin çocuğun yüksek menfaatine uygun hareket edip etmediğini değerlendirmeli, bu menfaate aykırı durumlarda asıl hak taşıyıcısının çocuk olması gerçeği karşısında gerekli tedbirleri almalıdır⁶⁹³.

Ancak, Anayasa Mahkemesine başvuru yapabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Bireysel başvuru öncesindeki süreçlerde çocuğun dava açıp olağan kanun yollarını tek başına tüketmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda fiili olarak çocukların tek başına bireysel başvuruda bulunamayacağı kural olarak söylenebilir⁶⁹⁴. Çocukların ancak şu gibi durumlarda tek başlarına Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceği değerlendirilmektedir:

- Bireysel başvuru aşamasından önce çocuğun velisi ya da kanuni temsilcisi tarafından çocuk adına bir dava açılmışsa, bu davada hak ihlali olduğunu çocuk tek başına savunabilecektir.

⁶⁹² AYM, İkinci Bölüm, *Salih Ülgen ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/6585, K.T: 18/9/2014

⁶⁹³ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 107

⁶⁹⁴ Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1308

- Çocuk bireysel başvuru aşamasından önce dava açıp da bu davası sırf dava açma ehliyeti bulunmadığından bahisle reddedilmişse olağan kanun yolu aşamasından sonra bireysel başvuruda bulunabilecektir.

- Çocuk, sınır dışı edilme gibi Anayasa Mahkemesinden tedbir istenilebilecek durumlarda bireysel başvuruda bulunabilecektir.

Anayasa Mahkemesinin yukarıda örnek olarak verilen kararına bakıldığında, velayeten çocuk adına ilk derece mahkemesinde dava açıldığı ve olağan kanun yolunun tüketilmesinden sonra Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapıldığı görülmektedir.

AİHS'te de çocukların kendi başlarına bireysel başvuruda bulunmalarını engelleyen bir hüküm yer almadığı gibi AİHM'e başvurabilmek için de bir yaş sınırlaması yani rüşt yaşı bulunmamaktadır⁶⁹⁵. Nitekim AİHM'in de bu konuda olumsuz bir uygulaması da bulunmamaktadır. Örneğin AİHM bir başvuruda⁶⁹⁶, vasinin iznini almamış hukuki ehliyeti bulunmayan bir kişinin başvuruda bulunabileceğine karar vermiştir⁶⁹⁷. Diğer bir ifadeyle AİHS'te yer alan haklarının ihlal edildiğini ileri süren çocukların ebeveynleri olmaksızın bizzat başvuru yapabileceklerini içtihat yoluyla benimsemiştir⁶⁹⁸.

e. Ceninin Durumu

Cenin (fetüs, dölüt) kavramı, hukuki metinlerde de kullanılan ancak esas olarak tıp bilimine ait bir kavramdır. Cenin genel olarak ana rahmine düşmüş, fakat henüz çocuk olarak doğmamış olan çocuk olarak tanımlanmaktadır⁶⁹⁹.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 28. maddesinin birinci fıkrasında, kişiliğin, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başladığı ve ölümle sona erdiği; ikinci fıkrasında ise çocuğun hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana

⁶⁹⁵ Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1308; Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 320

⁶⁹⁶ AİHM, *A./Birleşik Krallık*, B.N: 100/1997/884/1096, K.T: 23/9/1998

⁶⁹⁷ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 106

⁶⁹⁸ Karen Reid, *Article 25 Of The Convention: Applications by Children, The Birth Of European Human Rights Law*, L'eclosion du Droit europeen des Droits de l'Homme, Salvia, Michele/Viliger, Mark E., Baden-Baden, 1998, s. 301'den aktaran Şirin, s. 194

⁶⁹⁹ Leyla Müjde Kurt, "Cenin Malvarlığı Hakları", *Kazanıcı Hakemli Hukuk Dergisi*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt: 7, Sayı: 83-84, Yıl: 2011, s. 23-24

rahmine düştüğü andan başlayarak elde edeceği hüküm altına alınmıştır. Buna göre çocuk, hak ehliyetini tam⁷⁰⁰ ve sağ doğduğu⁷⁰¹ anda, yani kişi hâline geldiğinde kazanacak; hak ehliyeti hükümleri ise geriye etkili olarak doğacaktır⁷⁰².

Dolayısıyla 4721 sayılı Kanun hükümleri değerlendirildiğinde, ceninin hak ehliyetini kazanması, sağ doğmuş olmak şartına bağlanmıştır⁷⁰³. Ancak, Anayasa hukukunda ceninin temel hak ve özgürlüklere sahip olup olmadığı hususunda tartışma bulunmaktadır⁷⁰⁴. Nitekim, diğer ülke uygulamalarında da ceninin temel haklara sahip olup olmadığı uzlaşmış bir husus değildir⁷⁰⁵.

Doktrinde cenine yasal hükümlerle bir takım haklar verilmesinin ceninin anayasal bakımdan temel hak ve özgürlük taşıyıcısı olduğu sonucunu doğurmayacağını savunanlar bulunduğu gibi bu görüşün aksine ceninin temel hak ve özgürlük taşıyıcısı olduğu düşüncesinde olanlar da bulunmaktadır⁷⁰⁶.

4721 sayılı Kanun'un 28. maddesindeki hükümlere bakıldığında bu hükümlerle doğmamış çocuklara kişilik kazandırılmak istenilmediği ancak bunların gelecekte yani doğumla birlikte kişilik kazanacakları düşünülerek haklarının korunması amaçlanmıştır⁷⁰⁷. Kanaatimizce, cenin sağ doğmuş olmak koşulu ile ana rahmine düştüğü andan itibaren temel hak ve özgürlük taşıyıcısı konumundadır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesine cenin adına bir başvuru yapıldığında, Anayasa Mahkemesi ceninin doğumunu beklemelidir. Eğer cenin tam ve sağ olarak doğmuş ise başvuruyu sonuçlandırmalıdır. Eğer cenin tam ve sağ olarak doğmamış ise başvuru "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez bulunmalıdır. Ancak, ceninin yaşamına dışarıdan müdahale edilmesi durumunda artık doğal olmayan bir yolla ceninin varlığına son verileceğinden dolayı Anayasa Mahkemesi ceninin de temel hak ve özgürlüklerini koruması gerekeceğinden, bu tür başvuruları kabul edilemez bulmamalıdır. Örneğin, ceninin yaşam hakkı ile ilgili bir başvuru

⁷⁰⁰ Çocuğun annenin bedeninden tümüyle ayrılmasına, tam doğum denir.

⁷⁰¹ Sağ doğum, çocuğun anne bedeninden tümüyle ayrıldıktan sonra kısa bir süre de olsa anneden bağımsız olarak yaşamasıdır. Örneğin çocuk tam doğumla birlikte ağlayabilir, nefes alabilir, kalbi kısa bir süre olsa da atabilir.

⁷⁰² Kurt, s. 23

⁷⁰³ Ceninin hak ehliyetinin geciktirici şarta mı yoksa bozucu şarta mı bağlı olduğuna ilişkin tartışmalar için bakınız Kurt, s. 24

⁷⁰⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 1000

⁷⁰⁵ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 232

⁷⁰⁶ Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1306; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 101

⁷⁰⁷ Şirin, s. 167

geldiğinde Anayasa Mahkemesi bu başvuruyu incelemelidir. Fakat bu durumda da yani cenine mutlak olarak yaşam hakkı verilmesi durumunda annenin sağlık sorunları nedeniyle de olsa kürtaja izin verilmemesi sonucunu doğurabilecektir⁷⁰⁸. Bu gibi durumlarda, Anayasa Mahkemesinin annenin yaşam hakkı ile ceninin yaşam hakkının tartarak karar vermesi gerektiği açıktır.

Bu konuda Anayasa Mahkemesinin bu güne kadar vermiş olduğu bir karar bulunmadığından dolayı AİHM uygulamasının incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

AİHS’te de ceninin bireysel başvuruda bulunabileceğine ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle AİHM de bu hususu gözeterek, ceninin yaşam hakkıyla ilgili başvuruları, her somut olayın özelliğine göre incelemektedir.

AİHM, İrlanda’da kürtajın yasaklanmasının AİHS’in 8. maddesine aykırılık teşkil ettiği iddiasıyla yapılan başvuruda⁷⁰⁹, *Vo/Fransa*⁷¹⁰ kararına atıf yapmış ve AİHS’in 2. maddesi anlamında ceninin bir “*şahıs*” olup olmadığı sorusuna cevap vermenin mümkün olmadığını, hayatın başlangıcının bilimsel ve hukuki olarak belirlenmesi hususunda sözleşmecî devletlerde ortak bir uygulamanın bulunmadığını, bu nedenle yaşam hakkının başlangıcının belirlenmesinde sözleşmecî devletlerin takdir yetkisinin bulunduğunu belirtmiştir. AİHM bu kararında ayrıca, kürtajın sadece anne adayının özel hayatıyla ilgili olmadığını, doğacak çocuğun hayatını koruma kaygısının kürtajın yasaklanmasını haklı göstermeyeceğini, hamile bir kadının özel hayatına saygı ile doğacak çocuğun yaşamının korunması zorunluluğu arasında makul bir dengenin kurulması gerektiğini belirtmiştir⁷¹¹.

Federal Alman Anayasa Mahkemesine göre ise cenin adına bireysel başvuruda bulunulması hususu tartışmalı bir durumdur. Bu konuda Alman doktrininde tam bir uzlaşma olmamasına rağmen Federal Alman bireysel başvuru hukuku bakımından bunun mümkün olabileceği ifade edilmektedir⁷¹². Fakat şimdiye

⁷⁰⁸ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 101

⁷⁰⁹ AİHM, *A, B ve C/İrlanda*, B.N: 25579/05, K.T: 16.12.2010

⁷¹⁰ AİHM, *Vo/Fransa*, B.N: 14235/88, K.T: 8.7.2004

⁷¹¹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 102

⁷¹² Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 50; Karaman, s. 119; Gören, yaşam üzerinde bir hak söz konusu ise ceninin temel hakka ehil olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gören, *Türk Anayasa Yargısında*, s. 38

kadar ceninin bireysel başvuru yapıp yapamayacağına ilişkin husus bir bireysel başvuru konusu olmamıştır⁷¹³.

f. Yabancılar Yönünden

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 3. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (d) bendine göre yabancı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi ifade etmektedir.

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, herkesin bireysel başvuruda bulunabileceği kural altına alınmışsa da aynı Kanun'un 46. maddesinin (3) numaralı fıkrasıyla, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapamayacakları ifade edilerek yabancılar bakımından bir kısıtlama getirilmiştir. Dolayısıyla yabancılar, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak bireysel başvuru yapamayacaklardır⁷¹⁴.

Nitekim Anayasa'nın "*Yabancıların durumu*" başlıklı 16. maddesinde, temel hak ve hürriyetlerin, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği hüküm altına alınmıştır.

Dolayısıyla yabancılar, bireysel başvuru haklarını her konuda değil ancak kendilerine tanınan haklarla ilgili olarak kullanabileceklerdir⁷¹⁵. Örneğin yabancılar, yaşam hakkı gibi vatandaş olsun olmasın herkese tanınan haklar ile yerleşme ve seyahat özgürlüğü gibi vatandaşlar yanında yabancılara da tanınan sınırlı haklar bakımından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceklerdir⁷¹⁶. Bu nedenle, yabancıların bir bireysel başvuruda bulunması durumunda başvuru yapılan hak/haklar bakımından bireysel başvuru da bulunulup bulunulamayacağıının belirlenmesi gerekmektedir⁷¹⁷.

Bu durumda, yabancıların hangi haklarla ilgili olarak bireysel başvuruda bulunamayacaklarının tespiti için öncelikle yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan hakların tespit edilmesi gerekmektedir.

⁷¹³ Emek, *Eleme Sistemi*, s. 219

⁷¹⁴ Akdemir, s. 258

⁷¹⁵ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 21

⁷¹⁶ Çınar, *Başvuruların İstatistikî Analizi*, s. 50

⁷¹⁷ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 763

Anayasamızın bazı hükümlerinde vatandaşlar ifadesinin kullanılmasıyla tanımlanan bu hakkın sadece vatandaşlara tanındığı vurgulanmaktadır. Örneğin Anayasa'nın 23. maddesinin altıncı fıkrasında, vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamayacağı; 67. maddesinde seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkına vatandaşların sahip bulunduğu; 68. maddesinde, parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına vatandaşların sahip bulunduğu; 74. maddesinde, her Türkün kamu hizmetlerine girme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Görüleceği üzere siyasi haklar ve memur olma gibi haklar bu kapsamda kalmaktadır. Bu haklarla ilgili olarak yabancıların Anayasa Mahkemesine başvuru yapma hakları bulunmamaktadır⁷¹⁸.

Çalışma hakkı, toplantı ve gösteri hakkı, eğitim hakkı, mülkiyet hakkı, yerleşme ve ikamet hakkı gibi haklar yabancılar açısından sınırlandırılabilen haklardır. Eğer bu haklar sınırlandırılmışsa artık yabancıların bu haklar bakımından da Anayasa Mahkemesine başvurmaları mümkün değildir. Bu haklara yönelik bir başvuruda bulunulmuşsa bu durumda Anayasa Mahkemesi başvuruya konu olan hakkın sınırlandırılıp sınırlandırılmadığını mevzuat hükümlerine göre tespit ederek karar verecektir.

Vatandaşlık bağı ile hiçbir devlete bağlı olmayan vatansızların da bireysel başvuru bakımından yabancılarla aynı kurallara bağlı olduklarında şüphe bulunmamaktadır. Zira, bu kişilerin de tıpkı yabancılar da olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, 6216 sayılı Kanun'nun 46. maddesinin (3) numaralı fıkrasıyla getirilen kısıtlama vatansızları da kapsamaktadır.

Anayasa'nın 74. maddesinin birinci fıkrasında, karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancıların, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve TBMM tarafından yazı ile başvurma hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Bu tür düzenlemeler, yabancıların vatandaş olduğu ülkede de Türk vatandaşlarına bu tür hakların tanınmasını sağlamak içindir. Vatansızların vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu bir ülke bulunmadığından bu kişilerin de bu tür haklar bakımından Anayasa Mahkemesine başvuru yapamayacağını

---

⁷¹⁸ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.763

söylemek hukuk mantığı açısından tutarlı olmayacaktır. Zira karşılık beklenecek ülke bulunmamaktadır⁷¹⁹.

Yabancıların yaptıkları bireysel başvurularla ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin birçok kararı bulunmaktadır⁷²⁰. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan başvurucunun, ikamet tezkeresinin temdit edilmeyeceği ve on beş gün içinde ülkeden çıkış yapması gerektiğine ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı davada verilen yürütmenin durdurulması talebinin reddine dair kararın anayasal haklarını ihlal ettiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi⁷²¹, başvuruyu kabul edilemez bulmayarak esastan incelemiş ve koşulları oluşmadığından tedbir talebinin reddine, aile ve özel hayat hakkına yönelik ihlal iddiaları yönünden ise “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Almanya Federal Cumhuriyeti vatandaşı olan başvurucunun, Konya 4. Asliye Hukuk Mahkemesinde açtığı tanıma ve tenfiz davasının reddedildiğini belirterek anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi⁷²², başvuruyu kabul edilemez bulmayarak esastan incelemiş ve başvurunun “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Türkmenistan vatandaşı olan başvurucunun, sığınmacı statüsü verilmesi için yapmış olduğu başvurunun reddedilmesine ilişkin idari işlem neticesinde sınır dışı edilecek olması nedeniyle iade edileceği ülkesinde yaşam hakkının ihlal edileceğini, işkence ve kötü muameleye tabi tutulma riskinin bulunduğunu belirterek Anayasa’da güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda da Anayasa Mahkemesi, başvuru konusu olayda, başvurucu hakkında tesis edilen sınırdışı edilme işleminin idari bir işlem olup başvuru tarihi itibarıyla başvurucu tarafından anılan bu işleme karşı idari yargı mercileri nezdinde açılmış bir dava bulunmadığını, başvurucu tarafından ihlal iddiasına konu idari işlem için öngörölmüş olan kanun yolları tüketilmeksizin bireysel başvuruda bulunulduğunun anlaşıldığını belirterek başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Bu karardan da anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi, yabancı olan kişinin Anayasa

⁷¹⁹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 116

⁷²⁰ AYM, Genel Kurul, *Marcus Frank Cerny Başvurusu*, B.N: 2013/5126, K.T: 2/7/2015

⁷²¹ AYM, İkinci Bölüm, *Laura Alejandra Caceres Başvurusu*, B.N: 2013/1243, K.T: 16/4/2013

⁷²² AYM, Birinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/4050, K.T: 31/12/2013

Mahkemesine başvuru yapma hakkının bulunmadığına karar vermemiş aslında kararın mefhumu muhalifinden başvuru yolları tüketilseydi başvuruyu inceleyeceğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi uygulamasında yabancı uyruklu kişilerce yapılan başvurularda henüz “*kişi yönünden yetkisizlik*” kapsamında verilmiş bir karar bulunmamaktadır.

AİHS'nin 1. maddesinde, sözleşmecî tarafların kendi yetki alanları içindeki herkesin, AİHS'nin birinci bölümünde bulunan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlayacağı ifade edilmesi karşısında, AİHS'e taraf olan devletlerde yaşayan herkes yani yabancı/vatandaş ayrımı yapılmaksızın bu haklardan yararlanabilecekleri açıktır.

g. Kısıtlılar Yönünden

Reşit olan kişilerin akıl sağlığı veya zayıflığı, savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim, özgürlüğü bağlayıcı ceza ve istek üzerine gibi nedenlerle fiil ehliyetinin kaldırılması ya da sınırlandırılması durumuna “*kısıtlılık*” denilmektedir. 4721 sayılı Kanun'da kısıtlılık nedenleri 405. ilâ 408. maddeler arasında sayılmıştır. Bu durumların birini veya birkaçının varlığı hâlinde kişi kısıtlanmalı ve fiil ehliyetini kullanması için vasi yahutta kayyım atanmalıdır⁷²³.

6216 sayılı Kanun'da kısıtlıların başvuru yapıp yapamayacaklarına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak kısıtlıların da tıpkı çocuklarda olduğu gibi Anayasa'da öngörülen temel hak ve özgürlüklere sahip oldukları ve Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilecekleri açıktır⁷²⁴. Nitekim 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinde herkesin bireysel başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir.

Ancak, Anayasa ve kanunlarla kısıtlılara verilmemiş haklar söz konusudur. Örneğin, Anayasa'nın 76. maddesinin ikinci fıkrasına göre kısıtlıların milletvekili seçilme hakkı bulunmamaktadır. Yine Anayasa'nın 67. maddesinin dördüncü fıkrasında, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarının kullanılmasının

⁷²³ Şirin, s. 199

⁷²⁴ Çınar, *Başvuruların İstatistikî Analizi*, s. 50

kanunla düzenleneceği belirtilerek bu konuda kanun koyucuya takdir hakkı verilmiştir. Bu kapsamda kanun koyucu 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 7. maddesinin birinci fıkrasının (3) numaralı bendinde, ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanların oy kullanamayacaklarını; 8. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde ise kısıtlıların seçmen olamayacaklarını belirtmiştir. Dolayısıyla, Anayasa ve kanun hükümleriyle kısıtlılara verilmemiş haklarla ilgili olarak bu kişiler Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunamayacaklardır.

Doktrinde, kısıtlılara yönelik seçme hakkının sınırlandırılmasını anayasal açıdan sorun görmeyenler bulunduğu gibi⁷²⁵ bu durumun açıkça Anayasa'ya ve AİHS'e aykırı olduğunu savunanlar bulunmaktadır⁷²⁶. Bu durumun AİHS'e aykırı olduğunu savunanlar görüşlerini AİHM'nin *Hirst/Birleşik Krallık* kararına⁷²⁷ dayandırmaktadırlar. Bu kararda AİHM, kısıtlıların ve hükümlülerin, somut koşullarının dikkate alınmaksızın, kategorik olarak haklarını kullanmaktan mahrum bırakılmalarını AİHS'e aykırılık bulmuştur⁷²⁸.

AİHM, hapis cezası infaz edilirken, genel seçimlerde oy kullanamamasının AİHS'nin 1 nolu Protokolü'nün 3. maddesinin ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü bir başvuruda⁷²⁹, hükümlülere, mahkûm oldukları cezanın süresine ve işlemiş oldukları suçun mahiyetine veya ağırlığına bakılmadan, fark gözetmeksizin doğrudan uygulanan bir kısıtlamanın, kapsamı ne kadar geniş olursa olsun, kabul edilebilir takdir payını aştığını belirterek AİHS'in 1 nolu Protokolü'nün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM bu kararda ayrıca, Türkiye'de oy kullanma hakkına kısıtlama getirilirken, suçun mahiyeti veya ağırlığının, hapis cezasının süresinin (ertelenen bir yıldan kısa süreli cezalar bir tarafa bırakıldığında) veya mahkûmların içinde buldukları koşulların dikkate alınmadığını, kişiyi oy kullanma hakkından mahrum eden söz konusu katı tedbire her durumda başvurulmaması ve ayrıca orantılılık ilkesi doğrultusunda, uygulanan yaptırım ile kişinin davranışları ve içinde

⁷²⁵ Ersoy Kontacı, "Türk Hukukunda Kısıtlılık Hali ve Seçme Hakkı", *Yaşayan Anayasa*, (Erişim) <http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/belgeler/analizler/kisitlilik.pdf>, 2.2.2015

⁷²⁶ Şirin, s. 199

⁷²⁷ AİHM, *Hirst/Birleşik Krallık*, B.N: 74025/01, K.T: 6.10.2005

⁷²⁸ Şirin, s. 199

⁷²⁹ AİHM, *Söyler/Türkiye*, B.N: 29411/07, K.T: 17.9.2013

bulunduğu koşullar arasında algılanabilir ve yeterli ölçüde bir bağlantı olması gerektiğini belirtmiştir⁷³⁰.

Bu karar üzerine YSK'da 30.3.2014 Mahalli İdareler Seçimi öncesinde 21.12.2013 gün ve 590 sayılı kararla⁷³¹, ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki tutuklular ile taksirli suçlardan hükümlü bulunanların seçme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Yine YSK, 10.8.2014 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde, 20.6.2014 gün ve 3002 sayılı kararda da⁷³² aynı hususu tekrar etmiştir. Böylece YSK, AİHM'e ve Anayasa Mahkemesi önüne bu konuda gelebilecek başvuruların bir kısmını engellemiştir⁷³³.

Anayasa Mahkemesine başvuru yapabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Bireysel başvuru öncesindeki süreçlerde kısıtlının dava açıp olağan kanun yollarını tek başına tüketmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda fiili olarak kısıtlıların tek başına bireysel başvuruda bulunamayacağı kural olarak söylenebilir. Kısıtlıların ancak şu gibi durumlarda tek başlarına Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceği değerlendirilmektedir:

- Bireysel başvuru aşamasından önce kısıtlının vasisi ya da kayyumu tarafından bir dava açılmışsa, bu davada hak ihlali olduğunu kısıtlı tek başına savunabilecektir.

- Kısıtlı bireysel başvuru aşamasından önce dava açıp da bu davasının sırf dava açma ehliyeti bulunmadığından bahisle reddedilmesi durumunda olağan kanun yolu aşamasından sonra bireysel başvuruda bulunabilecektir.

- Kısıtlı, sınır dışı edilme gibi Anayasa Mahkemesinden tedbir istenilebilecek durumlarda bireysel başvuruda bulunabilecektir.

Anayasa Mahkemesi tıpkı çocukların başvurularında olduğu gibi kısıtlı tarafından yapılan başvuruda öncelikle kısıtlının yüksek menfaatlerinin korunması gerekiyorsa, bu başvurudan kısıtlının vasisini yahut kayyumunu haberdar etmelidir.

⁷³⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız (Erişim) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/soyler.pdf>, 2.2.2015

⁷³¹ <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2013-590.pdf>, Erişim Tarihi: 2.2.2015

⁷³² <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2014-3002.pdf>, Erişim Tarihi: 2.2.2015

⁷³³ Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1309-1310

Ayrıca Anayasa Mahkemesi başvurunun her aşamasında vasinin yahutta kayyumun kısıtlının yüksek menfaatine uygun hareket edip etmediğini değerlendirmeli, bu menfaate aykırı durumlarda asıl hak taşıyıcısının kısıtlı olması gerçeği karşısında gerekli tedbirleri almalıdır.

AİHS’de kısıtlıların bireysel başvuruda bulunamayacaklarına ilişkin olarak bir hüküm bulunmamaktadır. Nitekim, AİHM de kısıtlıların yargılamanın başlangıç aşamasında özel olarak temsil edilmelerine gerek bulunmadığını kabul etmektedir. AİHM 65 yaşında bir kısıtlının yapmış olduğu başvuruyu⁷³⁴, esastan inceleyerek kısıtlıların kendi hak ve malvarlıklarına zarar vermeyecek başvuruları kendi başlarına yapabileceklerine karar vermiştir⁷³⁵.

Anayasa Mahkemesi, başvurucu tarafından kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma ve tehdit suçu nedeniyle Denizli 2. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından eşi hakkında verilen mahkûmiyet kararı nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürüldüğü başvuruda⁷³⁶, başvurucunun mağdur sıfatını taşımadığından bahisle başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Yine Anayasa Mahkemesi, başvurucu tarafından 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'a muhalefet suçu nedeniyle Zara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından eşi hakkında verilen mahkûmiyet kararı nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürülen başvuruda⁷³⁷, mahkûmiyete konu eylemin doğrudan mağduru olmayan başvurucunun bu işlem aleyhine bireysel başvuru yapma hakkının ve başvurucunun bireysel başvuru ehliyetinin bulunmadığına ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Bu karardan önce başvurucuya, 16.1.2014 günlü “*Eksikliğin giderilmesi bildirimi*” yazısı ile başvurunun başvurucunun eşi adına mı yapıldığı sorulmuş, başvurucu vekili de 30.12.2013 havale tarihli cevap yazısıyla bu başvurunun başvurucunun eşi lehine yapıldığını bildirmiştir.

⁷³⁴ AİHM, *Zehentner/Avusturya*, B.N: 20082/02, K.T: 16.7.2009

⁷³⁵ Şirin, s. 201; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 108

⁷³⁶ AYM, İkinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/7530, K.T: 20/3/2014

⁷³⁷ AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2013/9796, K.T: 25/7/2014

Bu kararlar incelendiğinde başvuruların, başvuru olan eşlerin kendi adlarına mı yoksa cezaevlerindeki eşlerinin adlarına mı yapıldığı irdelenmemiş ve başvuru yapanların cezaevinde olan eşlerin vasileri olup olmadığı araştırılmamıştır. Ayrıca eş adına başvuru yapıldığının bildirilmesine rağmen bu husus kararda hiç tartışılmamıştır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, eş adına yapılan bu tür başvurularda yanlış olarak daraltıcı bir yaklaşım sergilemiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 262. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, şüpheli veya sanığın eşinin, şüpheli veya sanığa açık olan kanun yollarına süresi içinde kendiliklerinden başvurabilecekleri kabul edildiğine ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 84. maddesinde, bireysel başvuruların incelenmesinde 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümlerinin uygulanacağına göre, eşlerin de eşleri adına bireysel başvuru yapabileceklerinin kabulü gerekir⁷³⁸. Dolayısıyla 5271 sayılı Kanunu'un 262. maddesiyle kanun yollarında eşe, eşinin kanuni temsilcisi olma yetkisinin verilmesi ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 61. maddesinde bireysel başvurunun kanuni temsilci tarafından yapılacağı belirtilmesi karşısında, eşlerin de eşleri adına bireysel başvuru yapabileceklerinin kabulü zorunludur.

B. Yer Bakımından Yetki (Rationae Loci)

Uluslararası mahkemeler, yer yönünden yetkiyi farklı ilkeler gözeterek uygulamaktadırlar. Bu ilkeler; kişisellik (şahsilik) ilkesi, ülkesellik (mülkilik) ilkesi, koruma ilkesi, evrensellik ilkesi, ikame yargı ilkesi ve yetki paylaşımı ilkesidir⁷³⁹. Ancak, mevzuatımızda genel olarak ülkesellik (mülkilik) ilkesinin benimsendiğini görmekteyiz. Örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda benimsenen ilke ülkesellik ilkesidir⁷⁴⁰.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda da ilke olarak ülkesellik (mülkilik) ilkesi benimsenmiştir. Nitekim, 5237 sayılı Kanun'un 8. maddesinde, "(1) Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır. Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi hâlinde suç, Türkiye'de işlenmiş sayılır.

⁷³⁸ Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1312

⁷³⁹ Nur Centel-Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2008, s. 60

⁷⁴⁰ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 157

(2) Suç;

a) Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında,

b) Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla,

c) Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla,

d) Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı,

İşlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılır.” denilmek suretiyle ülkesellik (mülkiyet) ilkesi vurgulanmıştır. Fakat buna bazı istisnaların da getirildiği görülmektedir. Örneğin, 5237 sayılı Kanun'un 16. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, “Nerede işlenmiş olursa olsun bir suçtan dolayı, yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçen süre, aynı suçtan dolayı Türkiye'de verilecek cezadan mahsup edilir.” denilmek suretiyle “kişisel (şahsiyet)” ilkesi benimsenmiştir.

6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde yer bakımından yetkiye dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak böyle bir hüküm bulunmaması, Anayasa Mahkemesinin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik sahası dışında yetki kullanabileceği ya da kanunlarda öngörülen yetki dışına çıkabileceği anlamına gelmemektedir. Diğer bir ifadeyle Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyetinin kanunlarla öngörülmüş olmayan bir yargı yetkisinde olan olaylarla ilgili olarak bireysel başvuruyu esaslan inceleyemez. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin, yabancı devletlerin ya da uluslararası veya uluslararası örgütlerin işlemleri aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleme yetkisi bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesinin yer bakımından yetkiye dair uygulamada vermiş olduğu bazı kararlar bulunmaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesi, Fransa Cumhuriyeti Devletinden aldığı emekli maaşından kesinti yapıldığını belirterek mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁷⁴¹, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası kapsamında başvurunun konusunun, kamu gücünün işlemleri, eylemleri ya da ihmalleri olduğunu; “Kamu gücü”nü kullanan

⁷⁴¹ AYM, Birinci Bölüm, *Ali Kemal Renklioğlu Başvurusu*, B.N: 2012/171, K.T: 12/2/2013

organların ise başta devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tabi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşları olduğunu; bireysel başvuru kamu gücü kullanan organların icrai ya da ihmali bir eylemine ya da işlemine karşı yapılabileceğini; 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, Anayasa'dan ve bireysel başvurunun niteliğinden kaynaklanan sebeplere dayanılarak “*kamu gücü*” kavramının kapsamının belirginleştirildiğini; Anayasa'nın 148 ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi uyarınca işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle bireysel başvuruda bulunulan kamu gücünün, Türkiye Cumhuriyeti Devletine ait veya O'nun adına kullanılmış olması gerektiğini; bu anlamda, ancak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kamu gücü kullanan organlarına atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlük ihlallerinin bireysel başvuru konusu olabileceğini; bu nedenle Anayasa Mahkemesinin, yabancı devletlerin ya da uluslararası veya uluslararası örgütlerin işlemleri aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleme yetkisi bulunmadığını belirterek Fransa Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirildiği belirtilen emeklilik maaşında kesinti yapılması işleminin Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemeyeceğini, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirilen bir işlem, eylem ya da ihmal iddiası bulunmadığını belirtmiş ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde yapılmış olan bir kanun değişikliğinin yalnız o ülkenin vatandaşlarına uygulanması nedeniyle eşitlik ilkesi ile adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürüldüğü başvuruda⁷⁴² da, Anayasa'nın 148 ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi uyarınca işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle bireysel başvuruda bulunulan kamu gücü faaliyetinin, Türkiye Cumhuriyeti Devletine ait veya O'nun adına kullanılmış olma gerektiğini; bu anlamda, ancak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kamu gücü kullanan organlarına atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlük ihlallerinin bireysel başvuru konusu olabileceğini; bu nedenle Anayasa Mahkemesinin, yabancı devletlerin ya da uluslararası veya uluslararası örgütlerin işlemleri aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleme yetkisinin bulunmadığını; başvurucunun ihlal iddiasının, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti tarafından düzenlendiği belirtilen sabıka kaydının

⁷⁴² AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2014/7, K.T: 13/5/2014

silinmemesi işlemine dayandırıldığına anlaşıldığını, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletinin işlemine dayalı bir ihlal iddiasının Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemeyeceğini belirtmiş ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesinin Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınır dışı operasyonları sırasında meydana gelmiş hak ihlallerine bakıp bakamayacağına da bu aşamada çözümlenmesi gereken bir sorundur. Bilindiği üzere bu tür operasyonlar iki şekilde meydana gelmektedir. Birinci olarak Türk Devletinin yaptığı operasyonlardır ki, burada Türk Devleti yetkisi kullanıldığı için bireysel başvuruya konu edilebilecektir. İkinci olarak ise bu tür operasyonlara NATO ya da BM gibi uluslararası bir örgüt adına katılınabilmektedir. Bu durumda, Türk Devletinin tasarruf yetkisi bulunmadığından yani O’nun adına kullanılan bir yetki bulunmadığından dolayı meydana gelecek hak ihlallerine Anayasa Mahkemesinin bakamayacaktır⁷⁴³.

AİHM’e göre ise yer bakımından yetkide, iddia edilen ihlalin davalı devletin egemenlik alanında veya davalı devlet tarafından etkili bir şekilde kontrol edilen topraklarda meydana gelmiş olması gerekmektedir. Buna göre, sözleşmecî devletin ülkesi dışında meydana gelen ve sözleşmecî devletin egemenlik alanındaki bir makamla ilgisi bulunmayan olaylara dayanan başvurular, AİHS’e göre yer bakımından kabuledilemez bulunarak reddedilecektir⁷⁴⁴. Diğer bir ifadeyle taraf devlet, başka bir devletin egemenliğinde bulunan toprak parçası üzerinde meydana gelen olay ya da ilgili anlaşma kurallarına aykırılıklardan dolayı sorumlu tutulamayacaktır⁷⁴⁵.

AİHM, başvurucunun Fransız yetkililer tarafından Sudan’da yakalanıp gözaltına alınması olayını incelemiştir⁷⁴⁶ ve başvurucunun Sudan’da Fransız yetkililerine teslim edildiği andan itibaren fiilen onların yetkisi altına girmesi nedeniyle Fransa’nın yetki alanında bulunduğuna karar vermiştir. Bu kararda AİHM, bir sözleşmecî devletin askeri veya sivil görevlilerinin herhangi bir yabancı ülkede

⁷⁴³ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 768; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 126; Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 21; Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 190-191

⁷⁴⁴ AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 49

⁷⁴⁵ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 383

⁷⁴⁶ AİHM, *Ramirez Schez/Fransa*, B.N: 28780/95, K.T: 24.6.1996

bulunan güç ve yetkiyi kullanmaları durumunda sözleşmecî devletin, AİHS'in 1. maddesi bağlamında yetki kullanıldığını belirtmiştir⁷⁴⁷.

AİHM, *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet*⁷⁴⁸ başvurusunda, 1999 yılındaki Kosova Savaşında Belgrad'daki Radyo-Televizyon Kuruluşuna ait binanın NATO uçakları tarafından bombalanması sonucunda yakınlarını kaybeden ya da hava saldırısı neticesinde yaralanan kişiler, AİHS'e taraf 17 NATO devletine karşı başvuru yapmışlardır. Bu başvuruda başvuruçular, hava saldırısı neticesinde ihlal edilmiş olan temel haklarının davalı devletlerin yetki alanında gerçekleştiğini zira bu devletlerin eski Yugoslavya şimdiki Sırbistan üzerinde etkili bir şekilde kontrole sahip olduklarını ve davalı devletlerin kendi topraklarında aldıkları kararları icra ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, davalı devletlerin saldırıyı yapan uçaklar üzerinde kontrol yetkisinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

Davalı devletler ise başvurunun incelenemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Gerekçede, hava saldırısının gerçekleştiği tarihte başvuruçuların AİHS'in 1. maddesi açısından kendi yetki alanlarında bulunmadıklarını savunmuşlardır.

AİHM kararında öncelikle, AİHS'in 1. maddesinde yer alan “yetki alanı” kavramını tanımlamış ve uluslararası hukukta tanımlandığı üzere esasen bir devletin ulusal ya da siyasi sınırları içinde bulunan coğrafi bölge (ülke) anlamına geldiğini, bu kavramın ancak çok özel, haklı ve isnisnai nedenlerle genişletilebileceğini belirtmiştir. AİHM kararında devamla, bu konuda taraf devletlerin ulusal sınırları dışında meydana gelen olaylardan dolayı sorumlu tutulabileceklerine yönelik olarak ne uluslararası teamülde ne AİHS'in hazırlık çalışmalarında ne de AİHS'e taraf devletler arasında bir anlayışın bulunmadığını vurgulamıştır. AİHM netice olarak, başvuruçuların davalı taraf devletlerinin yetki alanı içerisinde bulunmadıklarını; zira, başvuruya konu olayın davalı devletlerin ulusal sınırları dışında gerçekleştiğini ve bu nedenle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. AİHM bu kararında ayrıca aksine bir düşüncenin, AİHS'e taraf devletlerin Dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleştirdikleri eylemlerinden ya da işlemlerinden etkilenen kişilerin AİHS'in 1.

⁷⁴⁷ Erdal-Bakırcı, s. 76

⁷⁴⁸ AİHM, *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet*, B.N: 52207/99, K.T: 12.12.2001

maddesi bağlamında yetki alanı içine sokacağını; böyle bir durumun ise kabul edilemeyeceğini; AİHS'in tüm Dünyada uygulanmak üzere hazırlanmadığını ifade etmiştir⁷⁴⁹.

AİHM, *Öcalan/Türkiye* davasında⁷⁵⁰, AİHS'n 1. maddesinin uygulanmasıyla ilgili olarak devletin toprakları dışında da yetki kullanmasının mümkün olduğuna karar vermiştir. Bu davada AİHM, başvurucunun Kenya'da bulunan Nairobi Havaalanı'nın uluslararası sayılan bölgesinde Türk yetkililerince (güvenlik güçleri) yakalanması ve gözaltına alınmasıyla ilgili olayda, AİHS'in uygulanacağına karar vermiştir. AİHM, başvurucunun Kenyalı yetkililerce Türk yetkililerine doğrudan teslim edildiğini ve başvurucunun bundan sonra Türk yetkililerinin etkin biçimde denetimine girdiğini belirterek AİHS'in 1. maddesi gereğince olayın Türkiye'nin yetki alanı içerisinde meydana geldiğini kabul etmiştir. AİHM bu kararının *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet* kararından farklı olduğunu, zira bu davada başvurucunun Türk yetkilileri tarafından Türkiye'ye dönmeye zorlandığını ve yakalanmasının sonrasında bu yetkililerin yetki ve kontrolü altında kaldığını belirtmiştir⁷⁵¹.

Başvurucu tarafından Türk makamları tarafından yakalanarak tutuklandığını ve mülkiyet hakkının kullanılmasının engellendiğinin ileri sürüldüğü bir başka başvuruda AİHM⁷⁵², KKTC'yi bağımsız bir devlet olarak görmemiş ve başvurucunun şikâyetini haklı bulmuştur. Bu davada dikkat edilmesi gereken nokta, KKTC Anayasası'nın 159. maddesinde, tapu sicilinde kayıtlı olmasa dahi KKTC sınırları içerisindeki tüm gayrimenkullerin KKTC'ye ait taşınmazlar olduğunun ifade edilmesine ve konunun Türkiye Cumhuriyeti ile bir ilgisinin bulunmamasına rağmen kararın Türkiye aleyhine verilmiş olmasıdır⁷⁵³. AİHM, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkiye aleyhine açtığı ve *Loizidou/Türkiye* davasının devamı olarak nitelendirilebilecek olan *Kıbrıs/Türkiye* davasında da⁷⁵⁴, bir devletin kendi ulusal sınırları dışında bir yetki kullanması durumunda bunun AİHS'e uygun kullanması

⁷⁴⁹ Hasan Bakırcı, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin Ülkeleri Dışındaki Eylemlerinden Doğan Sorumluluğu", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1273-1274

⁷⁵⁰ AİHM, *Öcalan/Türkiye*, B.N: 46221/99, K.T: 12.3.2003

⁷⁵¹ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 833

⁷⁵² AİHM, *Loizidou/Türkiye*, B.N: 15318/89, K.T: 23.3.1995

⁷⁵³ Özkan, s. 69

⁷⁵⁴ AİHM, *Kıbrıs/Türkiye*, B.N: 25781/94, K.T: 10.5.2001

gerektiğini belirtmiştir⁷⁵⁵. AİHM, *Kıbrıs/Türkiye* davasında “*yabancı bir ülkede etkili kontrol icra etmeden kaynaklanan yetki kullanımı*” görüşünü biraz daha genişletmiştir⁷⁵⁶.

AİHM, *Kıbrıs/Türkiye* davasından ayrı olarak *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet* davasında “*ulusal sınırlar dışında etkili kontrol icra etmek*”ten doğan sorumluluğa yeni bir sınırlama getirmiş ve söz konusu coğrafi bölgenin “*Avrupa hukuk alanı*”nın içinde ve dışında olmasına göre farklı bir uygulama yapmıştır. AİHM bunun gerekçesini etkili kontrol icra edilen ülkede veya coğrafi bölgede yaşayanların daha önce sahip olmadıkları haklara, işgal sonrasında kavuşabileceklerine ve bu hususta işgali yapan AİHS’e taraf devletin sorumlu olacağına ilişkin AİHS’ten kaynaklanan bir sorumluluğun bulunmadığı biçiminde açıklamıştır⁷⁵⁷.

Türk Güvenlik güçleri tarafından Irak’ta çok sayıda kişinin öldürüldüğünün ileri sürüldüğü *Issa ve diğerleri/Türkiye* davasında⁷⁵⁸ AİHM, “*Uluslararası hukuk kurallarına göre bir devlet kendi toprakları dışında yasal veya yasadışı yollardan askeri güç kullanarak etkili bir kontrol kurduğunda sözkonusu devletin sorumlu olduğu söylenebilir. Böyle bir bölgede Sözleşmeden kaynaklanan hak ve özgürlüklerin korunması sorumluluğu, sözkonusu devletin silahlı kuvvetlerini veya yerel bir yönetim kurmak suretiyle kontrol kurmasından kaynaklanmaktadır.*” demiştir. Bu kararda AİHM, askeri bir hareket sonucunda Türkiye’nin kısa bir süreyle de olsa Irak’ın belirli bir kısmı üzerinde etkili ve tam bir kontrol icra etmiş olma ihtimalini göz ardı etmeyerek olayın olduğu tarihte başvuruçuların o bölgede olduklarını gösterecek yeterli delil bulunması hâlinde Türkiye’nin yetki alanı içerisinde bulduklarının sonucuna varılacağını belirtmiştir. Mahkeme sonuç olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin belirtilen bölgede operasyon yaptığının

⁷⁵⁵ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 172

⁷⁵⁶ Bu karar uyarınca, Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs’ta görev yapan görevlilerinin yahutta KKTC makamlarının eylemleri nedeniyle AİHS’te yer alan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda Türkiye sorumlu olacaktır. Diğer bir ifadeyle AİHM, Türkiye’nin kendi ülkesiyle sınırlı olan AİHS’teki hakları sağlama yükümlülüğünün Kuzey Kıbrıs’ı da kapsayacak biçimde genişletmiştir. AİHM kararındaki gerekçesinde, 1974 yılındaki müdahaleden evvel o bölgede yaşayan kişilerin AİHS’te yer alan haklardan yararlanabildiklerini, aksine düşüncenin Kuzey Kıbrıs’ta bir boşluk meydana getirerek bölge halkının insan hakları koruma sisteminin dışında bırakacağını belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bakırcı, s. 1283-1284

⁷⁵⁷ AİHM, *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet*, B.N: 52207/99, K.T:12.12.2001; Sarah Miller, “Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification For Extraterritorial Jurisdiction Under The European Convention”, *EJIL Vol. 20 no. 4, 2010*’dan aktaran Bakırcı, s. 1274-1275

⁷⁵⁸ AİHM, *Issa ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 31821/96, K.T: 16.11.2004,

ispatlanamadığından başvuruyu reddetmiştir. Burada baz alınması gereken husus, Türkiye Devleti sınırlarında olmasa da eğer tam veya kısmi kontrol sağlanmış olması durumunda AİHM'in hak ihlalleri başvurularını inceleyecek olmasıdır⁷⁵⁹.

AİHM'in, *Issa ve diğerleri/Türkiye* davasında yapmış olduğu yorumla, *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet* kararındaki içtihadından ayrıldığı biçiminde yorumlanmaktadır. Zira *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet* kararında ulusal sınırlar dışında kullanılan yetki ve bundan kaynaklanan sorumluluğa “Avrupa hukuk alanıyla” sınırlı olarak getirilen kısıtlamaya *Issa/Türkiye* kararında yer verilmemiştir. Aksine, ispat edilmesi durumunda, davalı taraf devletin sınır ötesi eylemleri nedeniyle, Avrupa hukuk alanı dışında meydana gelse bile sorumlu tutulabileceği kabul edilmiştir⁷⁶⁰.

AİHM, *Pad ve diğerleri/Türkiye*⁷⁶¹ başvurusunda, Türk askerlerinin İran sınırında gerçekleştirdikleri bir askeri operasyon esnasında helikopterlerden açılan ateş neticesinde yedi İran vatandaşının öldürülmüş olduğu ileri sürülmüştür. Bu başvuru AİHM tarafından iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle reddedilmiş ise de sınır ötesinde gerçekleşen veya sınır ötesi etki doğuran bir eylemden dolayı sorumluluk olması nedeniyle yetki konusu mevzuu olmuştur. AİHM kararında, istisnai durumlarda AİHS'e taraf devletlerin ulusal sınırlar dışında gerçekleştirdiği veya sınır ötesinde etki oluşturan eylemlerinin AİHS'in 1. madde kapsamında yetki kullanımı anlamına geldiğini; bu nedenle bir taraf devletin mutlaka taraf devletlerin oluşturmuş olduğu Avrupa hukuk alanında yer alması gerekmeyen diğer bir devletin topraklarında hukuka aykırı veya uygun olarak operasyon yapan görevlilerinin yetkisi ve kontrolü altındaki kişilerin AİHS'de belirtilen temel hak ve özgürlüklerinin ihlalden sorumlu tutulabileceğine karar vermiştir. Bu kararlar, AİHM'in *Banković ve diğerleri/Belçika ve 16 diğer sözleşmecî devlet* kararındaki içtihadından ayrıldığı ve *Issa ve diğerleri/Türkiye* davasındaki içtihadını devam ettirdiği söylenebilir⁷⁶².

Dolayısıyla AİHM, sözleşmecî devletin ülkesi sınırları dışında veya sınırlarında olmasa da eğer tam veya kısmi kontrol sağlanmış olan yerlerde yahutta

⁷⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.kararara.com/aihm/turkce/aihm10740.htm>, 2.2.2015

⁷⁶⁰ Bakırcı, s. 1227

⁷⁶¹ AİHM, *Pad ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 60167/00, K.T: 28.6.2007

⁷⁶² Bakırcı, s. 1278

yargı yetkisi alanı dışındaki olaylarda, başvuruların yer yönünden kabul edilemez olduğuna karar verecektir⁷⁶³.

Ancak, yurtdışı diplomatik ve konsolosluk misyonlarında bir hak ihlali bulunması durumunda, o sözleşmecî devletin egemenlik sahası içinde hak ihlali olmuş olacağından dolayı AİHM, başvuruyu yer yönünden yetki bakımından kabul edilemez bulmayacaktır⁷⁶⁴.

Ayrıca, hak ihlali sözleşmeye taraf devlet bayrağının taşındığı bir gemide veya uçakta meydana gelmişse yine hak ihlali iddiası yer yönünden yetki bakımından kabul edilemez bulunmayacaktır⁷⁶⁵.

Diğer taraftan, AİHM'in yer bakımından yetkisizlik tespit etmiş olması, başvuruların AİHS'in 1. maddesi anlamında bir veya birkaç sözleşmecî devletin egemenlik alanına girip girmediğini incelemesini engellememektedir⁷⁶⁶.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi uygulamasına göre de bireysel başvuruya konu kamu gücünün işlemi, eylemi ya da ihmalinin Federal Alman kamu gücüne ait olması gerekli olup Avrupa Birliği, uluslararası ya da ulus üstü güç veyahutta yabancı bir devlet gücü bireysel başvurunun konusu olamaz⁷⁶⁷.

C. Zaman Bakımından Yetki (Rationae Temporis)

Anayasa'nın Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerinin düzenlendiği 148. maddesinin birinci fıkrasında, bireysel başvuruları karara bağlamanın, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisi içinde olduğu belirtilmiş; geçici 18. maddesinde ise bireysel başvuruya ilişkin düzenlemelerin iki yıl içinde tamamlanacağı ve uygulama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvuruların kabul edileceği; Anayasa'nın 148. maddesinin beşinci fıkrasında da bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği hüküm altına alınmıştır

⁷⁶³ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 173; Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 384

⁷⁶⁴ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 384

⁷⁶⁵ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 384

⁷⁶⁶ AYM Kabuledilebilirlik Kriterleri Rehberi, Hazırlayanlar: Musa Sağlam, Mustafa Baysal, Metin Efe, Hasan Tuna Göksu, Abdullah Çelik, Serdar Güleler, Recep Kaplan, Editörler: Musa Sağlam, Hasan Tuna Göksu, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 23

⁷⁶⁷ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 28

Uygulama kanunu olan 6216 sayılı Kanun ise TBMM’de 30.3.2011 tarihinde kabul edilmiş ve 3.4.2011 günlü, 27894 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak 6216 sayılı Kanun’un 76. maddesinin (1) numaralı fıkrasıyla, bireysel başvuruya ilişkin hükümlerin (6216 sayılı Kanun’un 45 ila 51. maddeleri) 23.9.2012 tarihinde yürürlüğe gireceği; geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrasıyla da Anayasa Mahkemesinin 23.9.2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak başvuruları inceleyeceği ifade edilmiştir⁷⁶⁸.

Bu düzenlemelere göre, 23.9.2012 tarihinden sonra kesinleşmiş nihai işlem ve kararlar aleyhine bireysel başvuru yapılabilmesi mümkün değildir. Buna rağmen başvuru yapılması durumunda ise Anayasa Mahkemesinin başvuruyu "*zaman yönünden kabul edilemez*" bulacağı açıktır⁷⁶⁹. Nitekim buna ilişkin Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu birçok karar bulunmaktadır⁷⁷⁰.

Yukarıda belirtilen düzenlemeler karşısında, 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşen nihai işlem ve kararları da içerecek bir biçimde zaman bakımından yetkinin kapsamının genişletilmesi ya da esnetilmesi mümkün değildir. Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisine ilişkin bu düzenlemeler kamu düzenine ilişkin olduğundan dolayı bireysel başvurunun tüm aşamalarında resen dikkate alınması gerektiği açıktır⁷⁷¹. Nitekim Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurularda zaman bakımından yetkinin belirlenmesi ile ilgili olarak, "*Hukukun genel ilkelerinden birisi hukuk güvenliği prensibidir. Bu ilke, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmelerini, devletin de hukuki düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar. Kanunlar, ilke olarak yürürlük tarihlerinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılır. Bu nedenle, bireysel başvurular bakımından Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi için kesin bir tarihin*

---

⁷⁶⁸ Kanun koyucu, bireysel başvuruların başlaması için öngördüğü 2 yıllık süreyi, Anayasa’da bireysel başvurunun kabul edildiği maddelerin 2010 yılında yapılan halk oylaması sonucunda kabul edilerek resmî sonuçların YSK tarafından Resmi Gazete yayımlandığı tarihten sonra işlettiği anlaşılmaktadır.

⁷⁶⁹ Ermenek, s. 23

⁷⁷⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Zafer Öztürk Başvurusu*, B.N: 2012/51, K.T: 25/12/2012, § 17; AYM, İkinci Bölüm, *Hasan Çelen Başvurusu*, B.N: 2012/73, K.T: 5/3/2013, § 17; AYM, İkinci Bölüm, *Cevdet Genç Başvurusu*, B.N: 2012/142, K.T: 9/1/2014, § 21; AYM, Birinci Bölüm, *Ümit Ata Başvurusu*, B.N: 2012/254, K.T: 6/2/2014, § 23

⁷⁷¹ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 634-635

belirlenmesi ve Mahkemenin yetkisinin geriye yürür şekilde uygulanmaması hukuk güvenliği ilkesinin bir gereğidir.” biçiminde karar vermiştir⁷⁷².

Bir kamu gücü işleminin bireysel başvuru bakımından ne zaman kesinleştiğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu husus iki açıdan önemlidir. Birincisi, 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşen başvurular, Anayasa Mahkemesi tarafından zaman yönünden kabul edilemez bulanacaktır. İkinci olarak ise kesinleşme tarihinin tespit edilmesiyle otuz günlük yasal başvuru süresinin hangi tarihten başladığı belirlenecek ve bu süre dışında yapılan başvurular süre aşımı nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır.

Anayasa Mahkemesi, başvuruya konu bir işlemin zaman bakımından yetkisi içinde bulunup bulunmadığını, öncelikli olarak meri mevzuat ve bireysel başvuru kurumunun özelliklerini gözетerek belirleyecektir⁷⁷³. Doğal olarak “kesinleşme” kavramı, her hukuk disiplini açısından ayrı ayrı değerlendirilecek ve kamu gücü işleminin kesinleşip kesinleşmediği kendi disiplini yönünden belirlenecektir. Örneğin, bir ceza yargılamasında o yargılamanın kesinleşip kesinleşmediği yine ceza hukuku mevzuatına göre belirlenecektir.

Uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri de sözleşmelerin geriye yürümemesidir. Dolayısıyla bu ilkeye göre, bir uluslararası sözleşmenin hükümleri, ilgili taraf için yürürlüğe girdiği zamandan önceki olay, işlem, durum ve olgu gibi hususlara etkili olamaz. Diğer bir ifadeyle, bir uluslararası sözleşmenin hükümleri, yürürlüğe girdikten sonraki olay, işlem, durum ve olgu gibi hususlara uygulanır⁷⁷⁴. Bu nedenle AİHS de, sözleşmecî devlet açısından sözleşmenin imzalandığı ya da sözleşmecî devlet açısından yürürlüğe girdiği andan itibaren olan hak ihlallerine uygulanmaktadır.

Nitekim AİHM birçok kararında da geriye yürümezlik ilkesine yer vermiştir. AİHM’e göre, AİHS hükümleri, ancak yürürlüğe girdiği tarihten sonra meydana gelen eylem veya olaylar bakımından o devleti bağlamaktadır⁷⁷⁵. Diğer bir ifadeyle,

⁷⁷² AYM, Birinci Bölüm, *Zafer Öztürk Başvurusu*, B.N: 2012/51, K.T: 25/12/2012, § 18; AYM, İkinci Bölüm, *Hasan Çelen Başvurusu*, B.N: 2012/73, K.T: 5/3/2013, § 18; AYM, Birinci Bölüm, *Ümit Ata Başvurusu*, B.N: 2012/254, K.T: 6/2/2014, § 24

⁷⁷³ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 73

⁷⁷⁴ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 384

⁷⁷⁵ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 174

AİHM'in, sözleşmelerin geriye yürümezliği ilkesiyle uyumlu olarak, AİHS'in bir taraf devlet bakımından yürürlüğe girdiği tarihten önce ortaya çıkmış maddi olaylara dayanan konuları inceleme ve karar verme yetkisi bulunmamaktadır⁷⁷⁶. Bu durum, uluslararası hukukta sözleşmelerin geriye yürümemesi ilkesinin bir sonucudur⁷⁷⁷.

AİHM bir kararında⁷⁷⁸, AİHM'de başvuruya konu olan kira sözleşmesinin sona erdiği tarihte Hırvatistan'ın henüz AİHS'i onaylamadığını belirtmiş ve başvuruyu zaman bakımından yetkisiz bularak kabul edilemez bulmuştur⁷⁷⁹.

Bir başvuru, AİHS'in onandığı tarihten önce başlayan ve onama tarihinden sonra da devam eden bir davanın uzunluğunu ilgilendiriyorsa, AİHM bu başvuruda onama tarihinden önce ve sonra geçen süreleri de göz önüne almaktadır⁷⁸⁰.

Başvurucunun, 1974 yılından beri Türklerin kontrolünde olan Kuzey Kıbrıstaki evine ulaşamamasından dolayı hak ihlali yapıldığını ileri sürdüğü başvuruda, Türk Hükümeti, AİHM'in AİHS'nin onaylandığı 22.1.1990 yılından sonraki hak ihlallerine bakabileceğini, AİHM'in yetkisinin bu tarihten sonra meydana gelen hak ihlalleri ile sınırlı olduğunu ve AİHM'in bu davayı inceleme yetkisinin bulunmadığını savunmuştur. AİHM ise bu savunmaya itibar etmeyerek başvurucunun evine sürekli olarak ulaşmasının engellendiğini ve böylece başvurucunun evi üzerindeki tasarruf yetkisinin kaybettirildiğini belirterek başvuruyu esastan incelemiştir⁷⁸¹.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları inceleme yetkisi, yukarıda da belirtildiği üzere 23.9.2012'dir. Ancak süre gelen hak ihlallerinin bulunması durumunda tıpkı AİHM gibi bu başvuruları inceleyeceği açıktır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmadığından adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvurularda, uyuşmazlıklara ilişkin makul süre değerlendirmesini yargılamanın sona erme tarihine göre belirlemektedir⁷⁸².

⁷⁷⁶ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 829

⁷⁷⁷ Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 328

⁷⁷⁸ AİHM, *Blecic/Hırvatistan*, B.N: 59532/00, K.T: 8.3.2006

⁷⁷⁹ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 174

⁷⁸⁰ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 831

⁷⁸¹ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 175

⁷⁸² AYM, Birinci Bölüm, *Hasan Çelen Başvurusu*, B.N: 2012/13, K.T: 2/7/2013, § 52; AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Özel Başvurusu*, B.N: 2014/5590, K.T: 17/11/2014; AYM, Birinci Bölüm, *Adnan*

Yine Anayasa Mahkemesinin şimdiye kadar vermiş olduğu kararlara bakıldığında, hak ihlali 23.9.2012 tarihinden önce gerçekleşmiş olsa da yargılamanın kesinleştiği tarih baz alınmaktadır. Yani bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olarak belirlenen 23.9.2012 gününden önce kesinleşmiş olduğu anlaşılan başvurular (bu tarihten sonra tebliğ edilse bile), diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır.

Bu durumu doktrinde eleştirenler de bulunmaktadır. Bunlara göre, bireysel başvurudaki zaman bakımından yetkinin hesaplanmasında kişilerin haberdar olmadıkları bir karardan itibaren başlatılması yerine bu kararların kişilere tebliğinden itibaren başlatılması gerekmektedir⁷⁸³. Zira, bu durum hem kişi hak ve özgürlükleriyle ve hukuk güvenliğine saygı ilkesi ile daha uyumlu olacak hem de bireysel başvuru mekanizmasının amacının bir yönünün de AİHM’e Türkiye aleyhine yapılacak başvuruları azaltmak olduğu gözetildiğinde bu amaca hizmet edecektir⁷⁸⁴.

Ancak Anayasa Mahkemesinin zaman yönünden yetkisini belirleyen kuralların açıklığı, bu yetkinin resen bireysel başvuruların her aşamasında gözetilmesi gerektiği ve de hukuk güvenliğinin bunu gerektirmesi karşısında bu görüşe itibar etmek mümkün değildir.

1. Yargı Kararları Yönünden Zaman Bakımından Yetki

a. Ceza Davaları Yönünden

Daha önce de belirtildiği üzere bir başvurunun ne zaman kesinleşip kesinleşmediğinin tespiti, dosyanın ilgili olduğu hukuk disiplini yönünden belirlenmesi gerekir. Bu nedenle ceza davalarında davanın ne zaman kesinleştiğinin

---

Değer Başvurusu, B.N: 2014/4751, K.T: 17/11/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Abdulkadir Aslandağ ve Salih Aslandağ Başvurusu*, B.N: 2014/3011, K.T: 17/11/2014; AYM, Birinci Bölüm, *Derviş Erik ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/335, K.T: 17/11/2014

⁷⁸³ Çınar, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetki uygulamasını ve bu konudaki düzenlemeleri dar bir şekilde yorumlayarak 23.9.2012 tarihinden önce verilen kararlar ile tesis edilen işlemlerin tebligat tarihi bu kriter tarihten sonra bile olsa incelenemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıntılı açıklama için bkz. Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 192

⁷⁸⁴ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 636-637; Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 145

tespit edilebilmesi için öncelikli olarak 5271 sayılı Kanun'a bakılması gerekmektedir.

5271 sayılı Kanun'un 223. maddesinde, verilebilecek hükümler⁷⁸⁵ şöyle sıralanmıştır: 1- Beraat, 2- Ceza verilmesine yer olmadığı, 3- Mahkûmiyet, 4- Güvenlik tedbiri, 6- Düşme, 7- Durma, 8- Görevsizlik (Adlî yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik olarak).

Yukarıda sayılan bu hüküm çeşitleri, mahkemenin kararından sonra kanun yoluna başvurulmadığı takdirde kesinleşmektedir. Bu durumda kararın ne zaman kesinleştiğinin tespiti sorun teşkil etmemektedir. Ancak, verilen karar aleyhine kanun yoluna başvurulması durumunda o karar kesinleşmeyecek ve kanunda belirtilen mercii tarafından incelenecektir. Yani hükmün kesinleşip kesinleşmediği bu kanun yolu neticesinde belirlenecektir.

5271 sayılı Kanun'da olağan kanun yolları, itiraz⁷⁸⁶, istinaf⁷⁸⁷ ve temyiz⁷⁸⁸ olarak sayılmıştır. Bu kanun yollarına ise 5271 sayılı Kanun'un 260., 261. ve 262. maddelerinde kimlerin başvurabileceği belirtilmiştir. Buna göre, hâkim ve mahkeme kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve bu Kanun'a göre katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar, müdafiliğini veya vekilliğini üstlendiği kişilerin açık arzusuna aykırı olmamak koşuluyla avukatlar, şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşi kanun yollarına başvurabileceklerdir.

Hâkim veya mahkeme kararına karşı kanun yollarına başvurulmuşsa ve kanun yolu olarak belirtilen mercii bu kararı "*onamışsa*" artık o karar kesinleşmiş olacaktır. Dolayısıyla, o karar aleyhine eğer 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşmemiş ise bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Eğer bu tarihten önce kesinleşmişse Anayasa Mahkemesi başvurunun "*zaman yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verecektir.

---

⁷⁸⁵ Hüküm, yargılama makamının önüne getirilen uyuşmazlığı doğrudan çözen, yargılamanın konusuna ilişkin olarak verilen ve yargılamayı sona erdiren kararlardır.

⁷⁸⁶ 5271 sayılı Kanun'un 267 ilâ 271. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

⁷⁸⁷ 5271 sayılı Kanun'un 271 ilâ 284. maddeleri arasında düzenlenmiş olup henüz bölge adliye mahkemelerinin faaliyete başlamaması nedeniyle bu maddeler henüz uygulanmamaktadır.

⁷⁸⁸ 5271 sayılı Kanun'un 286 ilâ 307. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Örneğin başvuru tarafından, makul sürede yargılanmadığının, bu nedenle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvuruda⁷⁸⁹ Anayasa Mahkemesi, somut olayda başvuru yolunu tüketen nihai kararın, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihinden önce verildiğinden bahisle başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*zaman bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Yine Anayasa Mahkemesi, başvuru tarafından, uzun bir süredir tutuklu olduğunun ve kendisine verilen cezanın haksız olduğunun belirterek, Anayasa'nın 19. ve 36. maddelerinde tanımlanan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı ile adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvuruda⁷⁹⁰, somut olayda başvuru tarihinde 31.1.2008 tarihinde Osmaniye 1. Sulh Ceza Mahkemesince tutuklanmış olup ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet kararını verdiği 6.6.2012 tarihinde "*bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu*" olma hâlinin bu anlamda sona erdiğini; başvuru tarihinde "*kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı*"nın ihlal edildiği yönündeki şikâyetlerine konu olayda tutuklamaya ilişkin nihai kararın, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihinden önce verildiğinin anlaşıldığını belirterek başvurunun "*zaman bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Olağanüstü kanun yolları, kesinleşen hükümlere karşı başvurulabilen kanun yollarıdır. 5271 sayılı Kanun'un 308. madde ve devamında, olağanüstü kanun yollarının neler olduğu belirtilmiştir. Bu hükümlere göre olağanüstü kanun yolları, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kanun yararına başvurusu ve yargılamanın yenilenmesidir.

5271 sayılı Kanun'un 308. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, Yargıtay ceza dairelerinden birinin kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının, re'sen veya istem üzerine, ilâmın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Ceza Genel Kuruluna itiraz edebileceği belirtilmiş ve sanığın lehine itirazda sürenin aranmayacağı ifade edilmiştir.

⁷⁸⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Ali Yılmaz Başvurusu*, B.N: 2013/6689, K.T: 15/4/2014, § 24

⁷⁹⁰ AYM , Birinci Bölüm, *Ali Öksüz Başvurusu*, B.N: 2013/6065, K.T: 3/4/2014, § 24

Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı Yargıtay ceza dairelerinden verilen kararlara karşı başvurulabilen bir kanun yolu olup hükmü temyiz etme hakkı olanların bu yola başvurmaları mümkün değildir. Zira böyle bir hak bu kişilere verilmemiş olup hükümde belirtilen itiraz yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Dolayısıyla, bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmeyecektir⁷⁹¹.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de, başvuru tarafından verilen mahkûmiyet kararının, savunma haklarının sınırlanması nedeniyle anayasal haklarını ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvuruda⁷⁹², ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolunun temyiz aşaması olduğunu; temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı itiraz yolunun, 5271 sayılı Kanun'un 308. maddesi gereğince Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanındığını; dolayısıyla başvuru tarafından itiraz yoluna gidilmesi isteminin, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olduğunu; bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmeyeceğinden bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağını; somut olayda başvuru yollarının 5.12.2012 tarihinde Yargıtay 1. Ceza Dairesinin Bakırköy 5. Ağır Ceza Mahkemesinin kararını onaması ile birlikte tüketildiğini; dosya kapsamında bu kararın başvurucuya tebliğ tarihi anlaşılmamakla birlikte, başvuru tarafından en geç Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz istemiyle başvuru yaptığı 24.12.2012 tarihinde nihai karardan haberdar olduğunun kabul edilmesi gerektiğini; bu durumda söz konusu karara karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun en son 23.1.2013 tarihine kadar yapılmış olması gerekirken, 11.3.2013 tarihinde yapılmış olması nedeniyle başvuruda süre aşımının bulunduğunu belirterek başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

⁷⁹¹ Akif Yıldırım, "Bireysel Başvuru Öncesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına İtiraz Kanun Yolunu İşletmesi İsteminde Bulunulması, Tüketilmesi Gereken Bir Yol mudur?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 97, Eylül 2014, s. 97, (“Bireysel Başvuru Öncesinde”)

⁷⁹² AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Mercan Başvurusu*, B.N: 2013/2001, K.T: 16/5/2013, § 18, 19 ve 20

Ancak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısınca bu kanun yolunu kullanılmış ise Yargıtay Ceza Genel Kurulunca kararı veren Yargıtay ceza dairesinin kararının kaldırılması ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla, kararı veren ceza dairesinin onama kararının kaldırılması üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen bozma kararı doğrultusunda yargılamayı yapan ilk derece mahkemesince yeni bir karar verilecektir. Artık Yargıtay ceza dairesince onanan ilk derece mahkemesinin ilk önce verdiği karar kesinleşmiş olmayacağından dolayı, Anayasa Mahkemesine bu karar aleyhine bireysel başvuruda bulunulamayacaktır.

Ayrıca, olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisini, kullandığı esnada da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması aynı dava sürecinin farklı düzlemlerde hem Anayasa Mahkemesince hem de Yargıtay Ceza Genel Kurulunca yargısal incelemeye tabi tutulması anlamına gelecektir ki bu durum, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki ikincil nitelikteki rolüne uygun olmayacağı gibi hak ihlali iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesi gerekmektedir⁷⁹³.

Diğer bir olağanüstü kanun yolu da, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kanun yararına başvurmasıdır. 5271 sayılı Kanun'un 309. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre kanun yararına bozma, hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükümde hukuka aykırılık bulunması üzerine bu durumu öğrenen Adalet Bakanlığının, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirerek başvurulabilen bir yoldur. Maddenin (2) numaralı fıkrasına göre, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu nedenleri aynen yazarak karar veya hükmün bozulması istemini içeren yazısını Yargıtayın ilgili ceza dairesine verecek; (3) numaralı fıkrasına göre ise Yargıtayın ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse, karar veya hükmü kanun yararına bozacaktır.

Kanun yararına bozma da tıpkı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazında olduğu gibi hükmü temyiz etme hakkı olanların başvurabilecekleri bir yol değildir. Dolayısıyla, bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmeyecektir.

⁷⁹³ AYM, Birinci Bölüm, *Fuat Karaosmanoğlu Başvurusu*, B.N: 2013/9044, K.T: 5/11/2014, § 46

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda⁷⁹⁴, kanun yararına bozma yoluna gidilmesi isteminin, tıpkı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazında olduğu gibi yalnızca Adalet Bakanlığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olduğunu ve bu yola başvurulmasının başvuru tarafından tüketilmesi gereken bir kanun yolu olmadığını ve de başvuru süresinin başlangıç tarihini değiştirmeyeceğini belirtmiştir.

Eğer kanun yararına bozma yoluna gidilmişse, ilgili Yargıtay dairesince yeni bir karar verileceğinden dolayı bu karara karşı bireysel başvuru yapılabilecektir.

Olağanüstü kanun yollarından sonuncusu ise yargılamanın yenilenmesidir. 5271 sayılı Kanun'un 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, kesinleşen bir hükümle sonuçlanmış bir davanın, fıkroda yer alan yazılı hâllerde hükümlü lehine olarak; 314. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise fıkroda yer alan yazılı hâllerde sanık veya hükümlünün aleyhine olarak yargılamanın yenilenmesi yolu ile tekrar görüleceği hüküm altına alınmıştır.

AİHM, esasına girilmeyen yeniden yargılama talepleri konusunda başvuruları konu bakımından kabul edilemez bularak reddetmektedir⁷⁹⁵. Ancak Anayasa Mahkemesi AİHM uygulamasının aksine esasına girilmeyen yeniden yargılama taleplerini kabul edilemez bulmayıp incelemektedir.

Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesinin istenildiği durumlarda öncelikle asıl davanın kesinleştiği tarihe bakmaktadır. Eğer asıl dava Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşmişse yargılamanın yenilenmesi istemi bu tarihten sonra yapılmış olsa bile asıl dava yönünden başvuruyu zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi yargılamanın yenilenmesi talebini asıl davadan ayrı olarak incelemekte ve 5271 sayılı Kanun'un 311. maddesi gereğince yapılan yargılamalardaki hak ihlallerinin bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine getirilmelerinin mümkün olduğunu belirtmektedir⁷⁹⁶. Hemen belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi, bu tür başvurularda yargılamanın yenilenmesi başvurusunun incelenmesi sürecinde adil yargılanma hakkının ihlali

⁷⁹⁴ AYM, İkinci Bölüm, *Menduh Ataç Başvurusu*, B.N: 2013/1751, K.T: 13/6/2013, § 16, 17

⁷⁹⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 136

⁷⁹⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Ümit Tekin Başvurusu*, B.N: 2013/781, K.T: 26/3/2013

şikâyetlerini incelemektedir. Böyle bir talep bulunmayan durumlarda Anayasa Mahkemesi yargılamanın yenilenmesi talebini incelemeyecektir.

b. Hukuk Davaları Yönünden

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre bir dava yargılaması sonucunda ya o davanın kabulüne ya reddine ya da kısmen kabul kısmen reddine karar verilebilecektir. Bu verilen kararların ne zaman kesinleştiğinin tespit edilmesi, Anayasa Mahkemesinin zaman yönünden yetkisinin tespit edilebilmesi ve de başvurunun otuz günlük başvuru süresi içerisinde yapılıp yapılmadığının tespiti bakımından önem arz etmektedir.

6100 sayılı Kanun'un 341. ve devamı maddelerinde kanun yolları, istinaf, temyiz, kanun yararına temyiz, yargılamanın iadesi olarak sayılmıştır. Ancak 6100 sayılı Kanun'un geçici maddesinin (1) numaralı fıkrasında, “*Bölge adliye mahkemelerinin, 26/9/2004 tarihli ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun geçici 2 nci maddesi uyarınca Resmî Gazete’de ilan edilecek göreve başlama tarihine kadar, 1086 sayılı Kanunun temyize ilişkin yürürlükteki hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.*”; 1086 sayılı mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na eklenen geçici 3. maddesinde, “*Bölge adliye mahkemelerinin göreve başlama tarihine kadar, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun temyize ilişkin yürürlükteki hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.*” denildiğinden dolayı 6100 sayılı Kanun'da öngörülen temyize ilişkin hükümlerin yerine 1086 sayılı Kanun'da öngörülen temyize ilişkin hükümlerin uygulanması gerekmektedir.

Buna göre, bölge adliye mahkemelerinin, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un geçici 2. maddesi uyarınca Resmî Gazete’de ilan edilecek göreve başlama tarihine kadar, 1086 sayılı Kanun'un temyize ilişkin yürürlükteki hükümlerinin uygulanmasına devam olunacaktır.

1086 sayılı Kanun'un 426/A maddesi ve devamı maddelerinde ise olağan kanun yolları, istinaf⁷⁹⁷, temyiz ve karar düzeltme olarak sayılmıştır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin önündeki başvurunun hukuk davaları yönünden ne zaman

⁷⁹⁷ 5235 sayılı Kanunla düzenlenen bölge adliye mahkemeleri henüz faaliyete geçmediğinden dolayı istinaf kanun yolu uygulanmamaktadır.

kesinleştiği 1086 sayılı Kanun'un temyize ilişkin hükümlerine göre tespit etmelidir. Eğer başvuru konusu olayda, bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olan 23.9.2012 tarihinden önce kesinleştiği anlaşılırsa başvurunun diğer kabul edilebilirlik kriterleri yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilecektir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvuruya konu davanın ilk derece mahkemesinin kararının ilgili Yargıtay dairesinden onanması ve karar düzeltme talebinin de 23.9.2012 tarihinden önce reddedilmesi nedeniyle, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁷⁹⁸.

Karar düzeltme yolu, Yargıtay'ın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu kararlara karşı tanınmış olan olağan bir kanun yoludur. 1086 sayılı Kanun'un 440. maddesinde hangi kararların karar düzeltme yoluna açık olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, Yargıtayın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu karara karşı karar düzeltme yolu açıksa bu hüküm ancak karar düzeltme yoluna başvurulmaması veya başvurunun reddi ile kesinleşir⁷⁹⁹. AİHM, başvuru bu yola başvurmaları durumunda, başvuru yapılabilmesi için şart olan süreyi karar düzeltme kararının tebliğinden itibaren işletmeye başlamaktadır⁸⁰⁰. Anayasa Mahkemesi de tıpkı AİHM uygulamasında olduğu gibi başvuru süresi olan otuz günlük süreyi karar düzeltme kararının tebliği veya öğrenilmesi ile başlatmaktadır.

Bir hukuk davasının karar düzeltme yolu açık olması ve başvuru bu yola başvurmadan yani ilgili Yargıtay dairesinin onama kararından sonra bireysel başvuruda bulunması durumunda Anayasa Mahkemesi, zaman bakımından yetkisini ne şekilde belirleyeceğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

⁷⁹⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Türkan Altun Başvurusu*, B.N: 2012/388, K.T: 25/12/2012; Aynı yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Remziye Duman Başvurusu*, B.N: 2012/491, K.T: 5/3/2013; AYM, Birinci Bölüm, *Heli Gül Başvurusu*, B.N: 2012/754, K.T: 5/3/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Miraş Mümessillik İnş. Taah. Reklam. Paz. Yay. San. Tic. A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2012/1056, K.T: 16/4/2013

⁷⁹⁹ Aliye Yıldız Varsın, “Hukuk Muhakemesinde Kanun Yolları ve Kesinleşme”, *Teorik Açidan ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama*, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No: 2, Ankara, Ocak, 2013, s. 78

⁸⁰⁰ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 131

AİHM, bir iç hukuk yolunun etkin olmaması durumunda, bireysel başvuru süresini başvuranın böyle bir durumun farkına vardığı veya varması gerektiği tarihten itibaren hesaplamaktadır⁸⁰¹. AİHM'in burada dikkat çektiği husus, bu iç hukuk yolunun etkili olmaması gerektiğidir.

Anayasa Mahkemesi de, karar düzeltme yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvuru sahiplerinin doğrudan bireysel başvuruda bulunmaları durumunda bu başvuruları, “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmamaktadır. Ancak, başvuru sahiplerinin, temyiz onama kararıyla başvuru yollarını tüketmeleri nedeniyle onama kararını öğrenilmelerinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunmaları gerekmektedir⁸⁰².

Eğer başvuru sahipleri, karar düzeltme yolunu etkili bir yol olarak görmüş ve bu yola başvurmuşlarsa, artık bu yolun sonucunu beklemeleri gerekmektedir⁸⁰³. Nitekim Anayasa Mahkemesi, karar düzeltme yoluna gidilen ancak karar düzeltme sonucunun beklenmeyerek bu yoldan feragat edilen bir başvuruyu⁸⁰⁴, “*Başvurucunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunun sonucunu beklemeksizin, karar düzeltme talebinden feragat etmek suretiyle bu süreci kendi iradesiyle sona erdirdiği ve böylece olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır.*” biçiminde karar vererek başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği ve başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. Buna göre, karar düzeltme yolu açık olmayan yani kapalı olan hükme yönelik olarak karar düzeltme isteminde bulunulması, başvurucuya bireysel başvuruda bulunmak için yeniden süre vermez. Bu şekilde yapılan başvuruları

⁸⁰¹ AİHM, *Hazar ve Diğerleri/Türkiye*, B.N: 62566/00, K.T: 10.1.2002

⁸⁰² AYM, İkinci Bölüm, *Fikret Güney Başvurusu*, B.N: 2013/1936, K.T: 18/9/2013, § 23 ve 24

⁸⁰³ AYM, Birinci Bölüm, *İsmail Buğra İşlek Başvurusu*, B.N: 2013/1177, K.T: 26/3/2013, § 18

⁸⁰⁴ AYM, İkinci Bölüm, *Halit Abdullah Başvurusu*, B.N: 2012/26, K.T: 26/3/2013, § 21 ve 22

Anayasa Mahkemesi, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*süre aşımı*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermektedir⁸⁰⁵.

Olağanüstü kanun yolları arasında yer alan yargılamanın iadesi taleplerinde eğer ilk derece mahkemesi esasa girmeden talebi reddetmişse, adil yargılanma kapsamında başvuru konu bakımından yetki kapsamında görülmektedir. Ancak bu durumda da ilk derece mahkemesinin kararını 23.9.2012 tarihinden önce vermesi gerekmektedir. Aksi hâlde başvuru, zaman bakımından kabuledilemez bulunacaktır⁸⁰⁶.

Başvurucunun, yargılamanın yenilenmesi talebiyle açtığı davaların reddedildiğini belirterek Anayasa'nın 35. ve 36. maddelerinde tanımlanan mülkiyet hakkı ve hak arama hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi⁸⁰⁷, başvuruyu "*mülkiyet hakkı*" ve "*adil yargılanma hakkı*" yönünden ikiye ayırarak incelemiştir.

Anayasa Mahkemesi, "*mülkiyet hakkı*" yönünden, yargılamanın yenilenmesi talebine konu kararların, temyiz incelemesinden geçerek, yargılamanın yenilenmesi davasının açıldığı 15.2.2010 tarihinden önce kesinleştiğini ve bu nedenle başvurunun, zaman bakımından Anayasa Mahkemesinin yetkisi dışında kaldığını belirtmiş ve başvurunun bu kısmını "*zaman bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Fakat Anayasa Mahkemesi, taşınmazların tapu kayıtlarının iptaline ve Devlet ormanı olarak tapulama dışı bırakılması kararlarına ilişkin olarak, bilirkişi raporlarının gerçeğe aykırı olduğu iddiasıyla ilgili olarak yargılamanın yenilenmesi talebiyle açılan davaların, ilgili Yargıtay dairesince onanmasına ve karar düzeltme taleplerinin aynı dairenin 19.11.2012 tarihli ilamlarıyla reddedilmesi karşısında, bu başvuruyu "*adil yargılanma hakkı*" yönünden zaman bakımından yetkisi içerisinde bularak esastan incelemiş, ancak başvurunun "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

---

⁸⁰⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Hasip Kaplan Başvurusu*, B.N: 2013/4681, K.T: 30/6/2014, § 26 ve 29; AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Baykal Başvurusu*, B.N: 2013/7521, K.T: 4/12/2013, § 34; AYM, Birinci Bölüm, *Erendiz Önal Başvurusu*, B.N: 2014/1133, K.T: 30/6/2014, § 31 ilâ 34

⁸⁰⁶ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 133

⁸⁰⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Armağan Çağlayan Başvurusu*, B.N: 2013/33, K.T: 13/6/2013, § 31

Olağanüstü kanun yollarından bir diğeri de “*kanun yararına temyiz*”dir. 6100 sayılı Kanun’un 363. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, “*İlk derece mahkemelerinin ve bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinin kesin olarak verdikleri kararlarla, istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bulunan kararlara karşı, yürürlükteki hukuka aykırı bulunduğu ileri sürülerek Adalet Bakanlığı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kanun yararına temyiz yoluna başvurulur.*” denilmiştir. Bu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere tıpkı ceza yargılamasında yer alan kanun yararına bozma yoluna gidilmesindeki gibi tarafların bu yola başvurma hak ve yetkileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, tarafların talepleri yalnızca Adalet Bakanlığının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olup bu yola başvurulmasının başvuru tarafından tüketilmesi gereken olağan bir kanun yolu olmadığı açıktır. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi bu yola başvuran başvuru sahiplerinin başvurularında, temyiz ya da karar düzeltme yolu açıksa zaman bakımından yetkiyi temyiz ya da karar düzeltme sonucunun öğrenilmesi tarihine göre hesaplamaktadır. Yani kanun yararına temyiz için Adalet Bakanlığına ya da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında talepte bulunulması durumunda 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşmiş olan davaları canlandırmamaktadır.

Ancak, taraflar kanun yararına temyiz için Adalet Bakanlığına ya da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında talepte bulunduktan sonra bu talep haklı görülebilir ve kanun yararına temyize gidilebilir. Temyiz talebi Yargıtayca yerinde görülmesi durumunda, artık yeni bir karar verileceğinden dolayı (eğer bu karar 23.9.2012 tarihinden sonra ise) bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunulabilecektir.

c. İdari Davalar Yönünden

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 45. madde ve devamında kanun yolları olarak istinaf, temyiz, kanun yararına temyiz ve yargılamanın yenilenmesi olarak düzenlenmiştir. Ancak 2577 sayılı Kanun’un geçici 8. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, “*Bu Kanunla idari yargıda kanun yollarına ilişkin getirilen hükümler, 2576 sayılı Kanunun, bu Kanunla değişik 3 üncü maddesine göre kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurtda göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanır. Bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümler uygulanır.*” denildiğinden dolayı olağan kanun yolları

henüz itiraz, temyiz ve karar düzeltme olarak uygulanmaktadır. Olağanüstü kanun yolları ise yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına bozmadır⁸⁰⁸.

Anayasa Mahkemesi hukuk davaları ile ilgili başvurularda benimsediği ilkeleri idari yargı davaları ile ilgili başvurularda da sürdürmüştür. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi bir idari dava ilgili başvuruda başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğine yukarıda hukuk davaları yönünden belirtilen içtihatlar çerçevesinde karar vermektedir.

Örneğin Anayasa Mahkemesi bir başvuruda⁸⁰⁹, “Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kullanılan bir kanun yolundan sonra aynı sonuca varmak amacıyla ikinci bir kanun yoluna ayrıca gidilmesini zorunlu kılmamaktadır (bkz. Patricia Raquel Real Alves/Portekiz, B. No:19485/02, 9/11/2004; İsmail Çınar/Türkiye, B. No:28602/95, 13/11/2003). Türk Hukukunda da idari yargı ve hukuk yargılaması açısından karar düzeltme kanun yolu, temyiz kanun yolundan sonra kullanılabilen ve temyiz aşamasında incelenen kararın aynı temyiz mercii tarafından tekrar gözden geçirilmesini ve dolayısıyla temyizden beklenen sonucu sağlamaya yönelik bir başvuru yolu olup, bireysel başvuruda bulunabilmek için karar düzeltme kanun yolunun tüketilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır.” biçiminde karar vermiştir.

Ayrıca bu başvuruda Anayasa Mahkemesi, etkili ve sonuç almaya yeterli görülmesi ve karar düzeltme yoluna gidilmesi durumunda, bu kanun yolu neticesinin beklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

d. Askeri Yargı (Ceza ve İdari) Davaları Yönünden

353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu’nun 195. maddesinde kanun yollarının, itiraz ve temyizden ibaret olduğu belirtilmiştir. Olağanüstü kanun yolları ise aynı Kanun’un 225. ve devamı maddelerinde, kararın düzeltilmesi, yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına bozma olarak belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi ceza davaları ile ilgili başvurularda benimsediği ilkeyi askeri ceza davaları ile ilgili başvurularda da benimsemiştir. Dolayısıyla Anayasa

⁸⁰⁸ Gürühan, s. 139

⁸⁰⁹ AYM, İkinci Bölüm, Sema Öktem Başvurusu, B.N: 2013/852, K.T: 6/3/2014, § 22

Mahkemesi, askeri cezayla ilgili bir başvurunun zaman bakımından yetkisi içinde kalıp kalmadığını yukarıda belirtilen içtihatlar çerçevesinde belirlemektedir⁸¹⁰.

Örneğin başvurusunun, yetkili amirin kararıyla hakkında herhangi bir mahkeme kararı bulunmaksızın oda hapsi cezası verilmesinin eşitlik ilkesini, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ve hak arama hürriyetini ihlal ettiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸¹¹ Anayasa Mahkemesi, başvurucuya verilen oda hapsi cezasının, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihinden önce kesinleştiğini, hernekadar oda hapsi cezasının Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten sonra infaz edilmiş olsa da infazın verilen cezanın kesinleşmesi üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığını belirterek başvurunun diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁸¹².

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemden doğan uyuşmazlıkları ilk ve son derece mahkemesi olarak çözmekle görevli bir yüksek mahkemedir⁸¹³.

1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanun’un 20. ve devamı maddelerinde, AYİM’in görev ve yetkileri belirtilmiştir. 1602 sayılı Kanun’un 64. ve devamı maddelerinde ise kanun yolları yargılamanın iadesi ve kararın düzeltilmesi olarak sayılmıştır.

Görüleceği üzere 1602 sayılı Kanun’da kanun yolu olarak temyiz yolu sayılmamış olup bir defaya mahsus olmak üzere karar düzeltme yolu öngörülmüştür. Diğer bir ifadeyle, AYİM önündeki davalarda ilk ve son yargılama mercii AYİM olup verilen kararlar kesindir. Bu nedenle, 1602 sayılı Kanun’da öngörülen kanun yolları olağanüstü kanun yollarıdır⁸¹⁴.

⁸¹⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Sema Öktem Başvurusu*, B.N: 2013/852, K.T: 6/3/2014, § 23

⁸¹¹ AYM, İkinci Bölüm, *G.S. Başvurusu*, B.N: 2012/832, K.T: 12/2/2013

⁸¹² Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Y.C.K. Başvurusu*, B.N: 2012/889, K.T: 23/3/2013; AYM, İkinci Bölüm, *Özgür Yıldırım Başvurusu*, B.N: 2012/595, K.T: 26/3/2013; AYM, İkinci Bölüm, *Uğur Özdemir Başvurusu*, B.N: 2013/2600, K.T: 23/1/2014

⁸¹³ Esat Caner Yılmazoğlu, “İdari Davalarda Kanun Yolları ve Kesinleşme”, *Teorik Açından ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama*, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No: 2, Ankara, Ocak, 2013, s. 132

⁸¹⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 139

Anayasa Mahkemesi hukuk davaları ve idari yargı davaları ile ilgili başvurularda benimsediği ilkeyi askeri idari yargı davaları ile ilgili başvurularda da benimsemiştir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi bir idari dava ilgili başvurunun zaman bakımından yetkisi içinde kalıp kalmadığını yukarıda belirtilen içtihatlar çerçevesinde belirlemektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun geçici 32. maddesine dayanarak işe iade talebiyle açılan davanın AYİM tarafından ret kararı nedeniyle karar düzeltme yoluna gidilmediği için kesinleşen başvuruyu, karar düzeltme yoluna gidilmediği için AYİM'nin kararı onama tarihinde kesinleştiğinden ve dolayısıyla başvuru konusu karar Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihinden önce kesinleştiğinden dolayı başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁸¹⁵.

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında, başvuru tarafından karar düzeltme yoluna gidilse de bu karar düzeltme talebinin 23.9.2012 tarihinden önce reddedilerek davanın kesinleştiğini ve başvurunun zaman bakımından yetkisi dışında kaldığını belirtmiş ve başvuruyu “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle reddetmiştir⁸¹⁶.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli iken “*disiplinsizlik*” nedeniyle resen emekliye ayrılan başvuru yargı yolu kapalı olarak ilişki kesilenlere kanunla yeniden mesleğe kabul edilmek, ekonomik ve diğer özlük haklarını verilmek üzere başvuru hakkı tanınması üzerine Milli Savunma Bakanlığına başvurması ve bu başvurunun reddedilmesi üzerine AYİM’de dava açmıştır. Bu dava 12.4.2012 tarihinde reddedilmiştir. Başvuru bunun üzerine bu karara karşı karar düzeltme kanun yoluna gitmiş ancak, AYİM tarafından istem 4.10.2012 tarihinde reddedilmiş ve bu karar 18.10.2012 tarihinde başvuru vekiline tebliğ edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, AYİM’in karar düzeltme tarihini zaman bakımından yetkisi içinde görmüş ve dosyanın esasına girerek “*açıkça dayanaktan yoksun*” bulmuştur⁸¹⁷.

⁸¹⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Hasan Taşlıyurt Başvurusu*, B.N: 2012/947, K.T: 12/2/2013

⁸¹⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Melih Acar Başvurusu*, B.N: 2012/329, K.T: 12/2/2013

⁸¹⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Mustafa Bülent Erten Başvurusu*, B.N: 2012/649, K.T: 16/4/2013, § 20 ilâ
29

Bu başvuruda Anayasa Mahkemesi başvuru hakkında 31.8.1972 tarihinde yapılan idari işlemin 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşmiş olduğunu ve Anayasa Mahkemesinin, bu tarihten önce kesinleşen kamu gücü işlemlerini bireysel başvuru yoluyla denetleme yetkisinin bulunmadığını belirterek “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁸¹⁸.

2. İdari Kararlar ve İşlemler Yönünden Uygulama

Anayasa Mahkemesi kanun yolu açık olmayan idari kararlar ve işlemlerin bireysel başvuruda incelenip incelenemeyeceğini zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihine göre belirlemektedir. İdari karar ve işlemlerin kesinleşme tarihi eğer 23.9.2012 tarihinden önce ise diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir.

Örneğin, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunun kararları kesin niteliktedir. Bu nedenle Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunun kararlarının 23.9.2012 tarihinden önce verilmesi durumunda, başvuru diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır. Nitekim başvurusunun, Yargıtay Hukuk Dairesi Başkan ve üyeleri hakkında yaptığı şikâyetin herhangi bir gerekçe gösterilmeden işleme konulmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ve hak arama hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸¹⁹ Anayasa Mahkemesi, “*Başvuru konusu olayda başvuru, Başkanlık Kuruluna hitaben yazdığı 21/2/2012 tarihli dilekçesi ile Yargıtay 13. Hukuk Dairesi Başkan ve üyeleri hakkında şikâyetçi olarak Yüksek Disiplin Kuruluna sevk edilmelerini talep etmiş, Başkanlık Kurulu 15/3/2012 tarihinde işlem yapılmasına yer olmadığına karar vermiş ve karar 2797 sayılı Kanun'un 46. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca bu tarihte kesinleşmiştir. Yargıtay Birinci Başkanlığının başvurucuya yönelik bilgilendirme yazısının (§ 8) ve başvurusunun kesin olan bu işlem aleyhine Yargıtay Başkanlar Kuruluna yaptığı itirazın verilen kararın kesinliği üzerinde bir etkisi yoktur. Nitekim Başkanlar Kurulu da itirazı Başkanlık Kurulu kararının kesin olduğu gerekçesiyle işin esasına girmeksizin reddetmiştir.*” biçiminde karar vermiş ve başvuru konusu kararın 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşmiş olduğu anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.

⁸¹⁸ AYM, Birinci Bölüm, *Mustafa Bülent Erten Başvurusu*, B.N: 2012/649, K.T: 16/4/2013, § 14 ilâ 19

⁸¹⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Nesin Kayserilioğlu Başvurusu*, B.N: 2012/613, K.T: 13/6/2013, § 17 ve 18

Askeri ceza davalarında zaman bakımından yetkinin incelendiği “oda hapsi” ile ilgili örnek olarak gösterilen başvurular bu bölüm için de geçerlidir. Bu başvurularda, başvuruculara verilen oda hapsinin Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşmiş olması nedeniyle başvurular kabul edilemez bulunmuştur.

3. Tutukluluğa İlişkin Verilen Kararlar Yönünden Uygulama

Tutuklama, 5271 sayılı Kanun’a göre bir koruma tedbiridir. Tutuklama da ise olağan kanun yolu itirazdır. Anayasa Mahkemesi tutukluluk ile ilgili başvurularda zaman bakımından yetkili olup olmadığını itirazın kesinleşmesine göre belirlemektedir. Eğer itiraz Anayasa Mahkemesinin yetkisinin başladığı tarih olan 23.9.2012 tarihinden önce ise başvuruları diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “zaman bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır.

Ancak, hernekadar itiraz reddedilmiş ve bu itiraz Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi dışında kalsa da tutukluluk devam eden bir süreç olduğundan bireysel başvuru, olağan kanun yolu tüketilmek şartıyla, tutukluluk hali devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür. Yani itiraz 23.9.2012 tarihinden önce kesinleşse bile eğer tutukluluk hâli 23.9.2012 tarihinden sonraya da devam ediyorsa (hükmen tutukluluk hâli hariç) artık Anayasa Mahkemesi zaman bakımından başvuruyu kabul edilemez bulmayacaktır⁸²⁰.

Anayasa Mahkemesi, başvurucusunun 5271 sayılı Kanun'un 102. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörülen azami beş yıllık tutukluluk süresini doldurmasına rağmen tahliye edilmediğini ve Anayasa'nın 10. ve 19. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸²¹, başvurucunun tahliye talebine ilişkin talebinin itiraz mercii tarafından reddedildiğini ve bu kararın Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurularda ilişkin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten önce (23.9.2012 tarihinden önce) kesinleştiğini belirterek başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “zaman bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

⁸²⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Ali Deniz Kutluk Başvurusu*, B.N: 2012/680, K.T: 2/10/2013, § 22; AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 30 ve 31

⁸²¹ AYM, Birinci Bölüm, *Yaşar Öz Başvurusu*, B.N: 2012/266, K.T: 16/5/2013, § 16

Eğer ilk derece mahkemesi hüküm ile birlikte tutukluluk durumunun devamına karar vermiş ise artık tutukluluk durumu değil hükümlülük durumu başlayacağı için hüküm tarihi 23.9.2012 tarihinden önce ise Anayasa Mahkemesi başvuruyu zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulacaktır.

Ayrıca, başvuru 23.9.2012 tarihinden önce tahliye olmuş ya da hükümlü hâle gelmiş ise bu takdirde de Anayasa Mahkemesi başvuruyu zaman bakımından yetkisi içinde görmeyerek diğer kabul edilebilirlik şartları incelenmeksizin kabul edilemez bulacaktır. Bu tür ihlal iddiaları bakımından olağan kanun yolları denendikten sonra (23.9.2012 tarihinden sonra kesinleşmiş ise) bireysel başvuru yapılmalıdır.

Anayasa Mahkemesi, başvurucusunun hakkında kuvvetli suç şüphesi olmadığı hâlde tutuklandığını, tutukluluğun makul süreyi aştığını, tutukluluğa itirazlarının duruşmasız ve çekişmeli yargılama ilkesine riayet edilmeden incelenmiş olduğunu şikâyet ettiği başvuruda⁸²², ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet kararını verdiği 21.9.2012 tarihinde tutukluluk durumunun sona erdiğini, karar duruşmasında verilen hükmen tutukluluk durumuna itiraz edilse ve itiraz mercii 23.9.2012 tarihinden sonra karar verse bile artık davanın esasına ilişkin kararını açıklamasıyla tutukluluk durumunun sona erdiğini, hükmen tutukluluğa itiraz ve incelemesinin 23.9.2012 tarihinden sonra gerçekleştirilmiş olmasının Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağını belirterek başvurunun “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

4. Makul Sürede Yargılama Hakkının İhlali Şikâyetine Konu Olan Davalar Yönünden

Makul sürede yargılanma hakkının ihlali şikâyetleri ile ilgili başvurularda, Anayasa Mahkemesinin dikkate aldığı sürenin başlangıcı, zaman yönünden yetkinin başladığı 23.9.2012 tarihi değil⁸²³; kural olarak, ceza davalarında suçun isnat edildiği⁸²⁴, medeni hak ve yükümlülüklerle⁸²⁵ ilgili uyuşmazlıklarda ise uyuşmazlığı

⁸²² AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 34 ilâ 36

⁸²³ AYM, Birinci Bölüm, *Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2012/13, K.T: 2/7/2013, § 51

⁸²⁴ Suç isnadı kavramı, suçun gerçek niteliği ve kanunda öngörülmüş olan yaptırımın vasfı ve ağırlığı gibi kriterlerle açıklanmaktadır. Dolayısıyla bir husus, kanunda ceza hukuku

karara bağlayacak yargılama sürecinin işletilmeye başlandığı yani davanın ikame edildiği tarihtir⁸²⁶.

Yargılama süresinin makul olup olmadığı yönündeki başvurularda sürenin bitiş tarihi, 23.9.2012 tarihinde derdest olmak koşuluyla, ceza yargılamasında suç isnadının gerçekleştiği tarih ile nihai karara kadar geçen süre⁸²⁷; medeni hak ve yükümlükler ile ilgili davalarda ise çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihidir⁸²⁸.

Devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını içeren başvuruların yargılama faaliyetinin devamı sırasında da yapılabilmesi olanağı bulunduğundan, değerlendirmeye esas alınacak sürenin bitiş anı başvurunun karara bağlandığı tarihtir⁸²⁹. Dolayısıyla, devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikâyetler bakımından başvuru yollarının tüketilmesi koşulu aranmayacaktır⁸³⁰.

D. Konu Bakımından Yetki (Ratione Materiae)

1. Bireysel Başvuruya Konu Olabilecek Hak ve Özgürlükler

Konu bakımından yetki, Anayasa Mahkemesine hangi hak ve özgürlük ihlalleri bakımından bireysel başvuru yapılabileceği anlamına gelmektedir⁸³¹.

---

anlamında suç olarak nitelendirilmişse, bu suç isnadı kavramı içerisinde değerlendirilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Tahsin Gökcan, “ Makul Sürede Yargılanma Hakkı”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 828-829; AYM, İkinci Bölüm, *Cevdet Genç Başvurusu*, B.N: 2012/142, K.T: 9/1/2014, § 45; AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Ali İncesu Başvurusu*, B.N: 2012/1145, K.T: 15/4/2014, § 33; AYM, Birinci Bölüm, *Mehmet Ali İncesu (2) Başvurusu*, B.N: 2013/2253, K.T: 15/4/2014, § 29

⁸²⁵ Medeni hak ve yükümlülükler kavramı, kural olarak özel hukuk uyumsuzluklarını içermektedir. Örneğin, miras, iş, aile, ticaret, sigorta ve mülkiyet hukuku gibi uyumsuzluklar bu kavram içerisinde değerlendirilebilir. Ancak AİHM bu kavramı otonom bir yaklaşımla yorumladığından dolayı kamusal niteliği haiz uyumsuzlukların da medeni haklar içerisinde yer aldığına karar vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökcan, s. 827

⁸²⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Cemal Aydemir Başvurusu*, B.N: 2013/5881, K.T: 3/4/2014, § 38

⁸²⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Cevdet Genç Başvurusu*, B.N: 2012/142, K.T: 9/1/2014, § 45

⁸²⁸ AYM, Birinci Bölüm, *Cemal Aydemir Başvurusu*, B.N: 2013/5881, K.T: 3/4/2014, § 39; AYM, Birinci Bölüm, *Hakan Coşkuner Başvurusu*, B.N: 2013/4785, K.T: 15/4/2014, § 48

⁸²⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Ersin Ceyhan Başvurusu*, B.N: 2013/695, K.T: 9/1/2014, § 35; AYM, Birinci Bölüm, *Süleyman Güngör Başvurusu*, B.N: 2014/5898, K.T: 17/11/2014, § 20; AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Özel Başvurusu*, B.N: 2014/5590, K.T: 17/11/2014, § 23

⁸³⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2012/13, K.T: 2/7/2013, § 52

⁸³¹ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 177

AİHM'in yetkisi, AİHS'de ve eki protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerle sınırlıdır. Dolayısıyla, AİHS ve eki protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerin dışında kalan bir hak ve özgürlük bakımından AİHM'e başvuru yapılamaz. Diğer bir ifadeyle, AİHM'e yapılan bireysel başvuru, konusu itibariyle AİHS ve eki protokollerde güvence altına alınan hak ve özgürlüklerle ilgili değilse bu başvuru AİHM tarafından incelenmeyecek ve başvuru konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır⁸³². AİHS ve eki protokollerinde ise AİHM'e başvuru yapılabilecek hak ve özgürlükler tek tek sayılmıştır. Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında, hangi hak ve özgürlükler bakımından Anayasa Mahkemesine başvuru yapılacağı tek tek sayılmayıp atıf yapılmak suretiyle belirlenmiştir⁸³³. Bu fıkra göre, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilecektir⁸³⁴.

6216 sayılı Kanun'un "*Bireysel başvuru hakkı*" başlıklı 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da, "*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.*" denilmiştir.

Dolayısıyla, anılan Anayasa ve 6216 sayılı Kanun hükümlerine göre, Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekmektedir⁸³⁵. Bir başka ifadeyle, Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir⁸³⁶. Bu nedenle, bireysel başvuru

⁸³² Bilir, *Yargılama Yetkisi*, s. 311

⁸³³ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 141

⁸³⁴ İspanya ve Federal Almanya gibi Avrupa ülkelerinde tıpkı Türkiye uygulamasında olduğu gibi anayasada sınırlı bir biçimde sayılan temel hak ve özgürlükler, bireysel başvuru yoluyla korunuyorken Arjantin, Peru, Panama, Venezüella, Brezilya, Costa Rika, Paraguay gibi birçok Latin Amerika ülkesinde anayasada yer alan tüm haklar bakımından bireysel başvuruda bulunulabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 99

⁸³⁵ Selami Er, "Bireysel Başvuru İncelemede Mülkiyet Hakkı", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1435-1436

⁸³⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Hulusi Kutlu ve Ayşe Kutlu Başvurusu*, B.N: 2013/7789, K.T: 16/10/2014, § 23; AYM, İkinci Bölüm, *İ.Ç. Başvurusu*, B.N: 2013/439, K.T: 16/4/2014, § 18 ve 20; Yücel, s.

hakkının kapsamı AİHS sistemiyle doğal olarak organik bir etkileşim yani bağ içerisindedir⁸³⁷.

Diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti, AİHS'e ek 4., 7. ve 12. protokollere taraf olmadığından bu protokollerde öngörülen haklar bakımından Anayasamızda yer alsa yani ortak koruma alanı içinde olsa dahi bireysel başvuru kapsamı dışında kalmaktadır⁸³⁸. Bu nedenle, anılan protokollerdeki haklar, Anayasamızda ortak olarak düzenlenmiş olsa bile bireysel başvuruya konu olmayacaklardır⁸³⁹. Zira Anayasa Mahkemesinin hangi haklarla ilgili başvuruları inceleyebileceğinin çerçevesi Anayasa ve 6216 sayılı Kanun tarafından çizilmiş olup bu yetki çerçevesinin genişletilmesi mümkün değildir⁸⁴⁰.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda⁸⁴¹, “Anayasa'nın 23. maddesinde ve AİHS'e Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinde yer alan seyahat özgürlüğüne yönelik şikâyetlerle ilgili olarak bahsedilen protokole ülkemizin taraf olmaması sebebiyle bireysel başvuruda bulunulamaz.” biçiminde karar vermiştir.

Başvuru konusu hakların AİHS ve ek protokollerine atıf yapılarak belirlenmesi Anayasa Mahkemesi açısından bir yönüyle avantaj diğer bir yönüyle ise dezavantajdır. Zira, bu atıf yöntemi başvuru kapsamındaki hakların neler olduğunu ve onların içeriğini tespit etmede Anayasa Mahkemesine geniş bir takdir hakkı vererek görevini belirleme yetkisi verdiği gibi oluşabilecek işyükü sorununu yönetme imkânını da vermektedir⁸⁴². Ancak başvuru konusu hakların atıf yöntemiyle belirlenmesi, Anayasa Mahkemesini başlangıçta hangi hakların kapsamda olduğunu belirleme konusunda zora sokacak, bu konudaki içtihatların ortaya çıkmasına kadar

---

147; Musa Sağlam, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Açıklık”, **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan**, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1746, (“Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Açıklık”

⁸³⁷ Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 15

⁸³⁸ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.755; Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 194; Çakmaz, s. 51; Karaman, s. 174

⁸³⁹ Karaman, s. 174, 177, 178 ve 179

⁸⁴⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Sebahat Tuncel Başvurusu*, B.N: 2012/1051, K.T: 20/2/2014, § 52

⁸⁴¹ AYM, İkinci Bölüm, *Yüksel Baran Başvurusu*, B.N: 2012/782, K.T: 26/6/2014, § 44; Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Sebahat Tuncel Başvurusu*, B.N: 2012/1051, K.T: 20/2/2014, § 53

⁸⁴² Kanadoğlu, *Anayasa Şikâyeti*, s. 114-115

gereksiz yani konu bakımından yetkili olup olmadığı hususlarıyla uğraşmasına neden olacaktır⁸⁴³.

Anayasamızdaki ve 6216 sayılı Kanun'da yapılan atıf nedeniyle hukukçular arasında başvuru konusu hakların neler olabileceği hususunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir kısım hukukçulara göre, bireysel başvuruya konu olabilecek haklar, yalnızca AİHS ve ek protokollerinde yer alan haklar değil, onlara tekabül eden anayasal hükümler olduğuna göre, Türkiye taraf olsun ya da olmasın protokollerin birinde düzenlenen bir hakkın ihlali iddiası, Anayasa'da karşılığı olmak şartıyla Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmelidir⁸⁴⁴.

Bu görüşü savunan bazı hukukçulara göre ise Türkiye bu ek protokolleri onaylayıp yürürlüğe koymamış olsa da uluslararası hukuk çerçevesinde bu protokollere taraf olmuştur. Dolayısıyla, yapılan atfın "*Türkiye'nin taraf olduğu*" ifadesini referans alarak bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Buna göre, Türkiye'nin imzaladığı ancak henüz onaylayarak yürürlüğe girmedikleri ek protokoller kapsamında korunan (borçtan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılma yasağı, serbest dolaşım özgürlüğü, vatandaşların sınır dışı edilme yasağı, yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı, yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usulü güvenceler, cezai konularda iki dereceli yargılama hakkı, adli hata hâlinde tazminat hakkı, eşler arasında eşitlik gibi 4, 7 ve 12 No'lu Protokollerde düzenlenen haklar) temel hak ve özgürlükler bakımından Anayasa'da karşılığı olmak şartıyla bireysel başvuruda bulunulabilmesi gerekmektedir⁸⁴⁵.

⁸⁴³ Musa Sağlam, "Bireysel Başvuru Konusu Haklar, *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara, 2012, I. Baskı, s. 268, ("*Bireysel Başvuru Konusu Haklar*"); Sağlam, *Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru*, s. 47

⁸⁴⁴ Sağlam, *Bireysel Başvuru Konusu Haklar*, s. 269; Venedik Komisyonu'nun "*Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Hakkındaki Görüşünde*" de bu konuya ilişkin değerlendirme yapılmıştır. Bu görüşe göre, "*AİHS'in kapsamında yer alan*" ibaresinin dar olarak yorumlanması ile Anayasa Mahkemesine başvuru konusu olabilecek hakların yalnızca Anayasa ile korunan ve AİHS ve Protokolleri ile teminat altına alınan haklar olduğu düşünülebilir. Ancak bu konunun geniş yorumlanarak Anayasa ile koruma altına alınan haklara AİHS ve Protokolleri ile teminat altına alınan hakların dâhil edilmesi daha sağlıklı olacaktır. Zira, bu ikinci yaklaşımla hem temel hak ve özgürlükler noktasında Türk kurumsal çerçevesinin geliştirilmesi kolaylaşacak hem de AİHS hükümlerine üstünlük tanıyan ve 2004 yılında kabul edilen Anayasa'nın 90. maddesine uygun bir yaklaşım tarzı sergilenmiş olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Perilli, s. 7

⁸⁴⁵ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 131; Kuş, s. 78; Aksi görüş için bkz. Karaman, s. 177 ilâ 179

Bireysel başvuru yolunun AİHS ve ek protokolleri kapsamındaki hak ve özgürlüklerle sınırlı tutulmasının son derece yerinde olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre, böylece AİHM uygulamasıyla bir paralellik kurulmuş olacak ve Türkiye kendi yetki alanı içinde bulunan herkese AİHS'deki hak ve özgürlükleri daha iyi sağlayacaktır⁸⁴⁶.

Anayasa Mahkemesinin içtihatlarına bakıldığında yukarıda belirtilen bu görüşü benimsemeyip bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerektiğini kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Kanaatimizce de Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımı yerindedir. Zira, Türkiye bu ek protokolleri onaylayıp yürürlüğe koymaması nedeniyle, söz konusu protokollerde korunan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda, Türkiye aleyhine AİHM'e başvuru yapılamayacaktır. Dolayısıyla, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi çerçevesinde o temel hak ve özgürlüğün AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına girmesi gerekmesi karşısında AİHM'e bireysel başvuru yapılamayacak bir konuda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilmesi mümkün değildir.

Kuşkusuz bireysel başvuruya konu olabilecek hakları AİHS ve ek protokolleri ile sınırlamak, Anayasayla sağlanan hak ve özgürlükler alanının daraltılması sonucunu doğuracağı açıktır⁸⁴⁷. Bu durum ise Anayasa Mahkemesinin AİHM'den bağımsız olarak yazısız temel haklar türetmesine engel olabileceği gibi kendisinden beklenen haklar bakımından sınırlayıcı işlevi de yerine getirmesine engel teşkil edecektir⁸⁴⁸. Örneğin, 2011 yılında Anayasa'nın 41. maddesine eklenen üçüncü ve dördüncü fıkralarla güvence altına alınan çocuğun korunma ve bakımdan

⁸⁴⁶ Mehmet Turhan, "Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Tartışma Paneli", *Anayasa Yargısı*, Sayı: 21, Anayasa Mahkemesi'nin 42. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler, 26-27 Nisan 2004, Anayasa Mahkemesi Konferans Salonu, Ankara, s. 251

⁸⁴⁷ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 194; Deren Yıldırım, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin esas olarak kamu gücü işleminin anayasa hukukuyla bağdaşmadığı takdirde başvuruyu haklı bulduğunu belirtmektedir. Bu şekilde yani bireysel başvuruya konu olabilecek hakları AİHS ve ek protokolleri ile sınırlamanın anayasa hukukunun çerçevesini daralttığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Deren Yıldırım, s. 487

⁸⁴⁸ Korkut Kanadoğlu, s.84

yararlanması, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurması ve sürdürmesi, her türlü istismardan ve şiddetten korunması için Devlet tarafından koruyucu tedbirler alınarak korunması ödevi, AIHS ve ek protokollerinde buna ilişkin bir düzenleme bulunmadığından Anayasa Mahkemesinin de bireysel başvuruda konu bakımından yetkisi içine girmemektedir⁸⁴⁹.

Yine, çevre hakkı ve bireyin kendini geliştirme hakkı (gerçi Anayasa'nın 5. maddesiyle bireysel haktan çok Devlete bir ödev olarak düzenlenmiş) gibi temel hakların uygulanmasına yön veren ve bireysel hakları güçlendiren alanlar bireysel başvuru korumasının dışında kalmıştır. Şüphesiz, bireysel başvuruya konu olabilecek hak ve özgürlük alanları, İspanyol Anayasa Mahkemesinin yaptığı gibi, temel hakların bir bütünü olduğuna ilişkin bir yorum geliştirilerek ve aynı zamanda AIHM içtihatları çerçevesinde, Anayasa Mahkemesi tarafından geliştirilebilir⁸⁵⁰.

Bir başvurunun bireysel başvuruya konu olabilmesi için, kamu gücünden kaynaklanan bir işlemin bulunması, bu işlemin de aynı zamanda bir hukuki netice meydana getirmesi ve hukuk alanında/düzeninde bir değişikliğe yol açması gerekmektedir. Ayrıca bu işlemlerin de kişiler temel hak ve özgürlükleri üzerinde olumsuz bir etkiye neden olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu etkiye sahip olmayan işlemler bireysel başvuru konusu olamayacaktır. Örneğin, tutanak, değerlendirme ve inceleme gibi hazırlık işlemleri; teyit edici işlemler, hizmet içi tedbirler gibi iç düzen işlemleri; proje, rapor ve bilgilendirme gibi enformel işlemler ilke olarak bireysel başvuru konusu olamazlar⁸⁵¹.

Anayasa ve 6216 sayılı Kanun'a göre bireysel başvuru yoluna konu olabilecek temel hak ve özgürlükleri şu şekilde sıralayabiliriz⁸⁵²:

⁸⁴⁹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 194

⁸⁵⁰ Esen, *Anayasa Şikâyeti*, s. 49; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 194; Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 128-134

⁸⁵¹ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.761; Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 141; Emin Görgün-Yakup Aydın, "Sayıştay Kararlarına Karşı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 84, Ocak-Mart 2012, s. 69

⁸⁵² Bu karşılaştırmalı tablo Sibel Inceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Editör: Sibel Inceoğlu, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Avrupa Konseyi, 2013, I. Baskı, s. 556-557'den aynen alınmıştır.; Ayrıca bkz. Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 35-36; Sabuncu-Arnwine, s. 226-242; Melek Acu, "Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 110, Ocak-Şubat, Yıl: 2014, s. 408-429; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 155-157; Özbey, *Bireysel*

“AİHS ve ANAYASA HÜKÜMLERİ-KARŞILAŞTIRMALI TABLO”

AİHS ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Ek Protokol'de Yer Alan Haklar ve Özgürlükler		Anayasa'da Yer Alan Doğrudan İlgili Dayanak Hükümler	Anayasa'da Yer Alan Güvence ve Destek Hükümleri		Pozitif Yükümlülüklerin Anayasal Dayanağı	
			Genel Güvence Hükümleri	Özel Güvence ve Destek Hükümleri	Genel Hükümler	Özel Hükümler
2. md.	Yaşam hakkı	Md. 17/1; Md. 17/4	Md 13; Md 14/2*	Md 15/2; Md 38/9	Md 5	Md 48/2; Md 56; Md 60/2;Md 61
3. md.	İşkence ve kötü muamele yasağı	Md 17/1; Md 17/3	Sınırlanabilir ve başka hakla dengelenemez**	Md 15/2	Md 5	Md 41; Md 48/2; Md 56; Md 60/2; Md 61
4. md.	Kölelik ve kulluk yasağı	Md 17/1	Sınırlanabilir ve başka hakla dengelenemez***	Md 15/2	Md 5	
4. md.	Zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma yasağı	Md 18	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 24/1; Md 48/1; Md 50; Md 72	Md 5	Md 49/2; Md 50/2; Md 55/2
5. md.	Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı	Md. 19	Md 13; Md 14/2*;15/1	Md. 141/4	Md 5	

Başvuru Hakkı, s. 193; *Yokuş*, s. 34-35; *Çakmaz*, s. 46-51; *Kuş*, s. 78-79; *Çelik*, *Anayasa Şikâyeti*, s. 158-161; *Ergül*, s. 13-16; *Korkmaz*, s. 135-137; *Uzun*, s. 16; *Sağlam*, *Bireysel Başvuru Konusu Haklar*, s. 291-303; AİHS'in ana metninde ve ek protokollerde düzenlenen haklar için bkz. *Anayurt*, s. 95-155; *Kılınç-Çağatay-Atasoy*, s. 10-11; *Karan*, s. 134-136

- * *Anayasanın 14/2 md'sine, devlete yüklediği yetkiyi kötüye kullanmama yükümlülüğü veya yetki saptırması yasağı bakımından hak ve özgürlüklere güvence getirdiği için, genel güvenceler arasında yer verilmiştir. Bkz. Kısım I, Bölüm IV.*
- ** *İşkence ve kötü muamele yasağı, sınırlanamayan, istisnası olmayan ve başka bir hakla dengelenemeyen bir kesin yasak olduğundan Anayasanın 13, 14/2 ve 15/1 maddelerindeki genel güvencelere burada yer verilmesine gerek duyulmamıştır. Bkz. Kısım II, Bölüm II.*
- *** *Kölelik ve kulluk yasağı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde sınırlanamayan, istisnası olmayan ve başka bir hakla dengelenemeyen bir yasak olarak düzenlenmiştir. Anayasada ise açıkça düzenlenmemekle birlikte md 17/1'e içkindir ve bu yönüyle sınırlanamayan ve başka hakla dengelenemeyen bir özelliğe sahip olduğundan Anayasanın 13, 14/2 ve 15/1 maddelerindeki genel güvencelere burada yer verilmesine gerek duyulmamıştır. Bkz. Kısım II, Bölüm III.; bu konuda ayrıca bkz. Çakmaz, 2014: 46-55.*

6. md.	Mahkemeye başvurma hakkı	Md 36	Md 13; Md 14/2*;Md 15/1	Md 40/2; Md 125/1,5;	Md 5	
6. md.	Yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkı	Md 36; Md 37		Md 138; Md139/1; Md140/2,3,4,5; Md142; Md 145/3,4	Md 5	
6. md.	Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı	Md 36; 38/5,6; Md 39	Md 13; Md 14/2*;Md 15/1	Md 141/3	Md 5	
6. md.	Masumiyet karinesi	Md 36; 38/4,		Md 15/2	Md 5	
6. md.	Suç isnat edilen kişinin asgari hakları	Md 36	Md 13; Md 14/2*;Md 15/1		Md 5	
6. Madde	Aleni yargılanma hakkı	Md 36	Md 13; Md 14/2*;Md 15/1	Md 141/1,2	Md 5	
6. Madde	Makul sürede yargılanma hakkı	Md 36	Md 13; Md 14/2*;Md 15/1	Md. 141/4	Md 5	
7. Madde	Suç ve cezaların kanuniliği	Md 38/1		Md 15/2	Md 5	
8. Madde	Özel yaşama saygı hakkı	Md17/1; Md 20/1; Md 23	Md 13; Md Md 14/2*; Md 15/1	Md 20/2-3; Md 23/2-5; Md 15/2	Md 5	Md 48/2; Md 56; Md 74/3
8. Madde	Aile yaşamına saygı hakkı	Md.20/1	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 20/2	Md 5	Md 41
8. Madde	Konuta saygı hakkı	Md 21	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 21	Md 5	
8. Madde	Haberleşmeye saygı hakkı	Md.22/1	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 22/2	Md 5	

9. Madde	Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı	Md 24	Md. 13; Md. 14/2*; Md 15/1	Md 10/1; Md 15/2; Md 136	Md 5	
10. Madde	İfade özgürlüğü hakkı	Md 25; Md. 26; Md 27; Md 28; Md 29; Md 31; Md 32	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 15/2; Md 30; Md 130/4; Md 133/1;	Md 5	Md 64
11. Madde	Toplantı ve gösteri özgürlük- leri hakkı	Md 34	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1		Md 5	
11. Madde	Örgütlen- me özgürlüğü hakkı, siyasi partiler	Md 33; Md 68; Md 69	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 135	Md 5	
11. Madde	Sendikal haklar	Md 51; Md 53; Md 54	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 55	Md 5	Md 55/2
12. Madde	Evlenme ve aile kurma hakkı	Md 20/1 Md 41	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1		Md 5	Md 41
13. Madde	Etkili başvuru hakkı	Md 40	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 148/3; Md 74/4	Md 5	
14. Madde	Ayrımcılık yasağı	Md 10	Md 11; Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 41/1	Md 5	
Ek Protokol , 1. Madde	Mülkiyet hakkı	Md 35	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 21, Md 30; Md 38/9	Md 5	Md 46/1 ve 4, Md; 47/2,3,4; Md 56/1; Md 57
Ek Protokol , 2. Madde	Eğitim hakkı	Md. 42	Md 13; Md 14/2*; Md 15/1	Md 24/1,3,4; Md 15/2; Md 130/4	Md 5	Md 58; Md 130

<i>Ek Protokol 3. Madde</i>	<i>Serbest seçim hakkı</i>	<i>Md 67</i>	<i>Md 13; Md 14/2*; Md 15/1</i>	<i>Md 75; Md 76/1; Md 77/1; Md 78/3; Md 78/5; Md 79; Md 114; Md 127/3</i>	<i>Md 5</i>	

AİHM içtihat yoluyla, AİHS kapsamında olmayan bazı hakları da AİHS'in koruması altına almıştır. Mesela, mahkemeye erişim hakkı ya da sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, AİHM'in içtihat yoluyla geliştirdiği haklardandır. Dolayısıyla bu haklar Anayasamız'da da yer aldığından, bu hakların bireysel başvuruya konu olabilecek haklardan olduklarında kuşku bulunmamaktadır⁸⁵³.

Diğer taraftan, Anayasamızda ve AİHS'de hakların tanımlanması, adlandırılması ve kapsamı farklılık arz edebilmektedir. Dolayısıyla, Anayasa'da güvence altına alınmış olma ve AİHS kapsamında yer alma yani ortak kapsamda olma koşulunu değerlendirirken, hakların adlandırılması ya da kapsamının birebir aynı olmasının aranmaması gerekmektedir. Buna göre, Anayasa'da yer alan bir hak AİHM'in kapsamında yer alan bir hakkın içerisinde değerlendirilebiliyorsa bu hakkın bireysel başvuru konusu olabileceğinde kuşku bulunmamaktadır. Örneğin, Anayasamızın 37. maddesinde yer alan kanuni hâkim güvencesi, AİHS'in 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirileceğinden dolayı bu hak bakımından bireysel başvuruda bulunulabilecektir⁸⁵⁴.

Anayasa Mahkemesi, bağımsız nitelikte koruma işlevi bulunmayan hak ve özgürlükler bakımından, bu hak ve özgürlüklerin temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını, korunmasını ve başvuru yollarını güvence altına alması durumunda incelemektedir. Diğer bir deyişle bireysel başvuruya konu olabilecek bir temel hak ve özgürlük ile bağlantılıysa incelemektedir.

Nitekim, başvurucunun yerel bir gazetede yayımlanan yazı ile ilgili olarak yaptığı şikâyetinin koğuşturmaya yer olmadığına karar verildiğini ve ve itirazının da ağır ceza mahkemesinde reddedildiğini belirterek Anayasa'nın 10., 36. ve 40.

⁸⁵³ Yokuş, s. 35; Nalbant, s. 232

⁸⁵⁴ Kuş, s. 79

maddelerinde düzenlenen temel haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸⁵⁵ Anayasa Mahkemesi, öncelikle başvurucuya yönelik bir suç isnadının bulunmadığını, dolayısıyla başvurucunun Anayasa'nın 36. maddesine dayanan ihlal iddiasının konusunu, Anayasa'da güvence altına alınmış ve AİHM kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerin koruma alanı dışında kaldığını belirtmiştir. Sonrasında ise (eşitlik ilkesinin ihlali ve etkili başvuru hakkının sağlanmadığı iddiaları ile ilgili olarak) ayrımcılık yasağının ve etkili başvuru hakkının, bağımsız nitelikte koruma işlevine sahip olmadığını, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını, korunmasını ve başvuru yollarını güvence altına alan tamamlayıcı nitelikte haklar olduğunu, bu çerçevede, başvurucunun adil yargılanma hakkı kapsamına giren bir hakkına yönelik müdahalenin bulunmaması nedeniyle ayrımcılık yasağı ve etkili başvuru hakkının somut başvuru açısından uygulanabilmesinin mümkün olmadığını belirterek Anayasa'nın 10. ve 40. maddelerine dayanan ihlal iddialarının konusunun, Anayasa'da güvence altına alınmış ve AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerin koruma alanı dışında kaldığına ve başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Yine Emniyet Teşkilatında (B) grubu polis amiri olarak görev yapan başvurucunun, (A) grubu polis amiri olarak değerlendirilmesi yönündeki talebinin reddine ilişkin işlem nedeniyle Anayasa'da güvence altına alınan eşitlik ilkesinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesi ve AİHS'in 14. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine yönelik iddiaların, bahsi geçen maddelerdeki ifadeler dikkate alındığında, soyut olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığını, mutlaka Anayasa ve AİHS kapsamında yer alan diğer temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı olarak ele alınması gerektiğini, bir başka ifadeyle ayrımcılık yasağının ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için, ihlal iddiasının, kişinin hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda ayrımcılığa maruz kaldığı sorularına cevap verebilmesi gerektiğini, başvuru konusu olayın Anayasa ve AİHS kapsamındaki hak ve hürriyetlerden her hangi biri ile bağlantısının kurulmadığını, başvurucunun Anayasa'nın 10. maddesine dayanan ihlal iddiasının konusunun, Anayasa'da güvence

⁸⁵⁵ AYM, Birinci Bölüm, *Onurhan Solmaz Başvurusu*, B.N: 2012/1049, K.T: 26/3/2013

⁸⁵⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Necmettin Doğru Başvurusu*, B.N:2013/1337, K.T: 16/5/2013

altına alınmış ve AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerin koruma alanı dışında kaldığını belirterek başvurunun diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “konu bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Ekonomik ve sosyal haklar da bireysel başvuru başvuru kapsamının dışında kalmaktadır⁸⁵⁷. Anayasa'nın 65. maddesinde, Devletin ekonomik ve sosyal alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, klasik haklarda ödev olarak Devlete yüklenen yükümlülük ölçütü değiştirilmiş ve “*mali kaynakların yeterliliği*” ölçütü getirilmiştir. Bu bakımdan ekonomik ve sosyal hakların bireysel başvuru kapsamında değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin bir yönüyle yasama organının politikalarını denetleme ve Devletin mali imkanlarını aşan bir durumun ortaya çıkmasının yolunu açmış olacaktır. Bu nedenle, Devletin olumlu bir davranışını gerektiren bu tür hakların nitelikleri gereği bireysel başvuruya konu olmamaları doğaldır⁸⁵⁸. Örneğin, maddi olanakları kısıtlı bir öğrenci kendisine yeterli miktarda devlet tarafından burs verilmediğini ileri sürerek bireysel başvuruda bulunamayacaktır⁸⁵⁹.

Ancak AİHM'in, AİHS'i nihai olarak yorumlayan yargı organı olduğu dikkate alındığında, AİHM'in içtihatlarıyla AİHS'e dercedilen bir takım ekonomik ve sosyal haklar bulunmaktadır. Bu nedenle AİHS ve ek protokollerinde yer alan

⁸⁵⁷ Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 162; Bilir, ekonomik ve sosyal hakların AİHS kapsamında yer almadığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 311

⁸⁵⁸ Turhan, s. 251; Sağlam, *Bireysel Başvuru Konusu Haklar*, s.275; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 142; Bu görüşün karşısında olanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre, sosyal ve ekonomik hakların ikinci kuşak haklardan olduğunu; böyle bir ayırım yapılmasının nedeninin genel olarak Dünya'da bu ikinci kuşak hakların birinci kuşak haklardan farklı bir değer ve öneme sahip olması düşüncesi olduğunu; gerçekten de ikinci kuşak hakların ileriye dönük bir program hükmünde olduğu; bağlayıcı olmayıp siyasi iktidarlara yol gösterici olduğunu; ancak, yalnızca birinci kuşak hakların insanın onurlu bir hayat sürdürmesi için yeterli olmayacağını; insanın gerçekten onurlu bir hayat sürdürebilmesi için tüm hakların bir bütün olarak kabul edilerek uygulanması gerektiğini ya da en azından ikinci kuşak bazı hakların ikinci kuşak bazı haklarla bağlantısının kurularak mümkün olduğu ölçüde yorumlanabileceğini; örneğin İspanya Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvuruya konu olabilecek haklar (kişi özgürlükleri ve siyasal haklar) sınırlı olarak sayılsa da yani ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kapsamasa da, yorumla bu haklardan bazılarına ilişkin başvuruları kabul ettiklerini belirtmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, s. 27

⁸⁵⁹ Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 193

medeni ve sosyal haklarla olan zorunlu ve yakın bağlantı nedeniyle, bu tür hakların AİHS ve ek protokollerinde zımni olarak yer aldığı kabul edilmektedir⁸⁶⁰.

Nitekim AİHM bir kararında⁸⁶¹, sosyal refah hakları bağlamında, ekonomik ve sosyal haklar alanını AİHS’de yer verilen medeni ve siyasal haklar alanından ayıracak adeta su sızdırmaz bir bölmenin mevcut olmadığını, bazı durumlarda medeni ve siyasi hakların bireylerce kullanılabilmesinin bu hakları ekonomik ve sosyal haklar ile zorunlu bir bağlantı içine soktuğunu ve bazı ekonomik ve sosyal hakların AİHS’de zımni olarak yer aldığını belirtmiştir. AİHM, ekonomik ve sosyal haklar kategorisinde yer alan sosyal yardım hakkının mülkiyet hakkı ile olan yakın ve zorunlu bağlantısı nedeniyle AİHS’e ek 1 No’lu Protokol’de düzenlenen mülkiyet hakkı kapsamında kaldığına karar vermiştir⁸⁶².

Anayasa Mahkemesi sosyal güvenlik primlerinin eksik yatırılması nedeniyle sosyal haklar ve emeklilik hakları yönünden zarara uğradığı şikâyeti ile yapılan bir başvuruda⁸⁶³, sosyal güvenlik hakkının Anayasa’nın 60. maddesinde güvence altına alınmış olmakla birlikte AİHS’de düzenlenen bir hak olmadığını belirtmiş ancak, sosyal güvenlik kurumuna işveren tarafından yatırılması gereken primlerin Anayasa’nın 35. ve AİHS’e ek 1. No’lu Protokol’ün 1. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı kapsamında incelenip incelenemeyeceği tartışılabilirse de başvurunun bu kısmının kabul edilemez nitelikte olduğundan burada başvurunun iddialarının mülkiyet hakkı kapsamına girip girmediğinin ayrıca tartışılmayacağına karar vermiştir. Bu karardan da anlaşılacağı üzere AİHM uygulamasında olduğu gibi sosyal güvenlik hakkının mülkiyet hakkı ile bağlantısının kurulması durumunda, bu haklar da Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuruya konu edilebilecektir. Zira bireysel başvuruya konu olabilecek haklar ile bireysel başvuruya konu edilemeyecek bazı haklar sıkı ilişki içerisindedir.

Başvurucunun, açtığı işe iade davasının, 4857 sayılı Kanun’da belirtilen üç aylık sürenin çok üzerinde bir sürede neticelendirilmesi nedeniyle çalışma ve sözleşme hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi, Anayasa’nın 48. maddesinde yer alan çalışma ve sözleşme hürriyetinin, Anayasa’da

⁸⁶⁰ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 148

⁸⁶¹ AİHM, *Stec/Birleşik Krallık*, B.N: 65731/31, K.T: 12.4.2006

⁸⁶² Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 148

⁸⁶³ AYM, İkinci Bölüm, *Naz Aydemir Başvurusu*, B.N: 2013/850, K.T: 19/12/2013

güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmakla beraber, AIHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerden herhangi birinin kapsamına girmediğini belirterek başvuruyu diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur⁸⁶⁴.

Diğer taraftan, Anayasa tarafından korunmayan bir hakka yönelik başvuru yapılması durumunda da bu başvuru “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle reddedilecektir. Zira bireysel başvuru incelemesinde ölçü norm, Anayasa'nın bizzat kendisidir. Örneğin kasıtlı bir suçtan mahkûmiyet hükmü alan ve cezaevinde bulunan başvurucu, 2015 yılı Haziran ayında yapılacak olan milletvekili seçiminde oy kullanamayacak olmasını nedeniyle seçme ve seçilme hakkını kullanamayacağını şikâyet etmiştir. Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 67. maddesinde, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç olmak üzere ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin oy kullanamayacağını belirttiğini ve böylece bizzat Anayasa tarafından bir sınırlamanın yapıldığını; mahkûmlara yönelik oy kullanma yasağının düzenlendiği 298 sayılı Kanun'un 7. maddesinin ve 5237 sayılı Kanun'un 53. maddesinin (1) numaralı fıkrasının anılan Anayasa hükmü ile uyumlu olduğunu, bireysel başvuru incelemesinde Anayasa'nın bizzat kendisinin ölçü norm olduğunu, mahkûmlara yönelik oy kullanma yasağının Anayasa tarafından getirildiğini ve Anayasa tarafından korunmayan bir hakka yönelik başvuruda bulunulamayacağını belirtmiştir. Bu başvuru, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur⁸⁶⁵.

Macaristan (Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un 45. maddesi), Polonya (Anayasa'nın 79. maddesi) ve Letonya'da (Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'un 19/2. maddesi) bireysel başvurunun konusu olabilecek hak ve özgürlükler, açıkça anayasada tanınmış haklarla sınırlandırılmıştır. Buna rağmen Slovekye Anayasası'nın 127. maddesinin birinci fıkrasına göre, Anayasa tarafından tanınmış temel hak ve özgürlüklerin yanında Slovekye Cumhuriyeti tarafından onaylanmış ve usulüne uygun olarak ilan edilen uluslararası sözleşmelerde yer alan insan hakları ve temel özgürlükler de bireysel başvuru koruması altına alınmıştır. Çek Cumhuriyeti

⁸⁶⁴ AYM, İkinci Bölüm, B.N: 2014/4920, K.T: 22/06/2015, § 16 ilâ 21

⁸⁶⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Musa Kaya Başvurusu*, B.N: 2014/19397, K.T: 25/3/2015, § 17 ilâ 22

Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun'da ise açık olarak anayasal düzen⁸⁶⁶ tarafından güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlükler bakımından sınırlı olarak bireysel başvuruda bulunulabileceği öngörülmüştür⁸⁶⁷.

2. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesinin kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin de bireysel başvuru konusu olmayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu nedenle, yasama işlemleri, düzenleyici idari işlemler ile bireysel başvuru konusu olmayacak Anayasa Mahkemesi kararlarının ve Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin neler olduğunun açıklanması gerekmektedir.

Diğer taraftan, gerçek ve özel hukuk kişilerinin/tüzel kişilerin temel hak ve özgürlük ihlallerine yol açan eylem, işlem ve ihmalleri kural olarak bireysel başvurunun konusu olamazlar⁸⁶⁸. Ancak, bu durumun istisnaları da bulunmaktadır. Buna göre, gerçek ve özel hukuk kişilerinin/tüzel kişilerin bu eylem, işlem ve ihmalleri nedeniyle oluşabilecek ihlallerin önlenmesi hususunda kamu makamlarının pozitif yükümlülüğünün bulunması durumunda veya kamunun yükümlülüklerinin gerçek ve özel hukuk kişilerine/tüzel kişilere devredildiği durumlarda Devlet, bu kişilerin eylem, işlem veya ihmalleri nedeniyle oluşabilecek temel hak ve özgürlük ihlallerinden dolayı sorumlu tutulabilecektir. Diğer bir ifadeyle bu kişilerin eylem, işlem ve ihmalleri bireysel başvurunun konusu olabilecektir⁸⁶⁹.

---

⁸⁶⁶ Çek Cumhuriyeti Anayasası'nda, temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak herhangi bir bölüme yer verilmemiştir. Ancak Anayasa'nın 3. maddesinde, Temel Hak ve Özgürlükler Şartı'nın, Çek Cumhuriyeti anayasal düzenin bir parçası olduğu belirtilmiştir. 16.12.1992 günlü Temel Hak ve Özgürlükler Şartı'nda ise genel hükümler, insan hak ve temel özgürlükleri, ulusal ve etnik azınlıkların hakları, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, yargısal ve diğer hukuki koruma hakları olarak beş bölümden oluşmaktadır. Bu nedenle, anayasal düzen denildiğinde ilk akla gelmesi gereken metin. 16.12.1992 günlü Temel Hak ve Özgürlükler Şartı'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aliyev, s. 16

⁸⁶⁷ Aliyev, s. 16

⁸⁶⁸ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 195

⁸⁶⁹ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 17

a. Yaşama İşlemleri

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, öncelikli olarak yasama işlemleri aleyhine doğrudan bireysel başvuruda bulunulamayacağı belirtilmiştir. Böylece Anayasa Mahkemesinin bu şekildeki başvuruları yani yasama işlemleri aleyhine yapılan bireysel başvuruları karara bağlamaya yetkili olmadığı öngörülmüştür⁸⁷⁰. Bu itibarla ilk olarak yasama işleminin ne anlama geldiği ve hangi işlemlerin yasama işlemi olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

GÖZLER yasama işlemlerini⁸⁷¹, “*Genel olarak hukuki işlem, belli bir sonuç doğurmaya yönelik irade açıklaması olarak tanımlanmaktadır. O hâlde, yasama işlemi, yasama organının belli bir sonuç doğurmaya yönelik irade açıklaması olarak tanımlanabilir.*” biçiminde ifade etmektedir. Bu durumda, yasama işlemi, yasama organı tarafından yapılan bir işlem olarak tanımlanabilir⁸⁷².

Dolayısıyla, bir yasama işlemi genel, objektif, sürekli, kişilik dışı olmasa bile o işlem yasama işlemi olarak kabul edilmektedir⁸⁷³. Diğer bir ifadeyle, yasama işlemi, yasama organının kendisine yasama ile ilgili verilen görev ve yetkileri kapsamında tesis ettiği işlemlerdir⁸⁷⁴.

Yasama organının yasama işlemi dışında kendi iç işleyişine yönelik bir takım idari işlemleri de söz konusu olabilir. Bu tür işlemler, yasama görev ve yetkisi çerçevesinde yapılmadığından dolayı yasama işlemi sayılmazlar⁸⁷⁵. Örneğin, TBMM Başkanlığının, idari ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle edindiği malvarlığı veyahutta istihdam edilen personelin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı işlemler, yasama işlemi olarak kabul edilemez. Bu işlemler ya özel hukuk işlemi veya idari işlem niteliğindedir⁸⁷⁶.

⁸⁷⁰ Faruk Bilir, “Anayasa Mahkemesi ve Seçim Barajı”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, No: 3, Aralık 2014, s. 3, (“*Seçim Barajı*”)

⁸⁷¹ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, Ekin Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, Eylül 2011, s. 350; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 195

⁸⁷² Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 195; Onur Çekiç, “Türk Parlamento Hukukunda Yasama İşlemi Türleri ve Diğer (İsimsiz) Yasama Türleri”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 12, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2009, s. 109

⁸⁷³ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 195; Çekiç, s. 110

⁸⁷⁴ Bahadır Yalçınöz, “Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 2014, s. 190

⁸⁷⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 159

⁸⁷⁶ Gözler, s. 351; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 195-196

Yasama işlemleri, kanun ve parlamento (meclis) kararları⁸⁷⁷ olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar⁸⁷⁸.

Kanun, TBMM Genel Kurulu tarafından Anayasa'da belirlenen usullere uyulmak suretiyle yapılan, Cumhurbaşkanınca Resmî Gazete'de yayımlanan ve meclis kararları dışında kalan işlemlerdir. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda, yasama işlemi olarak kanunun, TBMM'nin iradesi ürünü olup parlamento (meclis) kararları dışında kalan ve Anayasa'nın yetki verdiği TBMM tarafından Anayasa'da öngörülen kanun yapma usullerine uyularak yapılan işlem olarak tanımlamıştır⁸⁷⁹. Meclis (parlamento) kararları ise TBMM'nin, yapısına ve iç işleyişine yönelik veya yürütme ve yargı organlarıyla olan ilişkilerine dair kanun dışında yaptığı işlemlerdir⁸⁸⁰. TBMM'nin yasama dokunulmazlığını kaldırma kararı, Meclis Başkanının seçilmesi, oturumların gizli yapılması kararı, güvenoyu verilmesi kararı, meclis soruşturması açılması kararı, Cumhurbaşkanının vatana ihanetli suçlandırılması kararı meclis kararlarından örneklerdir⁸⁸¹.

ÖZBUDUN'a göre, meclis kararları ancak olumsuz şekilde tanımlanarak belirlenebilir. Buna göre, meclis kararları TBMM'nin kanun dışındaki bütün işlemlerini ifade etmektedir⁸⁸².

Meclis (parlamento) kararları, komisyonlarda görüşüldükten sonra TBMM tarafından karara bağlanır. Bu kararlardan Resmî Gazete'de yayımlanması gerekli

⁸⁷⁷ Sabuncu-Arnwine, meclis kararlarına karşı, bunların kişilerin haklarını ihlal etmeleri söz konusu olmayacağından dolayı bireysel başvuru yolunun kapalı olacağını belirtmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabuncu-Arnwine, s. 233

⁸⁷⁸ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 140; Anayasa Mahkemesine göre de, yasama işlemlerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca çıkarılan kanunlar ve alınan meclis kararları oluşturmaktadır. Bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Gökhan Ünal Başvurusu*, B.N: 2012/30, K.T: 5/3/2013, § 15; Çekiç, yasama işlemlerinin kanunlar ve parlamento kararlarından ibaret olmadığını, Türkiye Büyük Millet Meclisinin belli bir konuda iradesini açıkladığı ve "*diğer (isimsiz) yasama işlemleri*" olarak adlandırıldığı yasama işlemlerinin var olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı açıklama için bkz. Çekiç, s. 113-133; Hacı Sarıgüzel, "Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak İşlem ve Kararlar", *Adalet Dergisi*, Sayı: 45, Yıl: 2013, s. 72

⁸⁷⁹ AYM, Genel Kurul, *Büyük Birlik Partisi ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/8842, K.T: 6/1/2015, § 23; Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, Genel Kurul, *Tuğba Arslan Başvurusu*, B.N: 2014/256, K.T: 5/3/2013, § 85

⁸⁸⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Gökhan Ünal Başvurusu*, B.N: 2012/30, K.T: 5/3/2013, § 15; Meclis (parlamento) kararları hakkındaki görüşler ve bu kararların özellikleri için bkz. Çekiç, s. 117-121

⁸⁸¹ Mehmet Kahraman, "Anayasa Mahkemesinin Yargısal Denetimi Bakımından Parlamento Kararları", *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşununun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara 2012, I. Baskı, s. 179-180, ("*Parlamento Kararları*")

⁸⁸² Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 188

olanlar Meclis Başkanı imzasıyla yayımlanır ve yürürlüğe girerler. Cumhurbaşkanının onaylamasına gerek yoktur⁸⁸³.

Kanunları, genel ve özel nitelikli kanunlar olarak ikiye ayırabiliriz. Özel nitelikli kanunlar, bütçe kanunu, kesin hesap kanunu ve milletlerarası andlaşmaların uygun bulunması kanunudur. Özel nitelikli olmayan kanunlar ise genel nitelikli kanunlar olarak kabul edilmektedirler⁸⁸⁴.

Meclis (parlamento) kararları ise beş grup hâlinde tanımlanabilmektedir⁸⁸⁵:

Birinci grup meclis kararları, yasama organının iç örgütlenmesine ve çalışma düzenine ilişkin kararlardan oluşmaktadır. Bu kararlardan bazıları doğrudan Anayasa, bazıları ise TBMM İçtüzüğü tarafından öngörülmüştür⁸⁸⁶.

İkinci grup meclis (parlamento) kararları, parlamenter hükümet sisteminin işleyişinden kaynaklanmaktadır⁸⁸⁷.

Üçüncü grup meclis (parlamento) kararları, yürütmenin bazı işlemlerinin yasama organınca onaylanması işlemlerinden oluşmaktadır⁸⁸⁸.

Dördüncü grup meclis (parlamento) kararları, yasama organının yüksek yargı organlarına ve bağımsız idari kurullarına üye seçimine ilişkin kararlardan oluşmaktadır.

⁸⁸³ Yalçınöz, s. 191; Çekiç, s. 119-121

⁸⁸⁴ Özbudun, s. 175-188

⁸⁸⁵ Grupların açıklamaları ve aşağıdaki dipnotlarda verilen örnek alıntıları için bkz. Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Güncelleştirilmiş 3. Baskı, Eylül 2005, s. 178 ilâ 181; Kahraman, *Parlamento Kararları*, s. 183-184

⁸⁸⁶ Örneğin, “TBMM’nin kendi içtüzüğünü yapması ve değiştirmesi (Anayasa m. 9), TBMM Başkanı ve Başkanlık Divanının seçilmesi kararı (Anayasa m. 95), yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesine ilişkin kararlar (Anayasa m. 83, 84), TBMM seçimlerinin yenilenmesi kararı (Anayasa 77), TBMM’nin tatile girmesine ilişkin karar (Anayasa m. 93), Kapalı oturum yapılmasına ve bu oturumdaki görüşmelerin yayımlanmasına ilişkin karar (Anayasa m. 97), TBMM komisyonlarının seçilmesi kararları (TBMM İçtüzüğü m. 20), açık veya gizli oylama yapılmasına ilişkin kararlar (TBMM İçtüzüğü m. 143, 147)”

⁸⁸⁷ Örneğin, “Bakanlar Kurulunun göreve başlaması sırasında verilen güvenoyu kararı (Anayasa m. 110), gensoru veya güven istemi sonucunda Bakanlar Kurulu veya bir bakan hakkında verilen güven veya güvensizlik kararı (Anayasa m. 99, 111), Başbakan veya bakanlar hakkında meclis soruşturması açılması ve Yüce Divana sevk kararı (Anayasa m. 100), Cumhurbaşkanının seçimi kararı (Anayasa m. 102), Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı Meclis tarafından suçlandırılmasına ilişkin karar (Anayasa m. 105)”

⁸⁸⁸ Örneğin, “olağanüstü hâl veya sıkıyönetim ilan edilmesi kararının onaylanması kararı ve bu süresinin uzatılması kararı (Anayasa m. 121, 122), kalkınma planlarının onaylanması kararı (Anayasa m. 166)”

Beşinci grup meclis (parlamento) kararları ise yasama organının yürütme işlemi niteliğindeki kararlarıdır⁸⁸⁹.

TBMM İktüzüğü, meclis (parlamento) kararlarının özel bir türü olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar TBMM İktüzüğü, Meclisin iç çalışmasını düzenleyen ve ne şekilde yürütüleceğini belirleyen genel kurallar içerse de bir kanun niteliğinde değildir⁸⁹⁰. Zira, Meclis kararı ile oluşturulup yalnızca milletvekillerini ve Meclis yönetimini bağlamaktadır⁸⁹¹. Diğer bir ifadeyle meclis (parlamento) kararları kural olarak vatandaşlar yönünden uyulması zorunlu olan hukuk kuralları koymamaktadır⁸⁹².

Kanun hükmünde kararnamelerin de yasama işlemi niteliğinde olup olmadığının ele alınması gerekmektedir. Anayasa'nın 92. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, TBMM'nin, Bakanlar Kuruluna verdiği yetkiye dayanılarak çıkarılan kanun hükmünde kararnameler, organik açıdan bakıldığında yürütmenin işlemi olmakla beraber işlevsel açıdan bakıldığında kanun niteliğini haizdirler⁸⁹³. Düzenleyici idari işlemlere de bireysel başvuru yapılamayacağından ister işlevsel açıdan isterse organik açıdan bakılsın kanun hükmünde kararnameler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacaktır⁸⁹⁴.

⁸⁸⁹ Örneğin, “savaş ilanı kararı (Anayasa m. 92), Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verilmesi kararları (Anayasa m. 92)”

⁸⁹⁰ Yasama organı, yargısal denetimden kaçırarak maksadıyla bir işlemi kanun olarak değil meclis (parlamento) kararı adı altında yapsa bile Anayasa Mahkemesi söz konusu işlemin meclis tarafından hangi nitelikte sayıldığı ile kendisini bağlı bulmayarak o işlemi kanun niteliğinde değerlendireceğini savunanlar bulunmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesinin 22.2.1977 günlü, E.1977/76 ve K. 1977/14 sayılı kararı da bu yöndedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SARIGÜL, s. 73-74

⁸⁹¹ Mustafa ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Orion Yayınları, Aralık 2011, s. 274-275

⁸⁹² SARIGÜL, s. 73

⁸⁹³ Oder, *Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları*, s. 99-100; Anayasa Mahkemesinin bir çok kararında da kanun hükmünde kararnamelerin, işlevsel yönden yasama işlemi niteliğinde olduğu belirtilmektedir. Örneğin bkz. AYM, Genel Kurul, 29.1.2014 günlü, E.2013/100 ve K.2014/14 sayılı karar; AYM, Genel Kurul, 13.11.2014 günlü, E. 2014/172 ve K.2014/170 sayılı karar; AYM, Genel Kurul, 9.4.2014 günlü, E.2013/147 ve K. 2014/75 sayılı karar; AYM, Genel Kurul, 3.4.2013 günlü, E.2011/142 ve K.2013/52 sayılı karar; AYM, Genel Kurul, 8.11.2012 günlü, E.2011/87 ve K.2012/176 sayılı karar.

⁸⁹⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 159-160; Gözler, kanun hükmünde kararnamelerin, düzenleyici işlemler içinde yer aldığını düşünmekte ve kanun hükmünde kararnameleri “Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri” başlığı altında incelemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, s. 376

Anayasa Mahkemesinin yasama işlemleri ile ilgili vermiş olduğu birçok kararı da bulunmaktadır. Örneğin başvurusunun, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 3. maddesi ile 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 4. maddesinde yer alan kuralların Anayasa'ya aykırı olduğunu ve iptal edilmesi gerektiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸⁹⁵ Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yolunun, kamusal bir düzenlemenin soyut biçimde Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak kabul edilemeyeceğini, başvurusunun anılan kuralları iptalinin gerektiğini ileri sürse de bireysel başvuru kapsamında, bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağını belirtmiş ve doğrudan ve soyut olarak yasama işlemlerinin iptali talebini içerdiği anlaşılan başvurunun “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Başvurucusunun, mahkûm olduğu resmi belgede sahtecilik suçuna ilişkin cezasının infazının ertelenmesi imkânından yararlandırılmadığından dolayı 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un geçici 1. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan “*basın ve yayın yoluyla ya da sair düşünce ve kanaat açıklama yöntemleriyle*” ibaresinin Anayasa'nın 2. ve 10. maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle iptali gerektiğini ileri sürdüğü başvuruda⁸⁹⁶ Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kapsamında, bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağını belirtmiş ve başvurunun doğrudan ve soyut olarak yasama işlemlerinin iptali talebini içeren bölümünün “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁸⁹⁷.

Anayasa Mahkemesi, 205 sayılı Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu'nun 26. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan “*bir işle meşgul olmak imkanından kati surette mahrum kaldığı*” ibaresinin Anayasa'ya aykırı olduğu

⁸⁹⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Gökhan Ünal Başvurusu*, B.N: 2012/30, K.T: 5/3/2013, § 16 ilâ 20

⁸⁹⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Ahmet Soysal Başvurusu*, B.N: 2012/237, K.T: 26/3/2013, § 20 ve 24

⁸⁹⁷ Çınar, *Başvuruların İstatistikî Analizi*, s. 50

gerekçesiyle iptali gerektiğinin ileri sürüldüğü başka bir başvuruda⁸⁹⁸ da benzer nitelikte karar vermiştir. Bu kararda, bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan yasama işlemine değil ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmallere karşı başvuru yapılabileceği, bu şekilde bireysel başvuru yolunun kullanılabilmesi için söz konusu işlem, eylem ve ihmallere karşı başvurulabilecek kanun yollarının da tüketilmiş olması gerektiği, bireysel başvuru kapsamında, bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağı, doğrudan ve soyut olarak yasama işlemi aleyhine yapıldığı anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğu belirtilmiştir.

Anlaşılabileceği üzere Anayasa Mahkemesinin yasama işlemlerine karşı yapılan başvurularda aynı şekilde karar verdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte burada tartışılması gereken husus, bireysel başvuruya ilişkin bir yasama işleminin gerçekten de Anayasa'ya aykırı olması durumunda bölümlerin, Anayasa Mahkemesinin itiraz ve iptal davalarına bakan Genel Kuruluna bu yasama işlemini taşıyıp taşıyamayacağıdır.

6216 sayılı Kanun henüz tasarı aşamasındayken 49. maddesinin (6) numaralı fıkrasında, “*Bölümler, bireysel başvuru incelemesi sırasında temel hak ihlalinin kanun veya kanun hükmünde kararname hükmünden kaynaklandığı kanaatine varırlarsa iptali istemiyle Genel Kurula başvururlar.*” kuralı Anayasa Alt Komisyonu tarafından oy birliğiyle tasarı metninden çıkarılmıştır. Komisyon üyelerine göre, Anayasa Mahkemesinin hem hâkim hem de savcı konumuna düşürülmemesi gerekmekte olup bölümlerde görev yapacak üyelerin aynı zamanda kanunun iptaline karar verecek mercii olan Genel Kurula da katılmaları gerekeceğinden dolayı sakıncalı bir durumun ortaya çıkmasına neden olunacaktır. Zira bölümlerde yasama işleminin Anayasa'ya aykırı olduğu yönünde oy kullanacak olan üye aynı zamanda yasama işleminin Anayasa'ya aykırı olup olmadığına da karar

---

⁸⁹⁸ AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2013/4061, K.T: 30/9/2013, § 12 ilâ 14; Aynı yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Süleyman Erte Başvurusu*, B.N: 2013/469, K.T: 16/4/2013; AYM, Birinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/102, K.T: 30/5/2013

verecektir. Bu üyelere göre, umut edilenin, yasama organının kanundan kaynaklanan ihlal hâlinde hassasiyet göstererek kendisinin bizzat bu konuda yeni bir kanun yapmasıdır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin herhangi bir hususta yetkili olup olmadığını belirlerken mevcut kurallara göre bir belirleme yapılması gerekmektedir. Mevzuat hükümlerine bakıldığında ise Anayasa Mahkemesine böyle bir yetkinin verilmediği yani bu konuda açık bir kuralın bulunmadığı görülmektedir. Lâfzi yorum yöntemiyle Anayasa Mahkemesine böyle bir yetkinin verilmediğini söylemek bu çerçevede mümkündür⁸⁹⁹.

Konuya tarihsel yorum yoluyla bakıldığında, kanun koyucunun Anayasa Mahkemesine norm denetimi yapma ve eğer bu norm Anayasa'ya aykırı ise iptal etme yetkisinin verildiği açıktır. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesinin bir yasama işlemini iptal etme yetkisine sahip olduğu söylenebilse de bu eksik bir değerlendirme olacaktır. Zira önemli olan kanun koyucunun gerçek iradesidir. Bilindiği üzere “*anayasal organların yetkisiz olması asıl, yetkili olmaları ise istisnadır.*” Dolayısıyla Anayasa Mahkemesine böyle bir yetki verilmediği, verilen yetkinin de daha 6216 sayılı Kanun'un tasarı aşamasında çıkarıldığına ve de Anayasa'nın 6. maddesi gereğince hiçbir organ kaynağını Anayasa'dan almadığı bir yetkiyi kullanamayacağına göre Anayasa Mahkemesinin yasama işlemlerini Genel Kurul aşamasına taşıyarak iptal edemeyeceği söylenebilir. Diğer taraftan “*yetkiler dar yorumlanır*” ilkesi çerçevesinde asıl olanın yetkisizlik, istisna olanın ise yetki olması düşünüldüğünde bireysel başvuru incelemesi esnasında ihlalin kaynağını bir yasama işlemi oluşturması durumunda Anayasa Mahkemesine böyle bir yetki verilmediği için yasama işlemlerinin Genel Kurul aşamasına taşınarak iptal edilemeyecekleri açıktır⁹⁰⁰.

Doktrine göre, Anayasa Mahkemesinin başkan dahil on yedi üyesi bulunmakta olup toplantı ve karar yeter sayısı başkan ya da görevlendireceği başkanvekili ile birlikte en az on iki üyeden (yani en az on üç kişi) oluşmaktadır. Bölümlerde ise bir başkan ve dört üye bulunmaktadır. Bu durumda, bölümdeki başkan ve üyeler Anayasa'ya aykırılık noktasında görüşlerini beyan etmiş

---

⁸⁹⁹ Bilir, *Seçim Barajı*, s. 4

⁹⁰⁰ Bilir, *Seçim Barajı*, s. 4-5

olacaklarından dolayı Genel Kurul görüşmelerine katılamayacaklar ve böylece Genel Kurul görüşme ve yeter sayısı sağlanamamış olacaktır⁹⁰¹.

ÖZBEY'e göre, Anayasa'nın 152. maddesinin yorumundan bölümlerin "itiraz yolu"na başvurabileceği anlamı çıkartılamaz. Zira Anayasa'nın 152. maddesinde öngörülen düzenleme, aslında Anayasa Mahkemesi dışındaki mahkemeleri kapsamaktadır. Yani Anayasa Mahkemesi dışındaki mahkemelere bir yetki verilmiştir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi bünyesinde yer alan bölümlerin Anayasa Mahkemesinin norm denetiminde bulunan Genel Kuruluna başvurmaları mümkün değildir⁹⁰².

Ancak bu konudaki doktrin ile Anayasa Mahkemesinin geçmişteki benzer bir uygulaması farklılık arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi, Refah Partisinin kapılması davasında kendisini görevli ve yetkili Mahkeme kabul ederek Genel Kurul'a itiraz yoluyla başvuru yapmış⁹⁰³ ve itiraz konusu kuralın⁹⁰⁴ iptaline oy çokluğuyla karar vermiştir. Bu karara göre Anayasa Mahkemesi, itiraz ve iptal davaları dışında kendisine verilen diğer görevleri yaparken kendisini itiraz yoluna başvurabilecek bir mahkeme olarak kabul etmektedir. Bu sebeple, bireysel başvuruda da yapılan başvuru ile ilgili olarak kendisini görevli ve yetkili bir mahkeme kabul ederek itiraz başvurusunda bulunabileceği ve başvurudaki somut dava ile ilgili olarak uygulanan kuralın anayasal incelemesini yapabileceği; ayrıca, uygulama kanunu olan 6216 sayılı Kanun'da bölümlerin itiraz başvurusunda bulunup bulunamayacağına ilişkin açık bir hüküm bulunmamasına rağmen bunu yasaklayan bir hüküm de bulunmadığı gözetildiğinde Genel Kurulun, yasaklanmayan bir alanda Anayasa'nın 152. maddesindeki "bir davaya bakmakta olan mahkeme" kavramını geniş yorumlayarak kendisini davaya bakmakta olan bir mahkeme olarak kabul edeceği ve dolayısıyla bölümler tarafından yapılan Anayasa'ya aykırılık itirazını esastan çözebileceği düşünülebilir. Fakat yukarıda belirtilen görüşler karşısında bu düşünceye itibar etmenin mümkün olmadığı açıktır.

⁹⁰¹ Yalçınöz, s. 193; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 203

⁹⁰² Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 203; Aynı yöndeki görüş için bkz. Ahmet İyimaya, "Bireysel Başvuru İncelemesinde Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ocak-Şubat, Yıl: 2015, Sayı: 116, s. 426-438

⁹⁰³ AYM, Genel Kurul, E.1998/2, K.1998/1, K.T: 9.1.1998

⁹⁰⁴ İtiraz konusu kural, 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 28.3.1986 günlü, 3270 sayılı Kanun'un 18. maddesi ile değiştirilen 103. maddesinin ikinci fıkrasıdır.

Doğrudan uygulanabilen, başka bir ifadeyle uygulanması için başka bir işleme gerek kalmayan yasama işlemleri için bireysel başvuru yapılması durumunda ne yapılacağı hususunun da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Doktrinde, bir kanunun bir başka işleme gerek kalmaksızın doğrudan uygulandığı durumlarda bireysel başvuru yapılabilmesi gerektiğini savunanlar bulunduğu gibi yasama işlemi olması nedeniyle bireysel başvuruya konu edilememesi gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır⁹⁰⁵.

Mesela, bireyler üzerinde doğrudan etkide bulunan kanunlara, örneğin bir memurun atamasını yapan, memurların özlük haklarını düzenleyen, seçme ve seçilme hakkını etkileyen, bir birliğin adını değiştiren, bir mesleğe hak kazanmayı düzenleyen, bir okula girme şartlarını değiştiren, bir memurun kadrosunu kaldıran ya da kıyı şeridini genişleten veya daraltan kanunlara karşı doğrudan bireysel başvuru yapılıp yapılamayacağına çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Zira bu tür kanunlar, herhangi bir uygulama işlemine ihtiyaç duyulmaksızın yürürlüğe girmekte olup doğrudan doğruya temel bir hak ve özgürlüğü etkilemeleri söz konusu olabilmektedir. Bu kanundan etkilenen bir kişinin de etkisiz bir yol olacak olan derece mahkemelerinde dava açma yoluna yönlendirilmesi ise bireysel başvuru hukuku açısından mümkün değildir.

Anayasa Mahkemesinin bugüne kadarki uygulamasına bakıldığında, bir kanunun bir başka işleme gerek kalmaksızın doğrudan uygulandığı durumlarda dahi bunu yasama işlemi olarak kabul etmekte ve bireysel başvuru yoluna başvurulamayacağına karar vermektedir.

Örneğin başvurusunun, 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un geçici 1. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan “*basın ve yayın yoluyla ya da sair düşünce ve kanaat açıklama yöntemleriyle*” ibaresinin Anayasa'nın 2. ve 10.

---

⁹⁰⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 160; Avusturya'da bir mahkeme kararına ya da idari bir karara ihtiyaç duyulmaksızın uygulanabilecek olan ve doğrudan doğruya temel bir hak ve özgürlüğü ihlal eden kanuna karşı bireysel başvuruda bulunulabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 30

maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle iptali gerektiğini ileri sürdüğü başvuruda⁹⁰⁶, Anayasa Mahkemesi başvuruçunun amacını, Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürdüğü ibarenin iptalini sağlayarak olumsuz olarak kendisine uygulanan kanun hükmünün olumlu olarak uygulanmasını sağlayarak infazının ertelenmesinden yararlanmak istemediğini tespit etmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kapsamında bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağını belirtmiş ve başvurunun doğrudan ve soyut olarak yasama işlemlerinin iptali talebini içeren bölümünün “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 40. maddesinde yer alan hüküm nedeniyle üçüncü defa bu göreve seçilme olanağının ortadan kaldırıldığı ve Anayasa'da güvence altına alınan eşitlik ilkesi ile seçme ve seçilme özgürlüğünün ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvuruda⁹⁰⁷ Anayasa Mahkemesi, uygulama kanunu olan 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinde yasama işlemleri aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılmasının yasaklandığını, bireylere doğrudan yasama işleminin iptalini isteme yetkisinin tanınmadığını, bu nedenle bireysel başvuru kapsamında, bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağını belirtmiş ve doğrudan ve soyut olarak yasama işlemlerinin iptali talebini içerdiği anlaşılan başvurunun “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Ancak, yasama işleminin başka bir işleme gerek olmaksızın doğrudan uygulanması ve hak ihlalinin bulunması durumunda, bu yasama işleminin uygulandığı bireysel işlemde hak ihlali olduğundan dolayı bireysel başvuru yoluna başvurulabilecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, evli kadının evlilik öncesi yani kızlık soyadını tek başına kullanılmasını yasaklayan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesine istinaden yapılan uygulamanın Anayasa'nın 17.

⁹⁰⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Ahmet Soysal Başvurusu*, B.N: 2012/237, K.T: 26/3/2013, § 20 ve 24

⁹⁰⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Arif Güneş Başvurusu*, B.N: 2012/837, K.T: 5/3/2013, § 13 ilâ 19

maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir⁹⁰⁸.

Dolayısıyla her ne kadar yasama işlemi aleyhine soyut olarak bireysel başvuruda bulunulmasa da yasama işleminin başka bir işleme gerek kalmaksızın doğrudan uygulanması neticesinde meydana gelen sonuç için bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Diğer bir ifadeyle bu durumda yasama işlemine değil, bu işlemin neticesine karşı başvuru yapılmış olacaktır.

Burada akla 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesinin hak ihlaline neden olmasına rağmen neden bölümün bu hükmü itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu önüne getirmedeği akla gelebilir. Ancak az yukarıda da belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesine böyle bir yetki verilmediğine, verilen yetkinin de daha 6216 sayılı Kanun'un tasarı aşmasında çıkarıldığına ve de Anayasa'nın 6. maddesi gereğince hiçbir organ kaynağını Anayasa'dan almadığı bir yetkiyi kullanamayacağına göre Anayasa Mahkemesinin yasama işlemlerini Genel Kurul aşamasına taşıyarak iptal edemeyeceği; "*yetkiler dar yorumlanır*" ilkesi çerçevesinde asıl olanın yetkisizlik, istisna olanın ise yetki olması düşünüldüğünde, bireysel başvuru incelemesi esnasında ihlalin kaynağını bir yasama işlemi oluşturması durumunda yasama işlemlerinin Genel Kurul aşamasına taşınarak iptal edilemeyecekleri açıktır⁹⁰⁹. Kaldı ki Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, bireysel başvuru yolu başlamadan önce 10.3.2011 tarihinde bu konuda yapılan itiraz başvurularını⁹¹⁰ reddetmiş ve 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi tarafından işin esasına girilerek karar verilmesi durumunda, bu kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından itibaren on yıl boyunca o kuralın Anayasa'ya aykırı olduğunun ileri sürülemeyeceği gözetildiğinde, bölümün bu kuralı Genel Kurula taşınması da hukuken mümkün değildir.

Bu gibi durumlarda Anayasa Mahkemesi, ihlalin bizzat ve doğrudan kanundan kaynaklandığını tespit etmesi durumunda yalnızca o kanunun temel hak ve

---

⁹⁰⁸ AYM, Birinci Bölüm, *Sevim Akat Eşki Başvurusu*, B.N: 2013/2187, K.T: 19/12/2013; AYM, Birinci Bölüm, *Gülsim Genç Başvurusu*, B.N: 2013/4439, K.T: 6/3/2014

⁹⁰⁹ Bilir, *Seçim Barajı*, s. 4-5

⁹¹⁰ AYM, Genel Kurul, E.2009/85, K.2011/49; E.2010/35 ve E.2010/95 sayılı itiraz başvuruları ise hukuki ve fiili irtibat nedeniyle E.2009/85 sayılı dosya ile birleştirilmiştir.

özgürlükleri ihlal ettiği tespitinde bulunacak ve istem olması ve de şartların oluşması durumunda tazminat verilmesine karar verecektir. Yani Anayasa Mahkemesinin bu gibi durumda yapması gereken yalnızca hak ihlali oluştuğunu tespit etmesidir. Ancak yapılacak olan bu tespit hak ihlaline neden olan kanunun iptal edilmemesi nedeniyle başka olaylarda da hak ihlali oluşturma riski devam edecektir. Ortada bir uygulama işlemi bulunmadığından bu riskin ortadan kaldırılması ancak o kanun hükmünün hukuk düzeninden kaldırılması durumunda mümkün olabilir. Burada artık yasama organının devreye girerek oluşabilecek muhtemel hak ihlallerini önlemek için o kanun hükmünü ortadan kaldırması ya da değiştirmesi gerekmektedir⁹¹¹.

Aynı kanuna yönelik bir çok başvurunun yapılması durumunda Anayasa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi İctüzüğü'nün 75. maddesi kapsamında pilot karar usulünü işletebilir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin başvurunun bir kanunun uygulanmasından kaynaklandığını ve hak ihlali bulunduğunu tespit etmesi ve de buna benzer başka başvuruların bulunması durumunda pilot karar usulü uygulanabilecektir. Zira burada artık yapısal bir sorundan söz edilebilir. Pilot kararda ise tespit edilen yapısal sorun ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirler belirtilecek olup hak ihlaline neden olan kanunun değiştirilmesi ya da kaldırılması gerekliliğine işaret edilebilecektir⁹¹².

Federal Alman hukuna bakıldığında DÖRR, bazı durumlarda örneğin bir mesleğe hak edilmesini kurala bağlayan ya da memurların maaşlarını düzenleyen veyahutta seçim sürecinde bir partiyi ihmal eden bir kanun olması durumunda bu kanunun muhataplarını doğrudan etkilediğini ve doğrudanlık koşulunun aranmayacağını belirterek bireysel başvuru için doğrudanlık koşulunun aranmaması gereken istisnai durumları şu şekilde özetlemiştir:

- Eğer bir idari işleme karşı öngörülmuş herhangi bir kanun yolu yoksa bu idari işlemin dayanağı olan kanuna karşı doğrudan bireysel başvuru yapılabilecektir.

- Kanun ilgilileri güncel olarak ilgilendiriyorsa ve ileride düzeltemeyecekleri kararlar almaya mecbur ediyorsa veya uygulama işleminin yapılmasından sonra geri

⁹¹¹ Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 176

⁹¹² Kaplan, *Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*, s. 177

dönülemeyecek bir durum ortaya çıkıyorsa doğrudan kanuna karşı bireysel başvuruda bulunulabilecektir⁹¹³.

b. Düzenleyici İdari İşlemleri

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, düzenleyici idari işlemler alayhine doğrudan bireysel başvuruda bulunulamayacağı belirtilmiştir.

Düzenleyici işlemler, idari mercilerin, kamu gücünü kullanarak yaptıkları, hak ve yükümlülükler doğuran irade açıklamalarıdır⁹¹⁴. Düzenleyici idari işlemler, içerik bakımından kanuna benzemekle birlikte kanun gibi genel, kişilik dışı, soyut ve objektif niteliği haiz hükümler içeren işlemlerdir⁹¹⁵.

Parlamente sistemlerde, yasama organının her türlü konuyu ve ayrıntıyı düzenleyebilmesi mümkün değildir. Zira, yasama organının ne her konuyu düzenlemeye yetecek zamanı vardır ne de o her konunun ayrıntısını bilebilir⁹¹⁶. Dolayısıyla, temel ilkelerin kanunla düzenlenmesinden sonra uzmanlık ve teknik konulara ilişkin ayrıntıların belirlenmesi hususu yürütme organının takdirine bırakılmaktadır⁹¹⁷.

Buna göre, düzenleyici idari işlemler herhangi bir bireyi konu alarak çıkarılmayıp idarenin kendi görev ve yetki alanına giren hususları düzenlemek amacıyla ve kanuna aykırı olmamak şartıyla yaptığı tüzük, yönetmelik, genelge, genel emir gibi objektif niteliği haiz tasarruflardır. Bu nedendir ki, idarenin düzenleyici işlemleri durumlarına uyan herkesi hukuksal olarak etkilerler⁹¹⁸. Diğer bir ifadeyle, düzenleyici idari işlemler genele veya belli bir topluluğa yönelik olarak hükümler koyan, önceki hükümleri kaldıran yahutta değiştiren işlemlerdir⁹¹⁹.

⁹¹³ Dieter Dörr, *Die Verfassungsbeschwerde in der Prozess-praxis*, München, Carl Heymanns Verlag KG, 1990, s. 59'dan aktaran Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 63-64

⁹¹⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 165

⁹¹⁵ Gözler, s. 376; Gürühan, s. 140

⁹¹⁶ Gözler, s. 376

⁹¹⁷ AYM, Genel Kurul, E.2011/45, K.2013/24, K.T: 31.1.2013

⁹¹⁸ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 166; Sarıgüzel, s. 78

⁹¹⁹ Yalçınöz, s. 197

Düzenleyici idari işlemler aleyhine bireysel başvuruda bulunulamaması aslında bireysel başvuruların ikincil olma özelliğinden kaynaklanmaktadır⁹²⁰. Dolayısıyla, Anayasa'nın 125. maddesinin birinci fıkrasında, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık denildiğine göre bir düzenleyici idari işlem nedeniyle temel hak ve özgürlüğü ihlal edilen kişi, öncelikle idari yargı yolunda dava açacaktır. Bu dava neticesinde yine de temel hak ve özgürlüğüne ilişkin olarak şikâyeti giderilmemişse, davanın kesinleşmesinden sonra bireysel başvuruda bulunabilecektir.

Bu durumu öğretide eleştirenler de bulunmaktadır. Bu kişiler, düzenleyici idari işlemlere karşı idari yargı yolunda dava açılabilmesi mümkünken hukuki yararı bulunan bir kişinin bu işlemlerden etkilenmesi ve diğer kabul edilebilirlik şartlarının oluşması durumunda bireysel başvuru hakkını kullanamaması bir çelişkidir. Bu nedenle, her olayın özelliğine göre düzenleyici işlemlere yönelik olarak bireysel başvuru hakkının tanınması gerekmektedir denilmektedir⁹²¹.

c. Anayasa'nın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlere karşı bireysel başvuruda bulunulamayacağı belirtilmiştir⁹²². Bu bakımdan öncelikle Anayasa'nın hangi maddelerinde yargı denetimi dışında tutulan işlemlere yer verildiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Anayasa'nın;

59. maddesinin üçüncü fıkrasında, “*Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabilir. Tahkim kurulu kararları kesin olup bu kararlara karşı hiçbir yargı merciine başvurulamaz.*”,

105. maddesinin ikinci fıkrasında, “*Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz.*”,

---

⁹²⁰ Korkmaz, s. 141

⁹²¹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 213; Yalçınöz, s. 196; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 166-177; Sarıgüzel, s. 78; Çınar, *Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*, s. 1299

⁹²² Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 142

125. maddesinin ikinci fıkrasında, “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şûranın kararları yargı denetimi dışındadır. (Ek cümle: 07/05/2010-5982 S.K./11. md.) Ancak, Yüksek Askeri Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.” ,

129. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarında, “Disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılmaz. Silahlı Kuvvetler mensupları ile hakimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır.”,

159. maddesinin onuncu fıkrasında, “Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.”,

denilmiştir. Bu düzenlemelere göre;

- Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, resen imzaladığı kararlar ve emirler,

- Yüksek Askeri Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararları,

- Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin tahkim kararları,

- HSYK'nın meslekten çıkarma cezası hariç aldığı diğer kararları,

aleyhine karşı bireysel başvuruda bulunulamayacaktır⁹²³.

Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı bu anılan hükümler dışında, yine Anayasa'da, Anayasa'ya uygunluk denetimi dışında bırakılmış kurallar da yer almaktadır. Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrasında, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”; 148. maddesinin birinci fıkrasında, “...olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.”

⁹²³ Yalçınöz, s. 199-200; Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 19

denilmiştir. Dolayısıyla bu işlem ve kararlar aleyhine de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulamaz⁹²⁴.

YSK kararları aleyhine bireysel başvuru yapıp yapılamayacağı hususunun da çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Zira Anayasa'nın 79. maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesinde yer alan "*Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.*" ifadesinin YSK kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna gidilmesine engel teşkil edip etmeyeceğinin ortaya konulması gerekmektedir.

Anayasa'daki anılan bu kuralın YSK kararlarının bireysel başvuru konusu yapılmasına engel olduğunu ileri sürenler bulunmaktadır⁹²⁵. Esasen Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarla bu hususu açıklığa kavuşturmuştur. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda, Anayasa'nın 79. maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesi ile 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 132. maddesinde yer alan "*Kurulun kararı kesindir. Aleyhine hiçbir mercie ve kanun yoluna başvurulamaz.*" hükmü karşısında YSK kararlarının Anayasa Mahkemesi önünde bireysel başvuruya konu olmasının mümkün olmadığına karar vermiştir⁹²⁶.

Ancak Anayasa Mahkemesinin bu kararlarına katılmak mümkün değildir. Zira Anayasa'da YSK kararları aleyhine başka bir mercieye başvurulamayacağının belirtilmesiyle bu kararların yalnızca kesin olduğu ifade edilmek istenmiş ve yargı yoluna başvurulması yasaklanmamıştır. Nitekim Anayasa'nın 79. maddesinin kabul edildiği zamanda bireysel başvuru yolunun kabul edilmediği de düşünüldüğünde⁹²⁷, YSK kararlarının kesin olduğunun belirtilmesi olağandır. Kaldı ki, Anayasa'nın 79.

⁹²⁴ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 219

⁹²⁵ Musa Sağlam, "YSK Kararları Bireysel Başvuru Konusu Olabilir mi?", *HUKAB*, Sayı: 2, Temmuz-Eylül 2012, s. 39, ("*YSK Kararları*"); Fendoğlu, YSK kararları aleyhine başvuru yapılamayacağını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fendoğlu, s. 38-39

⁹²⁶ AYM, Genel Kurul, *Atila Serter Başvurusu*, B.N: 2015/723, K. T: 14/7/2015, § 40; aynı yöndeki karar için bkz. , AYM, Genel Kurul, *Oğuz Noyan Başvurusu*, B.N: 2015/8818, K. T: 14/7/2015, § 28

⁹²⁷ *Atila Serter ve Oğuz Noyan Başvurusu*'nda yer alan ve bizim de katıldığımız karşı oy gerekçesinde şöyle denilmiştir: "...Anayasa'nın 79. maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesindeki '*başka bir mercie başvurulamaz.*' hükmünün kapsamına, bireysel başvuru yolunu ve bu duruma bağlı olarak Anayasa Mahkemesini de dahil etmek, Anayasa koyucunun amacına ve tarihsel yorum yöntemine de uygun değildir. Zira, sözkonusu hüküm, Anayasa'nın 18.10.1982 tarihinde kabul edilmesinden beri mevcuttur. Bireysel başvuru yolu ise, bilindiği gibi 12.09.2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile kabul edildi. Buna göre, Anayasa koyucunun 79. maddenin 2. fıkrasının son cümlesini kabul ederken, 28 yıl sonra kabul edilecek yeni bir hukuki yolu düşünüp kapsama bireysel başvuruyu ve Anayasa Mahkemesini de dahil etmek istediğini söylemek mümkün değildir...."

maddesinin gerekçesinde konuyla ilgili olarak “Yüksek Seçim Kurulu kararlarının kesinliği ve bunlara uyulması tereddütlere yol açtığından bu maddeye Yüksek Seçim Kurulu kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamayacağı esası getirilmiştir.” denilmiş ve böylece kuralla YSK kararlarının kesin olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bireysel başvuru yoluna da kesinleşmiş kararlar aleyhine gidilebildiğine ve de YSK kararlarının Anayasa gereği kesin olmasının bireysel başvuru için engel teşkil etmediğine göre YSK kararları aleyhine bireysel başvuruda bulunulabileceği kanaatindeyim. Aksi düşüncenin kabulü durumunda örneğin diğer yüksek mahkemeler olan Yargıtay ile Danıştayın vermiş oldukları kararlar bakımından da bu düşüncenin hâkim olması gerekir. Zira Yargıtay ile Danıştayın temyiz veya karar düzeltme üzerine vermiş oldukları kararları kesin olduğu kabul edildiğinden, bu yüksek mahkeme kararlarının da yargı denetimi dışında bırakıldığını söylemek gerekirdi. Ancak bunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla seçim yargısı alanında bir yüksek yargı organı olan YSK ile bu yüksek mahkemelerin vermiş oldukları kararlar arasında bir farklılık bulunmadığından, YSK kararları aleyhine bireysel başvuru yapılabileceğini söylemek mümkündür⁹²⁸.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi bir başvuruda⁹²⁹ ilçe seçim kurulunun yargısal bir organ olup olmadığını tartışmış ve neticede yargısal bir organ olduğuna, kararları aleyhine de bireysel başvuruda bulunulabileceğine karar vermiştir⁹³⁰. Somut

⁹²⁸ AYM, Genel Kurul, *Atila Serter Başvurusu*, B.N: 2015/723, K. T: 14/7/2015, karşı oy gerekçesi; aynı yöndeki karar için bkz. , AYM, Genel Kurul, *Oğuz Noyan Başvurusu*, B.N: 2015/8818, K. T: 14/7/2015, karşı oy gerekçesi

⁹²⁹ AYM, Birinci Bölüm, *İsmail Taşpınar Başvurusu*, B.N: 2013/3912, K. T: 6/2/2014

⁹³⁰ Anayasa Mahkemesi 18.2.1992 günlü, E.1992/12, K.1992/7 sayılı kararında, ilçe seçim kurulu başkanlıklarının mahkeme niteliğini haiz olmadığına oy çokluğuyla karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin gerekçesi şöyledir: “Anayasa'nın 152. ve 2949 sayılı Yasa'nın 28. maddesi gereğince bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse, iptalleri için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmaya yetkilidir. Bu maddelere göre, anayasa Mahkemesi'ne İtiraz yolu ile ancak mahkemeler başvurabilirler. Olayda ise başvuruda bulunan 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun değişik 63. maddesine göre para cezası verme yetkisi bulunan ilçe Seçim Kurulu Başkanlığı'nı yürüten yargıdır. Öncelikle ilçe Seçim Kurulu Başkanlığı'nın "mahkeme" deyimini kapsamına girip girmediğinin saptanması gereklidir.

Anayasa'nın Üçüncü Kısımının Üçüncü Bölümde yer alan 138-158. maddelerinde "Genel Hükümler" ve "Yüksek Mahkemeler" başlıkları altında yargı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddelerde Yüksek Mahkemeler ile bunların başında buldukları yargı düzenleri sayılmış ve ayrıca mahkemeler ile hakimlik ve savcılık mesleğinin temel kuralları belirlenmiştir.

Bir kuruluşun mahkeme sayılabilmesi için, karar organlarının hakimlerden teşekkül etmesi, yargılama tekniklerini uygulayarak ve genelde dava yolu ile uyuşmazlıktan ve anlaşmazlıkları çözümlenmekle görevli olması ve Anayasa'da sayılan ve başında bir yüksek mahkemenin bulunduğu yargı düzenlerinden birinde yer alması gereklidir.

Anayasa'nın 79. maddesinde seçimin, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılması öngörülmüş ve seçimin başlamasından bitimine kadar seçimin düzen içinde

başvuruda ise başvuruyu "açıkça dayanaktan yoksun" bularak reddetmiştir. Hâl böyle olunca seçim yargısı alanında alt derecedeki seçim organları olan il ya da ilçe seçim kurulu başkanlıkları aleyhine bireysel başvuru yapılabilecekken, üst derecedeki seçim organı olan YSK kararları aleyhine bireysel başvuru yapılamayacaktır. Bu durum örneğin idare ve bölge idare mahkemelerinin kararları aleyhine bireysel başvuru yapılabilecekken Danıştayın kararlarına karşı bireysel başvuru yapılamaması gibi bir sonucu ortaya çıkarmaktadır ki bu da hukuk mantığı ile izah edilemeyecek bir durumdur.

Yine bireysel başvuru yapılabilecek bir il ya da ilçe seçim kurulu kararına karşı itiraza tabi olması ve bu itiraz sonucunda YSK'nın bir karar vermesi durumunda YSK kararına karşı bireysel başvuru yapılamayacaktır. İl ya da ilçe seçim kurulu kararı itiraza tabi olmayıp kesin nitelikte ise bu durumda bireysel başvuruya konu olabilecektir. Dolayısıyla il ya da ilçe seçim kurulu kararlarının bir kısmı bireysel başvuruya konu olabileceken bir kısmı ise olmayacaktır. Bu çelişkili durum dahi YSK kararları aleyhine bireysel başvuru yapılamayacağına ilişkin kararların yanlışlığına işaret etmektedir.

Diğer taraftan YSK'nın seçimleri yönetmek ve seçimlerle ilgili uyuşmazlıkları çözmekle görevli olduğuna göre idari ve yargısal olmak üzere iki farklı işlevi bulunmaktadır. Seçimleri idare etmek, seçimlerin bir düzen içinde yapma

---

yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili şikâyet ve İtirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kuruluna verilmiştir. Ayrıca Anayasa'ya göre Yüksek Seçim Kurulu'nun kararlarına karşı başka bir mercie başvurulamaz.

Başta Yüksek Seçim Kurulu olmak üzere seçim kurulları Anayasa'nın yargı bölümünde yer almadıkları gibi yargı organlarının sahip olması gerekli olan ve yukarıda sayılan anayasal niteliklerin tümüne de sahip değildirler.

Anayasa ve seçimle ilgili yasalara göre, seçim kurulları genelde seçimin yönetim, denetim ve gözetimi ile görevli olan ve istisnai olarak da seçimle ilgili uyuşmazlıkları çözümleyen kuruluşlardır.

Seçimle ilgili uyuşmazlıkları kesin nitelikte olarak çözümlenmiş olmaları, Yüksek Seçim Kurulu'nun tümünün yüksek yargılardan kurulu bulunması, il ve ilçe seçim kurulu başkanların yargıç olmaları bu kurulların mahkeme olarak nitelendirilmeleri için yeterli değildir. Aynı şekilde ilçe seçim kurulu başkanının bazı cezai yaptırımlar uygulamaya yetkili olması da, bu kurul başkanlığının mahkeme sayılmasını gerektirmez.

Seçim kurulları ve seçimlerle ilgili yasa hükümleri kendine özgü bir çözüm ve kurullar bütünüdür. Anayasa'nın 79. maddesinde dayanağını bulan seçim yasaları ile bu kurullara ve yargıçlara verilen görevler seçimin sınırları içinde ve kendi bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bu nedenlerle başvuran ilçe Seçim Kurulu Başkanlığı'nın 'Mahkeme' deyimi içine girmediği kabul edilerek ileri sürdüğü Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri üzerinde durulmadan İtirazın başvuranın yetkisizliği yönünden reddi gerekir."

ve yaptırma görevlerine ilişkin idari nitelikte bir görevken, seçimlere ilişkin tüm uyuşmazlıkları (şikâyet ve itirazların incelenip karara bağlanması gibi) kesin olarak karar bağlanması yargısal niteliktedir⁹³¹. Bu işlevlerin yukarıda belirtilen nedenlerle YSK'nın yargısal nitelikte verdiği kararların Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler kapsamında değerlendirilemeyeceği açıktır⁹³².

Ayrıca, Anayasa'nın sistematigi incelendiğinde hiç bir yargı kararının yargı denetimi dışında bırakılmadığı da görülecektir. Anayasa'nın 59. maddesinin üçüncü, 105. maddesinin beşinci, 125. maddesinin ikinci, 129. ve 159. maddesinin onuncu fıkraları incelendiğinde, Anayasa tarafından yargı denetimi dışında bırakılan konuların, idari niteliği haiz olduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle de, Anayasa'nın sistematik olarak yorumlanmasından YSK'nın yargısal nitelikteki kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna başvurulabileceği sonucuna ulaşılabileceği düşünülmektedir⁹³³. Kanaatimizce aslında buradaki sorun YSK'nın her türlü yargısal kararına karşı bireysel başvuru yapılıp yapılamayacağı sorunudur.

Bir hakkın bireysel başvuruya konu olabilmesi için yalnızca Anayasa'da düzenlenmiş olması yeterli olmayıp aynı zamanda AİHS'de de yer alması gerekmektedir. Dolayısıyla, YSK'nın inceleme alanına giren ve siyasi hakları ilgilendiren uyuşmazlıkların AİHS kapsamında kalıp kalmadığının öncelikle belirlenmesi yerinde olacaktır.

AİHS'e ek 1 No'lu Protokolü'nün 3. maddesi⁹³⁴ gereğince taraf devletlere, yasama organı tarafından serbest seçimlerle belirleme yükümlülüğü getirilmiştir. AİHM ise anılan maddenin kişilere oy hakkı ve seçimlerde aday olma hakkı gibi bazı subjektif haklar tanıdığını kabul etmiştir. Diğer taraftan AİHM'e göre, anılan maddede yer alan yasama organı seçimleri kavramı, salt ulusal parlamentoları

⁹³¹ Sağlam, *YSK Kararları*, s. 39

⁹³² Anayasa Mahkemesi yukarıda belirtilen *Atila Serter ve Oğuz Noyan Başvurularında* aksi yönde içtihadını ortaya koymuş ve YSK'nın bir yargı mercii olduğu ve almış olduğu kararların da yargısal niteliği haiz kararlar olduğu kabul edilse dahi YSK kararları aleyhine Anayasa'nın 79. maddesi ve 298 sayılı Kanun'un 132. maddesi karşısında bireysel başvuru yapılamayacağını belirtmiştir.

⁹³³ Çakmaz, Anayasa'nın 79. maddesinde düzenlenen YSK kararları aleyhine başvuru yapılamayacağını savunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çakmaz, s. 54

⁹³⁴ AİHS'in Türkiye'nin de taraf olduğu Ek 1 No'lu Protokolü'nün 3. maddesi şöyledir: "*Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.*"

kapsama almamakta⁹³⁵, anılan kavramın devletlerin anayasal yapısı ışığında yorumlanması gerekmekte olup⁹³⁶ federal devletlerde federe devletlerin parlamentoları da bu anlamda "yasama" organı olarak kabul edilmektedir⁹³⁷. AİHM, kapsam ve güç bakımından yeterli yasama yetkisine sahip olmayan yerel yönetim seçimlerini ise "yasama organı" seçimi kapsamında da görmemektedir⁹³⁸. Buna göre, AİHS kapsamında korunan hak, doğrudan "yasama organının seçimi" ile ilgilidir. Bu hak kapsamı dışında YSK kararları aleyhine yapılan başvurular Anayasa Mahkemesi tarafından "yasama organının seçimi ile ilgili olmadığından Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanında yer almadığı" gerekçesiyle ileri sürülen ihlal iddiasının bireysel başvuru kapsamında incelenmesinin mümkün olmadığına ve başvurunun "konu bakımından yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilecektir⁹³⁹.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvurucusunun Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin adaylık başvurusunun YSK kararıyla reddedildiğini ve böylece Anayasa'nın 67. maddesinde tanımlanan seçilme hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁹⁴⁰, AİHS'e ek 1 No'lu Protokol kapsamında korunan hakkın, "yasama organının seçimi" ile ilgili olup başvurucusunun "Cumhurbaşkanlığı seçimi"yle ilgili ihlal iddialarının anılan 3. madde kapsamında olmadığını ve başvurucusunun şikâyetlerinin bireysel başvuru konusu yapılabilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi başvuru konusunun Anayasa'da güvence altına alınmış ve AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerin koruma alanı dışında kaldığından dolayı, başvurunun "konu bakımından yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

⁹³⁵ Sağlam, *YSK Kararları*, s. 38

⁹³⁶ Ayhan KILIÇ, "Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Yolu", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 1, Haziran 2014, s. 72

⁹³⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Çalışkan Başvurusu*, B.N: 2014/11717, K.T: 4/11/2014, § 20; AİHM, *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B.N: 9267/81, K.T: 2/3/1987; AİHM, *Matthews/Birleşik Krallık*, B.N: 24833/94, K.T: 18/2/1999, § 40

⁹³⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Çalışkan Başvurusu*, B.N: 2014/11717, K.T: 4/11/2014, § 21; AİHM, *X/Birleşik Krallık*, B.N: 7215/75, K.T: 5/11/1981; AİHM, *Clerfayt, Legros ve diğerleri/Belçika*, B.N: 10650/83, K.T: 17/5/1985; AİHM, *Booth-Clibborn/Birleşik Krallık*, B.N: 11391/85, K.T: 5/7/1985; AİHM, *Malarde/Fransa*, B.N: 46813/99, K.T: 5/9/ 2000; AİHM, *Molka/Polonya*, B.N: 56550/00, K.T: 11/4/2006

⁹³⁹ Örneğin AYM, Birinci Bölüm, *Mustafa Ekici Başvurusu*, B.N: 2014/13675, K.T: 8/9/2014, § 17 ilâ 19

⁹⁴⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Çalışkan Başvurusu*, B.N: 2014/11717, K.T: 4/11/2014, § 22 ilâ 24

Yine Anayasa Mahkemesi, 30/3/2014 tarihinde yapılan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptal edilmesi talebinin reddine ilişkin YSK kararının bireysel başvuru konusu yapıldığı başvuruyu, yukarıda belirtilen kararlardaki gerekçelerle başvurunun "*konu bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁹⁴¹.

Anayasa Mahkemesi, oda seçimlerinin yapılması ve oyların sayım ve tasnifinde açık olarak kanuna aykırılık yapıldığının ileri sürüldüğü başvuruda⁹⁴² ise "20. Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir (B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 18).

21. Anayasa'nın "Siyasi Haklar ve Ödevler" başlıklı dördüncü bölümünde yer alan 67. maddede seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasî faaliyette bulunma hakkı güvence altına alınmıştır (B. No: 2012/1051, 20/2/2014 § 65). Bir meslek kuruluşunda, yöneticilerin aynı mesleğe mensup kişilerin oluşturduğu organlar tarafından seçilmesi, Anayasa'nın 67. maddesinde düzenlenen ve tipik anlamda siyasi haklardan olan seçilme hakkının kullanımı kapsamında değerlendirilemez.

22. Öte yandan Avrupa kamu düzeninin temel unsuru olan demokrasinin en önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilen "serbest seçim hakkı" Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde düzenlenmiştir. Maddede yasama organının seçimle oluşması, bu seçimin halkın kanaatlerini özgürce yansımaları sağlayacak türden bir seçim olması, seçimin belli aralıklarla yapılacağına düzenlenmiş olması ve gizli oyla serbest seçimler yapılmasına yer verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), maddede yer alan "yasama organının seçilmesi" kavramını ulusal parlamentolar ile sınırlı tutmamış muhtemel seçmenler üzerinde etki doğuran kararlar alan yerel veya Avrupa Birliği Parlamentosu gibi meclislerin seçimine de genişletmiştir (bkz. Matthews/Birleşik Krallık, B. No. 24833/94, 18/2/1999, § 38-42).

23. Başka bir deyişle, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde düzenlenmiş olan "serbest seçim hakkı", ulusal parlamentolar gibi meclislerin seçimlerine ilişkin güvenceler getirmiş olup meslek örgütlerinin seçimleri Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında değildir.

⁹⁴¹ AYM, Birinci Bölüm, *Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu*, B.N: 2014/5425, K.T: 23/7/2014, § 27 ilâ 37

⁹⁴² AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Yiğiner Başvurusu*, B.N: 2014/1944, K.T: 23/7/2014, § 20 ilâ 24

24. Açıklanan nedenlerle, başvurunun ihlal edildiğini ileri sürdüğü Oda seçimlerinde oyların sayım ve dökümündeki hukuka aykırılıklar, Anayasa ile AIHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerin ortak koruma alanına girmediğinden, başvurunun bu iddiasının, Yüksek Seçim Kurulu kararlarının bireysel başvurunun konusu olup olmadığı yönünden ve diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin "konu bakımından yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir." biçiminde karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesinin bu kararlarından da anlaşılacağı üzere, YSK'nın ister yargısal olsun ister idari nitelikte olsun hiçbir kararına karşı bireysel başvuru yapılamayacaktır⁹⁴³.

Sayıştayın vermiş olduğu kararlar aleyhine bireysel başvuru yapıp yapılamayacağını da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bilindiği üzere Sayıştay, Anayasa'nın 160. maddesinde⁹⁴⁴ düzenlenmiştir. Anılan maddenin birinci fıkrasında, Sayıştayın görevleri sayılmış ve son cümlesinde Sayıştayın kesin hükümleri hakkında idari yargı yoluna başvurulamayacağı hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla bu hüküm karşısında, Sayıştayın kesin hükümlerinin Anayasa'nın yargı dışında bıraktığı işlemlerden mi sayılacağı yoksa yargısal kararlardan mı sayılacağı tartışma konusu oluşturmaktadır.

Sayıştay, yetkisi kapsamında bulunan ve denetim yaptığı kamu kurum ve kuruluşları hakkında rapor düzenlenen sorumluların mali sorumlulukları hakkında karar vermektedir. Adli yargıda yer alan Cumhuriyet savcılarının iddianamesine benzer bir işleve sahip olan Sayıştay denetçilerinin raporları yine adli ve idari yargıda görülen usullere benzer şekilde Sayıştay Daireleri ve Sayıştay Temyiz

⁹⁴³ Fendoğlu, YSK kararları aleyhine başvuru yapılamayacağını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fendoğlu, s. 38-39; Akif Yıldırım, "Meslek Örgütlerinin Seçimleri" ile "Yerel Seçimler" Bireysel Başvuruya Konu Olabilir mi?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 98, Ekim 2014, s. 117

⁹⁴⁴ Anayasa'nın 160. maddesi şöyledir: "Sayıştay, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştayın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idari yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır.

(Ek fıkra: 29/10/2005-5428 S.K./2.mad) Mahalli idarelerin hesap ve işlemlerinin denetimi ve kesin hükme bağlanması Sayıştay tarafından yapılır.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir."

Kurulu tarafından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır⁹⁴⁵. İŖte bu değerlendirmenin niteliğinin tespit edilmesi, SayıŖtay kararlarının bireysel baŖvuruya konu olup olamayacağına cevap oluŖturmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, bir iptal baŖvurusunda⁹⁴⁶ SayıŖtayın, sorumluların hesap ve iŖlemlerini kesin hükme bağlamasının yargısal bir faaliyet olup olmadığının saptanabilmesi için söz konusu faaliyetin objektif içeriğine ve SayıŖtayca verilen hükmün niteliğine bakmak gerektiğini belirtmiŖ ve bu kararında buna cevap aramıŖtır. Bu kararda;

- Anayasa'nın 160. maddesinin birinci fıkrasında, SayıŖtayın bu kararının kesin hüküm niteliğinde olduğunun açıkça belirtilmesi ve bu karara karŖı herhangi bir hukuksal yola baŖvurma yolunun ngrlmemiŖ olması, SayıŖtay kararının yargısal anlamda⁹⁴⁷ kesin hüküm niteliğinde olduğunu gösterdiği;

- Anayasa'nın 160. maddesinin ikinci fıkrasında, vergi ve benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında DanıŖtay ile SayıŖtay kararları arasındaki uyuzmazlıklarda DanıŖtay kararının esas alınacağının ngrlmŖ olmasının, SayıŖtayın bir yargı mercii olarak kabulünü gerektirdiği;

- SayıŖtayın idari bir makam olarak kabulü durumunda, SayıŖtay ile DanıŖtay kararları arasındaki uyuzmazlıkta DanıŖtay kararının üstün olduğunu vurgulayan Anayasa hükmünün bir anlamı kalmayacağını; zira yargı kararları ile idari kararlar arasında kıyas yapılmasının dahi mümkün olmadığı ve Anayasa koyucunun, SayıŖtay ile DanıŖtay kararları arasında bu Ŗekilde bir kıyaslama yapma ihtiyaı duymasının, ikisini de yargı organı olarak görmesinin bir sonucu olduğu;

⁹⁴⁵ Karaman, s. 199-200; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik KoŖulları*, s. 177-178; Grgn-Aydın, tüm bu iŖlemlerin idari iŖlem kabul edilerek Anayasa gereğince idari yargı denetimi kapsamından çıkarıldığında hukuk devleti ilkesiyle baędaŖmayan bir sonucun ortaya çıkacağını belirtmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Grgn-Aydın, s. 73

⁹⁴⁶ AYM, Genel Kurul, 27.12.2012 günlü, E.2012/102, K.2012/207 sayılı karar.

⁹⁴⁷ Anayasa, SayıŖtayı yüksek mahkemeler arasında saymamakla birlikte SayıŖtaya yargı bölümünde yer vermiŖtir. Doktrine göre bunun nedeni, SayıŖtayın ağırlığını mali denetimin oluŖturduęu alıŖmalarının yargısal yönlerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, SayıŖtay adeta bir yüksek hesap makinası statüsü niteliğini haizdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Grgn-Aydın, s. 78; Yavuz Sabuncu, *Anayasaya GiriŖ*, İmaj Yayınevi, 1997, s. 206; Metin Günday, *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, 2002, s. 373

- Sayıştayın TBMM adına görev ifa etmesi, TBMM'ye bağlı olduğu anlamına gelmediği; Sayıştay mensuplarının, TBMM Başkanlığıyla herhangi bir hiyerarşik ilişki içerisinde bulunmadıkları gibi sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama faaliyeti sırasında, TBMM'den telkin, tavsiye ve talimat almadan tamamen bağımsız bir şekilde hareket etmekte oldukları;

- Anayasa'nın 160. maddesinin dördüncü fıkrasında, bir yandan Sayıştayın işleyişi ve denetim usulleri ile Başkan ve üyelerinin teminatının kanunla düzenleneceği belirtilmek suretiyle yargılama usullerinin kanunilik güvencesine bağlandığı; öte yandan Başkan ve üyelerinin diğer kamu görevlilerinden farklı teminatlarla donatılması gerektiği hükme bağlanarak karar mercilerinde görev yapacak kişilerin bağımsızlık ve tarafsızlıklarının güçlendirildiği;

belirtilmiş ve netice olarak *“Sayıştayın sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet icra ettiği ve bu çerçevede verilen kararların maddi anlamda kesin hüküm teşkil eden yargı kararı niteliğinde olduğu, kesin hüküm vermesi nedeniyle bunu sonuçsuz veya etkisiz kılacak şekilde gerek idari gerekse yargısal makamlar nezdinde herhangi bir karar alınmasının söz konusu olamayacağı”* sonucuna ulaşılmıştır.

Anayasa Mahkemesi başka bir iptal başvurusunda⁹⁴⁸, yukarıda belirtilen kararı da dikkate almış ve *“Sayıştayın, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet gerçekleştirdiği ve bu çerçevede verdiği kararların maddi anlamda kesin hüküm teşkil eden yargı kararı niteliğinde olup, bu kararlarına karşı yargı organları dâhil hiçbir makam ve merciye başvurma olanağının bulunmadığı ve yargısal sonuçlu kararlar veren bir hesap mahkemesi olduğu sonucuna”* ulaşılmıştır.

Anayasa Mahkemesi bir itiraz başvurusunda⁹⁴⁹ ise Sayıştay 1. Dairesinin itiraz başvurusunda bulunmasının mümkün olup olmadığı meselesine cevap aramıştır. Bu kararda Anayasa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesinin 27.12.2012 günlü, E.2012/102, K.2012/107 sayılı kararına atıf yaparak Sayıştayın sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi çerçevesinde verilen kararların maddi anlamda kesin hüküm teşkil eden yargı kararı niteliğinde olduğu ve bu görevin icrası kapsamında mahkeme sıfatını haiz bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

⁹⁴⁸ AYM, Genel Kurul, 28.2.2013 günlü, E.2011/21, K.2013/36 sayılı karar.

⁹⁴⁹ AYM, Genel Kurul, 13.11.2014 günlü, E.2014/172, K.2014/170 sayılı karar.

Anayasa Mahkemesi Sayıştayın, anılan görevinin icrası kapsamında mahkeme sıfatının bulunduğu saptandıktan sonra bu görev çerçevesinde karara bağladığı işlerin Anayasa'nın 152. maddesinin birinci fıkrası bağlamında "dava" niteliğinde olup olmadığının da tartışılması gerektiğini belirtmiş ve;

- Sayıştayda görülen hesap yargılamasının, Sayıştay denetçisinin, sorumluların hesap ve işlemlerinin kanuna aykırı olduğu ve bu nedenle kamunun zarara uğratıldığı iddiasını içeren yargılamaya esas raporun Başkanlığa sunulmasıyla başlayan bir süreç olduğunu;

- Sayıştay denetçisinin, yargılamaya esas raporunda, sorumlunun kanuna aykırı hesap ve işlemleri nedeniyle oluşan kamu zararının sorumludan tazminine karar verilmesini istemekte olduğunu;

- Sayıştay yargılama dairesinin, hesap yargılaması kapsamında sorumluların hesap ve işlemlerinin kanuna uygun olup olmadığını inceledikten sonra neticeye göre ya sorumluların beraatına ya da kamu zararının sorumlulardan tazminine karar verdiğini ve dolayısıyla Sayıştayın, hesap yargılaması kapsamında baktığı yargısal işin Anayasa'nın 152. maddesi anlamında bir dava olduğunu⁹⁵⁰;

belirterek sorumluların hesap ve işlemlerini yargılayan Sayıştay 1. Dairesinin olayda uygulanacak kuralların Anayasa'ya aykırı olduğu sonucuna ulaşarak iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine yaptığı başvurunun esasının incelenmesi gerektiğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi itiraz konusu kuralların esastan yapmış olduğu anayasal incelemesi neticesinde itiraz konusu kuralların Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptallerine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, başvurusunun Sayıştay Temyiz Kurulu tarafından yapılan yargılamada müvekkilinin beraat etmesine rağmen, kendi lehine vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmemesi nedeniyle kendisinin Anayasa'da yer alan

---

⁹⁵⁰ Doktrinde de Sayıştayın kesin hükme bağlama (tazmin veya beraat) kararlarına karşı herhangi bir merciye başvurulamayacağı; yargı fonksiyonunun en önemli ayırıcı özelliğinin hukuka aykırılık iddialarını kesin olarak çözüme kavuşturma diğer bir ifadeyle kesin hükme bağlama özelliği olması nedeniyle Sayıştayın da bir mahkeme olarak görülmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Görgün-Aydın, s. 79; Kaneti de, Sayıştayın bir yüksek mahkeme kimliğini taşıdığını belirtmiş ve buna ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Kaneti, "Sayıştay'ın Anayasal Konumu", *Sayıştay Dergisi*, Temmuz-Eylül, Yıl: 1990, Sayı: 1, s. 7-18

savunma hakkı ile angarya yasağının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruyu incelemiş ve savunma hakkı yönünden başvurucunun mağdur sıfatı taşımadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna; zorla çalıştırma yasağı hususunda bir müdahalenin olmadığı açık olduğundan, başvurunun bu şikâyet hususunda diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁹⁵¹.

Bu kararda dikkat edilmesi gereken husus Anayasa Mahkemesinin başvuru hakkında “*konu bakımından yetkisizlik*” kararı vererek başvuruyu kabul edilemez bulmayıp konu bakımından yetki içerisinde görmüş olmasıdır. Dolayısıyla, bu kararlardan da anlaşılacağı üzere, Sayıştay bir hesap mahkemesi niteliğini haiz olup kararları aleyhine bireysel başvuru yoluna başvurulabilecektir. Nitekim, Sayıştay Genel Kurulu da vermiş olduğu bir kararda, Sayıştayın kesin hükme bağlama görevinin yargısal bir görev olarak nitelendirildiğini belirtmiştir⁹⁵². Ancak Sayıştay kararlarına muhatap olan kişinin kamu tüzel kişisi olması durumunda, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yoluna başvurmaları 6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca mümkün olmadığından kamu tüzel kişileri Sayıştay kararları aleyhine bireysel başvuru yapamayacaklardır.

Doktrinde Sayıştay kararları aleyhine bireysel başvuru yapılamayacağını savunanlar da bulunmaktadır. Bunlara göre, Sayıştay denetimine tabi tutulan kişilerin kamu tüzel kişileri olduğu, kamu tüzel kişilerinin de bireysel başvuru yapamayacakları için Sayıştay kararları aleyhine bireysel başvuru yapılamayacağı ileri sürülmektedir⁹⁵³. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira her ne kadar Sayıştay, kamu tüzel kişileri olan kamu kurumlarını mali sorumlulukları açısından denetleyerek rapor düzenlese de bu kamu tüzel kişilerinde görev yapan sorumluların mali sorumluluğunu karara bağlamaktadır. Yani, bu sorumlular bakımından sonuç doğuran, güncel ve kişisel hakları doğrudan etkileyen tazmin kararları verilmektedir. Dolayısıyla, bireysel başvuruya gelecek olanlar da kamu tüzel kişisinde görev yapan, güncel ve kişisel hakları doğrudan etkilenen bu sorumlular olacaktır. Bu nedenle

⁹⁵¹ AYM, İkinci Bölüm, *Atilla İnan Başvurusu*, B.N: 2012/615, K.T: 21/11/2013

⁹⁵² Sayıştay Genel Kurulunun 22.10.2004 tarihli ve 5105/1 sayılı kararı.

⁹⁵³ Deynekli, s. 82; Karaman, s. 200

anılan sorumluların hak ihlali bulunması durumunda bireysel başvuru yolunu kullanabilmeleri gerekmektedir⁹⁵⁴. Nitekim yukarıda belirtilen Anayasa Mahkemesi kararları da bu görüşümüzü destekler mahiyettedir.

Anayasa Mahkemesi başvurusunun, Spor Genel Müdürlüğü Merkez Ceza Kurulunca kendisine verilen disiplin cezasına karşı Spor Genel Müdürlüğü Tahkim Kuruluna itiraz başvurusunda bulunduğunu ancak sonuç alamadığını belirterek, Anayasa'nın 36. maddesi ile tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁹⁵⁵, Anayasa'nın 59. maddesinde spor tahkim kurulu kararlarının kesin olduğunun ve hiçbir yargı merciine başvurulamayacağını belirtildiğini, bireysel başvurunun, Tahkim Kurulu tarafından verilen disiplin cezasına ilişkin olduğunu, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca bu konuda bireysel başvuruda bulunulamayacağını belirtmiş ve Anayasa ile yargı yolu kapatılan Tahkim Kurulunun verdiği disiplin cezasına yönelik başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Başvurucunun, kendi davasıyla ilgili olarak görev alan hâkimler hakkında yaptığı şikâyetinin işleme konulmadığını, bu karar için yaptığı itirazının Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca (HSYK) reddedildiğini ve anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda⁹⁵⁶ da Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 159. maddesinin onuncu fıkrası gereğince HSYK'nın meslekten çıkarma cezası dışındaki kararlarının yargı denetimi dışında olduğunu, başvuruya konu işlemin, Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerden olduğunu ve bu nedenle bireysel başvuruya konu olamayacağını belirterek başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

⁹⁵⁴ Aynı yöndeki görüş için bkz. Görgün-Aydın, s. 81

⁹⁵⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Abdurrahman Akyüz Başvurusu*, B.N: 2012/620, K.T: 12/2/2013, § 19 ilâ 22

⁹⁵⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Nesin Kayserilioğlu (3) Başvurusu*, B.N: 2013/1581, K.T: 16/4/2013, § 14 ilâ 16; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Aziz Yıldırım (2) Başvurusu*, B.N: 2013/8404, K.T: 8/5/2014, § 17 ilâ 19; AYM, Birinci Bölüm, *Aziz Yıldırım Başvurusu*, B.N: 2013/3240, K.T: 8/5/2014, § 16 ilâ 19; AYM, Birinci Bölüm, *Nesin Kayserilioğlu (3) Başvurusu*, B.N: 2013/1581, K.T: 16/4/2014, § 14 ilâ 16; AYM, İkinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/777, K.T: 31/10/2013, § 15 ilâ 18

d. Anayasa Mahkemesi Kararları

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kararları aleyhine bireysel başvuruda bulunulamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin kararlarının bireysel başvuruya konu edilebilmesi mümkün değildir⁹⁵⁷. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin verebileceği kararların tespit edilmesi gerekmektedir.

Anayasa'da ve 6216 sayılı Kanun'da Anayasa Mahkemesinin verebileceği kararlar şöyledir⁹⁵⁸:

- İtiraz veya iptal yoluyla gelen (kanunlara, kanun hükmünde kararnamelere ve TBMM İçtüzüğü'ne karşı şekil ve esas, Anayasa değişikliklerine karşı sadece şekil) başvuruları karara bağlamak,
- Bireysel başvuruları karara bağlamak,
- Siyasi partilerin kapatılmasına, Devlet yardımından yoksun bırakılmasına, ihtar edilmelerini, dağılma durumlarının tespiti istemleri üzerine aldığı kararlar,
- Siyasi partilerin mali denetimleri ile ilgili aldığı kararlar,
- Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması, milletvekilliklerinin düşürülmesi, milletvekili olmayan bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılması kararlarına ilişkin iptal istemleri üzerine aldığı kararlar,
- Anayasa Mahkemesine ve Uyuşmazlık Mahkemesine başkan ve başkan vekili seçmeye ilişkin aldığı kararlar,
- Yüce Divanda aldığı kararlar.

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca yukarıda sayılan kararlara karşı bireysel başvuruda bulunulamayacaktır. 6216 sayılı Kanun'da

⁹⁵⁷ Ekinci-Sağlam, *66 Soruda*, s. 14

⁹⁵⁸ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 219-220; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 167; Yalçınöz, s. 202

böyle bir düzenleme yapılmasının nedenlerine bakıldığında iki husus ön plana çıkmaktadır.

Birincisi, Anayasa Mahkemesinin verdiği bir kararı yine aynı mahkemenin incelemesi hukuk mantığı ile bağdaşmayacağı gibi pratikte etkili ve yararlı bir yol olmayacaktır. İkincisi ise Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru dışındaki kararları genel kurul olarak tüm üyelerin katılımıyla alınmaktadır. Oysa bireysel başvuruda komisyonlar iki, bölümler ise beş üyeden oluşmaktadır. Bu nedenle, on yedi üyenin aldığı kararı yine o kararda da imzası olacak olan üyeler tarafından denetlenmesinin yolu açılmış olacaktır⁹⁵⁹.

SAĞLAM, Anayasa Mahkemesinin diğer görevlerini yerine getirirken vermiş olduğu kararların bireysel başvuruya konu olmamasının doğal bir sonuç olduğunu belirtmektedir. SAĞLAM'a göre, Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru dışındaki (Yüce Divan, itiraz ve iptal davaları gibi) görevlerini Genel Kurul olarak yerine getirmektedir. Genel Kurul olarak verilen kararların Genel Kurul'da görev yapan bazı üyeler tarafından yeniden incelenmesi abesle iştilgal oluşturmaktadır. Ancak SAĞLAM, bölümler tarafından verilen bireysel başvuru kararlarının itiraz yoluyla Genel Kurul önüne götürülmesinin bir alternatif olarak düşünülebileceğini, böyle bir mekanizmanın AİHS denetim sisteminde⁹⁶⁰ öngörüldüğünü, fakat bu önerinin Anayasa Mahkemesinin iş yükünü arttırma potansiyelinin bulunduğunu belirtmektedir⁹⁶¹.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü de Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından kabul edildiğinden dolayı bireysel başvuruya konu edilmesi mümkün değildir. Zira Anayasa Mahkemesinin verdiği hiçbir karar aleyhine bireysel başvuruda bulunulamaz. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü aynı zamanda düzenleyici işlem niteliğini haizdir. Düzenleyici idari işlemler aleyhine de doğrudan

⁹⁵⁹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 168

⁹⁶⁰ AİHS'in "Büyük Daireye Gönderme" başlıklı 43. maddesi şöyledir: "1. Bir Daire kararının verildiği tarihten itibaren üç ay içinde ve istisnai durumlarda, dava taraflarından her biri davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini isteyebilir.

2. Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan bir kurul istemi, eğer davada Sözleşme ve Protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ya da genel nitelikte ciddi bir sorun varsa, kabul eder.

3. Kurul istemi kabul edilirse, Büyük Daire davayı karara bağlar."

⁹⁶¹ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s.760-761

bireysel başvuruda bulunulamayacağından, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü için de bireysel başvuruda bulunamaz⁹⁶².

Bu aşamada Anayasa Mahkemesinin itiraz veya iptal yolu ile yapılan bir başvuruyu, Anayasa'ya aykırı olmadığı yönünde karar vererek reddetmesi durumunda o başvurunun konusu olan kuralın uygulanması ile ilgili olarak bireysel başvuruda bulunulup bulunulamayacağı tartışılması gerekmektedir.

Kanaatimizce Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlar aleyhine bireysel başvuruda bulunulamayacağına ilişkin hükmün, dar anlamda yorumlanması gerekmektedir. Zira Anayasa Mahkemesi bir kuralı Anayasa'ya aykırı görmese de o kuralın uygulanmasında bir takım temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi söz konusu olabilir. Bu yasaklayıcı kuralın geniş olarak yorumlanması durumunda temel hak ve özgürlüğü ihlal edilen kişilerin bireysel başvuruda bulunamayacakları gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olunabilecektir⁹⁶³. Ayrıca, bir kuralın soyut olarak Anayasa'ya aykırı olup olmadığı ile o kuralın somut uygulamasının incelenmesi hususu farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Anayasa Mahkemesi de bir başvuruda⁹⁶⁴, *“Öncelikle, Anayasa Mahkemesince yapılan bireysel başvuru incelemesinde norm denetimden farklı olarak, kanunun Anayasa'ya uygunluğunun değil, kanuna dayalı somut uygulamanın Anayasa'ya uygunluğunun denetlendiği belirtilmelidir.”* biçiminde karar vermiştir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, bireysel başvuru yolu başlamadan önce evli kadının evlilik öncesi yani kızlık soyadını tek başına kullanılmasını yasaklayan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesine yapılan itiraz başvurularını⁹⁶⁵ reddetmiş ve 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir. Sonrasında ise yapılan bireysel başvuruda, evli kadının evlilik öncesi yani kızlık soyadını tek başına kullanılmasını yasaklayan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesine istinaden yapılan uygulamanın Anayasa'nın

⁹⁶² Ekinci-Sağlam, *66 Soruda*, s. 14; Yalçınöz, s. 203

⁹⁶³ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 223

⁹⁶⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Zekiye Şanlı Başvurusu*, B.N: 2012/931, K.T: 26/6/2014, § 69

⁹⁶⁵ AYM, Genel Kurul, E.2009/85, K.2011/49, K.T: 10.3.2011; E.2010/35 ve E.2010/95 sayılı itiraz başvuruları hukuki ve fiili irtibat nedeniyle E.2009/85 sayılı dosya ile birleştirilmiştir.

17. maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir⁹⁶⁶.

Aynı kural, daha önce yürürlükte olan 17.2.1926 günlü, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 14.5.1997 günlü, 4248 sayılı Kanun ile değiştirilen 153. maddesinin birinci fıkrasında⁹⁶⁷ da düzenlenmekteydi. Bu kurala karşı yapılan itiraz başvurusunda⁹⁶⁸ Anayasa Mahkemesi, itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 10., 12. ve 17. maddelerine aykırı olmadığına karar vermişti. Ancak AİHM, konuya ilişkin yapılan başvuruda⁹⁶⁹, Anayasa Mahkemesinin bu red kararına da vurgu yapılarak, başvuru evlendikten sonra yalnızca kızlık soyadının kullanılmasına ulusal mercilerin izin vermemesinin, AİHS'in özel hayatın gizliliğini öngören 8. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde, ayrımcılığı reddeden AİHS'in 14. maddesine aykırı olduğu sonucuna ulaşmıştır⁹⁷⁰.

Anayasa Mahkemesi, 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 53. maddesiyle, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20. maddesine eklenen fıkranın iptali için açılan davada, dava konusu kuralın Anayasa'nın 2. ve 138. maddelerine aykırı olmadığına ve iptal isteminin reddine karar vermiştir⁹⁷¹. Ancak, aynı kuralın uygulanmasıyla ilgili olarak başvuru tarafından, dava konusu kuralın devam eden davalara da uygulanmasına ilişkin ibaresiyle İş Mahkemesinde açtığı alacak davasının dayanağı olan ve kendisini haklı kılan Yargıtay içtihatlarının ortadan kaldırıldığını, çıkarılan kanunla devam eden yargı süreçlerine müdahale edildiğini belirterek Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi, *“Görüldüğü üzere, her ne kadar kanun koyucunun, mevcut davaya etkili kanun çıkararak görülmekte olan davaya müdahale etmesinde zorlayıcı bir kamu yararı olduğu kanaatine ulaşılmışsa da*

⁹⁶⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Sevim Akat Eşki Başvurusu*, B.N: 2013/2187, K.T: 19/12/2013 ve AYM, Birinci Bölüm, B.N: 2013/4439, K.T: 6/3/2014

⁹⁶⁷ Kural şu şekildeydi: *“Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.”*

⁹⁶⁸ AYM, Genel Kurul, E.1997/61, K.1998/59, K.T: 29.9.1998

⁹⁶⁹ AİHM, *Ünal Tekeli/Türkiye*, B.N: 29865/98, K.T: 16.11.2004

⁹⁷⁰ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 223

⁹⁷¹ AYM, Genel Kurul, E.2011/42, K.2013/60, K.T: 9.5.2013

yasamanın müdahalesinin taraflar arasında yargılama başladıktan sonra gerçekleştiği ve davanın esasına ilişkin sonucu belirlediği, müdahale sonucunda başvurunun davayı kazanmasının imkânsız hale geldiği, oysa dava açıldığı zaman yerleşik içtihat çerçevesinde başvurunun davayı kazanmasının kuvvetle muhtemel olduğu, bu çerçevede öngörülebilir olmayan müdahalenin meşru kabul edilemeyeceği, müdahale sonucunda davalı Vakfın, başvurucuya nazaran önemli ölçüde avantajlı hale geldiği, bu şekilde yararlar dengesinin kendisine katılması zor külfetler yüklenen başvuru aleyhine bozulduğu ve bu durumun silahların eşitliği hakkına yönelik orantısız bir müdahale oluşturduğu açıktır.” biçiminde karar vererek başvurunun Anayasa’nın 36. maddesiyle güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır⁹⁷².

Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı bireysel başvuru yapılamamasını eleştirenler de bulunmaktadır. Bunlara göre, anayasa yargısı bir yargı kolu olup kendine özgüdür. Zira, alt derece hüküm mahkemeleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin de kararlarıyla temel hak ve özgürlükleri ihlal etmesi olasıdır. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinin ellenemez, dokunulamaz ve imtiyazlı bir duruma sokulması kabul edilebilir bir durum değildir. Böyle bir düzenleme netice olarak Anayasa Mahkemesini süper yüksek mahkeme anlayışına ulaştırmaktadır⁹⁷³.

Federal Alman bireysel başvuru uygulaması da Türk bireysel başvuru uygulamasıyla benzerlik göstermektedir. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi, Federal Alman kamu gücünü kullanmasına rağmen, bu Mahkemenin kararlarına karşı da bireysel başvuru yoluna gidilememektedir. Zira, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararları bireysel başvuruya konu olamamaktadırlar⁹⁷⁴.

Diğer taraftan, bireysel başvuruya konu olabilecek işlemlerin, kesinleşmiş ve icra edilebilir niteliği haiz olması gerekmekte olup aynı zamanda kişiler bakımından da bağlayıcı ve emredici kamu gücü işlemleri olması gerekmektedir. Ayrıca, bu işlemin kişinin temel bir hakkını ihlal etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kesinleşmemiş, icra edilebilir niteliğini kazanmamış ya da kişileri bağlamayan işlemler bireysel başvurunun konusu olamayacaklardır. Örneğin kurum içerisinde

⁹⁷² AYM, Birinci Bölüm, *Zekiye Şanlı Başvurusu*, B.N: 2012/931, K.T: 26/6/2014, § 64, 87 ve 88

⁹⁷³ Yahya Zabunoğlu, “Bireysel Başvuru Yolunun Açılması: Türkiye’de Yargı Kollarının Ayrılmasında Ortaya Çıkan Sorunlar”, *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 120

⁹⁷⁴ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 28

yapılan yazışmalar, idari işleyiş ile ilgili iç yazışmalar, tavsiye veya görüş mahiyetindeki işlemler aleyhine bireysel başvuru yapılamaz⁹⁷⁵.

VII. BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında, bireysel başvuruda bulunabilmek için “*olağan kanun yollarının*”⁹⁷⁶ tüketilmiş olmasının şart olduğu⁹⁷⁷; 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında ise ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş “*idari ve yargısal başvuru yollarının*” tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerektiği belirtilmiştir⁹⁷⁸.

Belirtilen hükümler uyarınca, bireysel başvuruda bulunulmadan önce, ihlal iddiasının dayanağı olan işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş olan idari ve yargısal başvuru yollarının⁹⁷⁹ tamamının tüketilmiş olması gerekmektedir⁹⁸⁰. Temel hak ihlallerini öncelikle derece mahkemelerinin gidermekle yükümlü olması, kanun yollarının tüketilmesi koşulunu zorunlu kılmaktadır⁹⁸¹. Diğer bir ifadeyle,

⁹⁷⁵ Çınar, *Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*, s. 195

⁹⁷⁶ Çakmaz, kanun yolunu şöyle tanımlamaktadır: “*Kanun yolu, bir mahkeme veya hâkim kararının, kararı veren mercii veya daha üst bir mahkeme tarafından kontrol edilmesidir. Kesinleşmemiş karar veya hükümler için başvurulmuş kanun yolu 'olağan' olarak adlandırılırken; kesinleşmiş karar ve hükümler için başvurulmuş kanun yolu 'olağanüstü' kanun yolu olarak adlandırılır.*” Çakmaz, s. 98; Ermenek, kanun yolunu, davanın taraflarına tanınan bir hukuksal yol olup bununla yanlış olan ya da yanlışlığı ileri sürülen kararların yeniden incelenmesini ve değiştirilmesini sağlayan hukuksal bir imkân ifade ettiğini; şayet kesinleşmemiş bir karara karşı kanun yoluna başvuruluyorsa olağan kanun yolundan; kesinleşmiş bir karara karşı başvuru yapılıyorsa olağanüstü kanun yolundan bahsedildiğini belirtmektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ermenek, s. 13-14

⁹⁷⁷ Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 14

⁹⁷⁸ Göztepe, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasıyla Anayasa'da yer alan “*olağan kanun yolları*” ifadesinin, “*idari ve yargısal başvuru yolları*” olarak genişletilmesinin Anayasa'ya aykırı olduğunu; böyle bir genişletmenin idari, medeni ve ceza usul hukukunun en temel kavramlarının bilinmemesinden ya da kasti olarak durumun çarpıtılmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 25-27

⁹⁷⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Yazıcı Başvurusu*, B.N: 2013/6359, K.T: 12/10/2014, § 101 sayılı karar “*...başvuru yolları, başvuru yolunun şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yollarını ifade etmektedir.*” biçimindedir.

⁹⁸⁰ Kaplan'a göre, başvuru yollarının tüketilmesi kuralı uluslararası hukuktaki “*iç hukuk yollarının tüketilmesi*” kuralına karşılık gelmektedir. Bu kural özü itibarıyla ise bir bireyin haklarının ihlal edildiği yönündeki iddialarını, bu hakları ihlal ettiğini ileri sürdüğü devletin yetkili makamları önünde usulüne göre ileri sürüp bu başvurusunun başarısızlıkla sonuçlanmadan uluslararası bir yargılamaya veya prosedüre konu edememesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 1514

⁹⁸¹ AYM, Birinci Bölüm, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu*, B.N: 2012/1027, K.T: 12/2/2013, § 19 ve 20; AYM, Birinci Bölüm, *Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu*, B.N:

insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve Anayasa'nın üstünlüğünün sağlanması öncelikli olarak idarenin, yargı mercilerinin ve de yasama organının görevidir. Zira, anılan bu kurumlar bireysel temel hak ve özgürlüklerin ihlallerinin önlenmesinde daha aktif yani etkin bir konuma sahiptirler. Örneğin, bir ilde/ilçede gözaltına alınan bir kişiye işkence yapılmaması öncelikli olarak oradaki yetkililerin (karakol yetkililerin, Cumhuriyet savcısının ve mülki amirin) görevidir. Böyle bir işkence yapılması söz konusuysa Cumhuriyet savcısının etkin olarak soruşturma yapması ve sonrasında yargılama yapılarak ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. İşte bu yargılama neticesinde ortaya çıkan kesinleşmiş karara karşı bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir⁹⁸². Buna göre, bir kesinleşmiş karar ortaya çıkmadığı müddetçe bireysel başvuru yoluna başvurulamayacaktır⁹⁸³.

Bireysel başvuruda bulunabilmek için Anayasa'da "*olağan kanun yollarının*" tüketilmiş olmasının şart olduğu belirtilmesine rağmen uygulama kanunu olan 6216 sayılı Kanun'da "*idari ve yargısal başvuru yollarının*" tamamının tüketilmesi gerektiği belirtilmiştir. 6216 sayılı Kanun'da olağan kanun yollarından bahsedilmeyip genel bir ifade tarzı kullanıldığı için sanki "*olağanüstü kanun yollarının*" da tüketilmesi gerektiği gibi bir sonuç çıkarılabilir. Ancak, kanunların Anayasa'ya aykırı olması düşünülemeyeceği gibi Anayasa'ya aykırı bir şekilde de yorumlanamaz⁹⁸⁴. Dolayısıyla Anayasayla 6216 sayılı Kanun'u uyumlu bir şekilde yorumladığımızda aslında kastedilen husus olağan kanun yollarıdır⁹⁸⁵. Bu nedenle, olağanüstü başvuru yollarına başvurulmadan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilecektir.

Nitekim bu husus iptal davası⁹⁸⁶ yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne gelmiş ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında yer alan "*idari ve*

2012/13, K.T: 2/7/2013, § 26; AYM, Birinci Bölüm, *Sedat Vural Başvurusu*, B.N: 2014/5559, K.T: 25/4/2014, § 19; Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 71

⁹⁸² Ekinci-Sağlam, *66 Soruda*, s. 22; Kaplan, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 1516

⁹⁸³ Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 163; Şahbaz, *Bireysel Başvuru ve Sorunlar*, s. 85

⁹⁸⁴ Bu konuda farklı düşünenler de bulunmaktadır. Bu kişilere göre, anayasa koyucunun iradesinin aksine, Kanun'da olağan kanun yolu kavramının "*idari ve yargısal başvuru yolları*" olarak düzenleyen kanun koyucunun, bireysel başvuru yolunun önkoşulunu arttırdığı ve hakkın kullanılmasını zorlaştırdığı için Anayasa'ya aykırı bir düzenleme yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göztepe, "*Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*", s. 26-27; Kuş, s. 83

⁹⁸⁵ Hüseyin Ekinci, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak 'Başvuru Yollarının Tüketilmesi' Sorunu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 11, Yıl: 3, Ekim 2012, s. 5, ("*Başvuru Yollarının Tüketilmesi*")

⁹⁸⁶ AYM, Genel Kurul, E.2011/59, K.2012/34, K.T: 1.3.2012

yargısal” sözcüklerinin iptali talep edilmiştir. Dava dilekçesinde, “6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için Kanun'da öngörülmiş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerektiğinin, Anayasa'nın 148. maddesinde ise başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olmasının gerektiğinin belirtildiği, Anayasa'da yer alan 'Olağan kanun yolu' ifadesinin Kanun'da 'idari ve yargısal' olmak üzere ikili ayrıma tabi tutularak 'idari' başvuru yolunun da tüketilmiş olması şartı getirildiği, bu durumun belirsizliğe ve karışıklığa neden olacağı belirtilerek kuralın, Anayasa'nın 2., 36., 125. ve 148. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.” denilmiştir.

Anayasa Mahkemesi bu kararında, anayasal hükümlerin doğası gereği genel ve soyut hükümler olup kanunlar aracılığı ile somutlaştırılmalarının gerektiğini, Anayasa'nın 148. maddenin üçüncü fıkrasıyla bireysel başvuru öncesi yerine getirilmesi gereken “*olağan kanun yollarının tüketilmesi*” şartının, kanun koyucu tarafından 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasıyla açıklığa kavuşturulduğunu, Anayasa'da yer verilen “*olağan kanun yollarından*” anlaşılması gerekenin “*kanunlarda öngörülen idari ve yargısal yollar*” olduğu belirtilerek kuralın Anayasa'nın 148. maddesine aykırı bir yönünün olmadığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesine göre, başvuru yollarının tüketmekle yükümlü olduğu başvuru yolları, olağan nitelikte olanlardır. Dolayısıyla, tek başına bir başvuru yolunun bulunması bu başvuru yolunun tüketilmesini zorunlu kılmamaktadır. Bu başvuru yollarının kişiler bakımından ulaşılabilir olmalarının yanı sıra temel hak ve özgürlük ihlalini telafi edebilecek niteliği haiz olması ve tüketilmeleri hâlinde başvuru yollarının ihlal şikâyetlerini gidermede makul bir başarı imkânı sunmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle bir başvuru yolunun etkili olarak görülebilmesi için mevzuatta yer alması yeterli olmayıp uygulamada en azından etkili bir yol olduğunun kararlar ile gösterilmesi yahutta en kötü ihtimalle bu başvuru yolunun etkili olmadığına ortaya konulmamış olması gerekmektedir⁹⁸⁷.

Olağan kanun yolunun tüketilmesi şartı, bireysel başvurunun ikincil nitelikte olmasının en önemli sonuçlarından birisidir⁹⁸⁸. Çünkü, bireysel başvuru yapılmadan

⁹⁸⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Firas Aslan ve Hebat Aslan Başvurusu*, B.N: 2012/1158, K.T: 21/11/2013, § 34 ve 35; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Hamit Kaya Başvurusu*, B.N: 2012/338, K.T: 2/7/2013, § 29; AYM, İkinci Bölüm, *Abdullah Doğtaş Başvurusu*, B.N: 2013/1123, K.T: 2/10/2013, § 43

⁹⁸⁸ İkinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 3-4; Gürühan, s. 115

önce, bireysel başvuruya konu hak ihlalinin ilgili mercii tarafından öncelikle giderilmesi gerekmektedir. Mercii tarafından hak ihlali giderilmediyse kamu gücü işlemine karşı varolan idari ve yargısal başvuru yollarında bunun giderilmeye çalışılması gerekir⁹⁸⁹. Dolayısıyla, idari ve yargısal başvuru yollarında giderilmesi gereken bir hak ihlalinin giderilmemesi durumunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir. Bunun sonucu olarak da kesinleşmiş bir kararın ortaya çıkması elzemdir. Yani kesinleşmiş bir karar ortaya çıkmadan bireysel başvuru yoluna başvurulamaz⁹⁹⁰. Bu durum ise bireysel başvurunun tamamlayıcı niteliğinden kaynaklanmakta olup bireysel başvuruda ilk derece mahkemelerinin yerine geçme amacı güdülemez. Ancak, başvuru başvuru yollarında temel hak ve özgürlük ihlallerinin korunmasında aksaklıkların/sıkıntıların bulunması durumunda bireysel başvuru denetimi devreye girmektedir⁹⁹¹.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, bir üniversitenin ikinci öğretim programına dikey geçiş hakkı kazanan başvurucunun kayıt talebinin üniversite yönetimi tarafından reddedilmesi üzerine bu işlem aleyhine idari ve yargısal yollara başvurmadan yapılan başvuruyu, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Anayasa Mahkemesi bu kararda, Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun, ikincil nitelikte bir kanun yolu olduğunu; temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle derece mahkemelerinde, olağan kanun yolları ile çözüme kavuşturulmasının esas olduğunu; bireysel başvuru yoluna, ileri sürülen hak ihlallerinin bu olağan denetim mekanizması çerçevesinde giderilememesi durumunda başvurulabileceğini belirtmiştir⁹⁹².

Diğer taraftan Anayasa Mahkemesi, hukuk sistemi içerisinde yeni ve etkili olan bir başvuru yolunun daha sonradan ortaya çıkması durumunda da kişilerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmadan evvel bu yeni ve etkili olan

---

⁹⁸⁹ Er, s. 1451

⁹⁹⁰ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 285

⁹⁹¹ Rıza Türmen, “İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, No: 8, Yıl: 1999, İstanbul, s. 777

⁹⁹² AYM, Birinci Bölüm, *M.E. Başvurusu*, B.N: 2012/74, K.T: 5/3/2013, § 19; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Bayram Gök Başvurusu*, B.N: 2012/946, K.T: 26/3/2013, § 17 ve 18; AYM, Birinci Bölüm, *Erdem Yurdaer Başvurusu*, B.N: 2012/1315, K.T: 16/4/2013, § 29

başvuru yolunu tüketmesi gerektiğini belirtmiştir⁹⁹³. Nitekim, başvurusunun genel arazi kadastro neticesinde kesinleşen tapu kaydına güvenerek satın aldığı ve tapuya tescil edilen taşınmazlarının, sonradan yapılan orman kadastro neticesinde orman vasfı ile Hazine adına tespit edildiğini ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda, Kanun hükümleri ve Yargıtay içtihatları (Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 18/11/2009 tarih ve E.2009/4-383, K.2009/517 sayılı kararı; Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 18/12/2012 tarih ve E.2012/7876, K.2012/14598 sayılı kararı; Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 13/12/2011 tarih ve E. 2011/8798, K. 2011/14624 sayılı kararı) göz önünde bulundurulduğunda, başvurusunun, tapuda adına kayıtlı taşınmazların kendisi tarafından kullanılmasına veya tasarrufuna engel olacak nitelikte bir şerh düşülmesi veya tapu kaydının iptali hâlinde, söz konusu işlemin yapılması tarihinden itibaren 10 yıl içerisinde Hazine aleyhine adli yargıda tazminat davası açabileceğine ve bu tazminat yoluna gidilmediğinden başvurunun “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararında, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun içtihat değiştirdiğine ve tapu kayıtlarının yanlış tutulmasından dolayı kaynaklanan durumlardan dolayı Devletin sorumlu tutulabileceğine, tapulu yerin orman olması sebebiyle tapu kaydının iptal edilmesi hâlinde 4721 sayılı Kanun’un 1007. maddesi uyarınca tazminat talep etme haklarının olduğuna vurgu yapmıştır. Bu yola gidilmeksizin yapılan başvuru ise az evvel belirtildiği üzere başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur⁹⁹⁴.

Bireysel başvuruya idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesinden sonra başvurulabilmesi ve bu yolları tüketme yükümlülüğünün başvuruçulara getirilmesi, ihlal edildiği ileri sürülen temel hak ve özgürlüğün mümkün olduğunca yetkili ilk derece mahkemeleri ve yüksek mahkemeler hiyerarşik düzeni içerisinde çözüm bulunması gerektiği yaklaşımının bir neticesidir. Böylece Anayasa Mahkemesi karar vermeden evvel, diğer ilk derece mahkemelerinin ve yüksek mahkemelerin somut olaya ilişkin hukuki görüş ve düşüncelerini öğrenme olanağı sağlamış olmaktadır⁹⁹⁵. Dolayısıyla, başvuru hem başvuru yollarına hem de bireysel başvuru yoluna başvurmuşsa kabul edilebilirlik kararına kadar bu başvuru yolu tüketilmiş olsa da

⁹⁹³ Aracı, AİHM’e başvuru yapılmasından sonra yeni bir iç hukuk yolu ihdas edilmesi durumunda bu iç hukuk yolunun tüketilmesinin gerektiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aracı, s. 65

⁹⁹⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Erdem Yurdaer Başvurusu*, B.N: 2012/1315, K.T: 16/4/2013, § 25 ilâ 32

⁹⁹⁵ Ekinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 5

başvuru yollarının tüketildiğinden söz edilemez. Örneğin, başvurucu hem temyiz yoluna başvurmuş hem de temyiz yolunun sonucunu beklemeden bireysel başvuruda bulunmuşsa, Anayasa Mahkemesi kabul edilebilirlik incelemesi yapmadan temyiz yolu neticelense de bu başvuru “başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle” kabul edilemez bulunmalıdır. Bu durumda başvurusunun başvuru yollarının tüketilmesinden sonra süresi içerisinde yeni bir başvuru yapması gerekmektedir⁹⁹⁶.

Fakat Anayasa Mahkemesi Kristal-İş Sendikası Başvurusunda⁹⁹⁷ farklı bir karara imza atmıştır. Başvuru Sendika, toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin sonuca bağlanamaması üzerine almış olduğu grev kararının Bakanlar Kurulu tarafından ertelenmesini Danıştay ilgili daireye başvurarak yürütmenin durdurulması talebinde bulunmuştur. Bu talep ilgili dairece reddedilmiştir. Başvurucu Sendika bu karara itiraz etmeden önce bireysel başvuruda bulunmuş ve sonrasında bu karara karşı Danıştay İdari Dava Daireleri Kuruluna itiraz etmiştir. İtiraz, Anayasa Mahkemesi henüz başvuruyu görüşmeden yani bireysel başvuru süreci içinde reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi de somut olayın koşullarını dikkate alarak başvuru yollarının tüketildiğine ve başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

Kişilere bir kanun yoluna başvurup başvurmama hususunda bir seçim hakkı verilmişse/tanınmışsa diğer bir ifadeyle bir kanun yoluna başvuru yapılması kişinin ihtiyarına bırakılmışsa artık zorunlu değil ihtiyari bir başvuru yolundan söz edilir ki, bu başvuru yolu tüketilmeden bireysel başvuru yoluna başvurulabilecektir⁹⁹⁸.

Başvurucu kendi hatası ya da ihmali nedeniyle olağan kanun yollarına başvurmamışsa, başvuru yollarının tüketilmesi şartını gerçekleştirilmemiş olacaktır⁹⁹⁹. Bu durumda Anayasa Mahkemesi başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin kabul edilemez olduğuna karar verecektir. Böylece, Anayasa Mahkemesi önünde bireysel başvurudan sonuç elde etmek isteyen başvurucuya bu konuda özen gösterme yükümlülüğü yüklenmiş bulunmaktadır¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁶ Aracı, AİHM uygulamasında başvuru yapıldıktan sonra da iç hukuk yollarının kabul edilebilirlik kararı verilene kadar tüketilebileceğini; başvurusunun iç hukuk yolunun tüketilmemesi nedeniyle reddedilmesi durumunda başvurusunun bu iç hukuk yolunu tüketip tekrar AİHM'e başvuru yapabileceğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aracı, s. 74-75

⁹⁹⁷ AYM, Genel Kurul, *Kristal-İş Sendikası Başvurusu*, B.N: 2014/12166, K.T: 2/7/2015, § 43 ilâ 45

⁹⁹⁸ Kaplan, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 1514

⁹⁹⁹ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 773

¹⁰⁰⁰ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 296

Eğer bir hak ihlaline karşı başvurulabilecek idari ve yargısal başvuru yolları yoksa, bu durumda başvuru yolunun tüketilmesi koşulunun aranması gerekmez¹⁰⁰¹. Dolayısıyla, başvuru süresinin başlangıcı, bireysel başvuruya konu olayın ya da işlemin gerçekleştiği tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır¹⁰⁰².

Ayrıca, olağan başvuru yolları ibaresinin, başvuru yollarının şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir, ulaşılabilir¹⁰⁰³, yeterli¹⁰⁰⁴ ve etkili¹⁰⁰⁵ başvuru yolları olarak anlaşılması gerekir¹⁰⁰⁶. Olağan başvuru yollarının tamamının tüketilmesi ibaresinin katı bir şekilde yorumlanması, bir takım başvurular açısından bireysel başvurunun amacıyla bağdaşmayan neticelere yol açabilecektir. Bu nedenle, olayın özel şartları içinde etkisiz ve yetersiz olan bir kanun yolunun tüketilmesi şartı aranmaksızın, her bir başvuru yolunun somut başvurular açısından etkili olup olmadığının münferiden denetlenmesi gerekmektedir¹⁰⁰⁷. Diğer bir ifadeyle, Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarından Anayasa Mahkemesine başvurmadan evvel tüketilmesini beklediği hukuk yolları, “*etkili*”¹⁰⁰⁸ ve “*mevcut*”¹⁰⁰⁹ olanlardır. Eğer bir başvuru yolu kanunda

¹⁰⁰¹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 182; Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 105

¹⁰⁰² Ekinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 139-140

¹⁰⁰³ Bir hukuk yolunun ulaşılabilir sayılabilmesi için öncelikle kişilere açık, somut ve pratik bir başvurma yolunun tanınması gerekmektedir. Dolayısıyla ilgili konumunda bulunan herkes tarafından bu yola doğrudan doğruya başvurulabilmektedir. Diğer bir anlatımla, bu yola başvurmak için bir kamu idaresinden izin alınması gerekiyorsa yani onun takdirinde ise ya da gerçekleştirilmesi çok ağır şartlara bağlanmış koşullara tabi ise bu yolun ulaşılabilir olduğundan söz etmek mümkün değildir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Nalbant, s. 219-221; Harris-O'boyle-Bates-Buckley, bir yolun ulaşılabilir ve etkili olabilmesi için hem pratikte hem de pratikte var olması gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 795

¹⁰⁰⁴ Bir başvuru yolunun belirli bir şikâyetin çözümü hususunda yeterli olup olmadığını tespit için ölçüt kullanılmaktadır. Birinci olarak, o çözüm yolunu inceleyen mercinin sorunun her alanını inceleyip çözebilme yetkisine sahip olması; ikinci olarak ise tazmin sisteminin yeterli ölçüde tatmin edebilmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nalbant, s. 223-224

¹⁰⁰⁵ AİHS'in 13. maddesi, iç hukukta AİHS'in tanıdığı hak ve özgürlüklerin ileri sürülebileceği bir mekanizmanın varlığı hakkını düzenlemektedir. Buna göre, kişiler, AİHS'e dayalı ve savunulabilir şikâyetlerinin esasını incelemekle ve gerekiyorsa en uygun çareyi sunmakla yetkili bir başvuru imkânının olmasını isteyebilirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nalbant, s. 221-223

¹⁰⁰⁶ Özbey, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 35; Sağlam, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Açıklık*, s. 1745

¹⁰⁰⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Taner Kurban Başvurusu*, B.N: 2013/1582, K.T: 7/11/2013, § 20

¹⁰⁰⁸ Bir hukuk yolunun etkili sayılabilmesi için, hukuk yolunun ileri sürülen ihlalin ortaya çıkmasını engelleme veya hâlihazırda bir ihlal varsa bunu ortadan kaldırma yahutta meydana gelen zararları giderebilme çaresi sunabilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla icra etkisi olmayan yani tavsiye kararlar niteliğinde karar alan bir yolun etkili bir hukuk yolu sayılabilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda, icrai karar almayan kamu denetçisine, TBMM Dilekçe Komisyonuna, Cumhurbaşkanlığına ve Başbakanlık İnsan Hakları Kuruluna gibi yerlere yapılan başvurular tüketilmesi gereken yol olarak görülemez. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuş, s. 84; Ekinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 11; Ayrıca AİHM'e göre bir iç hukuk yolunun yalnızca teorik yönden yeterli ve etkin olarak görülmesi, tek başına yeterli değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci,

var ama fiilen uygulanmıyorsa ya da etkili değilse, başvuruculardan bu yolları tüketmesi beklenmeyecektir¹⁰¹⁰. Ancak başvurucunun, iç hukuk yolunun etkisiz olduğunu (açık bir kanun hükmü veya yerleşik yargı uygulamaları) ispatlaması gerekmektedir¹⁰¹¹.

Bazı durumlarda, bir hak ihlaline yönelik olarak birden fazla etkili olabilecek yani aynı amacı taşıyan idari ve yargısal başvuru yolu olabilir. Bu durumda başvurucudan her etkili yolu kullanması ve tüketmesi beklenemez¹⁰¹². Hangi etkili hukuk yolunun kullanılacağını belirleme yetkisi başvurucuya aittir¹⁰¹³. Böyle bir durumda başvuru, bir yolu tüketerek bireysel başvuruda bulunmuşsa, bu başvuru başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunamaz¹⁰¹⁴.

Ancak Anayasa Mahkemesi, başvurucunun şahsına yapılmış hakaret nedeniyle yalnızca suç duyurusunda bulunduğu ancak herhangi bir hukuk davası açmadığını tespit ettiği başvuruda, somut başvuru açısından ceza soruşturmasının

---

Kabul Edilebilirlik Nedenleri, s. 139; Tural, Kamu Denetçiliği Kurumunun, TBMM Başkanlığına bağlı olması nedeniyle idari bir başvuru yolu olarak değerlendirilemeyeceğini ve buraya başvurulmaksızın Anayasa Mahkemesine başvuru imkânının tanınmasının en doğru bir yöntem olacağını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tural, s. 1794-1795

¹⁰⁰⁹ Bir hukuk yolunun mevcut olabilmesi için, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapıldığı anda var ve kişiler tarafından doğrudan ulaşılabılır olması gerekmektedir. Dolayısıyla, bireysel başvuru yapılmasından sonra bir hukuk yolunun ihdas edilmesi kural olarak başvuranın bu yeni hukuk yolunu da tüketmesini gerektirmez. Ancak AİHM uygulaması farklılık arz etmektedir. Örneğin AİHM, terör ve terörle mücadele kapsamında boşaltılan köylerle ilgi olarak kurulan tazminat komisyonunun kurulmasından sonra bu komisyon kurulmadan önce yapılan başvuruları Ümmühan Kaplan/Türkiye kararı (B.N: 24240/07, K.T: 20.3.2012) çerçevesinde incelememiş ve iç hukukta oluşturulan komisyona dosyaları iade etmiştir. Dolayısıyla yeni bir hukuk yolunun oluşturulması durumunda Anayasa Mahkemesinin de tıpkı AİHM uygulamasında olduğu gibi Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 75. maddesi uyarınca pilot karar usulünü işleterek başvuru dosyalarını ilgili merciye yönlendirmesi gerekir. Bu pilot usulünün uygulanmaması durumunda ise bu hukuk yolu oluşturulmadan yapılan başvuruların yeni bir hukuk yolu oluşturulması nedeniyle reddedilemeyeceği açıktır.

¹⁰¹⁰ İkinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 6-7; Oder, *Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları*, s. 102

¹⁰¹¹ Özcan Özbey, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Kabul Edilmezlik Nedenleri", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 200

¹⁰¹² Kaplan, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 1531; T.W./Malta kararında (B.N: 25644/94, K.T: 29.4.1999) AİHM, tutukluluğa itiraz için birden fazla hukuk yolu olduğu durumda, etkili ve yeterli görünen bir yolun tüketilmesini yeterli görmüş ve var olan ancak daha fazla başarı şansı sunmayan diğer hukuk yolunun tüketilmesi gerekmediğini belirtmiştir. Moreira Barbosa/Portekiz (B.N: 65681/01, K.T: 21.12.2004) davasında AİHM, başvurucuların etkili ve yeterli olan sıradan hukuk yollarını kullanmaları gerektiğini; bir hukuk yolunun kullanılması durumunda aynı amacı haiz başka bir yolun kullanılmasına gerek bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 800

¹⁰¹³ Özbey, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 27

¹⁰¹⁴ AİHM, *Kozacıoğlu/Türkiye*, B.N: 2334/03, K.T: 19/2/2009, § 40; AİHM, *Lopez Ostra/İspanya*, B.N: 16798/90, K.T: 9.12.1994; AYM, Birinci Bölüm, S.S.A. *Başvurusu*, B.N: 2013/2355, K.T: 7/11/2013, § 20; İkinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 5; Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 639

ulaşılabilir, ihlali gidermede tatmin edici ve şikâyetler bakımından makul olarak başarı şansı tanıyan tek başvuru yolu olmadığına, başvurucunun hukuk davası açarak da şikâyetleri ile ilgili olarak hakkaniyete uygun bir tatmin elde etmesinin mümkün olduğuna, bu nedenle hukuk davası açılmadan yapılan başvurunun başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰¹⁵.

Anayasa Mahkemesi, başvurucusunun bir gazetenin basılı nüshalarında ve internet sitesinde kendisi hakkında “işkenceci” ve “tecavüzcü” gibi ifadelerle yayınlanan haberler nedeniyle Anayasa'nın 17. ve 20. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda¹⁰¹⁶, başvurucudan her etkili yolu kullanması ve tüketmesi beklenemeyeceğini belirtmesine rağmen “Ancak hukuka veya sözleşmeye aykırı bir fiil nedeniyle başkasına verilmiş olan zararın tazmin edilmesi yükümlülüğünü ifade eden hukuki sorumluluk, ceza hukuku alanında suç diye adlandırılan insan davranışına göre daha geniş bir hukuka aykırı davranış grubunu kapsamakta olup, bir eylemin suç teşkil edebilmesi için ilgili kanunda açıkça tanımlanması gerekirken haksız fiil için böyle bir sınırlamaya yer verilmemesi, ceza hukuku alanında taksire dayalı sorumluluğun istisnai nitelik taşımasına rağmen, kasten veya taksirle başkalarına verilen zararın hukuki sorumluluk kapsamında giderim imkânının daha fazla olması, ceza hukuku alanında objektif sorumluluğa yer verilmezken hukuki sorumluluk alanında objektif sorumluluk esasının da etkin şekilde uygulanması, hukuki sorumluluk alanında aynı maddi vakıalar çerçevesinde daha düşük bir ispat standardı kullanılarak kişisel sorumluluğun söz konusu olabilmesi, hukuk sistemimizde ceza muhakemesinde şahsi hak iddiasında bulunma imkânı ortadan kaldırılırken, hukuki sorumluluk alanındaki tazmin yükümlülüğünün asıl gayesinin zarar görenin zararının telafi edilmesi olduğu nazara alındığında, özellikle somut başvuruya konu ihlal iddiasına yönelik uyumsuzluklar açısından, hukuki tazmin yolunun daha yüksek başarı şansı sunabilecek, kullanılabilir ve etkili bir başvuru yolu olduğu anlaşılmaktadır.” denilmek suretiyle başvurucu tarafından üçüncü kişilerce şeref ve itibara karşı yapılan müdahaleler ile ilgili olarak yalnızca ceza muhakemesi yoluna başvurulduğunu ve somut başvuru açısından daha etkili bir giderim yolu olan hukuk davası açma imkânı kullanılmaksızın bireysel başvuruda bulunulduğunu tespit etmiş ve başvurunun bu kısmının “başvuru yollarının tüketilmemesi” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰¹⁷.

¹⁰¹⁵ AYM, İkinci Bölüm, Adnan Oktar (3) Başvurusu, B.N: 2013/1123, K.T: 2/10/2013, § 44

¹⁰¹⁶ AYM, Birinci Bölüm, S.S.A. Başvurusu, B.N: 2013/2355, K.T: 7/11/2013, § 20

¹⁰¹⁷ Aynı yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, Nazmiye Akman Başvurusu, B.N: 2013/1012, K.T: 16/4/2013; AYM, Birinci Bölüm, Mesut Özbezen Başvurusu, B.N: 2013/8175, K.T: 15/4/2014; AYM, İkinci Bölüm, Işıl Yaykır Başvurusu, B.N: 2013/2284, K.T: 15/4/2014; AYM, İkinci Bölüm, Şehnaz Ayhan Başvurusu, B.N: 2013/6229, K.T: 15/4/2014

Kanaatimizce birden fazla etkili hukuk yolunun öngörülmesi durumunda, hangi hukuk yolunun tercih edileceği noktasında başvurucunun tercih hakkına sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla, hukukun farklı alanlarında yani ceza veya özel hukuk alanında birden fazla hukuk yolu benimsenmişse, bu hukuk yollarından yalnızca biri vasıtasıyla sonuç almak isteyen başvurucunun aynı amaca sahip diğer hukuk yoluna başvurarak tüketmesinin beklenmemesi gerekmektedir. Nitekim AİHM de bir başvuruda¹⁰¹⁸ birden fazla hukuk yolunun bulunması durumunda başvurucunun bu yolların birden fazlasını tüketmesinin gerekmediğini, başvurucudan hukuk davası açması gibi yeni bir hukuki yola başvurusunun beklenemeyeceğini ve başvurucunun iç hukuk yollarını tüketmiş kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus AİHM'in başvuru yollarının tüketilmesi bakımından birden fazla hukuk yolunun olması durumunda başvurucunun bu yollardan birisini tüketmiş olmasının yeterli olduğunu yani birden fazlasının tüketilmesinin gerekli olmadığını belirtmiştir.

AİHM başka bir başvuruda¹⁰¹⁹ da hukuk yolunun ceza yolundan daha etkili olduğu ve başvurunun bu nedenle kabul edilebilir olduğu hususunda bir belirlemenin olmadığını, başvurucunun iki yoldan biri olan ceza yolunu değil hukuk yolunu tercih ettiğini, yalnızca hukuk yolunun tercih edilmesinin yeterli olduğunu belirtmiştir¹⁰²⁰. Bu durumun tersi olması hâlinde yani başvurucunun hukuk yoluna değil de ceza yoluna gitmesi durumunda bu başvuru başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmayacaktır. Zira az önce verilen örnekler bu hususu teyit ettiği gibi AİHM'in hukuk yolunun mutlaka tüketilmesi gerektiğine ilişkin olarak herhangi bir aksi yönde kararı da bulunmamaktadır. Kaldı ki AİHM hükümetin ceza davasında tazminat alınmasının mümkün olmadığını ve başvurucunun hukuk yoluna başvurmayarak başvuru yollarını tüketmediği noktasında itirazda bulunduğu başka bir başvuruda¹⁰²¹, ceza hukuk yolunun tüketilmesinin yeterli olduğuna karar vermiştir¹⁰²².

¹⁰¹⁸ AİHM, *Karako/Macaristan*, B.N: 39311/05, K.T: 28.4.2009

¹⁰¹⁹ AİHM, *Ramazan Yıldırım/Türkiye*, B.N: 4300/05, K.T: 6.1.2009

¹⁰²⁰ Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Özlem Yılmaz, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 82, Yıl: 2009, s. 467-472

¹⁰²¹ AİHM, *Popovski/Makedonya*, B.N: 12316/07, K.T: 31.10.2013

¹⁰²² Recep Kaplan, AİHM İçtihatlarına Göre Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Kişiler Arası İlişkiler Açısından Bireysel Başvuru Öncesinde Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları ve

Bireysel başvurudan önce bir kanun yoluna etkili ve sonuç almaya yeterli görülerek başvurulmuşsa, bu başvuru yolunun tüketilmesinden yani sonucunun beklenilmesinden sonra bireysel başvuru yoluna gidilmesi gerekmektedir¹⁰²³.

Başvurucusunun, kasten adam öldürme suçundan yargılandığı Mahkemenin yargılamanın yenilenmesi taleplerini reddetmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda¹⁰²⁴ Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmiş olmasının gerektiğini, temel hak ve özgürlüklere saygının, Devletin tüm organlarının anayasal ödevi olup bu ödevin ihmal edilmesi nedeniyle ortaya çıkan hak ihlallerinin düzeltilmesinin idari ve yargısal makamların görevi olduğunu, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle derece mahkemeleri önünde ileri sürülmesi, bu makamlar tarafından değerlendirilmesi ve bir çözüme kavuşturulmasının esas olduğunu, Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun, iddia edilen hak ihlallerinin derece mahkemelerince düzeltilmemesi hâlinde başvurulabilecek ikincil nitelikte bir kanun yolu olduğunu, bireysel başvuru yolunun ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesinin zorunlu olduğunu, bu ilke uyarınca, başvurusunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerektiğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi bu kararında ayrıca, başvurusunun yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduğunu, bu talebin kabule değer olmadığına karar verildiğini, 5271 sayılı Kanun'un 319. maddesi uyarınca itiraza tabi olan bu karara karşı başvurusunun itiraz ettiğini ancak, itirazın sonucunun beklemeden 17/10/2012 tarihinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulduğunu, başvuru yollarının tüketilmesi kuralına istisna tanınmasını gerektiren bir durumun olmadığını ve yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine dair karara karşı kanunda öngörülmuş yargısal başvuru yollarının tamamı tüketilmeden bireysel başvuru yapıldığını

Devletin Pozitif Yükümlülükleri, Ar-İç Birimi Tarafından Hazırlanmış Yayınlanmamış Bilgi Notu, Hazırlanma Tarihi: 25.9.2014, s. 8-10

¹⁰²³ AYM, İkinci Bölüm, *Halit Abdullah Başvurusu*, B.N: 2012/26, K.T: 26/3/2013, § 21

¹⁰²⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Ümit Ata Başvurusu*, B.N: 2012/254, K.T: 6/2/2014, § 30 ilâ 34

belirterek başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Bir kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği ve bireysel başvuru şartı olan “*idari ve yargısal başvuru yolları*”nın tüketildiği anlamına gelmez. Bir kanun yolunun tüketildiğinden bahsedebilmek için hangi hukuk disiplinindeyse o disipline ait usule göre (yöntem, biçim, süre ve diğer koşullar yönünden) bir başvuru yapılması gerekmektedir¹⁰²⁵. Örneğin, bir ceza davasında temyiz süresi yedi gündür. Eğer başvuru süresini kaçırmışsa artık bireysel başvuru yapsa da başvurusu “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır. Nitekim AİHM’de bir kararında¹⁰²⁶, ilgili olmayan başka bir hukuk yolunun tüketilmiş olmasını iç hukuk yollarının tüketilmesi için yeterli görmemiştir¹⁰²⁷.

Ayrıca bir dava ilk derece mahkemesinde görüldükten sonra bu davanın taraflarından birinin (katılan, davalı ya da davacı gibi) temyiz yoluna başvurması neticesinde bu dava olağan kanun yolunda onanmışsa, artık temyiz yoluna başvurmayan taraf tarafından (örneğin katılan temyiz etmişse sanık, davalı temyiz etmişse davacı gibi) bireysel başvuru yapılamayacaktır. Zira bireysel başvuru yapan taraf, verilen karara yönelik olarak olağan kanun yollarına başvurmamış, dolayısıyla başvuru yollarını usulünce tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmış olacak olup bu başvuru “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de gerekçeli karar ve katılanın temyiz dilekçesinin başvurucaya tebliğ edilmiş olmasına rağmen başvuruca tarafından temyiz talebinde bulunulmayan ve yerel mahkeme kararının katılanın temyizi üzerine Yargıtay ilgili dairesince onanan başvuruyu, başvuruca tarafından hukuk sistemi

---

¹⁰²⁵ AYM Kabuledilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 108; AİHM, *Azinas/Kıbrıs*, B.N: 56679/00, K.T: 28.4.2004

¹⁰²⁶ AİHM, *Azinas/Kıbrıs*, B.N: 56679/00, K.T: 28.4.2004

¹⁰²⁷ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 793

içinde düzenlenmiş olan başvuru yollarının usulüne uygun olarak tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur¹⁰²⁸.

Ancak kanaatimizce, verilen karara yönelik olarak olağan kanun yollarına başvurmamış taraf yönünden, diğer tarafın olağan kanun yollarına başvurması nedeniyle kararın kesinleşmesi gecikmiş yani yargılama aleyhine uzamış olacağından, adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesinden dolayı başvuru yapabilecektir. Çünkü, makul süre şikâyetlerinde Anayasa Mahkemesi uygulamasında olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmemekte olup olağan kanun yolları tüketilmeden de yapılan bireysel başvurular incelenmektedir¹⁰²⁹.

Başvurucunun kendi özel nedenlerinden ileri gelen sebepler de, başvurucuyu başvuru yollarını tüketmek yükümlülüğünden kurtarmamaktadır. Başvurucunun fakir olması, hasta olması, avukatının bilgisiz olması, yaşlılığı, cahilliği gibi nedenler bu duruma örnek gösterilebilir¹⁰³⁰.

İdari ve yargısal başvuru yollarında ileri sürülmeyen iddialar yönünden de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulamaz. Bu durum bireysel başvurunun ikincilik niteliğinin bir gereği ve sonucudur¹⁰³¹.

Ayrıca genel mahkemeler önünde dayanılmayan iddialar da Anayasa Mahkemesi önüne bireysel başvuru yoluyla şikâyet konusu edilemeyeceği gibi genel mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeler de Anayasa Mahkemesine sunulamaz¹⁰³². Zira Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yolu olup temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle genel yargı mercilerinde, olağan yasa yolları ile çözüme kavuşturulması esastır.

Dolayısıyla, bireysel başvurunun ikincil niteliğinin bir sonucu olarak olağan kanun yollarında ve genel mahkemeler önünde dayanılmayan iddialar Anayasa

¹⁰²⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Tezcan Gencer Başvurusu*, B.N: 2013/9839, K.T: 22/6/2015, § 30 ilâ 32

¹⁰²⁹ Örneğin bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Muharrem Erbey Başvurusu*, B.N: 2014/328, K.T: 17/7/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Özel Eroğlu Başvurusu*, B.N: 2014/3876, K.T: 17/11/2014; AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Gülmez Başvurusu*, B.N: 2014/4436, K.T: 8/9/2014; AYM, Birinci Bölüm, *Emine Gülüm Ilgaz ve Nimet Işıl Aripek Başvurusu*, B.N: 2014/4541, K.T: 17/11/2014

¹⁰³⁰ Özbeğ, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 26-27

¹⁰³¹ Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 11; Kılınç, *Bireysel Başvuru*, s. 23

¹⁰³² Er, s. 1451; Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 773

Mahkemesi önünde şikâyet konusu edilemeyeceği gibi genel mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeler de Anayasa Mahkemesine sunulamaz¹⁰³³. Bu çerçevede, ileri sürülen bireysel başvurudaki şikâyetin konusunun, AIHS ya da Anayasa maddelerinin belirtilmesi zorunlu olmaksızın en azından özü/konusu itibarıyla idari ve yargı mercileri önünde ileri sürülmesi ve bu konuda bu mercilerin dikkatlerinin çekilmesi yeterlidir¹⁰³⁴.

Örneğin Anayasa Mahkemesi, başvurusunun hakkında açılan davanın, kamulaştırma bedelinin Belediyece ödenmesi yönündeki savunmaları değerlendirilmeksizin reddedildiğini belirterek, Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda¹⁰³⁵ başvurusunun, kamulaştırmaz el atma nedeniyle uğradığını iddia ettiği zararın tazmini amacıyla ayrı bir dava açmadığı veya karşılık dava ile de bu talebini ileri sürmediği için başvuru konusuna ilişkin olarak yargısal yollar tüketilmediğini belirtmiş ve temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasının yetkili derece mahkemeleri önünde tanınan başvuru yolları tüketilmeden bireysel başvuru konusu yapıldığı anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Bazı durumlarda idari ve yargısal yolları bulunsa da başvuru, etkili görmediklerinden ya da hukuki yararları olmadığı için bu yollara başvuramayabilirler. Bu durumda her somut olaya göre Anayasa Mahkemesinin bu durumu inceleyeceği ve başvuru yollarının tüketilmesinin gerekip gerekmeyeceğine karar vereceği açıktır. Eğer başvuru yollarının tüketilmesinin etkili olmadığı ya da hukuki yarar bulunmadığı sonucuna ulaşırsa, başvurunun kararın öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Bu süreye riayet edilmemesi durumunda başvurular, süre aşımı nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır¹⁰³⁶.

Başvurunun tüketildiğine ilişkin ispat yükü bireysel başvurucuya aittir. Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinin (2) numaralı fıkrasının

¹⁰³³ AYM, İkinci Bölüm, *Bayram Gök Başvurusu*, B.N: 2012/946, K.T: 26/3/2013, § 18 ve 19; AYM, İkinci Bölüm, *Tezcan Gencer Başvurusu*, B.N: 2013/9839, K.T: 22/6/2015, § 26

¹⁰³⁴ İkinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 6; Dursun, s. 304

¹⁰³⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Bayram Gök Başvurusu*, B.N: 2012/946, K.T: 26/3/2013, § 23 ve 24

¹⁰³⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Fikret Güney Başvurusu*, B.N: 2013/1936, K.T: 17/9/2013, § 23

(f) bendinde, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların; (g) bendinde ise başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolun öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihin başvuru formunda bulunması gereken hususlar arasında sayılarak bu yükümlülüğün başvurucuda olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği konusunda resen bir inceleme yapacaktır¹⁰³⁷.

AİHM de, AİHM'e başvurabilmek için iç hukuk yollarının tüketilmesi¹⁰³⁸ şartını aramaktadır¹⁰³⁹. Başvuranların, ulusal sistem içerisinde yer alan olağan hukuk yollarına başvurmuş ve davalarını bu sistem içerisinde benimsenen en etkili yola¹⁰⁴⁰ kadar taşımış ancak olumlu bir netice alamamış olmaları gerekmektedir. Buna aykırı davranışın, özel ve haklı nedeni olmadığı takdirde başvuru, iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle reddedilmektedir¹⁰⁴¹. Bu kural, AİHS'e taraf devletlerin egemenliğine ve yargı organlarının yetkisine saygı ilkesinden kaynaklanmaktadır. Böylece, AİHS'e taraf devletlere, kendi eylemleri nedeniyle sebebiyet vermiş oldukları hak ihlallerini düzeltme olanağı verilmiş olmakla birlikte bu devletlerin hak ihlalinin düzeltme olanağı verilmeden uluslararası bir mahkeme önünde hesap vermesi engellenmiş olmaktadır¹⁰⁴². Ancak, taraf devletlere hak ihlali olması durumunda bu hak ihlalinin çözmek amacıyla iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının getirildiği söylenebilse de bu kural sayesinde AİHM'in birçok başvurudan korunması için adeta bir filtre mekanizması işlevi de gördüğü söylenebilir¹⁰⁴³.

---

¹⁰³⁷ Aracı, s. 66

¹⁰³⁸ Aracı, AİHS'in 35. maddesi gereğince tüketilmesi gereken yolların, başvuruya konu olan ihlale ilgili, erişilebilir ve yeterli olan hukuk yolları olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aracı, s. 65

¹⁰³⁹ Bilir, AİHS'in 35. maddesine ve uluslararası hukukun prensiplerine göre ancak iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve kesin karardan itibaren AİHM'e başvurulabileceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 135

¹⁰⁴⁰ İç hukuk yolunun tüketilmiş sayılabilmesi için yalnızca normal mahkemelere başvurulması bazen yeterli olmamaktadır. Eğer bir taraf devletin hukuk sistemi içerisinde yer alan ve sorunu çözmeye görev ve yetkisi olan diğer yollar varsa bunların da tüketilmesi gerekir. İşte o zaman etkili yola başvurulmuş sayılacaktır. Örneğin ülkemizde 23.9.2012 öncesinde etkili yol olarak yalnızca mahkemelerin kararlarının kesinleşmesinden sonra AİHM'e başvuru yapılabilecekken bu tarihten sonra bireysel başvurunun başlaması nedeniyle artık Anayasa Mahkemesine başvurulduktan sonra AİHM'e gidilebilecektir. Zira Anayasa Mahkemesi AİHM'e göre etkili bir iç hukuk yolu olup AİHM'in bunun aksine bir kararı bulunmamaktadır.

¹⁰⁴¹ İkinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 116; Şeref Gözübüyük, "Bireysel Başvuru ve İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi", *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE Özel Sayısı, Cilt: 9, 1987, s. 3

¹⁰⁴² Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 224

¹⁰⁴³ Gözübüyük, s. 4; Bedrettin Yılmaz, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine Başvuru Koşulları", (Erişim) http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_677.htm, 20.5.2015; Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 224

AIHM, iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğini resen yani kendiliğinden incelemektedir. Eğer AIHM, iç hukuk yollarının tüketilmediği sonucuna varırsa, başvuru kabul edilemez bulunmaktadır. Eğer iç hukuk yollarının tüketildiği sonucuna varılırsa, başvuru aleyhine başvuru yapılan taraf devlete iletilir. Aleyhine başvuru yapılan taraf devletin, iç hukuk yollarının tüketilmediğini ya da etkili ve yeterli bir iç hukuk yolunun varolduğunu ileri sürmesi durumunda bunu ispatlama mükellefiyeti bulunmaktadır. Aleyhine başvuru yapılan taraf devlet bunu ispatlarsa, bu durumda başvurucunun bu yolların etkili ya da yeterli olmadığını veya söz konusu başvuru yollarının tüketildiğini ispatlaması gerekmektedir¹⁰⁴⁴.

AIHS açısından, iç hukuk yollarının tüketilmesi zorunluluğu kuralının meydana getirdiği en önemli sonucun, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında AIHS organlarının ikincil görevinin olduğudur¹⁰⁴⁵. Buna göre, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında asıl yetkili ve görevli olan taraf devlettir¹⁰⁴⁶. Dolayısıyla AIHS, ulusal yargı mercilerinin yerine geçmek amacını haiz olmayıp bunları tamamlayıcı niteliktedir. AIHS'in öngördüğü temel hak ve özgürlüklerin korunmasında temel görev ulusal makamlara düşmektedir. Ancak,

¹⁰⁴⁴ Türmen, s. 781; Elçi, AIHM uygulamasında, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartının resen ve kendiliğinden gözetilen bir kural olmadığını, ilk itirazlarda hükümetin bu iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazını sunmamışsa AIHM kendiliğinden buna bakamayacağını yani “*kamu düzeninden kaynaklanan ve soruşturmanın her aşamasında/yargılamanın her aşamasında gözetilebilecek bir ilke*” olmadığını, başvurucunun iç hukuk yollarını tükettiğini belirtmesi durumunda bunun tüketilmediğini ispat etme yükünün aleyhine başvuru yapılan taraf devlet hükümetine düştüğünü ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tahir Elçi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 38. Maddesinin Uygulama ve Yorumlanmasına İlişkin Sunum: AIHM Kararları ve Örnek Davalar”, **Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları**, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt: 1, Ankara, 2013, s. 184 ve 198; Harris-O'boyle-Bates-Buckley, AIHM'in iç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin olarak uygulamasında, başvurucuların lehine yorum yaptığını ve hükümetin kabul edilebilirlik itirazlarını daha önce ileri sürebilecekken bunu yapmamışsa, ileri sürülen itirazların reddedildiğini belirtmektedir. Ayrıca AIHM'in kabul edilebilirlik koşulları uygulamasında iki evrenin birbirinden ayrılması gerektiğini; bir başvurunun aleyhine başvuru yapılan taraf devletin hükümetine dava tebliğ edilmeden önceki evrede, AIHS'in 34. ve 35. maddelerinde yer alan kabul edilebilirlik kriterleri ışığında resen kabul edilemez bulunabildiğini; başvurunun hükümete bildirilmesi durumunda bu evreden sonra kabul edilebilirlik kriterlerine uygunluk değerlendirmesinin, aleyhine başvuru yapılan taraf devleti hükümetinin bu konuda bir itiraz ileri sürmesi üzerine yapıldığı; bunun istisnasını, başvurunun yer, kişi ve zaman bakımından uygunluğu ile ilgili inceleme olduğu belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 785-786

¹⁰⁴⁵ Yılmaz, AIHM'in insan haklarını koruma bakımından hernekadar en iyi şekilde koruma sistemi kurmuş olsa da ulusal hukukun yerine geçip karar verecek bir sistem olarak öngörülmediği gibi realite olarak sekiz yüz milyondan fazla bireyin doğrudan başvuru yapabildiği bir sistemin ikincillik prensibi olmadan da yürüyebilmesinin mümkün görünmediğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 221-222

¹⁰⁴⁶ Gözübüyük, s. 5

bu hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde korunmasında/sağlanmasında aksaklıkların bulunması hâlinde AİHS'in denetim sistemi devreye girmektedir¹⁰⁴⁷.

AİHM içtihatlarına göre, bireysel başvuruda bulunanların, doğrudan doğruya kendilerinin başvuru yapamayacakları fakat bir kamu otoritesinin uygun görmesi hâlinde kullanabilecekleri olağanüstü iç hukuk yollarını tüketmeleri beklenemez. AİHM, Hırvatistan ve Sloveçya'da kabul edilmiş olan bireysel başvuru yolunu, kişilerin doğrudan doğruya ulaşabilecekleri bir yol olmaması gerekçesiyle etkili bir iç hukuk yolu olarak görmemiştir¹⁰⁴⁸. Anılan bu ülkelerde, bireysel başvuru yapılması durumunda yapılan başvurular öncelikle bir süzgeçten geçirilmekte ve uygun görülen başvurular incelenmektedir¹⁰⁴⁹.

AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına birçok istisna tanımaktadır¹⁰⁵⁰. Diğer bir ifadeyle, iç hukuk yollarının her durum ve şartta tüketilmesi gerektiği konusunda bir yükümlülük getirmemekte olup esnek ve AİHS'in amacı ve somut başvurunun özelliklerine göre bir değerlendirme yapmaktadır¹⁰⁵¹. Bu istisnalara bakılacak olursa¹⁰⁵², bir hukuk yolunun ulaşılabilir olmaması ya da olağanüstü kanun yolları olmaları¹⁰⁵³, iç hukuk yolunun tüketilmemesi ile ilgili çok özel bir durumun varlığı, başvuruya konu olayın somut özelliğine göre öngörülen hukuk yolunun mevcut ve etkili sonuç almaya yeterli

¹⁰⁴⁷ Türmen, s. 777; Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 307; Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 224

¹⁰⁴⁸ AİHM. Ringeisen/Avusturya, B.N: 2614/65, K.T: 16.7.1971 kararından beri Avusturya, Federal Almanya ve İspanya örneklerinde olduğu üzere, anayasa mahkemelerine bireyler tarafından doğrudan yapılabilen bireysel başvuru yolunu AİHS'in 35. maddesi anlamında tüketilmesi gerekli olan zorunlu iç hukuk yolu olarak görmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Esra Katıman, "Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Başvuru ve Etkinliği Sorunu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 107, Yıl: 2013, s. 23

¹⁰⁴⁹ Taşdelen, s. 8

¹⁰⁵⁰ Yılmaz, AİHM içtihatlarıyla gelişen iç hukuk yollarının tüketilmesini gerektirmeyen durumların şöyle sıralanabileceğini belirtmektedir: 1- İç hukuk yolunun etkisiz olması. 2- Açık bir ulusal yasa hükmünün bulunması. 3- Yerleşmiş bir yargı içtihadının bulunması. 4- Sözleşmeye aykırı yerleşmiş yönetsel uygulamalar. 5- Davanın sürüncemede kalması. 6- Engelleme. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_677.htm

¹⁰⁵¹ Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 307

¹⁰⁵² Bilir, AİHM'in içtihatlarıyla ortaya çıkan istisnaları şöyle sıralamaktadır: 1- AİHS'e aykırılık oluşturan idari uygulamalar. 2- Başvurunun sürüncemede kalması. 3- Başvurunun engellenmesi. 4- Açık bir ulusal yasa kuralının varolması ve bu kuralla AİHS'in açık olarak çatışması. 5- Yerleşmiş bir yargı içtihadının varolması. 6. Ulusal iç hukuk yolunun etkisiz olması. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Yargılama Yetkisi*, 307

¹⁰⁵³ AİHM'e göre, olağanüstü kanun yolları "ulaşılabilirlik" ve "etkililik" şartlarını sağlamadıkları için tüketilmesine gerek bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 229

olmaması¹⁰⁵⁴ ve başvuru açısından ağır ve telafisi güç zarar tehlikesinin mevcudiyeti ya da davanın sürüncemede kalması (makul süre)¹⁰⁵⁵ olarak sayılabilir. Bu gibi durumlarda AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını aramamaktadır¹⁰⁵⁶. Ancak, bir iç hukuk yolunun etkin olup olmadığı hususunda şüphe bulunması durumunda başvuru yolunun tüketme zorunluluğu ortadan kalkmaz¹⁰⁵⁷.

Eğer aynı neticeyi alabilecek birden fazla başvuru yolunun bulunması durumunda AİHM artık başvurucudan diğer başvuru yolunu da tüketmesini beklememektedir¹⁰⁵⁸.

AİHM içtihatlarına göre, genel kural olarak başvuru, başvuru konusu ulusal içtihat/uygulamaya göre yapacağı bir temyiz başvurusunun başarısız olacağını ispat etmesi durumunda, başvuru yolunun tüketilmesi de beklenmemektedir. Diğer bir ifadeyle, bu durumda başvuru yolunun tüketilmiş olduğu kabul edilecektir. Temyiz mercinin yakın tarihlerde verdiği ve başvuru yolunun davasına da uygulanma niteliğini haiz bir karar varsa ve temyiz mercinin bu kararı değiştirmesi ihtimal dâhilinde görünmüyorsa başvuru yolunun, iç hukuk yollarını tükettiği kabul edilecektir. Eğer, temyiz mercinin o başvuruya konu davada kararını değiştirebileceği ihtimal dâhilindeyse veya zaten içtihatla bir değişiklik yapıldıysa artık temyiz başvurusunda bulunulmalıdır¹⁰⁵⁹.

AİHM'in "davaya özgü koşullar nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmesine gerek olmadığı" yönünde verdiği *Akdıvar ve diğerleri/Türkiye*¹⁰⁶⁰ davası Türkiye için olduğu kadar AİHM için de önemli bir karardır. Bu başvuruda başvurucular, ulusal

¹⁰⁵⁴ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 795; Bir hukuk yolunun mevcut ve etkili sayılabilmesi için, başvurunun yapıldığı anda bu yolun varolması ve kişiler tarafından doğrudan ulaşılabilir olması gerekmektedir. Başvuru yapıldıktan sonra bir hukuk yolunun ihdas edilmesi durumunda kural olarak bu yeni hukuk yoluna başvurulması gerekmez. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Erdal-Bakırcı, s. 82-83; Türmen, iç hukuk yolları yeterli olduğu müddetçe, başvuru yolunun öncelikle bu yollara başvurusu gerektiğini; iç hukuk yollarının yeterli ve etkili olmaması hâlinde başvuru yolunun bu yükümlülükten kurtulmuş sayılacağını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Türmen, s. 780-781

¹⁰⁵⁵ Davanın sürüncemede kalması (makul süre) ile ilgili açıklamalar için bkz. Gözübüyük, s. 14

¹⁰⁵⁶ İkinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 117; Bu şartlar, Federal Almanya ve Güney Kore örneği için de geçerlidir. Federal Almanya ve Güney Kore örneği için bkz. Aliyev, s. 26; Yokuş, s. 37; Gözübüyük, s. 12-14; Anayurt, s. 205-210; Dursun, s. 307; Türmen, s. 776; Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 795; Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 232-233

¹⁰⁵⁷ Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 226

¹⁰⁵⁸ Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 229; AİHM, *Moreira Barbosa/Portekiz*, B.N: 65681/01, K.T: 21.12.2014

¹⁰⁵⁹ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 799; AİHM, *Augusto/Fransa*, B.N: 71665/01, K.T: 11.1.2007

¹⁰⁶⁰ AİHM, *Akdıvar ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 21893, K.T: 16.9.1996

yargı organlarına başvuru yapmadan başvuru yapmışlar ve köylerinin devlet tarafından yakıldığını ileri sürmüşlerdir. Türkiye, başvuru yapanların iç hukuk yollarını tüketmeden başvuru yaptıkları savunmasında bulunmuştur. AİHM, davanın esasına girmeden önce Türkiye'nin ileri sürdüğü bu itirazı incelemiş ve iç hukuk yollarının tüketilmesi sorununu incelemiştir. AİHM, öncelikle konuya ilişkin genel prensipleri/ilkeleri belirlemiş ve bu husustaki mevcut içtihadı ortaya koymuştur. AİHM, Türkiye'nin Güney Doğusu'nda terör olayları sebebiyle karışıklığın bulunduğunu; böyle bir durumda yargı sisteminin düzgün bir şekilde işlemesini önleyici engellerin bulunabileceğini; ev yakma ve köy boşaltma gibi olayların ciddi olmasına rağmen Türk Hükümeti'nin evlerin güvenlik güçleri tarafından yakılması nedeniyle tazminat ödenmesini öngören bir idari yargı kararı göstermediğini; başvuru yapanların idari mahkemeler önünde evlerinin güvenlik güçleri tarafından yakıldığı iddiasını ileri sürmek olanağından yoksun bırakıldıklarını belirterek idari yargının bu somut olay bakımından yeterli ve etkili bir iç hukuk yolu olmadığına karar vermiştir. AİHM bu kararda ayrıca bu kararın, Türkiye'nin Güney Doğu Bölgesi'nden gelen başvurularda iç hukuk yollarının tüketilmek zorunda olmadığı biçiminde anlaşılması gerektiğini de vurgulamıştır¹⁰⁶¹.

İç hukuk yolunun tüketilmesine gerek olmayan durumlardan biri de idarenin AİHS ile bağdaşmayan idari uygulamalarıdır. Örneğin polis veya cezaevinde kötü muameleye uğrayan kişinin, kural olarak iç hukuk yollarını tükettikten sonra AİHM'e başvurması gerekmektedir. Ancak, taraf devletin tutuklu ya da gözaltında tutulan kişilere karşı kötü muamele yapılmasını hoşgörüle karşılaması hâlinde ya da buna göz yumarak tekrarı önleme noktasında bir çabası bulunmuyorsa, bu gibi durumlarda artık başvuru yapanın iç hukuk yollarını tüketmesi beklenmeyecektir¹⁰⁶². Zira, burada kişinin etkili olarak iç hukuk yolunda hakkını araması, taraf devletin tutumunun süreklilik arz etmesi karşısında mümkün olmayıp tüketilmesi gereken ulusal iç hukuk yolunun kişi bakımından etkili bir sonuç doğurmayacağı açıktır¹⁰⁶³.

AİHM, başvuru yapan tarafından polis tarafından gözetim altında tutulduğunun ve gözetim altındayken de kötü muameleyle karşılaştığını/uğradığını ileri

¹⁰⁶¹ Türmen, s. 784-788; Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 802

¹⁰⁶² AİHM, *Donnelly/İngiltere*, B.N: 5577-5583/72, K.T: 15.12.1975 (Komisyon Kararı)

¹⁰⁶³ Gözübüyük, s. 13

sürüldüğü bir başvuruda¹⁰⁶⁴, yetkili savcılık yerine doğrudan Komisyona başvurulması nedeniyle başvuruyu başvuru yollarının tüketilmemesi (tüketilmesi gereken iç hukuk yollarının tüketilmemesi) nedeniyle kabul edilemez bularak reddetmiştir. Yine AİHM, Lahey’de Birleşmiş Milletler (BM) merkezinde tutuklu olarak tutulan başvurucunun (bu başvurucu Yugoslavya Federal Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Slobodan Milošević’tir) başvurusunu¹⁰⁶⁵, iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bularak reddetmiştir¹⁰⁶⁶. AİHM bu başvuruda şu hususlara yer vermiştir¹⁰⁶⁷: “Başvurucu Hollanda Mahkemeleri tarafından kendisine tanınmış olan fırsatları kullanmayarak verilen karara karşı itiraz hakkını kullanmamıştır. Ayrıca başvurucu, Temyiz Mahkemesine yapılan temyiz başvurusunu geri çekmiş ve böylece Yüksek Mahkemede (Supreme Court) yapabileceği sonraki temyiz hakkından da mahrum kalmıştır.”

AİHM başvurucusunun gözaltındayken kötü muameleyle karşılaşması nedeniyle Cumhuriyet başsavcılığına yaptığı şikâyete takipsizlik kararı verilmesi üzerine yaptığı başvuruyu, iç hukuk yollarının tüketilmesi açısından yeterli görmüş, bu kişinin ayrıca adli yargıda kamu görevlisine karşı tazminat davası açmasına ya da idari yargıda devlete karşı tazminat davası açmasına gerek olmadığı sonucuna ulaşmıştır¹⁰⁶⁸.

AİHM bir başka başvuruda¹⁰⁶⁹, bir davanın aynı durumda bulunan birden fazla kişiyi ilgilendirmesi durumunda, bazı başvurucuların bir başvuru yoluna başvuru yapmalarına rağmen sonuç alamamaları durumunda, diğer kişilerin bu başvuru yoluna başvurmamaları hâlinde daha önce diğer kişiler tarafından tüketilmiş olan bu yolu tüketmelerinin gerekli olmadığına, zira bu başvuru yolunun bu kişiler yönünden sonuç almaya etkili olmaktan çıktığına karar vermiştir. Buna göre AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiği yönündeki zorunluluğun mutlak bir kural olmadığını ve her başvurunun somut özelliğine göre değerlendireceğini belirtmektedir. Bu da göstermektedir ki AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmesi

¹⁰⁶⁴ AİHM, *Demirağ/Türkiye*, B.N: 17995/91, K.T: 12.2.1992

¹⁰⁶⁵ AİHM, *Slobodan Milošević/Hollanda ve diğer NATO üyeleri*, B.N: 77631/01, K.T: 20.12.2001

¹⁰⁶⁶ Özbe, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 26-27

¹⁰⁶⁷ Kararın Türkçe versiyonuna ulaşmak için bkz.

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Slobodan Milošević"\],"documentcollectionid":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER","DECISIONS"\],"itemid":\["001-112522"\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), Erişim Tarihi: 4.4.2015

¹⁰⁶⁸ Özbe, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 227

¹⁰⁶⁹ AİHM, *Saghinadze ve diğerleri/Gürcistan*, B.N: 18768/05, K.T: 27.5.2010

kuralını aşırı formalist ve sıkı bir biçimde yorumlamaktan ve uygulamaktan kaçınmaktadır¹⁰⁷⁰.

Ancak Anayasa Mahkemesi bir kararında AİHM'in bu belirtilen içtihadından farklı bir karar vermiştir. Başvurucular, haklarında açılan tazminat davasında, ilk bilirkişi raporundan farklı bir kusur oranı içeren ikinci bilirkişi raporuna dayanılarak aleyhlerinde tazminata hükmedildiğini belirterek Anayasa'nın 35., 36., 41. ve 19. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi, başvuru konusu olayda ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararın yalnızca bir başvuru tarafından temyiz edildiği, diğer başvuru tarafından bu karara karşı temyiz kanun yoluna başvurulmadığını tespit etmiştir. Bu nedenle, temyiz yoluna başvurmayan başvuru hakkında başvuru yollarını tüketmemesi nedeniyle, başvuru yollarını tüketen diğer başvuru hakkında ise derece mahkemesi kararlarının bariz bir şekilde keyfilik de içermediğinden başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰⁷¹.

Bu karardan da anlaşılacağı üzere, başvuru yollarını tüketmeyen başvuru açısından, başvuru yollarına başvurarak tüketen ve sonuç alamayan başvuru hakkında verilen karar gözetildiğinde etkili bir yol olmadığı açıktır. Bu itibarla, Anayasa Mahkemesi kararının AİHM uygulaması da gözetildiğinde yerinde olmadığı açıktır.

A. Ceza Davaları Yönünden

5271 sayılı Kanun'da olağan kanun yolları, itiraz¹⁰⁷², istinaf¹⁰⁷³ ve temyiz¹⁰⁷⁴ olarak sayılmıştır¹⁰⁷⁵.

Hâkim veya mahkeme kararına karşı kanun yollarına başvurulmuşsa ve kanun yolu olarak belirtilen mercii bu kararı “*onamışsa*” artık o karar kesinleşmiş olacaktır.

¹⁰⁷⁰ Kılınç, *Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*, s. 641

¹⁰⁷¹ AYM, Birinci Bölüm, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu*, B.N: 2012/1027, K.T: 12/2/2013

¹⁰⁷² 5271 sayılı Kanun'un 267 ilâ 271. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

¹⁰⁷³ 5271 sayılı Kanun'un 271 ilâ 284. maddeleri arasında düzenlenmiş olup henüz bölge adliye mahkemelerinin faaliyete başlamaması nedeniyle uygulanmamaktadır.

¹⁰⁷⁴ 5271 sayılı Kanun'un 286 ilâ 307. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Ceza hukukunda tüketilmesi gereken son başvuru yolu kural olarak temyizdir.

¹⁰⁷⁵ Çakmaz, s. 64; Gürühan, s. 114; Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 163

Dolayısıyla, o karar aleyhine başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde bireysel başvurunun yapılması gerekmektedir.

Olağan kanun yoluna gidilmeden yapılan bireysel başvuruların incelenbilmesi mümkün değildir. Zira bir karara karşı kanun yoluna başvurulması, ileri sürülen ihlalin giderilmesi bakımından etkili ve öncelikli bir yol olup bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi sonucundan kaynaklanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, temyiz talebinin reddine dair yerel mahkemece verilen ek karara karşı temyiz yoluna başvurmadan Anayasa Mahkemesine yapılan bir başvuruyu¹⁰⁷⁶ “*başvuru yollarının tüketilmemesi* nedeniyle” diğer kabul edilebilirlik şartları incelenmeksizin kabul edilemez bulmuştur. Anayasa Mahkemesi gerekçesinde, başvuru yollarının tüketilmeden bir hak ihlali iddiasının Anayasa Mahkemesince bireysel başvuru kapsamında incelenbilmesinin mümkün olmadığını, temyiz talebinin reddine dair ek karara karşı temyiz kanun yoluna başvurulmasının ileri sürülen ihlalin giderilmesi bakımından etkili ve öncelikli olduğunu, Anayasa Mahkemesinin bu kuraldan ayrılmasını gerektirecek bir nedenin de bulunmadığını belirtmiştir.

5271 sayılı Kanun’un 308. madde ve devamında ise olağanüstü kanun yollarının neler olduğu belirtilmiştir. Bu hükümlere göre olağanüstü kanun yolları, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kanun yararına başvurusu ve yargılamanın yenilenmesidir. Olağanüstü kanun yolları kesinleşen hükümlere karşı başvurulabilen kanun yollarıdır.

5271 sayılı Kanun’un 308. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, Yargıtay ceza dairelerinden birinin kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının, resen veya istem üzerine, ilâmın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Ceza Genel Kuruluna itiraz edebileceği belirtilmiş ve sanığın lehine itirazda sürenin aranmayacağı ifade edilmiştir.

---

¹⁰⁷⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Şerif Ay Başvurusu*, B.N: 2012/1181, K.T: 17/9/2013, § 36 ve 37

Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı Yargıtay ceza dairelerinden verilen kararlara karşı başvurulabilen bir kanun yolu olup hükmü temyiz etme hakkı olanların bu yola başvurmaları mümkün değildir. Zira böyle bir hak bu kişilere verilmemiş olup hükümde belirtilen itiraz yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Dolayısıyla, bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmeyecektir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de bir başvuruda¹⁰⁷⁷, ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolunun kural olarak temyiz aşaması olduğunu, temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı itirazın, 5271 sayılı Kanun'un 308. maddesi gereğince Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanındığını, bu nedenle başvuru yoluna gidilmesi istemlerinin yalnızca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olduğunu, dolayısıyla bu istemin bireysel başvuru öncesi tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını, böyle bir istemde bulunulmasıyla bireysel başvuru süresinin değişmeyeceğini belirtirken başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "süre aşımı" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Başvurucu hakkında irtikap suçunu işlediği iddiasıyla açılan kamu davası neticesinde beş yıl hapis cezası almış ve bu ceza ilgili Yargıtay Ceza Dairesi tarafından onanmıştır. Bunun üzerine başvuru, 5271 sayılı Kanun'un 308. maddesi uyarınca itiraz yoluna başvurulması için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına müracaatta bulunmuş, Başsavcılık ise itirazı gerektirecek hukuki ve fiili durumun olmadığı gerekçesiyle talebin reddedilmesine karar vermiştir. Başvurucu bunun üzerine Anayasa Mahkemesine, delillerin eksik ve hatalı değerlendirilmesi neticesinde ceza aldığı ileri sürerek bireysel başvuruda bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi bu kararında da, ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolu temyiz aşaması olduğunu, temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı itiraz yolunun, 5271 sayılı Kanun'un 308. maddesi gereğince Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanındığını, başvuru yoluna gidilmesi isteminin yalnızca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir

---

¹⁰⁷⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Mercan Başvurusu*, B.N: 2013/2001, K.T: 16/5/2013, § 18 ilâ 20

talep olduğunu, bu kapsamda yapılan başvuruların bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmediğini ve bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağını belirterek başvurunun bireysel başvuru için öngörülen otuz günlük sürede yapılmadığına ve başvurunun “*süre aşımı*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰⁷⁸.

Ancak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından bu kanun yolu kullanılmışsa Yargıtay Ceza Genel Kurulunca kararı veren Yargıtay ceza dairesinin kararının kaldırılması ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla, kararı veren ceza dairesinin onama kararının kaldırılması üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen bozma kararı doğrultusunda yargılamayı yapan ilk derece mahkemesince yeni bir karar verilecektir. Artık Yargıtay ceza dairesince onanan ilk derece mahkemesinin ilk olarak verdiği karar kesinleşmiş olmayacağından dolayı, Anayasa Mahkemesine bu karar aleyhine bireysel başvuruda bulunulamayacaktır.

Ayrıca, olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisini, kullandığı esnada da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması aynı dava sürecinin farklı düzlemlerde hem Anayasa Mahkemesince hem de Yargıtay Ceza Genel Kurulunca yargısal incelemeye tabi tutulması anlamına gelecektir ki bu durum, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki ikincil nitelikteki rolüne uygun olmayacağı gibi hak ihlali iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesi gerekmektedir¹⁰⁷⁹.

Diğer bir olağanüstü kanun yolu da, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kanun yararına başvurusudur. 5271 sayılı Kanun’un 309. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre kanun yararına bozma, hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükümde hukuka aykırılık bulunması üzerine bu durumu öğrenen Adalet Bakanlığının, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirerek başvurulabilen bir yoldur. Anılan maddenin (2) numaralı fıkrasına göre, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu nedenleri aynen yazarak karar veya hükmün bozulması istemini içeren yazısını Yargıtayın

¹⁰⁷⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Rafet Ünal Başvurusu*, B.N: 2013/1610, K.T: 13/6/2013, § 16

¹⁰⁷⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Fuat Karaosmanoğlu Başvurusu*, B.N: 2013/9044, K.T: 5/11/2014, § 46

ilgili ceza dairesine verecek; (3) numaralı fıkrasına göre ise Yargıtayın ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse, karar veya hükmü kanun yararına bozacaktır.

Kanun yararına bozma da tıpkı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazında olduğu gibi hükmü temyiz etme hakkı olanların başvurabilecekleri bir yol değildir. Dolayısıyla, bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmeyecektir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹⁰⁸⁰, kanun yararına bozma yoluna gidilmesi isteminin, tıpkı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazında olduğu gibi yalnızca Adalet Bakanlığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olduğunu ve bu yola başvurulmasının başvuru tarafından tüketilmesi gereken bir kanun yolu olmadığını ve de başvuru süresinin başlangıç tarihini değiştirmeyeceğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi başka bir başvuruda¹⁰⁸¹, kanun yararına bozmanın, hâkimler ve mahkemeler tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlar için öngörülen ve bu kararların Yargıtayca denetlenmesini sağlayan bir kanun yolu olduğunu, amacının kesinleşen kararlardaki hukuka aykırılıkları gidermek ve kanunların ülke içinde eşit bir şekilde uygulanmasını sağlamak olan kanun yararına bozmanın, kesin kararlara karşı başvurulmuş bir yol olduğundan, olağanüstü bir kanun yolu olduğunu, öte yandan kanun yararına bozmanın, kişiler için doğrudan ulaşılabilir bir yol olmayıp olağanüstü bir kanun yolu niteliği taşımakla tüketilmesi gereken bir yol olmadığını belirtmiştir.

Eğer kanun yararına bozma yoluna gidilmişse, ilgili Yargıtay dairesince yeni bir karar verileceğinden dolayı bu karara karşı artık bireysel başvuru yapılabilecektir.

Olağanüstü kanun yollarından sonuncusu ise yargılamanın yenilenmesidir. 5271 sayılı Kanun'un 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, kesinleşen bir hükümle sonuçlanmış bir davanın, fıkroda yer alan yazılı hâllerde hükümlü lehine olarak; 314. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise fıkroda yer alan yazılı hâllerde

¹⁰⁸⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Menduh Ataç Başvurusu*, B.N: 2013/1751, K.T: 13/6/2013

¹⁰⁸¹ AYM, Birinci Bölüm, *Estas Kum ve Ticaret Mad. Nak. San. A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2012/644, K.T: 5/3/2013, § 22

sanık veya hükümlünün aleyhine olarak yargılamanın yenilenmesi yolu ile tekrar görüleceği hüküm altına alınmıştır.

Hukuk yolu olarak olağanüstü kanun yolları etkisiz bir yol durumundadır. Buna karşılık başvurucunun yargılamanın yenilenmesi istemi, ilk derece mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve dava esasın incelenmişse bu yol artık etkili ve yeterli sayılacağından dolayı, başvuru süresi bu yolun tüketilmesinden sonra başlayacaktır¹⁰⁸². Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki, başvuru süresi ancak yargılamanın yenilenmesi davasına konu edilen ve bu kapsamda görülen şikâyetler bakımından yeniden başlayacaktır. Dolayısıyla, ilk davaya konu olup yargılamanın yenilenmesi davasına konu olmayan şikâyetler yönünden bireysel başvuru süresi olan otuz günlük başvuru süresi canlanmayacaktır. Yani yeniden işlemeye başlamayacaktır. Ayrıca, bu sürenin yeniden canlanabilmesi için yargılamanın yenilenmesi yolunun temel hak ve özgürlük ihlalinin giderebilecek tek çare olması gerekmektedir. Zira, ancak bu durumda yargılamanın yenilenmesi etkin bir hukuk yolu olarak kabul edilecektir¹⁰⁸³.

Anayasa Mahkemesi yargılamanın yenilenmesi talebini asıl davadan ayrı olarak incelemekte ve 5271 sayılı Kanun'un 311. maddesi gereğince yapılan yargılamalardaki hak ihlallerinin bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine

¹⁰⁸² Nitekim AYM, İkinci Bölüm, İlhan Yüksel Ekşioğlu Başvurusu, B.N: 2014/1572 (K.T: 23/7/2014 § 45, 46 ve 55, 56) sayılı kararda “Anılan bu maddelerden de görüleceği gibi ‘yargılamanın yenilenmesi’ yolu her ne kadar bir olağanüstü kanun yolu olarak düzenlenmiş ise de, Mahkemece bu talebin kabul edilmesi halinde duruşmanın açılarak, yargılama sonucunda yeni bir hükmün verilmesi ve bu hükme karşı kanun yollarına başvurma imkânının bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte, adil yargılanma ile ilgili hak ihlalleri iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesinin beklenilmesi Anayasa Mahkemesinin ikincil nitelikteki rolüne uygun olacaktır. Açıklanan gerekçelerle, ihlal iddiasına konu edilen dava ile ilgili yeniden yargılama yapılmasına karar verildiği ve bu usulde öngörülmuş yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmediği anlaşıldığından, başvurunun bu kısmının ‘başvuru yollarının tüketilmemesi’ nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir...Anılan bu maddelerden de görüleceği gibi ‘yargılamanın yenilenmesi’ yolu her ne kadar bir olağanüstü kanun yolu olarak düzenlenmiş ise de, Mahkemece bu talebin kabul edilmesi halinde duruşmanın açılarak, yargılama sonucunda yeni bir hükmün verilmesi ve bu hükme karşı kanun yollarına başvurulması imkânının bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte, özel hayatın gizliliği hakkının ve haberleşme hürriyetinin ihlal edildiği yönündeki iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesinin beklenilmesi Anayasa Mahkemesinin ikincil nitelikteki rolüne uygun olacaktır. Açıklanan nedenlerle, ihlal iddiasına konu edilen dava ile ilgili yeniden yargılama yapılmasına karar verildiği ve bu usulde öngörülmuş yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmediği anlaşıldığından, başvurunun bu kısmının ‘başvuru yollarının tüketilmemesi’ nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.” biçiminde karar vermiş ve ileri sürülen ihlal iddialarının “başvuru yollarının tüketilmemesi” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

¹⁰⁸³ İkinci, Başvuru Yollarının Tüketilmesi, s. 14

getirilmelerinin mümkün olduğunu belirtmektedir¹⁰⁸⁴. Hemen belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi, bu tür başvurularda yargılamanın yenilenmesi başvurusunun incelenmesi sürecinde adil yargılanma hakkının ihlali şikâyetlerini incelemektedir. Böyle bir talep bulunmayan durumlarda Anayasa Mahkemesi yargılamanın yenilenmesi talebini incelemeyecektir.

Bu aşamada 5271 sayılı Kanun'un 231. maddesinde¹⁰⁸⁵ düzenlenen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına¹⁰⁸⁶ karar verilmesinden sonra, itiraz kanun

¹⁰⁸⁴ AYM, Birinci Bölüm, Ümit Tekin Başvurusu, B.N: 2013/781, K.T: 26/3/2013

¹⁰⁸⁵ 5271 sayılı Kanun'un hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla ilgili kuralları şöyledir:

“(6) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md)Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

a) Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,

b) Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması,

c) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,

gerekir. (Ek cümle: 22/07/2010-6008 S.K/7.md.) Sanığın kabul etmemesi hâlinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmaz.

(7) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemez.

(8) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur. (Ek cümle: 18/06/2014-6545 S.K./72. md) Denetim süresi içinde, kişi hakkında kasıtlı bir suç nedeniyle bir daha hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemez. Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,

b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,

c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine,

karar verilebilir. Denetim süresi içinde dava zamanasını durur.

(9) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Altıncı fıkranın (c) bendinde belirtilen koşulu derhal yerine getiremediği takdirde; sanık hakkında mağdura veya kamuya verdiği zararı denetim süresince aylık taksitler halinde ödemek suretiyle tamamen gidermesi koşuluyla da hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir.

(10) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak, davanın düşmesi kararı verilir.

(11) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir.

(12) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz edilebilir.

(13) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması Başvurusu, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya

yolunun tüketilmesinin gerekip gerekmeyeceğinin de çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi, başvurusunun, polisler tarafından keyfi olarak gözaltına alınarak kötü muameleye maruz kaldığını, bu polislerden şikâyetçi olmasına rağmen etkili olarak bir soruşturma yapılmadığını, polisler hakkında açılan kamu davası sonucunda ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildiğini, bu nedenlerle Anayasa'nın 10., 17., 19., 36. ve 38. maddelerinde güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü bir başvuruda¹⁰⁸⁷, somut olayda polisler hakkında verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz edilmediğini ve bireysel başvuruda bulunulduğunu tespit etmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi bu kararda, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına yapılan itirazların etkili bir başvuru yolu olup olmadığını değerlendirmiş ve uygulamada hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına yapılan itiraz neticesinde üst mahkeme tarafından işin esasına girilmesi suretiyle yapılan değerlendirme neticesinde verilmiş herhangi bir farklı karara rastlanılmadığından dolayı bu kararlara itiraz etmeden yapılan bireysel başvuruların kabul edilemez bulunamayacağını belirterek başvurunun esasını incelemiş ve Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen Devletin etkili soruşturma yapma usul yükümlülüğünün ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Yukarıda belirtilen karardan da anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına karşı itiraz kanun yoluna başvurulmadan bireysel başvuruda bulunulmasını “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmamaktadır. Ancak başvuru sahiplerinin, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasından sonra itiraz kanun yolunu etkili bir yol olarak görmeleri ve bu yola başvurmaları durumunda, artık bu yolun sonucunun beklenmesi ve bu sonuçtan sonra bireysel başvuruda bulunmaları gerekmektedir

---

kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

(14) (Değişik fıkra: 23/01/2008-5728 S.K./562.mad) Bu maddenin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin hükümleri, Anayasanın 174 üncü maddesinde koruma altına alınan inkilâp kanunlarında yer alan suçlarla ilgili olarak uygulanmaz.”

¹⁰⁸⁶ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun niteliğinin açıklandığı kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Tahir Canan Başvurusu*, B.N: 2012/969, K.T: 18/9/2013, § 30 ilâ 33; AYM, Birinci Bölüm, *Ali Gürsoy Başvurusu*, B.N: 2012/833, K.T: 26/3/2013, § 19 ilâ 22

¹⁰⁸⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Yazıcı Başvurusu*, B.N: 2013/6359, K.T: 12/10/2014, § 111

B. Hukuk Davaları Yönünden

1086 sayılı Kanun'un 426/A maddesi ve devamı maddelerinde ise olağan kanun yolları, istinaf¹⁰⁸⁸, temyiz ve karar düzeltme olarak sayılmıştır.

Karar düzeltme yolu, Yargıtay'ın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu kararlara karşı tanınmış olan olağan bir kanun yoludur. 1086 sayılı Kanun'un 440. maddesinde hangi kararların karar düzeltme yoluna açık olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, Yargıtay'ın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu karara karşı karar düzeltme yolu açıksa bu hüküm ancak karar düzeltme yoluna başvurulmaması veya başvurunun reddi ile kesinleşir¹⁰⁸⁹. Bu kesinleşme olmadan olağan hukuk yollarının tüketilmiş olduğundan söz edilemeyeceğinden dolayı bireysel başvuruda da bulunulamaz. Bulunulduğu takdirde Anayasa Mahkemesinin “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle başvuruyu diğer kabul edilebilirlik şartları bakımından incelenmeksizin kabul edilemez bulacağı açıktır.

Örneğin Anayasa Mahkemesi de, karar düzeltme yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvuru sahiplerinin bireysel başvuruda bulunmaları durumunda başvuruları, “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmamaktadır¹⁰⁹⁰. Ancak başvuru sahiplerinin, temyiz onama kararıyla başvuru yollarını tüketmeleri nedeniyle onama kararını öğrenilmelerinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunmaları gerekmektedir¹⁰⁹¹. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹⁰⁹², “*Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kullanılan bir kanun yolundan sonra aynı sonuca varmak amacıyla ikinci bir kanun yoluna ayrıca gidilmesini zorunlu kılmamaktadır (bkz. Patricia Raquel Real Alves/Portekiz, B. No:19485/02, 9/11/2004; İsmail Çınar/Türkiye, B. No:28602/95, 13/11/2003). Türk Hukukunda da idari yargı ve hukuk yargılaması açısından karar düzeltme kanun yolu, temyiz kanun yolundan sonra kullanılabilen ve temyiz aşamasında incelenen kararın aynı temyiz mercii tarafından tekrar gözden geçirilmesini ve dolayısıyla temyizden beklenen sonucu sağlamaya yönelik bir başvuru yolu olup, bireysel başvuruda bulunabilmek için karar düzeltme kanun yolunun tüketilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır.*” biçiminde karar vermiştir.

¹⁰⁸⁸ 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un geçici 2. maddesi uyarınca düzenlenen bölge adliye mahkemeleri henüz faaliyete geçmediğinden dolayı istinaf kanun yolu uygulanmamakta olup bu mahkemelerin Resmî Gazete'de ilan edilecek göreve başlama tarihine kadar, 1086 sayılı Kanun'un temyize ilişkin yürürlükteki hükümlerinin uygulanmasına devam olunmaktadır.

¹⁰⁸⁹ Yıldız Varsın, s. 78

¹⁰⁹⁰ Ekinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 12

¹⁰⁹¹ AYM, İkinci Bölüm, *Fikret Güney Başvurusu*, B.N: 2013/1936, K.T: 18/9/2013, § 23 ve 24

¹⁰⁹² AYM, İkinci Bölüm, *Sema Öktem Başvurusu*, B.N: 2013/852, K.T: 6/3/2014, § 22

Eğer başvuru, karar düzeltme yolunu etkili bir yol olarak görmüş ve bu yola başvurmuşlarsa, artık bu yolun sonucunun beklenmesi gerekmektedir¹⁰⁹³. Örneğin Anayasa Mahkemesi, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek karar düzeltme yoluna başvuran ancak bu kanun yolunun sonucunu beklemeden talebinden feragat edip bu süreci kendi isteği ile sonlandıran ve bundan sonra bireysel başvuruda bulunan bir başvuru, “Bir kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörülmesi olan yöntem, biçim, süre ve diğer koşullara uygun hareket edilmesi gerekir.” gerekçesiyle başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “başvuru yollarının tüketilmemesi” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰⁹⁴.

Karar düzeltme yolunu etkili ve sonuç almaya yeterli görerek bu yola başvuran ancak bu yolun sonucunu beklemeden bireysel başvuruda bulunanların, karar düzeltme yolundaki kararları henüz bireysel başvuru incelenip karara varılmadan önce karar düzeltme talebinin karara bağlanması durumunda başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi başvurusunun, karar düzeltme yoluna gittiği ve bu yolun sonucunu beklemeden bireysel başvuruda bulunduğu bir başvuruda, hukuk davalarında karar düzeltme yoluna başvurulması durumunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmesi için, öncelikle bu talebe ilişkin kararın beklenerek bu yolun tüketilmesi gerektiğine, başvuru konusu olayda, başvuru kararının karar düzeltme talebi hakkında bireysel başvuruya karar verildiği tarihte henüz bir karar verilmediğinden olağan kanun yolları tüketilmemiş sayılacağını belirterek başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “başvuru yollarının tüketilmemiş olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰⁹⁵.

¹⁰⁹³ AYM, Birinci Bölüm, *İsmail Buğra İşlek Başvurusu*, B.N: 2013/1177, K.T: 26/3/2013, § 18; AYM, İkinci Bölüm, *Halit Abdullah Başvurusu*, B.N: 2012/26, K.T: 26/3/2013, § 21 ve 22; AİHM de karar düzeltme yolunun tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olarak görmemekte; ancak, bu yola başvurulması durumunda AİHM’e başvuru süresini başvuru aleyhine yorumlamamaktadır. Yani karar düzeltme yoluna gidilmişse, bu yolun neticelenmesinden itibaren başvuru süresini işletmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tural, s. 1811-1812

¹⁰⁹⁴ AYM, İkinci Bölüm, *Halit Abdullah Başvurusu*, B.N: 2012/26, K.T: 26/3/2013, § 21 ve 22

¹⁰⁹⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt Başvurusu*, B.N: 2012/403, K.T: 26/3/2013, § 20 ve 21

Burada dikkat edilmesi gereken durum, başvuruya karar verildiği tarihte henüz karar düzeltme talebinin sonuçlanmaması yani derdest oluşudur. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruyu incelemeden önce karar düzeltme talebi karara bağlanmışsa, artık başvuruyu “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmaması yani başvuruyu incelemesi gerekir. Zira, böyle bir kabul edilmezlik kararı verildiğinde bu karar verilinceye kadar belli bir süre geçeceğinden dolayı artık karar düzeltme kararının öğrenilmesinden sonra bireysel başvuru yapılması başvuru süresinin otuz gün olduğu düşünüldüğünde hukuken mümkün olmayacak ve hak kayıplarına neden olunacaktır. Dolayısıyla, başvurunun incelendiği tarihe kadar karar düzeltme yolundaki karar neticelenmişse artık başvuru yollarının tüketildiği varsayılarak başvuru neticelendirilmelidir. Bu durumda Anayasa Mahkemesine ek bir iş yükü bineceğinden, karar düzeltmenin neticelenip neticelenmediğinin başvurucu tarafından Anayasa Mahkemesine bildirilmesi gerekmektedir. Yani bu sorumluluk başvurucuya aittir.

Başvurunun incelendiği tarihte başvurucu tarafından karar düzeltme yolu ile ilgili herhangi bir bildirimde bulunulmadıysa, sorumluluk başvurucuda olacağından dolayı başvuru “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulunmalıdır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹⁰⁹⁶, bu husasa ilişkin içtihadını ortaya koymuştur. Başvurucu, AYİM’in kararına karşı karar düzeltme yoluna gitmiş ancak bunun neticelenmesini beklemeden bireysel başvuru yoluna da başvurmuştur. Başvurucunun karar düzeltme talebi reddedilmiş ve bu karar başvurucu tarafından henüz bireysel başvuru dosyası incelenmeden yani karar verilmeden önce Anayasa Mahkemesine bildirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, karar düzeltme yolunun beklenmesi gerektiği ve ondan sonra bireysel başvuruda bulunulması gerektiğine ilişkin diğer içtihatlarının aksine başvuru hakkında karar verilmeden önce karar düzeltme kanun yolunun da başvurucu tarafından tüketilmiş olduğuna karar vermiş ve başvuruyu “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmayarak esastan incelemiştir.

¹⁰⁹⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Sadık Koçak ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/841, K.T: 23/1/2014, § 64

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği ve başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. Buna göre, karar düzeltme yolu açık olmayan yani kapalı olan hükme yönelik olarak karar düzeltme isteminde bulunulması, başvurucuya bireysel başvuruda bulunmak için yeniden süre vermez. Bu şekilde yapılan başvuruları Anayasa Mahkemesi, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*süre aşımı*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermektedir¹⁰⁹⁷.

Hukuk yolu olarak olağanüstü kanun yolları etkisiz bir yol durumundadır. Buna karşılık başvurucunun yargılamanın yenilenmesi istemi, ilk derece mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve dava esasın incelenmişse bu yol artık etkili ve yeterli sayılacağından dolayı, başvuru süresi bu yolun tüketilmesinden sonra başlayacaktır. Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki, başvuru süresi ancak yargılamanın yenilenmesi davasına konu edilen ve bu kapsamda görülen şikâyetler bakımından başvuru süresi yeniden başlayacaktır. Dolayısıyla, ilk davaya konu olup yargılamanın yenilenmesi davasına konu olmayan şikâyetler yönünden Anayasa Mahkemesine başvuru bakımından otuz günlük başvuru süresi canlanmayacaktır. Ayrıca, bu sürenin yeniden canlanabilmesi için yargılamanın yenilenmesi yolunun temel hak ve özgürlük ihlalinin giderebilecek tek çare olması gerekmektedir. Zira, bu durumda yargılamanın yenilenmesi etkin bir hukuk yolu olarak kabul edilecektir¹⁰⁹⁸.

Örneğin başvurucunun, yargılamanın yenilenmesi talebiyle açtığı davaların reddedildiğini belirterek Anayasa'nın 35. ve 36. maddelerinde tanımlanan mülkiyet hakkı ve hak arama hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi¹⁰⁹⁹, başvuruyu "*mülkiyet hakkı*" ve "*adil yargılanma hakkı*" yönünden ikiye ayırarak incelemiştir.

Anayasa Mahkemesi, "*mülkiyet hakkı*" yönünden, yargılamanın yenilenmesi talebine konu kararların, temyiz incelemesinden geçerek, yargılamanın yenilenmesi davasının açıldığı 15.2.2010 tarihinden önce kesinleştiğini ve bu nedenle

¹⁰⁹⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Hasip Kaplan Başvurusu*, B.N: 2013/4681, K.T: 30/6/2014, § 26 ve 29; AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Baykal Başvurusu*, B.N: 2013/7521, K.T: 4/12/2013, § 34; AYM, Birinci Bölüm, *Erendiz Önal Başvurusu*, B.N: 2014/1133, K.T: 30/6/2014, § 31 ilâ 34

¹⁰⁹⁸ İkinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 14

¹⁰⁹⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Armağan Çağlayan Başvurusu*, B.N: 2013/33, K.T: 13/6/2013, § 31

başvurunun, zaman bakımından Anayasa Mahkemesinin yetkisi dışında kaldığını belirtmiş ve başvurunun bu kısmını “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Fakat Anayasa Mahkemesi, taşınmazların tapu kayıtlarının iptaline ve Devlet ormanı olarak tapulama dışı bırakılması kararlarına ilişkin olarak, bilirkişi raporlarının gerçeğe aykırı olduğu iddiasıyla ilgili olarak yargılamanın yenilenmesi talebiyle açılan davaların, ilgili Yargıtay dairesince onanmasına ve karar düzeltme taleplerinin aynı dairenin 19.11.2012 tarihli ilamlarıyla reddedilmesi karşısında, bu başvuruyu “*adil yargılanma hakkı*” yönünden zaman bakımından yetkisi içerisinde bularak esastan incelemiş, ancak başvurunun “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Olağanüstü kanun yollarından bir diğeri de “*kanun yararına temyiz*”dir. 6100 sayılı Kanun’un 363. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, “*İlk derece mahkemelerinin ve bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinin kesin olarak verdikleri kararlarla, istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bulunan kararlara karşı, yürürlükteki hukuka aykırı bulunduğu ileri sürülerek Adalet Bakanlığı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kanun yararına temyiz yoluna başvurulur.*” biçiminde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere tıpkı ceza yargılamasında yer alan kanun yararına bozma yoluna gidilmesindeki gibi tarafların bu yola başvurma hak ve yetkileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, tarafların talepleri sadece yalnızca Adalet Bakanlığının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olup bu yola başvurulmasının başvuru tarafından tüketilmesi gereken olağan bir kanun yolu olmadığı açıktır. Bu nedenle, başvuru bu yola başvurmamış olması, kararın olağan kanun yolu ile kesinleşmesinden sonra başlayan başvuru süresini durdurmamaktadır. Hâl böyle olunca, bu yola gidilmesi ve neticesinde bireysel başvuruya başvurulması hâlinde bu başvurular süre aşımı nedeniyle reddedilecektir.

Ancak, taraflar kanun yararına temyiz için Adalet Bakanlığına ya da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında talepte bulduktan sonra bu talep haklı görülebilir ve kanun yararına temyize gidilebilir. Kanun yararına temyiz talebi Yargıtayca yerinde görülmesi durumunda, artık yeni bir karar verileceğinden dolayı (eğer bu karar 23.9.2012 tarihinden sonra ise) bu kararın kesinleşmesinden itibaren bireysel başvuru

süresi içerisinde bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunulabilecektir.

Bu aşamada Yargıtayın görüşünü daha önce açıkladığı ve belli olduğu durumlarda tekrar temyiz yoluna gidilmesinin gerek olup olmadığının da tartışılması gerekir.

AİHM bir kararında¹¹⁰⁰, temyiz mahkemesinin yakın zamanda vermiş olduğu ve başvurucunun da davasına uygulanacak nitelikte bir karar varsa ve de temyiz mahkemesinin bu kararını değiştirmesi ihtimal dahilinde görünmüyorsa, artık başvurucunun iç hukuk yollarını tükettiğinin varsayılması gerektiğini vurgulamıştır¹¹⁰¹.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹¹⁰² temyiz yolunu etkili bir yol olarak görmeyip bireysel başvuruda bulunan başvurucuların bireysel başvuruya ilişkin otuz günlük süreye riayet etmelerinin gerektiğini belirtmiş ve mahkemece verilen kararın öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde başvuru yapılmasının gerektiğine dikkat çekmiştir.

Pek tabidir ki her somut olayda temyiz yolunun etkili bir yol olup olmadığını Anayasa Mahkemesi inceleyecektir. Eğer kişilerin gereksiz bir şekilde temyiz yoluna başvurmadıkları tespit edilirse, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuru kabul edilemez bulunacaktır.

Anayasa Mahkemesinin bu kararına bakıldığında başvurucunun davasının çeşitli aşamalardan geçtiği görülmektedir. Başvurucu başvuru tarihinde Ana Muhalefet Partisi (CHP) Genel Başkanıdır. Bir ilde yapmış olduğu siyasi miting sırasında yaptığı konuşmadan dolayı hakkında manevi tazminat istemli hukuk davası açılmıştır. Bu davada yerel mahkeme, söylemlerin küçük düşürücü ve davacının kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğu gerekçesiyle davanın kısmen kabulüne ve 10.000 TL manevi tazminatın başvurucudan tahsiline karar vermiştir. Dava, başvurucu tarafından temyiz edilmiştir. Temyiz neticesinde, başvurucunun manevi tazminat ile sorumlu tutulmuş olması usul ve kanuna uygun düşmediğinden kararın

¹¹⁰⁰ AİHM, *Salah Sheek/Hollanda*, B.N: 1948/04, K.T: 23/5/2007

¹¹⁰¹ AYM Kabuledilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 126

¹¹⁰² AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Baykal Başvurusu*, B.N: 2013/7521, K.T: 4/12/2013

bozulmasına karar vermiştir. Bunun üzerine yerel mahkeme, önceki kararında direnilmesine karar vermiş ve dosyayı Yargıtay Hukuk Genel Kuruluna göndermiştir. Hukuk Genel Kurulu, başvuruçunun ifadelerinin davacının kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğuna ve manevi tazminattan sorumlu tutulması gerektiğine, direnme kararının yerinde olduğuna karar vermiş ve dosyayı manevi tazminatın miktarına yönelik olarak ilgili Daire tarafından inceleme yapılmadığı gerekçesiyle direnme uygun bulunduğundan manevi tazminat miktarına yönelik olarak temyiz itirazlarının incelenmesi için ilgili Dairesine gönderilmesine karar vermiştir. Karar düzeltme istemi de Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca reddedilmiştir. Bunun üzerine dosya ilgili Daireye gelmiş ve Daire, yerel mahkeme tarafından hükmedilen manevi tazminat miktarının fazla olduğu gerekçesiyle, daha alt düzeyde manevi tazminat takdir edilmek üzere hükmün bozulmasına karar vermiştir. Yerel Mahkeme bozma kararına uymuş ve davanın kısmen kabulüne ve 5.000 TL manevi tazminatın başvuruçudan tahsil edilmesine karar vermiştir. Bu karar aleyhine temyiz yoluna başvurulmamış ve karar kesinleşmiştir.

Başvuruçunun, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından kişilik haklarına saldırı konusunda verilen karar kesinleştiğinden ve ilgili Daire kararına uyularak tazminat miktarı yönünden yeni bir karar verildiği için hükmün temyizinde hukuki yarar görülmediğini, bu nedenle de temyiz yoluna başvurulmadığını belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi kararında, *“Temyiz yolu açık olan bir hükme yönelik olarak, etkili görmedikleri veya hukuki yararları olmadığı için bu yola başvurmayan başvuruçular, Mahkemece verilen kararı öğrendikleri tarihte ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrenmiş olup, temyiz yoluna başvurmayarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanmışlarsa, buna ilişkin süreye riayet etmeleri beklenir. Her ne kadar derece mahkemesi kararı, temyiz başvuru süresi sonunda kesinleşmekte ise de başvuruçular bu yola başvurmadağında, Mahkemece verilen kararın tebliği ile ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrendiklerine göre, bu tarihten itibaren 30 gün içinde başvuruda bulunmaları gerekir. Temyiz yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvuruçular bireysel başvuruda bulunma yolunu tercih etmişlerse bireysel başvuruya ilişkin süreye riayet etmelidirler.”* biçiminde karar vermiştir¹¹⁰³. Böylece Anayasa Mahkemesi başvuruçunun başvurulmasında hukuki yarar görmediği için temyiz yoluna başvurmadağı hâlde, gerekçeli kararın tebliğinden itibaren otuz günlük başvuru süresinin geçmesinden sonra başvuruda bulunulması ve başvuruda süre aşımı

¹¹⁰³ Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Fikret Güney Başvurusu*, B.N: 2013/1936, K.T: 17/9/2013, § 23

bulunduğu nedeniyle başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

C. İdari Davalar Yönünden

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 45. madde ve devamında kanun yolları olarak istinaf, temyiz, kanun yararına temyiz ve yargılamanın yenilenmesi olarak düzenlenmiştir¹¹⁰⁴. Ancak 2577 sayılı Kanun’un geçici 8. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca¹¹⁰⁵ olağan kanun yolları itiraz, temyiz ve karar düzeltmedir. Olağanüstü kanun yolları ise yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına bozmadır¹¹⁰⁶.

Anayasa Mahkemesi hukuk davaları ile ilgili başvurularda benimsediği ilkeleri idari yargı davaları ile ilgili başvurularda da sürdürmüştür. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi bir idari dava ilgili başvuruda başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğine yukarıda hukuk davaları yönünden belirtilen içtihatlar çerçevesinde karar vermektedir.

Anayasa Mahkemesinin kural olarak başvuru yolları tüketilmeden bir başvuruyu kabul edip incelemesi mümkün değildir. Ancak başvuru yolunun tüketilmesinin başvurucunun hakkına yönelik ihlalin giderilmesi açısından herhangi bir etkisi yoksa, başka bir ifadeyle başvurulacak yol etkisizse ya da başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi, başvurucunun haklarına yönelik olarak ciddi ve telafisi zor yani geri dönülmesi imkansız bir tehlike ortaya çıkaracaksa anayasal haklara saygının gereği bu başvurunun incelenmesi gerekmektedir¹¹⁰⁷.

Örneğin sınır dışı edilme durumları böyledir. Sınır dışı edilme, bir idari işlem olduğundan ve idari yargı yolu açık olduğundan bu işleme karşı dava açılıp işlemin iptali ve yürütmenin durdurulması talep edilebilir. Ancak bu dava, yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe sınır dışı edilmeyi engellemeyecektir. Dolayısıyla

¹¹⁰⁴ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ramazan Çağlayan, *İdarî Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınevi, 4. Güncellenmiş Baskı, Nisan 2014, Ankara, s. 653-715

¹¹⁰⁵ Fıkra şöyledir: “*Bu Kanunla idari yargıda kanun yollarına ilişkin getirilen hükümler, 2576 sayılı Kanunun, bu Kanunla değişik 3 üncü maddesine göre kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurtda göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanır. Bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümler uygulanır.*”

¹¹⁰⁶ Gürühan, s. 139; Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 163

¹¹⁰⁷ AYM Kabul edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 136

davanın sonucunun ve hatta çoğu durumda yürütmenin durdurulması kararının verilmesinin beklenmesi, sınır dışı edilecek olan kişi açısından telafisi zor ve ciddi zararlar ortaya çıkaracaktır. Böyle bir durumda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması hâlinde, Anayasa Mahkemesi bu başvuruyu inceleyecektir¹¹⁰⁸.

Anayasa Mahkemesi, Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan başvurucunun, ikamet tezkeresinin temdit edilmeyeceği ve on beş gün içinde ülkeden çıkış yapması gerektiğine ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı davada verilen yürütmenin durdurulması talebinin reddine dair kararın anayasal haklarını ihlal ettiğini ileri sürdüğü başvuruda¹¹⁰⁹, Anayasa Mahkemesinin başvuru yolları henüz tüketilmeden bir başvuruyu kabul edip incelemesinin kural olarak mümkün olmadığını, ancak başvuru yolunun tüketilmesinin başvurucunun hakkına yönelik ihlalin giderilmesi açısından herhangi bir etkisi yoksa, başka bir deyişle başvurulacak yol etkisizse ya da başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi hâlinde başvurucunun haklarına yönelik ciddi ve geri dönülmesi imkansız bir tehlike ortaya çıkacaksa anayasal haklara saygı ilkesinin Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektirebileceğini belirtmiştir¹¹¹⁰.

Anayasa Mahkemesi bu başvuruda, somut olay açısından iki tespitte bulunmuştur. İlk tespit, kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tehlikenin bulunması durumunda anayasal haklara saygı ilkesi gereği Anayasa Mahkemesinin bu başvuruları incelemesi gerektiği ve bu durumda ilgili bireysel başvuru yapabilmek için idari yargı mercileri önündeki davanın sonuçlanmasını beklemek zorunda bırakılmayacağıdır.

İkinci tespit ise kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike söz konusu değilse somut olayın özellikleri dikkate alınıp, daha sınırlı bir yaklaşım benimsenerek gerekirse hukuk yollarının tüketilmesinin beklenmesi gerektiğidir.

---

¹¹⁰⁸ AİHM, bir olayda sınır dışı edilmek üzere olan başvurucunun olağan kanun yolu olan temyiz yolunu tüketmemiş olmasını, olayın özelliklerini gözetererek başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuruyu reddetmemiş ve başvuruyu diğer yönlerden incelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İkinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 10

¹¹⁰⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Laura Alejandra Caceres Başvurusu*, B.N: 2013/1243, K.T: 16/4/2013, § 24 ilâ 26

¹¹¹⁰ Çınar, *Başvuruların İstatistikî Analizi*, s. 56

Anayasa Mahkemesi bu tespitleri yaptıktan sonra, başvurucunun Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olup herhangi somut bir ülkeye sınır dışı edilmesi konusunda karar alınmadığını, başvurucunun sınır dışı edilmesi hâlinde istediği ülkeye gitme olanağına sahip olduğunu, bu nedenle sınır dışı edilmesi durumunda başvurucunun yaşamına ya da maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına yönelik ciddi bir riskin bulunduğu söylenemeyeceğini, ayrıca başvurucu sınır dışı edilmesi halinde hayatının tehlikeye gireceği veya işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleye veya cezaya maruz kalabileceğine ilişkin ciddi bir risk bulunduğu dair herhangi bir iddia da ileri sürmediğini belirterek bu aşamada koşulları oluşmayan tedbir talebinin reddine karar verilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesinin kamuoyunda Twitter¹¹¹¹ ve Youtube¹¹¹² kararları olarak bilinen kararlarının da bu aşamada incelenmesi faydalı olacaktır¹¹¹³.

Başvurucular, kullanmış oldukları “*twitter.com*” isimli internet sitesi ile video paylaşım sitesi “*youtube.com*” isimli internet sitesine erişimin engellenmesine dair Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) işlemi nedeniyle başvuruda bulunmuşlardır. Her iki başvuruda da idare mahkemelerince yürütmenin durdurulmasına karar verilmiş ancak yürütmenin durdurulması kararları uygulanmamıştır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi bu kararlarda, yürütmeyi durdurma kararlarının gereğinin geciktirilmeksizin yerine getirilmemesi sebebiyle idari yargı yolunu tüketilmesi gereken etkili bir yol olarak görmemiş ve Twitter kararında “*Bu durumda yargı kararının yerine getirilerek siteye erişimin ne zaman sağlanacağı konusundaki belirsizliğin sürmesi karşısında ihlali ve olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak bakımından etkili ve erişilebilir nitelikte bir koruma sağladığının söylenemeyeceği ve böylece başvurucuların idare mahkemesine başvurmalarının etkili bir yol olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.*”; Youtube kararında ise “*Başvuruculardan Youtube LCC tarafından idari yargıda yürütmeyi durdurma talepli olarak açılan davada yürütmenin durdurulmasına karar verilmiş olmasına rağmen kararın gereğinin bugüne kadar yerine getirilmemesi ve siteye erişimin ne zaman sağlanacağı konusundaki belirsizliğin sürmesi sözkonusu başvuru yolunun etkili olmadığını göstermektedir. Ayrıca*

¹¹¹¹ AYM, İkinci Bölüm, *Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/3986, K.T: 2/4/2014

¹¹¹² AYM, Genel Kurul, *Youtube Llc Corporation Service Company ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2014/4705, K.T: 29/5/2014

¹¹¹³ Kararların değerlendirilmeleri konusunda bkz. Tamer Soysal, "Anayasa Mahkemesi'nin Twitter ve Youtube Kararları ve Değerlendirilmeleri", *Adalet Dergisi*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Başkanlığı, Sayı: 52, Mayıs 2015, s. 1-27

yürütmenin durdurulması kararının uygulanması sonunda sitenin tümüyle erişime açılması, işin niteliği gereği kapatılan sitenin kullanıcıları olduğu anlaşılan diğer başvuru sahipleri açısından da sonuç doğuracağından, her bireysel kullanıcının yeniden yargı yollarına başvurusunun beklenmesi bireysel başvuru usulündeki başvuru yollarının tüketilmesi prensibinin amaçları ile uyumlu değildir. Bu durumda söz konusu başvuru yolunun temel hak ihlalinin ortadan kaldırılması bakımından tüketilmesi gerekli etkili bir yol olmadığı sonucuna varılmıştır.” biçiminde karar vermiştir.

Bu kararlara bakıldığında Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının tüketilmesini beklemeden karar verdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, başvuru yollarının tüketilmiş olmasının mutlak olarak gerekli olmadığı yönünde içtihadını ortaya koymuştur. Bu kararlarda Anayasa Mahkemesi, tüketilmesi gerekli olan başvuru yolunun olağan veya olağanüstü olmasından ziyade, bu yolların etkili bir yol olması gerektiğine dikkat çekmiş ve bu başvurular bakımından öngörülmuş başvuru yollarının tüketilmemiş olmasını bir kabul edilemezlik nedeni görmemiştir.

Fakat kamuoyunda, bu başvurular nedeniyle Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmesini beklemeden karar verdiği yönünde eleştirilmektedir¹¹¹⁴. Ancak Anayasa Mahkemesi başvurusunun niteliği gereği tüketilmesi gereken idari yargı yolunun bu başvurular bakımından etkin ve sonuç almaya yeterli olmadığı görüşündedir. Zira Anayasa Mahkemesine göre, kanunda yargı kararının yerine getirilmesine ilişkin sürenin otuz günü geçemeyeceğinin belirtilmiş olmasına karşın bu süre azami bir süreye işaret etmekte ve bir hukuk devletinde yargı kararının uygulanması, yalnızca şeklen bir yerine getirmeyi değil, objektif koşullar altında, olabilecek en kısa süre içinde, tespit edilen hukuka aykırılığın giderilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla, yargı mercilerince yürütmenin durdurulmasına ilişkin olarak bir karar verilmişse ve bu kararlar hemen uygulanmamışsa, artık başvuru yollarının tüketilmesi beklenmeyecektir¹¹¹⁵. Çünkü, yürütmenin durdurulması kararı verilmesiyle uygulanması gereken bir yargı kararı ortaya çıkmıştır ki bu kararı gecikmeksizin uygulamakla görevli idari mercilerin ihmali nedeniyle bu kararlar uygulanmamakta ve hak ihlali ortaya çıkmaktadır. Aksinin düşünülmesi durumunda, kişilerin uygulanmayan yürütmenin durdurulması kararından sonra esas kararla birlikte bireysel başvuruya gelmesinin beklenmesi hak ihlalinin esas karar

¹¹¹⁴ Bu kararlara yönelik kamuoyunda yapılmış eleştiriler için bkz. Tural, s. 1813-1823;

¹¹¹⁵ Tural, s. 1818; Ünal, *İfade Özgürlüğü*, s. 33-36

kesinleşinceye kadar devam edeceği ve bu hak ihlalinin derhal giderilmeyeceği anlamına gelmektedir.

D. Askeri Yargı (Ceza ve İdari) Davaları Yönünden

353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun 195. maddesinde kanun yollarının, itiraz ve temyizden ibaret olduğu; olağanüstü kanun yolları ise aynı Kanun'un 225. ve devamı maddelerinde, kararın düzeltilmesi, yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına bozma olarak belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi ceza davaları ile ilgili başvurularda benimsediği ilkeleri askeri ceza davaları ile ilgili başvurularda da sürdürmüştür. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi bir askeri ceza ile ilgili başvuruda başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğine yukarıda ceza davaları yönünden belirtilen içtihatlar çerçevesinde karar vermektedir.

Diğer taraftan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemden doğan uyuşmazlıkları ilk ve son derece mahkemesi olarak çözmekle görevli bir yüksek mahkemedir¹¹¹⁶.

1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 20. ve devamı maddelerinde, AYİM'in görev ve yetkileri belirtilmiştir. 1602 sayılı Kanun'un 64. ve devamı maddelerinde ise kanun yolları yargılamanın iadesi ve kararın düzeltilmesi olarak sayılmıştır.

Görüleceği üzere 1602 sayılı Kanun'da kanun yolu olarak temyiz yolu sayılmamış olup bir defaya mahsus olmak üzere karar düzeltme yolu öngörülmüştür. Diğer bir ifadeyle, AYİM önündeki davalarda ilk ve son yargılama mercii AYİM olup verilen kararlar kesindir. Bu nedenle, 1602 sayılı Kanun'da öngörülen kanun yolları olağanüstü kanun yollarıdır¹¹¹⁷.

Anayasa Mahkemesi hukuk davaları ve idari yargı davaları ilgili başvurularda benimsediği ilkeleri askeri idari yargı davaları ile ilgili başvurularda da sürdürmüştür. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi bir askeri idari dava ilgili başvuruda

---

¹¹¹⁶ Yılmazoğlu, s. 132

¹¹¹⁷ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 139

başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğine yukarıda hukuk davaları ve idari yargı davaları yönünden belirtilen içtihatlar çerçevesinde karar vermektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹¹¹⁸, 1602 sayılı Kanun'un 63. maddesine göre AYİM Daire ve Daireler Kurulu kararlarının kesin olduğunu, kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını doğurduğunu, bu nedenle bu kararlardan sonra bireysel başvuru yoluna gidilmesinin mümkün olduğunu, ancak anılan Kanun'un 66. maddesinin birinci fıkrası uyarınca AYİM kararlarına karşı ilamın tebliğinden itibaren onbeş gün içinde karar düzeltme yoluna başvurulabileceğini, bu yola başvurulması hâlinde karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verinceye kadar olağan kanun yollarının tüketilmiş olmayacağını, bir başka ifadeyle, kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi gerektiğini, bu çerçevede, askeri idari yargı önündeki davalarda karar düzeltme yoluna başvurulması hâlinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, öncelikle karar düzeltme talebinin sonucunun beklenmesi, böylece bu yolun tüketilmesi gerektiğinin açık olduğuna karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi başka bir başvuruda¹¹¹⁹, 1602 sayılı Kanun'un 63. maddesinde Daireler ve Daireler Kurulu kararlarının kesin olduğunu, kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını hasıl edeceğinin kurala bağlandığını; bu nedenle bu kararlardan sonra bireysel başvuru yoluna gidilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir.

Anlaşılabacağı üzere, karar düzeltme yolunun etkili ve sonuç almaya yönelik olduğu düşüncesiyle bu yola başvuranların kural olarak bu yolun sonucunu beklemeleri ve bundan sonra bireysel başvuru yoluna başvurmaları gerekmektedir. Eğer bu yol etkili ve sonuç almaya yeterli bir yol olarak görülüyorsa bu yola başvurmadan da bireysel başvuruda bulunulabilecektir.

Karar düzeltme yolunu etkili ve sonuç almaya yeterli görerek bu yola başvuran ancak bu yolun sonucunu beklemeden bireysel başvuruda bulunanların, karar düzeltme yolundaki kararları henüz bireysel başvuru incelenip karara

---

¹¹¹⁸ AYM, Birinci Bölüm, *İsmail Buğra İşlek Başvurusu*, B.N: 2013/1177, K.T: 26/3/2013, § 18 ve 19

¹¹¹⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Sadık Koçak ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/841, K.T: 23/1/2014, § 64

varılmadan önce karar düzeltme talebinin karara bağlanması durumunda başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruyu incelemeyen önce karar düzeltme talebi karara bağlanmışsa, artık başvuruyu “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmaması yani başvuruyu incelemesi gerekir. Zira, böyle bir kabul edilmezlik kararı verildiğinde bu karar verinceye kadar belli bir süre geçeceğinden dolayı artık karar düzeltme kararının öğrenilmesinden sonra bireysel başvuru yapılması başvuru süresinin otuz gün olduğu düşünüldüğünde hukuken mümkün olmayacak ve hak kayıplarına neden olunabilecektir. Dolayısıyla, başvurunun incelendiği tarihe kadar karar düzeltme yolundaki karar neticelenmişse artık başvuru yollarının tüketildiği varsayılarak başvuru neticelendirilmelidir. Bu durumda Anayasa Mahkemesine ek bir iş yükü bineceğinden, karar düzeltmenin neticelenip neticelenmediğinin başvurucu tarafından Anayasa Mahkemesine bildirilmesi gerekmektedir. Yani bu sorumluluk başvurucuya aittir.

Başvurunun incelendiği tarihte başvurucu tarafından karar düzeltme yolu ile ilgili herhangi bir bildirimde bulunulmadıysa, sorumluluk başvurucuda olacağından dolayı başvuru “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulunmalıdır.

Anayasa Mahkemesi de bir başvuruda¹¹²⁰, bu hususa ilişkin içtihadını ortaya koymuştur. Başvurucu, AYİM’in kararına karşı karar düzeltme başvurusunda bulunmuş ancak bunun neticelenmesini beklemeden bireysel başvuru yoluna da başvurmuştur. Başvurucunun karar düzeltme talebi reddedilmiş ve bu karar başvurucu tarafından henüz bireysel başvuru dosyası incelenmeden yani karar verilmeden önce Anayasa Mahkemesine bildirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, karar düzeltme yolunun beklenmesi gerektiği ve ondan sonra bireysel başvuruda bulunulması gerektiğine ilişkin diğer içtihatlarının aksine başvuru hakkında karar verilmeden önce karar düzeltme kanun yolunun da başvurucu tarafından tüketilmiş olduğuna karar vermiş ve başvuruyu “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulmayarak esastan incelemiştir.

¹¹²⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Sadık Koçak ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/841, K.T: 23/1/2014, § 64

Temyiz kanun yoluna başvurulup aynı zamanda bireysel başvuruda bulunulmuşsa Anayasa Mahkemesinin nasıl karar vereceğinin de bu aşamada belirtilmesinde fayda bulunmaktadır. Bilindiği üzere bireysel başvuru yapılabilmesi için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Temyiz yolu da tüketilmesi gereken etkili ve sonuç almaya yönelik bir yoldur. Dolayısıyla hem temyize hem de bireysel başvuru yoluna başvurulması durumunda Anayasa Mahkemesi başvuruyu diğer kabul edilebilirlik koşulları incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle kabul edilemez bulacaktır. Bu durum, bireysel başvurunun ikincilliği ilkesinin de bir gereğidir. Karar düzeltme yolunda böyle bir durumda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları incelemesinin sebebi ise karar düzeltme yolunda taraflara bu yolu kullanıp kullanmama hususunda insiyatif tanınması ve bu yolun Anayasa Mahkemesi tarafından tüketilmesi gereken bir yol olarak görülmemesidir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvurucu hakkındaki davanın temyiz aşamasında ve bu nedenle davanın henüz derdest olduğunu tespit ettiği bir bir başvuruda¹¹²¹ başvuruyu olağan kanun yollarının tüketilmemesi yani “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Anayasa Mahkemesi bu kararında ayrıca, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle genel yargı mercilerinde olağan kanun yolları ile çözüme kavuşturulmasının esas olduğuna ve bireysel başvuru yoluna, iddia edilen hak ihlallerinin bu olağan denetim mekanizması içinde giderilememesi durumunda başvurulabileceğine de vurgu yapmıştır¹¹²².

AIHM uygulamasında, kural olarak, iç hukuk yollarının AIHM’e başvurulmadan önce tüketilmesi gerekmektedir. Ancak AIHM’in kabul edilebilirlik hakkında bir karar vermeden ve AIHM’e başvuru yapıldıktan kısa bir süre sonra iç hukuk yollarının tüketilmiş olduğu anlaşılıyorsa, bu başvuru başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmamaktadır¹¹²³.

¹¹²¹ AYM, İkinci Bölüm, *Ali Deniz Kutluk Başvurusu*, B.N: 2012/680, K.T: 2/10/2013, § 30 ve 31; Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 41 ve 42

¹¹²² Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Bayram Gök Başvurusu*, B.N: 2012/946, K.T: 26/3/2013, § 17

¹¹²³ Kaplan, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 1545, AIHM, *Karoussiotis/Portekiz*, B.N: 23205/08, K.T: 1.2.2011

E. İdari Kararlar ve İşlemler Yönünden Uygulama

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, bireysel başvurunun başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da bu husus tekrarlanmıştır. Bu durumda, kanun yolu açık olmayan idari kararlar ve işlemlerin bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebilmesi için bu karar veya işlemin öğrenildiği tarihten itibaren bireysel başvurunun otuz gün içinde yapılması gerekmektedir.

Örneğin, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunun kararları kesin niteliktedir. Bu nedenle Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunun kararlarına karşı bireysel başvurunun bu kararın öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir¹¹²⁴.

F. Tutukluluğa İlişkin Verilen Kararlar Yönünden Uygulama

Tutuklama, 5271 sayılı Kanun'a göre bir koruma tedbiridir. Tutuklama da ise olağan kanun yolu itirazdır.

Anayasa Mahkemesi kural olarak tutukluluk ile ilgili başvurularda ya devam eden tutukluluk sürecini ya da hükümden önceki tutukluluk sürecini incelemektedir. Bu durumda Anayasa Mahkemesine;

- Devam eden bir tutukluluk sürecinin bulunması durumunda buna ilişkin itirazın neticelenmesinden itibaren otuz gün içinde¹¹²⁵,

- Kişi tahliye edilmişse tahliye tarihinden itibaren otuz gün içinde¹¹²⁶,

- Kişi tutuklu yargılanırken hüküm kurulmuşsa hükümlerle birlikte verilen tutukluluk hâlinin devamına ilişkin nihai karardan itibaren otuz gün içinde¹¹²⁷,

bireysel başvuruda bulunulmalıdır.

¹¹²⁴ Örneğin bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Gürsel Özkan Başvurusu*, B.N: 2013/2213, K.T: 8/5/2014, § 22; Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 30

¹¹²⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet İlker Başbuğ Başvurusu*, B.N: 2014/912, K.T: 6/3/2014, § 54

¹¹²⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Cüneyt Kartal Başvurusu*, B.N: 2013/6572, K.T: 20/3/2014, § 22

¹¹²⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Emin Kılıç Başvurusu*, B.N: 2013/5267, K.T: 7/3/2014, § 31

Ancak kanaatimizce hernekadar devam eden bir tutukluluk sürecinin bulunması durumunda buna ilişkin itirazın neticelenmesinden itibaren başvuru süresi olan otuz gün içinde bireysel başvurunun yapılması gerekse de uzun süren tutukluluklarda en son tutuklama kararına itiraz edilmeden yapılan başvuruların "*başvuru yollarının tüketilmemesi*" nedeniyle kabul edilemez bulunmaması gerekir. Örneğin kişi üç yıldır tutuklu olup her ay yapılan tutukluluk değerlendirmesinde tahliye talebi aynı gerekçelerle reddedilmişse bu durumda en son yapılan değerlendirmeye itiraz etmeden bireysel başvuruda bulunabilmelidir. Zira bu kişi için artık itiraz kanun yolu etkisiz bir yol hâline gelmiştir ve bu etkisiz yola başvuru yapılmadan da bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Böyle bir başvurunun yapılması durumunda ise somut başvurunun özelliklerine göre Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirme yapılması gereği açıktır.

Anayasa Mahkemesi de başvurucusunun tutukluluğunun uzun süredir devam ettiğini, tahliye taleplerinin formül gerekçelerle reddedildiğini ve böylece kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda itiraz yoluna başvurulmadan bireysel başvuruda bulunulmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi bu başvuruyu başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmamış ve "*Bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu olma' durumunda, tutukluluk süresinin kanuni süreyi veya makul süreyi aştığı iddiasıyla yapılacak bireysel başvurunun, ilk derece yargılaması devam ederken tutukluluğun devamına karar verilen her aşamada başvuru yolları tüketildikten sonra veya serbest bırakılmadan itibaren başvuru süresi içinde yapılması gerekir (Mehmet Emin Kılıç, B. No: 2013/5267, 7/3/2014, § 28). Bununla birlikte anılan kural mutlak değildir. Bazı hâllerde kuralın, hakların kullanılmasına engel olacak aşırı şekilcilikten uzak bir şekilde esnek yorumlanması gerekebilir. Özellikle daha önce birçok kez tutukluluğun devamı kararlarına itiraz edilmiş ve sonuç alınamamışsa en son verilen tutukluluğun devamı kararına itiraz edilmediği dolayısıyla başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle başvuru reddedilmemelidir.*" biçiminde karar vererek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur¹¹²⁸.

Aslında tutukluluğun devam ettiği durumlarda bu tutuklamanın hukuka aykırı olduğu iddia edilerek yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı, bu tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespit edilmesinin sağlanmasıdır. Böyle bir tespit yapılması durumunda, başvurucusunun tutukluluk hâlinin devamına gerekçe olarak

¹¹²⁸ AYM, Genel Kurul, *Serdar Ziriğ Başvurusu*, B.N: 2013/7766, K.T: 2/7/2015, § 24 ilâ 29

gösterilen hukuki nedenlerin varlığı sona ermiş olacak ve de başvurucunun serbest kalmasının önü açılmış olacaktır¹¹²⁹.

Devam eden tutukluluklarda yukarıda da izah edildiği üzere amaç, tutukluluğun sona erdirilmesidir. Ancak bazı durumlarda başvurucu tahliye olmuş ya da hakkında ilk derece mahkemesi tarafından hüküm kurulmuş ve kişi, “*bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu*” olma kapsamından çıkmış olabilir. Bu gibi durumlarda, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda verebileceği karar ancak belli bir miktar tazminata hükmedilmesiyle sınırlı kalacaktır. Bu nedenle artık başvurucunun varsa olağan kanun yoluna (hükümün temyizi gibi) başvurması ve bunun sonucunda bireysel başvuru yapması gerekmektedir¹¹³⁰.

Nitekim gerek AİHM gerekse Yargıtay¹¹³¹, mahkûmiyet kararı sonrası tutulma halini tutukluluk olarak nitelendirmemektedir. AİHM, ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm olan bir sanığın, söz konusu mahkûmiyet kararından sonraki tutulmasını AİHM’in 5. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi hükmü uyarınca “*mahkûmiyet sonrası tutma*” olarak değerlendirmekte ve tutukluluk süresinin hesabında dikkate almamaktadır¹¹³².

Tutuklu kişinin beraat etmesi durumunda olağan kanun yolları tüketilmiş ve soruşturma ve kovuşturma aşamasında geçen tutukluluğun haksız olduğu tespit edilmiş olacağına göre Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulup bulunulamayacağına da açıklığa kavuşturulması gerekir.

Tutuklama, 5271 sayılı Kanun’a göre bir koruma tedbiridir. Yine aynı Kanun’un 141. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (e) bendine göre, kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen kişilerin maddî ve manevî her türlü zararlarını Devletten isteyebileceği belirtilmiş; 142. maddede ise ne şekilde dava açılacağına usul ve esasları kurala bağlanmıştır. Dolayısıyla, beraat eden kişinin

¹¹²⁹ AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 30

¹¹³⁰ AYM, İkinci Bölüm, *Korcan Pulatsü Başvurusu*, B.N: 2012/726, K.T: 2/7/2013, § 31

¹¹³¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E.2011/1-51, K.2011/42, K.T: 12.4.2011 sayılı kararında, “*Hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmakla sanığın atılı suçu işlediği yerel mahkeme tarafından sabit görülmekte ve bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağı mahkûmiyet hükmü olmaktadır.*” gerekçesiyle, temyizde geçen sürenin tutukluluk süresine dâhil edilmeyeceğine karar vermiştir.

¹¹³² AYM, Birinci Bölüm, *Ahmet Feyyaz Ögütçü Başvurusu*, B.N: 2012/1013, K.T: 2/10/2013, § 25

öncelikle tutukluluğun haksızlığına ilişkin olarak 5271 sayılı Kanun kapsamında tazminat isteminde bulunması, bu yoldan istediğini alamaması durumunda olağan kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir.

Ancak bireysel başvurunun incelenmesinden önce tutukluluk hâlinin sona ermemesi durumunda artık 5271 sayılı Kanun'da öngörülen tazminat yoluna başvurulması gerekmez. Zira bu yolun, tutukluluk hâlinin sona ermediği sürece etkili bir yol olduğu söylenemez. Ayrıca bu tazminat yoluna başvurulabilmesi için dava dosyasının kesinleşmesi gerekmektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de başvurusunun tutukluluğunun kanunda öngörülen azami sınırı aşması nedeniyle hukuka aykırı hâle geldiğini, ayrıca makul süreyi de aştığını, bu nedenle özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda¹¹³³, “5271 sayılı Kanun'un koruma tedbirleri nedeniyle tazminata dair düzenlemelerine bu açıdan bakıldığında, başvurusunun şikâyetiyle ilgili bir çözüm getirilmediği görülmektedir. Başvurulması hâlinde bu yol yalnızca maddi ve manevi zararların giderilmesini teminat altına almakta, fakat hukuka aykırı tutulduğu tespit edilse dahi kişiye serbest bırakılma konusunda bir imkân sunmamaktadır. Bireysel başvurunun esastan incelenmesinden önce tutukluluk hâli sona ermediği sürece, kişinin bu yola gitmesi somut talebi açısından etkili sayılamaz, dolayısıyla tüketilmesi gerekmez.” biçiminde karar vermiştir¹¹³⁴.

G. Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali Şikâyeti Yönünden

Makul sürede yargılanma hakkının ihlali şikâyetleri ile ilgili başvurularda, yargılama faaliyetlerinin makul sürede gerçekleşmesini temin eden yani yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit eden ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolu da bulunmadığından, tüketilmesi gereken bir başvuru yolu bulunmamaktadır¹¹³⁵. Bu nedenle “devam eden yargılamalara ilişkin olarak” makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını içeren başvuruların “yargılama faaliyetinin devamı sırasında” da yapılabilmesi olanağı bulunmakta olup

¹¹³³ AYM, Birinci Bölüm, *Ramazan Aras Başvurusu*, B.N: 2012/239, K.T: 2/7/2013, § 33

¹¹³⁴ Aynı yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Burak Döner Başvurusu*, B.N: 2012/521, K.T: 2/7/2013, § 33; AYM, İkinci Bölüm, *Fikret Eskin Başvurusu*, B.N: 2012/348, K.T: 4/12/2013, § 32

¹¹³⁵ AYM, Birinci Bölüm, *Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2012/13, K.T: 2/7/2013, § 28

değerlendirmeye esas alınacak sürenin bitiş anı başvurunun karara bağlandığı tarihtir¹¹³⁶.

Dolayısıyla, devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını konu alan şikâyetler bakımından tekrar eden bir hak ihlali bulunduğundan ve etkili bir idari veya yargısal bir başvuru yolu öngörülmediğinden, yargılamanın kesinleşmesinden önce her aşamada Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilir.

Nitekim başvuruocular tarafından 1960 yılında açılan hukuk davasının henüz temyiz aşamasında bulunup sonuçlanmamış olması nedeniyle adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürerek, ihlalin tespitiyle uğradıkları manevi zararın tazminine karar verilmesinin talep edildiği başvuruda¹¹³⁷ Anayasa Mahkemesi, yalnızca yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması hâlinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacağını, ancak hukuk sistemimizde, belirtilen etkiye sahip etkin bir başvuru yolu bulunmadığı belirtilmiş ve başvuruyu, kanun yollarının tüketilmesi yönünden kabul edilebilir nitelikte bulmuştur.

Burada Anayasa Mahkemesinin kanunda öngörülmüş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerektiği yönündeki temel ilkeden ayrılmasının ve bu ilkeye istisna kabul etmesinin nedeni, yukarıda da belirtildiği üzere yalnızca yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olmamasıdır.

---

¹¹³⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2012/13, 2/7/2013, § 52; AYM, Birinci Bölüm, *Ersin Ceyhan Başvurusu*, B.N: 2013/695, K.T: 9/1/2014, § 35; AYM, Birinci Bölüm, *Süleyman Güngör Başvurusu*, B.N: 2014/5898, K.T: 17/11/2014, § 20; AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Özel Başvurusu*, B.N: 2014/5590, K.T: 17/11/2014, § 23

¹¹³⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Gülseren Gürdal ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/1115, K.T: 5/12/2013, § 35

AİHM de, ulusal makamlar nezdinde yapılan girişimler normal karşılanmayacak ölçülere varan ihmellere, gecikmelere ya da ilgisizliklere maruz kalmışsa, bu durumda başvuruçulara, ulusal makamlar nezdindeki davaların sonuçlarını beklemeden diğer bir ifadeyle iç hukuk yollarının tüketilmesini beklemeksizin AİHM'e götürülebileceğine karar vermektedir. Dolayısıyla, başvuruya konu dava, ulusal makamlar nezdinde makul süre içinde neticeye erdirilmelidir. Bu makul kabul edilebilecek süre aşılsa bu durumda bu yol artık etkili bir yol olarak kabul edilemeyecek ve iç hukuk yollarının tüketilmesi beklenmeyecektir. Zira, bu adaletin yani adil olmanın bir gereğidir¹¹³⁸.

AİHM, *Selmouni/Fransa*¹¹³⁹ davasında, gözaltı esnasında işkence iddiasına karşı, başvuruçunun talepleri ve özellikle müdahale talebini içeren şikâyetinin bir yargılama yokluğunda değil ancak yapılması gereken soruşturmaların aşırı yavaş ilerlemesi karşısında iç hukuk yollarının tüketilmesinin gerek olmadığına karar vermiştir¹¹⁴⁰.

Yine AİHM, *Reed/İngiltere*¹¹⁴¹ davasında, hapisshanede kötü muamele iddiasında bulunan başvuruçunun cezaevi idaresi tarafından iki yıl süren soruşturma tamamlandıktan sonra iç hukuk yoluna başvurabileceği hususunu dikkate alarak iç hukuk yollarının tüketilmesine gerek olmadığına karar vermiştir¹¹⁴².

H. Mahkemelerin Ara Kararları Yönünden

İlk derece mahkemeleri tarafından verilen ara kararlara karşı nihai karar verilmesi beklenmeden bireysel başvuru yapıp yapılamayacağına da çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bir yargılamada nihai karar olan hüküm verilinceye kadar geçen aşamada verilen kararlar ara karar niteliğini haiz olup ancak asıl hükümle birlikte itiraz ya da temyiz edilebilmektedirler. Bu nedenle mahkemeler

¹¹³⁸ Özbey, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 26-27; Anayurt, s. 219-220; AİHM, *Tanlı/Türkiye*, B.N: 26129/94, K.T: 5.3.1996

¹¹³⁹ AİHM, *Selmouni/Fransa*, B.N: 25803/94 , K.T: 28.7.1999

¹¹⁴⁰ Ergül, s. 78

¹¹⁴¹ AİHM, *Reed/İngiltere*, B.N: 7630/76, K.T: 6.12.1979

¹¹⁴² Ergül, s. 78

tarafından verilen ara kararlarının bireysel başvuruya konu olabilmeleri, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle mümkün değildir¹¹⁴³.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, bir başvuruda bireysel başvuruya konu olan hâkimin reddi ve mahkemenin görevsizliğine ilişkin ara kararlarının ancak asıl hükümle birlikte temyiz incelemesine tabi olacağına ve bu nedenle ara kararların asıl hükümden bağımsız bir şekilde bireysel başvuru konusu yapılamayacağına karar vermiş ve başvuruyu başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmuştur¹¹⁴⁴.

VIII. BAŞVURU SÜRESİ

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılmasının gerektiği öngörülmüştür.

Bireysel başvuruda otuz günlük bir sürenin koşul olarak belirlenmesi, aslında bireysel başvurunun olağanüstü kanun yolu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde, yargı kararlarının kesinliği ve hukuk devleti ilkelerinden biri olan “*hukuki güvenlik ilkesi*” korunmuş olmaktadır¹¹⁴⁵.

Nitekim 6216 sayılı Kanun'un madde gerekçesinde, “*Bireysel başvurunun kişisel ve güncel bir temel hak ihlalinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir anayasal kurum olması, başvuruların belirli bir sürede yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bireysel başvurunun gerçek bir güvence teşkil edebilmesi, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilir nitelikte olmasıyla yakından ilintilidir. Bu nedenle başvurunu, kanun yollarını tüketen nihai işlemin başvurucuya tebliğ edildiği tarihten veya kanun yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten başlayarak otuz gün içinde yapılması öngörülmüştür.*” denilerek bireysel başvuru süresinin otuz gün ile sınırlandırılmasının nedeni belirtilmiştir.

¹¹⁴³ Ekinci-Sağlam, *Bireysel Başvuru*, s. 59

¹¹⁴⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Doğan Kasadolcu Başvurusu*, B.N: 2012/670, K.T: 23/3/2013, § 20 ve 21

¹¹⁴⁵ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 332; Sağlam, *Bir Reform Önerisi*, s. 160

TERCAN, bireysel başvuruda bulunulması için öngörülen otuz günlük sürenin amacının, bireysel başvuruların usul ekonomisine uygun olarak yapılması ve sonuçlandırılması, sürüncemede kalmaması, ilgililer ve kamu açısından bir an evvel hukuki kesinliğin ve hukuk güvenliğinin sağlanması, ayrıca ilgililere başvurularını yapabilmeleri için yeterli bir zaman bırakmak olarak belirtilebileceğini ifade etmektedir¹¹⁴⁶.

Anayasa Mahkemesinin bir çok kararında da belirtildiği üzere, otuz günlük süre bireysel başvurunun ön şartlarından biri olup başvurunun her aşamasında dikkate alınması gereken bir usul şartıdır¹¹⁴⁷. Dolayısıyla bu süre, Anayasa Mahkemesi tarafından resen gözetilmesi gereken bir süre olup¹¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesinin bu kuralı uygulayıp uygulamamak gibi bir seçeneği bulunmamaktadır. Zira, bu süre kamu güvenliğini ve hukuksal güvenliği sağlamak amacıyla konulmuştur¹¹⁴⁹.

6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde öngörülmüş olan başvuru süresi, Anayasa Mahkemesince gerçekleştirilecek bireysel başvuru denetiminin zaman bakımından sınırlarını belirlediği gibi hem kişilere hem de kamu gücünü kullanan organlara söz konusu denetimin hangi süreden itibaren mümkün olamayacağını belirtmektedir¹¹⁵⁰.

Bireysel başvurunun süresinde yapıldığına ilişkin ispat yükü ise bireysel başvuruda bulunan kişide olup başvurunun süresinde yapıldığını ispatlayan bilgi ve

¹¹⁴⁶ Erdal Tercan, "Bireysel Başvuru Süresi", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 424; Şirin, s. 534; Çınar-Çınar, s. 283; Aynı yöndeki görüş için bkz. Hüseyin Turan, "Ceza Mahkemelerince Verilen Kararlar Bakımından Bireysel Başvuruda Başvuru Süresi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 17, Yıl: 5, Nisan 2014, s. 115

¹¹⁴⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Mercan Başvurusu*, B.N: 2013/2001, K.T: 16/5/2013, § 14; AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Sağlam Başvurusu*, B.N: 2013/3351, K.T: 18/9/2013, § 24; AYM, İkinci Bölüm, *Neriman Kongur ve Diğherleri Başvurusu*, B.N: 2013/1557, K.T: 16/4/2013, § 21

¹¹⁴⁸ Aracı, s. 69; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 213; Anayurt, s. 221; Sinan Çınar, "İdari Yargı Mercilerince Verilen Kararlara Karşı Yapılan Bireysel Başvurularda Başvuru Süresi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Mayıs-Haziran, Sayı: 118, Yıl: 2015, s. 57, ("*Başvuru Süresi*"); AİHM de başvuru süresinin AİHM tarafından taraf devlet tarafından dile getirilmemiş ve bu konudaki soruya cevap verilmemiş bile olsa kendiliğinden dikkate almaktadır. Taraf devletin bundan feragat etmesi mümkün değildir. Bu süre kamu düzeninden sayılmakta olup resen AİHM tarafından incelenmektedir. Ayrıca AİHM, başvurunun süresinde yapıldığını ispat yükümlülüğünün başvuruca olduğunu, gerekli bilgi ve belgelerin başvuruca tarafından sunulmaması durumunda başvuru kabul edilemez bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ural, s. 213; Tercan, s. 426; Turan, s. 116

¹¹⁴⁹ Aracı, s. 69

¹¹⁵⁰ Ekinci-Bahadır, s. 149; Turan, s. 118

belgelerin başvuru tarafından Anayasa Mahkemesine sunulması gerekmektedir. Aksi durumda başvurunun esasî incelenmeden ön inceleme aşamasında Bireysel Başvuru Bürosunca başvurunun idari yönden reddine karar verilebilecektir¹¹⁵¹.

AİHM'e göre süre şartının getirilmesinin nedeni, hukuk güvenliğinin artırılması/sağlanması, benzer konuların ortaya çıktığı davaların makul süre içinde görülmesinin sağlanması, yetkili makamların ve diğer ilgili kişilerin uzayan yargılama süresi boyunca belirsizlik altından kalmasından korunmasıdır¹¹⁵².

Nitekim AİHM, *P.M./Birleşik Krallık* başvurusunda¹¹⁵³ konuyla ilgili olarak başvuru süresinin amacının, hukuk güvenliğini arttırmak ve ortaya çıkan benzer konularda davaların makul süre içerisinde görülmesini sağlamak olduğu gibi yetkili makamların ve diğer ilgili kişilerin uzayan süre boyunca belirsizlik altında kalmaktan korumak olduğu belirtilmiştir¹¹⁵⁴. *Alzery/İsveç*¹¹⁵⁵ başvurusunda da AİHM, başvuru süresinin devlet makamlarını ve üçüncü kişileri uzun süreler boyunca belirsizlikte kalmaktan koruduğunu belirtmiştir¹¹⁵⁶.

Ayrıca bu süre, AİHM'in denetiminin zaman bakımından da sınırlarını belirlemede ve gerek başvurucuya gerekse aleyhine başvuru taraf devlete söz konusu denetimin hangi süreden sonra artık mümkün olamayacağını belirtmektedir¹¹⁵⁷.

6216 sayılı Kanun'da öngörülen otuz günlük başvuru süresinin kısa olduğuna ilişkin öğretiler eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilere göre, AİHM'e başvuru için altı aylık¹¹⁵⁸ bir sürenin öngörülmüş olmasına rağmen Anayasa Mahkemesine

¹¹⁵¹ Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 57

¹¹⁵² AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 8; AİHM, *Bulut ve Yavuz/Türkiye*, B.N: 73065/01, K.T: 28.5.2002; Nalbant, s. 235; Hüseyin Ekinci-Ali Bahadır, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda Altı Ay Kuralı", *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara, 2012, I. Baskı, s. 346; Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 54; Aracı, s. 69

¹¹⁵³ AİHM, *P.M./Birleşik Krallık*, B.N: 6638/03, K.T: 24.8.2004

¹¹⁵⁴ Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 54

¹¹⁵⁵ AİHM, *Alzery/İsveç*, B.N: 10786/04, K.T: 26.10.2004

¹¹⁵⁶ Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 804

¹¹⁵⁷ Aracı, s. 69; Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 804

¹¹⁵⁸ AİHS'e ek 15 Numaralı Protokol, 24.6.2013 tarihinden itibaren imzaya açılmış olup bu Protokolde AİHM'e başvuru süresi altı aydan dört aya düşürülmektedir. 13.9.2013 tarihinde bu Protokol, Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Bu Protokolün AİHS'e taraf devletlerin tümü tarafından imzalanmasının ardından üç ay sonra yürürlüğe girecek olması ve henüz tük taraf devletler tarafından imzalanmamış olması nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. Bu nedenle AİHM'e başvuru süresi hâlen altı aydır.

yapılacak başvurularda yeterli araştırma ve düşünme imkânı verilmeyerek nitelikli bir başvuru yapılmasının önüne geçilmiştir. Bu sürenin idari davalarda olduğu gibi altmış gün ya da en azından üç ay olması gerekmektedir¹¹⁵⁹. Bu görüşün aksini savunanlara göre ise otuz günlük süre kısa gibi görünse de avukata erişim olanakları, mevcut iletişim imkânları ve diğer teknolojik gelişmeler dikkate alındığında bu sürenin hak kaybına yol açabilecek kısıtlama niteliği bulunmamakta ve öne sürülecek olan şikâyetler ile somut gerekçeleri belirlemek için yeterli bir zaman sağlamaktadır¹¹⁶⁰.

Kanaatimizce bireysel başvuruların hemen hemen tümünün bir olağan kanun yolu neticesinde verilecek karardan sonra yapılması, günümüz çağında iletişim imkânlarının artması, teknolojinin gelişmesi, kişilerin avukata ve Dünyadaki hukuk uygulamalarına erişiminin kolaylaşması nedeniyle hukuk alanında daha fazla bilgi edinilmesi gibi arttırılabilecek nedenlerden dolayı öngörülen otuz günlük başvuru süresinin başvuru yapacak kişilere başvuruda bulunup bulunmamayı değerlendirme ve başvuru yapılmasına karar verilmesi durumunda ise başvuruya ilişkin şartları yerine getirecek bilgi, belge ve delilleri sunabilmeleri/hazırlayabilmeleri için yeterli bir zaman sunmakta olduğu açıktır¹¹⁶¹.

AİHM bir başvuruda¹¹⁶² Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru için öngörülmüş olan otuz günlük süreyi değerlendirmiştir. AİHM'e göre, "otuz günlük başvuru süresi, ilk bakışta makul bir süredir ve ilgili şahsın başvurusunu olağan

¹¹⁵⁹ Şahbaz, *Bireysel Başvuru ve Sorunlar*, s. 99; Ersan Şen-Özdemir Bilgehan, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", *Terazi Hukuk Dergisi*, Sayı: 55, Yıl: 6, Mart 2011, s. 85; Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 155; Işıl Karakaş, "Anayasa Şikâyeti ve AİHM", *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 42

¹¹⁶⁰ Taşdelen, s. 9; Ekinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 150; Ekinci, *Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*, s. 145; Nalbant, s. 236; Atasoy, *Türk Hukukunda Bireysel Başvuru*, s. 81; Pimentel, *Dünyada Anayasa Şikâyeti Uygulamaları*, s. 69; Tercan, hukukumuzdaki istinaf, temyiz, karar düzeltme gibi kanun yolları için öngörülen süreler de dikkate alındığında, bireysel başvuru süresinin makul olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Tercan, AİHM'e başvuru için öngörülmüş sürenin daha uzun olmasının, bireysel başvuru için emsal kabul edilmemesi gerektiğini; zira bireysel başvurunun, bir iç hukuk yolu olduğunu, AİHM'e başvurunun ise uluslararası hukuk yolu olduğunu, bu nedenle daha fazla bir zamana ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu konudaki tartışmalar ve ayrıntılı bilgi için bkz. Tercan, 425-426; Çınar, başvuru süresinin uzun olarak belirlenmesinin insan hakları konusundaki problemlerin uzun bir süre boyunca çözümsüz kalmasına neden olacağını ileri sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sinan Çınar, "Bireysel Başvuruda Haklı Mazeret ve Sonuçları", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1345, ("Haklı Mazeret ve Sonuçları")

¹¹⁶¹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 332

¹¹⁶² AİHM, *Uzun/Türkiye*, B.N: 10755/13, K.T: 30.4.2013

süreç içerisinde yapamaması durumunda geçerli bir mazeret sunulması hâlinde olağandışı bir durum olarak 15 günlük bir ek süre bulunmaktadır¹¹⁶³.”

Bireysel başvuruların uygulandığı diğer bazı ülkelerde başvuru süresi şu şekilde düzenlenmiştir: Federal Almanya’da bir ay (kanun veya düzenleyici işlemler durumunda bir yıl), Slovenya’da altmış gün, İspanya’da üç ay ve Belçika’da altı aydır¹¹⁶⁴.

6216 sayılı Kanun’da öngörülen otuz günlük süre yukarıda da belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesi tarafından incelemenin her aşamasında resen gözetilecek olup bu süre içerisinde başvuruda bulunulmazsa kişi bireysel başvuru hakkını kaybetmiş olacaktır. Diğer bir ifadeyle bu süre, kesin ve kamu düzenine ilişkin olup¹¹⁶⁵ hak düşürücü bir süredir¹¹⁶⁶. Bu durumda, süreyi kaçıran bir kimse bireysel başvuruda bulunamayacaktır¹¹⁶⁷. Yani, bu sürenin hak düşürücü süre olması nedeniyle ilke olarak kesilmesi veya durması söz konusu değildir¹¹⁶⁸. Sürenin geçmesinden sonra bireysel başvuruda bulunulması durumunda ise öncelikle başvurunun idari yönden reddine karar verilecek; bu karara karşı itiraz edilmesi durumunda ise itirazı incelemekle yetkili olan mercii olan komisyon tarafından “*süre aşımı*” nedeniyle idari red kararı yerinde görülecek ve itiraz reddedilecektir¹¹⁶⁹.

AİHM uygulaması da Türk Anayasa Mahkemesi uygulamasıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin AİHM bir başvuruda¹¹⁷⁰, başvurucuların iç hukukta belirtilen süreleri gözeterek davranmaları ve buna göre başvuru yapmaları gerektiğine karar vermiştir¹¹⁷¹. Dolayısıyla, iç hukukta bir süre öngörülmüşse

¹¹⁶³ Kararın Türkçe çevirisi için bkz. (Erişim) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/HasanUzun.pdf>, 18.2.2015

¹¹⁶⁴ Özbey, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 37

¹¹⁶⁵ Tercan, s. 425; AİHM’e başvuru süresi olan altı aylık süre de, AİHM tarafından kamu düzeni ile ilgili sayılmakta ve AİHM tarafından her başvuruda resen incelenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. UĞUR/BAKIRCI, s. 91; Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 54

¹¹⁶⁶ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 214; Kırtepe, s. 9; Anayurt, s. 221; Tercan, s. 426; Çınar, *Haklı Mazeret ve Sonuçları*, s. 1346;

¹¹⁶⁷ Tercan, s. 426

¹¹⁶⁸ Anayurt, s. 221; Korkmaz, s. 122; Tercan, s. 426; Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 58

¹¹⁶⁹ Tercan, s. 426-427; Bu yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Deniz Baykal Başvurusu*, B.N: 2013/7521, K.T: 4/12/2013; AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Mercan Başvurusu*, B.N: 2013/2001, K.T: 16/5/2013

¹¹⁷⁰ AİHM, *Agbovi/Almanya*, B.N: 71759/01, K.T: 25.9.2006

¹¹⁷¹ Harris-O’boyle-Bates-Buckley, AİHM’in başvuru süresine dair kuralların uygulamasında, başvurucuların lehine yorum yaptığını ve hükümetin kabul edilebilirlik itirazlarını daha önce ileri sürebilecekken bunu yapmamışsa, ileri sürülen itirazların reddedildiğini belirtmektedir. Ayrıca AİHM’in kabul edilebilirlik koşulları uygulamasında iki

kişilerin bu öngörülen sürelerle riayet ederek haklarını aramaları gerekmektedir. Ancak AİHM'e göre, iç hukukta kullanılması öngörülen sürelerin miktarı ve uygulanış biçimi, kişilerin mevcut iç hukuk yollarını engelleyici şekilde olmaması gerekmektedir¹¹⁷².

Öngörülen otuz günlük hak düşürücü süreye 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde bireysel başvuruda bulunamayanların, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabileceği; Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinin (2) numaralı fıkrasında ise başvurunun, mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvurusunu yapmadığı takdirde, mazeretinin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte bireysel başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Bu durumda komisyon, öncelikle başvurunun mazeretinin geçerli olup olmadığını inceleyerek mazereti kabul ya da reddedecektir¹¹⁷³.

6216 sayılı Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde haklı mazeret nedeniyle kişilere, bireysel başvuru hakkının tanınması hususu bireysel başvuru hakkının sırf usulü bir nedenden dolayı kaybedilmesinin önüne geçilmesi bakımından önemli bir güvence oluşturmakta olduğu açıktır¹¹⁷⁴.

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında, haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde bireysel başvuruda bulunamayanların, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabileceği belirtilse de bu engelin ne kadar süre devam edeceği ve buna

---

evrenin birbirinden ayrılması gerektiğini; bir başvurunun aleyhine başvuru yapılan taraf devletin hükümetine dava tebliğ edilmeden önceki evrede, AİHS'in 34. ve 35. maddelerinde yer alan kabul edilebilirlik kriterleri ışığında resen kabul edilemez bulunabildiğini; başvurunun hükümete bildirilmesi durumunda bu evreden sonra kabul edilebilirlik kriterlerine uygunluk değerlendirmesinin, aleyhine başvuru yapılan taraf devleti hükümetinin bu konuda bir itiraz ileri sürmesi üzerine yapıldığı; bunun istisnasını, başvurunun yer, kişi ve zaman bakımından uygunluğu ile ilgili inceleme olduğu belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris-O'boyle-Bates-Buckley, s. 785-786

¹¹⁷² Özbey, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 37

¹¹⁷³ Tercan, haklı mazeretin öngörülmesiyle kanun koyucunun başvurucuya “*eski hale getirme*” hakkı tanıdığını ve yeni bir süre verildiğini; eski hale getirmek için verilen bu sürenin, daha önce kaçırılmış olan otuz günlük başvuru süresinin devamı niteliğinde olmadığını; bu bakımdan otuz günlük başvuru süresinin uzatıldığının söylenemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercan, s. 441

¹¹⁷⁴ Taşdelen, s. 9; Çınar, *Haklı Mazeret ve Sonuçları*, s. 1345

yönelik bir üst sınır öngörülmemiştir¹¹⁷⁵. Bu nedenle, mazeret ne kadar uzun sürerse sürsün bu mazeretin sona ermesinden itibaren onbeş gün içerisinde bireysel başvuruda bulunulabilecektir¹¹⁷⁶. Anayasa Mahkemesinin üst sınıra ilişkin bir sürenin öngörülmemesi nedeniyle içtihat yoluyla bu süreyi belirlemesi, mahkemeye erişim hakkını engelleyici bir durumu ortaya çıkaracağından ve de hak ve özgürlüklerin genişletici yorum yapılarak değerlendirilmesi gerektiğinden dolayı pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, mazeretin başlangıç ve bitiş tarihi her bir bireysel başvuru açısından Anayasa Mahkemesince ayrıca değerlendirilecektir¹¹⁷⁷.

6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde, haklı mazeretin neler olduğu somutlaştırılarak belirtilmemiştir. Kanun ya da içtüzükte tek tek hangi nedenlerin mazeret olacağının belirtilmesinin imkânsız olması ve kanun yapım tekniği açısından da fiilen mümkün olmaması nedeniyle, bu husustaki alanın doldurulması Anayasa Mahkemesine bırakılmıştır. Bu durumda, Anayasa Mahkemesi her mazereti somut olayın özelliklerine göre inceleyecek ve bu konudaki içtihatlarını üretecektir. Nitekim bir çok kararda, “*Hangi hâllerin haklı mazeret olduğunun önceden belirlenmesi mümkün olmadığından Anayasa Mahkemesi, ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığını her başvuruda, olayın özelliklerini dikkate alarak değerlendirmektedir.*” denilmektedir¹¹⁷⁸.

Örneğin bir başvuruda¹¹⁷⁹ başvurucu, çalıştığı şirketin Eskişehir İli Sivrihisar İlçesinde olan çalışmasının başında bulunması nedeniyle süresi içinde başvuru yapamadığını, bu durumun haklı bir sebep teşkil ettiğini ileri sürerek başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, başvurucunun anılan tarihler arasında Eskişehir'de çalışıyor ve iş sahasından ayrılamıyor olmasının bireysel başvuru yapmasını engeller nitelikte bir husus olmadığını, bunun haklı mazeret olarak değerlendirilemeyeceğini, aksi bir düşüncenin, bireysel başvuruda kural altına alınan otuz günlük başvuru süresinin çalışanlar açısından hiçbir şekilde işletilememesi sonucunu doğuracağını, bu nedenle başvurucunun ileri sürdüğü mazeretin haklı görülmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuruyu diğer

¹¹⁷⁵ Korkmaz, s. 122

¹¹⁷⁶ Korkmaz, s. 122-123; Tercan, s. 444

¹¹⁷⁷ Çınar, *Haklı Mazeret ve Sonuçları*, s. 1355

¹¹⁷⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Ramazan Sönmez Başvurusu*, B.N: 2013/6325, K.T: 15/4/2014, § 26; AYM, Birinci Bölüm, *Yasin Yaman Başvurusu*, B.N: 2012/1075, K.T: 12/2/2013, § 21; AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2014/5924, K.T: 31/10/2014, § 17

¹¹⁷⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Yasin Yaman Başvurusu*, B.N: 2012/1075, K.T: 12/2/2013, § 23

kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*süre aşımı*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Haklı mazeretin, bireysel başvuru süresi içerisinde başvurunun yapılmasını engeller niteliği haiz bulunması gerekmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda, başvuruçunun nöroloji uzmanının düzenlediği ve raporda “*servikal spazm ve dorsal fibromiyozit*” teşhisinin konulduğu on günlük yatak istirahatini, haklı mazeretin varlığı için yeterli görmüştür¹¹⁸⁰. Ancak Anayasa Mahkemesi, yatak istirahati gerekmeyen “*akut bronşit*” hastalığını ise haklı mazeret olarak kabul etmemiş ve ileri sürülen mazeretin haklı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir¹¹⁸¹.

Nitekim Anayasa Mahkemesi başka bir kararında da başvuruçunun, kanser hastası olduğunu, tedavi gördüğünü ve buna ilişkin belgeyi bireysel başvuru formu ekinde sunduğunu, bu sebeple durumunun haklı mazeret kapsamında olduğunu, mazeretinden dolayı başvurusunu geç yaptığını ileri sürdüğü başvuruda, başvuruçunun anılan hastalık nedeniyle infazın ertelenmesini talep etmiş olduğunu dikkate almış ve bu hastalığın bireysel başvuru yapmayı engeller nitelikte olmadığı gibi haklı mazeret olarak değerlendirilemeyeceğine; aksi bir düşüncenin, bireysel başvuruda kural altına alınan otuz günlük başvuru süresinin bütün hastalar açısından hiçbir şekilde işletilememesi sonucunu doğuracağını; dolayısıyla başvuruçunun ileri sürdüğü mazeretin haklı görülmesinin mümkün bulunmadığını belirterek başvurunun “*süre aşımı*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹¹⁸².

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında da hangi tür hastalığın haklı mazeret kapsamında değerlendirileceğini belirlemiştir. Bu başvuruda başvuruçunun, dışındaki rahatsızlık sebebiyle beş gün istirahat verilmesine ilişkin sağlık raporunun haklı mazeret kapsamında olduğunu ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise mevzuat hükümlerinde her türlü sağlık probleminin değil, ancak “*ağır hastalık*” hâlinin mazeret olarak kabul edilebileceğinin düzenlendiğini ve başvuruçunun sunduğu belgelerin incelenmesinden mazeretinin haklı bir mazeret olarak görülmesinin

¹¹⁸⁰ AYM, İkinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/2305, K.T: 3/1/2014

¹¹⁸¹ AYM, İkinci Bölüm, *Ramazan Sönmez Başvurusu*, B.N: 2013/6325, K.T: 15/4/2014

¹¹⁸² AYM, Birinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/8676, K.T: 24/1/2014, § 19 ve 20

mümkün olmadığını belirtmiş ve başvurunun “*süre aşımı*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹¹⁸³.

6216 sayılı Kanun’da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde kimlerin mazeretlerinin kabul edileceğine ilişkin bir hüküm de bulunmamaktadır. Bu durumda, başvurunun temsil veya vekalet yoluyla yapılması durumunda, temsilci veya avukatın haklı bir mazereti bulunması durumunda Anayasa Mahkemesinin bu mazereti kabul edip edemeyeceğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Öncelikle temsilcinin ya da avukatın haklı mazeretinin bulunması durumunda da anılan kişilerin bu durumlarının dikkate alınmasını engelleyen herhangi bir kural bulunmadığını belirtmek gerekmektedir¹¹⁸⁴. Bu hakkı sınırlayıcı bir biçimde yorumlamak ise hiçbir kusuru bulunmayan başvuru hakkını bireysel başvuru hakkını kaçırmaya neden olacaktır ki bu durum hakkaniyetle bağdaşan bir durum değildir. İkinci olarak, bu kişilerin haklı mazeretleri kabul edilmediği takdirde bireysel başvuru yolunda başvuru hakkının mahkemeye erişim hakkı engellenmiş olacaktır. Örneğin bir kişinin avukata bireysel başvuru yapması için vekâlet vermesi durumunda, bu avukatın kaza geçirmesi neticesinde yoğun bakımda yatması nedeniyle başvuru yapamaması hâlinde bu mazeretin kabul edilmemesi hem hakkaniyete aykırı olacak hem de başvuru hakkının kendi kusuru olmayan bir durumdan dolayı sorumlu tutularak mahkemeye erişim hakkı engellenmiş olacaktır. Dolayısıyla, başvuru hakkının telafisi imkânsız biçimde hak kaybına uğramasına neden olunmuş olacaktır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, başvuru hakkının avukatının yurt dışında bulunduğunu ve rahatsızlığı nedeniyle on gün istirahatının uygun olduğuna dair sağlık raporu aldığını, haklı mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde bireysel başvuruyu yaptığını belirttiği başvuruda¹¹⁸⁵ avukatın mazeretinin haklı olup olmadığını değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında, avukat hakkında düzenlenen sağlık raporunda akut bronşit hastalığı tanısının konulduğunu ve on günlük istirahatın uygun görüldüğünü, hastalığının ağır olup olmadığını

¹¹⁸³ AYM, Birinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/2558, K.T: 24/1/2014, § 17

¹¹⁸⁴ Her ne kadar 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde, haklı mazerete muhatap olan kişinin başvuru olduğu ifade edilmekte ise de, temsil veya vekalet yoluyla yapılan başvurularda temsilci veya avukatın da haklı mazeretlerinin dikkate alınmasını engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır.

¹¹⁸⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Ramazan Sönmez Başvurusu*, B.N: 2013/6325, K.T: 15/4/2014, § 27

hususunda bir tespit yapılmamakla birlikte hastalığın hastane veya sağlık kuruluşunda yatarak tedavisinin yapılmasını gerektirmemesi nedeniyle yatış işlemlerinin uygulanmadığının anlaşıldığını belirterek avukat tarafından mazeret olarak ileri sürülen hastalığın haklı mazeret olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığına karar vermiştir. Bu kararda dikkat edilmesi gereken nokta Anayasa Mahkemesinin vekilin mazeretinin haklı olup olmadığını değerlendirmiş olmasıdır. Yani bu kararda vekilin mazeret hakkının bulunmadığına karar verilmeyip aslında zımni olarak temsilci ya da vekilin de mazeretlerinin haklı olması durumunda bunun değerlendirilebileceğine karar verilmiştir.

Haklı mazeretinin bulunması durumunda, başvuru için otuz günlük başvuru süresi içerisinde hiç başvuruda bulunmamış olması gerekmektedir. Eğer, eksik yahut hatalı başvuruda bulunulmuşsa artık mazeret ileri sürülemeyecektir. Ayrıca, haklı mazeretin bireysel başvuru süresinin başlamasından evvel doğmuş ve otuz gün boyunca devam etmiş olması ve de haklı mazeretin ortadan kalkmasından itibaren on beş gün içinde başvuruda bulunulması gerekmektedir¹¹⁸⁶.

Diğer taraftan, bireysel başvuruya konu ilk derece yargılamasının tüm evrelerinde başvuru bir vekil ile temsil edilmiş ve bu başvuru yine aynı vekil tarafından yapılmış ise başvuru süresi içerisinde meydana gelen başvuru kendisine ait mazereti, haklı mazeret kapsamında değerlendirilebilmesi mümkün değildir. Zira, bireysel başvurunun bizzat başvuru tarafından yapılması zorunlu olmadığı gibi başvurunun vekil tarafından yapılmasına engel bir durum bulunmamaktadır¹¹⁸⁷. Nitekim Anayasa Mahkemesi benzer bir başvuruda, başvuru için ileri sürdüğü hastalığı haklı mazeret olarak görmediği gibi “*Öte yandan başından beri vekille takip edilen davada tüm tebliğ işlemlerinin vekile yapıldığı ve bireysel başvurunun da aynı vekil tarafından yapıldığı anlaşıldığından ve kendisi hastalık mazeretine sahip olsa da avukatıyla davayı takip eden başvuru vekiline ait herhangi bir haklı mazereti ileri sürülmediğinden, başvuru şahsına ait sağlık mazeretinin kabulü mümkün değildir.*” biçimindeki gerekçeyle de başvurunun vekil aracılığıyla yapılmasına engel bir durumun bulunmadığına vurgu yapmıştır. Anayasa Mahkemesi bu kararda, başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılmayan ve mazereti geçerli

¹¹⁸⁶ Tercan, s. 441

¹¹⁸⁷ Çınar, *Haklı Mazeret ve Sonuçları*, s. 1357

kabul edilmeyen bireysel başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğine karar vermiştir¹¹⁸⁸.

A. Başvuru Süresinin Başlangıç Zamanı

6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde sürenin başlangıcı olarak ikili bir ayırım yapılmıştır. Birincisine göre, bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; ikincisi ise bireysel başvurunun bireysel başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. Ancak, soyut bu ifadelerden yola çıkılarak her zaman otuz günlük sürenin başlangıcının sorunsuz tespit edilebilmesi mümkün değildir.

Anayasa Mahkemesi her somut başvuruda, duruma göre bu sürenin ne zamandan başlayacağını tespit etmektedir. Örneğin bir karar kendisine tebliğ edilmese de eğer başvurucunun bu karardan haberdar olduğu tespit edilebiliyorsa, bu kararın tebliğ tarihi değil başvurucunun bu kararı öğrendiği andan itibaren otuz günlük süre başlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişi ilk önce hangi tarihte tüm sonuçlarıyla birlikte karardan haberdar olmuşsa bu tarih, otuz günlük sürenin başlangıç tarihidir. AİHM’in de bu yönde içtihatları bulunmaktadır. Örneğin, *Koç ve Tosun/Türkiye* davasında¹¹⁸⁹ başvurucu mülkiyet hakkına ilişkin hukuk davasında temyiz talebinin reddedilmesi üzerine karar düzeltme yoluna başvurmuştur. Bu karar düzeltme başvurusu neticesinde başvurucuya 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 440. maddesi uyarınca para cezası verilmiştir. Başvurucu, karar düzeltme kararının kendisine tebliğ edilmeden önce bu para cezasını ödemiştir. AİHM, altı ay hesabında yani başvuru süresinin hesabında tebligat tarihini değil para cezasının ödendiği tarihi esas almıştır¹¹⁹⁰. Zira bu tarih başvurucunun kararı tüm sonuçlarıyla öğrenmiş olduğu tarihtir.

Anayasa Mahkemesi bir başka başvuruda bu konuya açıklık getirmiştir¹¹⁹¹. Anayasa Mahkemesine göre, her ne kadar Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddesinde bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin olarak “*başvuru*

¹¹⁸⁸ AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon, B.N: 2014/5924, K.T: 31/10/2014, § 18 ve 20

¹¹⁸⁹ AİHM, *Koç ve Tosun/Türkiye*, B.N: 23852/04, K.T: 23.9.2004

¹¹⁹⁰ Ekinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 136-137; Ekinci-Bahadır, s. 353-354

¹¹⁹¹ AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Mercan Başvurusu*, B.N: 2013/2001, K.T: 16/5/2013, § 16

yollarının tüketildiği” tarihten söz edilmekte ise de, bu ibarenin nihai kararın başvurucuya tebliğ edildiği ya da bu kararın başvurucunun erişimine açıldığı tarih olarak anlaşılması gerekmektedir. Aksine bir yorum yapılarak nihai karar tarihinin esas alınması, başvurucunun ya bu kararı öğrendiği tarihten itibaren otuz günlük süre geçmiş olacağından başvuru hakkı engellenerek hiç başvuru yapamaması ya da başvuru için az bir süre kalması nedeniyle bu hakkın kullanımının sınırlandırılması sonucunu doğuracaktır¹¹⁹².

Nitekim Anayasa Mahkemesi içtihadı doğrultusunda Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından değişiklik yapılarak İçtüzük’ün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan “*ve buna ilişkin kararın kesinleştiği*” ibaresi madde metninden çıkarılmış¹¹⁹³ ve değişiklik 5.3.2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece, 6216 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ve mahkeme içtihatları arasında uyum sağlanmıştır. Bu nedenle, başvuru yollarının tamamının tüketilmesi sonucunda verilen nihai kararın kesinleştiği tarih dikkate alınmak suretiyle başvuru süresi hesaplanmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 59. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (d) bendinde, nihai karar ya da işlem tebliğ edilmişse tebellüğ belgesi başvuru formunda yer alacak hususlar arasında sayılmış ve böylece başvurucuya bu belgenin başvuru formuna eklenmesi yükümlülüğü getirilmiştir. Bu belgenin konulmasının istenmesinin amacı, bireysel başvuru süresinin hangi tarihten itibaren başlayacağını tespitinin ve kontrolünün sağlanmasıdır. Dolayısıyla, karar ya da işlemin tabi olduğu usul hükümleri gereğince bireysel başvuruya konu olan nihai karar veya işlemin başvurucuya tebliği zorunlu ise, başvuru süresinin bu durumda usulüne uygun şekilde yapılması gerekli olan tebliğ ile başlayacaktır¹¹⁹⁴. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, başvuru dosyasından başvurucunun nihai karar ya da işlemi tüm

¹¹⁹² AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Mercan Başvurusu*, B.N: 2013/2001, K.T: 16/5/2013, § 16

¹¹⁹³ Fıkranın son hâli şöyledir: “*Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.*”

¹¹⁹⁴ Tebligat, başvurucuya yapılmış olabileceği gibi başvurucunun vekilinin bulunması durumunda bu vekile de yapılabilir (7201 sayılı Tebligat Kanunu’nun 11. maddesine göre, vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligatın vekile yapılması yeterli sayılmıştır.). Vekile yapılan tebliğ ile bireysel başvuru süresi işlemeye başlar. Dolayısıyla, yapılan tebligattan müvekkil daha sonradan haberdar olsa bile bireysel başvuru süresi müvekkilin haberdar olma tarihi değil vekile tebligat yapıldığı tarihten itibaren işlemeye başlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğru, s. 106; Tercan, s. 430-431; Turan, s. 119-120

sonuçlarıyla birlikte tebliğ tarihinden önce öğrendiği tespit edilebiliyorsa, süre tebliğ tarihinden değil bu tarihten itibaren başlayacaktır. Dolayısıyla, sonradan yapılan tebligat bireysel başvuru süresini başlatmayacaktır¹¹⁹⁵.

Örneğin Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ilgili Ceza Daresi tarafından yerel mahkemenin kararının onanmasından sonra yapılan bir başvuruda¹¹⁹⁶, dosya kapsamından bu kararın başvuru tarihine tebliğ tarihinin anlaşılamadığını, bu nedenle başvuru tarihine en geç Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz istemiyle başvuru yapılan tarihte nihai kararı öğrendiğinin kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu gibi durumlarda ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına başvurunun yapıldığı tarihte nihai kararın öğrenildiği kabul edilecek ve başvuru süresi buna göre hesaplanacaktır¹¹⁹⁷.

Yine Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ilgili Ceza Daresi tarafından yerel mahkemenin kararının onanmasından sonra yapılan bir başvuruda¹¹⁹⁸, bu kararın başvuru tarihine tebliğ tarihinin anlaşılamadığını, başvuru tarihine hükmen tutuklu olması nedeniyle nihai karardan müddetnamenin kendisine tebliğ edildiği tarihte haberinin olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş ve böylece tebliğ yapıldığının tespit edilemediği durumlarda başvuru tarihine bu karar sonuçlarıyla birlikte öğrendiği tarihin kabul edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Tebliğ şartı öngörülmeleyen durumlarda ise başvuru süresi, hak ihlaline sebebiyet verilen işlem veya kararın içeriğinin kesin olarak öğrenilmesinden itibaren başlayacaktır¹¹⁹⁹. Bu husus tefhimle kararın açıklandığı yargılama usullerinde önem arz etmektedir. Zira bu yargılama usulünde, tarafların temyiz süreleri mahkemenin kararı tefhim etmesiyle başlamaktadır.

---

¹¹⁹⁵ Örneğin, başvuru tarihine yerel mahkeme kararı kalemde tebliğ edilmiştir. Sonrasında bu karar başvuru tarihine tebliğ edilmişse, bu tebliğ edilen karar bireysel başvuru süresini yeniden başlatmayacaktır. Dolayısıyla, başvuru tarihine karar kalemde tebliğ aldığı tarihten itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunması gerekmektedir. (AYM, İkinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/2371, K.T: 24/10/2013, § 14)

¹¹⁹⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Rafet Ünal Başvurusu*, B.N: 2013/1610, K.T: 13/6/2013, § 17

¹¹⁹⁷ Yıldırım, *Bireysel Başvuru Öncesinde*, s. 97

¹¹⁹⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Hakan Fuat Komili Başvurusu*, B.N: 2013/2470, K.T: 17/9/2013, § 19

¹¹⁹⁹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 217; Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 65

Ancak Anayasa Mahkemesi bu konuda farklılık arz edecek nitelikte bir karar vermiştir¹²⁰⁰. Başvurucu basit yargılama usulüne göre karar veren iş mahkemesi kararını temyiz etmesinin etkili bir yol olmayacağını, zira daha önce kanun yollarına başvuruda bulunduğunu, makul sürede yargılama yapılmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Bu başvuruda başvurucu, mahkeme kararının tefhimi değil tebliği tarihinden itibaren otuz gün içerisinde başvuruda bulunmuştur. Başvuru öncelikle Komisyonlar Başraportörü tarafından tefhim tarihinden itibaren otuz gün içinde başvuruda bulunulmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Başvurucunun süresi içerisinde itirazı nedeniyle başvuru komisyonlar tarafından incelenmiş ve dosya bölüme sevk edilmiştir. Yapılan inceleme neticesinde Anayasa Mahkemesi, AİHM'in başvuru süresi olan altı aylık süreyi, başvurucunun ya da temsilcisinin iç hukuktaki nihai karar hakkında etkili ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları sürece işlemeyeceğini kabul ettiğini¹²⁰¹; başvuru konusu somut olayda, kararı veren iş mahkemesi tarafından 5/6/2013 gününde yapılan celsede "*gerekçesi ayrıntılı kararda açıklanacağı üzere*" biçiminde hüküm özetinin (kısa karar) yazıldığını; bu hüküm özetinde "*sair hususların gerekçeli kararda belirtilmesine*" denildiğini, yargılama giderleri ve vekâlet ücreti konusunda da herhangi bir hüküm kurulmadığını, bu hükmün özeti taraf vekillerinin yüzlerine (tefhim) karşı verilmişse de, gerekçe belirtilmediği ve gerekçenin ayrıntılı kararda açıklanacağı yazıldığı gibi hükme ilişkin tüm hususların da hüküm özetine yazılmadığının belirlendiğini; başvurucunun, gerekçeli kararın tebliğ edildiği 12/7/2013 tarihinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunduğunu, başvurucunun bireysel başvuruda bulunması için kararı tüm gerekçesiyle birlikte öğrenmesi gerektiği dikkate alındığında, bireysel başvuru süresinin, gerekçeli kararın tebliğinden itibaren başlatılması gerektiği sonucuna ulaşıldığını; bu nedenle Komisyonlar Başraportörü tarafından verilen idari ret kararının hukuka uygun olmadığına ve başvurunun gerekçeli kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde yapıldığı anlaşıldığına karar vererek idari ret kararına yapılan itirazı kabul etmiş ve başvuruyu esastan incelemiştir.

AİHM, temyiz neticesinde verilen kararın tefhim ya da tebliğ edilmediği durumlarda ilke olarak, başvuru süresini kararın hükmü veren ilk derece mahkemesi

¹²⁰⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Muhammet Acar Başvurusu*, B.N: 2013/6254, K.T: 17/7/2014, § 49 ilâ 52

¹²⁰¹ AİHM, *Baghli/Fransa*, B.N: 34374/97, K.T: 30/11/1999, § 31

yazı işleri müdürlüğüne dönüş (kayıt) tarihine göre belirlemektedir. Zira, bu tarihten itibaren karar, başvuru ya da avukatı tarafından ulaşılabilir bir hâle gelmiştir. Bu kuralın istisnası ise bu kararın yazı işleri müdürlüğüne ulaştığı tarihte başvuru cezaevinde olması ve avukatının da bulunmamasıdır. Bu durumdaki bir kişinin hayatın olağan akışına göre nihai karardan haberdar olması beklenemez. Bu durumda eğer başvuru hapis cezası almışsa hapis cezasına ilişkin müddetnamenin tebliği¹²⁰², eğer başvuru para cezası almışsa hükmedilen para cezasına ilişkin ödeme emrinin tebliği¹²⁰³ ile başvuru süresi başlamaktadır¹²⁰⁴.

Bir kanun yoluna, mesela temyiz veya karar düzeltme yoluna başvurulduktan sonra, bu başvurudan feragat edilmesi durumunda artık usulüne uygun olarak başvuru yollarının tüketilmesinden bahsedilemeyecektir. Zira kişi, olağan kanun yolu sürecini kendi iradesiyle sona erdirmekte ve böylece olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmemiş olmaktadır. Bu nedenle böyle bir başvurunun yapılması durumunda, başvurunun “*başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle*” kabul edilemez olduğuna karar verilecektir¹²⁰⁵.

Eğer hak ihlaline kamu gücünün ihmali yol açıyorsa bu durumda başvuru süresinin ne zaman başlayacağına da tespit edilmesi önem arz etmektedir. Kamu gücünün ihmali, devam eden bir süreç olması ve devam etmesi sebebiyle bu ihmal süresi boyunca her zaman bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Zira bu durumda başvuru süresinin başlangıç noktası bulunmamaktadır. Böyle bir başvuru yapıldığında Anayasa Mahkemesinin tespit edeceği tek husus, bireysel başvurunun yapıldığı tarihte kamu gücü ihmalinin devam edip etmediğidir. Ediyorsa başvuru başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmayacaktır. Eğer ihmal devam etmiyorsa bu sefer ihmalin kesildiği tarihi tespit edecek ve bu tarihten itibaren otuz gün içinde başvurunun yapıp yapılmadığına bakılacaktır.

Kamu gücünün ne kadar süreyle hareketsiz kalmasının ihmal olarak değerlendirileceği hususunun da belirlenmesi önem arz etmektedir. Bir işlemin yapılmasına dair bir hüküm bulunması durumunda herhangi bir problem bulunmamaktadır. Bu süre içinde işlem yapılmamışsa, kamu gücünün ihmaliyle bir

¹²⁰² AİHM, *Karabulut/Türkiye*, B.N: 56015/00, K.T: 24.1.2008

¹²⁰³ AİHM, *Seher Karakaş/Türkiye*, B.N: 33179/96, K.T: 9.7.2002

¹²⁰⁴ Ekinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 137

¹²⁰⁵ Tercan, s. 428; AYM, İkinci Bölüm, *Halit Abdullah Başvurusu*, B.N: 2012/26, K.T: 26/3/2013

ihlal iddiasından söz edilebilir. Böyle bir sürenin öngörülmemesi durumunda ise Anayasa Mahkemesi her olayın özelliğine göre bu sürenin makul olup olmadığını inceleyecek ve her somut olayda kamu gücünün harekete geçmesi gereken süreyi belirleyecektir¹²⁰⁶.

Etkili olmayan yollara başvurulması durumunda da otuz günlük hak düşürücü süre durmayacaktır. Örneğin, Cumhurbaşkanlığı, kamu denetçiliği¹²⁰⁷, TBMM Dilekçe Komisyonu ya da İnsan Hakları Komisyonu, HSYK, Başbakanlık İnsan Hakları Kurulu ve Adalet Bakanlığı gibi icrai karar alma yetkisi bulunmayan kurumlara başvuru yapılması, hak düşürücü nitelikte olan otuz günlük süreyi durdurmaz¹²⁰⁸. Zira, bu tür kurumların bireysel başvuruya konu hak ihlalini tespit ederek ortadan kaldırmaya yetkileri ve görevleri olmadığından dolayı bireysel başvuru açısından etkisiz bir yoldurlar¹²⁰⁹. Nitekim AİHM de, bir çok kararında, başvuru açılmasına çözüm getirme olanağı bulunmayan Cumhurbaşkanlığı¹²¹⁰, Ombudsman¹²¹¹ veya Meclis Soruşturma Komisyonu¹²¹² gibi idari ve siyasi kuruluşlara yapılan başvuruların, etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmeyeceklerini belirtmiştir¹²¹³.

Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararında, tüketilmesi gereken başvuru yollarının ulaşılabilir olmaları yanında telafi kabiliyetini haiz ve tüketildiklerinde başvuru açılmasının şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanınmaları

¹²⁰⁶ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 216

¹²⁰⁷ Kamu denetçisi, yapılan hukuka aykırılıkları ortaya çıkarmak, idarenin takdir yetkisini kötüye kullanmasını engellemek, meri kurallara uygun olarak hareket etmeyi temin etmek, idarenin bu kurallara saygılı olmasını sağlamak ve işleyen kamu hizmetinin daha iyi işlenmesini temin etmek için gerekli tavsiyeleri yapmak için parlamento tarafından seçilmiş, bağımsız ve tarafsız hareket eden bir kamu görevlisidir. İnsan hakları mekanizmaları ve Kamu Denetçiliği hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Fendoğlu, s. 23-35; Çoban, ciddi hak ihlallerinin bulunması durumunda özellikle de mağdurların çocuk, akıl hastası, hükümlü veya tutuklu olması durumunda yani kişinin kendini koruyamayacak durumda bulunması hâlinde bu kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla kanuni temsilcilerinin yanında kamu denetçisine de bireysel başvuru imkânının verilmesinin faydalı olacağını belirtmektedir. Nitekim birçok ülkede kamu denetçisine ve savcılık makamına bu yetki verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 189

¹²⁰⁸ Ekinci, *Başvuru Yollarının Tüketilmesi*, s. 11; Göztepe, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, s. 26; Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 57-58; Ekinci-Bahadır, s. 349

¹²⁰⁹ Çınar, *Başvuru Süresi*, s. 59

¹²¹⁰ AİHM, *Koval/Ukrayna*, B.N: 65550/01, K.T: 30.3.2004

¹²¹¹ AİHM, *Jasar/Makedonya Eski Yugoslavya Cumhuriyeti*, B.N: 69908/01, K.T: 11.4.2006; Ancak Ombudsman'ın sahip olduğu yetkilerin niteliği ve verilen kararların bağlayıcılığı gibi hususlar baz alındığında bazı özel durumlarda bu yol etkili bir yol olabilir. bkz. AİHM, *Eğmez/Kıbrıs*, B.N: 30873/96, K.T: 21.12.2000

¹²¹² AİHM, *Assanidze/Gürcistan*, B.N: 71503/01, K.T: 8.4.2004

¹²¹³ Ekinci-Bahadır, s. 349

gerektiğini; dolayısıyla mevzuatta bu yollara yer verilmesinin tek başına yeterli olmayıp uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir¹²¹⁴.

AİHM, idari yargı veya hukuk davalarında öngörülmüş olan karar düzeltme yolunu tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olarak değerlendirmemektedir. Başka bir ifadeyle, başvuru sahiplerinin karar düzeltme yoluna başvuru yapmadan AİHM'e başvurmaları mümkündür¹²¹⁵. Ancak etkili olduğu kanaati ile karar aleyhine karar düzeltme yoluna gidilmişse artık bu kararın sonucu beklenmeli ve bu sonucun reddine ilişkin kararın öğrenilmesinden itibaren başvuruda bulunulmalıdır¹²¹⁶.

Anayasa Mahkemesi uygulaması da AİHM uygulamasıyla örtüşmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bu konuda vermiş olduğu kararlarda, karar düzeltme yoluna başvurulmasının şart olmadığını ancak karar düzeltme yoluna başvurulması hâlinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, öncelikle karar düzeltme talebinin sonucunun beklenmesi, böylece bu yolun tüketilmesi gerektiğine karar vermiştir¹²¹⁷. Dolayısıyla, karar düzeltme yolunu etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvuran kişiler için bu karar düzeltme sonucunda verilen kararları öğrenmeleri ile otuz günlük başvuru süreleri başlamış olacaktır¹²¹⁸.

Başvurucunun hukuken geçerli olmayan, süreci uzatmak maksadıyla yararsız yollara başvurusu durumunda, sürenin, bu tür girişimler neticelendikten itibaren başlatılması ya da başvuru süresinin uzatılması mümkün değildir. Örneğin, temyiz yolu kapalı bir karara karşı temyiz yoluna başvurulması durumunda, Yargıtayın bu karara karşı temyiz incelemesinin kapalı olduğuna ilişkin kararından sonra bireysel başvuruda bulunulamayacaktır¹²¹⁹.

Ancak, yerel mahkeme temyiz yolu kapalı olan bir kararı “*temyiz yolu açık olmak üzere*” vermişse ve kişi de bu karara güvenerek dosyayı temyiz etmişse bireysel başvuruda ne karar verileceğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

¹²¹⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Ramazan Aras Başvurusu*, B.N: 2012/239, K.T: 2/7/2013

¹²¹⁵ İkinci-Bahadır, s. 349

¹²¹⁶ İkinci-Bahadır, s. 349-350

¹²¹⁷ AYM, Birinci Bölüm, *İsmail Buğra İşlek Başvurusu*, B.N: 2013/1177, K.T: 23/3/2013; AYM, İkinci Bölüm, *Halit Abdullah Başvurusu*, B.N: 2012/26, K.T: 26/3/2013

¹²¹⁸ Tercan, s. 452

¹²¹⁹ Çınar-Çınar, s. 290; Tercan, s. 429

Kanaatimizce burada Anayasa Mahkemesi tarafından ikili bir ayırım yapılması gerekmektedir. Birinci ayrıma göre, bu karara karşı temyiz yolunun kapalı olduğunu başvuru sahibinin bilebilip bilemeyeceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Eğer başvuru sahibi, yerel mahkemede bir avukat ile temsil ediliyorsa ya da hukuk bilgisine sahip bir kişi ise veya bu kişiden bu kararın temyiz yoluna kapalı olduğunu bilmesi bekleniyorsa, bu durumda bireysel başvurunun bu nedenle Yargıtayın kararından sonra yapılması durumunda başvuru “süre aşımı” nedeniyle reddedilecektir.

İkinci ayrıma göre ise eğer başvuru sahibi, yerel mahkemede bir avukat ile temsil edilmiyorsa ya da hukuk bilgisine sahip bir kişi değilse veya bu kişiden bu kararın temyiz yoluna kapalı olduğunu bilmesi beklenmiyorsa¹²²⁰, bu durumda bireysel başvurunun Yargıtayın kararından sonra yapılması durumunda başvuru kabul edilecek yani başvurunun “süre aşımı” nedeniyle reddine karar verilemeyecektir. Zira, bireysel başvuru süresinin kaçırılması başvurucudan kaynaklanmayan bir nedenden meydana geldiği gibi hukuk devleti ilkesi olmanın bir gereği olarak da başvuru sahibinin kendi kusurundan kaynaklanmayan bir husus başvuru sahibinin aleyhine olarak yorumlanamayacağından dolayı temyiz neticesinin öğrenilmesiyle başvuru süresi başlayacaktır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi, olağanüstü bir kanun yolu olması nedeniyle ve başvuru sahiplerinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yönelttikleri talep, doğrudan kişilerin kullanabileceği bir yol olmayıp doğrudan bir sonuç doğurmayacağından dolayı başvuru süresine bir etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle, ceza davalarında otuz günlük başvuru süresi temyiz neticesinin öğrenilmesiyle başlamaktadır. Ancak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına yöneltilen bu talep kabul edilmiş ve ilgili Daireye itiraz edilmişse, bu sefer otuz günlük süre bu yolun neticelenmesi ile başlayacaktır. Zira, bu yol artık kişi bakımından etkili ve sonuç almaya elverişli bir yola dönüşmüştür. Dolayısıyla bu etkili ve sonuç almaya elverişli yolun neticelenmesi beklenmelidir¹²²¹.

¹²²⁰ Bu durumda daha çok ilk derecesi tarafından verilen karar metninde, temyiz yolu kapalı olduğu hâlde temyiz yolu açık olduğu yönünde ifade yer almaktadır.

¹²²¹ 5271 sayılı Kanun’un 308., 309. ve 310. maddeleri gereğince Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına ya da Adalet Bakanlığına yapılan başvurularda başvuru süresi için bkz. Tercan, s. 457-461

Yargılamanın yenilenmesi¹²²² talebi de ilgili yargı mercii tarafından kabul edilip dava esastan incelenmişse, artık yargılamanın yenilenmesi de etkili ve sonuç almaya elverişli bir yol hâlini almıştır. Bu durumda da başvuru süresi, yargılamanın yenilenmesi neticesinde verilecek kararın öğrenilmesinden sonra başlayacaktır¹²²³.

Tutukluluk ile yurt dışına çıkma yasağı konulması gibi kararlara karşı yapılan itirazın reddedilmesi üzerine bu kararlar kesinleşmiş olacağından bu durumda artık itiraz kanun yolunun neticelenmesinden itibaren bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir¹²²⁴.

B. Başvuru Süresinin Sona Erme Zamanı

Başvuru süresinin son günü, başvurunun başladığı tarihin tespitine göre yapılacaktır. Buna göre, başvuru süresi olan otuz günlük sürenin sona erme zamanı başvurunun başlangıç tarihinden itibaren otuzuncu gün mesai saatinin bitiminde sona ermektedir.

Ancak bazı durumlarda, başvuru sürenin sona erme zamanı hafta sonuna ya da resmi tatil günlerine denk gelebilmektedir. Böyle bir durumda nasıl hareket edileceğine ilişkin olarak ne 6216 sayılı Kanun'da ne de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasında, bireysel başvuruların incelenmesinde, 6216 sayılı Kanun veya Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde hüküm bulunmaması durumunda ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 84. maddesinde de bu hüküm tekrarlanmıştır. Dolayısıyla, diğer usul kanunlarının bu konudaki kurallarının tespit edilmesi ve kıyasen uygulanması¹²²⁵ gerekmektedir.

¹²²² Yargılamanın yenilenmesi ceza davalarında (5271 sayılı Kanun'un 311. maddesi vd.), hukuk davalarında (6100 sayılı Kanun'un 374-381. maddeleri) ve idari davalarda (2577 sayılı Kanun'un 55. maddesi) kesinleşmiş kararlara karşı kabul edilmiş olan olağanüstü bir kanun yoludur.

¹²²³ Tercan, s. 462

¹²²⁴ Tercan, s. 455; AYM, Birinci Bölüm, *Ramazan Aras Başvurusu*, B.N: 2012/239, K.T: 2/7/2013; AYM, Birinci Bölüm, *Sebahat Tuncel Başvurusu*, B.N: 2012/1051, K.T: 20/2/2014

¹²²⁵ Ural, s. 216

5271 sayılı Kanun'un 39. maddesinin (4) numaralı fıkrası¹²²⁶, 6100 sayılı Kanun'un 93. maddesinin (1) numaralı fıkrası¹²²⁷, 2577 sayılı Kanun'un 8. maddesinin (2) numaralı fıkrası¹²²⁸ gereğince, bu durumlarda sürenin tatil sonrasındaki ilk mesai gününün sonuna kadar uzayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, başvuru süresinin sona erme zamanının hafta sonuna ya da resmi tatil günlerine denk gelmesi durumunda, bu süre tatil sonrasındaki ilk iş günü mesai saati bitimine kadar uzamış olacaktır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹²²⁹, temel muhakeme kanunlarında (6216, 6100, 5271 ve 2577 sayılı kanunlar), son günü resmî tatil gününe rastlayan sürelerin, resmi tatil gününü takip eden ilk iş gününün çalışma saati sonuna kadar uzayacağı kuralına yer verildiğini; bu kuralın, bireysel başvuruya ilişkin süreler bakımından uygulanmamasını gerektiren herhangi bir sebep bulunmadığını; bu çerçevede başvurucunun, son günü resmi tatil gününe rastlayan başvuru süresinin, resmi tatili takip eden ilk iş gününe uzayacağını ve bu tarih itibariyle yapılan başvurunun süresi içerisinde yapıldığının kabulü gereceğini belirterek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.

Bazı durumlarda ise başvuru süresinin sona erme zamanı idari izin gününe rastlayabilmektedir. Bu durumda da başvuru süresinin ilk iş gününün mesai bitimine kadar uzayabileceği düşünülebilir. Ancak bu gibi durumlarda başvuruyu alacak mercilerin başvuruyu kabul edecek nöbetçi memurlar bırakması gerektiğinden, başvuru süresinin uzaması söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle başvuru süresinin son gününün idari izne denk gelmesi durumunda başvuru yapanların o günün mesai bitimine kadar başvurularını yapmaları gerekmektedir. Aksi durumda hak kaybına uğranılacağı açıktır.

Diğer taraftan, 6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde "adli ara verme" düzenlenmediğinden dolayı başvuru süresinin adli ara verme nedeniyle uzaması söz konusu değildir. Bu nedenle, bireysel başvurularda başvuru yapma süresi ile eksiklik tespit edilen hususların tamamlanması için verilen süreler

¹²²⁶ Fıkra şöyledir: "Son gün bir tatile rastlarsa süre, tatilin ertesi günü biter."

¹²²⁷ Fıkra şöyledir: "Resmî tatil günleri, süreye dâhildir. Sürenin son gününün resmî tatil gününe rastlaması hâlinde, süre tatili takip eden ilk iş günü çalışma saati sonunda biter."

¹²²⁸ Fıkra şöyledir: "Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır."

¹²²⁹ AYM, Genel Kurul, Abdullah Öcalan Başvurusu, B.N: 2013/409, K.T: 25/6/2014, § 51

işlemeye devam edecektir¹²³⁰. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹²³¹, hangi mahkemelerde adli ara vermenin uygulanacağına ilişkin olarak usul kanunlarında hükümlerin bulunduğunu; 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde bireysel başvuru yolunun adli ara vermeye tabi olduğuna ilişkin herhangi bir hüküm bulunmadığını ve bu nedenle Anayasa Mahkemesinin bu süre içerisinde de yargısal faaliyetlerine devam ettiğinin sabit olduğunu; bireysel başvuruda adli ara vermenin uygulanmayacağına yönelik olarak Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliği tarafından da resmî internet sitesinden kamuoyuna duyuru yapıldığını; dolayısıyla bireysel başvuru açısından adli ara verme hükümlerinin bireysel başvuru süresi hesabında dikkate alınmasına hukuken olanak bulunmadığını belirtmiş ve başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılmayan bireysel başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*süre aşımı*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

AİHM ise sürenin hesaplanmasında altı aylık sürenin son gününün hafta sonuna ya da resmi tatil gününe gelmesi durumunda sürenin hangi gün biteceğini, iç hukuk düzenlemelerinden bağımsız olarak değerlendirmektedir. Nitekim AİHM, *Kadikis/Letonya* başvurusunda¹²³² başvuru süresinin son gününün tatil gününe denk gelmesinin başvuru süresini bir gün sonraya uzatmayacağına ve Mahkemenin bu süreyi iç hukuk kurallarından bağımsız olarak yorumlamadığına karar vermiştir. AİHM, bu yöndeki içtihadını *Otto/Almanya* başvurusunda¹²³³ da teyit etmiştir. AİHM bu kararında, başvuruçunun hem iç hukukta hem de AİHM önünde avukatla temsil edildiğini ve başvuruçunun başvuru süresinin bitiminin son gününün tatil gününe geleceğini öngörebilmek ve bu hususta gerekli tedbirleri alabilmek durumunda olduğunu belirtmiştir. Birden fazla başvuru içeren *Büyükdere ve diğerleri/Türkiye* başvurularında¹²³⁴ da AİHM aynı anlayışı devam ettirmiş ve *Otto/Almanya* kararına yollama yaparak başvurulardan birisini başvuru süresinin bir gün geçmesi nedeniyle reddetmiştir. Ancak AİHM, *Sabri Güneş/Türkiye*

¹²³⁰ Bu konuda Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan duyuru için bkz. (Erişim) <http://www.anayasa.gov.tr/Haber/detay/114/>, 22.5.2015; Karan, s. 61

¹²³¹ AYM, Birinci Bölüm, *Turgut Tayyar Başvurusu*, B.N: 2013/7168, K.T: 15/10/2014; Aynı yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm İkinci Komisyon, B.N: 2013/7023, K.T: 24/12/2014

¹²³² AİHM, *Kadikis/Letonya*, B.N: 62393/00, B.N: 25.9.2003

¹²³³ AİHM, *Otto/Almanya*, B.N: 21425/06, K.T: 10.11.2009

¹²³⁴ AİHM, *Büyükdere ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 6162/04, 6297/04, 6304/04, 6305/04, 6149/04, 9724/04 ve 9733/04, K.T: 8.6.2010

başvurusunda¹²³⁵, bu sefer aksi yönde karar vermiştir. AİHM, anılan bu üç karara yollamada bulunduktan sonra Dairenin (İkinci Daire) farklı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak İkinci Dairenin verdiği bu karara Türkiye tarafından itiraz edilmiş ve konu Büyük Daireye gelmiştir. Büyük Daire, altı aylık sürenin bitiminin pazar gününe denk gelmesinin ve bu sürenin ilk çalışma gününe iç hukukta uzuyor olmasının altı aylık sürenin son gününün hesaplanmasına etki etmeyeceğine, AİHM'in içtihatları hakkında bilgi sahibi olması gereken bir avukatın, bu altı aylık sürenin son gününü öngöremeyerek buna uygun davranmaması için bir nedenin bulunmadığına karar vermiştir¹²³⁶.

---

¹²³⁵ AİHM, *Sabri Güneş/Türkiye*, B.N: 27396/06, K.T: 24.5.2011

¹²³⁶ İkinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 146-147

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ UYGULAMASI KAPSAMINDA BİREYSEL BAŞVURUDA ESAS BAKIMINDAN KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI (KRİTERLERİ)

I. GENEL OLARAK

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için anılan Kanun'un 45 ilâ 47. maddelerinde belirtilen şartları taşımalarının gerektiği; (2) numaralı fıkrasında ise Anayasa Mahkemesinin, Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması yahutta temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilmezliğine karar verilebileceği belirtilmiştir.

Bu hükümlere göre, Anayasa Mahkemesine yapılacak olan bir başvuruda, 6216 sayılı Kanun'un 45 ilâ 47. maddeleri ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde öngörülen bütün şekil şartları bulunsa ve bireysel başvurunun konusunu oluşturan temel hak ve özgürlükler kapsamında bulunsa bile Anayasa Mahkemesi yine de bu başvuruda esasın incelenmesi ile ilgili bir nedenden dolayı başvuruyu kabul edilemez bulabilecektir¹²³⁷.

II. AÇIKÇA DAYANAKTAN YOKSUNLUK

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, Anayasa Mahkemesinin, açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilmezliğine karar verebileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak hangi durumlarda başvuruların açıkça dayanaktan yoksun olacağına ilişkin olarak ne 6216 sayılı Kanun'da ne de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde herhangi bir kural yer almamaktadır. Hâl böyle olunca bu konunun Anayasa Mahkemesinin bugüne kadarki içtihatları ile AİHM içtihatları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹²³⁷ Cüneyt Durmaz, "Esasa İlişkin Kabul Edilmezlik Nedenleri", *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Editör: Musa Sağlam, Avrupa Konseyi, 2013. s. 226, ("Kabul Edilmezlik Nedenleri")

Açıkça dayanaktan yoksunluk nedenlerine, aslında bireysel başvurunun esas bakımından incelenmesi neticesinde varılacağı açıktır. Zira burada bireysel başvurunun usul bakımından değerlendirilmesi değil esas bakımından değerlendirilmesi söz konusudur¹²³⁸. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin usulden kabul ettiği bir başvurunun esasının görüşülmesi neticesinde o başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığı belirlenecektir. Diğer bir ifadeyle, bir başvuru kişi, konu, zaman ve yer yönünden 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümlerine göre uygun olsa ve bütün şekli olarak kabul edilebilirlik koşullarını sağlasa bile bu başvuru esas inceleme neticesinde açıkça dayanaktan yoksun olunması nedeniyle kabul edilemez bulunabilecektir¹²³⁹.

Anayasa Mahkemesi kararlarında, açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilebileceği belirtildikten sonra başvuru sahibinin ihlal iddialarını kanıtlayamadığı, iddiaların salt kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu (temyiz mercii başvuruları)¹²⁴⁰, karmaşık veya zorlama şikâyetlerden ibaret olan veya temel haklara yönelik bir müdahalenin olmadığı (açık veya görünür bir ihlalin bulunmadığı) yahutta müdahalenin meşru olduğunun açık olduğu başvuruların açıkça dayanaktan yoksun kabul edileceği ifade edilmiştir¹²⁴¹.

AİHS'in kabul edilebilirlik koşullarının düzenlendiği 35. maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinde de, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması durumunda kabul edilemez bulunacağı belirtilmiştir. Yani AİHM uygulamasında, Türk Anayasa Mahkemesi uygulamasında olduğu gibi bireysel başvuruların açıkça dayanaktan yoksun olması bir kabul edilmezlik nedeni olduğu kabul edilmiştir¹²⁴².

Buna göre AİHM, bir başvuruda veya şikâyette AİHS ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği görüntüsü veren herhangi bir durum tespit edememişse, bu başvuru veya şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle

¹²³⁸ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 223

¹²³⁹ AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 8

¹²⁴⁰ Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 774

¹²⁴¹ AYM, İkinci Bölüm, *Kürşat Eysel Başvurusu*, B.N: 2012/665, K.T: 13/6/2013, § 20; AYM, Birinci Bölüm, *Ş.Ç. Başvurusu*, B.N: 2012/1061, K.T: 21/11/2013, § 25; AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Şerif Ay Başvurusu*, B.N: 2012/1181, K.T: 17/9/2013, § 25; AYM, İkinci Bölüm, *Nesrin Kılıç Başvurusu*, B.N: 2013/772, K.T: 7/11/2013, § 33; Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 391

¹²⁴² Bülent Algan, "Bireysel Başvurularda 'Açıkça Dayanaktan Yoksunluk' Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2014, Cilt: 63, s. 250

kabul edilemez bulacaktır. AİHM uygulamasında, Türk Anayasa Mahkemesi uygulamasında olduğu gibi açıkça dayanaktan yoksun olma, ancak diğer kabul edilebilirlik kriterlerinin karşılanması durumunda değerlendirilebilecek olan bir kabul edilebilirlik koşuludur. AİHM, bu türden bir değerlendirme yaparken, diğer kabul edilebilirlik kriterlerinden farklı olarak, esasen yüzeysel bir esas incelemesi yapmakta ve bu incelemenin neticesinde açıkça görünür bir ihlalin bulunup bulunmadığına karar vermektedir¹²⁴³.

Bir başvuru ya da şikâyet üzerinde yüzeysel olarak yapılan esas incelemesinde, herhangi bir biçimde AİHS’de güvence altına alınmış bir hakkın ihlal edildiği görüntüsü ortaya çıkmıyorsa, başvuru veya şikâyet hakkında esastan incelemeye devam edilmeden hemen başlangıçta başvuru veya şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun ve kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir¹²⁴⁴. Diğer bir ifadeyle, açıkça dayanaktan yoksunluk değerlendirmesi yalnızca diğer kabul edilebilirlik kriterlerinin tamamının (14 No’lu Protokolle eklenen dışında) somut başvuru yönünden karşılandığı hâllerde yapılabilecek bir değerlendirmedir. Dolayısıyla, kabul edilebilirlik kriterlerindeki hiyerarşi de gözetildiğinde, bu sonuç doğal olarak ortaya çıkan bir durumdur. Bu nedenle, AİHS’de korunan temel hak ve özgürlüklerden hiçbirisinin kapsamına girmeyen, iç hukuk yollarının tüketilmediği veya başvuru süresine uyulmadığı tespit edilen bir başvuruda, kabul edilebilirlik kriterleri sağlanmadığından ayrıca açıkça dayanaktan yoksunluk değerlendirmesi yapmanın hiçbir anlamı bulunmamaktadır¹²⁴⁵. Bu husus, esasa ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri incelenmesi yapılması gerekmeyen ve önemsiz nitelikteki başvuruların ilk aşamada ayıklanarak oluşacak iş yükünü makul seviyede tutmak bakımından son derece önemli bir işleve sahiptir¹²⁴⁶.

---

¹²⁴³ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 391; Mehmet Öncü, “AİHM Uygulamasında Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 355, (“Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece”); Ural, s. 264

¹²⁴⁴ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 226; AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 69

¹²⁴⁵ Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 355

¹²⁴⁶ Ural, s. 264; Algan, s. 250

Anayasa Mahkemesi kararlarına ve Mahkemenin yayımlamış olduğu Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberine göre, açıkça dayanaktan yoksunluk nedenlerini şu başlıklar altında toplandığı anlaşılmaktadır¹²⁴⁷:

- Kanun yolu şikâyeti (Temyiz mercii başvuruları).
- Açık veya görünür bir ihlalin bulunmaması.
- Kanıtlanamamış şikâyetler (Delil yokluğu)
- Karmaşık veya zorlama şikâyetler.

A. Kanun Yolu Şikâyeti (Temyiz Mercii Başvuruları)

Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında, bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı belirtilmiştir. Yine 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (6) numaralı fıkrasında, bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı kural altına alınmıştır. Böylece, Anayasa Mahkemesinin bir temyiz mercii olmadığı açıkça belirtilerek temyiz mercii gibi hareket etmesinin önüne geçilmiştir. Bu durum 6216 sayılı Kanun'un madde gerekçesinde, "*Bireysel başvuru yolunun niteliği itibarıyla bir temyiz yolu olmadığı dikkete alındığında, olağan kanun yollarında gözetilmesi gereken hususların burada inceleme konusu yapılmaması gereği açıktır.*" biçiminde açıklanmıştır.

Temyiz mercii olmama kuralı esasen bireysel başvurunun ikincilliği ilkesine dayanmaktadır. Zira ikincillik ilkesi uyarınca Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin öncelikli olarak daha etkin ve güçlü konumda yer alan olağan yargı mercileri önünde ileri sürülerek bu ihlallerin giderilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla olağan yargı yerlerinde giderilmeyen/giderilemeyen ve bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve

---

¹²⁴⁷ AİHM uygulamasında dört ana nedene dayanılarak bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilmektedir. Bu nedenler şunlardır: 1- Temyiz mercii veya dördüncü derece mahkemesi olmama. 2- Açık ya da görünür bir ihlalin bulunmaması. 3- Delil yokluğu nedeniyle şikâyetin kanıtlanamaması. 4- Şikâyetin karmaşık ya da zorlama olması. Ayrıntılı bilgi için bkz. Algan, s. 250-280

özgürlük ihlallerinin bireysel başvuruya konu edilebilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle. Anayasa Mahkemesinin olağan yargı mercilerince verilen kararları denetleyip bunları onayan, bozan, kaldıran ya da değiştiren bir mahkeme olmadığından dolayı bu kararlardaki hukuki hataları da tespit etmemektedir¹²⁴⁸.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruya konu olabilecek hakların ihlal edilmediği sürece veya mahkemenin delil takdirinde açıkça keyfilik bulunmadıkça yahutta mahkeme kararında bariz takdir hatası olmadıkça olağan yargı mercilerinin kararlarındaki maddi veya hukuki hataları bireysel başvuruda incelememektedir. Bu çerçevede, olağan yargı mercilerinin delilleri takdirinde açıkça keyfilik bulunmadıkça ya da bariz takdir hatası olmadıkça, bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesinin olağan yargı mercilerinin takdirine müdahale etmesi söz konusu değildir¹²⁴⁹. Aksi hâlde Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamında güvence altına alınmış haklar ihlal edilmiş olacaktır ki bu durumda Anayasa Mahkemesinin yapılan bireysel başvuruyu incelemesi gerekecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bir başvuruda, “...bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyumsuzluğa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz.” biçiminde karar vermiştir¹²⁵⁰.

AİHS’de kabul edilebilirliğe ilişkin kurallar arasında "*temyiz mercii şikâyeti*" yer almamakla birlikte bu kriter AİHM’in içtihatlarıyla ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. Bilindiği üzere AİHS’in temel olarak dayandığı ilkelerden biri olan "*ikincillik ilkesi*" gereği AİHS’deki haklara saygı gösterilmesini sağlamak öncelikli olarak taraf devletlerin üzerine düşen bir görevdir¹²⁵¹. Dolayısıyla AİHM ancak taraf

¹²⁴⁸ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 226

¹²⁴⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu*, B.N: 2012/1027, K.T: 12/2/2013, § 26; AYM, Birinci Bölüm, *Bakan İnşaat Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2014/5657, K.T: 19/11/2014, § 32, 34 ve 35; AYM, İkinci Bölüm, *Feyzullah Erarslan Başvurusu*, B.N: 2014/7226, K.T: 4/11/2014, § 26 ve 27

¹²⁵⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu*, B.N: 2012/1027, K.T: 12/2/2013, § 26

¹²⁵¹ Gülener, s. 60; Yılmaz, AİHM’in insan haklarını koruma bakımından hernekadar en iyi şekilde koruma sistemi kurmuş olsa da ulusal hukukun yerine geçip karar verecek bir sistem olarak öngörülmediği gibi realite olarak sekiz yüz milyondan fazla bireyin doğrudan başvuru yapabildiği bir sistemin ikincillik prensibi olmadan da yürüyebilmesinin mümkün görünmediğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, *Yorum Yöntemleri*, s. 221-222

devletlerin bu üzerine düşen görevi yerine getirmemeleri durumunda müdahalede bulunmaktadır¹²⁵². Zira taraf devletler, ülkelerindeki belirleyici mekanizmalarla doğrudan doğruya ve sürekli olarak temas durumunda olmaları nedeniyle ileri sürülen AİHS ihlallerini düzeltmek için daha etkin ve iyi konumda olduklarından dolayı bu devletler AİHS ihlallerini düzeltmek için daha etkin olarak harekete geçebileceklerdir¹²⁵³. Dolayısıyla, AİHM bu konuda temel hak ve özgürlüklerin korunması hususunda destekleyici bir işlevi bulunmaktadır¹²⁵⁴.

Ayrıca AİHM, AİHS'e taraf devletlerin olağan yargı mercilerince verilen kararları onayan, bozan, yeniden inceleyen veya denetimini yapan temyiz ya da istinaf benzeri bir mercii olmadığından dolayı bir "dördüncü derece" başvuru makamı da değildir¹²⁵⁵. Nitekim AİHS'in 19. maddesinde, AİHS ve protokolleri gereğince taraf devletlere yüklenen taahütlerin uyulmasını sağlamak için, AİHM'in kurulduğu belirtilmiştir. Buna göre AİHM'in, AİHS tarafından korunan haklar ihlal edilmediği sürece, AİHS'e taraf devletlerin olağan yargı mercilerince yaptıkları maddi ve hukuki hataları ele almak gibi bir görevi bulunmamaktadır¹²⁵⁶.

AİHS'e taraf devletlerin olağan yargı mercilerince verilen kararlarının bu yönüyle incelenmesi, kaldırılması ya da bozulması yahutta düzeltilmesi talebiyle yapılan başvurular, AİHM'in rolünün ve AİHS ile kurulmuş bulunan yargısal sistemin başvuru tarafından yanlış anlaşıldığını ortaya koymaktadır¹²⁵⁷.

AİHM bir başvuruda¹²⁵⁸, yargı organının bir kararını diğerine tercih etmeye sevk eden hususları denetleme görevinin kendisine düşmediğini, AİHS ile koruma altına alınmış olan hak ve özgürlüklere herhangi bir zarar verilmediği sürece ve ölçüde, bir yargı mercii tarafından yapıldığı ileri sürülen uygulama ve hukuk hatalarını teşhis ve tespit etme görevinin bulunmadığını belirtmiştir.

AİHM bu başvuruda, başvuranların iddialarını ileri sürebildiklerini, bilirkişi raporlarını ilgili yargı merciinden alabildiklerini, bu raporlara karşı itiraz haklarını

---

¹²⁵² Ural, s. 268

¹²⁵³ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 228; Ural, s. 268

¹²⁵⁴ Gülener, s. 60

¹²⁵⁵ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 228

¹²⁵⁶ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 227

¹²⁵⁷ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 228

¹²⁵⁸ AİHM, *Yardımcı/Türkiye*, B.N: 25266/05, K.T: 5.1.2010

kullanabildiklerini ve adli yargı organlarının kararlarına esas aldıkları gerekçelerde herhangi bir keyfilik görülmediğini tespit etmiştir¹²⁵⁹.

Ancak, AİHM ulusal yargı organlarının vermiş oldukları kararlarda keyfilik, açıkça adalet ve hakkaniyete aykırı bir durum ya da bariz takdir hatası bulunması durumunda, AİHS’de öngörülen haklar ihlal edilmiş olduğundan dolayı bu kararları inceleyerek bu kurala istisna oluşturmuştur¹²⁶⁰.

Esasen, AİHM’in bugüne kadarki içtihatlarına bakıldığında keyfilik, açıkça adalet ve hakkaniyete aykırı bir durum ya da bariz takdir hatası kavramının ne anlama geldiğine ilişkin olarak net bir tespit bulunmadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle keyfilik, açıkça adalet ve hakkaniyete aykırı bir durum ya da bariz takdir hatasının sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğine ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Yalnızca bazı kararlarda hangi durumlarda keyfilik, açıkça adalet ve hakkaniyete aykırı bir durum ya da bariz takdir hatası olduğuna ilişkin belirlemelerde bulunulmuştur¹²⁶¹.

AİHM, şu konulardaki ulusal yargı mercilerinin tespitlerini ve ulaştıkları neticeleri incelememekte ve bunların önüne getirilip tartışılmasının istenmesini de temyiz mercii şikâyeti olarak görmektedir¹²⁶²:

- Davadaki olayların ispatlanması.
- İç hukukun yorumlanması ve uygulanması.
- Yargılama esnasında sunulan delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi.
- Kişisel bir uyuşmazlığın sonucunun esas yönünden adil olmaması.
- Ceza davasında sanığın suçluluğu veya masumiyeti.

¹²⁵⁹ Karar için bkz. (Erişim) <http://www.kararara.com/aihm/turkce/aihm10231.htm>, 14.3.2015

¹²⁶⁰ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 228

¹²⁶¹ Güleler, s. 71

¹²⁶² AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 71; AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 146; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 227; Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 230; Ural, s. 269

Dördüncü derece şikâyetler, diğer açıkça dayanaktan yoksun olan şikâyetlerden farklı olarak, niteliği gereği yalnızca AİHS'in 6. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı açısından söz konusu olabilecektir¹²⁶³. AİHM'in önüne gelen başvuru veya şikâyetlerde, temyiz mercii şikâyeti olması nedeniyle reddedilen şikâyetlerin genellikle "*ben masumum, adil yargılanmadım, mahkeme yanlış karar verdi, delillerin değerlendirilmesinde hata yapıldı, benim delillerim toplanmadı, tanıklarım dinlenmedi, uygulanması gereken kurallar yanlış uygulandı, yerleşmiş içtihatlar verilen hükümde gözetilmedi, ben suç işlemedim...*" gibi formüle edildiği görülmektedir¹²⁶⁴. Bu durum ise AİHS'in başvuruçular tarafından aslında doğru bir biçimde algılanmadığının doğal bir göstergesi olup AİHM'in ulusal mercilerce verilen kararlar bakımından yeniden bir yargılama yaparak, söz konusu kararları iptal etme, düzelterek onama ya da değiştirme gibi bir yetkisi bulunmamaktadır¹²⁶⁵.

AİHM'in Komisyon döneminde verdiği ve temyiz mercii şikâyetlerine ilişkin olan ilk kararlarının başında *Alvaro Baragiola/İsviçre*¹²⁶⁶ kararı gelmektedir. Başvurucu, İsviçre vatandaşı olup İtalya'nın Roma şehrinde işlenen bir takım cinayetlere yardım ve yataklık etmekten suçlu bulunarak hapis cezası almıştır. Başvurucunun Komisyona yapmış olduğu şikâyette, karar veren hâkimlerin medyada kendisi ile ilgili çıkan haberlerden etkilendiklerini ve bu nedenle kendisi hakkında önyargılı davrandıklarını, bazı raporların ve delillerin hiç dikkate alınmadığını, çağırılmak istediği tanıkların çağrılmadığını ve böylece keyfi bir yargılama yapıldığını, bunların da hakkında keyfi yargılama yapıldığına yönelik delilleri olduğunu ileri sürmüştür. AİHM, söz konusu değerlendirmelerin taraf devletlerin yargılama makamlarına ait olduğunu belirterek ulusal hukukun uygulanması ve yorumlanması yetkisinin ulusal yargı mercileri tarafından yapılacağını söylemiştir. Bu nedenle AİHM bu başvuruda, temyiz mercii gibi bir değerlendirme yapmaktan kaçınmıştır. Aslında AİHM bu kararında, hangi durumlarda ulusal makamların

¹²⁶³ Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 362

¹²⁶⁴ Ural, s. 270; Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 231-232; Gülener, s. 79; Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 362 ve 364

¹²⁶⁵ Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 362

¹²⁶⁶ AİHM, *Alvaro Baragiola/İsviçre*, B.N: 17265/90, K.T: 21.10.1990

yerine geçerek ulusal hukuku yorumlayacağını ya da buna ne zaman kendisini yetkili göreceğine ilişkin bir belirlemede bulunmamıştır¹²⁶⁷.

AİHM'in *Garcia Ruiz/İspanya*¹²⁶⁸ kararında ise bu hususta bir belirlemede bulunmuştur. Avukat olan başvuru, davasına baktığı müvekkilinden avukatlık ücretini tahsil edememiştir. Açmış olduğu dava, ilk derece ve temyiz merciinde reddedilmiştir. Kararın kesinleşmesi sonrasında amparo başvurusunda bulunmuş ancak, bu başvurusu da Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine başvuru, temyiz başvurusu sırasında ileri sürdüğü iddialarına cevap verilmediğini ve böylece AİHS'in 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini AİHM'e başvurarak ileri sürmüştür. AİHM, yapmış olduğu incelemede, ulusal mercilerde yapılan yargılamada, başvuruçunun iddialarının ve belirtilen tanıkların dinlendiğini ama neticede başvuruçunun ileri sürdüğü iddialarını ispatlayamadığı için davanın reddedildiğini belirlemiştir. AİHM bu kararında, AİHM'in asıl görevinin AİHS'e taraf devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirip getirmediğini denetlemek olduğunu, bu nedenle ulusal mercilerin yapmış olduğu bir yargılama faaliyetinin hatalı olduğu ileri sürülerek yapılacak olan bir başvurunun, AİHS'de tanımlanan hak ve özgürlüklerden birinin ihlal edilmediği müddetçe bu yargılama faaliyetinin denetlenemeyeceğini ve bunun ulusal yargı mercilerinin yetkisinde olduğunu belirtmiştir¹²⁶⁹.

AİHM, *Schenk/İsviçre*¹²⁷⁰ kararında da benzer bir karar vermiştir. Başvuru, kasten insan öldürmeye teşebbüs suçundan ceza almıştır. Bu cezanın delilleri arasında azmettirenin başvuru ile yapmış olduğu telefon görüşmeleri de yer almaktadır. Başvuru, bu telefon görüşmelerinin hukuk dışı yollarla elde edildiğini ve hükme esas alınmasının adil yargılanma hakkını ihlal edeceğini ileri sürmüştür. AİHM, bu delilin dava dosyası içerisine konulmasına başvuruçunun itiraz edebildiğini ve karşı argümanlarını ileri sürebildiğini ve bu kayıtların tek delil niteliğinde bulunmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. AİHM, bu neticeye varırken tıpkı *Garcia Ruiz* kararında olduğu gibi, AİHS'in 19. maddesine atıf yapmış ve AİHM'in görevinin taraf devletlerin AİHS'e

---

¹²⁶⁷ Güllener, s. 72

¹²⁶⁸ AİHM, *Garcia Ruiz/İspanya*, B.N: 30544/96, K.T: 21.1.1999

¹²⁶⁹ Güllener, s. 72-73

¹²⁷⁰ AİHM, *Schenk/İsviçre*, B.N: 10862/84, K.T: 12.7.1988

yönelik olarak üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirip getirmediğini kontrol etmek olduğunu, bu nedenle taraf devletlere ait ulusal mercilerin yaptıkları hatalı yargılamalara yönelik olan başvurularda bu mercilerin verdikleri kararların ancak AİHS’te güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi hâlinde denetlenebileceğini, aksi hâlde ulusal mercilerin takdirinde/yetkisinde olduğunu ifade etmiştir¹²⁷¹.

AİHM’in vermiş olduğu kararlara bakıldığında, AİHM, AİHS ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlük ihlali bulunmadıkça, bir ulusal merci tarafından yapılan maddi veya hukuki hataları denetleme ya da inceleme gibi bir yetkiye sahip olmadığını belirtmektedir. Bunun aksinin kabulü, AİHM’in dördüncü derece yargı organı gibi hareket etmesine neden olacaktır ki, bu durum da AİHM’in AİHS ile kendisine getirilen sınırlamayı görmezden gelmesi sonucunu doğuracaktır¹²⁷².

Anayasa Mahkemesinin önüne gelen başvurulardaki temyiz mercii şikâyeti ile reddedilen başvurulardaki formülasyonun da AİHM’in önüne gelen başvurularla benzerlik taşıdığı ve Anayasa Mahkemesinin bu konuda verdiği kararlarının ise AİHM içtihatlarıyla örtüştüğü anlaşılmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin bu konuda vermiş olduğu kararlara bakıldığında;

- Maddi vakıaların kanıtlanmasına ilişkin şikâyetler¹²⁷³,

- Hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin şikâyetler¹²⁷⁴,

---

¹²⁷¹ Gülener, s. 73-74

¹²⁷² Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 363

¹²⁷³ AYM, İkinci Bölüm, *Fettah Hansu Başvurusu*, B.N: 2013/906, K.T: 16/4/2014, § 27 ve 28; Bu kararda başvurucunun iddialarının özünü, derece mahkemelerince delillerin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet olmadığı ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu anlaşılmış; başvurucunun ileri sürdüğü iddiaların ve delillerin ise derece mahkeme kararlarında değerlendirilerek tartışıldığı belirtilmiştir.

¹²⁷⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Mustafa Bülent Erten Başvurusu*, B.N: 2012/649, K.T: 16/4/2013, § 27 ve 28; Bu başvuruda başvurucu, ilk derece mahkemesi tarafından 926 sayılı Kanun’un geçici 26. maddesinin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet bulunmadığını belirterek anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, başvurunun yargılamanın sonucuna yapıldığını belirterek “*Yapılan incelemede, yargılamanın derece mahkemeleri tarafından usul şartlarına ve hukuka uygun olarak gerçekleştirilmediğine ve başvurucunun kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulamadığına dair açık bir bulgu saptanmadığı gibi Mahkemenin ilgili hukuku yorumlamasında ve delilleri takdirinde keyfilik de tespit edilmediğinden iddiaların kanun yolu şikâyeti niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.*” biçiminde karar vererek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Miraş Mümessillik İnş. Taah. Reklam. Paz. Yay. San. Tic. A.Ş. Başvurusu*, B.N:

- Delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesine ilişkin şikâyetler¹²⁷⁵,
- Medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin bir uyuşmazlığın sonucunun esas yönünden adil olmamasına ilişkin şikâyetler¹²⁷⁶,
- Ceza davalarında sanığın suçluluğu veya masumiyetine ilişkin şikâyetler¹²⁷⁷,

2012/1056, K.T: 16/4/2013, § 39; AYM, İkinci Bölüm, *Vedat Benli Başvurusu*, B.N: 2013/307, K.T: 16/5/2013, § 25 ve 26; AYM, İkinci Bölüm, *Galip Yılmaz ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/1258, K.T: 13/6/2013, § 35, 36, 37 ve 38; AYM, İkinci Bölüm, *Mardin Süryani Katolik Kilisesi Vakfı Başvurusu*, B.N: 2013/757, K.T: 13/6/2013, § 30 ve 31; AYM, İkinci Bölüm, *Aygaz A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2013/2428, K.T: 13/6/2013, § 20 ve 21; AYM, İkinci Bölüm, *Mustafa Gök Başvurusu*, B.N: 2013/700, K.T: 15/4/2014, § 24, 25, 26, 27, 28 ve 29

¹²⁷⁵ AYM, Birinci Bölüm, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz Başvurusu*, B.N: 2012/1027, K.T: 12/2/2013, § 27; Bu başvuruda başvuru, yerel mahkeme tarafından alınan raporlardaki çelişki giderilmeksizin Adli Tıp Kurumu Trafik İhtisas dairesinden alınan bilirkişi raporuna itibar edildiği belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvurunun iddialarının özünün “derece mahkemelerince delillerin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet olmadığına ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu” gerekçesiyle “...başvurucunun iddiasının kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, derece mahkemesi kararlarının bariz bir şekilde keyfilik de içermediği anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin 'açıkça dayanaktan yoksun olması' nedeniyle kabul edilemez olduğuna...” biçiminde karar vererek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Ümit Tekin Başvurusu*, B.N: 2013/781, K.T: 26/3/2013, § 26; AYM, İkinci Bölüm Birinci Komisyon, B.N: 2013/2447, K.T: 22/11/2013, § 25; AYM, *Karlis A.Ş. Başvurusu*, Birinci Bölüm, B.N: 2012/849, K.T: 4/12/2013, § 77; AYM, İkinci Bölüm, *Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2013/1213, K.T: 4/12/2013, § 27 ve 28; AYM, İkinci Bölüm, *Tayibe Özkantaş Başvurusu*, B.N: 2013/6314, K.T: 20/3/2014, § 26, 27, 28, 28 ve 29; AYM, İkinci Bölüm, *Oğuzhan Kozacıoğlu Başvurusu*, B.N: 2013/2379, K.T: 20/3/2014, § 25, 26 ve 27; AYM, İkinci Bölüm, *Ünal Özfuçucu Başvurusu*, B.N: 2013/5921, K.T: 3/4/2014, § 24, 25 ve 26

¹²⁷⁶ AYM, Birinci Bölüm, *Göksel Korkmaz Başvurusu*, B.N: 2012/869, K.T: 16/4/2013, § 21 ve 22; Bu başvuruda başvuru, iç denetçi olarak atanma isteminin reddedilmesi üzerine açtığı davanın ilk derece mahkemesi tarafından reddedildiğini ve böylece adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, başvurunun yargılamanın sonucuna yapıldığını belirterek “Yapılan incelemede yargılamanın derece mahkemeleri tarafından usul şartlarına ve hukuka uygun olarak gerçekleştirilmediğine ve başvurunun kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulamadığına dair açık bir bulgu saptanmadığından derece mahkemesinin, ilgili hukuku yorumlamasında ve delilleri takdirinde keyfilik bulunmadığı ve iddiaların kanun yolunda gözetilecek hususlara ilişkin olduğu anlaşıldığından başvurunun bu kısmının 'açıkça dayanaktan yoksun olması' nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.” biçiminde karar vermiştir.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Hüseyin Soyaltın Başvurusu*, B.N: 2013/1375, K.T: 16/5/2013, § 24; AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Sağlam Başvurusu*, B.N: 2013/3351, K.T: 18/9/2013, § 43; AYM, Birinci Bölüm, *Serkan Acar Başvurusu*, B.N: 2013/1613, K.T: 2/10/2013, § 33 ve 34; AYM, İkinci Bölüm, *Naci Karakoç Başvurusu*, B.N: 2013/2767, K.T: 2/10/2013, § 21 ve 22; AYM, İkinci Bölüm, *Kenan Özteriş Başvurusu*, B.N: 2012/989, K.T: 19/12/2013, § 62 ilâ 65; AYM, Birinci Bölüm, *Salih Karakoç Başvurusu*, B.N: 2013/2954, K.T: 19/12/2013, § 44 ve 45; AYM, Birinci Bölüm, *Mustafa Kıvrak Başvurusu*, B.N: 2013/3175, K.T: 20/2/2014, § 25 ve 26; AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Bozkurt Başvurusu*, B.N: 2013/3081, K.T: 20/2/2014, § 27 ilâ 29

¹²⁷⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Erdinç Engin Başvurusu*, B.N: 2012/695, K.T: 12/2/2013, § 23; Bu başvuruda başvuru, ilk derece mahkemesi tarafından taahhüdü ihlal eylemi nedeniyle kendisine tazyik hapsi verilmesine karşın aynı icra dosyası kapsamında bulunan ve kendisiyle aynı durumda bulunan diğer bazı kişilere ceza verilmediğini ve böylece anayasal haklarının ihlal

olarak tasniflendirmek mümkündür¹²⁷⁸.

B. Açık veya Görünür Bir İhlalin Bulunmaması

Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğe ilişkin olarak diğer bütün şekli şartları sağlıyor olmasına rağmen somut olayın kendine has (özü) koşulları incelendiğinde bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve özgürlüklerden birinin ihlal edildiğine ilişkin olarak herhangi bir belirti veya görüntü sunmadığı durumda, Anayasa Mahkemesi bu başvuruyu açık veya görünür bir ihlalin bulunmaması nedeniyle açıkça dayanaktan yoksun bularak başvurunun kabul edilemez nitelikte olduğuna karar verecektir¹²⁷⁹.

Bu niteliği haiz bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvuruya konu şikâyetin esasını inceleyecek, bir ihlal belirtisi veya görüntüsü olmadığı takdirde ise fazla ayrıntıya girmeden başvurunun kabul edilmezliğine karar verecektir¹²⁸⁰.

Açık veya görünür ihlalin bulunmaması durumu, bireysel başvuruya konu olabilecek tüm haklar bakımından geçerlidir. Örneğin adil yargılama bağlamında bir başvuru yapıldığında Anayasa Mahkemesi, yargılama sürecinin bütününe bakacak ve bu sürecin adil olmasını ve keyfi bir görüntü çizmemesini arayacaktır. Bu durumda Anayasa Mahkemesi başvurunun açık veya görünür bir ihlal bulunmaması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verecektir¹²⁸¹.

---

edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, “...başvurucunun iddialarının özü, derece mahkemesinin delilleri değerlendirme ve yorumlamada isabet edemediğine ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkindir.” biçimindeki gerekçeyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Günay Ozal ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/1281, K.T: 16/5/2013, § 18 ve 19; AYM, Birinci Bölüm, *Esat Rennan Pekünlü Başvurusu*, B.N: 2013/6401, K.T: 23/1/2014, § 25 ilâ 31; AYM, İkinci Bölüm, *Mehmet Emin Kılıç Başvurusu*, B.N: 2013/5267, K.T: 7/3/2014, § 37; AYM, Birinci Bölüm, *Abdulkadir Bolluk Başvurusu*, B.N: 2013/5278, K.T: 15/4/2014, § 32, 33 ve 34

¹²⁷⁸ AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 148 ilâ 186

¹²⁷⁹ Ural, s. 265; Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 392; Gülener, s. 57; Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 356

¹²⁸⁰ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 228; Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 232

¹²⁸¹ Ural, s. 265

Nitekim Anayasa Mahkemesi, bir anayasal hakkın ihlalini içermeyen başvuruların¹²⁸² ya da temel haklara yönelik bir müdahalenin olmadığı başvuruların açıkça dayanaktan yoksun kabul edileceğine karar vermiştir¹²⁸³.

Anayasa Mahkemesinin bu konuda vermiş olduğu kararlara bakıldığında;

- Mahkeme kararlarının gerekçesiz olmasına¹²⁸⁴,

- Bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkına¹²⁸⁵,

- Başsavcılık veya raportör (tetkik hâkiminin) görüşü ile dava dosyasına sunulan belgelerin ve mahkeme ara kararlarının tebliğ edilmemesine¹²⁸⁶,

¹²⁸² Algan, bireysel başvuruya konu olan hak ya da özgürlüğe getirilen bir sınırlandırmanın, hukukun öngördüğü sınırlar içinde “meşru” bir müdahale olarak değerlendirildiğinde başvuru hakkında açıkça dayanaktan yoksunluk kararı verileceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Algan, s. 269

¹²⁸³ AYM, İkinci Bölüm, *Miraş Mümessillik İnş. Taah. Reklam. Paz. Yay. San. Tic. A.Ş. Başvurusu*, B.N: 2012/1056, K.T: 16/4/2013, § 34; AYM, İkinci Bölüm, *Kürşat Eysel Başvurusu*, B.N: 2012/665, K.T: 13/6/2013, § 20

¹²⁸⁴ AYM, İkinci Bölüm, *Vedat Benli Başvurusu*, B.N: 2013/307, K.T: 16/5/2013, § 28 ve 31; Başvurucusunun yerel mahkemenin gerekçesiz bir biçimde karar verdiğini ileri sürdüğü bu başvuruda Anayasa Mahkemesi, “Başvurucu hakkında verilen cezalar derece mahkemesince ilgili hukuk kuralları uygulanmak suretiyle toplanmış, itiraz üzerine kararı inceleyen mercii tarafından da bu karar ve gerekçesi hukuka uygun bulunarak başvurunun itirazı reddedilmiştir. Dolayısıyla derece mahkemelerinin kararları ve gerekçelerinde açık bir ihlal saptanmadığından, başvurunun bu yöndeki iddiası da 'açıkça dayanaktan yoksun' bulunmuştur.” biçiminde karar vermiştir.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Hayrettin Aktaş Başvurusu*, B.N: 2013/1205, K.T: 17/9/2013, § 44, 47, 48, 50, 55, 56 ve 57; AYM, Birinci Bölüm, *Nevruz Bozkurt Başvurusu*, B.N: 2013/664, K.T: 17/9/2013, § 26 ve 29; AYM, İkinci Bölüm, *Ahmet Sağlam Başvurusu*, B.N: 2013/3351, K.T: 18/9/2013, § 47, 51 ve 52; AYM, Birinci Bölüm, *Lokman Sapan Başvurusu*, B.N: 2013/723, K.T: 21/11/2013, § 41, 44, 45 ve 46; AYM, Birinci Bölüm, *Yasemin Ekşi Başvurusu*, B.N: 2013/5486, K.T: 4/12/2013, § 58 ve 59; AYM, İkinci Bölüm, *Set Makina Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu*, B.N: 2013/816, K.T: 6/2/2014, § 42 ve 43; AYM, Birinci Bölüm, *Nail İrfan Sar Başvurusu*, B.N: 2012/1254, K.T: 7/3/2014, § 29, 34 ve 35

¹²⁸⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Yaşasın Aslan Başvurusu*, B.N: 2013/1134, K.T: 16/5/2013, § 25, 31, 33 ve 37; Bu başvuruda başvuru, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından karara bağlanmadığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise kararında, somut dava ile ilgili olarak subjektif veya objektif esaslar doğrultusunda mahkemenin (AYİM) tarafsızlığını kuşku hâle getirecek bir durumun tespit edilemediği gibi yargılamanın bağımsız ve tarafsız olmadığına ilişkin bir hususun da saptanmadığını belirtmiş, derece mahkemesi kararında açık bir ihlal tespit edilemediğine ve başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Hikmet Balabanoğlu Başvurusu*, B.N: 2012/1334, K.T: 17/9/2013, § 33, 36 ve 37; AYM, Birinci Bölüm, *Ş.Ç. Başvurusu*, B.N: 2012/1061, K.T: 21/11/2013, § 24 ilâ 27; AYM, İkinci Bölüm, *Sadık Koçak ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/841, K.T: 23/1/2014, § 104 ve 105; AYM, Birinci Bölüm, *Mustafa Kemal Sungur Başvurusu*, B.N: 2013/2507, K.T: 6/3/2014, § 33 ilâ 35; AYM, İkinci Bölüm, *Tahir Gökatalay Başvurusu*, B.N: 2013/1780, K.T: 20/3/2014, § 58, 61, 62 ve 63

¹²⁸⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Yaşasın Aslan Başvurusu*, B.N: 2013/1134, K.T: 16/5/2013, § 32, 35, 36 ve 37; Bu başvuruda başvuru, Başsavcılık görüşünün kendisine tebliğ edilmeyerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi de, başvurunun ilk

- Masumiyet karinesi ilkesinin ihlal edilmesine¹²⁸⁷,
- Kanuni hâkim güvencesi ilkesinin ihlaline¹²⁸⁸,
- Maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlal edildiğine¹²⁸⁹,

---

derece yargılaması aşamasında tebliğ edilmemiş olsa bile karar düzeltme aşamasında aynı mahiyette olan Başsavcılık görüşünden haberdar olduğunu ve buna yönelik görüşlerini hazırlama ve mahkemeye sunma imkânı bulduğunu; başvuru eğer ilk derece yargılaması sırasında kendi lehine olan başsavcılık görüşü tebliğ edilmiş olsaydı mahkeme önünde dile getiremediği hangi ilave tezleri ileri süreceğine ilişkin olarak da herhangi bir açıklamada bulunmadığını; AYİM'nin kararını verirken Başsavcılık görüşüne dayanmadığını; bu nedenle başvurunun ilk derece yargılaması sırasında Başsavcılık düşüncesinin önceden tebliğ edilmemesi sebebiyle yargılamanın sonucunu etkileyecek usulî bir imkândan mahrum bırakıldığının söylenemeyeceğini; sonuç olarak somut olayda silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmediğinin anlaşıldığını belirterek AYİM'in kararlarında silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerine yönelik açık bir ihlalin olmadığı anlaşıldığından başvurunun bu kısmının "açıkça dayanaktan yoksun olması" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Kamil Koç Başvurusu*, B.N: 2012/660, K.T: 7/11/2013, § 42 ilâ 48; AYM, Birinci Bölüm, *Yasemin Ekşi Başvurusu*, B.N: 2013/5486, K.T: 4/12/2013, § 64 ve 65; AYM, Birinci Bölüm, *İsmail Cankardeş Başvurusu*, B.N: 2012/1263, K.T: 20/2/2014, § 38, 41, 42 ve 43

¹²⁸⁷ AYM, İkinci Bölüm, *Kürşat Eyol Başvurusu*, B.N: 2012/665, K.T: 13/6/2013, § 21, 32 ve 33; Bu başvuruda başvuru, masumiyet karinesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararında, "...AYİM kararında, uygulanan disiplin işleminin hukuka uygun olduğu sonucuna ulaşıldırken, ceza davasının sonucundan bağımsız olarak ve diğer nedenlerle birlikte ortaya çıkan disiplin durumu dikkate alınarak işlem tesis edildiğine vurgu yapılmaktadır. AYİM kararında yer alan 'yargılanmasına, mahkûmiyetine neden olan suçun vasıf ve mahiyeti dikkate alındığında' ifadesi Mahkemenin ceza davasının sonucuna değil, sadece yargılanmasına neden olan suçun vasıf ve mahiyeti ile davacının disiplin durumuna atıf yaptığını göstermektedir. Bu çerçevede gerekçenin bütünü dikkate alındığında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karar, AYİM kararının dayanağı olmadığından, Mahkemenin ulaştığı sonuç bakımından masumiyet karinesine yönelik bir müdahale olmadığı açıktır." biçiminde karar vermiş, başvurunun masumiyet karinesinin ihlal edilmediğine ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "açıkça dayanaktan yoksun" olması nedeniyle kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.; benzer yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Ali Atlı Başvurusu*, B.N: 2013/500, K.T: 20/3/2014, § 28, 33 ilâ 37

¹²⁸⁸ AYM, İkinci Bölüm, *Muhammet Kaplan Başvurusu*, B.N: 2013/1586, K.T: 18/9/2013, § 32 ve 33; Bu başvuruda başvuru, Uyuşmazlık Mahkemesinin vermiş olduğu karar nedeniyle adli yargı yerine idare yargıda dava açmak zrunda kaldığını ve bu nedenle kanuni hâkim güvencesi ilkesinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesinin Anayasa'ya göre kurulduğunu ve yüksek mahkemeler arasında sayıldığını; bu Mahkemenin davaların esasına ilişkin bir karar vermeyip davaya hangi mahkemenin bakacağına karar verdiğini; dolayısıyla Uyuşmazlık Mahkemesinin kararıyla davanın görüleceğinin belirlendiği mahkemenin Uyuşmazlık Mahkemesi kararından ya da ihtilafın doğmasından sonra kurulan bir mahkeme olmadığını; görev ve yetkileri daha önceden kanunla belirlenmiş bir mahkemenin davaya bakmasının kanuni hâkim ilkesi bakımından bir sorun oluşturmayacağını belirterek başvurunun iddiasını "açıkça dayanaktan yoksun" bulmuştur.; Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Tahir Gökatalay Başvurusu*, B.N: 2013/1780, K.T: 20/3/2014, § 75, 79, 80 ve 81

¹²⁸⁹ AYM, Birinci Bölüm, *Tahir Canan Başvurusu*, B.N: 2012/969, K.T: 18/9/2013, § 22, 37 ve 38; Bu kararda başvuru, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, "...Mahkemenin sonuç kararı değerlendirildiğinde, başvurucuya yönelen ve işkence, eziyet ve insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele düzeyine

- Vekâlet ücretine¹²⁹⁰,
- Zorla çalıştırma yasağına¹²⁹¹,
- Etkili bir soruşturma yapılmamasına¹²⁹²,
- Duruşmalı yargılama hakkına¹²⁹³,

çıkmayan eylemden dolayı soruşturmanın derhal başlayarak, makul sürede tamamlandığı, gerçekleşen haksız eylem ile belirlenen ceza ve beş yıllık denetim yaptırımının orantısız olduğunun söylenemeyeceği, birey onuruna ve vücut dokunulmazlığına saygı duyulmasını garanti eden hukuk hükümlerinin ve özellikle de cezai yaptırımların caydırıcı işlevinin mevzuat çerçevesinde etkin bir şekilde uygulanmasının sağlandığı görülmüştür. Sonuç olarak somut olayda kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı hakkının korunması kapsamında yürütülen adli sürecin etkisiz olmadığı ve temel bir hak ihlalinin söz konusu olmadığı sonucuna varılmıştır.” biçiminde karar vererek başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

¹²⁹⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Serkan Acar Başvurusu*, B.N: 2013/1613, K.T: 2/10/2013, § 35, 39, 40 ve 41; Bu başvuruda başvuru, vekâlet ücreti ile ilgili yapılan düzenlemenin hak arama hürriyetini kısıtladığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, vekâlet ücretinin yargılama giderlerinden olduğunu; bazı durumlarda gereksiz başvuruların önlenerek dava sayılarının azaltılması ve böylece mahkemelerin gereksiz yere meşgul edilmeyerek diğer davaların makul bir süre içerisinde bitirmesi amacıyla başvuruculara belirli yükümlülüklerin yüklenebileceğini; bu yükümlülüğün sınırlarının belirlenmesinin kamu otoritelerinin takdirinde olduğunu; ancak bu yükümlülüklerin mahkemeye erişim hakkını engellememesi gerektiğini yani dava açmanın imkânsız hâle getirilmemesi ya da aşırı biçimde zorlaştırılmaması gerektiğini; bu durumda davanın kaybedilmesi durumunda başvurucuya yüklenecek vekâlet ücretinin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve idare lehine hükmedilen vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkına yapılmış bir müdahale olduğunun söylenemeyeceğine karar vererek başvuruyu başvuruyu “açıkça dayanaktan yoksun” bulmuştur.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Ramazan Tosun Başvurusu*, B.N: 2012/998, K.T: 7/11/2013, § 43, 46 ve 47; AYM, Birinci Bölüm, *Kamil Koç Başvurusu*, B.N: 2012/660, K.T: 7/11/2013, § 49 ilâ 51; AYM, İkinci Bölüm, *Oğuzhan Kozacıoğlu Başvurusu*, B.N: 2013/2379, K.T: 20/3/2013, § 29

¹²⁹¹ AYM, İkinci Bölüm, *Atilla İnan Başvurusu*, B.N: 2012/615, K.T: 21/11/2013, § 36, 45, 46 ve 47; Bu kararda başvuru, mahkemece müvekkili lehine karar verilmesine rağmen kendisi lehine vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmemesi nedeniyle zorla çalıştırma yasağının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, “Başvurucu zorla çalışma yasağının ihlal edildiğini ileri sürmüş ise de yapılan çalışma vekâlet sözleşmesi gereği ifa edildiğinden zorla çalıştırma yasağı yönünden bir müdahalenin bulunmadığı açıktır.” biçiminde karar vermiş ve başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.; Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Aysun Toka Başvurusu*, B.N: 2013/2364, K.T: 7/3/2014, § 30 ilâ 34

¹²⁹² AYM, Birinci Bölüm, *Musa Erdem ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/1845, K.T: 7/11/2013, § 14, 29 ve 30; Bu başvuruda başvurucular, yakınlarının ölümüyle sonuçlanan trafik kazasında bir üçüncü kişinin kusurunun yeterince ve etkili bir şekilde soruşturulmaması nedeniyle yaşam hakkının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Anayasa Mahkemesi, kişinin yaşam hakkının korunması kapsamında yürütülen cezai soruşturmanın etkisiz olduğuna ilişkin bir sonuca varılmasını gerektirecek bir husus tespit edilemesi nedeniyle başvuruyu “açıkça dayanaktan yoksun” bulmuştur.; Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Bilal Turan ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/1942, K.T: 4/12/2013, § 69 ve 70

¹²⁹³ AYM, Birinci Bölüm, *Nevruz Bozkurt Başvurusu*, B.N: 2013/664, K.T: 17/9/2013, § 30, 33 ve 34; Bu başvuruda başvuru itiraz incelemesinin duruşmasız olarak yapılması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi de, bireyin suç işleyip işlemediğiyle ilişkili olmayan bir incelemenin duruşma açılmadan yapılmış olması nedeniyle

- Mahkemeye erişim hakkına¹²⁹⁴,
  - Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılamaya¹²⁹⁵,
  - Aleni yargılama hakkına¹²⁹⁶,
  - Adil yargılanma hakkına¹²⁹⁷,
- yönelik olduğu görülmektedir¹²⁹⁸.

AİHM de, adil yargılanma hakkı kapsamında mahkeme kararlarına karşı yapılan başvurularda yargılama sürecinin bütününe bakarak karar vermektedir¹²⁹⁹. AİHM, yargılama sürecine bakarak adil olması ve keyfi bir görüntü çizmemesi durumlarında yapılan başvuruyu “açık veya görünür bir ihlal” bulunmaması nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır. Zira genel ilke olarak, başvuruya konu

---

adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği sonucuna ulaşmış ve başvuruyu “açıkça dayanaktan yoksun” bulmuştur.; Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *Lokman Sapan Başvurusu*, B.N: 2013/723, K.T: 21/11/2013, § 47, 50 ve 51; AYM, İkinci Bölüm, *Sadık Koçak ve Diğerleri Başvurusu*, B.N: 2013/841, K.T: 23/1/2014, § 106, 110 ve 111

¹²⁹⁴ AYM, İkinci Bölüm, *Faik Gümüş Başvurusu*, B.N: 2012/603, K.T: 20/2/2014, § 30, 36 ve 37; Bu başvuruda başvuru, karar düzeltme talebinin reddedilmesi üzerine kendisine para cezası verilmesinin anayasal hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, “*Gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin füzuli yere meşgul edilmeksizin uyumsuzlukları makul sürede bitirebilmesi amacıyla karar düzeltme istemlerinin reddi halinde uygulanan ve yüksek miktarda olmayan cezalar başvuru üzerinde aşırı bir yük oluşturmadığı gibi, bu yola başvurulmasını imkânsız hale getirmediği veya aşırı derecede zorlaştırmadığından mahkemeye erişim hakkının ihlali niteliğinde kabul edilemez.*” biçiminde karar vererek başvuruyu açık bir ihlal olmadığından “açıkça dayanaktan yoksun” bulmuştur.; Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, İkinci Bölüm, *Tahir Gökatalay Başvurusu*, B.N: 2013/1780, K.T: 20/3/2014, § 34 ve 44

¹²⁹⁵ AYM, İkinci Bölüm, *Tahir Gökatalay Başvurusu*, B.N: 2013/1780, K.T: 20/3/2014, § 21, 26 ve 27; Anayasa Mahkemesi bu kararında, “*Anayasa Mahkemesinin silahların eşitliği ve çelişmeli yargılanma ilkeleri bağlamında yapacağı inceleme, başvuru konusu yargılamanın bütünlüğü içinde adil olup olmadığının değerlendirilmesidir (B. No. 2013/2116, 23/1/2014, § 22).*” biçiminde karar vermiş ve “*başvuruya konu yargılama sürecine bir bütün olarak bakıldığında, başvuru karşı tarafça ileri sürülen veya dava dosyasına intikal eden dava malzemesine ulaşma, bunları tetkik ile beyan ve itirazlarını ileri sürme imkanı verilerek yargılamaya aktif katılımının temin edildiği*” gerekçesiyle başvuruyu “açıkça dayanaktan yoksun” bulmuştur.; AİHM’de de çekişmeli yargılama veya silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvurularda, şikâyet edilen yargılamanın bütününe göre değerlendirme yapmakta ve hiçbir ihlal görüntüsünün bulunmadığı saptanırsa, şikâyet açıkça dayanaktan yoksun kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 392

¹²⁹⁶ AYM, İkinci Bölüm, *Tahir Gökatalay Başvurusu*, B.N: 2013/1780, K.T: 20/3/2014, § 28, 31, 32 ve 33

¹²⁹⁷ AYM, Birinci Bölüm, *Ali Demir Başvurusu*, B.N: 2013/19, K.T: 7/3/2014, § 56, 62 ve 63

¹²⁹⁸ AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 187 ilâ 234

¹²⁹⁹ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 392

olayların ortaya konulması ve iç hukukun yorumlanması ulusal yargı mercilerinin işidir¹³⁰⁰.

Ancak AİHM, *Khamidov/Rusya*¹³⁰¹ başvurusunda yargılama sürecinin bir anlamda “keyfîlik” değerlendirmesini yaparak toplanan delillerin değerlendirmesini yapmıştır. Bu başvuruda başvuru, Rus kolluk makamlarının arazisini işgal ettiklerini ve tazminat istemiyle açtığı davada lehine olan delillerin değerlendirilmeyerek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. AİHM bu başvuruda ilk olarak, delillerin değerlendirilmesi ve hukukun yorumlanması hususunda en iyi konumda bulunan yerel mercilerin yerine geçemeyeceğini; ancak bu başvuruda, anılan ilkedan ayrılmasını gerektiren haklı nedenlerinin bulunduğunu belirtmiştir. AİHM’e göre, başvuru tarafından yerel mercilere sunulan ve başvuru lehine olan deliller göz ardı edilmiştir. Bu nedenle AİHM, bu başvuruda açık bir keyfîliğin bulunduğu ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir¹³⁰².

AİHM, yerel mercilerin şu şartları taşıyan ve aksine bir kanıt bulunmayan bir yargılama faaliyeti sırasında özü itibarıyla bir başvuruyu açıkça temelsiz bulabilmektedir¹³⁰³:

- Yargılamanın, iç hukuk kuralları gereğince yetkilendirilmiş merciler (organlar) tarafından yapılmış olması gerekmektedir.
- Yargılamanın, iç hukukta yer alan kurallara göre yapılması gerekmektedir.
- İlgili taraf kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulmuş ve bunlar söz konusu mercii (organ) tarafından gereği gibi dinlenmiş olması gerekmektedir.
- Yetkili mercilerin (organlar), objektif açıdan davanın adil bir çözüme kavuşturulmasıyla alakalı olan olaya ve hukuki soruna ilişkin bütün unsurları dikkate almış olmaları gerekmektedir.

---

¹³⁰⁰ Ural, s. 265

¹³⁰¹ AİHM, *Khamidov/Rusya*, B.N: 72118/01, K.T: 15/11/2007

¹³⁰² Ural, s. 265-266; Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 233-234

¹³⁰³ AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 71

- Yargılamanın, yeterli gerekçelerin verildiği bir kararla sonuçlanmış olması gerekmektedir.

AİHM, başvurunun dayandığı AİHS'deki hakkın mutlak olmadığı ve açıkça ya da zımni olarak sınırlamalara tabi olduğu durumlarda, genellikle yapılan müdahalenin orantılı olup olmadığını değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken yani kamu otoriteleri tarafından yapılan müdahalenin orantılı olup olmadığını değerlendirirken şu üç kıstasa göre hareket etmektedir¹³⁰⁴:

- Müdahalenin yeterince erişilebilir ve öngörülebilir bir hukuka göre yapıp yapılmadığı.

- Müdahalenin meşru amaçlardan birini izleyip izlemediği.

- Müdahalenin erişilebilir ve öngörülebilir bir hukuka göre yapılması durumunda yapılan müdahalenin bu amacı gerçekleştirmek için “*demokratik toplumda gerekli*” olup olmadığı.

Yukarıda belirtilen bu üç kıstasın cevabının olumlu olması durumunda, yapılan müdahalenin AİHS'e uygun olduğu kabul edilmektedir. AİHM'e göre, müdahalenin demokratik toplum gereklerine uygun olup olmadığının değerlendirilmesi yapılırken devletlerin takdir alanının dikkate alınması gerekmektedir¹³⁰⁵.

AİHM ayrıca esasa ilişkin gerekçelerle dayanan AİHS hükmünün ihlal edildiğine ilişkin bir görüntünün bulunmadığına ikna olması hâlinde başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmaktadır. Bu sonuca AİHM iki şekilde ulaşmaktadır¹³⁰⁶:

- AİHM'in önündeki başvuruda AİHS'in ihlal edilmediği sonucuna varılabileceği aynı nitelikte ya da benzer türden çok miktarda ve yerleşik içtihadının bulunması durumu.

¹³⁰⁴ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 235

¹³⁰⁵ AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 72

¹³⁰⁶ AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 73

- AİHM'in önündeki başvuruya ilişkin konuyu daha önce özel olarak ele almadığı hâlde mevcut içtihatlar gözetildiğinde başvuru konusu olayın AİHS'in ihlal edilmediği sonucuna ulaşılabileceği durum.

Bu her iki durumda da, AİHM'in başvuru konusu şikâyetin esasına girerek incelemesi gerekmektedir¹³⁰⁷.

C. Kanıtlanamamış Şikâyetler (Delil Yokluğu)

Kural olarak bireysel başvuruda bulunan kişinin başvuruya konu olan iddialarının dayanakları olan bilgi ve belgeleri Anayasa Mahkemesine sunması, olay ve olgulara ilişkin olarak kendisine göre bunları kanıtlanması ve bireysel başvuruya konu olabilecek hak veya hakların ihlal edildiğini hukuksal olarak ispatlamaya çalışması gerekmektedir¹³⁰⁸.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "*Bireysel başvuru formu ve ekleri*" başlıklı 59. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (d) bendinde, bireysel başvuru formunda bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamaların yer alacağı belirtilmiştir. Bu hususlar yerine getirilmediği takdirde, Anayasa Mahkemesi başvuruyu ihlal iddialarını kanıtlayacak herhangi bir delil ileri sürülmediğinden dolayı "*açıkça dayanaktan yoksun*" bulacak ve başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verecektir.

Bunun meydana gelebileceği iki tür durum vardır¹³⁰⁹:

- Bireysel başvuruda bulunan kişinin Anayasa hükümlerinden bir veya birkaçına yollama yaparak bu maddelerin ne şekilde ihlal edildiğine ilişkin bir açıklamada bulunmaması durumu (Bu durumun bireysel başvuru formundan açıkça anlaşılamiyor olması gerekir.).

- Bireysel başvuruda bulunanın ileri sürdüğü hususları desteklemek için gerekli olan bilgi ve belgeleri sunmayı ihmal etmesi ya da reddetmesi durumu (Bireysel başvuruda bulunan kişinin bu şekilde davranmasına kendisi dışında neden

¹³⁰⁷ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 237

¹³⁰⁸ Ural, s. 267

¹³⁰⁹ AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 235; Gülener, s. 58

olan bir durumun bulunmaması gerekir. Örneğin kişinin cezaevinde olması nedeniyle bazı belgelere ulaşamamış olması durumunda, kişinin bu belgelere ulaşması mümkün olmayabilir. Bu durumda, bireysel başvuru formunda kişinin neden bu belge ve bilgilere ulaşamadığını belirtmesi ve bu mazeretin Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.).

Nitekim Anayasa Mahkemesi başvurusunun Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan “*kanun önünde eşitlik ilkesi*”nin ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda¹³¹⁰, “*Ayrımcılık yasağının ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için, ihlal iddiasının, kişinin hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda hangi temele dayalı olarak ayrımcılığa maruz kaldığının gösterilmesi gerekir. Somut olayda başvuru benzer bazı olaylarda ceza davası açıldığından bahisle kendisinin ayrımcılığa uğradığını dile getirmiş fakat hangi nedene dayalı olarak kendisine farklı muamelede bulunduğuna ilişkin olarak herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Ayrımcılık iddiasının ciddiye alınabilmesi için başvurusunun kendisiyle benzer durumdaki başka kişilere yapılan muamele ile kendisine yapılan muamele arasında bir farklılığın bulunduğunu ve bu farklılığın meşru bir temeli olmaksızın ırk, renk, cinsiyet, din, dil vb ayrımcı bir nedene dayandığı makul delillerle ortaya koyması gerekir. Somut olayda başvuru sözünü ettiği benzer olaylar ile kendi durumunun aynı olduğunu ortaya koymadığı gibi kendisine hangi nedene dayalı olarak ayrımcılık yapıldığına ilişkin de herhangi bir beyanda bulunmamıştır.*” biçiminde karar vermiş ve başvuruyu başvurusunun ihlal iddialarını kanıtlayacak herhangi bir delil ileri sürmediğinden dolayı “*açıkça dayanaktan yoksun*” bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, başvurusunun kendisi ile benzer durumda olan başka kişilere idare tarafından atama veya atamaya muvafakat işlemleri tesis edilmesine rağmen kendisine muvafakat verilmeyerek eğitim hakkı yönünden ayrımcılık yapıldığını ileri sürdüğü başvuruda¹³¹¹, başvuru formu ve eklerinde yer alan bilgilerin ayrımcılığı değerlendirme konusunda yeterli çıkarımlar yapılmasına müsait olmadığı, ayrımcılık iddiası ve bu iddianın temelindeki olguların ispatına ilişkin yeterli açıklamalarda bulunulmadığı belirtilerek başvuruyu ihlal iddialarının kanıtlanamamış olması nedeniyle “*açıkça dayanaktan yoksun*” bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, başvurusunun adil yargılanma hakkı ile güvence altına alınmış haklarının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetlerini dile getirebileceği etkili

¹³¹⁰ AYM, Birinci Bölüm, *Adnan Oktar (2) Başvurusu*, B.N: 2013/514, K.T: 2/10/2013, § 42, 46 ve 47

¹³¹¹ AYM, İkinci Bölüm, *İhsan Asutay Başvurusu*, B.N: 2012/606, K.T: 20/2/2014, § 43, 52 ve 53

bir hukuk yolunun bulunmadığını ileri sürdüğü başvuruda¹³¹², hukuki iddialarını açıklama yükümlülüğünün başvurucuya ait olduğunu; başvuruya ilişkin iddiaların hangi delillerden ibaret olduğunun ve hangi Anayasa kuralının ihlal edildiğine yönelik açıklamaların başvurucu tarafından yapılmasının gerektiğini; yalnızca bazı AİHS kurallarına ve AİHM içtihatlarına atıf yapılmasının etkili başvuru hakkının ne şekilde ihlal edildiğine yönelik bir açıklama ve delillendirmede bulunulmadığını belirtmiş ve başvurunun bu kısmının diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Yine Anayasa Mahkemesi, başvurucularının, etkili soruşturma yapılmadan kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilmesinin yaşam hakkı ile hak arama hürriyetini ihlal ettiğinin ileri sürüldüğü başvuruyu¹³¹³, ileri sürülen ihlal iddialarının başvurucular tarafından kanıtlanamamış olması nedeniyle başvurunun diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Bu kararda Anayasa Mahkemesi şu tespitlerde bulunmuştur¹³¹⁴:

- Anayasa Mahkemesine başvuru konusu olaylarla ilgili delilleri sunmak suretiyle olaylar hakkındaki iddialarını ve dayanılan Anayasa hükmünün kendilerine göre ne şekilde ihlal edildiğine dair açıklamalarda bulunarak hukuki iddialarını kanıtlamak başvurucunun yükümlülüğündedir¹³¹⁵.

- Başvurucunun, kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edildiğini ileri sürdüğü hak ve özgürlük ile dayanılan Anayasa hükümlerini, ihlal gerekçelerini, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğini başvuru dilekçesine eklemesi gerekmektedir.

- Başvuru dilekçesinde kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmaliine dair olayların tarih sırasına göre özeti yapılmalı;

¹³¹² AYM, İkinci Bölüm, *Yusuf Gezer Başvurusu*, B.N: 2013/2103, K.T: 14/1/2014, § 37, 39 ve 40

¹³¹³ AYM, Birinci Bölüm, *Veli Özdemir Başvurusu*, B.N: 2013/276, K.T: 9/1/2014, § 19 ilâ 27

¹³¹⁴ AYM, Birinci Bölüm, *Veli Özdemir Başvurusu*, B.N: 2013/276, K.T: 9/1/2014, § 19 ilâ 26; Akif Yıldırım, "Bireysel Başvuru İncelemelerinde İspat Yükü Kimdedir?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 94, Haziran 2014, s. 80

¹³¹⁵ Benzer yöndeki karar için bkz. AYM, Birinci Bölüm, *S.S.A. Başvurusu*, B.N: 2013/2355, K.T: 7/11/2013, § 38

bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve deliller açıklanmalıdır.

- Mahkeme, usulünce doldurulmamış olan başvuru formunun usulüne uygun olarak doldurulmasını isteyebilir. İkinci olarak ise başvuru formunun ihlal iddiasına dayanak gösterdiği bilgi, belge ve deliller başvuru dilekçesine eklenmemiş ise dayanan bu belgelerin tamamlanması istenebilir.

- Başvurucunun, ilgililerin elinde olan belgeleri Anayasa Mahkemesinin yardımı olmadan alamayacağını ikna edici şekilde açıklaması ve gerekli diğer bilgi ve belgeleri de sunmasına bağlı olarak Anayasa Mahkemesi, gerekli gördüğü bilgi, belge ve delilleri ilgililerden isteyebilir.

- Başvurucunun başlangıçta, başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilmesini önlemek için başvuru formu ve eklerinde iddialarını destekleyici belgeleri sunması ve gerekli açıklamaları yapması zorunludur.

AİHM İçtüzüğü'nün bireysel başvuruların içeriğini düzenleyen 47. maddesinde, başvuru formunda, maddi olaylara dair özlü bir açıklamanın, iddia edilen AİHS ihlallerinin ve ilgili gerekçelerine dair özlü bir açıklamanın ve başvurunun amacının yer alması gerektiği belirtildikten sonra aynı maddede bu koşullara uyulmaması durumunda AİHM'in başvuruyu incelemeyebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, bu koşullar yerine getirilmezse AİHM de tıpkı Anayasa Mahkemesi uygulamasında olduğu gibi başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulabilecektir¹³¹⁶.

Anlaşılabileceği üzere, AİHM'e gerekli bilgi ve belgeleri sunarak olay ve olgulara ilişkin hususları ispatlamak ve bir AİHS hükmünün ihlal edilip edilmediğini hukuki olarak ortaya koymak yani ispatlamaya çalışmak başvuran tarafa düşmektedir. Aksi takdirde, AİHM iddiaların ispatlanamaması nedeniyle başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verecektir¹³¹⁷.

¹³¹⁶ AİHM Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 74

¹³¹⁷ Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 396; Öncü, *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece*, s. 360

AİHM daha önceleri İçtüzük'ün 47. maddesinde yer alan şekil şartlarını taşımayan başvuruları reddetmeyip başvuruları kayda alarak eksiklikleri giderme yöntemini benimsemişken gün geçtikçe artan iş yükü sorunu nedeniyle, filtraj sisteminin kurulmasından itibaren İçtüzük'e göre gerekli şekil şartlarını taşımayan başvuruları tek hâkim kararına bile gerek duyulmaksızın idari olarak red yöntemini¹³¹⁸ uygulamaya başlamıştır¹³¹⁹.

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (6) numaralı fıkrasında da “Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvurucu veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir.” denilmiştir. Buna göre başvuru formu ve eklerinde başvuru konusu olaylara ve olgulara ilişkin kanıtlayıcı açıklamalara yer verilmemesi durumunda, eksikliklerin tamamlattırılacağı belirtilmiştir. Ancak verilen süre içerisinde eksiklikler tamamlanmazsa başvuru reddedilebilecektir. Dolayısıyla 6216 sayılı Kanun ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü¹³²⁰, AİHM İçtüzüğü ve AİHM uygulamalarından farklılık arz etmektedir. AİHM bu tür başvuruları direkt reddedebilirken Anayasa Mahkemesinin 6216 sayılı Kanun ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümleri nedeniyle eksikliklerin tamamlanması yoluna gitmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesinin kanıtlanamamış şikâyetler nedeniyle verebileceği kararların türü, bireysel başvurunun incelenme aşamasına göre farklılık arz edebilmektedir. Buna göre;

- Başvurudaki eksikliklerin öncelikle Bireysel Başvuru Bürosunca tespit edilip giderilmeye çalışılması gerekmektedir. Bu aşamada eksiklikler giderilmemişse verilecek karar “*idari red*” kararıdır.

¹³¹⁸ Bir başvurunun, AİHS'in 2., 3. veya 4. maddeleriyle ilgili olması durumunda ya da tutuklu olan bir kimsenin AİHS'in 5. maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları ile ilgili şikâyetlerini içeriyorsa, hapiste bulunan ve gerekli olan bilgi ve belgelere ulaşmakta sıkıntı yaşayan birisinin başvurusu ise yahutta kişinin başka bir acil durumu bulunuyorsa veya kabul edilebilir bir mazereti nedeniyle belgelere ulaşamıyorsa AİHS İçtüzüğü'nün 47. maddesi çerçevesinde başvuru doğrudan reddedilmemektedir.

¹³¹⁹ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 239

¹³²⁰ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (1), (2) ve (3) numaralı fıkraları gereğince

- Bireysel Başvuru Bürosunca tespit edilemeyen eksikliğin komisyonlarca veya bölümlerce tespit edilip giderilmeye çalışılması gerekmektedir. Bu aşamada eksiklikler giderilmemişse başvurunun “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilecektir.

- Komisyonlar veya bölümler, eksikliğin giderilmesini temin amacıyla bireysel başvuru dosyasını Bireysel Başvuru Bürosuna göndererek bu Büro'nun eksikliği gidermesini isteyebileceklerdir. Bu aşamada eksiklikler giderilmemişse verilecek karar “idari red” kararıdır¹³²¹.

D. Karmaşık veya Zorlama Şikâyetler

Başvuru formu ve eklerinde bireysel başvuruya konu olan olay ve olgular ile ileri sürülen iddiaların ne olduğunun anlaşılacak kadar karmaşık bir şekilde sunulması durumunda bu başvuru açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez bulunacaktır. Ayrıca, gerçekleşmiş olması objektif olarak mümkün olmadığı gibi açıkça uydurulmuş olduğu fark edilebilen olay ve olgulara dayalı başvurular da bu çerçevede kabul edilemez bulunacaktır. Esasen bu gibi durumlarda herhangi bir ihlalin bulunmadığı, hukuk eğitimi almamış bir kişi tarafından dahi (ortalama bir kişi) kolaylıkla fark edebilecek bir başvuru söz konusudur¹³²².

Anayasa Mahkemesi de bir çok kararında, 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre, Mahkemece açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilebileceği; karmaşık veya zorlama şikâyetlerden ibaret başvuruların açıkça dayanaktan yoksun kabul edilebileceği ifade edilmiştir¹³²³. Ancak Anayasa Mahkemesinin henüz bir başvurunun karmaşık veya zorlama şikâyet olması nedeniyle verdiği kabul edilmezlik kararı bulunmamaktadır.

AIHM de karmaşık veya zorlama şikâyetlere ilişkin tür başvuruları açıkça temelsiz bularak reddetmektedir¹³²⁴.

¹³²¹ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 235-236

¹³²² AIHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 74; Ural, s. 267; Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 241

¹³²³ AYM, İkinci Bölüm, *Kürşat Eyol Başvurusu*, B.N: 2012/665, K.T: 13/6/2013, § 20; AYM, Birinci Bölüm, *Demir Dinipak Başvurusu*, B.N: 2013/7983, K.T: 26/6/2014, § 30; AYM, Birinci Bölüm, *Sebahat Tuncel (2) Başvurusu*, B.N: 2014/1440, K.T: 26/2/2015, § 44

¹³²⁴ AYM Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi, s. 243

III. ANAYASAL AÇIDAN ÖNEM TAŞIMAMASI ve ÖNEMLİ ZARARIN BULUNMAMASI

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, “*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.*” denilmiştir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere burada iki ayrı kıstas bulunmakta ve bu iki kıstasın da birlikte bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla bir başvuru, “*Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan*” bir niteliği haiz ise ve aynı zamanda somut başvuru açısından “*başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı*” tespit edilebiliyorsa bu başvuru hakkında tüm diğer usule ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri mevcut olsa bile bu başvuru kabul edilemez bulunacaktır. Diğer bir ifadeyle bu tespitler yapılabiliyorsa o başvuru hakkında açıkça dayanaktan yoksunluk yanında esasa ilişkin olarak “*başvurunun anayasal açıdan önem taşımama ve önemli zararın bulunmaması*” nedeniyle kabul edilmezlik kararı verilebilecektir¹³²⁵.

Bireysel başvuru, anayasa hukukunun korunması, yorumlanması ve gelişmesi işlevi (objektif işlev) yanında bireyin hakkına yönelik olarak yapılan temel hak ve özgürlük ihlallerinin ortadan kaldırılarak bireysel adaletin tesis edilmesi işlevi de (subjektif işlev) bulunmaktadır. 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasındaki düzenlemede bireysel başvurunun iki işlevi arasında denge kurulmaya çalışılmıştır. Kural, bireysel başvurunun objektif işlevine ağırlık vermekle birlikte subjektif işlevini de ihmal etmemek düşüncesindedir. Başka bir ifadeyle kural, iş yükü sorunu ile Anayasa Mahkemesinin başa çıkabilmesi için bireysel başvuruya objektif bir nitelik kazandırmış ancak bireylerin subjektif haklarının da korunmasını ihmal etmemiştir¹³²⁶.

İspanyol Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 50. maddesinde (2007 yılında yapılan değişiklikle), bir bireysel başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması ya da onun genel etkisi veya temel hakların kapsam ve içeriğinin

¹³²⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 235-236; Musa Sağlam, “Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 334, (“*Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*”); Ural, s. 271

¹³²⁶ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 334-335

belirlenmesi bakımından değerlendirildiğinde, özel anayasal önemi varsa Anayasa Mahkemesi tarafından esasın incelenmeyi hak ettiği ifade edilmiştir. İspanyol Anayasa Mahkemesi de bir kararında bu hükümlerle, temel hak ve özgürlükleri korumada esas olarak görevin genel yargılama yapan mahkemelere ait olduğunun, Anayasa Mahkemesinin rolünün Anayasa'yı yorumlamak, temel ilkeleri içtihatlarla belirlemek ve genel mahkemelerin bu konudaki uygulamalarını gözetmek olduğunun açık ve kesin bir şekilde belirtildiğini ifade etmiştir. İspanyol Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda yapılan bu değişikliğin uzun süren bir tecrübe neticesini sonucunda yapılmış olduğu hususu önem arz etmektedir. Ayrıca, İspanya bu konuda düzenleme yaparken Federal Almanya Anayasa Mahkemesi tecrübesinden¹³²⁷ de geniş ölçüde faydalanmıştır¹³²⁸.

A. Anayasal Açıdan Önem Taşımama

Bu kriter, genel olarak anayasa mahkemeleri tarafından bireysel başvuruların kabul edilmeye başlanmasından itibaren ortaya çıkmış olan pratik bir zorunluluktan yani bir ihtiyaçtan doğmuştur. Zira, bireysel başvuru yolu o kadar çok ilgi ve itibar görmüştür ki yoğun başvurular nedeniyle iş yükü çok artmış ve anayasa mahkemeleri bu yoğun iş yükü altında adeta kilitlenme noktasına gelerek çalışamaz duruma gelmişlerdir. Hatta bu iş yükü nedeniyle anayasa mahkemeleri temel işlevlerini yerine getiremez duruma gelmişlerdir. Oysa yapılan bireysel başvurulara bakıldığında bunların anayasa mahkemelerinin daha önceden karar vererek temel ilkeleri belirledikleri konulara ilişkin oldukları ve Mahkemenin iş yükünü arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle, bir konuda temel ilkelerin ortaya çıkmış bulunması durumunda bazı anayasa mahkemeleri içtihadi yolla bazıları ise yasal düzenleme yoluyla bireysel başvuruların elenmesi için bir takım mekanizmalar öngörmüştür¹³²⁹.

Aslında anayasal önem kriteri, bireysel başvurunun ikincil nitelikte bir koruma işlevine sahip olmasından dayanağını bulmaktadır¹³³⁰. Zira, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında esas olarak genel mahkemeler görevlidir. Bu nedenle,

¹³²⁷ Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 93a maddesine göre, bir başvurunun kabul edilebilmesi için şu şartların birlikte gerçekleşmiş olması gerekmektedir: 1- Bireysel başvurunun anayasa hukuku alanında temel bir öneme sahip olması 2- Bireysel başvurunun reddinin başvurucu açısından ağır ve özel bir zarara neden olması.

¹³²⁸ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 335; Sağlam, *Ülkemizde Bireysel Başvuru*, s. 779

¹³²⁹ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 335; Ural, s. 272

¹³³⁰ Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 38

anayasa mahkemeleri bir konuda karar verip temel ilkelerini koyarak istikrarlı bir biçimde içtihadını oluşturmuşsa, bu içtihatlar genel mahkemeleri bağlayacağından dolayı artık genel mahkemelerin bu içtihadına uygun hareket ederek önlerindeki somut olayı çözmeleri gerekmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da genel mahkemelerin somut olayı anayasa mahkemesinin içtihadına bakarak anayasaya uygun bir şekilde çözme imkânı bulunduğundan dolayı anayasa mahkemesi bu konuda artık devreye girmemelidir¹³³¹.

Ayrıca, anayasa mahkemelerinin yoğun iş yüküyle uğraşırken önemli meseleleri ihmal etmeleri, gözden kaçırmaları, gerektiği şekilde inceleyememeleri ya da zamanında inceleyememeleri gibi sonuçlardan kaçınmaları için de uygulanması gereken önemli bir kriterdir.

Bu durumda anayasal önem kriterini uygulayan anayasa mahkemelerinin aşağıdaki hâllerde bireysel başvuruları incelemesi gerekmektedir¹³³²:

- Anayasa mahkemesi başvuru konusu sorun hakkında henüz bir içtihat ortaya koymamışsa,
- Önceden ortaya çıkmış bir içtihat bulunsa bile bireysel başvuru konusu meselenin, değişen şartlar nedeniyle yeniden değerlendirilmesi, gözden geçirilmesi ve o konuda yeniden bir içtihadın ortaya konulması gerekiyorsa,
- Ortaya konulmuş istikrarlı bir içtihadın varlığına rağmen diğer mercilerin bu içtihadına sistematik bir biçimde uymamaları durumunda,
- Bireysel başvuruya neden olan temel hak ve özgürlük ihlalinin ciddi boyutlarda olması veya başvuruçunun bu ihlalden esaslı bir biçimde etkilenmiş olması.

Anayasal önem kriterinin uygulanabilmesi için diğer tüm kabul edilebilirlik kriterlerinin bulunması ve temel hak ve özgürlüğe yönelik ihlal iddialarının da kabul

---

¹³³¹ Ural, s. 272-273

¹³³² Ural, s. 273

edilmiş olması gerekmektedir. Zira anayasal önem kriteri kabul edilebilirlik kriterleri hiyerarşisinde en altta yer almaktadır¹³³³.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruda bulunan başvurucuların başvurusunun anayasal önemi hususunda Anayasa Mahkemesini ikna etmesi şartını aramaktadır. Özellikle genel mahkemelerin kararlarına karşı yapılan başvurularda başvurunun temel hak ve özgürlüklerle alakalı esaslı bir soruna temas ettiğinin yani başvurunun hangi temel anayasal önemi haiz olduğunun ortaya konulması gerekmektedir¹³³⁴.

Federal Anayasa Mahkemesine göre, bireysel başvuru konusunun içerdiği anayasal sorunun çözümünün Federal Anayasa'da yazılı olmaması ve bu sorunun Anayasa Mahkemesi tarafından başvuru anına kadar temel ilkelerle ortaya çıkmış bir içtihatla çözülmemiş olması ya da değişen durumlar neticesinde bireysel başvuruya konu anayasal sorunun yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir¹³³⁵.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi bir kararında, bireysel başvuruda temel anayasal önemin varlığının bulunup bulunmadığını belirlerken kullandığı ölçütleri şu şekilde ifade etmektedir¹³³⁶: “Bir anayasa şikâyeti açısından esaslı anayasal önem ancak, anayasadan doğrudan çıkartılamayan ve anayasa yargısı tarafından henüz yanıtlanmamış ya da değişen ilişkiler nedeniyle yeniden açıklanması gereken anayasal bir sorunu ortaya atıyorsa mevcuttur. Yani anayasal önemi olan sorunların yanıtlanmasında ciddi kuşkular bulunmalıdır. Öğretide karşıt görüşlerin varlığı ya da genel mahkemelerin kararlarında farklı sonuçlara varılmış olması, buna örnek gösterilebilir.

Bunun yanı sıra, sorunun açıklığa kavuşturulmasında somut olayı aşan bir yarar olmalıdır. Göz ardı edilemez sayıdaki anlaşmazlıklar için anlamlı olması ya da gelecekteki durumlar için de çözüm oluşturabilecek önemde bir sorunla ilgili olması hâlinde böyle bir yarardan söz edilebilir.”

¹³³³ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 341

¹³³⁴ Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 97

¹³³⁵ Emek, *Eleme Sistemi*, s. 222-238; Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 38-39

¹³³⁶ BVerfGE 90, 24-25, K.T: 8.2.1994. Aktaran Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 113; Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 340-341

Federal Alman Anayasa Mahkemesinin bu kararından da anlaşılacağı üzere Mahkeme uygulamasında bireysel başvurunun subjektif işlevi artık geri planda kalmış ve yerini objektif işleve bırakmıştır¹³³⁷.

İspanya’da, İspanyol Anayasa Mahkemesi Kanunu’nda yapılan değişiklikle¹³³⁸, Federal Alman Anayasa Mahkemesi kararları örneği izlenmiş¹³³⁹ ve bireysel başvurunun objektif yönünü ortaya çıkararak düzenleme yapılmıştır. Böylece, İspanyol Anayasa Mahkemesinin daha kısa sürede ve etkin bir biçimde karar vermesinin yolu açılmaya çalışılmıştır. Buna göre başvuru, özel anayasal önem taşıması gereken başvurunun ne şekilde özel anayasal önem taşıdığını ispatla mükellef tutulmuş olup bunun başvuru dilekçesinde belirtilmemiş olması başvurunun reddine neden olmaktadır¹³⁴⁰. Özel anayasal önem konusundaki kabul edilmezlik kararları ise gerekçesiz olarak¹³⁴¹ yalnızca kabul edilmezlik nedenini ortaya koyarak verilmektedir¹³⁴².

İspanyol Anayasa Mahkemesi, özel anayasal önemin var olup olmadığını belirlerken izleyeceği usul ve kullanacağı kriterleri şu şekilde ortaya koymuştur¹³⁴³:

- Mahkemeye göre bir başvurunun incelenmesi için salt ihlalin bulunması yani Anayasa’da sayılan hak veya özgürlüklerden birinin ihlal edilmesi yeterli olmayıp bunların yanında ayrıca özel anayasal önemin de bulunması gerekmektedir.

- Özel anayasal önem konusunda takdir Mahkemede olup incelemede Anayasa’nın yorumlanması açısından önemi, Anayasa’nın uygulanması ve genel etkinliği bakımından önemi ve temel hak ve özgürlüklerin içeriğinin ve kapsamının belirlenmesi bakımından önemi gözetilecektir.

¹³³⁷ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 341

¹³³⁸ İspanyol Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunu’nun 49. maddesinin (1) numaralı fıkrasının son cümlesi şöyledir: “*Hen hâlde başvuruda, başvurunun özel anayasal önemini ispatlamak durumundadır.*”

¹³³⁹ Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 39

¹³⁴⁰ Arnwine, *İspanya’da Amparo*, s. 109

¹³⁴¹ Örneğin “*Dairemiz, ...tarafından yapılan amparo başvurusunu incelemiş ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Kanunu’nun 49. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca, davacı dilekçesinde başvurusunun özel anayasal önemini göstermediği için, söz konusu başvurunun kabulü reddedilmiştir.*” biçiminde.

¹³⁴² Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 343

¹³⁴³ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 345

İspanyol Anayasa Mahkemesi, 2009 tarihli 155/2009 sayılı kararında ilk olarak anayasal önemin ne anlama geldiğini açıklamıştır. Mahkemeye göre;

- Amparo başvurusu yeni bir durum niteliğini haiz ise,
- Amparo başvurusunun Mahkemenin içtihadını değiştirme ihtimali varsa,
- Amparo başvurusuna konu ihlal bir kanundan ya da genel niteliği haiz bir başka kuraldan kaynaklanıyorsa,
- Amparo başvurusuna konu ihlal bir kanunun Anayasa'ya aykırı olarak yorumlanmasından kaynaklanıyorsa ve Anayasa Mahkemesi bu Anayasa'ya aykırı yorumun düzeltilmesi gerektiğini düşünüyorsa,
- Amparo başvurusuna konu hakka ilişkin olarak birbiriyle çatışan iki içtihat varsa ya da varolan içtihat sorunu çözmeye yeterli gelmiyorsa,
- Amparo başvurusu, bir mahkemenin Anayasa Mahkemesi kararına açıkça uymamasından kaynaklanıyorsa¹³⁴⁴.

Ayrıca bu kararda İspanya Anayasa Mahkemesi, yukarıda sayılan hususların sınırlı olmadığını ve bunların ileride genişletilerek ciddi zarar gibi ölçütlerin eklenmesinin mümkün olduğunu da belirtmiştir¹³⁴⁵.

AİHM ise bir başvurunun AİHS'e uygunluğunu etkileyen genel nitelikte sorunlar ortaya çıkarması durumunda, başvurunun AİHS bakımından genel öneme sahip olduğunu belirtmektedir. AİHM'e göre, başvurunun esastan incelenmesini gerektiren kamu düzenine ilişkin zorlayıcı sebeplerin varlığı, AİHS bakımından genel önem taşıdığı anlamına gelmektedir¹³⁴⁶.

6216 sayılı Kanun'da ya da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde başvuru anayasal önemi ispat etmesi hususunda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Kaldı ki bireysel başvuru formunda da bu hususa ilişkin bir bölüme yer verilmemiştir. Dolayısıyla bireysel başvuruda bulunan kişinin, başvurusunun ne

¹³⁴⁴ Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 109

¹³⁴⁵ Arnwine, *İspanya'da Amparo*, s. 109

¹³⁴⁶ AİHM, *Korolev/Rusya*, B.N: 25551/05, K.T: 1.7.2010; AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 76; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 246

açından anayasal önem taşıdığına dair bir açıklamada bulunması gerekmemektedir. Ancak böyle bir zorunluluğun bulunmaması, Anayasa Mahkemesinin bu konuyu kendiliğinden ele alıp değerlendiremeyeceği anlamına gelmemektedir. Nitekim 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, “*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.*” denilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin bu güne kadar vermiş olduğu kararlara bakıldığında anayasal önem nedeniyle reddedilmiş bir başvuru bulunmamaktadır. Bunun bu şekilde olması gayet doğaldır. Zira Anayasa Mahkemesi yeni başlayan bireysel başvuruda birçok alanda henüz temel ilkeler koyarak içtihadını belirleyebilmiş değildir. İçtihatların çoğalması ve temel ilkelerin bu içtihatlarla ortaya konulmasından sonra anayasal önem nedeniyle bireysel başvuruların kabul edilmezliğine karar verileceği açıktır.

B. Önemli Zararın Bulunmaması

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, Anayasa Mahkemesinin başvuruçunun “*önemli bir zarara uğramadığı*” başvuruların kabul edilmezliğine karar verebileceği ifade edilmiştir. Buna göre başvuruda diğer kabul edilebilirlik kriterleri bulunsa bile ileri sürülen ihlalin başvuruyu önemli bir zarara uğratmaması durumunda Anayasa Mahkemesi o başvuru hakkında kabul edilmezlik kararı verebilecektir¹³⁴⁷.

Ne 6216 sayılı Kanun'da ne de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde “*önemli zarar*” kavramından ne anlaşılması gerektiğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kavramın içinin Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla doldurulması ve bu suretle belirsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir¹³⁴⁸. Ancak bu güne kadar Anayasa Mahkemesinin bu konuda vermiş olduğu bir karar bulunmamaktadır. Bu nedenle, genel olarak Anayasa Mahkemesinin, AİHM uygulamalarını takip ettiği düşünüldüğünde bu kavramın AİHM uygulamaları kapsamında değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

¹³⁴⁷ Burada dikkat edilmesi gereken husus, önemli zararın bulunmaması yanında ayrıca anayasal açıdan önem taşınmaması gerekmesidir.

¹³⁴⁸ Kuş, s. 93

AİHS’te de değişiklik yapan 14. No’lu Protokol ile AİHS’in “*Kabul edilebilirlik koşulları*” başlıklı 35. maddesinin üçüncü fıkrasına (b) bendi eklenmiştir¹³⁴⁹. Bu kriter, mahkemelerin küçük davalara bakmamaları gerektiği yönündeki “*De minimis non curat praetor*” prensibine dayanmakta ve AİHM’e önemsiz olan küçük davalarda başvuruyu incelenmesini reddetme olanağı sunmaktadır¹³⁵⁰. Bu eklenen bende yani yeni ihdas edilen kabul edilmezlik kriterine göre, başvurunun önemli bir zarar görmemiş olması hâlinde başvuru kabul edilemez bulunacaktır¹³⁵¹. Ancak buna aynı bentde istisna hükümleri getirilerek, AİHS ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi gereği başvurunun incelenmesi gerekiyorsa veya ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi başvuru incelenmemişse¹³⁵² başvurular önemli bir zarar görülmediği gerekçesiyle reddedilemeyecektir.

Bu hükme göre, bireysel başvurunun diğer tüm kabul edilebilirlik kriterlerine sahip olmasına ve AİHS ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüğün ihlal edilmiş olmasına rağmen, başvurunun önemli bir zarar görmemiş olması hâlinde başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilebilecektir.

¹³⁴⁹ AİHM’in iş yükü sorununu çözmek amacıyla yapılmış çalışmaların somutlaşmış hâli olan 14 No’lu Protokol, Rusya’nın ayak diremesi nedeniyle yaklaşık olarak altı yıl boyunca yürürlüğe girememiştir. 1.6.2010 tarihinde yürürlüğe giren Protokol, AİHS sistemine getirilen çok sayıda yapısal ve usuli değişikliklerden birisi de, AİHS sisteminde alışagelenden farklı niteliği haiz bir kabuledilebilirlik ölçütü kabul etmesidir. Bu değişikliğe göre, başvuru, önemli bir ölçüde dezavantajlı durumdan muzdarip olduğunu ispatlamadıkça, başvuru kabul edilebilir bulunmayacaktır. Böylece, Protokol’ün yürürlüğe girmeden önceki uygulamada taraf devletin tasarrufundan etkilenmiş olmak yeterli iken bunun yanına ayrıca önemli zarar görmüş olma koşulu getirilmiş olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Burak H. Gemalmaz, "AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No: 14’le Getirilen Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bir Bakış", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Sayı: 1, 2011, s. 209-211, ("*AİHM Yargısında Yeni Dönem*")

¹³⁵⁰ Sağlam, *Anayasa Mahkemesi*, s. 39; Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 397

¹³⁵¹ Ali Rıza Çoban, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasında Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur mu?", *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2, Yıl: 2005, s. 329, ("*14. Protokol*"); Serhat Altınkök, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) Maddesinde Yer Alan Yeni Kabuledilebilirlik Ölçütü: Önemli Zarar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Cilt: 62, Yıl: 2013, s. 354-355

¹³⁵² 19-20 Nisan 2012 tarihlerinde gerçekleştirilen AİHM’in geleceğine ilişkin Brighton Konferansı sonucunda yayımlanan bildiriye Konseye taraf devletler, AİHS’in 35. maddesinin üçüncü fıkrasının (b) bendinde yer alan “*Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekçe ile reddedilemez.*” biçimindeki cümlenin metinden çıkarılması gerektiği hususunda anlaşmışlar ve Bakanlar Komitesinin de bu yönde bir değişikliği hayata geçirmesini istemişlerdir. Nitekim 16 Mayıs 2013 tarihinde imzaya açılan AİHM reformuna ilişkin 15 No’lu Protokol’ün 5. maddesinde bu cümlenin kaldırılması düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. AYM, *Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, s. 249

Kabul edilen bu bendin asıl amacı uluslararası bir mahkeme tarafından incelenmeyi gerektirmeyecek derecede ağırlığı olmayan başvuruların gereksiz iş yükü¹³⁵³ yaparak AİHM’i meşgul etmesinin önüne geçilmek istenmesidir¹³⁵⁴. Böylece, gereksiz iş yükü azaltılarak önemli konulara eğilimesi yani detaylı inceleme gerektiren önemli dosyalara yeterli vaktin ayrılmasına ve tüm başvuruların zamanında neticelenmesine imkân tanınması sağlanacaktır¹³⁵⁵. Dolayısıyla, AİHS’te yer alan temel hak ve özgürlüklerin AİHM tarafından etkin bir biçimde denetlenerek korunması sağlanacaktır¹³⁵⁶.

AİHM, kabuledilebilirlik kriterlerini resen uygulamaktadır. AİHM’in önemli zarar kriterlerine yönelik uygulaması, AİHM’in diğer kriterlerle olan hiyerarşi uygulamasında hangi sıraya koyduğuna ilişkin olarak bir netlik bulunmamaktadır. AİHM, bazı başvurularda diğer kabuledilebilirlik kriterlerinden hiç bahsetmeksizin doğrudan “önemli zarar” kriterini uygulamış bazı başvurularda ise diğer kabul edilebilirlik kriterlerini değerlendirdikten sonra bu kriteri uygulayıp uygulamayacağını tartışmıştır¹³⁵⁷.

AİHM’in iş yükünü azaltmak ve önündeki başvurulara gereken önemde eğilerek daha hassas inceleme yapabilmesini temin etmek amacıyla getirilen “anayasal önem” kriteri¹³⁵⁸, esasen muğlak bir kavram olması nedeniyle bu kriterin çerçevesinin yani sınırlarının çizilmesi hususunda AİHM’e geniş bir takdir yetkisi alanı kalmaktadır. Dolayısıyla AİHM’in, bu kriterin sınırlarını objektif olarak diğer

¹³⁵³ Altınkök, AİHM’in kişisel özgürlükleri genişletici yorumu neticesi olarak ağır iş yükü ile karşı karşıya kaldığını ve bir nevi kendi başarısının kurbanı olduğunu; 30.11.2012 tarihi itibarıyla AİHM’in önünde 132.250 dava dosyasının derdest olduğunu ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınkök, s. 351 ve 356

¹³⁵⁴ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 244; Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 135; Sevdin, AİHM’e yapılan başvuruların sayısının her geçen gün artış gösterdiğini; 31.12.2013 tarihi itibarıyla 99.900 başvurunun bulunduğunu, bu sayının 2000 yılında 10.000 olduğu düşünüldüğünde ciddi bir artışın olduğunun gözlemlendiğini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Erdem Sevdin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Benimsenen ‘Önemli Olmayan Zarar İlkesi’ ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kılıç-Türkiye Kararı”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 100, Aralık 2014, s. 80

¹³⁵⁵ Çoban, *14. Protokol*, s. 329; Altınkök’e göre burada amacın, AİHM’in insan haklarının korunmasında etkinliğini ve de saygınlığını sürdürebilmesi için iş yükünün makul bir seviyeye indirilerek asıl görevine yoğunlaşmasının sağlanmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınkök, s. 356 ve 362

¹³⁵⁶ Sevdin, s. 80

¹³⁵⁷ Nevzat Akbilek, “AİHM İçtihadı Işığında Bir Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak ‘Önemli Zarar’ Kavramı”, *HUKAB*, Sayı: 3, Ekim-Aralık 2012, s. 8

¹³⁵⁸ Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 147

bir ifadeyle tartışmalara mahal bırakmayacak şekilde içtihatlarıyla belirlemesi gerekmektedir¹³⁵⁹.

AİHS'de koruma altına alınan hak ve özgürlük ihlalleri maddi boyuttan yani maddi zarardan ziyade manevi boyut yani manevi zarar ihtiva etse de parasal olarak ölçülebilen durumlarda maddi boyut çerçevesinde değerlendirme yapılması daha kolaydır¹³⁶⁰.

AİHM'in, "önemli zarar" kriterine ilişkin olarak ilk uygulaması *Ionescu/Romanya*¹³⁶¹ davasıdır. AİHM, yeni kabul edilebilirlik ölçütü olan "önemli zarar" kriterini bu davada resen uygulamıştır¹³⁶². Bu davada başvuru, yolculuk yaptığı Bükreş-Madrid arasında taşımacılık faaliyeti yapan firma aleyhine, reklamlarda belirtilen güvenlik ve konfor koşullarını taşımadığı nedeniyle açtığı doksan Euroluk tazminat davasına ilişkindir. Başvurucunun delil toplama talebi, ilk derece mahkemesi tarafından kabul edilmemiş ve dava yalnızca taraflar arasında yapılan sözleşme metni üzerinden değerlendirilmiştir. Bu sözleşme metninde dava konusu edilen hususların yazmadığı gerekçesiyle dava reddedilmiştir. Başvurucunun temyiz talebi de temyize konu kararın hangi yönlerden kanuna aykırılık ihtiva ettiğinin belirtilmemesi yani gerekçesiz olması nedeniyle yapılmamış sayılmıştır. Ayrıca başvuru, temyiz yapılmamış sayılmasına karşı yaptığı itiraz da reddedilmiştir. Başvuru, AİHM'e yaptığı başvuruda, ilk derece mahkemesinin delil toplama talebini reddetmesinin, temyiz yargılamasının açık yapılmamasının ve aleyhine olan ilk derece mahkemesi kararının temyiz mercii tarafından incelenmemesinin adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

AİHM bu başvuruda, ilk derece mahkemesi önündeki yargılamaya ilişkin olarak ileri sürülen şikâyetler için delillerin takdirinin iç hukuk makamlarına ait olduğunu belirtmiş ve ilk derece mahkemesinin kararının yeterli düzeyde gerekçelendirildiğini belirterek başvurunun temelden yoksun olduğuna karar vermiştir. Ancak, başvuru, temyiz mercii önündeki sürece ilişkin şikâyetleri temelsiz bulunmamıştır. AİHM, 14. Protokol ile yürürlüğe giren "önemli zarar"

¹³⁵⁹ Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 94

¹³⁶⁰ Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 212-213; H. Burak Gemalmaz, "Pratikte AİHS Protokol No. 14'le Getirilen Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 69, Sayı: 2011/4, s. 322, ("Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü"); Altınkök, s. 371-372

¹³⁶¹ AİHM, *Ionescu/Romanya*, B.N: 36659/04, K.T: 1.6.2010

¹³⁶² Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 213

kriterini resen uygulamış ve başvuruçunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı ile insan haklarına saygının bu başvuruçunun esastan incelenmesini gerektirip gerektirmediğini tartışmıştır. AİHM, dosyadaki bilgiler çerçevesinde başvuruçunun ekonomik durumunu dikkate alarak doksan Euroluk miktarın başvuruçunun hayatında önemli bir etki yapmadığı sonucuna varmış ve başvuruçuyu kabul edilemez bulmuştur¹³⁶³.

AİHM, başvuruçusunun yargılama sırasında savcılık görüşünün kendisine tebliğ edilmemesini şikâyet ettiği bir başvuruçuda¹³⁶⁴, önemli zarar kriterine açıklık getirmiştir. AİHM'e göre, "önemli zarar" kriterine ulusal hukuktaki davanın değerine göre değil, AİHM önünde ileri sürülen ihlalin değerine yani savcılık görüşünün tebliğ edilmemesinin değerine göre belirleneceğini belirtmiştir. AİHM, savcılık görüşündeki hukuki yorumun yerinde olduğunu, başvuruçunun müdahalesini gerektiren bir meselenin bu savcılık görüşünde ortaya konulmadığını, başvuruçunun savcılık görüşüne karşı savcılık görüşünü bildiği takdirde ne şekilde yeni ve uygun cevapları sunacağını ispatlamadığını, başvuruçucu avukatının belirttiği hususların daha önce tartışılan konular olduğunu, Yüksek İdare Mahkemesinin davayı reddederken açık şekilde savcılık görüşüne dayanmadığını belirtmiş ve başvuruçuyu önemli bir zararın oluşmadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur¹³⁶⁵.

AİHM'in önemli zarar ilkesi ile ilgili Türkiye hakkında verdiği ilk karar ise *Kılıç ve diğerleri/Türkiye*¹³⁶⁶ kararıdır. Başvuruçucu, Danıştay savcısının ve tetkik hâkiminin görüşlerinin kendisine tebliğ edilmediğini ve bu nedenle AİHS'in 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Bu kararda AİHM, *Liga Portuguesa De Futebol Profissional/Portekiz* ve *Korolev/Rusya* kararlarında tespit etmiş olduğu ilkelere atıfta bulunmuştur. AİHM, kararında, Danıştay savcısının görüşünde yeni bir arguman ileri sürmediğini; Danıştayın temyiz başvurusunu reddederken Danıştay savcısının görüşüne dayanmadığını; Danıştay savcısının görüşlerini taraflara tebliğ edilmesi noktasında gerekli mevzuat değişikliğinin yapıldığını; insan haklarına saygının gereği olarak da başvuruçunun esastan incelenmesini gerektirecek bir neden bulunmadığını belirterek başvuruçuda

---

¹³⁶³ Akbilek, s. 9

¹³⁶⁴ AİHM, *Liga Portuguesa De Futebol Profissional/Portekiz*, B.N: 49639/09, K.T: 3.4.2012

¹³⁶⁵ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 350; Akbilek, s. 10

¹³⁶⁶ AİHM, *Kılıç ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 33162/10, K.T: 3.12.2013

meydana gelen zararın önemsiz olduğunu belirtmiş ve başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Bu karardan da anlaşılacağı üzere AİHM, Danıştay savcısının görüşünün yalnızca başvurucuya bildirilmemesini ihlal olarak görmemiştir. Başka bir ifadeyle AİHM, söz konusu durumun AİHS'in 6. maddesi kapsamında ihlal oluşturmuş olsa dahi bu ihlalin önemli sayılabilecek bir zarar meydana getirmedigini tespit etmiştir¹³⁶⁷.

AİHM'in önemli zarara uğramış olma kriterini ceza davaları bağlamında uyguladığı başka bir başvuruda¹³⁶⁸ başvurucu, ceza yargılamasına konu davasının uzun sürdüğünü şikâyet etmektedir. AİHM bu kararında *Giusti/İtalya*¹³⁶⁹ kararındaki açıkladığı kriterleri tekrar etmiş ve “Mahkemenin bu konudaki içtihadından ortaya çıkan kritere göre Mahkeme hak ihlalinin asgari düzeyde bir ciddilik eşliğine ulaşp ulaşmadığını değerlendirirken özellikle şu hususları dikkate almak zorundadır: İhlal edildiği iddia edilen hakkın niteliği, hakkın kullanımı üzerinde iddia edilen ihlalin etki düzeyi ve/veya ihlalin başvuranın şahsi durumu üzerindeki olası sonuçlarıdır.” biçiminde karar vermiştir. AİHM, başvurucunun yargılandığı ceza davasında bazı usul hataları nedeniyle yargılamanın uzun sürdüğünü, davanın zamanaşımına uğrayarak düştüğünü ve başvurucunun ulusal hukuk çerçevesinde zamanaşımından feragat etme seçeneğinin bulunmasına rağmen bunu tercih etmediğini tespit ederek uzun yargılamanın başvurucuyu önemli bir zarara uğratmadığı sonucuna ulaşmış ve başvurunun kabul edilmez olduğuna karar vermiştir¹³⁷⁰.

AİHM uygulamasına bakıldığında önemsiz zarar kavramı, başvurucunun ulusal düzeyde maruz kaldığı zararın miktarı olduğu izlenimini vermektedir. Bu bağlamda, dikkate alınması gereken husus ihlalin meydana getirdiği zararın parasal etkisidir. AİHM, *Ionescu/Romanya*¹³⁷¹ davasında, doksan Euro'nun; *Korolev/Rusya*¹³⁷² davasında, bir Euro'dan az miktarın; *Rinck/Fransa*¹³⁷³ davasında,

¹³⁶⁷ Sevdim, s. 83

¹³⁶⁸ AİHM, *Gagliano Giorgi/İtalya*, B.N: 23563/07, K.T: 6.3.2012

¹³⁶⁹ AİHM, *Giusti/İtalya*, B.N:13175/03, K.T: 18.10.2011

¹³⁷⁰ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 350-351; Akbilek, s. 11

¹³⁷¹ AİHM, *Ionescu/Romanya*, B.N: 36659/04, K.T: 1.6.2010

¹³⁷² AİHM, *Korolev/Rusya*, B.N: 25551, K.T: 1.7.2010. Bu başvuruda yargı organı başvurucuya 22,50 ruble tazminat ödenmesine karar vermiştir. Ancak başvurucu mahkeme kararına dayansa da tahsil edememiştir. Başvurucu bölge mahkemesine de başvurmuş ama sonuç elde edememiştir. Sonrasında başvurucu bu parayı tahsil edebilmek için Rusya aleyhine AİHM'e başvuruda bulunmuştur. AİHM başvuruyu, başvuranın önemli bir zarara uğramaması nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Ancak bu kararı eleştirenler de bulunmaktadır. Bunlara göre, miktar önemli olmasa da önemli bir hak ihlali söz konusudur. Zira, bir hukuk devletinde mahkeme kararlarının uygulanmaması düşünülemez. AİHM kararında Rusya'da mahkeme kararlarının

yargılama giderleri dâhil yüz yetmiş iki Euro'nun¹³⁷⁴; *Gaftoniuc/Romanya*¹³⁷⁵ davasında, yirmi beş Euro'nun¹³⁷⁶; *Fedotov/Moldovya*¹³⁷⁷ davasında, on iki Euro'nun; *Vasilchenko/Rusya*¹³⁷⁸ davasında, on iki Euro'nun; *Dudek/Almanya*¹³⁷⁹ davasında¹³⁸⁰, doksan yedi, yetmiş bir, iki yüz sekiz, iki yüz on üç ve üç yüz on iki Euro'nun başvurucular üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı ve uğranılan zararların önemsiz olduğu gerekçesiyle yapılan başvuruları kabul edilemez bulmuştur¹³⁸¹.

Ancak AİHM, maddi zarar miktarının bazı durumlarda önemli olmadığını, çok küçük maddi miktarların bile kişinin sosyal ve ekonomik durumu, yaşadığı ülke veya bölgenin ekonomik koşulları nedeniyle önemli olabileceğini, bu durumlarda başvurunun önemsiz zarar kriteri nedeniyle kabul edilemez bulunamayacağını belirtmektedir¹³⁸². Ayrıca, zarar konusunda tek kriter maddi zarar olmayıp manevi zararlar da zarar kavramı içerisinde değerlendirilmelidir¹³⁸³. AİHM, önemli zarar kriterinde bir başvurunun uluslararası bir yargı mercii olan AİHM nezdinde

---

uygulanmamasının olağan hâle gelip gelmediğinin incelenmediği, böyle bir durum varsa Rusya'nın bu konuda gereken hassasiyeti sağlaması konusunda bir uyarı yapılması ve başvurunun esasının görüşülmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 94 ve 97; Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 215-216

¹³⁷³ AİHM, *Rinck/Fransa*, B.N: 18774/09, K.T: 19.8.2010

¹³⁷⁴ Başvurucu, azami hız limitinin elli kilometre olduğu yerde elli bir kilometre hızla radara girmiştir. Başvurucunun polis tutanaklarına ulaşmak ve hız radarının doğru ölçüm yapıp yapmadığını öğrenmek için açtığı dava sonuçsuz kalmış ve temyiz talebi reddedilmiştir. Ehliyetine de el konulan başvurucu yüz elli Euro'luk ceza ile yirmi iki Euro'luk yargılama giderini de ödemiştir. Başvurucunun toplam yüz yetmiş iki Euro'luk zararının kayda değer olmadığına yani önemsiz olduğuna AİHM tarafından karar verilmiştir. AİHM, başvurunun ehliyetinin alınması hususunda da, başvurunun hayatında mali ya da diğer bir şekilde önemli bir problem doğunmadığını belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 175-176

¹³⁷⁵ AİHM, *Gaftoniuc/Romanya*, B.N: 30934/05, K.T: 22.2.2011

¹³⁷⁶ Öğretmen olarak görev yapan başvurucu, atanmasına ilişkin mahkeme kararının yargılama masraflarına ilişkin kısmının geç ödenmesine ve geçen süre için de faiz ödenmemesine ilişkin başvuruda bulunmuştur. AİHM de, yaklaşık yirmi beş Euro'luk faiz zararının başvuru açısından önemli bir zarar oluşturmadığına karar vermiştir.

¹³⁷⁷ AİHM, *Fedotov/Moldovya*, B.N: 51838/07, K.T: 24.3.2011

¹³⁷⁸ AİHM, *Vasilchenko/Rusya*, B.N: 34784/02, K.T: 23.9.2010

¹³⁷⁹ AİHM, *Dudek/Almanya*, B.N: 12977/09, 15856/09, 15890/09, 15892/09 ve 16119/09, K.T: 23.11.2010

¹³⁸⁰ AİHM'in Dudek kararı, Ionescu ve Korolev kararları doğrultusunda olmakla birlikte ek faktör olarak birden fazla uyuşmazlık içermesi bakımından bu kararlardan ayrılmaktadır. Dudek davasında, başvurucu dış hekimisi olarak görev yapmaktadır. Başvurucunun tedavi ettiği hastalar için yaptığı masraflar ve tedavi icretleri için sistemi organize eden kuruma karşı beş dava açmıştır. Bu davalardan bir kısmını kazanan bir kısmını ise kaybeden başvurucu, bu davaların çok uzun sürdüğünü ileri sürerek hak ihlaline uğradığını ileri sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gemalmaz, *Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü*, s. 324-325

¹³⁸¹ Çoban, *Yeni Anayasa Mahkemesi*, s. 174; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 240; Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 217-218; Altınkök, s. 365-366

¹³⁸² AİHM Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 75; Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 95; Altınkök, s. 366

¹³⁸³ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 240; Doğru, *Bireysel Başvuru Rehberi*, s. 110

incelenebilmesi için “*asgari bir eşiği aşma*”/”*asgari ağırlık eşiği*” ölçütünün de bulunması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır¹³⁸⁴.

“*Asgari bir eşiği aşma*”/”*asgari ağırlık eşiği*” göreceli niteliği haiz olup her bir davanın özelliğine göre değişiklik sergilemektedir. AİHM’e göre ihlal iddiasının ağırlığı, başvurucunun kişisel olarak etkilenmesi ve bu etkilenmenin objektif olarak da belli bir ağırlıkta olması gerekmektedir. Dolayısıyla başvurucunun kişisel algısı, başvurucunun önemli bir zarara uğradığı neticesine ulaşılması yönünden tek başına yeterli olmayıp ihlal iddiasının objektif temelde doğrulanması gerekmektedir¹³⁸⁵.

AİHM’e göre, AİHS ve protokollerinde tanımlanan insan haklarına saygı ilkesi gereği başvurucu önemli bir zarara uğramış olmasa bile başvurunun esastan incelenmesi gerekiyorsa, başvuru kabul edilemez bulunmayacaktır¹³⁸⁶. Bu nedenle, başvuru “*önemli zarar*” kriterini taşımasa bile AİHS’in yorumlanması ya da uygulanması bakımından önemli bir sorunu ihtiva ediyorsa ve bunun ulusal hukuka yönelik önemli yansımaları olacak ise AİHM bu başvuruyu inceleyecektir¹³⁸⁷.

Fakat AİHM bazı durumlarda başvuruları kabul edilemez bulmaktadır. AİHM, daha önce inceleyerek karara bağladığı ve içtihat oluşturduğu başvurularda insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun incelenmesini gerekli kılmadığını belirtmektedir. Nitekim AİHM bir kararında¹³⁸⁸, yargı kararlarının yerine getirilmemesine ilişkin olarak Rusya’ya yönelik olarak birçok ihlal kararının verildiğini, bunun Rusya’da sistematik bir sorun teşkil ettiğini ve Rusya’nın bu tür yeni ihlallerle karşı karşıya gelmemesi için genel tedbirler alması gerektiğinin Bakanlar Komitesi tarafından belirtildiğini ifade ederek bu dava açısından esas incelemesinin insan haklarına saygı yönünden yapılmasında bir zorunluluk bulunmadığını belirtmiştir. AİHM, *Ştefănescu/Romanya*¹³⁸⁹ davasında da benzer şekilde karar vermiş ve başvuruda belirtilen sorunların daha önce karara bağlandığını

¹³⁸⁴ Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 216; Altınkök, s. 365

¹³⁸⁵ Altınkök, s. 367-368

¹³⁸⁶ Durmaz, *Kabul Edilmezlik Nedenleri*, s. 245; Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 135

¹³⁸⁷ Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 94

¹³⁸⁸ AİHM, *Korolev/Rusya*, B.N: 25551, K.T: 1.7.2010

¹³⁸⁹ AİHM, *Ştefănescu/Romanya*, B.N: 11774/04, K.T: 12.4.2011

belirterek insan haklarına saygı yönünden başvuruyu değerlendirmeyi gerekli görmemiştir¹³⁹⁰.

Eğer AİHM kararı doğrultusunda ulusal mevzuatta değişiklik yapılması durumunda da başvuruların incelenmesi gerek bulunmamaktadır. Nitekim AİHM, *Milatova vd./Çek Cumhuriyeti*¹³⁹¹ ve *Holub/Çek Cumhuriyeti*¹³⁹² davalarında, Çek Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin uygulamasını değiştirdiğini, sonuç olarak artık görüşlerin taraflara tebliğ edildiğini dikkate alarak sorun üzerinde daha fazla durmanın insan haklarına saygı bakımından bir yarar sağlamayacağını değerlendirmiştir¹³⁹³.

AİHM, AİHS'in sağladığı korumanın ikincilliği niteliğine atıfta bulunarak "önemli zarar" kriterini yalnızca daha önce ulusal yargı mercileri tarafından AİHS ve AİHM kararlarına uygunluğu incelenmiş başvurulara uygulamaktadır. Böylece, AİHS'de yer alan güvencelerin ve AİHM kararlarının ulusal yargı mercileri tarafından dikkate alınması garanti altına alınmış olmaktadır. Dolayısıyla ulusal yargı mercilerince gereği gibi incelenmemiş başvuruların, başvuru sahibinin "önemli zarara" uğramamış olması nedeniyle reddedilmesinin de önüne geçilmiştir¹³⁹⁴. Diğer bir ifadeyle, eğer bir dava ulusal yargı mercilerince gereklerine uygun olarak görülmemişse, AİHM'in bu davayı önemli zarara uğranılmadığı gerekçesiyle reddetmesi mümkün değildir. Nitekim *Holub/Çek Cumhuriyeti* kararında¹³⁹⁵ AİHM, ulusal yargı mercileri tarafından gereği gibi incelenmesi gerekenin AİHM önündeki başvuru olmadığını, daha genel anlamda "dava" olduğunu açıklığa kavuşturmuştur¹³⁹⁶.

AİHM'in önemli zarar kriterini uyguladığı başvurulara bakıldığında, bu başvuruların çoğunluğunun AİHS'in 6. maddesine ilişkin başvurular olduğu görülmektedir. AİHS'in kendisine aykırı olan tedbirleri alınmasına imkân vermeyen maddeleri olan 2. (yaşam hakkı), 3. (işkence yasağı), 4. (kölelik ve zorla çalıştırma

¹³⁹⁰ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 351

¹³⁹¹ AİHM, *Milatova/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 611811/00, K.T: 21.6.2005

¹³⁹² AİHM, *Holub/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 24880/05, K.T: 14.11.2010

¹³⁹³ Sağlam, *Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*, s. 351; Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 225

¹³⁹⁴ Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 94; Bilir, *14 Nolu Protokol*, s. 135; Çelik, *Anayasa Şikâyeti*, s. 169; Altınkök, s. 389-390

¹³⁹⁵ AİHM, *Holub/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 24880/05, K.T: 14.11.2010

¹³⁹⁶ Altınkök, s. 390

yasağı), 5. (kişi özgürlüğü hakkı), 7. (kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi) ve 13. (etkili başvuru hakkı) maddeleri bakımından önemli zarar kriterinin uygulanarak başvurunun kabul edilemez olduğuna dair herhangi bir karar bulunmamaktadır. Hatta AİHM bu konuda objektif kriterler belirlemek amacıyla bir çalışma yapmış ve bu belirtilen maddelerdeki haklar bakımından ihlallerde prensip olarak "önemli zararın" varlığını peşinen kabul edeceğini belirtmiştir¹³⁹⁷. Buna göre, anılan kriterin kabulü ile AİHM'in yerleşik uygulaması yani içtihadı olan ve "herhangi bir zararın yokluğunda dahi AİHS gereklerine aykırılık öngörülebilir ve böyle bir zararın varlığı AİHS'in 41. maddesi kapsamında ele alınır." biçiminde ifade edilebilecek olan yaklaşımın terk edilmiş olduğu söylenebilir. Ancak şunu belirtmek de gerekir ki 14. Protokol ile AİHS'e dâhil edilen "önemli bir zarar" kriteri bugüne kadar az sayıda denilebilecek düzeyde uygulanmıştır¹³⁹⁸. Bunun sebebinin ise önemli zarar çitasının nereye konulacağına tam olarak kesinlik kazanmaması olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle bu konuda henüz kesin sınırlar ortaya net olarak konulabilmiş değildir. AİHM'in bu güne kadar verdiği içtihatlarla bakıldığında genel itibarıyla beşyüz Euro ve altındaki miktardaki şikâyetlerle ilgili olarak önemli bir zarar kriterinin uygulanarak başvuruların kabul edilemez bulunduğu görülmektedir¹³⁹⁹.

Önemli zarar kriterinin getirilmesi, ilkesel düzeyde çok yoğun bir biçimde eleştirilmektedir. Bu eleştirenlere göre, önemli zarar kriterinin getirilmesi, bireysel başvuruları sistemden çıkarmak üzere kurgulanmış olup "anayasal adalet" görüntüsü altında insan hakları koruma mekanizmasında geri dönüşü olmayacak bir biçimde deformasyon oluşturacaktır¹⁴⁰⁰.

¹³⁹⁷ Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 95

¹³⁹⁸ AİHM, 14. Protokolün yürürlüğe girdiği 1.6.2010 tarihinden itibaren Ocak 2013 tarihine kadarki süre zarfında ellibir başvuruda başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı yönünde karar vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınkök, s. 364

¹³⁹⁹ Altınkök, s. 369; Akbilek, s. 11; Ancak bu miktar AİHS'e taraf devletler bakımından aynı alım gücüne sahip değildir. Örneğin, bu miktar bir Türk vatandaşı için önemli bir miktar olabilecekken bir Alman vatandaşı için önem arzetmeyebilir. Ayrıca bu miktarın kabul edilmesiyle kadınların da erkekler karşısında dezavantajlı duruma getirme ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle, sabit bir miktar belirlemek yerine parasal sınır konusunda AİHS'in 6. maddesi için benimsenen prensibin benimsenmesi diğer bir ifadeyle başvuranın sosyal durumuna göre bir belirleme yapılması gerekmektedir. Bunun daha hakkaniyetli olacağı açıktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilir, *Önemli Bir Dezavantaja Uğrama*, s. 95

¹⁴⁰⁰ L. Wildhaber, *A Constitutional Future For The European Court Of Human Rights?*, HRLJ, Vol. 23, 2002, s. 161-165 aktaran Gemalmaz, *AİHM Yargısında Yeni Dönem*, s. 211

Sonuç olarak AİHM'in uygulamasına bakıldığında "önemli zarar" kavramının üç temel unsurunun bulunduğu belirtilebilir. Bu unsurları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Başvuruda bulunanın önemli bir zarara maruz kalmaması gerekir.
- İç hukukta söz konusu ihlal şikâyetinin yeterli bir şekilde incelenmesi gerekir.
- AİHS'te yer alan temel hak ve özgürlüklere saygının bir gereği olarak başvurunun esası hakkında inceleme yapılmasının gerekli olmaması gerekir¹⁴⁰¹.

Roma Hukukundaki, "*De minimis non curat praetor*" yani "*hâkim ehemmiyetsiz meselelerle uğraşmaz*" ilkesinin insan hakları alanındaki bir yansıması olarak, AİHM uygulamasında olduğu gibi, Anayasa Mahkemesinin de temel ilkeleri koyması ve önemli zarar kriterinin içeriğini en kısa süre içinde belirlemesi gerekmektedir¹⁴⁰².

IV. BAŞVURU HAKKININ KÖTÜYE KULLANILMASI

Türkiye aleyhine AİHM'de açılan davaların sayısı gözetildiğinde¹⁴⁰³, Anayasa Mahkemesine de bireysel başvuru yoluyla oldukça fazla sayıda başvuru yapılacağı ve iş yükünün ağır olacağı açıktır. Bu nedenle kanun koyucunun meşru sayılabilecek bir gerekçeyle bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla bir takım hükümler öngörmesi doğaldır¹⁴⁰⁴. Nitekim

¹⁴⁰¹ Sevdin, s. 81

¹⁴⁰² Babtiste Ruedin Xavler, "De minimis non curat the European Court of Human Rights: The Introduction of a new Admissibility Criterion (Article 12 of Protocol No. 14)", *European Human Rights Law Review*, (2008) Issue 1, s. 80-105 aktaran Çoban, *Yeni Anayasa Mahkemesi*, s. 175

¹⁴⁰³ Türkiye, Rusya'dan sonra AİHM'de aleyhine başvuru yapılarak dava açılan ikinci ülke konumundadır. Nitekim, 2010 yılı itibarıyla Türkiye aleyhine 18.543 başvuru yapılmıştır. Bu rakam önceki yıllara oranla yüzde otuz yedi arttığı gibi artma istidadı da göstermektedir. Bu davaların yüzde altmışı yani 9.545 tanesi AİHM'in daireleri önünde görülmesi beklenmektedir. Bu sayı aleyhine Türkiye'den fazla başvuru yapılan Rusya'dan fazla olup iki katı (4.500) kadardır. AİHM'in elli yıllık faaliyet hayatında aleyhine en çok ihlal kararı verilmiş olan ülke 2.249 rakamı ile maalesef Türkiye'dir. Bu rakam, toplam ihlal kararlarına oranı ise yüzde ondokuzdur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdinç, s. 93; Türkiye AİHM'deki aleyhine yapılan başvurular nedeniyle 2011 yılında 30.887.568 Euro tazminat ödemiştir. 2014 yılında sadece bir karardan dolayı doksan milyon Euro tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Çınar, "Adil Yargılama ve Savunma'sız Hukuk", 8.5.2015 günlü Zaman Gazetesi, (Erişim) http://www.zaman.com.tr/yorum_adil-yargilama-ve-savunmasiz-hukuk_2293173.html, 25.5.2015

¹⁴⁰⁴ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 165

6216 sayılı Kanun'un 51. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı belirlenen başvuru aleyhine, yargılama giderleri hariç olmak üzere ayrıca iki bin Türk Lirasına kadar disiplin para cezasına hükmedileceği kural altına alınmıştır.

Maddede belirtilen disiplin para cezası, verildiği anda kesin niteliği haiz olup itirazı kabil değildir. Ayrıca bu para cezası, amme alacakları tahsilindeki usule göre tahsil edilebilecek olan bir yaptırımdır¹⁴⁰⁵.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 83. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, başvuru hakkının kötüye kullanılması durumu, başvuru istismar edici, yanıltıcı ve benzeri davranışları olarak tarif edilmiştir. Ancak, bu tür davranışlar her tespit edildiğinde hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirme yapılması bireysel başvuru hakkını sınırlandırarak hak ihlaline neden olabilecek bir durum teşkil edebilecektir¹⁴⁰⁶. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesinin hakkın kötüye kullanımı olarak görülebilecek davranışları tespit etmesi durumunda, bu davranışların her somut başvuruda hakkın kötüye kullanılması amacını taşıyıp taşımadığını belirlemelidir. Bu nedenle de, önceden hangi davranışların bireysel başvuru hakkının kötüye kullanım teşkil edeceğini bilmek mümkün olmayıp Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği kararlarla netlik kazanacağı açıktır¹⁴⁰⁷.

6216 sayılı Kanun'un 51. maddesinin (1) numaralı fıkrasıyla düzenlenen bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması yasağı aslında genel olarak hukukumuzda düzenlenmiş olan hakkın kötüye kullanılması yasağının özel olarak ifade edilmiş hâlidir. Bu nedenle, 6216 sayılı Kanun'da düzenlenmemiş olsaydı bile genel kurallar çerçevesinde bir başvuru hakkın kötüye kullanımını içeriyorsa, o bireysel başvuru genel kurallar çerçevesinde "*bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması*" nedeniyle kabul edilemez bulunabilecekti. Zira, hakkın kötüye kullanımı, temel hak ve özgürlüğün doğasında kendiliğinden bulunan bir yasaktır¹⁴⁰⁸.

Hakkın kötüye kullanılması nedeniyle verilecek disiplin para cezasının, aynı zamanda hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması anlamına geleceğini savunanlar da

¹⁴⁰⁵ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 250

¹⁴⁰⁶ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 460-461

¹⁴⁰⁷ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 251

¹⁴⁰⁸ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 251

bulunmaktadır. Bu kişilere göre, verilecek para cezasının, başvurucunun serbestçe herhangi bir yaptırım korkusu hissine kapılmadan bireysel başvuru yapmasını engellemekte ve böylece mahkemeye erişim hakkına zarar vermektedir. Dolayısıyla, mahkemeye erişim hakkının engellenmemesi için Anayasa Mahkemesinin konuya oldukça hassas yaklaşması ve her hatalı davranışı hakkın kötüye kullanım niyeti bulunup bulunmadığına bakmaksızın disiplin para cezası vererek başvuruyu kabul edilemez bulmaması gerekmektedir¹⁴⁰⁹.

Hakkın kötüye kullanılması nedeniyle verilecek disiplin para cezası getirilmesini eleştirenler de bulunmaktadır. Bunlara göre, bireysel başvuru müessesesinin Türk hukuk sistemine yeni girmesi ve kişilerin bireysel başvuru haklarını sonuç itibariyle ne derecede özensiz ve kötüye kullandıklarının tespit edilmemesi karşısında, bireysel başvuruların kötüye kullanılması ihtimaline binaen işin en başından ceza yaptırımına tabi tutulması pek isabetli bir tercih değildir. Ayrıca kötüye kullanmanın muğlak bir ifade olması nedeniyle böyle bir ceza tehdidi AİHM önüne götürülebilecek ve adil yargılanma ilkesi bakımından sıkıntılara sebep olunabilecektir¹⁴¹⁰.

Avukat ile yapılması bireysel başvuruda, başvuru hakkının kötüye kullanılmasının avukat tarafından meydana getirilmesi durumunda, tıpkı AİHM'in yaptığı gibi avukatın başvurucuyu temsil etmesinin yasaklanarak¹⁴¹¹ bireysel başvurunun görülmesine devam edilebilip edilemeyeceğinin de çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Kanaatimizce, yukarıda başvuru hakkının kötüye kullanımı ile ilgili belirtilen kurallar gözetildiğinde, Anayasa Mahkemesine bu şekilde bir ayırım yapma yetki ve görevinin verilmediği görülecektir. Kaldı ki, avukatın da asıl olan başvurucu lehine bir başvuruda bulunduğu gözetildiğinde bu başvuruda başvurucu hakkını kötüye kullandı ya da vekili başvuru hakkını kötüye kullandı biçiminde bir ayırım yapılması olası değildir. Ancak basiretli ve mesleğinin gereklerine ve dürüstlük kurallarına uygun olarak hareket etmesi gereken bir avukatın asılı temsil ettiği ve onun adına hareket ettiği düşünüldüğünde vekil ile asıl arasında bir iç ilişki söz konusu olmaktadır. Bu iç ilişki nedeniyle asılın disiplin para cezasını ödedikten sonra isterse avukat aleyhine tazminat davası açabileceği gibi

¹⁴⁰⁹ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 460-461

¹⁴¹⁰ Aydın, *Yeni Bir Mekanizma*, s. 165

¹⁴¹¹ Doğru, *Genel Bir Bakış*, s. 159

kanunlarda öngörülen şikâyet hakkını da (Cumhuriyet savcılığına ya da baro disiplin kuruluna gibi) kullanabilmesi mümkündür.

Anayasa Mahkemesi, vefat eden kişi hakkında bireysel başvuru yapan avukat hakkında, başvuruya ait formda avukatın lehine bireysel başvuruda bulunulan kişinin vefatına ilişkin olarak herhangi bir bilgiye yer verilmediği gibi başvuru sonuçlanana kadar da bir bildirimde bulunmadığı gerekçesiyle avukatın Anayasa Mahkemesini yanıltıcı bir tavır içerisinde olduğunu belirterek 2.000,00 TL disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar vermiştir¹⁴¹².

Bu kararda dikkat edilmesi gereken husus avukatın vefat etmiş kişi adına başvuru yapmış olduğudur. Eğer avukatın müvekkili ölmemiş olsaydı verilecek disiplin para cezası avukatın müvekkili adına verilecekti. Bu durum avukatın başvuru bilgisi dâhilinde yapmış olduğu bir başvuru söz konusu olması hâlinde de uygulanabilecektir. Yani disiplin para cezası avukata verilecektir. Zira, kusursuz suç olmaz ilkesi gereğince bu gibi durumlarda adına başvuru yapılan başvuru sorumlu tutulması mümkün gözükmemektedir.

Anayasa Mahkemesi, başvuru açtığı manevi tazminat davasının sekiz yıl sürmesi nedeniyle makul sürede yargılama hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda¹⁴¹³, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruyu gereği gibi değerlendirmesini engelleyen tutum ve hareketlerin, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirilebileceğini; Anayasa Mahkemesini yanıltmak amacıyla kasten gerçek olmayan maddi vakıalara dayanılmasının veya bu nitelikte bilgi ve belge sunulmasının, başvurunun değerlendirilmesi noktasında esaslı olan bir unsur hakkında bilgi verilmemesinin, başvurunun değerlendirilmesi sürecinde vuku bulan ve söz konusu değerlendirmeyi etkileyecek nitelikte yeni ve önemli gelişmeler hakkında Mahkemenin bilgilendirilmemesi suretiyle başvuru hakkında doğru bir kanaat oluşturulmasının engellenmesinin, medeni ve meşru eleştiri sınırları saklı kalmak kaydıyla bireysel başvuru amacıyla bağdaşmayacak surette hakaret, tehdit

¹⁴¹² AYM, Birinci Bölüm, *Abdurrehman Uray Başvurusu*, B.N: 2013/6140, K.T: 5/11/2014, § 38 ve 39

¹⁴¹³ AYM, İkinci Bölüm, *S.Ö. Başvurusu*, B.N: 2013/7087, K.T: 18/9/2014, § 28 ilâ 30; Anayasa Mahkemesinin bu kararının 29 numaralı paragrafı ile atıf yaptığı benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. AİHM, *Mirolubovs ve Diğerleri/Letonya*, B.N: 798/05, 15/9/2009, § 62 ilâ 65; AİHM, *Al-Nashif/Bulgaristan*, B. N: 50963/99, 20/6/2002, § 89; AİHM, *Şehak/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 67208/01, K.T: 18/5/2004; aynı yöndeki karar için bkz. AYM, Genel Kurul, *Mehmet Güven Ulusoy Başvurusu*, B.N: 2013/1013, K.T: 2/7/2015, § 31 ve 32

veya tahrik edici bir üslup kullanılması ile söz konusu başvuru yolu kapsamında ihlalin tespiti ile ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin amaçla bağdaşmayacak surette içeriksiz bir başvuruda bulunulmasının, başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geleceğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi bu başvuruda, başvuru sahibinin hem 6384 sayılı Kanun uyarınca tazminat talebinde bulunduğunu hem de aynı zamanda aynı maddi vakıalar ve ihlal iddiasına dayalı olarak bireysel başvuruda bulunduğunu; başvuru sahibinin başvuru formu ve eklerinde AİHM nezdinde yaptığı başvuru ile belirtilen başvuru kapsamında Tazminat Komisyonuna yaptığı müracaata dair bir bilgi ve belge de sunmadığı gibi talebinin Komisyonca kabul edilerek tazminat ödenmesine hükmedilmesinden sonra da Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesinin (5) numaralı fıkrasında belirtilen yükümlülüğüne açıkça aykırı olarak mevcut duruma ilişkin herhangi bir bildirimde bulunmadığını belirterek başvuru sahibine 6216 sayılı Kanun'un 51. maddesi uyarınca 500,00 TL disiplin para cezasına hükmedilmesine karar vermiştir.

Burada cevap aranması gereken sorun, bir başvurunun kötü niyetle yapıldığının tespit edilmesi durumunda, başvuru sahibinin ileri sürdüğü şikâyetlerin bölünebilir olması hâlinde nasıl bir inceleme yöntemi izleneceğidir. Örneğin, başvuru sahibinin hem makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü hem de gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü bir başvuruda, makul süre yönünden Anayasa Mahkemesine sunduğu belgelerde herhangi bir eksiklik bulunmadığı hâlde gerekçeli karar hakkı yönünden sunduğu belgelerde Anayasa Mahkemesinden gizlediği belgelerin bulunması durumunda ne yapılacaktır.

Burada ilk akla gelen husus, bu ileri sürülen haklar bakımından bir ayırım yapıp kötüye kullanımın tespit edildiği hak bakımından başvurunun reddedileceği, diğer hak yönünden ise yöntemine göre inceleme yapılacağıdır. Ancak bunun sakıncalarının olduğunu söylemekte yarar bulunmaktadır. Zira, böyle bir inceleme yöntemi belirlenmesi durumunda öncelikle bu yöntemin bazı başvuru sahipleri hakkın kötüye kullanımını konusunda cesaretlendireceği açıktır. Zira bu başvuru sahipleri "*nasıl olsa Anayasa Mahkemesi tespit etmesi durumunda kötüye kullanımı her bir şikâyet açısından ayırıyor ve kötüye kullanım olmadığına karar verdiğini inceliyor, olabildiği kadar bu yola başvurabilirim, başarılı olmadığım takdirde Mahkeme nasıl*

olsa diğer şikâyetler açısından inceleme yapıyor” diyebilecektir. Bu nedenle böyle bir ayırım yapılmadan başvuruların reddedilmesi durumunda, başvuru Anayasa Mahkemesinin kötüye kullanım olduğunu tespit etmesi hâlinde başvuruyu tümüyle reddettiğini düşünecek ve bu yola hiç tevessül etmemeleri gerektiğini bileceklerdir.

Yine eğer bu yönde bir ayırım kabul edilirse, bu defa şikâyetlerin ayrılmasında ciddi sıkıntılar söz konusu olacaktır. Zira bireysel başvuruda şikâyetler -aynı veya ayrı haklara ilişkin de olsa- çoğunlukla birbirine bağlı bulunmaktadır. Bu durumda şikâyetlerin ayrımı konusunda ciddi hukuki-teknik sıkıntılar doğacaktır. Bu da Anayasa Mahkemesinin gereksiz yere emek ve zaman harcanmasına neden olacaktır.

Anayasa Mahkemesi aslında bu konuya vermiş olduğu bir kararla açıklık getirmiş olduğu söylenebilir. Başvurucunun Yargıtayın, tarafların talebi olmadan kendiliğinden karar düzeltme incelemesini yaptığını ve feragate yönelik olarak kanun hükümlerini yanlış yorumlandığını ayrıca yargılamanın makul sürede yapılmadığını ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvuru tarafından ileri sürülen iddianın yanıltıcı beyan niteliğinde olduğunu ve başvuruya konu dosyaya bakıldığında esasen karar düzeltme başvurusunun gerçekleştiğinin anlaşıldığını belirterek başvurunun "*başvuru hakkının kötüye kullanımı*" nedeniyle reddedilmesine karar vermiştir. Bu kararda dikkat edilmesi gereken husus, Anayasa Mahkemesinin başvuru makul süre ile ilgili şikâyetini incelemeyen başvuruyu reddetmiş olmasıdır. Bu karardan da anlaşılacağı üzere bir başvuruda hakkın kötüye kullanımı söz konusu ise Anayasa Mahkemesi şikâyetler bölünebilir bile olsa başvuruyu tümünden reddedecektir¹⁴¹⁴.

Nitekim AİHM uygulamasında da, AİHM'in kendisini açıkça yanıltmak suretiyle başvuru hakkının kötüye kullanıldığı bir durumu tespit etmesi hâlinde bu başvuru açısından herhangi bir ayırım yapılmaksızın başvuru tümüyle kabul edilemez bulunmaktadır¹⁴¹⁵.

Dolayısıyla yukarıda belirtilen sakıncaları karşısında, başvuru hakkını kötüye kullandığı tespit edilen bir başvuru hakkının bu hakkını kötü niyetli olması nedeniyle

¹⁴¹⁴ AYM, Genel Kurul, *Mehmet Güven Ulusoy Başvurusu*, B.N: 2013/1013, K.T: 2/7/2015, § 33 ve 34

¹⁴¹⁵ AİHM, *Drijfhout/Hollanda*, B.N: 51721/09, K.T: 22.2.2011; AİHM, *Bagheri ve Maliki/Hollanda*, B.N: 30164/06, K.T: 15.5.2007; Aracı, s. 74

kaybetmiş ve başvurusunun ileri sürülen haklar bakımından bir ayırım yapmadan reddedilmesi gerekmektedir.

“Başvuru hakkının kötüye kullanılması” durumu bulunan bir başvuruda hem başvurucuya disiplin para cezası verilmesi hem de başvurunun kabul edilebilirlik incelemesinin ve de esas incelemesinin yapılabilip yapılamayacağına da ortaya konulması gerekmektedir. Kanaatimce, Anayasa Mahkemesi kabul edilebilirlik kriterleri hiyerarşisinde yeri olan “başvuru hakkının kötüye kullanılması” bir kabul edilmezlik nedenidir. Böyle bir durumda ise “başvuru hakkının kötüye kullanılması” nedeniyle başvurucuya disiplin para cezası verilerek diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelemesinin ve de esas incelemesinin yapılması “kabul edilebilirlik kriterleri hiyerarşisi” bakımından mümkün gözükmemektedir.

AİHS’in 35. maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinde de, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olması hâlinde bireysel başvurunun kabul edilemez bulunacağı ifade edilmiştir.

Hakkın kötüye kullanılmasının hangi durumlarda olacağı hususu hukuki metinlerde açıklanmamıştır. Buna göre AİHM’in, her başvuruda davanın özelliğine göre bir değerlendirmede bulunacağı açıktır¹⁴¹⁶.

Kötüye kullanım kararına karşı AİHM uygulamasında ihtiyatlı bir yaklaşım vardır. AİHM, kendisi için gerçek işlevini yerine getirmesine engel nitelikteki, gereksiz iş yükü oluşturan ve üst üste dayanaktan yoksun¹⁴¹⁷, hakaret¹⁴¹⁸, provakasyon ve tehdit içeren başvuruları¹⁴¹⁹, bilgilendirme taleplerine cevap verilmemesini ve de kasıtlı olarak yapılan yanlış bilgilendirmeleri bu kapsamda değerlendirmektedir¹⁴²⁰. Ancak, AİHM’in resmi yazısı üzerine başvurucunun, hakaret edici sözlerine son vermesi, bu sözleri geri alması ya da özür dilemesi

---

¹⁴¹⁶ Ural, s. 275

¹⁴¹⁷ Örneğin Komisyon zamanında Philis/Yunanistan davasında, Komisyon başvuru yapanın aynı şikâyetle ilgili beş adet başvuruda bulunduğu ve bu başvuruların kabul edilemez olduğunu tespit etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ural, s. 275; Ayrıca kararın ayrıntılı açıklaması için bkz. Erdal-Bakırcı, s. 113

¹⁴¹⁸ Anayurt, s.241

¹⁴¹⁹ AİHM, *Řehák/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 67208/01, K.T: 18.5.2004; AİHM, *Stamoulakatos/Birleşik Krallık*, B.N: 27567/95, K.T: 9.4.1997

¹⁴²⁰ Şirin, s. 598; Öncü, *Dördüncü Derece Şikâyetler*, s. 379; Anayurt, s. 239; Reid, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 48

durumunda, başvurunun kötüye kullanılması nedeniyle kabul edilemez bulunması söz konusu değildir¹⁴²¹.

AİHM bir başvuruda¹⁴²², kötü niyet kavramını “İddianın kurgusal olaylara dayanması, başvurunun tehdit eden, aşağılayıcı ve provoke eden ifadeler kullanması ve yargılama sürecinin iyi işlenmesini engelleyen tutum ve davranışlar sergilemesi” biçiminde tarif etmiştir¹⁴²³. Nitekim AİHM, bir başvurunun kasıtlı olarak iç hukuktaki yargılama süresine dair somut bilgileri sakladığını tespit ederek hakkın kötüye kullanılması nedeniyle başvuruyu¹⁴²⁴ kabul edilemez bulmuştur¹⁴²⁵.

AİHM, Ortodoks Hristiyan mezhebinden ayrılarak farklı bir kilise açmak isteyen topluluğun yaptığı başvuruda¹⁴²⁶, bireysel başvuruda hakkın kötüye kullanılması sorunu üzerinde durmuş ve bireysel başvuru hakkının AİHS’te öngörülen amacına aykırılık taşıyan ve AİHM’in önündeki davayı gereği gibi görmesini engelleyen bir davranışın, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geleceğini ifade etmiştir. AİHM, istisnai bir durum olduğunu belirtse de bu başvuruyu kabul edilemez bulmuştur¹⁴²⁷.

Yine AİHM başka bir başvuruda¹⁴²⁸, Mahkemeyi yanıltmaya yönelik davranışların aktif olarak davranışla yapılabileceği gibi ihmali davranışlarla da yapılabileceğe karar vermiştir. Bu başvuruda Mahkeme, başvurunun davanın esasını teşkil eden bir unsur hakkında Mahkemeyi bilgilendirmemesini başvuru hakkının kötüye kullanılması teşkil ettiğine karar vermiştir. Nitekim başka bir başvuruda¹⁴²⁹ da AİHM, başvurunun yargılama süreci içerisinde ortaya çıkan yeni ve önemli gelişmeleri Mahkemeye iletmemesini ve yeni gelişen bu duruma göre Mahkemenin karar vermesinin engellenmesini hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirmiştir¹⁴³⁰.

¹⁴²¹ AİHM, *Chernitsyn/Rusya*, B.N: 5964/02, K.T: 6.4.2006; Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 254; Aracı, s. 74

¹⁴²² AİHM, *Varbanov/Bulgaristan*, B.N: 31365/96, K.T: 5.10.2000

¹⁴²³ Ural, s. 276

¹⁴²⁴ AİHM, *F./İspanya*, B.N: 13524/88, K.T: 12.4.1991

¹⁴²⁵ İkinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 159

¹⁴²⁶ AİHM, *Mirolubovs ve diğerleri/Letonya*, B.N: 798/05, K.T: 15.9.2009

¹⁴²⁷ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 252

¹⁴²⁸ AİHM, *Al-Nashif/Bulgaristan*, B.N: 50963/99, K.T: 20.6.2002

¹⁴²⁹ AİHM, *Predescu/Romanya*, B.N: 21447/03, K.T: 2.12.2008

¹⁴³⁰ Atasoy, *Kabul Edilebilirlik Koşulları*, s. 251

AİHM uygulamasında bireysel başvuru hakkının kötüye kullanım davranışlarının şunlar olduğu söylenebilir¹⁴³¹:

- Başvurunun sahte belgelere, yanıltıcı ve yalan beyanlara dayandırılması¹⁴³².
- Başvuruya konu dosya ile ilgili bilgi ve belgelerin kasıtlı olarak AİHM'den gizlenmesi¹⁴³³.
- AİHM'in daha önce inceleyerek karar verdiği konuda yeniden başvuruda bulunulması.
- Başvurucunun kendi davranışlarıyla sebebiyet verdiği olaylara ilişkin olarak başvuruda bulunması.
- Başvurucunun usul kurallarını kasten ihlal etmiş olması.
- Gizli yürütülmesi gereken dostane çözüm sürecinde, bu yükümlülüğe uyulmaması¹⁴³⁴.

Federal Alman bireysel başvuru sisteminde de bireysel başvurunun kötüye kullanılması, başvurunun yapılmasında hukuki özen yükümlülüğünün ihlali olarak tanımlanmıştır¹⁴³⁵. Federal Alman Anayasa Mahkemesine göre, yapılan bireysel başvurunun açıkça kabul edilemez nitelikte olduğu veya dayanaktan yoksun olduğu ya da makul olan herkesin yapılan başvurunun başarıya ulaşma şansının bulunmadığını görebilecek durumda olduğu durumlarda başvuru, hukuki özen

¹⁴³¹ Ekinci, *Kabul Edilebilirlik Nedenleri*, s. 159; Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 461-462

¹⁴³² AİHM bir başvuruda (AİHM, *Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, B.N: 21893, K.T: 16.9.1996), başvuru sahiplerinin gerçek dışı olgu ve olaylara dayandıklarının açıkça belli olması veya Mahkeme tarafından yöneltilen bilgilendirme istemlerinin cevapsız kalması durumunda hakkın kötüye kullanımının var olacağını belirtmiştir.; AİHM, *Varbanov/Bulgaristan*, B.N: 31365/96, K.T: 5.10.2000; AİHM, *Drijhout/Hollanda*, B.N: 51721/09, K.T: 22.2.2011; AİHM, *Poznanski ve diğerleri/Almanya*, B.N: 25101/05, K.T: 3.7.2007

¹⁴³³ AİHM, *Predescu/Romanya*, B.N: 21447/03, K.T: 2.12.2008

¹⁴³⁴ AİHM, *Hadrobova ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, B.N: 42165/02 ve 466/03, K.T: 25.7.2007; AİHM, *Popov/Moldova*, B.N: 74153/01, K.T: 18.1.2005; AİHM, *Mirolubovs ve diğerleri/Letonya*, B N: 798/05, K.T: 15.9.2009; Dostane çözüm sürecinin gizli tutulmasının amacı, tarafların ve Mahkemenin olası baskılardan korunması ve çözüm sürecinin kolaylaştırılmasıdır. Başvurucunun dostane çözümün gizli tutulması gerektiği yükümlülüğüne uymaması bu belirtilen amaca engel teşkil ettiğinden veya tehlikeye soktuğundan dolayı AİHM bunu yaptırımla karşılamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. AİHM Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 32

¹⁴³⁵ Aydın, *Bireysel Başvuru*, s. 22

yükümlülüğüne uyulmadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulunabilmektedir¹⁴³⁶. Bu durumda bireysel başvuruda bulunana ikibin altı yüz Euro'ya kadar idari para cezası verilebilmektedir¹⁴³⁷.

Güney Kore'de ise yapılacak olan bireysel başvurulardaki istismarı önlemek için, başvurucunun belli bir miktar parayı depozit olarak Mahkemeye yatırmasına karar verilebilmektedir. Eğer başvurunun kötüye kullanım durumu bulunuyorsa bu durumda depozit olarak alınan paranın Milli Hazineye intikal etmesine karar verilebilmektedir¹⁴³⁸. Ancak bu kurum bugüne kadar hiç işletilmemiştir¹⁴³⁹.

---

¹⁴³⁶ Ural, s. 277

¹⁴³⁷ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 462; KAYAR, s. 64; Çoban, *Bireysel Başvuru*, s. 212-213; Kılınç, *Federal Almanya'da Bireysel Başvuru*, s. 97; Gören, *Bireysel Başvuru*, s. 660; Karaman, s. 273; Gören, *Anayasa Şikâyeti*, s. 297

¹⁴³⁸ Özbey, *Bireysel Başvuru Hakkı*, s. 462

¹⁴³⁹ KAYAR, s. 64

SONUÇ

Temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla mevzuatta bir takım düzenlemelerin bulunması teorik olarak koruma sağlasa da uygulamada da etkili bir mekanizmanın işletilerek ortaya çıkan ihlallerin önlenmesi gereği açıktır. Diğer bir ifadeyle yalnızca mevzuat hükümlerinin bulunması ve bu mevzuat hükümlerinin içi boş kavramlardan teşekkül etmesi hâlinde hak ve özgürlüklerin korunmasından söz edilemez. Nitekim bireysel başvuru başlamadan önce Türkiye aleyhine yapılan bireysel başvuru ve çıkan ihlal sayıları gözetildiğinde, mevzuat hükümlerinin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bakımdan, temel hak ve özgürlüklerin kamu gücünün eylem, işlem ve ihmalinden kaynaklanan ihlallere karşı Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru hakkı tanınması, temel hak ve özgürlüklerin somut ve etkili bir biçimde korunması anlamına gelmektedir. Bireysel başvurunun başladığı tarih olan 23.9.2012 tarihinden bu güne kadarki süreçte yapılan başvurulara bakıldığında, temel hak ve özgürlük ihlallerinin giderilmesi noktasında bireysel başvurunun bir ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Esasen temel hak ve özgürlüklerin uluslararası kuruluşlardan ziyade ülke bazında çözüme kavuşturulması, o ülkenin devletler arasındaki prestijine de etki etmektedir. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru hakkının tanınmasının aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası kamuoyundaki insan hakları karnesi notunun da yükselmesine katkı sağlayacağı açıktır.

Ancak bireysel başvuru yolu, kamu gücünün eylem, işlem ve ihmalinden dolayı ortaya çıkan temel hak ve özgürlüklerin giderilmesi bakımından etkili bir hukuki yol olsa da, tek başına insan hakları sorununu çözüme kavuşturabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, öncelikli olarak insan haklarına saygı bilincinin kamu gücünü kullanan organlara yayılarak insan haklarına saygı bilinciyle hareket etmelerinin sağlanması gerekmektedir.

İnsan haklarına saygı bilincinin yerleşebilmesi için de, Anayasa Mahkemesine son derece önemli görevler düşmektedir. Anayasa Mahkemesinin üreteceği içtihatlarla, bireysel başvurunun objektif işlevini öne çıkarması

gerekmektedir. Böylece, tüm kamu gücü kullanan organların insan haklarına saygı çerçevesinde hareket etmesi sağlanacak ve netice olarak da temel hak ve özgürlük ihlallerinin azalmasıyla subjektif işlev de yerine getirilmiş olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin üzerine düşen görevi yerine getirebilmesi için makul bir zamana ve işgücüne ihtiyaç duyacağı açıktır. Esaslı başvuruların bir an önce karara bağlanabilmesi, esaslı olmayan başvuruların elenmesi ve de iş gücünün azaltılması amacıyla bir takım filtre işlevini görecektir mekanizmaların işletilmesi gerekmektedir. Kabul edilebilirlik şartları da aslında filtre mekanizması görecektir en önemli mekanizmalardan biridir. Böylece gereksiz ve usulüne uygun olmayan başvurular bir an önce elenecek ve esaslı başvuruların incelenebilmesi için gerekli vakit kazanılmış olacaktır. Bunun yanında, Anayasa Mahkemesinin gereksiz iş yüküyle uğraşması engellenecek ve iş gücünü randumanlı bir şekilde kullanabilmesi sağlanmış olacaktır.

Bireysel başvurunun başlama tarihinden bugüne kadar çıkan içtihatlarla bakıldığında, bu kararların çoğunluğunun idari ret kararı ya da kabul edilmezlik kararı verilmek suretiyle reddedildiği, çok az bir başvurunun ise esasına girilerek incelendiği belirtilebilir. Bu durum da tezimizin konusu olan kabul edilebilirlik şartlarının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kabul edilebilirlik şartlarının uygulanmasıyla ilgili olarak yapılan düzenlemelere ve Anayasa Mahkemesinin uygulamasına bakıldığında bir takım sorunlu alanların bulunduğu görülmektedir. Nitekim bu sorunlu alanlar da doktrinde sıklıkla eleştirilmektedir.

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (4) numaralı fıkrasında, kabul edilmezlik kararlarının kesin olduğu belirtilmiştir. Ancak verilen yanlış bir kabul edilmezlik kararının tekrar ele alınarak incelenebilmesi noktasında istisnai hâllerle de olsa bir takım hükümlerin kabul edilmesi gerekmektedir. Örneğin mahkemenin vermiş olduğu kararın esasını etkileyecek açık bir hatanın bulunması durumunda, Anayasa Mahkemesinin bu kararı kaldırabilmesi ve başvuruyu inceleyebilmesi gerekmektedir. Nitekim bireysel başvurunun kabul edilmesinin amaçlarından biri Türkiye aleyhine AİHM'e yapılacak başvuruların engellenmesi olduğuna göre, açık bir hatanın ele alınmayarak bu başvurunun AİHM'e gitmesinin önünün açılmasında

Fayda bulunmamaktadır. Mesela başvuru otuz günlük süre içerisinde bireysel başvuruda bulunduğu hâlde hesap hatası yapılarak başvurunun “süre aşımı” nedeniyle reddedilmesi durumunda bu başvuru tekrar ele alınarak incelenebilmelidir.

6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacakları hüküm altına alınmıştır. Esasen bu hüküm, kamu tüzel kişilerinin kamu gücünü kullandıkları düşünüldüğünde doğru olduğu izlenimi vermektedir. Ancak bu hükmün mevzuatımız hükümleri gözetildiğinde doğru olmadığı ve toptancı bir anlayışla konuya yaklaştığı açıktır. Zira mevzuatımıza göre kamu tüzel kişilerinin bir takım faaliyetleri özel hukuk hükümlerine göre ve kamu gücü kullanmadan yürütülmektedir. Böyle bir durumda yani kamu gücünün kullanılmadığı ve özel hukuk hükümlerinin uygulandığında, kamu tüzel kişilerinin de bireysel başvuru yapabilmeleri gerekmektedir.

Kamu tüzel kişilerinin, kamu gücünü kullanarak yaptıkları işlemler dolayısıyla yine de bir takım güvencelerden faydalanabilmeleri gerekmektedir. Örneğin adil yargılanma hakkı, kanuni hâkim güvencesi ve hak arama özgürlüğü gibi herkesin kullanabileceği haklardan faydalanabilmeleri gerekmektedir. Kanun hükmünün mutlak olarak uygulanması, kamu tüzel kişilerin bu haklardan faydalanabilmelerini engellemektedir.

6216 sayılı Kanun’un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, yasama işlemlerine karşı bireysel başvuru yapılamayacağı belirtilmektedir. Ancak temel hak ve özgürlük ihlalinin bizzat kanundan kaynaklanması durumunda bireylere başvuru hakkı tanınması gerekmektedir. Aksinin kabulü, yasama işleminden meydana gelen hak ihlallerinin görmezden gelinmesine neden olacaktır. Ayrıca kanun koyucunun buradaki amacı actio popularis niteliğindeki başvuruları önlemektir. Dolayısıyla, actio popularis niteliğinde olmayan ancak kişinin yasama işlemi olan kanunla doğrudan temel hak ve özgürlüğünün ihlal edilmesi durumunda bireysel başvuruda bulunulabilmesi gerekmektedir. Örneğin bir memurun atamasının ya da maaşının düşürülmesinin kanunla yapılması durumunda bu kanun hükmünün hak ihlali doğurduğuna ilişkin olarak başvuru yapılabilmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesine bu konuda yapılmış olan (HSYK müfettişlerinin görevlerinin kanunla sona ermesi, okul müdürlerinin görevlerinin kanunla sona erdirilmesi ve birçok

bakanlıktaki görevlilerin KHK ile görevlerine son verilmesi) başvurular ise henüz karara bağlanmamış ve Mahkeme bu konudaki içtihadını henüz üretmemiştir.

Bireysel başvuru süresi otuz gün olarak belirlenmiştir. Bu süre eleştireye konu olmaktadır. Eleştirenlere göre, AİHM'e yapılacak başvurunun altı ay olması ve aynı hak bakımından başvuru yapılması karşısında başvuru süresi yetersizdir. Ancak AİHM'in bir uluslararası bir mahkeme olması ve bir çok taraf devlete göre başvuru süresinin belirlenmesi gerekmesi karşısında altı aylık başvuru süresinin makul bir süre olduğu açıktır. Aynı sürenin ise Anayasa Mahkemesine yapılacak bireysel başvurularda kabul edilmesine gerek bulunmamaktadır. Zira, avukata erişim olanakları, mevcut iletişim imkânları ve diğer teknolojik gelişmeler dikkate alındığında bu sürenin hak kaybına yol açabilecek kısıtlama niteliği bulunmamakta ve öne sürülecek olan şikâyetler ile somut gerekçeleri belirlemek için yeterli bir zaman sağlamaktadır.

Bireysel başvurularda avukat tutma zorunluluğu bulunmamaktadır. Böyle bir zorunluluğun bulunmaması nedeniyle bireysel başvuru harcını ödeyen herkese bireysel başvuruya başvurabilme imkânı sağlanmış olmaktadır. Bu durum gereksiz olabilecek başvuruların yapılmasına sebebiyet verebilecektir. Dolayısıyla, başarı şansının bulunduğunu düşünen ve gerçekten hak ihlaline uğrayan kişilerin başvurularını yapılabilmesi sağlanmalıdır. Belli bir aşamadan sonra örneğin esas inceleme aşamasına geçilmesinden itibaren avukat tutma zorunluluğunun getirilmesi de bunu sağlayıcı tedbirlerden birini oluşturmaktadır.

Avukat ile yapılan başvurularda, genel vekâletnamenin başvuru formuna eklenmesi yeterli olmaktadır. Ancak bu durum uygulamada bir takım sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin bir avukatın ölmüş müvekkili lehine bireysel başvuruda bulunması ya da müvekkilinin haberi olmadan bireysel başvuru yapılması bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu şekildeki suistimallerin önlenmesi için avukatlardan genel değil özel bir vekâletnamenin alınması gerekmektedir. Dolayısıyla buna ilişkin olarak yasal düzenlemenin yapılması yerinde olacaktır.

6216 sayılı Kanun'un 22. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, Anayasa Mahkemesinde iki bölüm bulunmaktadır. Bireysel başvuruların başladığı 23.9.2012

ilâ 10.4.2015 tarihleri arasında toplam 38.067 başvuru yapıldığı, bölümlerde bu süre zarfında 1467 başvurunun karara bağlandığı ve 2936 başvurunun karara bağlanmayı beklediği gözetildiğinde¹⁴⁴⁰, iki bölümün bu iş yoğunluğuna cevap verebilmesi şimdiki işleyiş içinde mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, acilen filtre mekanizmalarının kuvvetlendirilmesi gerektiği gibi kanaatimce bölüm sayısının da arttırılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesine yoğun olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesi nedeniyle bireysel başvuru yapıldığı ve bu başvuruların sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle makul süre şikâyetleri ile ilgili açılan tazminat komisyonunun kurularak faaliyete geçirilmesi ve Anayasa Mahkemesinin iş yükünün azaltılması gerekmektedir.

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre, bireysel başvurular harca tabidir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılırken harç alınması hususu ise öğretilerde yoğun olarak tartışılmaktadır. Bunlara göre harç alınması, mahkemeye erişim hakkını ihlal etmektedir. Ancak alınan bireysel başvuru harcının makul olması ve bunu veremeyecek kişiler açısından adli yardım mekanizmasının varolması nedeniyle bu görüşün yerinde olmadığı söylenebilir.

Anayasa Mahkemesinin şimdiye kadar olan kararlarına bakıldığında “*anayasal önem*” ve “*önemli zarar*” kavramlarını açıklayıcı bir karar vermediği görülmektedir. Bu durumda aslında Anayasa Mahkemesinin anayasal açıdan önemli olmadığı ve önemli zararın bulunmadığı başvurularla da uğraşmasına ve iş yükünün artmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu kavramların ne anlama geldiğinin içtihatlarla ortaya konularak gereksiz başvuruların engellenmesi sağlanmalıdır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 75. maddesinde pilot karar usulü düzenlenmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesinin bu güne kadar bu usulü işletmediği anlaşılmaktadır. Benzer nitelikteki ve yapısal sorunların bulunduğu başvurular bakımından bu usulün işletilmesi gerekmektedir. Bu hem yapısal problemlerin idari

---

¹⁴⁴⁰ Bkz. (Erişim) http://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselBasvuru/23_eylul_2012_10_nisan_2015.pdf, 1.5.2015

merciler tarafından çözümlenmesini sağlayacak hem de Anayasa Mahkemesinin benzer konularla ilgili oluşacak iş yükünü hafifletmiş olacaktır.

Bireysel başvuruda bulunulabilmesi için olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesinin etkili olmayacak ya da bu yola başvurulması durumunda kişinin telafisi güç ya da imkânsız zararlara uğraması söz konusu olduğunda olağan kanun yollarına başvurulmadan yapılan başvuruları da incelemesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin bu güne kadarki içtihatlarında olağan kanun yollarına gidilmesi gerektiği yönündeki kuralı, çoğunlukla AİHM uygulamasında olduğu gibi uyguladığı görülmektedir. Bu uygulamanın devam ettirilmesi yerinde olduğu gibi AİHM ile entegre bakımından da önem arz etmektedir.

Bireysel başvurunun başlamasıyla Anayasa Mahkemesinin, diğer yüksek mahkemelerin üzerinde bir süper temyiz mahkemesi olacağı noktada yoğun bir tartışma yaşanmıştı. Ancak Anayasa Mahkemesinin, olağan kanun yollarında gözetilmesi gereken hususları incelememektedir. Bu durumda derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesi, maddi vakıanın çözümü ve kanun hükümlerinin uygulanması gibi temyiz mercilerince gözetilmesi gereken hususları gözetemeyecektir. Kaldı ki Anayasa Mahkemesinin görevi temel hak ve özgürlük ihlallerinin tespiti ve ihlal varsa bunun nasıl giderileceğini tespit etmektir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin bir süper temyiz mahkemesi olması söz konusu değildir. Anayasa Mahkemesinin bugüne kadar vermiş olduğu içtihatlar da bu yöndedir.

Bireysel başvuru yonunu henüz ülkemizde yeni uygulanmaya başlanmış olması nedeniyle, Anayasa Mahkemesinin vereceği kararlarda temel hak ve özgürlüklerin objektif olarak korunmasını sağlayacak kararlara öncelik vermesi gerekmektedir. Böylece anayasa hukuku korunarak yorumlanacak ve temel hak ve özgürlüklerin gelişimine, dolaylı olarak da anayasal düzenin (hukukunun) korunmasına da hizmet edilecektir. Kamu gücünü kullanan organlar da hareketlerini buna göre ayarlayarak kişilerin subjektif hakları korunmuş olacaktır. Aksinin kabulü durumunda yani bireysel başvurunun subjektif işlevi gereği hakları ihlal edilen kişilere tek tek adalet dağıtmaya çalışmak, Anayasa Mahkemesini gereksiz iş yükü altında kalmasına ve yargılamanın uzamasına neden olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin bu günü kadar vermiş olduğu içtihatlarla bakıldığında AİHM uygulamasını takip ettiği anlaşılmaktadır. Ancak, Anayasa hükmü ile AİHS ve AİHM uygulaması çatıştığında, ölçü norm bizzat Anayasa'nın kendisi olmaktadır. Bu durumda ise ileride AİHS'e ve AİHM uygulamasına aykırı içtihatların çıkmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla AİHM, Anayasa Mahkemesini etkisiz bir yol olarak kabul edebilecektir. Bireysel başvuru yolunun kabul edilmesinin nedenlerinden biri de AİHM'e gidecek dosyaların ve çıkabilecek ihlallerin engellenmesi olduğuna göre çatışmaya neden olan Anayasa hükümlerinin ele alınarak AİHS ve AİHM uygulamasıyla uyumlu hâle getirmesi gerekmektedir.

Anayasa ve 6216 sayılı Kanun hükümlerine göre, Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, AİHS'e ek 4., 7. ve 12. protokollere taraf olmadığından bu protokollerde öngörülen haklar bakımından Anayasamızda yer alsa yani ortak koruma alanı içinde dahi olsa bireysel başvuru konusu dışında kalmaktadır. Bu nedenle anılan protokollerdeki haklar, Anayasamızda ortak olarak düzenlenmiş olsa bile bireysel başvuruya konu olmayacaklardır. Ancak Türkiye bu ek protokolleri onaylayıp yürürlüğe koymamış olsa da uluslararası hukuk çerçevesinde bu protokollere taraf olmuştur. Dolayısıyla, yapılan atfın "*Türkiye'nin taraf olduğu*" ifadesini referans olarak bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Buna göre, Türkiye'nin imzaladığı ancak henüz onaylayarak yürürlüğe girmediği ek protokoller kapsamında korunan (borçtan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılma yasağı, serbest dolaşım özgürlüğü, vatandaşların sınır dışı edilme yasağı, yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı, yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usulü güvenceler, cezai konularda iki dereceli yargılama hakkı, adli hata hâlinde tazminat hakkı, eşler arasında eşitlik gibi 4, 7 ve 12 No'lu Protokollerde düzenlenen haklar) temel hak ve özgürlükler bakımından Anayasa'da karşılığı olmak şartıyla bireysel başvuruda bulunabilmesi gerekmektedir.

Kural olarak tutukluluk durumunda kanun yolu olan itirazdan sonra bireysel başvuruya gelmesi gerekmektedir. Ancak uzun süren tutukluluklarda en son tutuklama kararına itiraz edilmeden yapılan başvuruların "*başvuru yolları*"

tüketmemesi" nedeniyle kabul edilemez bulunmaması gerekir. Örneğin kişi üç yıldır tutuklu olup her ay yapılan tutukluluk değerlendirmesinde tahliye talebi aynı gerekçelerle reddedilmişse bu durumda en son yapılan değerlendirmeye itiraz etmeden bireysel başvuruda bulunabilmelidir. Zira bu kişi için artık itiraz kanun yolu etkisiz bir yol hâline gelmiştir ve bu etkisiz yola başvuru yapılmadan da bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Böyle bir başvurunun yapılması durumunda ise somut başvurunun özelliklerine göre Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirme yapılacağı da açıktır.

KAYNAKÇA

Acu, Melek, "Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 110, Ocak-Şubat, Yıl: 2014, s. 403-434

AİHM Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yıl: 2011, (Erişim) http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf, 20.1.2015

Akbilek, Nevzat, "AİHM İçtihadı Işığında Bir Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak 'Önemli Zarar' Kavramı", *HUKAB*, Sayı: 3, Ekim-Aralık 2012, s. 8-11

Akdemir, Tuğçe, "Vergi Hukuku Açısından Türk Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 111, Mart-Nisan, Yıl: 2014, s. 255-278

Aldemir, Hüsni, *Hukuk Davalarında Yargılama Giderleri*, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2009

Algan, Bülent, "Bireysel Başvurularda 'Açıkça Dayanaktan Yoksunluk' Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2014, Cilt: 63, Sayı: 2, s. 247-284

Aliefendioğlu, Yılmaz, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, 1996, Ankara

Aliyev, Cabir, *Anayasa Şikâyeti*, Beta Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2010

Altan, Alparslan, "Bireysel Başvurunun Birinci Yılına Genel Bir Bakış", *HUKAB*, Sayı: 7, Ekim-Aralık 2013, s. 4-10, ("Bireysel Başvurunun")

Altan, Alparslan, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 142-156, ("Anayasa Mahkemesine")

Altinkök, Serhat, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) Maddesinde Yer Alan Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü: Önemli Zarar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Cilt: 62, Yıl: 2013, s. 349-399

Altıparmak, Kerem, "Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?", *50. Yılında İnsan Hakları Mahkemesi (Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?)*, Ankara Barosu Yayınları, Yayına Hazırlayan: Kerem Altıparmak, Yıl: 2009

Anayurt, Ömer, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004

Armin, Dittman, “Le recours constitutionnel en droit allemand”, *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, S. 10, 2001

Arnwine, Selin Esen, “İspanya’da Bireysel Başvuru Yolu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, Cilt: 52, Yıl: 2003, s. 249-271, (“İspanya’da Bireysel”)

Arnwine, Selin Esen, "İspanya'da Amparo Başvurusu ve Türkiye", *Anadolu Üniversitesi Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu (26.10.2010)*, Editörler: Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen, Eskişehir 2011, 99-115, ("İspanya'da Amparo")

Aracı, Fatoş, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 1, 34 ve 35. Maddeleri-Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt: 1, Ankara, 2013, s. 58-84

Atasoy, Hakan, “Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 3, Nisan 2012, s. 71-89, (“Bireysel Başvuru Yolu”)

Atasoy, Hakan, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli, 2014, (“Kabul Edilebilirlik Koşulları”)

Atar, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, Güncelleştirilmiş 3. Baskı, Eylül 2005

Aydın, Serap, "Türk Hukuk Sisteminde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Sayı: 80, Cilt: 8, Nisan 2013, s. 14-23, ("Bireysel Başvuru")

Aydın, Öykü Didem, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 4, Ekim 2011, s. 121-170, ("Yeni Bir Mekanizma")

Aygörmez Uğurlubay, Gülsün A., "Alman Hukuku Karşılaştırmalı Olarak Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Koşullarında Ceza Hukuku Sorunları", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1237-1268

AYM Kabuledilebilirlik Kriterleri Rehberi, Hazırlayanlar: Musa Sağlam, Mustafa Baysal, Metin Efe, Hasan Tuna Göksu, Abdullah Çelik, Serdar Gülener, Recep Kaplan, Editörler: Musa Sağlam, Hasan Tuna Göksu, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014

Azan, Fatih Selçuk "İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Korunmasında Örnek Bir Model: Almanya'da Bireysel Başvuru Yolu (Bundesverfassungsgericht)", *HUKAB*, Ekim-Aralık 2014, Sayı: 11, s. 60-64

Baamonde, María Emilia Casas, "Amparo Başvurusu", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 101-110

Baysal, Mustafa, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulamasında Hızlı ve Etkin Yargılama Usulleri ve Nitelikli İçtihatın Temini", *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Editör: Musa SAĞLAM, Avrupa Konseyi, 2013, s. 19-46, ("Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi")

Baysal, Mustafa, "Güney Kore Cumhuriyeti Anayasa Şikâyeti Uygulaması", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa SAĞLAM, s. 178-201, ("Güney Kore Cumhuriyeti")

Baysal, Mustafa, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda Mağdur Kavramı", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 70. Yıl Armağanı*, Haziran 2015, Ankara, s. 193-233, ("Mağdur Kavramı")

Bakırcı, Hasan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin Ülkeleri Dışındaki Eylemlerinden Doğan Sorumluluğu", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülenler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1271-1291

Başak, Cengiz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında, Gözaltında İnsan Hakları İhlalleri", (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/284/2591.pdf>, 28.1.2015, s. 41-72

Benda, Ernst-KLEIN, Eckart, *Verfassungsprozessrecht*, Heidelberg 2001

Bilir, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi ve 'Ermeni Soykırımını' İnkarı Suç Sayan Düzenleme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, Yıl: 2006, s. 299-343, ("Yargılama Yetkisi")

Bilir, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvurularda Önemli Bir Zarara (Önemli Bir Dezavantaja Uğrama) Kriteri", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16*, Özel Sayı: 1, s. 92-98, ("Önemli Bir Dezavantaja Uğrama")

Bilir, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2006, Cilt: 55, Sayı: 1, s. 135-156, ("14 Nolu Protokol")

Bilir, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi Çerçevesinde, 'Ermeni Soykırımını' İnkarı Suç Sayan Düzenleme", (Erişim) <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-faruk-bilir/avrupa-insan-haklari->

[mahkemesi-nin-yargilama-yetkisi-ercevesinde-ermeni-soykirimini-inkari-suc-sayan-duzenleme/](#), 24.4.2015

Bilir, Faruk, "Anayasa Mahkemesi ve Seçim Barajı", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, No: 3, Aralık 2014, s. 1-8, ("Seçim Barajı")

Brewer-Carias, R, *Constitutional Protection of Human Rights in Latin America. A Comparative Study of Proceedings*, Cambridge University Press

Centel, Nur-Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım, 2008

Carlos, Ruiz Miguel, "L'amparo constitutionnel en Espagne, droit et politique", *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, S. 10, 2001

Çağlayan, Ramazan, *İdarî Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınevi, 4. Güncellenmiş Baskı, Nisan 2014, Ankara

Çakmaz, Eylem, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 43-74

Çekiç, Onur, "Türk Parlamento Hukukunda Yasama İşlemi Türleri ve Diğer (İsimsiz) Yasama Türleri", *Yasama Dergisi*, Sayı: 12, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2009, s. 107-135

Çelik, Mustafa Selman, "Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) Kabul Edilebilirlik İncelemesi ve Bu Kapsamda Önemli Zarar", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 155-184, ("Anayasa Şikâyeti")

Çelik, Abdullah, "Bireysel Başvuru Kapsamında 'Adli Yardım'", *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 87-114, ("Adli Yardım")

Çınar, İbrahim, "Bireysel Başvurunun Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Yapılan Başvuruların İstatistiki Analizi", **HUKAB**, Sayı: 7, Ekim-Aralık 2013, s. 48-60, ("*Başvuruların İstatistiki Analizi*")

Çınar, İbrahim, "Bireysel Başvurunun İncelenmesi Sonucu Verilen Karar Türleri İle 2012 Yılında İdari Yargı Alanında Yapılan Bireysel Başvurularda Verilen Kararların Değerlendirilmesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 70. Yıl Armağanı, Haziran 2015, Ankara, s. 265-307, ("*Karar Türleri*")

Çınar, İbrahim, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü", Editör: Musa SAĞLAM, **Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi**, Avrupa Konseyi, 2013, s. 165-224, ("*Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü*")

Çınar, İbrahim, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı İle Mahkemenin Kişi Bakımından Yargı Yetkisi Konusunda Verdiği Kararlar", **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan**, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1295-1337, ("*Kişi Bakımından Yargı Yetkisi*")

Çınar, İbrahim, "Bireysel Başvurunun Yapılmasında Usule İlişkin Eksiklikler", **HUKAB**, Sayı: 4, Ocak-Mart 2013, s. 32-35, ("*Usule İlişkin Eksiklikler*")

Çınar, Sinan, "İdari Yargı Mercilerince Verilen Kararlara Karşı Yapılan Bireysel Başvurularda Başvuru Süresi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 118, Mayıs-Haziran, Yıl: 2015, s. 51-98, ("*Başvuru Süresi*")

Çınar, Sinan, "Bireysel Başvuruda Haklı Mazeret ve Sonuçları", **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan**, Editörler: Ali Rıza ÇOBAN, Serdar GÜLENER, Musa SAĞLAM, Hüseyin EKİNCİ, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1341-1371, ("*Haklı Mazeret ve Sonuçları*")

Çınar, İbrahim-Çınar, Sinan, "Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi İle Bu Aşamada verilen İdari Ret

Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* (Zehra Ayla PERKTAŞ Özel Sayısı), Ankara, 2014, s. 263-310

Çınar, Bekir, "Adil Yargılama ve Savunma'sız Hukuk", 8.5.2015 günlü Zaman Gazetesi, (Erişim) http://www.zaman.com.tr/yorum_adil-yargilama-ve-savunmasiz-hukuk_2293173.html, 25.5.2015

Çoban, Ali Rıza, "Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi", *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa SAĞLAM, s. 161-177, (“Yeni Anayasa Mahkemesi”)

Çoban, Ali Rıza, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasında Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur mu?", *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2, Yıl: 2005, s. 319-345, (“14. Protokol”)

Çoban, Ali Rıza, "Bireysel Başvuru: Türk Anayasa Mahkemesi İçin Ağır İş Yükü Sorunu", *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 185-214, (“Bireysel Başvuru”)

Deren Yıldırım, Nevruz, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruları Esas Bakımından İncelemesi", *T.C. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, s. 483-488

Deynekli, Adnan, “Yargıtay’ın Anayasa Şikâyetine Bakışı”, *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa SAĞLAM, s. 77-88

Doğru, Osman, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 37, 38, 39, 41 ve 46. Maddelerine Genel Bir Bakış: Usul, Girdiler (Belgeler, Soruşturma, Kanıtlar) ve Çıktılar (Mahkeme Kararları ve Kararlarının İnfazı)”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 160-221, (“Genel Bir Bakış”)

Doğru, Osman, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İctihatlari*, Cilt: 2, Legal Yayınları, Eylül, 2004

Doğru, Osman, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Legal Yayınevi, İstanbul, 2012

Doğru, Osman “Türk Anayasa Mahkemesi Kanunu Kapsamında Kabul Edilebilirlik Kriterlerinin Tespiti ve Yorumlanması”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 85-159

Doğru, Osman, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvurularda Nitelendirme Yetkisi”, *İnsan Onuru İcin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 467-520

Dörr, Dieter, *Die Verfassungsbeschwerde in der Prozess-praxis*, München, Carl Heymanns Verlag KG, 1990,

Durmaz, Cüneyt, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Başvuruların Ayırıştırılması ve Tek Hâkim Formasyonu”, *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Editör: Musa SAĞLAM, Avrupa Konseyi, 2013, s. 47-69, (“Başvuruların Ayırıştırılması”)

Durmaz, Cüneyt, “Esasa İlişkin Kabul Edilmezlik Nedenleri”, *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Editör: Musa Sağlam, Avrupa Konseyi, 2013, s. 225-246 (“Kabul Edilmezlik Nedenleri”)

Dursun, Halil İbrahim, “Bireysel Başvuru Mekanizmasının Kabulü Sonrasında Genel Mahkemelerin İnsan Hakları Konusundaki Rolü ve Bu Bağlamda Anayasa’nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 112, Yıl: 27, Mayıs-Haziran 2014, s. 297-322

Emek, Şeyda, “Alman Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve Başvurular İcin Uygulanan Eleme Sistemi”, *Bireysel*

Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 222-238, ("*Eleme Sistemi*")

Emek, Şeyda, "Alman Anayasa Mahkemesi Kararlarının İnfazı", **Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları**, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İctihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 286-300, ("*Alman Anayasa Mahkemesi*")

Ekinci, Ahmet, "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 3-4, Yıl: 2014, s. 821-848

Ekinci, Hüseyin, "Kabul Edilebilirlik Kriterleri", **Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi)**, Editör: Musa Sağlam, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Avrupa Konseyi, 2013, s. 109-164, ("*Kabul Edilebilirlik Kriterleri*")

Ekinci, Hüseyin, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü", **Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"**, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 137-160, ("*Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü*")

Ekinci, Hüseyin, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak 'Başvuru Yollarının Tüketilmesi' Sorunu", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı: 11, Yıl: 3, Ekim 2012, s. 1-20, ("*Başvuru Yollarının Tüketilmesi*")

Ekinci, Hüseyin, "Bireysel Başvuru Harcı ve Adli Yardım", **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan**, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1375-1423, ("*Başvuru Harcı ve Adli Yardım*")

Ekinci, Hüseyin-Bahadır, Ali, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda Altı Ay Kuralı", **Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına**

Armağan, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara, 2012, I. Baskı, s. 345-369

Ekinci, Hüseyin-Sağlam, Musa, **66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Şen Matbaa, 2012, (“66 Soruda”)

Ekinci, Hüseyin-Sağlam, Musa, **Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, (“Bireysel Başvuru”)

Ekmekçi, İdil Su, "Anayasa Şikâyeti Kurumu'na Dair Bir İnceleme", **Fasikül Dergisi**, Mayıs 2013, Sayı: 42, s. 15-21

Elçi, Tahir, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 38. Maddesinin Uygulama ve Yorumlanmasına İlişkin Sunum: AİHM Kararları ve Örnek Davalar”, **Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları**, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 188-204

Er, Selami, “Bireysel Başvuru İncelemede Mülkiyet Hakkı”, **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan**, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1427-1482

Erdal, Uğur-Bakırcı, Hasan, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi**, Uygulama El Kitabı, OMTCT El Kitapları Serisi, Cilt: 1, Dizi Editörü: Boris Wijkström, Kasım, 2006

Erdinç, Tahsin, "Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti)", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 20, Ocak 2015, s. 87-138

Erdoğan, Mustafa, **Anayasa Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Orion Yayınları, Aralık 2011

Eren, Abdurrahman, **Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007

Eren, Abdurrahman, *Ulusal İnsan Hakları Kurumları*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012

Ergül, Ergin, *Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması*, Yargı Yayınevi, Eylül 2012

Ermenek, İbrahim, Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medeni Yargılama Hukukuna Yansımaları ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Bazı Özel Durumlar”, *MİHDER*, Cilt: 9, Sayı: 26, s. 3-55

Esen, Selin, “Türkiyede Anayasa Şikâyeti”, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 44-55, (“Anayasa Şikâyeti”)

Fendoğlu, Hasan Tahsin, “Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2013/4, Yıl: 71, s. 23-49

Feyzioğlu, Metin, “Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 1-4, Yıl: 1995, s. 665-688

Gabrielle, Kuckso-Stadlmayer, “Le recours constitutionnel devant la Cour constitutionnelle en droit constitutionnel autrichien”, op. cit.

Gemalmaz, Burak H., "AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No: 14'le Getirilen Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bir Bakış”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Sayı: 1, 2011, s. 209-242, (“AİHM Yargısında Yeni Dönem”)

Gemalmaz, H. Burak, “Pratikte AİHS Protokol No. 14'le Getirilen Yeni Kabuledilebilirlik Ölçütü”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2011/4, Yıl: 69, s. 321-332, (“Yeni Kabuledilebilirlik Ölçütü”)

Gerontas, "Zur Subsidiarität der Verfassungsbeschwerde gegen ein Gesetz", *Die Öffentliche Verwaltung*, 1982/11

Gökcan, Hasan Tahsin, “ Makul Sürede Yargılanma Hakkı”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülenler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 819-865

Gören, Zafer, “Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?”, *Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN’a Armağan*, Cilt II, Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 293-338, (“Anayasa Şikâyeti”)

Gören, Zafer, “Anayasa Mahkemesine Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)”, *Anayasa Yargısı*, Sayı: 11, Yıl: 1997, s. 97- 134, (“Kişisel Başvuru”)

Gören, Zafer, “Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında”, *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara 2012, I. Baskı, s. 656-676, (“Bireysel Başvuru”)

Gören, Zafer, *Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, (“Türk Anayasa Yargısında”)

Görgün, Emin-Aydın, Yakup, "Sayıştay Kararlarına Karşı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 84, Ocak-Mart 2012, s. 63-88

Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, Ekin Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, Eylül 2011

Gözübüyük, Şeref, “Bireysel Başvuru ve İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi”, *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE Özel Sayısı, Cilt: 9, 1987, s. 3-15

Göztepe, Ece, “Alman Bireysel Başvuru Sistemi”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 381-399, (“Alman Bireysel Başvuru Sistemi”)

Göztepe, Ece, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 32-43, (“*Bireysel Başvuru*”)

Göztepe, Ece, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 95, Yıl: 2011, s. 15-40, (“*Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*”)

Göztepe, Ece, *Anayasa Şikâyeti*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 530, AÜHF. Döner Sermaye Yayınları No : 45, Ankara, 1998, (“*Anayasa Şikâyeti*”)

Gülener, Serdar, “Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak ‘Keyfilik’ Kriteri”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Gülener, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 201-234

Günday, Metin, *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, 2002

Güngör, H. Atilla, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Denetim Yolu: Bireysel Başvuru", *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, İnsan Hakları Delil Yasakları, İstanbul Kültür Üniversitesi Ceza Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Seçkin Yayınları, Sayı: 13, Yıl: 2, 2010, s. 26-28

Gürühan, Caner, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Ceza Mahkemelerinden Verilen Kararlar Bakımından Değerlendirilmesi”, *Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 111-132

Haller, Herbert, “Avusturya Anayasa Mahkemesinin Organizasyonu ve Karar Biçimleri”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 50-58, (“*Avusturya Anayasa Mahkemesi*”)

Haller, Herbert, “Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar ‘Avusturya’da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 179-185, (“Avusturya’da Temel Hak Şikâyeti”)

Harris, D. J.-O’boyle, M.-Bates, E. P.-Buckley, C. M., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Avrupa Konseyi, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, 2013

Hassemer, Winfried, “Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar ‘Almanya’da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 164-170, (“Almanya’da Temel Hak Şikâyeti”)

Hassemer, Winfried, “Anayasa Mahkemelerinde Yapılanma ‘Almanya Raporu’”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, Sayı: 21, Yıl: 2004, s. 27-37, (“Almanya Raporu”)

Hector, Pascal, “Alman Anayasası’nda Hakların Korunması”, *Anayasa Şikâyeti (Verfassungsbeschwerde)*, Ankara Hukuk Toplantıları, Alman Anayasası’nın 60. Yılı Münasebetiyle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Alman Büyükelçiliği İşbirliği ile Düzenlenen “Anayasa Şikâyeti” Sempozyumu, 18 Mayıs 2009, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 267, Editörler: Çiğdem Kırca, Aynur Yongalık, Editör Yardımcısı: Deniz Polat, Yayına Hazırlayan: Çiğdem Güner, s. 99-128

Holzinger, Gerhart, “Avusturya Anayasa Hukukunda Anayasa Şikâyeti ve Bireysel Başvuru”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 61-79

Hund, Michael, "Zur Rücknahme von Verfassungsbeschwerden", *Festschrift für Joachim Faller*, 1984

İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Editör: Sibel İnceoğlu, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Avrupa Konseyi, 2013, I. Baskı

İyimaya, Ahmet, "Bireysel Başvuru İncelemesinde Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 116, Ocak-Şubat, Yıl: 2015, s. 417-448

Jong-Dae, Kim, "Anayasa Şikâyeti Sistemi: Kore Deneyimi", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 145-153

Kahraman, Mehmet, "Anayasa Mahkemesinin Yargısal Denetimi Bakımından Parlamento Kararları", *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara 2012, I. Baskı, s. 179-199, ("Parlamento Kararları")

Kahraman, Mehmet, "Almanya'daki Anayasa Şikâyeti İle Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", *HUMANITAS*, Bahar, Sayı: 1, Tekirdağ, 2013, s. 129-146, ("Bireysel Başvuru Yolu")

Kanadoğlu, Korkut, "Bireysel Başvuruda Mahkeme Kararlarının Denetiminin Kapsamı", *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül 2013/9-117, s. 20-23

Kanadoğlu, Korkut, "Anayasa Şikâyeti", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 107-115, ("Anayasa Şikâyeti")

KANETİ, Selim, "Sayıştay'ın Anayasal Konumu", *Sayıştay Dergisi*, Temmuz-Eylül, Yıl: 1990, Sayı: 1, s. 7-18

Kaplan, Recep, "Bireysel Başvurularda Dava Açan Belgeyle Bağlılık", *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Gülener, Recep Kaplan, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 1-50, ("Dava Açan Belge")

Kaplan, Recep, "Kanuna Karşı Bireysel Başvuru", *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa Sağlam, Serdar Gülener, Recep Kaplan, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 155-195, ("Kanuna Karşı Bireysel Başvuru")

Kaplan, Recep, "Gerilimli Bir Alan: Başvuru Yollarının Tüketilmesi", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1511-1553, ("Başvuru Yollarının Tüketilmesi")

Kaplan, Recep, AİHM İçtihatlarına Göre Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Kişiler Arası İlişkiler Açısından Bireysel Başvuru Öncesinde Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları ve Devletin Pozitif Yükümlülükleri, Ar-İç Birimi Tarafından Hazırlanmış Yayınlanmamış Bilgi Notu, Hazırlanma Tarihi: 25.9.2014

Karakaş, Işıl, "Anayasa Şikâyeti ve AİHM", *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, s. 34-43, 10.12.2010

Karaman, Ebru, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Nisan 2013

Karan, Ulaş, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Rehberi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Hazırlayan: Ulaş Karan

Katıman, Esra, "Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Başvuru ve Etkinliği Sorunu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 107, Yıl: 2013, s. 19-50

Kaya, Köroğlu, *Cezai Konularda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, Seçkin Yayınları, Birinci Baskı, Temmuz 2014, Ankara

Kayar, İnci, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Sayı: 67, Yıl: 7, Mart 2012, s. 59-64

Kılıç, Ayhan, "Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Yolu", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 1, Haziran 2014, s. 39-81

Kılınç, Bahadır, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği", *Anayasa*

Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 57, Sayı: 25, Yıl: 2008, s. 19-59, (“*Bireysel Başvuru*”)

Kılınç, Bahadır, “Bireysel Başvuruda Kararların Yerine Getirilmesi”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1558-1582

Kılınç, Bahadır, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt: 1, Ankara, 2013, s. 265-286, (“*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*”)

Kılınç, Bahadır, “Federal Almanya’da Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Yolu”, *Anadolu Üniversitesi Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu (26.10.2010)*, Editörler: Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen, Eskişehir 2011, s. 87-98, (“*Federal Almanya’da Bireysel Başvuru*”)

Kılınç, Bahadır, “Ortak Hukuk (Comman Law) Sistemlerine Sahip Ülkelerden A.B.D. ve İngiltere’de Anayasa ve Yargısal Denetim”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri-1*, Editörler: Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 113-148

Kılınç, Bahadır-Çağatay, Mustafa-Atasoy, Hakan, Bireysel Başvuru, *Türkiye Adalet Akademisi 2011-2012 Yılı Hâkim Savcı Adayları Ders Notları*, (Erişim) <http://www.taa.gov.tr/sayfa/egitim-dokumanlari/>, 22.5.2015, s. 1-26

Kılınç, Ümit, “Anayasa Mahkemesi Önünde Bireysel Başvuru: Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması Konusunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İle Uyum ve Uyumsuzluklar”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Türkiye Adalet Akademisi’nin 10. Kuruluş Yılı Armağanı*, Sayı: 14, Yıl: 4, Temmuz 2014, s. 623-650, (“*Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması*”)

Kırtepe, Ahmet, “Bireysel Başvuru Hakkının Kapsamı, Kullanılması”, *HUKAB*, Sayı: 1, Nisan-Haziran 2012, s. 8-9

Kontacı, Ersoy, “Türk Hukukunda Kısıtlılık Hali ve Seçme Hakkı”, *Yaşayan Anayasa*, (Erişim) <http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/belgeler/analizler/kisitlilik.pdf>, 2.2.2015, s. 1-2

Kook, Lee Kang, “Anayasa ve Anayasa Yargısı Kore Cumhuriyeti’nin Deneyimi ve Karşılaştığı Zorluklar”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülenler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 915-929

Korkmaz, Ramazan, *Medenî Usûl Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2014, İstanbul

Korkut Kanadoğlu, Osman, “Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 57, Sayı: 25, Yıl: 2008, s. 61-89

Kunig, Philip, “Türkiye İçin Bir Örnek: Federal Almanya’da Bireysel Başvuru”, *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 37-52

Kurt, Leyla Müjde, “Ceninin Malvarlığı Hakları”, *Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt: 7, Sayı: 83-84, Yıl: 2011, s. 23-24

Kuş, Mustafa, "Örnek Uygulamalar Işığında Bireysel Başvuru ve Geleceği", *Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap YOKUŞ, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 75-110

Lapinskas, Kestutis, *Constitutional Justice and The Rule of Law in South Caucasus*, Strasbourg: Venice Commission, 3 July 2008, Offprint

Mavčić, Arne Marjan, "Tüketilmesi Gereken veya AİHS Anlamında Geçerli Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Şikâyet", (Erişim) (Erişim) http://www.concourts.net/Mavcic_Tr_BireyselBasvurununTemelOzellikleri.pdf, 25.4.2015, s. 1-29

Mellinghof, Rudolf, "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti", *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 31-44

Miller, Sarah, "Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification For Extraterritorial Jurisdiction Under The European Convention", *EJIL Vol. 20 no. 4*, 2010

Mutaf, Hasan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulamasında İhtiyati Tedbir", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 1111-1123

Mutaf Hasan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Hasan Uzun/Türkiye Kararının Değerlendirilmesi", *Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, HUKAB Yayınları, Editör: Musa Sağlam, 2015, s. 63-72

Nalbant, Atilla, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru", *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 44-58, ("Anayasal Bireysel Başvuru")

Nebioğlu Öner, Şebnem, "İkincillik İlkesi Bağlamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Organları ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhlal ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılma Usulleri", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1635-1691

Oder, Bertil Emrah, "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda İlk Evre (Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihat)", *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül 2013/9-117, s. 14-19

Oder, Bertil Emrah, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları", *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti"*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa SAĞLAM, s. 89-106, ("Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları")

Oduncu, Leyla Nur, “Bireysel Başvuru Kanun Yolu İçin Dava Vekâletnamesinde Özel Yetkinin Yer Alması Zorunluluğu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 1, Yıl: 2014, s. 209-241

Otto, Pfersman, “Le recors direct entre protection juridique et constitutionnalité objective”, *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, S. 10, 2001

Öncü, Mehmet, “AİHM Uygulamasında Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler”, *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Anayasa Mahkemesi Yayınları (Hizmet İçi Eğitim Yayını), Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Cilt; 1, Ankara, 2013, s. 361-381, (“Açıkça Dayanaktan Yoksunluk ve Dördüncü Derece”)

Öncü, Mehmet, “AİHM: ‘Bireysel Başvuru Yolu AİHM’ye Başvurmadan Önce Tüketilmesi Gereken Bir İç Hukuk Yoludur””, *HUKAB*, Sayı: 6, Temmuz-Eylül 2013, s. 81

Öncü, Mehmet, “Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Şikâyetler”, *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara 2012, I. Baskı, s. 373-407, (“Dördüncü Derece Şikâyetler”)

Özbey, Özcan, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Kabul Edilmezlik Nedenleri", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 185-228

Özbey, Özcan, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2013, (“Bireysel Başvuru Hakkı”)

Özbey, Özcan, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 11, Yıl: 3, Ekim 2012, s. 21-46, (“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”)

Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 188

Özçelik, Bekir, “Bireysel Başvuru Yolunun İdari Yargı Kararları Bakımından Değerlendirilmesi”, *Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 133-154

Özkan, Cahit, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılama Usulü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005

Paczolay, Péter, ”Anayasa Şikâyeti: Bir Karma Çözüm mü?”, (Erişim) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/peterpaczolay.pdf, 25.1.2015, s. 313-320

Pekcanitez, Hakan, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 31, Sayı: 12, Yıl: 1995, s. 257-287

Perilli, Luca, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemi İhtiyaç Analizi*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sistemini Destekleme Projesi, (Erişim) http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/NA_Report_CC_Turkey_2014_tur.pdf, 9.3.2015, s. 1-62

Pimentel, David, “Dünyada Anayasa Şikâyeti Uygulamaları”, *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 53-76, (“Dünyada Anayasa Şikâyeti Uygulamaları”)

Pimentel, Genaro David Gongora, “Amparo Ne İçindir?”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 163-220, (“Amparo Ne İçindir?”)

Poroy, Mehmet Akif, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Başvurucu ve Mağdurluk Statüsü”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 66, 2006, s. 121-132

Reid, Karen, *Article 25 Of The Convention: Applications by Children, The Birth Of European Human Rights Law*, L'eclosion du Droit europeen des Droits de l'Homme, Salvia, Michele/Viliger, Mark E., Baden-Baden, 1998

Reid, Karen, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı*, Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rehberi, Birinci Kitap, İngilizceden Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, Avesta/KHRP Yayınları, Birinci Baskı, 2000, ("Bireysel Başvuru Hakkı")

Sabuncu, Yavuz, *Anayasaya Giriş*, İmaj Yayınevi, 1997

Sabuncu, Yavuz-Arnwine, Selin Esen, "Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli-Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu", *Anayasa Yargısı*, Sayı: 21, Yıl: 2004, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 51, s. 229-246

Sağlam, Fazıl, "Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları", *Anayasa Yargısı İncelemeleri-1*, Editörler: Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 71-111

Sağlam, Fazıl, "Anayasa Mahkemesini Bekleyen Sorunlar", *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 20-31, ("Anayasa Mahkemesini Bekleyen Sorunlar")

Sağlam, Musa, "Mukayeseli Hukuk Çerçevesinde Ülkemizde Bireysel Başvuru (6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun)", *Prof. Dr. Mehmet Akad'a Armağan*, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 751-798, ("Ülkemizde Bireysel Başvuru")

Sağlam, Musa, "Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru", *Anadolu Üniversitesi Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu (26.10.2010)*, Editörler: Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen, Eskişehir 2011, s. 14-64, ("Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru")

Sağlam, Musa, “Bireylerin Anayasa Mahkemesi’ne Başvurusu (Bir Reform Önerisi)”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 60, Yıl: 2005, s. 139-168, (“*Bir Reform Önerisi*”)

Sağlam, Musa, “Anayasa Mahkemesi; Bir Temel Hak ve Özgürlükler Mahkemesi”, *HUKAB*, Sayı: 6, Temmuz-Eylül 2013, s. 36-41, (“*Anayasa Mahkemesi*”)

Sağlam, Musa, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Tedbir Kararı”, *HUKAB*, Sayı: 5, Nisan-Haziran 2013, s. 54-57, (“*Bireysel Başvuruda Tedbir*”)

Sağlam, Musa, “Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Bireysel Başvuru Hakkı”, *HUKAB*, Sayı: 8, Ocak-Mart 2014, s. 4-7, (“*Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin*”)

Sağlam, Musa, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Açıklık”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Güleler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1725-1752, (“*Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Açıklık*”)

Sağlam, Musa, “1982 Anayasası ve 6216 sayılı Kanun Çerçevesinde Bireysel Başvuru Konusu Haklar”, *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşununun 50. Yılına Armağan*, Editörler: Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen, Ali Rıza Çoban, Ankara, 2012, I. Baskı, s. 267-307, (“*Bireysel Başvuru Konusu Haklar*”)

Sağlam, Musa, “YSK Kararları Bireysel Başvuru Konusu Olabilir mi?”, *HUKAB*, Sayı: 2, Temmuz-Eylül 2012, s. 38-39, (“*YSK Kararları*”)

Sağlam, Musa, “Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri-1*, Editörler: Musa SAĞLAM, Serdar GÜLENER, Recep KAPLAN, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ), Ankara, 2013, s. 333-365, (“*Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri*”)

Sağlam, Musa, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı”, Ar-İç Birimi Tarafından Hazırlanmış Yayımlanmamış Bilgi Notu, (“*Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Mağdur Sıfatı*”)

Sarıgüzel, Hacı, "Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak İşlem ve Kararlar", *Adalet Dergisi*, Sayı: 45, Yıl: 2013, s. 63-88

Sevdim, Ali Erdem, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak Benimsenen 'Önemli Olmayan Zarar İlkesi' ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kılıç-Türkiye Kararı", *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 100, Aralık 2014, s. 79-84

Şahbaz, İbrahim, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar", *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)*, Türkiye Barolar Birliği, Panel, Ankara, Nisan 2011, s. 71-127, ("Bireysel Başvuru ve Sorunlar")

Şen, Ersan-Bilgehan, Özdemir, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi", *Terazi Hukuk Dergisi*, Sayı: 55, Yıl: 6, Mart 2011, s. 81-86

Şirin, Tolga, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme*, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2013

Soysal, Tamer, "Anayasa Mahkemesi'nin Twitter ve Youtube Kararları ve Değerlendirilmeleri", *Adalet Dergisi*, T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Başkanlığı, Sayı: 52, Mayıs 2015, s. 1-27

Taşdelen, Okan, "Biri Sizi Gözetliyor: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Penceresinden Bireysel Başvuru Hakkı", *HUKAB*, Sayı: 2, Temmuz-Eylül 2012, s. 8-11

Taşkın, Ş. Cankat, "2010 Anayasa Değişikliklerinden Sonra Türk Anayasa Mahkemesinin Yapılanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 97, Kasım-Aralık, Yıl: 2011, s. 171-230

Tercan, Erdal, "Bireysel Başvuru Süresi", *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ'a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülenler, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 1, Ankara, 2015, s. 417-464

Tögel, Akif, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu’nun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Yapılan Başvurulara Etkisi”, *Akademik Teklif (Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi)*, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz 2013, s. 58-85

Tunç, Hasan, “Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar: İşlevsel ve Kurumsal Açıdan Türk Anayasa Mahkemesi ile Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemelerinin Karşılaştırılması”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 31, Sayı: 12, Ankara, 1995, s. 288-309

Turhan, Mehmet, “Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Tartışma Paneli”, *Anayasa Yargısı*, Sayı: 21, Anayasa Mahkemesi’nin 42. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler, 26-27 Nisan 2004, Anayasa Mahkemesi Konferans Salonu, Ankara, s. 248-257

Turan, Hüseyin, "Ceza Mahkemelerince Verilen Kararlar Bakımından Bireysel Başvuruda Başvuru Süresi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 17, Yıl: 5, Nisan 2014, s. 123-152

Tutal, Erhan, “Bireysel Başvurunun İşlev ve Niteliği ile Başvuru Yollarının Tüketilmesi Zorunluluğu”, *İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan*, Editörler: Ali Rıza Çoban, Serdar Gülener, Musa Sağlam, Hüseyin Ekinci, Cilt: 2, Ankara, 2015, s. 1779-1828

Türk, Çağrı Burak, "Mukayeseli Hukukta ve Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkı", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Sayı: 66, Yıl: 7, Şubat 2012, s. 22-27

Türmen, Rıza, “İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, No: 8, Yıl: 1999, İstanbul, s. 775-792

Ulukapı, Ömer-Çon, Ömer, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolunun Medeni Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, *Prof. Dr. Ejder YILMAZ’a Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt: 2, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 1941-1973

Ural, Sami Sezai, *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*, Seçkin Yayınları, Ankara, Eylül 2003

Uzun, Cem Duran, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti): Beklentiler ve Riskler*, SETA Yayınları, Ankara, 2010

Ünal, Recep, *Bireysel Başvuru Çerçevesinde İfade Özgürlüğü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2014, (“İfade Özgürlüğü”)

Wildhaber, L., *A Constitutional Future For The European Court Of Human Rights?*, HRLJ, Vol. 23, 2002

Xavier, Babtiste Ruedin, "De minimis non curat the European Court of Human Rights: The Introduction of a new Admissibility Criterion (Article 12 of Protocol No. 14)", *European Human Rights Law Review*, (2008) Issue 1

Yalçınöz, Bahadır, “Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 2014, s. 187-206

Yazıcı, Serap, "Yeni Bir Uygulama Olarak Anayasa Şikâyeti: Umutlar, Beklentiler ve Gerçekler", *AIHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 10.12.2010, s. 9-15

Yıldız Varsın, Aliye, “Hukuk Muhakemesinde Kanun Yolları ve Kesinleşme”, *Teorik Açidan ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama*, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No: 2, Ankara, Ocak, 2013, s. 54-88

Yıldırım, Akif, "Posta Yoluyla Bireysel Başvuru Yapılabilir mi?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 99, Kasım 2014, s. 99-102, (“Posta Yoluyla Bireysel Başvuru”)

Yıldırım, Akif, "Bireysel Başvuru Öncesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına İtiraz Kanun Yolunu İşletmesi İsteminde Bulunulması, Tüketilmesi

Gereken Bir Yol mudur?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 97, Eylül 2014, s. 99-102, ("*Bireysel Başvuru Öncesinde*")

Yıldırım, Akif, "'Meslek Örgütlerinin Seçimleri' ile 'Yerel Seçimler' Bireysel Başvuruya Konu Olabilir mi?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 98, Ekim 2014, s. 115-117

Yıldırım, Akif, "Bireysel Başvuru İncelemelerinde İspat Yükü Kimdedir?", *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 94, Haziran 2014, s.77-80

Yılmaz, Özlem, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 82, Yıl: 2009, s. 453-458

YILMAZ, Mehmet Şerif, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Yorum Yöntemleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul, 2010, ("*Yorum Yöntemleri*")

Yılmaz, Bedrettin, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine Başvuru Koşulları", (Erişim) http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_677.htm, 20.5.2015

Yılmazoğlu, Esat Caner, "İdari Davalarda Kanun Yolları ve Kesinleşme", *Teorik Açıdan ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama*, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No: 2, Ankara, Ocak, 2013, s. 121-137

Yokuş, Sevtap, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)", *Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)*, Editör: Sevtap Yokuş, Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 17-42

Yücel, Bülent, "'Anayasa Şikâyeti' Demokratik Siyasî Sistemin Pekiştiricisi Olabilir mi?", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Hukuk Fakültesi Özel Sayısı, s. 143-151

Zabunoğlu, Yahya, “Bireysel Başvuru Yolunun Açılması: Türkiye’de Yargı Kollarının Ayrılmasında Ortaya ıkan Sorunlar”, *Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti”*, HUKAB Yayınları, HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa Sağlam, s. 116-125

Zacher, Hans F., "Die Selection der Verfassungbeschwerden", *Bundesverfassungsgericht und Grundgesetz (Band 1)*, (Hrsg. Christian Starck), Tübingen, J.B.C. Mohr, 1976

Zorkin, Valery, “Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvuru”, *Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi Yayınları: 58, Sayı: 26, Yıl: 2009, s. 283-292

<http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/kbb.html>

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e)

<http://www.hsyk.gov.tr/duyurular/2014/subat/bireysel-basvuru.pdf>

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%202009-276.pdf>

<http://www.anayasa.gov.tr/BireyselBasvuru/BireyselBasvuruFormu>

<http://www.anayasa.gov.tr/Haber/detay/114/>

http://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselBasvuru/23_eylul_2012_10_nisan_2015.pdf

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/ictuzuk.pdf>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/hudoctr.html>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/duyuru/duyuru11.html>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/soyler.pdf>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/dosemealtibelediye.pdf>

http://www.sabah.com.tr/gundem/2010/12/03/kurtce_belediye_hizmetine_ahm_freni

<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-1211.pdf>

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2013-590.pdf>

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2014-3002.pdf>

<http://www.kararara.com/ahm/turkce3/ahm11801.htm>

<http://www.kararara.com/ahm/turkce/ahm10740.htm>

<http://www.kararara.com/ahm/turkce/ahm10231.htm>